

nihil in thesauris meis, id est in secretis dispositio- A
ibus.

Tempore convenienter a me disposito ut labatur
eorum, peccent in præsenti.

Juxta est dies, id est prope est, et tempora
quibus punientur festinant adesse, id est appropin-
quant.

Videbit, id est, videri faciet, quod infirmata sit
nanus, id est operatio, vel ad defendendum contra
hostes, et clausi inter muros, ut defenderent se, sci-
licet, fortiores residui minores et debiliores; et di-
cent hæc videntes:

Levabo ad cælum manum, hoc de Christo ascen-
dente, vel de suis quos ascendere facit.

Vivo ego in æternum. Ecce juramentum Dei, et
supponit quid jurat sic.

Si acuero, quod vere erit.

De cruore occisorum, scilicet, inebriabo sagittas,
et de captivitate capitis, id est, qui est caput inimico-
rum: capitis dico nudati tunc omni potestate sua pri-
vati. Verba traeta sunt de hoc quod captivi tonde-
bantur et vendebantur.

Laudate, gentes, populum ejus, quia sanguinem ser-
vorum suorum ulciscetur. Et vindictam retribuere in
hostes eorum, et propitius erit terre populi sui. Glo-
ria Patri et Filio et Spiritui sancto, sicut erat in
principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculo-
rum. Amen.

HAYMONIS

HALBERSTATENSIS EPISCOPI

COMMENTARIORUM IN ISAIAM

LIBRI TRES

Ab eodem auctore dum viveret, multorum additione, quæ in aliis plerisque exemplaribus
desiderantur, passim locupletati et recognitione postrema ad unguem ubique re-
cogniti.

(Coloniæ, per honestum civem Petrum Quentell, anno 1531 a.)

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO

D. CUTBERTO

In Dorren apud Anglos episcopo præstantissimo sive præsuli Duracensi

SUMMÆ AUCTORITATIS VIRO

PETRUS QUENTELL, *chalcographus Coloniensis*

S. P. D.

Franciscus Birkman, bibliopola, communis no-
ster dum vixit amicus, priusquam naturæ Deoque
concedens, rebus etiam excederet humanis, attulit
secum ex Anglia tuo nomine atque etiam ex com-
missione tuæ reverendæ paternitatis Haymonem in
Isaiam prophetam, ab omnibus sacrarum litterarum
studiosis jamdiu desideratum, ut typis illum exara-
rem politioribus. Tuæ igitur celsitudini, tuæque
pietissimæ paternitati doctorem illum orthodoxum,
omnium litteris atque linguis extollendum, in cla-
rissimi tui nominis laudem ac gloriam, jam recens a
me excusum, humiliter ac reverenter dedico. Suc-

B cisivis autem temporibus omnia ejusdem divi Hay-
monis opera, et has quoque in Isaiam enarrationes,
non in parva (ut aiunt) forma, sed in majore potius
ac magis egregia, perque tomos non indecenter
distincta, ad ampliore tuæ celsitudinis honorem
libens impressero. Valeat feliciter in Christo R. T. P.,
cui et hanc opellam, a me suppliciter dedicatam,
boni consulat, mihi que parcat, si vel titulo ejusdem
vel honori, mihi nunc, proh dolor! incognitis, non
ex omni parte satisfecerim. Coloniæ ex officina nostra
litteraria, quarto Idus Februarias, anno post Chris-
tum natum 1531.

* Titulus editionis rarissimæ quam sequimur. Ad
calcem paginæ hæc præterea de auctore nostro le-
guntur: « Porro de auctore non est quod dubites,
lector, cum R. in Christo Pater atque doctissimus
vir Joannes Tritenhemius, Abbas Spanhemensis, in

suo de ecclesiasticis scriptoribus libro testetur,
Haymonem episcopum Halberstatensem tres in
Isaiam libros scripsisse, ita incipientes: *Isaias pro-
pheta nobili prosapia, etc.* »

F. NICOLAUS HERBORN

Ordinis Fratrum Minorum regularis observantiæ per provinciam Coloniae minister

Candido lectori S. D. P.

Quaquam, Christiane lector, me publicum, quo suffectus sum nolens, munus hoc ministeriatus, ut vocant, sic sibi porro manciperavit, ut vix per transennam quidpiam in bonos, quod dolens infelicitatem meam palam queror, auctores otii, studii ac operæ impendere liceat: nolo tamen me sic devincat sicque mergat in abyssum, ut aliquando nihil porro mihi cum musis sit commune. Quippe qui in ea legatione sum pro Christi gloria, quam sine bonis litteris, adeoque sine divinarum Scripturarum lectione, ac frequenti meditatione, usu et exercitio, neque debeat, neque possum, ut par est exsequi. Et recte quidem, mea sententia, mihi idipsum persuasi. Novi enim quot Ecclesiarum debitor fuerit Paulus, novi quanta sollicitudine omnium utilitatibus prospexerit, quot vigilias, quam inexhaustos labores, quanta discrimina hac ratione obiverit, quo videlicet omnes lucrifaceret Christo: interim tamen sacris litteris operam adeo navavit omnem, ut etiamnum membranulas offerre jussisset Timotheum. Quæ res mihi frequenter hic in mentem venit, sicque persuasit, ut nunquam e manibus meis, nisi dormiens, forsan et atatorio prandio exhaustis corporis viriculis satisfaciens, libri illustrium virorum excidant. Quo casu forteque factum est, ut et Haymonis, præclarissimi viri præclarissima hæc exegesis per amicos sit oblata. Quam dum perspicio, facio autem sæpius mirari ejus viri ingenium, judicium, sinceritatem, atque in divinas litteras propensam studiosamque diligentiam, mecum soleo. Neque enim oscitanter, neque segnius, quaquam interim laconice breviterque multa attingisse potius quam tractasse videtur, sacras litteras versatus est, neque sic versatus est ut non præclare præstitit quæ pollicitus est.

Verum omnia absolvit, expendit, tractavit, exposuit, ut et a genuino sensu non distecdat, et singula tamen quæ ad textus consequentiam conducunt, exponat. Cavet et hoc vitii, quod multis ferè cognatum est hisce temporibus, quibus scribimus indocti et doctique poemata passim, magisque nostra ingere ambiciose quærimus quam prodesse aliis, quod est aliorum præ se contemnere lucubraciones, ridere

labores, taxare errata. Facilis enim est et civilis hic auctor, maxime vero omnium modestissimus quos ego quidem viderim. Lædit neminem, nisi quem sua facinora mala lædunt. Torquet neminem, nisi quem propria conscientia. Excruciat ditos ab hoc viro legi multos commentarios in Paulum, in Apocalypsim, itemque homilias atque enarrationes Evangeliorum, nusquam tamen deprehendi scommata, nusquam factiosum illud nomen: hæreticus est, Antichristus est Papisticus est. Legi tamen interim sæpe quæ et in hæreticos et in Antichristos, et in pseudopapisticos recta tendunt. Id qui nolit credere, hos legat in Isaiam Commentarios, tum sentiet me veris verum dicere, in quibus sic propheta oracula expandit, et et germanum sensum eliciat, et non semel, pariter vice ceu flosculis vernantibus, allegorias plerasque interspergat. Quaquam quod ad allegorias attinet, voluissem eum fusius has tractasse, quandoquidem eas quas attingit satis feliciter tractasse videtur. Proinde quisquis hunc virum legeris, quisquis tibi eum familiarem reddideris, crede experto, neque pudebit, neque pœnitebit lectionis. Sic enim instructus est, ut Paulum spiret, si ærimoniam desideret; Christum vero maxime, si modestiam; Petrum vix, si auctoritatem: semper tamen sibi similis, id est episcopus, germanus, suoque officio perpetuo respondens. Faxit Deus ut vulgus episcoporum hunc unum episcopum vel a tergo sequatur! Egit hic episcopus, egit et doctorem, egit et scriptorem: quod parvis obligit. Agant nostri episcopi quod suum est, agant quod Paulus jussit. Instent doctrinæ, lectioni exhortationi: discant, scribant, doceant, tumque id laddis quod nostro Haymoni, et ipsis porro dedicabimus. Spero futurum ut quandoque ex uno Haymone, omnes in universum discamus qualis fructus, quæ vis, quanta utilitas in divinis eloquiis delitescat. Faxit Deus Op. Max. ut in tam turbulento sæculo vel iciti sapiamus, aderit nobis Christus, modo non desinens nos ipsi nobis ipsis. Vale, lector Christiane, et ora Deum ut quandoque me bonis litteris ex integro restituat. Coloniae, Nonis Februarii, anno 1531.

HAYMONIS PRÆFATIO.

Isaias propheta, nobili prosapia ortus, filius fuit Amos, non tamen illius qui in serie duodecim prophetarum tertius habetur. Unde apud Hebræos aliis litteris scribitur ille, atque aliis iste. Sed si quis traditioni Judæorum assentire voluerit, qui dicunt patres, avos atavosque prophetarum prophetas existisse, quorum nomina in principio prophetiæ eorum ponuntur, animadvertere quiverit Amos patrem Isaiæ prophetam fuisse. Prophetavit vero idem propheta Isaias eodem tempore quo et Osce, Joel et Amos, sub regibus videlicet quorum mentionem in exordio libri sui facit. Sed sub Manasse quoque, qui filiam ejus habuit in uxorem: a quo, accusantibus Judæis, serra lignea sectus est, eo quod dixisset de illis: *Audite, principes Sodomorum, et populus Gomorrhæ (Isai. 1), occasionem accipientibus exinde quod dixe-*

rit Dominum se vidisse: cum ipse Dominus dixerit ad Mosen: *Non enim videbit me homo, et vivet (Exod. xxxiii).* Et quidquid sub unoquoque rege prophetavit, diligentissime in suo libro distinguere curavit. Fuit autem non solum propheta ob hoc quia ventura prædixit, sed etiam apostolus qui Latine dicitur *missus*: quia ipse a Domino meruit mitti dicente sibi: *Quam militam? Cui cum ille respondisset, Mite me, ait illi Dominus: Vade ad populum istum (Isai. vi).* Qui quidem non solum de decem tribubus, quæ sub Osia rege Juda et Hierusalem vastari jam coeperant, regnante apud eos Phacee filio Romeliæ et Sedechia, sed de diversis gentibus ac regnis multa est locutus. Specialiter tamen de Juda et Hierusalem vaticinavit, per quam intelligitur tribus Benjamin, eo quod in sorte ejus sita sit.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Visio Isaiaë, filii Amos : quam vidit super Judam et Hierusalem, in diebus Osiaë, Joatham, Achaz, Ezechiaë, regum Juda. Mos et usitata consuetudo est scriptorum, qui nobis sacras litteras ministrant, ut quando ab aliquo eorum narratur aliquid, cum ad seipsum venerit, sic de se tanquam de alio loquatur. Sic fecit Moses, qui dixit : Erat autem Moses vir mitissimus. Non dixit : Eram ego mitissimus. Sic etiam Job dicit : Vir, inquit, erat in terra Hus, nomine Job. Sic beatus Matthæus, et Joannes, apostolus quoque Paulus. Sic denique Isaiaë propheta, qui noluit dicere : Visio quam ego Isaiaë vidi : sed sic se inseruit ordini narrationis suæ, tanquam rerum gestarum scriptor : non tanquam sui ipsius prædicator. Sed qui de se in primordio ita silenter loquitur, postremo in sequentibus roboratus, fiducia- liter loquens, dicit Dominum se vidisse. Notandum denique est, ac dignum quæsitum, quare dicat propheta : Visio Isaiaë filii Amos, quam vidit super Judam et Hierusalem : cum ipse in principio non narret hujusmodi visiones quas vidit, sicut Daniel (*Dan. x*), neque dicat quid viderit : sed statim subinferat, inquit : « Audi, cælum, et auribus percipe, terra. » Et, « Audite verbum Domini, principes Sodomorum, » cæteraque his similia ? Ad quod dicendum est : Tria genera esse visionum. Siquidem primum genus visionis corporale est, quo videmus cælum, et terram, et omnia corporalia. Secundum spirituale, quo videmus in somniis montes, arbores, homines ambulantes atque inter se dimicantes : et evigilantes ignoramus penitus quid fuerit illud quod vidimus. Tertium vero genus visionis est intellectuale, quo consistit rationabilitas animæ, et per quod cognoscentes creatorem nostrum, intelligimus quid debeamus loqui secundum ejus voluntatem : Spiritu sancto nobis hoc in mente revelante. Videre enim sæpe ponitur pro intelligere. Unde solemus interrogare aliquem, utrum videat hoc vel illud, id est utrum intelligat. Prophetæ quoque, qui intelligebant ea quæ ventura erant, et poterant dicere : « Oculi nostri semper ad Dominum (*Psal. xxiv*). » Et, « Ad te levavi oculos meos (*Psal. lxxxiv*), » id est oculos cordis mei. Et cum Psalmista, « Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus (*Ibid.*). » Illi utique prophetæ prius videntes appellabantur, id est, intelligentes. Istiusmodi ergo generis visionem Isaiaë vidit, id est, Spiritu sancto afflatus intellexit : et vidit quæ ventura erant populo suo, et dixit : Visio Isaiaë, id est intellectus, quem intellexit contra Judam et Hierusalem.

« Audi, cælum, et auribus percipe, terra : quoniam Dominus locutus est. » Sicut Moses (*Deut. xxx*) invocavit cælum et terram in testimonium quando per eum dedit Dominus benedictionem, et maledictio-

A nem : ita post prævaricationem populi eadem rursus in testimonium vocat Isaiaë : ut cuncta elementa cognoscant juste Deum in ultionem mandatorum suorum ad iracundiam motum. Metonymicos vero, id est per hæc quæ continent ea quæ continentur accipientes, possumus non incongrue cælorum nomine supernas angelicasque virtutes accipere : per terram autem homines, terræ scilicet habitatores. Qui præcipiuntur audire et auribus percipere, quoniam Dominus locutus est, hoc quod propheta subinfert. Sed subnectatur quid Dominus est locutus. « Filios enutriti et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. » Populum Judæorum quos communi lege servos considerat omnipotens Deus, filios dignatus est appellare : non solum in hoc loco, sed etiam in Exodo, ubi dicit ad Pharaonem : « Dimitte filium meum primogenitum (*Exod. iv*). » Istos siquidem filios omnipotens Deus piissima miseratione enutrit, atque exaltavit, educens eos de servitute gravi Ægyptiorum, ubi serviebant in luto et lateribus. Sed illi beneficiorum ejus ingrati spreverunt illum, ejus præcepta calcando, servosque ejus prophetas contemnendo, ac deos gentium surdos et mutos adorando. Si quis ergo quærit quomodo enutriverit eos, atque exaltaverit, animadvertat qualiter in signis et prodigiis multis eduxerit eos de Ægypto, sicque pede mare transire fecerit (*Exod. xiv*), inimicos eorum in ipsis aquis involvens, et quomodo per quadraginta annos manna eis ministraverit, illorum mores prævos, murmurationesque, atque rebelliones, patientissime tolerans (*Deut. viii*) : necnon et quemadmodum deleverit septem gentes a facie illorum, introducens eos in terram omnibus meliorem, utpote lacte et melle manantem (*Deut. vi*), multaque his similia recolat, quæ modo per longum est retexere. Prudens autem lector sagaci mente prævideat, melius esse juxta Hebraicam veritatem legendum, filios enutriti quam genui, teste beato Hieronymo, ne videatur illud esse contrarium quod Joannes apostolus in epistola sua ait : « Qui natus est ex Deo, non peccat (*I Joan. iii*). »

« Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui. Israel vero non cognovit me, et populus meus me non intellexit. » Ad contumeliam Judæorum, qui rationabiles a Deo creati ratione debuerant uti, bruta et insensibilia stultissimaque animalia adducuntur in testimonium, quod illa fecerint quæ isti non fecerunt, scilicet ut pastorem nutritoremque suum recognoscerent, quod utique bos et asinus facit. Altiori autem intellectu, per bovem, qui assuetus est ferre jugum, et est mundum animal, significatur populus Israeliticus, qui legis portavit jugum, munditiamque mentis ac corporis custodivit. Asinus vero lascivus et immundus qui similiter onus portat, significat gentilem populum pondere pecca-

torum gravatum. Cognovit ergo hos possessorem suum, id est Judæi qui credere noluerunt in Filium Dei cognoverunt illum, a quo in patribus suis possessi fuerant. Illi utique de quibus loquitur: Quia una die crediderunt tria millia ad prædicationem apostolorum, alia die quinquæ millia, et deinceps multa millia. Cognovit et asinus præsepe domini, quando gentiles crediderunt mysterium incarnationis Filii Dei: qui, sicut in Evangelio legitur, quando natus est, reclinatus est a matre in præsepio. Istis autem cognoscentibus Deum Patrem cum Filio et Spiritu sancto, Israel non cognovit eum: Pharisei scilicet, scribæ, aliique Judæorum, qui maluerunt in infidelitate mori, quam in Christum credere. Qui Israel appellantur: non quod veri essent Israelitæ: quoniam Deum mente non videbant.

« Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. » Non alia gens et alius populus hic accipitur, sed ipse Israel et gens appellatur, et populus, et filii scelerati. Væ, æternum supplicium, æternamque damnationem sonat. Judæi ergo, qui quondam filii Dei sunt appellati, in præceptis patris sui Dei omnipotentis ambulantes, nunc semen nequam, filiique scelerati dicuntur, a voluntate Dei deviantes: minaturque eis æternam damnationem, æternumque interitum: eo quod noluerunt cognoscere Filium Dei, venientem ad redemptionem suam in mundum. Sic etiam ab ipso Salvatore filii diaboli, et gemina viperarum, vocantur, dicente illo in Evangelio: « Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii). » Et, « Gemina viperarum, fugite a ventura ira (Matth. v; Luc. iii). » « Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel: abalienati sunt retrorsum. » Dominum Deum omnipotentem dereliquerunt, quando adoraverunt idola, et quando Filium ejus non receperunt. Blasphemaverunt sanctum Israel, id est, Christum Filium Dei vivi, quando dixerunt illi, « Dæmonium habes (Joan. viii). » Et, « Samaritanus es (Ibid.). » Et insuper, quando livido ore conclamaverunt dicentes: « Non habemus regem nisi Cæsarem (Ibid. xix). » Et aliter, « Crucifige, crucifige istum (Matth. xxvii; Luc. xxiii); » et, « Dimitte nobis Barabbam (Ibid.). » Blasphemare autem est: contumeliam vel convicium aliquod inferre. Quia vero dereliquerunt Deum, et blasphemaverunt Christum, abalienati sunt retrorsum, id est, cum debuissent gressus operum suorum ad anteriora dirigere, et præcepta mandatorum Dei sequi, secundum quod eis dictum est, « Post Dominum Deum vestrum ambulate (Ose. xi): » alieni a Deo effecti, retro conversi sunt ad iniquitates suas: facientes contra id quod præcipit Salvator: Ne, apprehenso aratro, respiciat quis post tergum.

« Super quo percussam vos ultra, addentes prævaricationem? » Vox Dei omnipotentis ad Judæos vecordes, per Prophetam loquentis: Super quo, sive in quo loco percussam vos ultra, qui additis semper prævaricationem? Ac si diceret aliis verbis: Non invenio quam medicinam possim adhibere plagis

vestris: quoniam omnia membra vestra plena sunt vulneribus. Adhibui sæpius curationem, et mole nullam partem invenio quæ non sit jam percussa, plenaque plagis. Vel certe potest intelligi ita: Nullas invenio plagas, neque ulla flagella, quibus possim frangere duritiam cordis vestri: quia quo majora sunt tormenta, eo amplius crescit impietas, murmuratio, atque superbia rebellionis. Quibus verbis sicut beatus Hieronymus ait: Animalvertere possimas idcirco Deum percutere delinquentes, ut corrigat: ut non tam poena sit eis afflictio, quam emendatio. Quod non fuerit locus aptus, in quo potuisset eis medicinam salubrem inferre, declarat cum infert. « Omne caput languidum, et omne cor mœrens. » Quia igitur inter omnes sensus corporis et inter omnia membra, principalitatem quodam modo obtinet caput, in corde quoque requiescit doctrina et sapientia: non incompetentem metaphorice per caput principes a quibus regitur populus, sicut a capite membra: et per cor intelliguntur sapientes, doctoresque. Omne, inquit, caput languidum, et omne cor mœrens est, hoc est, a principibus eque ad mendicantem, extremamque plebem; et a doctoribus usque ad imperitum atque indoctum vulgus, non est sanitas mentis: sed omnes infirmati sunt in impietatibus suis, omnesque tabescunt in iniquitatibus suis. Sicut ergo letitia animi interdum dolorem corporis temperat; et si ad ægrotationem corporis accedat languor mentis, duplicatur infirmitas; et si caput doluerit, omnia membra debilia sunt: ita quoque populo infirmante in suis impietatibus, si principes et doctores statum rectitudinis servassent, atque medelam salutis mereretur idem populus. Sed quoniam simul omnes debilitati sunt, idcirco prolongata est ab eis salus, et medicina animarum. Unde et sequitur:

« A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. » Servat metaphoram, et dicit, a planta pedis usque ad verticem. Id est ab humillimis usque ad summos, et ab extremis usque ad primos, non esse aliquem sanitate mentis florentem. « Vultus, et livor, et plaga tumens: non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. » Vultus proprie est, quod fit cum baculo. Livor autem verberatione virgarum. Plaga quoque tumens, sive inflata, fit plerumque gladio, plerumque baculo. Notandum, quod hæc verba specialiter pertinent ad Demini adventum, et ad ultimam vastationem Judæorum. Siquidem plaga impietatis eorum, pro qua ducti sunt in Babylonem, postea curata est, quando sub Zorobabel aliisque ducibus reversi sunt de captivitate, templumque postmodum reedificaverunt (I Esdr. v). Quapropter ad extremam captivitatem referenda sunt, postquam nullum remedium meruerunt. Sed impletur in eis quod hic dicit Propheta: Vultus malitix, et livor iniquitatis, plagaque Judæorum tumens, id est, peccatum illorum inflatum atque distentum, non est circumligatum linteaminibus atque fasciis orationum, nec curatum aliquo medi-

camine bonorum operum, neque solum, id est, calefactum vel curatum oleo poenitentiae. Nec mirum, si illorum plaga non est curata, quippe cum ipsi piissimum medicum ad se missum peremerint.

« Terra vestra deserta » scilicet erit « civitates vestrae succensae igni. Regionem vestram coram vobis alieni devorant » pro eo quod est devorabunt, « et desolabitur sicut in vastitate hostili. » Haec sub Babylonis ex parte completa sunt, inegensis civitatibus, Hierusalem subversa, et Samaritanis regionem eorum incolentibus, totaque terra desolata, intantum ut a leonibus vastaretur. Sed plenius atque perfectius, sub Romanorum adventu completa sunt, quae vastatio usque ad finem mundi permanebit, regionemque Judaeorum alieni coram eis comedent.

« Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas quae vastatur. » Similitudo vastationis templi et Hierusalem sumitur ab agricolis, qui quandiu vinea plena est uvis, ponunt custodes in umbraculis. In cucumerario quoque (pro quo Septuaginta pomorum custodiam transtulerunt) sunt tuguria, id est, parvae casulae, propter ardorem solis ac radios declinandos, indeque vel homines vel bestiolas repellunt, quae nocere solent natis frugibus. Collectis autem istiusmodi fructibus, et custode recedente, quia non habet quod ultra ibi servet, remanent amentia umbracula fructicum casulaeque destructae. Similiter omnipotens Deus desertam fecit Hierusalem et templum, populum quoque dereliquit, eo quod non ferret iam fructus boni operis, cuius custos quondam ipse fuerat, quando fructus honorum operum proferebat. Quod autem vinea appellatus sit idem populus, ostendit idem propheta Isaias, inquiring paulo inferius: « Vineam enim Domini Dabaoth, domus Israel est (Infra, v). » Et Psalmista: « Vineam, inquit, de Aegypto transtulisti (Psalm. lxxix). » Ista vinea quandiu aberrimos attulit fructus, habuit custodem de quo dicit Psalmista: « Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilant qui custodiunt eam. (Psalm. cxxvi) » Postquam amisit fructus bonos, dereliquit illam, ut ipse Dominus Judaeis dicit: « Relinquetur vobis, inquit, domus vestra deserta (Matth. xxiii). » Vocat autem eundem populum filiam Sion, ut ostendat affectum piissimi patris se habere. Nec mirum si Sion appellatur filia, cum etiam Babylon saepissime filia nuncupetur. Omnes enim natura filii Dei sumus, sed nostro vitio alieni efficiamur. Moraliter autem per Sion, quae interpretatur speculatio, et nomine vineae censetur, possumus accipere animam quamlibet, quae in contemplatione Dei debet consistere, afferens fructus acceptabiles. Quae anima quandiu rationabiliter vivit proferendo, scilicet fructus bonos, habet custodem mentis Deum. Si autem vitia et peccata fructus virtutum deprædatis fuerint quasi quaedam bestioe derelinquitur a custode Deo, et omnia illius rediguntur ad nihilum.

« Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomor-

ra similes essemus. » Hoc de reliquiis apostolorum, aliorumque fidelium, est intelligendum, qui post Domini adventum crediderunt ex Judaeis, de quibus dicitur in Actibus apostolorum (Act. ii): quod una die crediderunt tria millia, alia die quinque millia, et deinceps multa millia. Egregius quoque praedicator, in Epistola ad Romanos de iisdem reliquiis ita loquitur: « Reliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt (Rom. xi). » Dicit ergo Propheta ex persona sua, aliorumque fidelium ex eadem plebe: « Nisi Dominus exercituum, cui serviunt exercitus angelorum, reliquisset nobis semen, in apostolis eorumque sequacibus, sicut Sodomitae et Gomorrhitae propter peccata sua perierunt, ita et omnis nostra prosapia peccato infidelitatis perita, penitus consumeretur.

« Audite verbum Domini, principes Sodomorum: percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. » Traditio Judaeorum est, ut beatus Hieronymus dicit, ob duas causas Isaiam prophetam interfectum esse: vel quod principes Sodomorum et Gomorrhæorum eos appellaverit, vel quod dicente Domino ad Moysen: « Non enim videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii), » iste ausus est dicere: « Vidi Dominum sabaoth sedentem super solium excelsum. Possunt autem haec verba referri ad Judaeos illius temporis: sed specialiter ab scribis et Phariseis pertinent, et populum sic clamantem: « Crucifige, crucifige (Joan. xix) » talem. Principes ergo Sodomorum et populus Gomorrhæ idcirco appellantur, quia sicut Sodomitae et Gomorrhitae publice peccabant, cogitantes consilium pessimum contra virum justum Loth, et sine aliquo verecundiae rubore dixerunt: « Educ viros qui ingressi sunt ad te, ut abutatur eis (Gen. xix), » ita et isti cogitaverunt consilium pessimum contra Dominum Christum dicentes, exclusa omni verecundia, Venite cogitemus contra justum cogitationes, et reus est mortis, multaque his similia. Unde dicit idem Propheta in consequentibus: Iniquitatem suam sicut Sodoma praedecaverunt, nec absconderunt.

« Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? » Ac si diceret: Ut quid mihi multitudinem victimarum offertis? An putatis me indigere his? Atque protinus subdit: « Plenus sum, » id est, nulla re indigeo. « Mea est enim terra, et plenitudo ejus » (Psalm. xxiii). Vel etiam quod dicit plenus sum, sub hoc sensu potest accipi: ut dicatur plenus sum, id est, in fastidium sunt mihi victimae vestrae: quia non offertis eas simplici et pura mente. « Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui. » Continentia hujus capituli usque ad eum locum, ubi ait: Judicate pupillo, defendite viduam, respuit sacrificia Judaeorum, et docet obedientiam Evangelii. Et per hoc quod dicit nolui, verbo praeteriti temporis utens, ostendit nunquam se delectatum esse sacrificio Judaeorum. Maximeque adveniente sacrificio novo, pro nihilo deputatum est sacrificium veteris. Sola enim bona voluntas cum fide purissima

liberat. Postest hoc et de his accipi qui, cum Dei præcepta non faciant, volunt illum placare variis donis atque muneribus, quæ de rapina acquisierunt.

« Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? » Hostias et sacrificia Judæorum non quæsivit idcirco omnipotens Deus, ut ipse illis indigeret, sed ne idolis immolarent, et ut per carnales typicasque medicinas, ad spirituale verumque sacrificium facilius pervenirent.

« Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi, » id est, detestor et pro nihilo deuto illud : quia non sit munda intentio. « Neomeniam, et sabbatum, et festivitates alias non feram, » id est, non sustinebo ad hoc ut placeant mihi. Neo novum, menne dicitur luna. Inde componitur hoc nomen, ut dicatur Neomenia festivitas novæ lunæ, quam celebrant Judæi initiis mensium.

« Iniqui sunt cœtus vestri, calendæ vestras et sollemnitates vestras odivit anima mea. Facta sunt mihi molesta. » Subauditur omnia ista quæ commemoravit. Festivitates, inquit, vestras, non meas, odivit anima mea, quia male abutimini eis. Non ut Deus animam habeat, sed nostro loquitur affectu, et more. Et tale est, ac si diceret : Cœtus vestri et sollemnitates vestræ non placuerunt mihi, neque ista quæ commemoravi, sed potius facta sunt mihi molesta : quoniam iniqua mente impleta sunt a vobis. « Laboravi sustinens, » id est, laborare me fecistis, exspectando conversionem et pœnitentiam vestram.

« Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis. » Oculi Domini significant respectum misericordiæ ejus, quibus oculis vidit populum Israeliticum in Ægypto, ideoque misertus est ejus. Unde et dixit : « Videns vidi afflictionem populi mei, et gemitum ejus audivi, et descendi liberare eum » (Exod. iii). Videns, inquit, vidi : hoc est, vidi et misertus sum. Cum ergo extenderitis manus vestras ad me, tempore tribulationis, ut vos exaudiam et liberem, avertam oculos meos a vobis, id est, respectum misericordiæ meæ auferam a vobis. « Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam. » Tale quod ad Jeremiam de eodem populo dicit : Tu ergo noli orare pro eis, quia non exaudiam te. Redditque causam quare avertat oculos suos. « Manus enim vestræ sanguine, » subauditur prophetarum et justorum, « plenæ sunt. » Judæi siquidem homicidæ semper fuerunt parati ad fundendum sanguinem justorum, insuper et ipsius Domini ad se missi. Unde Salvator improperat illis dicens : « Et vos implete mensuram patrum vestrorum (Matth. xxiii). » Quod est dicere, quod illi minus fecerunt, vos supplete. Illi interfecerunt servos, vos interficite Dominum. Moraliter autem per manus accipitur operatio, per sanguinem vero peccatum. Unde Psalmista : Libera me, inquit, de sanguinibus, id est, de peccatis. Ideo ergo non exaudiam vos, quia operatio manuum vestrarum plena est peccatis et impietate, homicidio scilicet, adulterio, fornicatione, cæterisque vitiiis.

« Lavamini, mundi estote. » Ac si diceret aliis verbis : Pro omnibus quæ superius commemorata sunt, quæ dixi odio me habere, Evangelii placet religio, ut baptizemini in nomine S. Trinitatis. Ideo lavamini sanguine meo, et aqua baptismatis. Mundi estote, post baptismi gratiam manentes in innocentia vitæ. Vel etiam lavamini per pœnitentiam, et per lacrymas compunctionis. Mundi estote, ne iterum inquinemini quando in laqueum cœnumque peccatorum. « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v). » Huic sententiæ concordat illud, quod Dominus dicit Evangelio cuidam sanato : « Exsanus factus es, jam noli peccare. » « Auferte malam cogitationem vestrarum ab oculis meis. » Præcipit ut lavarentur essentque mundi, nunc docet quemadmodum sit illis agendum dicens : Auferte malam cogitationem vestrarum, o præsentia mea, ut si cogitatis aliquid mali, non perficiatis, ipsamque cogitationem pravam funditis a cordibus vestris eradicat, et destruite.

« Quiescite agere perverse, discite bene. » Hoc est, quod Psalmista eodem sensu, et non eisdem verbis præcipit : « Declina, inquit, a malo, et fac bonum [Psalm. xxxi]. » Competenter ergo dicitur, discite bene-facere, quia virtus bona discenda et imitanda est. Nec sufficit tantum natura bona ad justitiam, nisi quis erudiat congruis disciplinis. « Quærite judicium. » A quibus quærendum est judicium? Uti que a sapientibus, quia non omnium est judicare, neque consilium salubre dare. Et revera non nisi sapientium. « Subvenite oppresso, » id est, de manu potentis, violentiam pauperi inferatis, liberate eum. « Judicate pupillo, » hoc est, in judicio subvenite illi, « et defendite viduam » de manu foris ejus.

« Et venite et arguite me, dicit Dominus. » Cum hæc omnia, inquit, feceritis, arguite me, id est, increpate me, et judicio contendite mecum, si non reddidero vobis præmia, quæ pollicitus sum. « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. Et si fuerint rubra quasi vermiculus, vel lana alba erunt. » Idem est coccinum sive coctus, quod et vermiculus. Ideoque quod intelligitur per coccinum, hoc et per vermiculum, grave, scilicet peccatum, ut est homicidium, adulterium, fornicatio, cæteraque talia. Et quod significatur per nivem, hoc per lanam, purgatio scilicet delictorum, et ablutio scelerum. Si, inquit, feceritis ea quæ præcipio vobis, ut recedatis a malo et faciatis bonum, subveniatis pupillo et defendatis viduam, tunc peccata vestra immania et opera scelestissima, quæ prius sanguinea erant ut coccinum, et rubra quasi vermiculus, per pœnitentiam et compunctionem lacrymarum dealbabuntur, et erunt candida velut nix et lana.

« Si volueritis » ambulare in præceptis meis, et « si obaudieritis verbis meis : bona [istius] terræ comedetis. » Vel, quod majus est, bona terræ de quibus psalmus dicit : « Credo videre bona Domini, in

erra viventium (*Psal. xx, Matth. v.*) » Et de qua in Evangelio Veritas: « Beati, inquit, miles, quoniam psi possidebunt terram. » Cum omnia elementa in notu sint, terra sola immobilis permanet, et solida. Ideoque non immerito per eam intelligitur soliditas eternæ beatitudinis.

« Quod si nolueritis, » subauditur ambulare in præceptis meis; « et me provocaveritis ad iracundiam, gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est, » id est, verbum Dei Patris, vel etiam ego propheta locutus sum, quia os Domini existo, quia per me secreta sua loqui dignatur. Prophetæ enim os Domini appellabatur, quod per eos Dominus loquebatur. Quod autem dicit, gladius devorabit vos, tam gladium manuum significat Babyloniorum, quam et Romanorum. Possumus autem intelligere per gladium illum significari mortalitatem, pestilentiam, famem sive vindictam omnipotentis Dei: quam sustinebunt impii post mortem, in pœnis constituti inferni. Nomine etenim gladii, quicquid cruciat, quicquid punit, quicquid urit, accipitur in isto loco. Et liberum arbitrium ex parte servatur, dum dicitur: Si volueritis, et si nolueritis: ut in utramque partem non ex iudicio Dei, sed ex merito singulorum pœna vel præmium sit.

« Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Justitia quondam habitavit in ea, nunc autem homicidæ. » Fornicatio non solum corporalis est, sed etiam spiritualis. Unde psalmographus dicit: « Perdes omnes qui fornicantur abs te (*Psal. lxxii*), » hoc est, qui recedunt a te. Fornicari etenim est pro Deo idola colere, sicut legitur: « Quia fornicatus est Israel in Beelphegor (*Num. xxv*). » Quapropter pœna Israelitica meretrix appellatur: non tam propter fornicationem corporalem, quam propter hoc quod a Deo recessit. Pertinent autem hæc verba non ad tempora prophetæ, sed specialiter ad tempus Domini incarnationis, quando penitus recesserunt a Deo, eligendo Barabbam, et Filium Dei occidendo. Miratur ergo Propheta, et dicit: Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, recedendo a Deo, plena iudicii quondam? Justitiaque habitavit in ea olim, nunc autem homicidæ. Civitas, inquam, fidelium, quæ prius fuit plena iudicii, et in qua requievit quondam justitia: nunc autem facta est meretrix plena homicidis, qui interfecerunt prophetas ipsaque caput prophetarum, Salvatorem scilicet mundi. Potest hoc moraliter ad unamquamque animam referri, quæ civitas est fidelis plena iudicii, quandiu Dei voluntati paret, habens habitatorem in seipsum Deum, qui est justitiæ substantialis, quia justificat omnes fideles suos. Cum autem recedit a Deo per mala opera, non loco, sed merito, efficitur meretrix. Et quæ fuit prius plena iudicii, habens habitatorem Deum, incipit jam inhabitari a dæmonibus malignisque spiritibus, quorum voluntati obtemperat.

Qui sunt homicidæ, animarum videlicet interfectores. « Argentum tuum versum est in scoriam. » Furgamenta metallorum sordesque scoria appellan-

tur: quæ et rubigo potest nuncupari. Argentum tuum, id est, eloquia divinarum Scripturarum, de quibus dicit Psalmista: « Eloquia Domini argentum igne examinatum (*Psal. xvii*), » versa sunt in scoriæ sive in sordes: in pravam videlicet doctrinam scribarum et Phariseorum. Aliter: per argentum intelliguntur viri religiosi, omnique vitæ lucidi et probati; per scoriam vero peccatores, sorditati rubigine peccatorum. Et est sensus: sancti viri, qui prius lucide et clare conversati sunt in medio tui, postea in rubiginem sordesque peccatorum conversi sunt; vel: quæ prius habebas viros lucidos, omnique puritate probatos, modo habes loco illorum alios, rubigine peccatorum sordatos. « Vinum tuum mistum est aqua. » Vinum austeritatem habet. Ideoque præcepta legalia intelliguntur per vinum, quæ austeritatem habent, id est fortia et pura atque sincera ac veritate firmata sunt. Quæ mista sunt cum aqua, traditionibus Judæorum et Phariseorum violata. Quod Dominus in Evangelio manifestat, dicens: « Væ vobis, scribæ et Pharisei, qui depravatis legem Dei volentes statuere traditiones vestras (*Matth. xv, xxv*). » Vinum, inquit, tuum mistum est aqua: quia legalia præcepta pura sincerissimeque austeritatem in se habentia, corrupta sunt et emollita falsis Scribarum et Phariseorum traditionibus. Omnis quippe doctor, qui austeritatem sacrarum Scripturarum per quam potest auditores corrigere, vertit ad gratiam illorum, et ita loquitur ut non corrigat, sed delectet audientes, vinum sanctarum Scripturarum violat, atque corrumpit suo sensu. Hoc faciunt hæretici, cauponisque pessimi, qui Evangelicam veritatem suam prava doctrina corrumpunt.

« Principes tui infideles, sociique furum. » Principes Judæorum in hoc loco sacerdotes quoque intelliguntur, qui videbantur iudicare et docere populum. Qui idcirco infideles appellantur sociique furum, quia infideliter in mandatis Dei ambulabant, accipientes a scribis et Phariseis munera, quæ illi per violentiam et rapinam a pauperibus exigebant, ideoque socii furum erant, scribæ scilicet et Pharisei. In Domini quoque passione infideles fuerunt, nolentes in eum credere; et socii furum, scribarum scilicet et Phariseorum, sed et Judæi proditoris. Nos quoque summopere cavere debemus, ne ab illis accipiamus munera qui rapinis miserorum; que lacrymis congregant divitias, et vocemur non solummodo fures, sed et socii furum, dicaturque de nobis: Videbas furem, et currebas cum eo. « Omnes retributiones sequuntur eos qui diligunt munera, » ideoque in sortitionum annumerantur. Multi enim sunt, ut bene Hieronymus dicit, qui non putant amicos nisi a quibus dona acceperint, nec considerant os amicorum, sed manus, eosque sanctos iudicant quorum marsupium exhauriunt. Istos tales sequuntur retributiones, quia illis retribuunt sua, a quibus similia sperant se recipere. Qualibus Deus dicit: « Recepistis mercedem vestram (*Matth. vi*). » Vel in hoc sequuntur retributiones, quia illos tantummodo suo favore ex-

« Illud et laudant, a quibus aliquid accipiunt. » Puppillo non judicant, » id est in iudicio non subveniunt illi, « et causa viduæ non ingreditur ad eos, » quia pro nihilo deputatur ab eis.

« Propter hæc ait Dominus exercituum fortis Israel: Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. » Condolet omnipotens Deus miseris populi sui, et tamen vocat eos hostes et inimicos suos, qui specialiter intelliguntur scribæ et Pharisei, quibus et in Evangelio ait: « Væ vobis, scribæ et Pharisei (Matth. xxiii; Luc. xi). » Consolari autem hic dicitur de hostibus suis, ultionem ex ipsis recipere. Consolatio quippe Dei est, super hostibus et inimicis ejus, ut qui in prosperitate ejus noluerunt habere beneficia, suppliciis afflictionibusque corrigantur.

« Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad puniendum scoriã tuam et auferam omne stannum tuum. » Vox Dei, apostrophum facientis ad ipsam plebem. Per scoriã intelliguntur vitia, sordisque vitiorum. Per stannum vero, quod solet assimilari argento, falsa doctrina scribarum et Phariseorum, quæ videbatur esse vera, et assimilari eloquiis divinis. Extensio manus, ultionem significat divinam. Dicitur ergo: Convertam extendamque manum meam ad puniendum te, et excoquam sive purgabo igne tribulationis omnes sordes peccatorum, auferamque falsam doctrinam scribarum et Phariseorum, daboque sincerissimam ac perfectissimam scientiam legis atque Evangelii.

« Et restituum omnes iudices tuos sicut prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus. » Priores iudices et consilarii antiqui fuerunt Moses, Aaron, Josue, Gedeon, Samuel, David, cæterique qui iudicaverunt populum Dei secundum voluntatem Dei, et cum quibus consilabatur omnipotens Deus, revelans eis arcana secretorum suorum. Restituti sunt ergo iudices et consilarii instar priorum, non solum post captivitatem ut fuerunt Zorobabel, Esdras, aliique duces, qui usque ad Hircanum populo præfuerunt: sed etiam post adventum Domini, ut fuerunt apostoli, Ecclesiarumque principes, atque rectores. « Post hæc vocaberis civitas justi, urbs fidelis. » Civitas justi, hoc est, Domini Salvatoris. Et urbs fidelis illa intelligitur, de qua Veritas in Evangelio ait: Non potest civitas abscondi supra montem posita, id est Ecclesia supra Christum fundata. Postquam, inquit, restituerò tibi iudices tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus, tunc vocaberis civitas justi, id est Christi. Et urbs fidelis, quoniam integerrime fidem Domini Salvatoris retinebis.

« Sion in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitia. » Ac si diceret aliis verbis: Non omnes Israelitæ redimentur, sed illæ reliquæ de quibus supra dictum est (Rom. xix). Et hoc est quod dicit, quia redimetur in iudicio, id est in discretione, ut qui voluerint credere, salventur et redimantur. Isti vero qui adduxerunt eos ad fidem Christi in iustitia, apostoli intelliguntur, aliique prædicatores.

« Et conteret sceleratos et peccatores simul, et qui dereliquerunt Dominum consumentur. » Scelerati et peccatores illi utique intelliguntur qui in Christi necem consenserunt, ejusque fidem postmodum recipere noluerunt. Qui merito contriti et consumpti sunt, tam a Romanis quam etiam pœnis inferni, quia dereliquerunt Dominum, permanentes in sua malitia.

« Confundentur enim ab idolis quibus sacrificaverunt, et embescetis super hortis quos elegeratis. » Confusio sæpissime pro erubescencia ponitur. Per hortos quorum fecit mentionem, debemus accipere lucos et nemora, in quibus immolabant et sacrificabant dæmonibus, luxuriam suam ante aras idolorum inverecunde perpetrantes. Quo vero tempore erubescere debeant ab idolis, et super hortis quos elegerant, aperte manifestat, dicens: « Dum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua. » Et est sensus: sicut a quæra ariditate concussa defluunt folia, et sicut hortus fructus herbarum non valet proferre si defuerit aqua ex qua irrigetur: ita cum defuerit vobis aqua, id est, scientia divinarum Scripturarum, spiritusque gratia, quam Dominus promisit de ventre ad se venientium manare, non valebitis tenere et custodire opera, fructusque vestros vacuos, nulliusque utilitatis: quia ariditate siccabimini. Hoc est, deficietis in peccatis vestris. Et notandum: qui a more prophético subito mutavit personas. Cum enim de tertia persona plurali loquens dixisset: confundentur ab idolis quibus sacrificaverunt, repente oculum mentis vertit ad secundam personam populi, inquit: Et erubescetis super hortis quos elegeratis, et cætera.

« Et erit fortitudo vestra quasi favilla stupæ, et opus vestrum quasi scintilla. » Adveniente tempore persecutionis et captivitatis ejus: omnis fortitudo et superbia Judæorum qui Dominum dereliquerant, in qua confidebant, ad nihilum redacta est: sicut facie consumitur favilla stupæ. Et omne opus eorum, quos sperabant se tueri, subito pertransiit: sicut scintilla ignis subito evolat. « Et succendetur utrumque simul, et non erit qui exstinguat. » Hoc est, et fortitudo superbiæ, et opus falsum simul peribunt. Et non erit qui salvet, quia Dominus dissipabit illud.

CAPUT II.

« Verbum quod vidit Isaias filius Amos, super Judam et Hierusalem. » Mirum valde est, nimisque animo perpendendum quod propheta dicit Verbum se vidisse. Quo enim modo potest homo Verbum videre? Et quod est istud Verbum? Nimirum illud, de quo Joannes dicit: « In principio erat Verbum. (Joan. i.) » Istud denique Verbum, sapientiam scilicet Patris Filiumque ejus, vidit propheta. Id est mente intellexit illum venturum, ideoque subjunxit:

« Et erit in novissimis diebus præparatus novus domus Domini in vertice montium, et elevabitur su-

per colles. » Isti novissimi dies sunt, de quibus Jacob patriarcha dixit: Venite, filii Jacob, audite Israel patrem vestrum; et annuntiabo vobis quæ ventura sunt in novissimis diebus, id est, in novissima sæculi ætate. Et protinus addidit: « Non deficiet dux de Juda, donec veniat qui mittendus est (*Dan. 11*). » Notandum autem istum esse montem, quem superius appellavit Verbum. Et iste est lapis, qui visus est Danieli crevisse in montem magnum, et implese omnem terram. Iste quippe mons, mons domus Domini est, id est, Ecclesiæ, quæ est domus Domini supra Christum fundata, de quo psalmographus cecinit: « Unam petiî a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini (*Psal. xxvi*). » Egregius quoque prædicator ad Timotheum: « Scito, inquit, quomodo te oporteat ambulare in domo Domini, quæ est Ecclesia Dei vivi (*I Tim. 111*). » Ipse quoque Christus mons est et domus Dei, de qua dicitur: « Mons in quo beneplacitum est Deo, habitare in eo (*Psal. lxxvii*). » Sed quis vidit unquam montem supra verticem montium? Mons enim est Christus, ut diximus. Montes vero angeli sunt, cœlestesque vertices, apostoli, patriarchæ, prophetæ, martyres, confessores, qui de triâ sua, fide, et operatione, signisque miraculorum fortiter micuerunt. Colles vero simplices quique et fideles, ut sunt eremitæ, continentæ, viduæ, et vidui, bonique conjugati. Qui, jicet doctrina et signis miraculorum non clarissent, fide tamen et operatione perfecti fuerunt. De his montibus collibusque Psalmista decantat, inquiens: Montes in circuitu ejus. Et Ecclesia in Canticocanticorum: « Ecce iste venit saliens in montibus, transiliensque colles (*Cantic. 11*). » Mons ergo domus Domini in vertice montium est præparatus, ac super colles elevatus, Christus videlicet super quem fundata est Ecclesia, a Deo Patre præparatus et elevatus super omnem principatum, et virtutem, et dominationem.

« Et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi et dicent: » Domino adveniente in mundo, cœlosque peracta redemptione penetrante, omnes gentes et populi ad fidem ejus confluerunt. De quibus et dictum fuerat a Patre: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (*Psal. 11*). » Sed isti populi gentesque nequaquam propria salute contenti, hortabantur se invicem dicentes: « Venite et ascendemus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit vos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus. » Quis sit mons domus Domini, et quæ domus Dei, paulo superius diximus: Christus videlicet et Ecclesia. Hoc autem animadvertendum est, quia cum dixisset, Ascendamus ad domum, protinus curavit subnectere ad cujus domum, subjungens Dei. Addiditque: Cujus Dei? Dei Jacob. Quod est dicere: Ad domum illius Dei, qui est Deus credentium sicut Jacob credidit, venite et ascendamus. Postquam autem venimus credendo ad montem Domini, et ascenderimus ad Ecclesiam Dei, docebit nos vias suas, id est, mandata vitæ per Evangelicam doctrinam: et sic

A ambulabimus in semitis ejus, id est, in operibus illius, imitando illum. Sed prius descendæ sunt viæ Domini, id est, mandata illius, ut beatus Hieronymus dicit, et postea ambulandum per semitas ejus. « Quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. » Ac si diceret: Idcirco omnes gentes populi que multi mutuo se hortabuntur, ut veniant ad montem Domini, et ascendant ad domum Dei Jacob, quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Per Sion (quæ interpretatur speculatio) et per Hierusalem (quæ interpretatur visio pacis) intelligitur primitiva Ecclesia, quæ fuit in apostolis aliisque credentibus ex Judæis, de qua processit ad omnes nationes lex Veteris Testamenti spiritualiter intellecta, et verbum Domini doctrina Evangelii. Potest etiam et de generali Ecclesia intelligi, de qua quotidie manat lex, et doctrina Evangelii.

« Et judicabit gentes, et arguet populos multos. » Quidam sub uno sensu accipiunt: quod unum sit judicare gentes, et arguere populos multos. Sed melius est, ut distincte accipiamus per gentes, gentiles credentes et non credentes; per populos multos, sive per populum multum (ut Septuaginta transtulerunt) Judæos incredulos. Judicat ergo Dominus quotidie gentes, et judicabit generaliter in die judicii, id est discretionem faciet inter credentes et non credentes. Aliter enim judicabuntur credentes, aliter non credentes: quia qui non credit, jam judicatus est. Arguet autem populos multos, id est damnabit Judæos incredulos et infideles. « Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces. » Hoc est, omne studium bellandi vertetur in pacem: et pro discordia, erit in toto orbe concordia. Gladii siquidem mutabuntur in vomeres, et lanceæ suæ in falces: ut amisso furore et superbia belligerandi, agriculturæ deserviant. Spiritualiter autem gladii mutantur in vomeres, et lanceæ in falces: quando et seditiones discordiarum longe pelluntur a nobis, et duritia cordis Christi vomere, id est admonitione verbi Dei, frangitur: eradicanturque spinæ vitiorum, ut semen sermonis Dei crescat in fruges, et postea labores manuum nostrarum manducemus: adveniente tempore messionis, id est, mortis. « Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. » Ea quæ superius dicta sunt de mutatione gladiatorum, et quæ etiam nunc dicuntur, tempore incarnationis completa sunt. Siquidem, ut historiæ divinæ, maximeque gentilium tradunt, in toto orbe terrarum tanta fuit discordia ante Domini nativitatem, usque ad vigesimum annum Octaviani Augusti, sub quo Domizus natus est, ut non permitteretur de regno in regnum, id est de provincia in provinciam transire, accessis omnibus studio præliandi: non solum contra externas, sed etiam contra vicinas nationes et civitates. Orto autem Domino Salvatore, qui venit pacem dare mundo, ut nos reconciliaret Deo Patri, et in cujus nativitate cives angelici cantaverunt, « Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc. 11*), »

omnia bella cessaverunt, et nequaquam studio bel-
landi cœperunt se exercere, sed culturæ agrorum
deservire. Quod autem dicit, nec exercebuntur ultra ad
prælium, subaudiendum est, sicut prius fecerant.
Legimus enim multa prælia postmodum esse com-
missa: sed non tam gravia, sicut antea fuerunt.

« Domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine
Domini. » Post vocationem gentium et ostensionem
montis Dei, convertitur propheta ad populum suum,
qui domus Jacob appellabatur, eo quod de familia
Jacob descenderit, hortaturque eos procedere de te-
nebris infidelitatis atque erroris, et suscipere lumen
veritatis, id est, Christum, qui dixit: Ego sum lux
mundi: sicque ambulare in lumine Domini, id est,
in fide et præceptis Domini Salvatoris. Vos, inquit,
domus Jacob, domus populi mei, venite mecum, et
pariter ambulemus in lumine Domini, de quo dicit
Psalmista: « Accedite ad eum et illuminamini. (Psal.
xxxiii.) »

« Projecisti enim populum tuum, domum Jacob. »
Alloquens propheta, et exhortans populum suum, ut
ambulant in fide Domini Salvatoris, postquam vi-
dit per Spiritum sanctum duritiam cordis Judæorum
et impœnitens cor eorum: subito convertit oculum
mentis ad Deum, dicens: Ideo (inquit) hortor, ut ad
te veniant, mecumque tuo lumine perfuantur, quia
propter multitudinem peccatorum reliquisti eos, et
abjecisti populum quondam tuum, domum scilicet
Jacob. Redditque causam quare projecit illos.
« Quia repleti sunt ut olim, et augures habuerunt ut
Philistiim. » Hunc locum quia diversi diverso modo
explanare nituntur, dicendum est juxta traditionem
magistrorum: et quid sincerius illis visum fuerit.
Repleti sunt (inquit) idolis infidelitate et scelere
peccatorum ut olim: id est, sicut quondam in Ægy-
pto, ac postmodum in terra repromissionis tempori-
bus judicum, et temporibus Jeroboam atque Achab,
et augures suos et divinos habuerunt ut Philistiim,
vel Palæstini vicini eorum, a quibus eos lex prohibet.
Augurium est divinatio, sumpta et dicta a garritu
avium. Inde dicuntur augures, a garritu avium divi-
nationem sumentes. Cui superstitioni maxime Palæ-
stini inter cæteras gentes dediti erant. Notandum
autem temporibus Osia, Joatham, et Achaz, sub
quibus Isaias prophetavit, Judæos habuisse idola
sicut quondam habuerunt. Sequitur: « Et pueris alienis
adhæserunt, » id est cum pueris a Deo alienis
fornicati sunt. Potest autem duobus modis intelligi,
ut cum pueris suæ gentis libidinem suam explerent,
qui per hoc scelus alieni erant a Deo, quia omnis
peccator longe a Deo est, vel etiam cum pueris gen-
tilium. In tantum enim detestando et horrendo vitio
deserviebant Judæi, ut etiam pueros gentilium formo-
soserent, a quibus hujusmodi libidinem explerent.

« Repleta est terra argento et auro, et non est
finis thesaurorum ejus. » Inter cætera vitia, quibus
Judæi deserviebant, etiam immoderata avaritia cu-
piditasque signatur, dum dicitur: Non est finis the-
saurorum ejus, id est, avaritiæ et cupiditatis illo-

rum. Non quod thesauri finem non habeant, sed
quod possidentium animus non impleatur, juxta il-
lud Salomonis: « Avarus non implebitur divitiis (Ec-
cle. ix). » Thesauri Judæorum siquidem finem ha-
bebant, sed cupiditas illorum sine carebat.

« Et repleta est terra ejus equis, et innumerabi-
les quadrigæ ejus. » Et hoc contra præceptum Do-
mini erat, qui prohibet in lege multiplicari currus
et equos. Siquidem et illa animalia data sunt ad
adjutorium hominis, non ad superbiam, sed ipse ab-
usus est illis in superbia. Unde jumentum dicitur ab
adjuvando, id est a sublevando. De illis qui superbe
abutebantur, dicit Psalmista: « Hi in carribus, et hi
in equis: nos autem in nomine Domini nostri in-
recabimus (Psal. x). »

« Et repleta est terra ejus idolis; oppes manuum su-
rum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. Et in-
curvavit se homo, et humiliatus est vir. » Hoc est, et
infirmi sive potentes, qui designantur per homines
qui dicitur ab humo: et illi qui debuerant esse for-
tes et virtuosus, qui intelliguntur per virum qui in-
curvatur a virtute: omnes pariter incurvati sunt, et hu-
miliati ad adoranda idola. Hoc quoque temporibus
Isaiæ factum est.

« Ne ergo dimittas eis. » Quod Septuaginta alio
modo interpretati sunt, sub persona Dei dicentis:
Ne ergo dimittam eis. Quapropter geminam recipit
expositionem. Si ergo ad personam Dei refertur,
ut Deus locutus sit hoc: ita est intelligendum: quia
tanta mala fecerunt, non parcam eis, nec dimittam
C innumerabilia scelera eorum. Si propheta loquitur,
sic est sentiendum: ne ergo dimittas eis peccata
eorum, quæ tanta mala perpetraverunt. Animadver-
tendum est autem prophetam non imprecari mala
contra populum suum: sed subaudiuntur ea quæ in
veritate sunt futura, quæ erant illis more prophetæ-
tis prædicenda, a superiori loco ubi legitur, quia re-
pleti sunt ut olim, et augures habuerunt ut Philistiim,
usque ad istum: qui tam ad Judæos refertur eo
modo quo diximus, quam ad Chaldæos Romanosque
qui illius populi deprædatores fuerunt, eorumque
terram incoluerunt dicentes, quod protecto Judæo-
rum populo, habitaverunt in Judæa alienigenæ qui
repleti sunt idolis, habueruntque augures, et pueris
alienis adhæserunt. Et repleta est terra ejus equis,
D et innumerabiles quadrigæ ejus. Per quod designa-
tur Judæorum Romanorumque avaritia, quibus ni-
hil est avarius, teste beato Hieronymo. Repleta est
terra quoque Israelitici populi equis Chaldæorum
Romanorumque et fuerunt innumerabiles quadrigæ
ejus, hoc est vitiorum.

« Ingredere in petram, abscondere in fossa humo,
a facie timoris Domini, et a gloria majestatis ejus. »
Vox prophetæ hortantis populum suum, ut ingre-
diatur in petram, et abscondatur in fossa, coopertus
desuper humo. Ac si diceret aliis verbis: Hortatus
sum ut ambularetis in lumine Domini, sed quia no-
luistis audire, ecce denuntio et hortor, ut ingre-
diamini in petram et abscondamini in fossa, vel in

speluncis, a facie timoris Domini, vel a facie Baby- A
lonis exercitus, qui designatur per timorem Domini,
et a gloria majestatis ejus, quoniam per illos misit
timorem suum super Judæos, et glorificatus est de
hostibus suis Judæis, vindictam recipiendo. De hac
tribulatione cujus formidine absconderunt se in spe-
luncis et puteis, sicut historix narrant, Dominus in
Evangelio ait: « Tunc dicent montibus, Cadite super
nos; et petris Abscondite nos (*Luc. xxiii*). » Altiori
autem intellectu, præcipitur nobis omnibus ut in-
grediamur in petram a facie timoris Domini, id est
confugium faciamus ad Christum de quo dicitur:
« Petra est refugium erinaceis (*Psal. ciii*). » Christus
enim per similitudinem petra est, sicut Paulus apo-
stolus dicit: « Petra autem erat Christus (*I Cor. x*). » In petram ergo ingredietur, quisquis veraciter
credens, facit confugium ad ipsum, ne in adventu
illius cum venerit perdere reprobos, damnetur.
Absconditur in fossa humo, qui intrans in cubicu-
lum orat Patrem suum. Vel etiam absconditur in
fossa humo, qui in terreno corpore constitutus, quod
designatur per humum abscondit et celat infirmi-
tates carnales, ne videlicet omnia illecebrosa per
operationem forinsecus ostendat, quæ caro desiderat
perficere.

« Oculi sublimes hominis humiliati sunt, et incur-
vabitur altitudo virorum: exaltabitur autem Domi-
nus solus in die illa. » Per oculos sublimis homi-
nis qui humiliati sunt, altitudinemque virorum, acci-
pitur fastus potentix et nobilitas generis. Cum, inquit,
hostes supervenerint, tunc nec divitiarum, nec nobilitatis
generis, nec potentia dignitatum aliquem defendere
poterit, quippe cum una sit captivitas omnibus. Sed
humiliabuntur oculi potentis, divitiisque hominis, qui
torvide cum supercilio respiciebat aliquem. Incurva-
bitur quoque altitudo virorum, id est, contemnetur,
ac pro nihilo reputabitur nobilitas generis. Dominus
autem solus exaltabitur in die illa, hoc est in tem-
pore adventus Chaldæorum Romanorumque, cujus
iram et vindictam nullus poterit efugere. Possunt
autem hæc eadem non incompetentem ad diem ex-
tremi examinis referri: in qua omnis creatura
divinæ majestati atque potentix humiliabitur, et
comparatione illius cognoscet se nihil esse. Reddit
quoque causam, quare debeat humiliari et incurvari.

« Quia dies Domini exercituum super omnem su-
perbum, et excelsum, et super omnem arrogantem:
et humiliabitur. » Ubicumque de vindicta et victoria
Domini propheticus sermo loquitur, Dominum exer-
cituum solitus est illum vocare, id est, militiarum,
quod Hebraice dicitur sabaoth. Ipse enim est Dominus
militiarum suarum, sive exercituum, angelorum sci-
licet, atque hominum. Dies autem Domini, id est,
dies vindictæ illius, dupliciter intelligitur: tempus
videlicet captivitatis Judæorum, quæ venit super
omnem superbum, et excelsum, et super omnem ar-
rogantem. Quæ tria unum sensum obtinent, per
quæ intelliguntur principes Judæorum, sacerdotes,
Pharisæi et scribæ. Tempus quoque ultimi iudicii,

in quo damnabitur superbus diabolus cum omnibus
consecratoribus ejus, et humiliabitur super omnes
arrogantes et superbos.

« Et super omnes cedros Libani sublimes, et
erectas, et super omnes quercus Basan. » Subaudi-
tur, veniet dies Domini. Libanus mons est Phœnicis
regionis excelsissimas cedros continens, quæ, sicut
Cassiodorus in expositione psalorum dicit, sua
proceritate transcendunt omnem altitudinem arbo-
rum, Basan vero regio est Arabiæ, cui imperavit
Og rex, habens glandiferas quercus, quarum fructus
porcorum est cibus, non hominum. Metaphoricos
autem per cedros Libani sublimes et erectas, intel-
liguntur superbi quique; per quercus autem Basan,
quæ interpretatur ignominia, qui opera ignominie
exercent et in casu libidinis voluntantur: quorum
fructus porcorum est, id est, dæmonum. Super
omnes autem istos, vindicta et dies iræ Domini
consurget. De talibus cedris dicitur in psalmo
(*Psal. xxviii*): « Vox Domini conterentis cedros. »
Et item. Vidi impium superexaltatum, sicut cedros
Libani.

« Et super omnes montes excelsos, et super omnes
colles et elevatos. » Subaudis, veniet dies Domini.
Montes et colles plerumque in bonam partem acci-
piuntur. Pro sanctis videlicet, varietate virtutum
decoratis. Plerumque autem ipsi impii pro diversi-
tate vitiorum, maximeque superbi, montes appellan-
tur et colles, sicut in præsentis loco. De his mon-
tibus collibusque dicit Ezechiel propheta: « Hæc
dicit Dominus montibus et collibus: Ecce ego in-
ducam super vos gladium (*Ezech. xxxvi*). »

« Et super omnem turrin excelsam, et super om-
nem murum munitum. » Subaudis, veniet dies Do-
mini. Quantum ad litteræ sensum spectat, adve-
niente Romano exercitu, dies Domini vindictæ super
turrin et super omnem murum Judæorum fuit:
quoniam funditus sunt omnes eversi. Metaphoricos
autem per turrin et murum intelliguntur hi, qui in
altitudine turrium et firmitate murorum potius con-
fidebant quam in Deo. Super quos dies ultionis Do-
mini venit, quia fame, mortalitate, et gladio sunt
consumpti et in pretium distracti. Vel etiam per tur-
rim specialiter possunt intelligi illi qui præmine-
bant in populo, sicut turris in civitate. Per murum
vero munitum, divites potentesque, qui se munie-
bant divitiis: super quos Domini dies veniet.

« Et super omnes naves Tharsis; et super omne
quod visu pulchrum est. » Subaudis, dies Domini
veniet. Hebræi omnia maria Tharsis appellant, et
congregationem aquarum nomine maris vocitant:
juxta illud in Genesi: « Congregationesque aqua-
rum appellavit maria (*Gen. 1*). » Quapropter hoc
loco non simpliciter illud mare accipiendum est,
quod adjacet terræ repositionis: sed etiam omnia
flumina vicina, per quæ Judæi soliti erant navigare,
et negotia exercere. Et translativè per naves intel-
liguntur hi, qui in navibus residentes, negotiatio-
nis causa pelagus et flumina navigabant. Super quos

dies vindictæ Domini venit : quando sicut Josephus narrat, advenientibus Romanis, illi comprehensi sunt, qui in portibus commorabantur, navesque eorum succensæ. Quodque sequitur, et super omne quod pulchrum est visu, intelligendum est super templum et sanctuarium, ubi erat maxima pulchritudo, et super omnes virgines et juvenes : super omne quodque quod delectabile erat ad videndum, diem ultionis venisse : quando simul omnia bona illius populi destructa et evacuata sunt.

« Et incurvabitur sublimatas hominum, et humiliabitur altitudo virorum. » Per sublimitatem hominum, altitudinemque virorum, fastus potentiae, et nobilitas generis accipitur, sicut paulo superius dictum est, quia incurvata et humiliata sunt, quando quidam occisi, quidam vero in servos sunt venditati.

« Et elevabitur Dominus solus in die illa, et idola penitus conterentur. » Quod est aperte dicere : In die illa, hoc est, in tempore vastationis Judæorum, elevabitur Dominus, id est, excelsus et gloriosus fortisque apparebit : cum tradiderit inimicos suos Judæos in ore gladii Chaldæorum Romanorumque, tunc penitus idola conterentur Judæorum cum cultoribus suis. Licet in Domini adventu non legantur Judæi idola coluisse, tamen quando captivati sunt a Chaldæis, idola colebant, sicut Ezechieli ostensum est (*Ezech. vii*). Quapropter quia sermo propheticus mixtim loquitur de utraque captivitate et vastatione, specialiter ad priorem referendum est, quod dicitur, idola penitus conterentur. Contra sunt enim idola Judæorum a Chaldæis, et metalla eorum in Babylonem ducta.

« Et introibunt in speluncas petrarum, et in voragine terræ, a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. » Præsentia cum sequentibus ad utramque vastationem Judæorum pertinent, quando effugere nitentes Dei vindictam, abscondebant se in speluncis et voraginibus terræ. Bene autem dicitur : A gloria potentiae Domini, cum surrexerit percutere terram. Quodammodo enim omnipotens Deus consurgit percutere terrenos homines, terrena solummodo cogitantes et quærentes, quando severiter suos per ministros pœnam infert illis, sicut per Chaldæos Romanosque Judæis intulit.

« In die illa. » Hoc est in adventu Chaldæorum vel etiam Romanorum « projiciet homo (Judæus) idola argenti sui, et simulacra auri sui, quæ fecerat sibi, ut adoraret talpas et vespertiones, et ingredietur sessuras petrarum et in cavernas saxorum a facie formidinis Domini et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. » Subauditur Judæorum, vel ipsos Judæos terrena sectantes. Sic factum est, quando superveniente hostili exercitu projecerunt idola sua Judæi, absconderuntque se in cavernis, ut effugere possent iram Domini. Quod autem dicit, ut adorarent talpas et vespertiones, non est intelligendum, quod simulacra haberent ad similitudinem talpæ

A quod est animal lumine carens oculorum, aut vespertilionis, quæ est avis lucifuga. Sed despective atque irrisorie protulit, idola eorum talpis et vespertilionibus comparans, quæ cum oculos videantur habere, minime vident, sicut Psalmista dicit : « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Oculos habent et non vident (*Psal. cxiii*). »

« Quiescito ergo ab homine cujus spiritus in naribus ejus, quia excelsus reputabitur ipse. » Considerans propheta Isaias Judæos concives suos perdedos propter mala, quæ Christo perfida mente intulerunt, hortatur eos dicens : Ecce propheta spiritus prædixi vobis, quæ evenire possunt. Moneo ergo atque præcipio, ut quiescatis ab homine Christo, qui secundum carnem quidem homo est verus, habens animam et spirans, et halitum trahens naribus, sicut nos puri homines spiramus et vivimus, sed secundum divinam majestatem excelsus reputatur ipse, et creditur, quia æqualis est Deo Patri. Cavete ne offendatis eum in aliquo, quia licet spiret ut homo, Deus verus tamen est. Et si loquitis, venient vobis propterea omnia mala superius dicta. Quod Redemptior noster excelsus sit, Psalmista indicat, dicens : Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cælos gloria ejus. Et quod dicit, cujus spiritus in naribus ejus, tale est ac si diceret : In cujus naribus est flatus, qui plerumque spiritus appellatur.

CAPUT III.

C « Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem et a Juda validum et fortem. » Vox prophetæ dirigitur ad Judæos, qui Dominum persecuti sunt. Quia, inquit, nolulistis quiescere ab homine cujus spiritus in naribus ejus, qui excelsus credendus est, sed econtrario fudistis sanguinem innocentis, ecce dominator Dominus auferet ab Hierusalem validum et fortem, omnemque virum bellatorem : ut nemo remaneat, qui alicujus sit virtutis, sed omnes sint languidi et imbecilles. « Omne robur panis, et omne robur aquæ. » Subaudis auferet a Juda et ab Hierusalem. Robur sive fortitudo panis et aquæ, pro omni cibo et potu accipitur : quæ Dominus abstulit a Judæis, in tantum ut filios suos fame urgente comederent. Allegorice autem per panem et aquam, divina accipitur Scripturæ : quæ in quibusdam locis cibus est, in quibusdam potus. Quare abstulit Dominus a Judæis et tradidit illam gentibus, ut faciant fructus ejus, sicut ipse dicit : « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (*Matth. xxi*). » Ubicumque enim gravis est ad intelligendum, et cum difficultate sumitur, cibus est : quia quodam modo mandendo glutitur. Ubi vero facile intelligitur, potus est. De istiusmodi pane et aqua testatur alius propheta : « Ecce dies venient, dicit Dominus, et mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei (*Amos. viii*). »

« Fortem et virum bellatorem, et judicem, et

prophetam, et harololum, et senem. » Subaudis auferet Dominus ab Juda et ab Hierusalem. Non dubium, quin omnes istos abstulerit Dominus a Judæis. Virum enim bellatorem et fortem quemquam non habent, sed omnes sunt infirmi et pleni formidine. In hoc quoque apparet eos iudices non habere, quia ipsi iudicantur a Romanis principibus. Propheta verus, senexque sapiens, jam desiit esse ex illis. Et non solum alios, sed etiam ipsos ariolos (pro quibus Septuaginta divinos interpretati sunt) abstulit Dominus ab eis. Arioli autem sunt incantatores, qui quibusdam incantationibus rem peragunt. Per quos etiam plerumque futura prædicantur, sicut de Balaam (*Num. xxiv*) ariolo legimus, et de divinis (*I Reg. vi*) quinque urbium Philistinorum. Sensus autem est, quod vera et falsa pariter a Judæis auferantur.

« Principem super quinquaginta, et honorabilem vultu, et consiliarium sapientem de architectis, et prudentem eloquii mystici. » In hoc loco a parte totum accipientes, per principem super quinquaginta (qui quinquagenarius nuncupatur) omnes principes Judæorum intelligimus esse ablatos. Inter cæteras quoque gratias, etiam hoc auferet Dominus a Judæis: ut nullum habeant honorabilem vultu, qui pro sua reverentia honoretur: nullum consiliarium, sed cuncta facient absque consilio. Principemque artificum, qualis fuit Beseleel; et prudentem eloquii mystici, id est, prudentem doctorem, qui docet eloquia mystica sive divina; vel, ut quidam volunt dicere, prudentem auditorem, qui possit discernere prædicationem docentis: illum auferet ab eis. Admiranda est enim sententia cujusdam poetæ Græci: qui dicit primum esse beatum qui per se sapiat: secundum, qui sapientem audiat.

« Et dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis. » Loquente ex persona sua propheta ea quæ superius dicta sunt, subito secundum morem propheticum, loquitur ex persona sua Deus per prophetam, dicens: Dabo pueros principes eorum, id est, sublatis his quos ante donaveram principes, videlicet quinquagenario, senexque, et prudente consiliario: pro his dabo principes lascivos, et dissolutos, more puerorum. Non enim pueros solummodo ætate debemus intelligere, sed moribus et conversatione. De talibus pueris principibus in Ecclesiaste legimus: « Væ tibi, terra cujus rex juvenis est (*Ecc. x*)! » id est, juveniliter agens. Talis fuit Roboam qui, desperto consilio senum, secutus est consilia juvenum (*III Reg. xi*). Non, quod puer aut juvenis esset ætate quando accepit regnum, utpote quod quadraginta sex erat annorum, sed quod pueriliter gessit, et dissolute. Quodque sequitur, et effeminati dominabuntur eis, idem sensus est. Effeminati autem sunt, qui fortitudinem stabilitatemque virilem in femineam molliem habent redactam. Tales sunt hodie principes Judæorum, pueriliter videlicet cuncta agentes, nulliusque virtutis existentes.

« Et irruet populus, vir ad virum, et unusquisque ad proximum suum. Tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem. » Cum pueri fuerint principes eorum, et effeminati fuerint eis dominati, tunc utique nec ætatis, nec dignitatis ullius ordo servabitur: sed irruet sive consurget populus adversus semetipsum, soluto fœdere pacis et civilitatis: vir scilicet contra virum, et unusquisque adversus proximum suum. Puer quoque ætate murmurabit contra senem, sive stultus contra sapientem; et ignobilis contra nobilem. Sic fit plerumque in sancta Ecclesia, propter peccata populi. Auferuntur enim principes ad bellanda prælia Domini fortes, rectoresque religiosi: qui plebem Dei secundum ejus placitum noverunt regere, consilarii quoque, et doctores prudentes. Sicque confunditur omnis ordo, et consurgit vir contra fratrem suum: puer sumit audaciam murmurandi contra senem, et ignobilis genere, et conversatione morum, contra nobilem.

« Apprehendet vir fratrem suum, domesticum patris sui, » id est, vernaculum, quem pater ejus nutrit. Dum civitas Hierusalem obsidione vallaretur a Romano exercitu, Judæi infra mœnia suæ civitatis conclusi, in tres partes erant divisi. Alii siquidem templum arcemque Sion tenebant, alii vero partem superiorem civitatis, atque alii inferiorem: et quemcunque quis volebat sibi principem constituebat, non solum vernaculum patris sui, sed etiam alium dicens: « Vestimentum tibi est, princeps esto noster. Ruina autem hæc sub manu tua. » Et est sensus: Habes cibum et vestimentum, esto nobis princeps: tantummodo, ut liberes nos ab ingruente fame, et miseria nostra tuo sustentetur auxilio.

« Respondebitque in die illa dicens: Non sum medicus, et in domo mea non est panis neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. » Considerans is, qui electus fuerit in principem, paupertatem et imbecillitatem suam, respondebit: Non sum (inquiens) medicus, id est, non possum vestram necessitatem implere: quia non habeo panem, neque vestimentum. Quapropter nolite me constituere principem.

« Ruit enim Hierusalem, et Juda concidit: quia lingua eorum et adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos majestatis ejus. » Non loquitur hoc ille, quem principem volebant constituere, sed potius propheta, qui dicit idcirco neminem velle populo peccatori præesse, quia urbs Hierusalem et Judæa provincia pariter corruerunt in manus hostium. Causasque reddit impietatis eorum atque perditionis: quod contra Dominum blasphemaverunt dicentes, « Dæmonium habes, » et, « Samaritanus es, » et « Reus est mortis, » et « Crucifige » talem, multaque his similia (*Joan. viii*; *Matth. xxvi*; *Luc. xxiii*). Adinventiones quoque suas contra Dominum protulerunt, quando opposuerunt ei falsos testes, dicentes: Hic dixit, possum destruere templum hoc manufactum, et in triduo aliud non manufactum reædificare. Quapropter oculos majestatis Domini,

et pedibus suis composito gradu incedebant. » Superius tam Dominus quam propheta, populum et principes increpaverat : nunc ad mulieres scribarum et Phariseorum, de quibus supra dixerat : et mulieres dominatæ sunt eis : rursus sermo propheticus dirigitur, ne se alienas a crimine arbitrentur, ob quarum delicias atque luxuriam, viri earum spoliaverunt populum Domini. Ornatae autem erant et depompatae deliciis, dum ambulabant extento collo, et nutibus oculorum loquebantur. Ibant plaudendo manibus, atque ludendo pedibus, præ nimia lascivia et dissolutione, et composito gradu propter superbiam incedebant. Hoc testimonio corrigendæ sunt feminæ et mulieres sanctæ Ecclesiæ : quæ istarum imitatrices existunt. Pro eo, inquit, quia hoc fecerunt,

« Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, » id est, earum capita faciet radi.

« Et Dominus crinem earum nudabit, » ut pro ornata sit ignominia.

« In die illa, » hoc est, in tempore captivitatis Judæorum, quæ veniet eis per Romanos,

« Auferet Dominus ornatum catceamentorum, et lunulas, » cæteraque ornamenta muliebria. Habent mulieres bullas sive fibulas, instar lunæ factas. Torques ex auro fit, et circumdat collum. Unde Balthasar, videns articulos manus scribens in pariete, dixit (*Dan. v*) : Quicunque legerit scripturam hanc, et interpretationem ejus dixerit, purpura vestiatur, et torques aurea ponetur in collo ejus. Monilia generaliter dicuntur omnia ornamenta mulierum. Armillæ, dextralia quæ in brachiis ponuntur. Mitra operimentum est capitis : vel virorum appellatur pileum vel thiara, mulierum vero potest dici cusia. Discriminalla sunt, quibus discriminantur crines : quæ alio nomine appellantur squinones. Ex illis enim dividunt, ac præparant mulieres crines capitis sui. Perischelides sunt torques ex auro, ad similitudinem armillarum, et ponuntur circa collum. Murenulæ sunt virgulæ aureæ, contortæque auro argentoque : quæ habent margaritas interpositas, et dependent a collo. Olfactoriola dicuntur ab olfaciendo : ibi enim portant muscum, aliaque odora muliebria. Inaures sunt, quæ in auribus dependent. Sindones sunt linteamina, subtili opere facta. Teristrum genus est pallii muliebris, quod fit ex optimo genere lini : adeo subtilissimum ac tenuissimum, ut si quis tunicam inde habuerit indutam, macula corporis nequeat abscondi. Utuntur autem eo indumento maxime mulieres Arabiæ, necnon et Mesopotamiæ atque Hispaniæ tou *thereos*, hoc est, in æstate : unde et nomen accepit, *theros* enim dicitur æstas.

« Et erit pro suavi odore fetor, et pro zona, » id est, pro cingulo aureo « funiculus, et pro crispanti orine » quod solent mulieres facere, scilicet crispare cincinnos, « erit calvitium. Et erit pro fascia pectorali cilicium. » Fascia pectus tegit : et cum possidet locum in feminis, quem rationale in pontificibus. Idcirco autem apponitur pectori, ut restringat ma-

millas ne nimis crescant, quod deforme est. De hac fascia pectorali, et Jeremias mystico sermone dicebat. « Si oblivisci potest sponsa ornatu sui, aut virgo fasciæ pectoralis suæ, et ego obliviscar tui, dicit Dominus (*Jerem. ii*). » In quibusdam autem regionibus sunt quedam formolæ ex corio crudo, tantæ magnitudinis quantæ quis vult, ut sint mamillæ : et applicantur mamillis puellarum, sicque desuper tui fascia stringuntur : et tunc neque nimis crescant, neque manibus, et tactu lascivientium juvenum confractæ exuberant.

« Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, et fortes tui in prælio. » Tam pulcherrimi juvenes Judæorum, quam fortes bellatores, gladio Romanorum ceciderunt in mortem, et in prælio dimicando contra eos perierunt. Licet enim coninus minime pugnasent cum Romanis in campo, tamen dimicaverunt contra eos conclusi intra mœnia urbium suarum : sicut apertissime Josephus, et Ægegyptus narrant.

« Et mœrebunt atque lugebunt portæ ejus, et desolata in terra sedebit. » Metonomicos per portas Hierusalem, quæ dicuntur mœrere et lugere, intelliguntur habitantes extra portas, vel in ipsis portis more antiquo : quia sedes regum et principum super portas erant : sicut de David legimus (*II Reg. xix*), quod sederit in porta. Possunt et per portas Hierusalem intelligi principes illius, qui postmodum in mœrere et luctu morantur. Ipsa quoque civitas desolata ab habitatoribus suis sedet in terra funditus subversa, vel etiam ipsa plebs desolata et derelicta ab habitatore suo omnipotente Deo, sedet in terra, hoc est in humiliatione et abiectione, dum quotidie a cunctis gentibus contemnitur, atque despicitur.

CAPUT IV.

« Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes : Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur, tantummodo invoceatur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. » Quando Nabuchodonosor (*IV Reg. xv*) rex Babylonis captivavit Sedechiam regem Juda, omnesque principes Judæorum et omnem populum terræ duarum videlicet tribuum Judæ et Benjamin : jam enim decem tribus ductæ erant ultra montes Medorum et Persarum, unde postea non sunt reversæ : potuit fieri, ut mulieres multo plures remanserint in terra, ut pro paucitate virorum septem ex illis apprehenderint virum unum, dicentes : Habemus panem et vestimentum, sed marito privatæ sumus. Ne ergo absque semine simus, et illud maledictum legis super nos veniat, Maledicta sterilis quæ non dimiserit semen super terram : veniens aufer opprobrium sterilitatis a nobis, et vocetur nomen tuum super nos, id est, sis vir noster, ne absque marito esse videamur, tuæque dicamur esse uxores. Allegorice vero septem mulieres, septem dona Spiritus sancti intelliguntur : quæ idem propheta in sequentibus

commemorat dicens (*Infra. xi*): Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, et usque timoris Domini. Vir autem unus Dominus Jesus Christus intelligitur: de quo per Zachariam dicitur, « Ecce vir, oriens nomen ejus (*Zach. vi*). » In die, inquit, illa apprehendent septem mulieres. Hoc est, in tempore Dominicæ incarnationis, apprehendent septem dona Spiritus sancti virum unum: Dominum Jesum significat, qui multo tempore desideraverant: quia nullum alium potuerunt invenire, in quo æterna statione quiescerent. Unde Joannes dicit, quia vidi Spiritum descendentem, et manentem in ipso (*Marc. i*). Istæ sunt septem mulieres, id est, septem dona Spiritus sancti, quæ a Zacharia oculorum nomine censentur dicente: « Super unum (inquit) lapidem septem oculi sunt, et in uno aureo candelabro septem lucernæ, et septem suffusoria (*Zach. iv*). » Non enim tunc primum septem dona Spiritus sancti, quæ designantur per septem mulieres, apprehenderunt Dominum Jesum, ut in illo æternaliter habitarent, quando tempore baptismatis Spiritus sanctus super eum in specie columbæ descendit, et vox paterna intonuit (*Matth. iii; Luc. iii, Joan. iii*): Hic est Filius meus charissimus: sed potius a tempore conceptionis plenissime in eo mansit: sicut beatus Augustinus et Boetius in libro de sancta Trinitate testantur. Quod vero dicitur: Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur: ita est intelligendum, quod gratia sancti Spiritus cuncta cum Patre et Filio possideat. Et quia in hominibus semper patiebatur opprobrium, dum per peccatum excludebatur ab illorum cordibus, nullo ita vivente, ut dona Spiritus sancti poscebant, idcirco nomen Jesu sibi cupiunt invocari, ut ab illo qui est Salvator et dicitur Jesus sive Christus, homines sint salvati et Christiani dicti, et in illis possit deinceps habitare. Potest et aliter intelligi. Septem, inquit mulieres, septem Ecclesias designant, ad quas scribit Joannes in Apocalypsi sua. Quæ septem Ecclesiæ figuram tenent omnium Ecclesiarum, quæ per universum mundum dilatæ sunt. Septenarius etenim numerus frequenter in sacro eloquio pro universitate accipitur. Et cum loquitur uni earum, omnibus loquitur: sicut in hujus sententiarum uniuscujusque earum dicit: « Qui habet aures, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis (*Apoc. ii*). » Quo ergo tempore istæ mulieres Dominum Jesum apprehenderunt? Utique post ascensionem ejus, quando prædicantibus apostolis fidem ejus receperunt, firmiterque in eum credere ceperrunt. Sed quid dixerunt illi? Panem nostrum comedemus, id est, corpus tuum in Ecclesia sumemus: quia tu es verus panis, qui de cælo descendisti. Et vestimentis nostris operiemur, id est, ornamentis virtutum decorabimur, quæ contextuntur in duobus lignis, in dilectione Dei scilicet, et dilectione proximi (*Joan. vi*). Tantummodo invocetur nomen tuum super nos, ut a te Christo Christianitatis nomen habeamus. Aufer opprobrium nostrum, hoc est, esto

A vir noster inter adversa et prospera protegens nos: ut possimus crescere per universum orbem, æmenque bonorum operum relinquere post nos, vel liberos spirituales, qui sint filii Dei. Siquidem ante Domini adventum gentiles opprobrio habebantur a Judæis, quod non haberent virum Deum omnipotentem. At post Domini ascensionem istud opprobrium sublatum est ab eis, quando receperunt virum suum Deum omnipotentem per fidem ipsius.

« In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis, et exultatio his qui salvati fuerint de Israel. » Germen Domini appellat Filium Dei Patris, de quo dicit propheta: « Exit virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. » Et radix Jesse qui stat in signum populorum.

B Et alibi: « Aperiat terra, et germinet salvatorem. » Fructus terræ ipse est filius beatæ Mariæ virginis. Notandumque, quia dum dicimus illum Filium Dei esse, et filium Virginis, non dividimus personam, quæ una est: sed distinguimus naturas, divinam et humanam. Iste est fructus, de quo dicit Pater ad David: De fructu lumbi tui ponam super sedem meam (*Psal. cxxxii*). Et Psalmista: « Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum (*Psal. lxxxiv*). » In die ergo illa, hoc est in tempore illo, quando septem mulieres apprehenderunt virum unum, fuit germen Domini, id est, Filius Dei, in magnificentia et gloria: quia virtute miraculorum et doctrina cœlesti, magnus et gloriosus apparuit. Fructus quoque terræ ejusdem ipse filius Virginis sublimis exstitit, quando super omnes ordines angelorum est elevatus. Tunc fuit exultatio maxima his qui salvati erant de Israel: apostolis videlicet aliisque credentibus ex Judæis, de quibus dicit Lucas: « Quia crediderunt una die tria millia, alia die quinque millia, et deinceps multa millia (*Act. ii, 4*). » Contra scribis et Pharisæis, aliisque in infidelitate manentibus, qui non meruerunt salvari, non fuit exultatio sed maxima tristitia videntibus apostolos predicare nomen Domini Jesu, fidemque illius longe lateque divulgari.

C Et erit. Omnis qui relictus fuerit in Sion, residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem. » Sion, quæ interpretatur speculatio, et Hierusalem, quæ dicitur visio pacis, sanctam Ecclesiam significant, quæ mentis contemplatione cœlestia intuetur: tendens totis visibus ad visionem pacis. Omnis igitur qui relictus et residuus fuerit in Ecclesia, per fidem et operationem bonam, sanctus vocabitur, quia a Christo Christianus nuncupabitur. Omnis videlicet qui scriptus est in vita in Hierusalem, id est in memoria et prædestinatione omnipotentis Dei. Quo loco apostoli intelliguntur cæterique fideles ex eodem populo, de quibus dicit idem propheta: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset. Istitis etiam Dominus loquebatur: « Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælo (*Luc. x*). » Non in libro materiali, sed in memoria omnipotentis Dei. Nam in cœlesti Hierusalem

non habetur alius liber, nisi memoria et presentia Dei.

« Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et sanguinem Hierusalem laverit de medio ejus, in spiritu iudicii et spiritu ardoris. » Ista particula, quæ est si, aliquando negativam significationem habet, ut ibi: « Si reddidi retribuētibus mihi mala (Psal. vii), » hoc est, non reddidi. Aliquando vero affirmative ponitur, ut in presenti loco et in aliis multis. Ac si diceret: Omnes qui in eum crediderint, vocabuntur sancti. Et abluet Dominus sordes peccatorum ab eis, per gratiam baptismatis, et sanguinem prophetarum lavabit de medio ejus, quem ipsi fuderunt et patres eorum, insuper et illum quem sibi populus errans imprecatus est, dicens: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii). » Hanc autem purgationem faciet in spiritu iudicii, id est in baptisate, et spiritu ardoris, hoc est in effusione sanguinis sui. Vel etiam per spiritum ardoris seu combustionis, intelligitur Spiritus sanctus, qui consumit peccata electorum. Unde et dicitur: « Quia Deus noster ignis consumens est (Deut. iv). » Potest et spiritus ardoris tertio modo intelligi, tribulatio et tormentum passionis, quo purgantur electi. Hoc tamen advertendum est de apostolis dictum, cæterisque ex eodem populo credentibus.

« Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum, et splendorem ignis flammantis in nocte. » Per Sion hic sancta Ecclesia intelligitur. Per nubem protectio divina. Per fumum gloria ejus, sicut in hoc eodem propheta dicitur, quia « domus impleta est fumo, » id est, gloria Domini. Vel etiam per fumum, compunctio poenitentiae accipitur. Per splendorem ignis remissio peccatorum. « Super omnem, » inquit, « locum montis » Sion, id est, super sanctam Ecclesiam, et ubi invocabitur a fidelibus suis, creabit Dominus nubem per diem, id est, protectionem in prosperis, et fumum, et splendorem ignis flammantis in nocte, hoc est auxilium et liberationem, sive gloriam et compunctionem, necnon et remissionem peccatorum, per gratiam Spiritus sancti protegentis inter adversa. Ac si diceret: Inter prospera et adversa proteget sperantes in se, ut nec inter prospera superbiant et labantur in peccatum, nec inter adversa deficiant desperando, ut sicut filios Israel protegebat in die columna nubis ad repellendos aestus, et in nocte columna ignis ad incutiendum timorem, ita etiam in prosperis et adversis proteget et gubernabit electos suos.

CAPUT V.

« Cantabo nunc dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ suæ. » Cantat Propheta canticum lamentabile populo Israel, quod composuit ille, de quo dictum est in Evangelio, « Cum autem vidisset eam, » haud dubium quin Hierusalem, « flevit super eam et dixit: Si scires et tu quæ ad pacem sunt tibi, quoniam venient super te inimici tui et circumdabunt

tibi munitiones, et vallabunt te, et prosternent te et filios tuos (Luc. xix). » Quod autem Christus dicatur dilectus, quadragesimi quarti psalmi nos inscriptio docet, Canticum pro dilecto, et vox Dei patris in Evangelio: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. iii, 17). » Hic ergo dilectus canticum lugubre fecit vineæ suæ, quod cantabo ego dilecto atque miserabili populo meo. Vel certe ita intelligendum: Cantabo omnipotenti Deo Patri canticum Christi, qui est patruelis meus, hoc est ex eadem mecum gente generatus. Quod autem vinea Domini appelletur populus Israel, in septuagesimo nono psalmo dicitur: « Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes et plantasti eam. » In Evangelio quoque pene iisdem verbis quibus Propheta nunc loquitur, Dominus textit parabolam: « Homo quidam erat paterfamilias, qui plantavit vineam. » Et hæc itaque Hierusalem, ut diximus, plangitur et sermone prophético illius ruina cantatur. « Vineam factam est dilecto meo, in cornu filio olei. » In cornu regnum significari et potentiam sæpe legimus, ut est illud in Evangelio: « Suscitavit cornu salutis nostræ in domo David pueri sui. » Et: « In te inimicos nostros cornu ventilabimus. » Et in Zacharia « quatuor cornua potentissima demonstrant regna. »

« Et sepsit eam, et lapides elegit ex illa, et plantavit vineam Soreth et ædificavit turrin in medio ejus, et torcular exstruxit in ea. » Per metaphoram, ut prius diximus, vineam descripsit esse populum Judæorum: quem sepsit angelorum auxilio. « Et lapides elegit ex ea, » id est, idola: vel omnia quæ Dei cultum poterant impedire. « Et plantavit eam vineam Soreth. » Aiunt enim Hebræi Soreth genus esse vitis optimæ, quæ uberes fructus faciat atque perpetuos. Denique Soreth a quibusdam *callicarpos* interpretatur, quod nos in pulcherrimos fructus vertere possumus. « Ædificavit quoque turrin in medio ejus, » templum videlicet in media civitate. « Et torcular exstruxit in ea, » quod quidam altare significare putant. Cuncta ergo quæ dicuntur de vinea, possunt et ad animæ statum referri: quæ a Deo plantata in bonum, non uvas attulit, sed labruscas: et postea sit tradita bestiis conculcanda, nec divinum imbrem susceperit doctrinarum: quia præterita dona contempserit.

« Et exspectavi ut faceret uvas, fecit autem labruscas. Hunc ergo habitatores Hierusalem et viri Juda, iudicate inter me et inter vineam meam. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ et non fecerim ei? An quod exspectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas? » Feci, inquit, universa quæ debui, plantavi vineam in loco uberrimo: circumdedi maceriam, elegi lapides, et flagella ejus hastilibus calamisque supposui. Vitis quoque ipsa non fuit una de pluribus, sed electa. Quia igitur hæc feci quæ facere debui, respondeant mihi habitatores Hierusalem et Judæ, imo iudicent inter me et vineam meam: quid est quod facere debui, et non fecerim? Hic populus interrogatur quasi de vinea, ut contra se ipse

respondeat. Hunc locum in Evangelio (*Math. xxi*) plenius Salvator exsequitur. Et quod hic prætermissum est, scribas et Phariseos interrogat. In Isaia enim nihil dictum est de agricolis, nec quæ passuri sunt indicatur: sed tantum de vinea sermo est. Ibi autem quasi alia sit vinea et alius agricola, sic de populo loquitur et magistris, ut, « Malos male perdat; » Et, « vineam aliis agricolis locet, » significans apostolos et eos qui apostolis successuri sunt. Supra enim apud se tacitus loquitur, hic autem quod cogitaverat alios interrogat.

« Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Auferam sepem ejus, et erit in direptionem. Diruam maceriam ejus, et erit in conculcationem. Et penam eam desertam, non putabitur et non fodietur, et ascendent super eam vepres et spinæ. » Quia feci vineæ meæ cuncta quæ debui, et pro uvis attulit labruscas, auferam universa quæ dederam. Tollam angelorum auxilia, de quibus in psalms scriptum est: Circumdabit angelus Domini in circuitu timentium eum, et liberabit eos: et diripiet ab adversariis. Destruam muros ejus, et inimicis gentibus subiacebit. Eritque deserta, et non putabitur in æternum, nec fodietur, ut redigatur in vepres. Tollitur autem Dei auxilium ab his qui indigni sunt: ut quia non senserunt Deum per beneficia, sentiant per supplicia. Vel ideo truculenta quædam et aspera est comminatus, ut conversi ad poenitentiam, imminetia tormenta devitent. « Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. » Non solum de prophetis, sed et de apostolis possumus intelligere. Ne pro uvis afferrent spinas, sed pro sterilitate et ariditate sua precarentur eum qui potest imbres virtutum præbere.

« Vineam Domini exercituum domus Israel est, et viri Juda germen delectabile ejus, » id est, Dei. Pulchre Israel, id est, totus populus Israel, domus Dei dicitur: Judas autem germen delectabile, qui postea separatim tribus pullulavit. Novellum enim dicitur delectabile. Sed et hoc notandum, quod juxta consuetudinem prophetialem, quæ prius per metaphoram dicta sunt, vel per parabolam, postea exponuntur manifestius, quod vinea et novella plantatio Israel et Juda sunt. « Expectavi, ut faceret judicium: et ecce iniquitas. Et justitiam, et ecce clamor. » Expectavit Deus ut populus Judæorum judicium faceret, id est, uvas: et fecit iniquitatem, id est, labruscas. Et expectavit justitiam, ut largitorem tantorum munerum a patre missum susciperet, et fecit clamorem quo vociferatus est contra Dominum, et clamavit dicens, « Tolle, tolle, crucifige eum! (*Joan. xix.*) » Unde et Paulus apostolus scribens ait, « Omnis ira et clamor et blasphemiam tollatur a vobis, cum omni malitia (*Ephes. iv.*) » Vel certe quoniam justis sanguinem fuderant, et sanguis Dominicæ passionis clamaret ad Deum, propterea clamorem pro justitia reddiderunt.

« Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Nun-

A quid vos soli habitabitis super terram? » Quod quidem et generaliter adversum omnes quibus nihil satis est, dictum puto, et specialiter contra viciniam Domini, quæ pro uvis fecit labruscas, id est, pro judicio iniquitatem, pro justitia clamorem. Quæ enim est rabies, cum tecta in agris ad depellentes imbres et ad serendas fruges haberi videantur, ea habere cupere, quibus conjunctis habitare non possis, et quæ colere non sufficias: alterius quoque necessitatem tuam facere voluntatem? Juxta tropologiam, contra hæreticos quidam hoc dictum antitrantur. Qui cum moverint pedes suos de oriente, veniunt in campum Sennaar, qui interpretatur *accussio dentium*, et ædificant civitatem confusionis, turremque superbiæ. Isti domos domibus, id est, dogma dogmatibus conjungunt. Tam diu autem quæ sunt hæretici nova veteribus jungere, et eadem recentioribus immutare, donec et sensus humanus et sermo deficiat.

« In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. Nisi domus multæ desertæ fuerint, *grandes* et pulchræ absque habitatore. » Id est, verba quæ locutus est Dominus, adhuc resonant in auribus meis. Dominus autem locutus est, quod post captivitatem domus magnæ atque pulcherrimæ desertæ fuerint, non habentes habitatorem.

« Decem enim jugera vinearum facient lagunculam unam, et triginta modii sementis facient modios tres. » Id est, chorus faciet cæpha, quod Septuaginta *tres mensuras* interpretati sunt, id est, tres modios. Batus autem, in liquidis speciebus dicitur, et cæphi sive cæpha ejusdem mensuræ in aridis. Quod autem ædificatio et agricultura referatur ad intelligentiam spiritualem, etiam alio loco (*Ephes. iii*) Paulus apostolus docet, « fundatos et radicatos in charitate credentes esse » contestans. Unde et Ecclesiastes (*Eccles. ii*) non solum sibi ædificavit domos, sed et plantavit vineas, et fecit hortos et pomeria, et instituit omnes arbores pomiferas, extruxitque piscinas, ut irrigaret saltum. Porro hæretici imaginem tantum habentes umbramque virtutum, et non ipsam veritatem, absque fructu operum verborum folia pollicentur. De quibus arboribus dicit Dominus (*Math. xv*): « Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis eradicabitur. » De vinea autem Sodomorum vinea eorum, et propositum eorum de Gomorrha.

« Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperum, ut vino æstuetis. Cythara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. » Arguit juxta consequentia cœptæ explanationis agricolos vineæ, qui imminet sterilitate et vicino incendio, quo vepres et spinæ sunt comburendæ, luxuriam se et voluptatibus tradiderunt: non solum in vescendo et bibendo, sed in aurium quoque oblectatione et in diversis musicæ artis generibus. Qui cum ista faciunt, opus Domini non respiciunt: nec

considerant quæ ventura sunt illis. Potest juxta A
altiore intelligentiam omnis animæ perturbatio
ebrietas appellari, quæ concipitur de vino furoris
draconum, et de veneno aspidum insanabili: quod
nonnulli bibent ab adolescentia usque in senectate,
hoc est de mane usque ad vesperam: alii vero
hora tertia, sexta, vel nona suscitantur, vel decima
de convivio: diciturque ad eos. « Expergiscimini qui
ebrii estis vino (*Joan. i*). » Infelicissimi autem sunt,
qui de mane usque ad vesperam, ebrietate, gula et
diversis voluptatibus occupati, non intelligunt in
se opera Dei, nec considerant quare creati sunt.
« Propterea captivus ductus est populus meus, quia
non habuit scientiam, et nobiles ejus interfecerunt
fame, et multitudo ejus siti exaruit. » Hæc juxta
litteram accidisse populo Judæorum sub Vespasiano
et Tito Romanis principibus, tam Græca quam Latina
narrat historia. Quod quidem et spiritualiter hodie
intelligitur, quæ patiuntur sustinentes non famem
panis neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum
Dei (*Deut. viii*). Quod autem omnis sermo doctrinæ
panis appellatur et aqua, illud docet Evangelicum
(*Matth. iv*; *Luc. iv*; *Joan. iv*): « Non in pane solo
vivit homo, sed in omni verbo quod egreditur de
ore Dei. » Et: « Quicumque biberit ex aqua quam ego
dederò ei, non sitiet in æternum. » Et in psalmo dicitur:
« Super aquam refectiois educavit me (*Psal. xxi*). »
Quidam hoc quod dicitur: « Captivus ductus
est populus meus, et quia non habuit scientiam, et
nobiles ejus interfecerunt fame, et multitudo ejus
siti exaruit: » generaliter de inferno et de gehenna inter-
pretari volunt, in qua patietur omnis qui Dei non
habuit scientiam.

« Propterea dilatavit infernus animam suam, et
aperuit os suum absque ullo termino, et descendit
fortes ejus et populus ejus, et sublimes gloriosique
ejus ad eum, et incurvabitur homo, et humiliabitur
vir, et oculi sublimium deprimentur. » Quia con-
surrexerunt mane ad sectandam siceram, et perman-
serunt in ebrietate usque ad vesperam, et volupta-
tibus atque deliciis occupati, opus Domini respicere
noluerunt, nec opera manuum ejus contemplati sunt:
propterea ducti sunt in captivitatem, quia non ha-
buerunt scientiam Filii Dei, dicente ipso ad eos:
« Nec me scitis, nec eum qui me misit (*Joan. viii*). »
Infernus autem habere animam dicitur, non quod
animal sit, juxta errorem quorundam: sed quod ver-
bis humanæ consuetudinis rerum insensibilium expri-
manus affectum, quod insatiabilis sit et nunquam
mortuorum multitudinem compleatur. Quidquid vero
de populo Judæorum diximus, tropologica referri
potest ad eos qui sæculi deliciis occupati, nec respi-
cientes opera Domini, captivi ducuntur in peccatum,
et non habent scientiam Dei, et idcirco fame et siti
pereunt, honorum operum scilicet atque virtutum:
et detrahentur in gehennam, ibique æternis depu-
tati incendiis potentiam suam et superbiam in mise-
riam et humilitatem cernent mutari.

« Et exaltabitur Dominus exercituum in judicio,

et Deus sanctus sanctificabitur in justitia, » id est,
cum incurvatus fuerit homo et humiliatus vir, et re-
ceperint omnes juxta merita sua, tunc exaltabitur
Dominus in judicio, cujus primum incertum videbitur
judicium esse, et Deus sanctus sanctificabitur in
justitia: ut impleatur illud quod in Evangelio di-
citur: « Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur
nomen tuum (*Matth. xvi*). » Et, « Pater juste, mun-
dus te non cognovit (*Joan. xvii*). »

« Et pascentur agni juxta ordinem suum: et de-
serta in ubertatem versa advenæ comedent. » Quando
Dominus exaltatus fuerit in judicio. Et sanctus Da-
vid in sua sanctificatus justitia: ut mali agricolæ
male pereant, et exaltata cedrus securi Domini suc-
cidatur: tunc qui fuerint de agnorum numero, non
B hædorum, pascentur in Ecclesiæ pratis, et dicent:
« Dominus pascit me et nihil mihi deerit (*Psal. xx*). »
Et quæ a Judæis deserta sunt, versa in uber-
tatem comedet populus gentium. Hæc juxta tropo-
logiam. Cæterum, ut ordinem compleamus histo-
riæ, id ipsum aliis verbis dicitur de quo supra dixi-
mus: Regionem vestram in conspectu vestro alieni
devorant, et deserta est atque subversa a populis
externis.

« Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vani-
tatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum, qui di-
citis: Festinetur cito veniat opus ejus ut videamus,
et appropiet, et veniat consilium sancti Israel, et
sciemus » illud. Quod vincula dicantur esse pec-
cata, crebrius legimus. E quibus illud est. « Funi-
C bus peccatorum suorum unusquisque constringitur
(*Prov. v*). » Nec plangit eos qui cœperint peccare,
statimque desierint. Non est enim justus super ter-
ram qui faciat bonum et aliquando non peccet, sed
qui longos funiculos peccati pertraxerint. Quod
autem appellantur funiculi vanitatis, hoc significat
quod facientibus peccatum facile textitur, et tam
inane et inutile est, ut araneorum fila textuntur:
sed cum inde volumus exire, solidissimis vinculis
innectimur. Plaustrum autem plenum oneratumque
peccatis facile intelligunt, qui meminerint scriptum
in Zacharia (*Zach. v*), impietatem sedere super
talentum plumbi. Dicuntur autem hæc ad principes
Judæorum, qui supra arguti sunt in avaritia atque
luxuria, quod provocati a Domino ad penitentiam
et postea ab apostolis ejus, et usque hodie perse-
D verant in blasphemias, et tunc per singulos dies in
omnibus synagogis sub nomine Nazarenorum ana-
thematizabant vocabulum Christianum. Est autem
sensus: Væ vobis qui putatis diem judicii non fu-
turum, vel non venturam captivitatem, quam pro-
pheticus sermo prædicit. Vos enim estis qui dicitis
ad prophetam: Usquequo minaris nobis Dei iram? Vo-
lumus scire si jam prope est ut veniat. Hoc autem
per ironiam sermocinationem loquuntur, quod eam
non putent esse venturam, sed simulatum esse hoc
verbum a propheta.

« Væ qui dicitis malum bonum, et bonum ma-
lum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras,

ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. » Id est, ejusdem criminis est bonum, lucem et dulce contrariis vocare nominibus, cujus malum tenebras, et amarum vocabulo appellare virtutum. Et hoc contra eos dicitur, qui peccatum non putant si bono detrahant, et non aestimant esse delictum si laudaverint malum. Ponunt autem Judæi bonum malum, et lucem tenebras, et dulce amarum, suscipientes Barrabam latrocinii et seditionis auctorem, et crucifigentes Jesum (*Matth.* xxvii), qui non venerat nisi ad oves perditas domus Israel, ut salvaret quod perierat (*Matth.* xv). Sed et hoc possumus dicere, quod omnia dogmata veritati contraria amara sint, et sola est dulcis veritas. Unde cavendum est ne pro veritate sequamur mendacium, neque pro lumine tenebras. Multæ enim sunt viæ quæ videntur hominibus rectæ (*Prov.* xiv), et novissima eorum perveniunt in profundum inferni. Et, ut loquar quod sentio, difficile hoc maledicto quis carere potest, cum et malis frequenter adulemur propter potentiam, et bonos despiciamus propter inopiam. In hunc sensum congruit illud quod Salomon in Proverbiis loquitur: « Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum (*Prov.* xvii). » Scribæ quoque et Pharisæi verba Salvatoris non recipientes, sed traditiones hominum, et inanes fabulas, fecerunt bonum malum, et malum bonum.

« Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. » Id est, qui vobis ipsis (inquit) videmini esse sapientes, qui prudentiam non Dei sequimini, sed hominum, et qui non recipitis Dei virtutem Deique sapientiam, et qui putatis vos esse sapientes (*I Cor.* i).

« Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. » Id est, illis quibus supra dixerat: Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperum, ut vino æstuetis. Væ his etiam nunc loquitur, qui potentes sunt ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam siceram, qui inebrietati vino draconis et veneno aspidum insanabili, virtutes Domini calumniabantur, et ipsi ebrii inebriabant populos; ut pari furore bacchantes, adversus Dominum conclamarent. Inter vinum et siceram juxta anagogen hoc arbitrator esse, quod vinum una e pluribus perturbatio est: verbi gratia, libidinis, avaritiæ, gulae et invidiæ. Sicera autem, id est ebrietas, omnes in se vitiorum continet passiones. Quas rectius Latino sermone perturbationes possumus dicere, quod statum mentis evertant, et ebrios eos efficiant, et faciant eos nescire quid agant. Quicumque ergo possunt multum, debent carere vitis, et maxime ira, quæ furoris soror est, ne quanto plus possunt, tanto amplius subjectis noceant.

« Qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo. » Et hæc pars vitiorum est vineæ, quæ pro uvis fecit labruscas, et expectante Domino ut faceret judicium, fecit iniquita-

tem, justificans impium pro muneribus, et non causas, sed dona considerans, quæ excæcant oculos, etiam sapientium. Unde cavendum est, ne inebriemur vino, in quo est luxuria (*Eph.* v), et nudetur femina turpitudinis nostræ, et adulemur impium pro muneribus, et justitiam justi pro inopia despiciamus. Quod et in Epistola Jacobi præcipitur, ne honorantes impios divites, et despicientes sanctos pauperes, fiamus iudices iniquitatis.

« Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flammæ exurit: sic radix eorum quasi favilla, et germen eorum ut pulvis ascendet. Abjecerunt enim legem Domini exercituum, et sermones sancti Israel blasphemaverunt; » id est, propter superiores causas superbiæ et ebrietatis et avaritiæ, quia pro uvis attulerunt spinas, fennum, ligna, stipulam, arsurasque vepres, ideo radix malitiæ eorum redigetur in favillam, et omnis flos superbiæ et perichritudo divitiarum et corporis pulveri comparabitur. Non enim solum ista fecerunt, sed his gradibus pervenerunt ad blasphemiam: ut legem Domini non ut legem Domini reciperent, et sermones sancti Israel blasphemarent. De quibus sermonibus supra legimus: De Sion egredietur lex, et verbum Domini de Hierusalem. Potest autem et radix in malis cogitationibus accipi, fructus autem vel germen in malis operibus atque sermonibus, ut quod in radice latet, monstretur in germine.

« Ideo iratus est furor Domini in populum suum, et extendit manum suam super eum, et percussit eum: et conturbati sunt montes, et facta sunt noticina eorum quasi sterqus in medio platearum. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed ad hæc manus ejus extenta. » Quoniam abjecerunt legem Domini exercituum, quam se daturum per Jeremiam Dominus pollicetur dicens: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domum Israel et domum Juda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die quando apprehendi manum eorum ut educerem eos de terra Ægypti (*Jer.* xxxi). » Et sermonem sancti Israel blasphemaverunt dicentes (*Joan.* viii; *Matth.* xiii; *Marc.* vi): « Dæmonium habet, » et « Samaritanus est. » Et: « nonne hic est filius fabri? » Idcirco iratus est furor Domini in populum suum, qui prius iratus fuerat contra principes et potentes, qui sapientes erant in oculis suis. Irasci autem Deus dicitur, non quod humanis perturbationibus subjacet, sed quod nos qui delinquimus, nisi irascentem audierimus Dominum, non timeamus eum. Unde et Apostolus scribit, quod « bonitas Dei et patientia provocat nos ad pœnitentiam (*Rom.* ii). » Nos autem secundum duritiam et impœnitens cor nostrum, thesaurizamus nobis iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei. Quæ sit autem manus quæ extenditur vel elevatur super populum peccatorem, Job capitulo nono loquitur manifestius, « Manus enim Domini tetigit me. » Unde diabolus sciens potestatem

manu Domini esse, et in brachio ejus quod universis gentibus revelatum est, dicit ad Dominum : « Mitte manum tuam et tange omnia quæ habet, nisi in faciem benedixerit tibi (*Job. 11*). » Quod autem sequitur : et percussit eum, id est populum suum, et conturbati sunt montes : hyperbolice putamus, quod pro magnitudine malorum etiam montes commoveantur, et cadaveribus mortuorum repleantur omnes plateæ urbium. Hoc accidisse Judæis post passionem Domini sub Vespasiano et Adriano, nemo quis dubitat. Cumque hæc facta sint, non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta, quo habitum irascentis et percipientis ostendit. Et notandum in his omnibus quod non eis exprobrat idololatriam, non alia peccata propter quæ offenderunt Dominum, sed quia abjecerunt legem Evangelii, et sermonem Dei blasphemaverunt.

« Et elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terræ. Et ecce festinus velociter veniet, et non erit deficiens, neque laborans in eo. Non dormitabit neque dormiet, neque solvetur cingulum lumborum ejus, neque rumpetur corrigia calceamenti ejus. Sagittæ ejus acutæ, et omnes arcus ejus extenti. Ungulæ equorum ejus ut silex, et rotæ

A ejus quasi impetus tempestatis. Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli leonum, et frendet, et tenebit prædam, et amplexabitur : et non erit qui eripiat. Et sonabit super eum in die illa, sicut sonitus maris. Aspiciemus in terram, et ecce tenebræ tribulationis, et lux obtenebrata est in caligine ejus. » Gentes ergo longe positas significat, et quæ in terræ finibus commorantur : haud dubium quin Romanos, et omnes Italiæ, Gallorum, et quæ in Hispania sunt gentes, quæ sub Vespasiano et Adriano Romano imperio subiacebant. Describit ergo sermo divinus velocitatem venientis exercitus, qui non sua, sed Domini venerit voluntate, imo ab illo attractus et sibilo illius provocatus, quod non defecerit, nec tanto itinere laboraverit, et cupiditate prædandi somnum oculis non admiserit, calceamenta quoque ejus non sunt attrita, sagittariorum cursum, ac multitudinem equitum, turmasque curruum, quadrigarumque fervorem, quod instar leonis non tam ad pugnandum quam ad prædandum vorandumque venerit, et ululatus vincentis exercitus marinis fluctibus comparatur. Ex quo notandum est, ubicunque sonitus maris in Scripturis appellatur, quid significet hic demonstratur.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT VI.

« Anno quo mortuus est Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum. » Visus est Isaia Dominus super solium excelsum et elevatum, ut habitum regnantis ostenderet. Oziam namque quia sibi illicitum sacerdotium vindicaverat, lepra fuisse percussus sacra narrat historia. Quo mortuo, Dominus videtur in templo, quod ille polluerat. Ex quo animadvertimus, regnante leproso rege, nos Deum in sua majestate videre non posse, nec sanctæ Trinitatis nosse mysteria. Unde et in Exodo postquam mortuus est Pharaos qui opprimebat Israel, luto, et paleis, et lateribus, populus clamavit ad Dominum, qui illo vivente clamare non poterat. Quis sit autem iste Dominus qui videtur, in evangelista Joanne et in apostolorum Actibus plenius discimus. Inter quos Joannes ait : Hæc dixit Isaia, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo : haud dubium quin Christum significaret. Rursum Paulus in Actibus apostolorum ubi Romæ loquitur ad Judæos : Bene (inquit) Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros dicens : Vade ad populum istum, et dic : Aure audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non perspicietis. Visus est autem Filius regnantis in habitu, et locutus est Spiritus sanctus per consortium majestatis, unitatemque substantiæ. Queret aliquis, quomodo nunc propheta Dominum se vidisse dicat, et non absolute Dominum, sed Dominum Sabaoth : ut in consequentibus ipse testatur, cum Joannes evangelista dixerit : « Deum nemo vidit unquam »

(*Joan. 1*.) Ad quod respondebimus. Non solum Patris divinitatem, sed nec Filii quidem et Spiritus sancti (quia una in Trinitate natura est) nec posse oculis carnis aspicere, sed oculis mentis. De quibus ipse Salvator ait : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. 5*). » Dei natura non cernitur, sed videtur ab hominibus ut ipse voluerit.

« Seraphim stabant super illud, sex alæ uni, et sex alæ alteri. Duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus : duabus volabant, et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus. » Seraphim interpretantur *incendentes*, sive *comburentes*, juxta illud quod alibi legimus : « Qui facit angelos suos spiritus (*Psal. 138*), » et ministros suos ignem urentem. Dominus in seraphim ex parte ostenditur et ex parte celtur. Faciem ejus et pedes operiunt, quia et præterita ante mundum, et futura post mundum, scire non possumus, sed media tantum, quæ in sex diebus facta sunt (*Gen. 1*) contemplamur. Nec mirum hoc de seraphim credere, cum et apostoli Salvatore credentibus aperiant, infidelibus abscondant, et velum ante arcam fuerit Testamenti (*Exod. 31*). Alas quoque habere dicuntur propter velocitatem in cuncto suo discursu, sive quia semper in altioribus commorantur. Neque enim illud quod de ventis dicitur, qui ambulat super pennas ventorum (*Psal. 138*) : vere juxta fabulam poetarum et pictorum, ventos pennas habere testatur, sed celeres in cun-

cto discursu. Et singulis alas senas, quia de fabricatione tantum mundi ac presentis sæculi novimus. Quod autem clamat alter ad alterum, vel juxta Hebræos iste ad istum (id est, unus ad unum), invicem se ad laudes Domini cohortantur et dicunt: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus exercituum, ut mysterium Trinitatis in una divinitate demonstrent, et nequaquam templum Judæorum, sicut prius, sed omnem terram illius gloria plenam esse testentur, qui pro nostra salute dignatus est humanum corpus assumere (*Gal. iv*), ad terrasque descendere. Quidam Latinorum duos seraphim, vetus et novum Instrumentum intelligunt, quod tantum de presenti sæculo loquitur. Unde et sex alas habere dicuntur, et faciem Dei pedesque velare, et certatim proferre testimonium veritatis, et omne quod clamant Trinitatis sacramenta monstrare, et mirari adinvicem quod Dominus Sabaoth, cum sit in forma Dei Patris, formam servi acceperit et humiliaverit se usque ad mortem, et mortem crucis (*Philipp. ii*); et nequaquam, ut prius, cœlestia eum tantum, sed et terrena cognoscant.

« Et commota sunt superliminaria gardinum a voce clamantis, et domus impleta est fumo. » Clamantibus seraphim et in tota terra Trinitatis mysterium prædicantibus, quando passionem Domini salvatoris terra universa cognovit, statim commotum est, sive sublatum liminare templi, et omnes cardines conciderunt in plateis, Salvatoris comminatione dicentis; « Relinquetur vobis domus vestra deserta (*Matth. xxiii*). » Et quam pulcher est iste ordo verborum. Postquam enim terra repleta est gloria Domini Sabaoth, Judæorum templum impletum est ignorantie tenebris, et caligine, et fumo qui noxius est oculis. Vel certe per fumum templi monstratur incendium. Prius enim Evangelium Salvatoris in toto orbe prædicatum est, et post quadraginta et duos annos Dominice passionis, capta Hierusalem templumque succensum est.

« Et dixi: Vae mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito, et regem Dominum exercituum vidi oculis meis. » Sed et Abraham (*Gen. xii*) postquam vidit Dominum et audivit vocem ejus, terram et cinerem se esse dicit. Plangit propheta se, quod non fuerat dignus laudare Dominum Sabaoth cum seraphim, quas angelicas fortitudines intelligimus esse. Non fuit autem ausus laudare Deum, quia labia habebat immunda. Et propterea labia habebat immunda, quia cum peccatore populo versabatur. Vel certa ita est intelligendum: Quia tacui et non audacter Oziam regem impium corripui, ideo labia mea immunda sunt, et laudes Domini cum angelis cantare non audeo, ne mihi dicatur: « Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum (*Psal. xliix*)? » Non est enim pulchra laudatio in ore peccatoris. Hoc autem dicimus non quod Isaiam talem fuisse doceamus,

A sed quod ipse pro humilitate immundis tantum labiis indignum se Dei laude fateatur.

« Et volavit ad me unus de seraphim, et in manibus ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari, et tetigit os meum, et dixit mihi: Ecce tetigi hoc [hæc] labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. » Volavit unus de seraphim (qui interpretatur *incendens*) ut purgaret prophetæ labia immunda, et pruna vel calculo, quem de altari tulerat, excoqueret. Multi autem putant duos esse seraphim, quia clamabat alter ad alterum: cum et de singulis vel de pluribus possint singuli clamare ad singulos, et Septuaginta editio magis significet plurimos, qui interpretati sunt: Seraphim stabant in circuitu ejus. Quod si de duobus diceretur, non in circuitu, sed et utraque parte dixissent. Et hoc bene convenit angelorum multitudini, quæ in Dei ministerium preparata est. Seraphim autem plurali numero appellatur: et singulari, id est Seraph, sicut Cherubim et Cherub. Quod altare sub quo animæ martyrum in celo sunt (ut Joannes in Apocalypsi loquitur (*Apoc. vi*), intelligimus altare Domini plenam esse carburetis, hoc est, ignitis calculis vel prunis, peccata purgantibus. Unde scriptum de Deo legimus: « Carbures succensum sunt ab eo (*Psal. xvii*). » Et de ipso Deo dicitur, quod « ignis consumens est (*Deut. iv*). » Et Salvator in Evangelio « Ignem veni mittere in terram, » ut baptizem « in Spiritu sancto et igni (*Luc. iii; Matth. iii*). » Uniuscujusque enim opus quale sit, ignis probabit. Et qui salvandus est sic salvatur, quasi per ignem transierit. Et hoc notandum quod ad Jeremiam dictum est: « Priusquam te formarem in utero, novi te; et in vulva matris sanctificavi te (*Jer. i*): » quia labia non habebat immunda, sed tantum dixerat: Nescio loqui, quia juvenis sum. Extendit ipse Dominus manum suam et tetigit os ejus, et dixit: Ecce dedi in os tuum sermones meos. Porro ad Isaiam, qui dixerat: « Vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito: » non Dei manus porrigitur, sed seraphim mittitur. Manus autem a Domino et a Seraph mittitur, ut propheta sui corporis membrum videns tactum, non terreatur de externo. Quidam autem nostrorum forcipem quo calculus comprehenditur, duo Testamenta putant: quæ inter se sancti Spiritus unione sociantur.

« Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, et quis ibit ex nobis? Et dixi: Ecce ego, mitte me. » Quando ex Dei persona dicitur nobis, illo sensu accipiendum est, quo et in Genesi legitur: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. i*), » ut sacramentum indicet Trinitatis. Quomodo enim in Evangelio legimus dicente Domino (*Joan. x*): « Ego et Pater unum sumus, » unum ad naturam referimus, et sumus ad personarum diversitatem: sic Domino jubente, Trinitas imperat. Propterea autem non dicit Dominus quem ire præcipiat, sed proponit audientibus optionem, ut voluntas præmium consequatur. Et propheta non temeritate et arrogantia

proprie conscientiae se ire promittit : sed fiducia bonae spei, quoniam purgata sunt labia ejus, ablataque iniquitas, mundatumque peccatum.

« Et dixit : Vade, et dic populo huic : Audite auditu, et nolite intelligere : et videte visu, et nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravata, et oculus ejus claude, ne forte videat oculis suis et auribus audiat, et corde intelligat, et convertatur et sanetur. » Quo autem hæc propheta impleta sit tempore, hoc et apostolus Paulus in consequentibus loquitur : Notum sit ergo vobis quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, ipsi audient. Unde et in eisdem Actibus apostolorum legimus quod Paulus et Barnabas Judæis nolentibus credere dixerint : « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. xiii). » Sic enim præcepit nobis Dominus, dicens : « Posui te in gentibus lumen, et sis in salutem usque ad extremum terræ (Isa. xlix). » Non est crudelitas Dei, sed misericordia, unam perire gentem, ut omnes salvæ fiant : Judæorum partem non videre, ut omnibus mundus aspiciat. Unde et ipse Dominus in Evangelio, sacramentum cæci a nativitate, qui receperat oculos, vertit ad tropologiam et dicit : « In iudicium ego veni in hunc mundum, ut videntes non videant, et videntes cæci fiant (Joan. ix). » Et in alio loco Simeon loquitur : « Ecce positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum (Luc. ii). » Et illis tanquam non videntibus, non videmus. Illis cadentibus, nos resurgimus. Quod intelligens propheta, quodammodo alius verbis dicit : O Domine, præcipis mihi loqui populo Judæorum, et audiant et non intelligant Salvatorem, et videant eum et non agnoscant. Si quis velit implere iussionem tuam, et totum salvare mundum, quod et ego fieri desidero : tu excæca cor populi hujus, et aures aggravata, et oculos claude, ne intelligant, ne audiant, ne videant. Si enim illi viderint, et conversi fuerint, et sanati, totus mundus non recipiet sanitatem. Ex quo advertimus, quamvis grave sit peccatum, si quis convertatur, eum posse sanari : simulque et hoc intelligendum, quod per magnitudinem sceleris, etiam poenitentia indigni iudicati sunt, ipso Domino dicente ad Jerusalem : « Quoties volui congregare filios tuos, » subaudis, « sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti (Matth. xxiii). »

« Et dixi : Usquequo, Domine? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine hominibus, et terra relinquatur deserta, et longe faciet Dominus homines, et multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ, et adhuc in ea erit decimatio : et rursus erit in deprædationem sicut terebinthus, et sicut quercus quæ projecit fructus suos. Semen sanctum erit quod steterit in ea. » Dicente Domino : Vade et dic huic populo, quod audiat et non audiat, videat et non videat. Idcirco autem nec audiat, quia non sit intellecturus verba Domini, nec ejus opera cogniturus : et quoniam incrassatus est, et

dilatatus, et oblitus Creatoris sui. Propheta autem respondet, quæritque sollicitus de populo suo : Usquequo hæc sententia permanebit, ut audiens non audiat, vidensque non videat? Cui respondit Dominus : Tam diu non audiet et non videbit, et excæcatum habebit cor, donec civitates Judæorum Vespasiano Titoque pugnantibus penitus subvertantur : in tantum ut nec nomen quidem pristinum permaneat, et domus, si quæ remanserint, sine habitatore sint, et terra redigatur in solitudinem, et vel fuga vel captivitate in totum orbem Judaicus populus dispergatur, et nequaquam in Judæa ut prius, sed in cunctis gentibus Judæorum populus multiplicetur. Quod autem dicit, multiplicetur, tanta erit infelicitas residui populi, ut ad comparisonem prioris multitudinis vix decima pars remaneat, cum et in ipsa terra fuerit solitudo. Dupliciter enim locus iste intelligi potest : quia decima pars in toto orbe remaneat, et in ipsa Judæa vix parva pars populi reservetur. Rursus ipsæ reliquæ erunt in deprædationem, quando post annos ferme quinquaginta Adrianus venerit, et terram Judæam penitus fuerit deprædatus : in tantum ut terebintho et quercui quæ glandes amiserint, comparatur. Denique post extremam vastitatem, etiam leges publicæ pependerit, et prohibiti sunt Judæi terram, de qua ejecti fuerant, ingredi. Si quis autem crediderit in Christum, et impletum fuerit illud quod supra legimus, nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus et similes Gomorrhæ essemus : quando juxta Apostolum reliquæ salvabuntur : hoc semen sanctum erit, et de apostolorum germine cunctæ Ecclesie pullulabunt.

CAPUT VII.

« Et factum est in diebus Achaz filii Joatham, filii Ozie regis Juda, ascendit Rasin, rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ, rex Israel, in Hierusalem ad præliandum contra eam, et non potuerunt debellare eam. Et nuntiaverunt domui David, dicentes : Consensit Syria cum Ephraim, et commotum est cor ejus et cor populi illius, sicut moventur ligna sylvarum a facie venti. » Legimus in Paralipomenorum libro (II Par. xxviii; IV Reg. xvi), Rasia regem Damasci, victo Achaz, multos de Judæa Damascum transtulisse, et Phacee filium Romeliæ regem decem tribuum, (quæ appellabantur Israel et regnabant in Samaria) et una die centum viginti milia percussisse de Juda hominum bellatorum, et ducenta milia mulierum, puerorumque et puellarum cum infinita præda, in Samariam duxisse captiva. De quo certamine propheta nunc tacuit, sed secundum refert prælium : quando experimentum habentes fortitudinis suæ atque victoriæ, et invitati prædæ magnitudine, rursus veniunt ad Judam, et Hierusalem cupiunt debellare, et non potuerunt : quia auxiliatus est ei Dominus : ut sub occasione misericordiæ quæ populum liberabat obsessum, Filium suum nuntiaret de virgine nasciturum. Quod cum audisset domus

David, hoc est domus regia, Syriam scilicet et Ephraim, Rasin et Phacee juncto venire exercitu, exterrita est atque contremuit, et tam rex quam populus ita contremuerunt, ut putares arborum folia ventorum flatibus ventilari. Juxta anagogem facilis interpretatio est, quod regnante Achaz rege impio, rex Aram, qui interpretatur *excelsus* atque *sublimis*, ut indicet arrogantiam sapientiæ sæcularis, et Phacee filius Romeliæ, qui et ipse juxta Osee prophetam tribum Ephraim, de qua Jeroboam, filius Nabath, vitulos aureos in Bethel, et Dan constituerat, et a domo David Dei populum separaverat : referuntur ad hæreticos, qui consentiunt sibi ut expugnent Ecclesiam. Quòd cum audierit domus David, quem in Ezechiel (*Ezech. xxxiv*) pastorem bonum legimus suscitandum, et populus ejus simpliciter credens in Deum pertremiscet. Et ideo pertremiscet, quia non arboribus fructiferis, sed infructuoso saltui comparatur.

Et dixit Dominus ad Isaiam : Egrederere in occursum Achaz, tu et qui derelictus est Jasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris, in via agri fullonis, et dices ad eum : Vide ut sileas, noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum, in ira furoris Rasin regis Syriæ, et Filii Romeliæ dicentis : Ascendamus ad Judam et suscitemus eum, et evellemus eum ad nos, et ponamus regem in medio ejus filium Tabeel. Hæc dicit Dominus Deus : Non stabit et non erit istud, sed caput Syriæ Damascus, et caput Damasci Rasin, et adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus, et caput Ephraim Samaria, et caput Samariæ filius Romeliæ. Si non crederitis, non permanebitis. Jasub, filius Isaiæ, qui interpretatur *relictus* atque *convertens* in typo populi Juda, qui erat de duorum regum manibus liberandus : jubetur egredi cum parente, et occurrere Achaz regi Judæ in loco aquæductus piscinæ superioris, in via agri fullonis, ubi postea lecturi sumus sub Ezechia rege Juda stare Rabsacen. Duas autem caudas titionum, id est, torrium fumigantium, vocat Rasin regem Syriæ et Phacee filium Romeliæ regem Samariæ, id est decem tribuum : quæ alio nomine appellabantur Ephraim. Quamvis enim inierunt consilium duos reges pessimi ut ascenderent ad Judam, cujus regio in montibus sita est : et suscitarent eum quiescentem et quodammodo dormientem, suoque eum imperio subjugarent et superponerent ei regem filium Tabeel, qui interpretatur *bonus Deus*, ut vel hominem hoc nomine, vel idolum demonstraret ; tamen hæc dicit Dominus Deus : Non stabit hoc consilium, sed interim modo caput Syriæ urbium erit Damascus, et in ipsa metropoli Damasco imperabit Rasin. Porro in Ephraim propter Jeroboam filium Nahaib, qui primus regnavit ; et de Ephraim erit caput Samariæ, hoc est regia domus in urbe Samariæ, et Samaria caput erit filius Romeliæ, id est, Phacee. Regnum autem decem tribuum, id est populi Ephraim, post sexaginta et quinque annos esse cessabit : quod nisi diligentius attendamus, stare non

A poterit. Quarto decimo anno Achaz filii Joathan in tribu Juda, regnavit Ozias super Samariam, et nono anno imperii sui captus est. Regnavit autem Achaz super Judam sedecim annis. Post cujus mortem, septimo anno imperii sui captus est Ozias, et destructa Samaria, omnisque populus transductus in Medos : ita ut si vulerimus sedecim annos Achaz, et septem Oziaë ponere, efficiantur anni viginti tres, aut ut multum sit, viginti quatuor. Et ubi erunt sexaginta quinque anni, in quibus regnum Israel dicitur finiendum ? Igitur Hebræi hunc locum ita edisserunt, ut Amos qui sub Ozia cœpit prophetare quando et Isaias prophetiæ suæ habuit exordium, primum prophetaverit contra Israel, dicens : Israel autem captivus ducetur de terra sua. Titulus quoque prophetiæ ejus contra Samariam sit, et prophetare cœperit in diebus Oziaë regis Judæ. Ante duos annos terræ motus, quem voluit eo tempore accidisse quo ingressus est Ozias templum Dei, sacerdotium sibi vindicans, et terra percussa est, et cineres altaris effusi sunt, et ipse rex percussus est lepra. *Voluit* autem illum annum fuisse vicesimum quintum Oziaë regis, quando hæc acciderunt, cujus reliqui sunt anni viginti septem. Ozias enim regnavit quinquaginta duobus annis. Postea enim regnavit Joatham filius ejus annis sedecim, et hujus filius Achaz annis alii sedecim. Post quem regnavit Ezechias, cujus sexto imperii anno capta est Samaria, atque ita efficiuntur anni sexaginta quinque. Hæc per prophetam Domino prædicante, rex Achaz et populus ejus futura non credidit. Hæc juxta historiam diximus, ceterum vero juxta ceptam tropologiam considerandum est quod impio regi Isaias jubetur occurrere, et exiens de loco suo non in principio aquæductus, sed in extremis finibus piscinæ superioris, quæ erat in agro fullonis, ubi sordes et maculæ purgabantur. Duas autem caudas torrium fumigantium, ut prius diximus, vocat sapientiam sæcularem hæreticumque sermonem, quorum finis exustio est. Qui frustra inierunt consilium, ut ascenderent contra Judam, et quasi negligentem et dormientem caperent, et suis erroribus copularent, ponerentque super eum regem filium Tabeel, hoc est bonum Dei. Utèrque enim adversarius apud se æstimat veritatem esse et sanam doctrinam. Hæc illis dicentibus Dominus comminatur, quod non stet consilium ipsorum, sed et interim quandiu nunc mundus iste stat, et ea quæ mundi sunt, in suis finibus et in suis urbibus dominantur. Cum autem consummationis tempus advenit, hoc est sexaginta quinque anni, et tam mundi res quæ in sex diebus factæ sunt (*Gen. 1*), quam omnia quæ ad quinque sensus pertinent, finem acciperint, tunc universa esse solvenda.

Et adjecit loqui Dominus ad Achaz, dicens : Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. Quia tibi videtur inquit, difficile esse quod regna potentissima brevi tempore finienda sint, et tu cum populo tuo de magno periculo libereris, pete tibi signum, nequa-

quam ab idolis quorum errore detineris, sed a Domino Deo tuo, qui tibi auxilium pollicetur, et ipsum signum optionis tuæ est unde postules, de profundo sive de excelso. Vis, inquit, ut scindatur terra, et grandi hiatu inferi pateant, qui in corde dicuntur esse terræ, an ut aperiantur coeli? Quod utrumque ad typum pertinet mortis Domini et ascensionis. « Qui enim descendit, ipse est et qui ascendit (Ephes. iv). »

« Et dixit Achaz : Non petam, et non tentabo Dominum. » Humilitatis est an superbiz ista responsio, quod nullum vult a Domino signum petere? Quanquam enim scriptum sit in Deuteronomio (Deut. vi), Non tentabis Dominum Deum tuum, et hoc contra diabolum Salvator usus est testimonio, tamen jussus ut peteret, obedientiz debuit explere præceptum, præsertim cum et Gedeon et Manne (Judic. vi) signum peterint et acceperint, quamquam juxta Hebraici sermonis ambiguitatem, in quo scriptum est « Ylenassem Adonai, » quod omnes similiter transtulerunt, Et non tentabo Dominum, possit legi : Non exaltabo Dominum. Sciebat enim rex impius, quod si signum peteret, accepturus esset et glorificaretur Dominus.

« Et dixit, Audite ergo, domus David. Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus quia molesti estis et Deo meo? » Quis est iste qui dixit, audite ergo, domus David. Nequaquam enim hoc dixit Deus, qui supra dixerat ad Achaz : Pete tibi signum a Domino Deo tuo, sed propheta, ut ex consequentibus comprobatur, cum dicit, quia molesti estis et Deo meo. Et est sensus : Quia non solum prophetas persequimini et eorum facta contemnitis, sed etiam præsentis et jubentis Dei sententiz contraitis, ita ut ei exhibeatis laborem, qui in alio loco ait : « laboravi (inquit) sustinens (Isa. i), » idcirco Dominus faciet quæ sequuntur. Et hoc est notandum quod, Achaz rege impiissimo nolente signum petere, sermo propheticus ad domum David, hoc est ad tribum regiam convertatur, de qua supra legitur : Et nuntiaverunt hæc domui David dicentes :

« Propterea dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Quando autem dicitur dabit Dominus ipse vobis signum, novum debet esse, atque mirabile. Sin autem juvenula vel puella, ut Judæi volunt, et non virgo pariet, quale signum poterit appellari : cum hoc nomen ætatis sit, non integritatis? Et revera, ut cum Judæis conferamus pedem, et nequaquam contentioso fune præbeamus eis risum nostræ imperitiæ, virgo Hebraice betula appellatur, quæ in præsentī loco non scribitur, sed pro hoc verbo positum est halma. Porro halma apud eos verbum est ambiguum. Dicitur enim et adolescentula et abscondita, vel apocryphos. Unde et in titulo psalmi noni ubi in Hebraico positum est halinanoi, cæteri interpretes transtulerunt pro adolescentia, quod Septuaginta interpretati sunt pro absconditis. Et in Genesi legi-

mus (Genes. xxiv), ubi Rebecca dicitur halma : et Aquilam, non adolescentulam nec puellam, sed absconditam protulisse. Ergo halma, non solum puella vel virgo, sed cum Epitasi virgo abscondita dicitur et secreta, quæ nunquam virorum aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Lingua quoque Punica, quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur, virgo proprie halma dicitur. Et quantum cum mea pugno memoria, nunquam me arbor halma in muliere nupta legisse, sed in ea quæ virgo est, ut non solum virgo sit, sed virgo junioris ætatis, et in annis adolescentiæ. Potest enim fieri ut virgo sit vetula. Ista autem virgo erat, in annis puellaribus constituta. Ergo iste puer qui nascitur ex virgine, o domus David, nunc a te appelletur Emmanuel, id est, nobiscum Deus, quia rebus ipsis probabis a duobus inimicis regibus liberata, Deum te habere præsentem, et qui postea vocabitur Jesus, id est, Salvator, eo quod universum mundum salvaturus sit, et nunc a te Emmanuel appelletur vocabulo (Matth. i).

« Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. » Ne eum in phantasmate nasciturum credatis, cibus utetur infantiz, butyrum et mel comedet. Et licet de eo multa post sæcula Evangelista testetur dicens, « Puer autem proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deum et apud homines (Luc. ii), » et hoc dicatur ut veritas humani corporis approbetur : tamen adhuc pannis involutus, et butyro pastus ac melle, habebit boni malique judicium, ut reprobans mala eligat bona. Non quod hoc fecerit aut reprobaverit, vel elegerit, sed quod scierit reprobare et eligere, ut per hæc verba noscamus infantiam humani corporis divinæ non præjudicasse sapientiæ. Denique jacentem in præsepi angeli pastoribus nuntiant, magi adorant de oriente venientes (Luc. ii, Matth. ii), quos utique electos esse credendum est. Et e contrario Herodes, scribæ et Pharisei reprobantur, qui pro uno infante multa parvulorum millia trucidarunt.

« Quia antequam sciat puer reprobare malum et eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris a facie duorum regum suorum, » id est, ad mysterium et innovationis nominis Emmanuel, terra Syriæ et Samariæ : Assyrio superante vastabitur, et domus David liberabitur a duobus regibus quos metuit, Rasin videlicet et Phacee.

« Adducet Dominus super te et super populum tuum, et super domum patris tui dies, qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Juda cum rege Assyriorum. » Interim nunc duo reges Rasin et Phacee, qui obsident et vastare festinant, brevi tempore subvertentur. Tuæ autem vastationis tempus illud adveniet, quando quod nunquam speraveras, imo nunquam metueras, Assyrius venerit. Per quæ docet domui David non Syriam et Samariam, sed Assyrios esse metuendos. Præsentī ergo for midine liberat, et de futuro tempore comminatur.

« Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api quæ est in

terra Assur, et venient et requiescent omnes in torrentibus vallium, et in cavernis petrarum, et in omnibus frutetis, et in universis foraminibus. » Cum fuerit duorum regum terra deserta, Damascus videlicet et Samaria quam tu nunc detestaris et metuis, tunc adluet Dominus, o domus Juda, super te et populum tuum dies quos nunquam ante vidisti, id est regem Assyriorum. Frustra igitur praesentia metuis, semijustos torres, et ignem penitus non habentes. Scire enim debes quod sibilo suo Dominus mœneas Ægypti et fluminum ejus, haud dubium quia septem diorizas Nili significet, vocaturus sit, et apem quæ est in terra Assur. Muscas autem Ægyptios vocat propter sordes idololatriæ et imbecillum populum. Apem vero Assyrios vocat, quorum illo tempore potentissimum regnum erat et ad bella promptissimum, vel ob id, quia omnis prope Assyria et Persidis regio usum habebat sagittarum. Hi ergo omnes venient et occupabunt terram totam in torrentibus vallium, et cavernis petrarum et in omnibus frutetis, et foraminibus lignisque nemorosis. Hæc autem per metaphoram dicuntur, ut quia semel muscas et apes nominaverat, translationem servet in reliquis.

« In die illa radet Dominus in novacula conducta, in his qui trans flumen sunt in rege Assyriorum, caput et pilos pedum et barbam universam. » In novaculam mercede conductam, ipsum arbitrantur Syrum, quem in Jeremia (*Jer. xxv*) ob ultionem populi peccatoris etiam Columbam suam vocat. Ergo in ista novacula acutissima, et in his qui habitant trans flumen Euphraten, in rege videlicet Assyriorum, omnes capillos et pilos totius corporis a capite usque ad pedes, decoremque barbæ, quod virilitatis indicium, est, radet Dominus de Judæa, ut nihil in illa forte, nihil pulchrum resideat, sed effeminatis hominibus, imo ignominiosis mulieribus comparentur.

« Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum et duas oves, et præ ubertate lactis comedit butyrum. Butyrum enim et mel manducabit omnis, qui relictus fuerit in medio terræ. Et erit in die illa, omnis locus ubi fuerint mille vites, mille argenteis, et in spinas et vepres erunt. Cum sagittis et arcu ingredientur illuc. Vepres enim et spinæ erunt in universa terra, et omnes montes qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum et veprium, et erit in pascuam bovis et conculcationem pecoris. » In die ergo illa, hoc est in illo tempore, cum fuerint omnes opes Judæorum in Chaldæam translatae, tanta erit solitudo terræ Judææ, et tam incredibilis vastitas, ut nequaquam armenta boum habeant, neque greges ovium sicut prius habere consueverant, sed vix rarus habitator unam vaccam nutrire possit et duas oves, non ad arandum, sed ad cibum atque vestitum lactis et velleris. Propter inopiam frumenti, et omnium quæ terra gignit ad comedendum, lacte et butyro et agresti melle vescuntur. Quodque ait, præ ubertate

lactis comedit butyrum, hoc significat quod terrarum cultorum raritate fertilius sit, et magis apta pascuis. In illo tempore præ hominum paucitate, tanta erit vini inopia de desertis vineis, quæ metu hostium nequaquam putabuntur, ut singulae vites singulis argenteis vix emantur. In vepres enim et in spinas, omnis terra redigetur, tantaque erit formido ubique sævientibus gladiis, ut absque arcu et sagittis nullus suum agrum invisere audeat; et derelictis campestribus locis ad montana confugiant, ibique laborum difficultate muniti, vix asperos montes mansodiant, quia boves, aratra et vomeres non habebunt. Sic ergo ubi rarus cultor in montibus fuerit inventus, inde vitam miserabilem sustentabit. Cætera autem patelunt pascuis, et absque alio habitatore a brutis animalibus calcabuntur.

CAPUT VIII.

« Et dixit Dominus ad me : Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis, accelera velociter, spolia, detrahe, cito prædare. Et adhibe mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachæ. Et accessi ad prophetissam, et concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus, accelera, spolia, detrahe, festina prædari : quia antequam sciat puer vocare matrem suam et patrem suum, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum. » Rursum sub alia figura partus describitur virginalis. Et dixit Dominus ad Prophetam ut nequaquam in populo proferret novæ nativitatis arcanum; sed scribat eam in isto grandi volumine quod vix legimus, et quod sit mirabilius humanis verbis exprimi, stylo quo homines scribere consueverunt, Dei sacramenta comprehendat. Quid autem est illud quod scribitur humano stylo? Scilicet ut puer natus velociter spolia detrahat, et cito prædetur, hoc est, ne ultra patiat regnum diaboli dominari, nec mittat angelos, nec prophetas, sed ad salvandas creaturas suas ipse descendat. Facit ergo Propheta quod justum est, et adhibet sibi testes fideles, Uriam sacerdotem, qui legis doctor est, dicente Malachia : « Levia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus (*Malach. II*), » quia angelus Domini exercituum est, et Zachariam filium Barachæ, quem prophetam fuisse non dubium est. Legimus (*IV Reg. xvi*) quod regnante Achaz sacerdos profuit templo Domini, cui præcepit Achaz ut altaris simile altari Damasci faceret; et Dierum liber (*II Reg. xviii*) narrat, quod Ezechias filius Achaz quaesierat Dominum in diebus Zachariæ, eruditus in timore Dei. Exhibuit autem se Isaias dignum Spiritu sancto prophetali, et præbuit prophetissæ, id est, Spiritui sancto, qui sermone Hæbræo vocatur genere feminino ruba, juxta illud quod scriptum est : « Accedite ad eum et illuminamini (*Psal. xxxiii*). » Spiritu itaque sancto conceptus est Dominus Jesus, et licet humanus sermo nativitatis ejus nequeat explicare mysteria, tamen Gabriel ipsi vir-

gini loquitur quæ concepit : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nasceret ex te sanctum, vocabitur filius Dei. (Luc. 1). » Antequam humanum corpus assumeret Deus, et juxta infantiam patrem vocaret Deum, et matrem suam Mariam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ per regem Assyriorum : ut necdum natus Dominus, populum suum domum David sola invocatione salvaret. Urias autem interpretatur *lux Domini*, Zacharias vero *memoria Domini*, et Barachias *benedictio Domini*. Quibus testibus Christi nativitas comprobatur. Ipse enim Dominus in Evangelio (Luc. xxiv) duobus euntibus Emmaus, incipiens a Mose et prophetis disseruit, quod de se omnia prophetassent. Juxta tropologiam, in anima virginali, et nulla sorde maculata, de Spiritu sancto conceptus Dei sermo, velociter de adversariis potestatibus spolia detrahit, et sibi facit universa servire. Cumque ex parte nunc videat, et ex parte prophetet, priusquam possit esse perfectus, et merito vocare Deum patrem, et matrem suam celestem Jerusalem, adhuc in infantia positus, vincet fortitudinem Damasci, doctrinam videlicet sapientiæ sæcularis : et auferet spolia Samariæ, quibus Ecclesiam hæretici spoliaverunt, dicentes : Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Jesse, præsentem ipso rege Assyriorum diabolo qui eis non poterat auxiliari. Tales enim filios non solum Maria prophetissa virgo perpetua, sed et sanctæ mulieres patriarchas generantes habuerunt. Sara, quæ interpretatur *arcusa*, id est, princeps, et Rebecca, quæ in lingua nostra patientiam sonat.

« Et adjecit loqui Dominus ad me, dicens : Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe quæ vadunt cum silentio, et assumpsit magis Rasin et filium Romeliæ : propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes et multas, regem Assyriorum et omnem gloriam ejus, et ascendet super omnes rivos ejus, et fluet super universas ripas ejus, et ibit per Judam inundans, et transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel. » Dixerat supra Propheta auferendam Damasci fortitudinem, et spolia Samariæ in conspectu regis Assyriorum, et duos reges Assyrio pugnante capiendos : nunc Deus loquitur ad prophetam caractere solito scripturarum, per translationem Siloe fontis Jerusalem et Assyrii fluminis violentissimi, quod omnem terram Israel suis mandet aquis, ingrediaturque ripas alvei, tantoque feratur impetu, ut postquam decem tribuum occupaverit terram, ad Judam perveniat et transiens ad collum usque pertingat : per quæ vicinam captivitatem significat. Non enim tunc captus est Judas, sed cunctis duarum tribuum urbibus subjugatis sola remansit Jerusalem, quæ incredibili Domini misericordia liberata est. Potentiam ergo Assyrii et innumerabilis ejus exercitus, quam sub aquarum inundatione descriperat : nunc per aliam ostendit translationem, quod alis suis, id est ducibus et in-

finita multitudine, operuit terram Emmanuel, hoc est, defendit eam Deus, ut non possederit eam Assyrius. Siloam autem fontem esse ad radices montis Sion, quo non jugibus aquis, sed incertis horis diebusque ebulliat, et per terram concavam et antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus, nos præsertim qui in hac habitamus provincia. Est enim sensus, quia populus decem tribuum magis voluit Rasin et filio Romeliæ, id est Damasci et Samariæ regibus esse subiectus, quam stirpi David quæ in eo cœpit regnare iudicio, faciam (ait Dominus) eum nequaquam his regibus esse subiectum quos assumpsit, sed regi servare Assyrio : cuius potentia quia occupavit terram Samariæ, inundationi fluminis comparatur. Et fit apostropha ad Emmanuel, hoc est, ad præsentem Deum, quod in tantum se erexerit Assyrius ut etiam terram ipsius Emmanuelis, hoc est Judam, conatus sit possidere. Juxta anagogen omnis hæreticus qui junxerit auxilio suo sapientiam sæcularem, et Jerusalem, id est Ecclesiam voluerit impugnare, derelinquens aquas Siloe fontis qui interpretatur *missus*, et qui salit in vitam æternam (Joan. iv), tradetur Assyriorum principi. Quem sensum magis in posterioribus lecturi sumus, cuius sit tradendus potestati : quia in profundum veniet peccatorum (Prov. xviii). Tantæ est enim arrogantia ut ausus sit ostendere Salvatore universa regna terræ, et dicere : « Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris me (Matth. xv). » Conabitur quoque Judam, id est domum confessionis intrare : et crebro per eos qui in Ecclesia negligentes sunt, usque ad collum veniet, credentes in Christo cupiens suffocare et extendere alas suas, implens universam regionem Emmanuelis : sed non poterit obtinere, quia habet Judas præsentem Deum.

« Congregamini, populi, et vincemini, et audite, universæ procul terræ. Confortamini et vincemini, accingite vos et vincemini. Finite consilium et dissipabitur, loquimini verbum et non fiet, quia nobiscum Deus. » Duo ergo populi Samariæ et Syriæ, infirmos vos et debiles esse cognoscite, et Emmanuel præsentem nihil posse contra Jerusalem urbem Domini : et hoc non solum vos qui vicini estis, sed procul terra cognoscat. Quamvis enim exercitum congregetis et accingatis vos ad prælium, et major sit numerus obsidentium quam obsessorum : tamen non semel, sed iterum dicam vincemini, et quodcumque contra Jerusalem inieritis consilium, dissipabitur. Possumus namque et hoc testimonio contra gentes abuti in persecutionis tempore, quod quamvis fortes esse videantur in his qui lapsi sunt, tamen vincuntur in his qui pro Christo fuderint sanguinem : eo quod post bella pax reddatur Ecclesiis, et universa eorum consilia contra Emmanuelem dissipentur, quia nobiscum est Deus. Contradictiones quoque veritati utiliter audient, ut tandem ratione superentur, et nequaquam velint in mendacio vincere : quia quodcumque dixerint, nunquam perveritas ulla possit superare quod rectum est.

« Hæc enim ait Dominus ad me : Sicut in forti manu A erudit me, ne irem in via populi hujus dicens : Ne timeatis, conjuratio. Omnia enim quæcunque loquitur populus iste, conjuratio est. Et pavorem ejus ne timeatis, neque paveatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, et ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis et in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum et in ruinam omnibus habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent et conterentur et irretientur et capientur. » Hæc ad me locutus est Dominus, qui propter bona opera et gratiam quam per bona opera consecutus sum, forti manu erudit me : et instituit ne ambulare in via populi hujus, et pari tenerer errore : vel certe, fecit me recedere a via populi hujus pessima, et dixit mihi : Noli duorum regum timere conjurationem : sed hoc magis considera, quod omne quod loquatur hic populus adversum me, conjuratio sit. Tu autem propheta et hi qui tecum sunt, et dic : Ne timeatis insidias populi, sed Dominum timete, et ipse sit timor vester. « Principium enim sapientiæ timor Domini (*Prov. 1*). » Qui erit credentibus in sanctificationem, incredulis autem in lapidem offensionis et in petram scandali (*Luc. 11*), duabus scilicet domibus Judæ et Jerusalem, præcipue autem in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem, in quo impingent plurimi et cadent et conterentur, peccatorumque suorum vinculis irretiti ducentur in captivitatem. De hoc loco et Apostolus sumit testimonium, quod Christus Judæis factus sit in scandalum, gentibus autem in stultitiam (*I Cor. 1*). Et rursus : Israel sectando justitiam, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis (*Rom. 1x*). Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est : « Ecce pono in Sion lapidem, lapidem offensionis et petram scandali. Et omnis qui crediderit in eum, non confundetur. » (*Isa. xxviii*.) Ergo qui non receperunt Emmanuelem, sed factus est eis in lapidem offensionis et petram scandali, conterentur captivique ducentur.

« Liga testimonium, signa legem in discipulis meis; et expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a domo Jacob, et præstolabor eum. » Vox Domini loquentis ad prophetam. Quia (inquit) factus est Dominus in lapidem offensionis et in petram scandali duabus domibus Israel, et missum ad se Emmanuelem suscipere noluerunt : liga testimonium Veteris Testamenti, et trade illud discipulis meis qui Evangelium susceperunt : apostolis scilicet aive apostolicis viris. Vel certe lex et prophetia usque ad Joannem. Legitur apud eos, et clausa sunt apud eos atque signata : ut id quod legant non intelligant. Pro discipulis enim, juxta Hebraicæ sermonis ambiguitatem, possumus et doctrinas interpretari. Unde propheta respondit, quia Evangelio succedente lex apud Judæos clausa est atque signata, et jubet eam nequaquam Judæis, sed gentibus, assignari. Idcirco ego expectabo Dominum Emmanuelem quem promittis esse venturum, qui

abscondit faciem suam a domo Jacob, hoc est, a Judæis quia eum recipere noluerunt.

« Ecce ego et pueri quos mihi dedit Dominus in signa atque portenta Israelis a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion. » Præcepit mihi (ait) Dominus, ut ligarem testimonium in Judæis, et legem discipulis ejus traderem atque signarem, qui abscondit faciem suam a domo Jacob : ideo præstolabor eum et expectabo Dominum meum. Et non solum ego, sed et pueri mei quos mihi dedit Dominus, alii scilicet prophætæ filii prophetarum : « qui non ex voluntate carnis et sanguinis, sed ex Deo nati sunt. » De quibus et Apostolus loquebatur : « Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (*Joan. 1, Gal. iv*). » Isti autem pueri, id est prophætæ, in signa dati sunt et in portenta Israel, juxta illic quod in Ezechiele legimus : « Et erit Ezechiel in signum (*Ezech. xxiv*). » In Zacharia quoque sancti viri prophetarumque discipuli, viri portentorum signorumque appellantur : eo quod semper prophætæ in signum præcesserint futurorum. Hoc interim jura litteram. Cæterum beatus apostolus in Epistola quæ ad Hebræos scribitur docet (licet Latina consuetudo inter canonicas scripturas non recipiat hoc testimonium) ex persona debere intelligi Domini salvatoris : Ecce ego et pueri mei quos mihi dedit Dominus Deus. Quia ergo pueri communicarunt sanguini et carni (*Hebr. 11*), et ipse similiter particeps factus est earundem passionum. Quomodo autem isti pueri in signum fuerint atque portentum sapientiæ sæculi et superbiæ Judæorum, idem apostolus docet, qui elegisse dicit Dominum Salvatorem stulta mundi et infirma, ut confunderet sapientes et fortia (*I Cor. 1*). Unde et ad apostolos Salvator aiebat : « Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. » Puer autem efficitur novi evangelii prædicator, qui deponit veterem hominem qui corrumpitur desiderii seductionis, et induitur novus qui renovatur de die in diem, et juxta agnitioem imaginis creatoris (*Eph. iv*.) Habitare autem Dominum exercituum in monte Sion, idem apostolus scribit : « Accessistis ad montem Sion, et civitatem Dei viventis, Jerusalem celestem (*Hebr. xii*). »

« Et cum dixerint ad vos : Querite a pythonibus et a divinis, qui stridunt in incantationibus suis : Numquid non populus a Deo suo requirit pro viris et mortuis? Ad legem magis et ad testimonium. Et si dixerint juxta verbum hoc, non eis erit matutina lux et transibit per eam : et corruet et esuriet. Et cum esurierit irascetur et maledicet regi suo, et Deo suo. Et suscipiet sursum, et ad terram intuebitur : et ecce tribulatio et tenebræ, diasolutio, angustia et caligo persequens : et non poterit avolare de angustia sua. » Sub persona Christi est dicendum : Ecce ego et pueri quos mihi dedit Dominus. Etiam hæc ipse loquitur ad apostolos et ad credentes ex gentibus, qui ejus Evangelium susceperunt. Si dixerint (inquit) patres vestri quos reliquistis, Querite ventriloquos, quos pythones intelligimus (nam et in Actibus ap-

stolorum [Act. xvi] ancillam legimus quæ quæstum A magnum præstabat dominis suis) et qui de terra loquuntur, qui in evocatione animarum magice facere pollicentur, et cætera maleficarum artium genera, hoc scire debetis, quod unaquæque gens proprios consulat deos, et de vivorum salute mortuos sciscitetur: vobis autem in auxilium legem dedit Dominus, ut possitis dicere: Non est talis ethnicorum divinatio, qui cultores suos spe decipiunt, sicut nostra quæ absque ullo munere profertur ex lege. Veniet autem super incredulos fames durissima, non panis et aquæ fames sitisque, sed fames audiendi sermonem Dei (Amos viii). Et cum esuriatis contristabimini, et maledicetis principi vestro, et paternis traditionibus, hoc est, diabolo, antiquisque erroribus. Hoc autem ad eos loquitur qui famem passi fuerint veritatis, B et suspicient in cælum sursum et in terram deorsum: et erunt in angustia, in tenebris et in tribulatione, ut non videant usque ad tempus, donec et ipsi ad Deum convertant.

CAPUT IX.

Primo tempore alleluata est terra Zabulon, et terra Nephtalim, et novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Habitatibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Primo tempore alleluata esse dicitur onere peccatorum, quia in regionibus duarum tribuum primum Salvator Evangelium prædicavit. Unde et in sexagesimo psalmo dicitur: «Benedicite Domino de fontibus Israel.» C Ibi Benjamin adolescentior, id est Paulus in mentis excessu, qui et alibi loquebatur: «Sive mente excedimus Deo (II Cor. v).» Princeps Zabulon, princeps Nephtalim, duces eorum. Qui in his tribubus fuere viculi, de quibus nostri apostoli duces fuerunt, et crediderunt juxta Symmacum velociter audientes a Domino: «Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum (Math. iv).» Illi vero statim et patrem reliquerunt et naviculam. Novissimo autem tempore aggravata est fides Judæorum in errore plurimis manentibus. Mare autem hic lacum appellat Genesareth, qui Jordane interfluente efficitur, in cujus littore Capharnaum, et Tiberias, et Bethsaida, et Corozaim sitæ sunt, in qua vel maxime regione Dominus commoratus est: ita ut populus qui D sedebat vel ambulabat in tenebris lucem videret, nequaquam parvam ut aliorum prophetarum, sed magnam ut ejus qui in Evangelio legitur: «Ego sum lux mundi (Joan. viii).» Et qui habitabant in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Inter mortem et umbram mortis hoc esse puto, quod mors eorum est, qui cum operibus mortis ad inferos perrexerunt. «Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii).» Umbra autem mortis eorum, qui cum peccatum necdum de vita ista egressi sunt, possunt enim si voluerint agere poenitentiam. Quia licet sancti apostoli gauderent de conversione gentium ad fidem Christi, tamen magnopere tenebantur pro Israelitico populo.

qui prædicationem Domini contemptui habuerunt, de quorum prosapia ipsi originem duxerant, sicut dicit eximius doctorum: «Optarem et ego anathema esse pro fratribus meis, qui sunt Israelitæ (Rom. ix).»

«Lætabuntur coram te.» Apostropham facit propheta ad apostolos Christi dicens: O Domine Jesu, lætabuntur apostoli tui coram te, «sicut exsultant menses in segete.» Messem appellat gentes, messores autem populos, sicut ipse Dominus quodam loco dicit: «Messis quidem multa, operarii autem pauci (Math. ix, Luc. xvi),» et cætera.

«Sicut exsultant victores, dividentes spolia.» Spolia pluralis numerus est, facit in singulari hunc spoliolum vel hoc spoliolum. Victores appellat apostolos, qui vicerunt tentamenta carnis, et ipsum diabololum. Spolia autem homines, qui captivi tenebantur ab illo. Ideo autem dicit victores apostolos, quia abstulerunt spolia sua diabolo, id est, genus humanum quod ipse captivaverat, et reddiderunt illud Deo.

«Jugum et virgam,» diaboli, id est, dominationem et potestatem. «Et sceptrum,» id est, imperium, quod per universum orbem tenebat: «superasti,» o Domine Emmanuel. Apostropha est ad Christum exactoris, id est, exigentis. Nam exactor proprie est, qui exigit vel cogit reddere tributa regia populos. Et diabolus exactor erat, qui cogebat universum orbem suam facere voluntatem. «Sicut in die Madian.» Legimus in libro Judicum, quod Madianitæ tempore messis et vindemix, veniebant in terram repromissionis et colligebant fructus terræ, et revertebantur. Sed cum sæpe hoc facerent, missus est angelus Domini ad Gedeon, dicens (Judic. vi): Salve, virorum fortissime. Et ille: Ubi sunt, inquit, signa et miracula, quæ ostendit Dominus ad patres nostros, quando egressi sunt ex Ægypto in manu forti? Et dixit angelus: In ea fortitudine vade, et in trecentis viris liberabis Israel. Quod et fecit. Et eligens trecentos viros ex Israel, tali modo sicut in historia habetur, præcepit unicuique tenere in manu lagenam et intus lumen, et in altera tubam. Clangentibusque illis tubas, et lumen tenentibus jam contractis lagenis, conturbatus Madianitarum exercitus, et ipsæmetipsos interfecerunt. Potitque sunt victoria in die illa Judæi, sine effusione sanguinis suorum. Et hoc dicit propheta: Quia sicut illa victoria est sine fuso sanguine ex Israelitarum populo, sic Deus omnipotens victoriam dedit suis electis, vicens diabololum et retrudens in infernum, sive multitudinem populorum in bellum concertantium.

«Quia omnis violenta prædatio cum tumultu.» De ipso diabolo loquitur. Et est sensus: Spolia, id est, humanum genus, quod diabolus deprædatas erat, cum venerit Jesus Salvator ejus, auferet ab illo cum vi et cum violentia: et mittet illum, vel includet cum tumultu, id est, cum magno sonitu in inferno: sicut dicit Psalmista (Psalm. ix), tam de reprobis quam de diabolo: Perit memoria eorum cum sonitu.

«Et vestimentum mixtum sanguine.» Quid per vestimentum nisi diabololum, qui plenus erat sanguine

hominum, perpetrans multa homicidia in orbe? Possumus etiam per vestimentum omnes homicidas intelligere, quibus erat diabolus quasi vestimento circumdatus, et quorum manus plenæ erant sanguine. Quod autem dicit, « in combustionem erit, et cibus ignis, » hoc est quia diabolus cum suis imitatoribus et sequacibus igni perpetuo traditus est in cibum, sicuti ligna traduntur foco.

« Parvulus enim natus est nobis. » Iste est parvulus Emmanuel, qui natus est ex virgine, et habitavit in nobis: qui secundum humanitatem parvus visus est, et secundum divinitatem super omnes est. « Et factus est principatus ejus. » Id est parvuli: « super humerum ejus. » Super humerum portavit suum principatum, quia crucem passionis suæ ipse portavit, quando ducebatur ad crucifigendum. Propter quod sicut ipse dixit: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Joan. xix). » Et « Propter quod exaltavit illum Deus (Matth. xxviii). » Id est, propter illud supplicium, « et dedit illi nomen quod est super omne nomen, » et reliqua. « Et vocabitur admirabilis, etc. » Hæc verba sic sunt dividenda. Admirabilis est, quia Deus et homo est. « Consiliarius est, » quia sine illo consilium bonum non est: sicut dicit de eo angelus: « Erit magni consilii angelus (Luc. i). » « Deus » est, quia ipse fecit omnia. « Fortis » est, quia absque illius solamine nemo fortis esse potest. « Pater futuri sæculi » est, quia ipse siue sine manebit. « Princeps pacis » quia ipse nos pacificavit cum angelis, et reddidit Deo Patri.

« Multiplicabitur ejus imperium. » Quomodo multiplicabitur? Quia per universum orbem per prædicationem apostolorum, nomen illius propalatum est, et quotidie nomen Christianitatis augmentatur. « Super solium David sedebit, » id est, in populo Judæorum, vel etiam in cordibus illorum qui mites et mansueti humilesque fuerint, sicut David. « A modo, » id est, in sæculis sæculorum. « Zelus Domini exercituum faciet hoc. » Zelus est odium et invidia. Est et zelus dilectio videlicet et amor, de quo hic dicitur. Zelus, id est amor Domini quo dilexerit populum suum, omne genus videlicet hominum faciet istud, id est, mittet Filium suum, et liberabit genus humanum de faucibus diaboli.

« Verbum misit Dominus in Jacob » vox prophetæ. Jacob appellat in hoc loco tribum Juda, Israel autem reliquis tribus. Quid fuit istud verbum? Quantum ad litteram pertinet, misit Dominus verbum in Jacob: quia complacuit ei, et constituit ut ex tribu Juda reges semper eligerentur super universum Israel, a tempore quo cœpit regnare David mitissimus rex. Cecidit autem in Israel. Id est decem tribus, quia ipsi destruxerunt illud præceptum quando projecerunt domum David, et elegerunt sibi regem Hieroboam de tribu Ephraim: a quo postea appellatæ sunt Ephraim generaliter (III Reg. xii). Vel aliter: Verbum misit Dominus in Jacob, id est doctrinam Evangelicam in apostolos et in sanctos prædicatores, et cecidit, id est prævaricata est illa prædicatione sancti Evangelii ab hæreticis. Vel aliter: Verbum misit Dominus in Jacob, id est in populo Judeorum: sed

cecidit in Israel, id est, in populo gentili. Hoc est verbum, de quo dicit eximius Evangelista Joannes: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (Joan. i). » Quando est missum Verbum istud in populo Jacob? Quando carnem assumpsit ex virgine. Tunc autem venit ad gentes: quando Judæi noluerunt recipere prædicationem Domini neque apostolorum, et dictum est apostolis a Domino: « Ite, docete omnes gentes (Matth. xxviii; Marc. xvi), » et cætera.

« Et sciet omnis populus Ephraim. » Ephraim appellat decem tribus: quæ nimis superbiæ erant, propterea quia ipsi erant multo plures, quam Juda et Benjamin. Revera enim ita erant, quia ad comparisonem decem parvus numerus est duo. Vel etiam propter hoc gloriabantur, quia illis conjuncti erant Rasin et Syri. Et quid est quod sciet Ephraim? Hoc sciet quia Rasin et Syri, qui ei conjuncti fuerant, quandoque ab eo recedent: et pugnabunt contra eos, sicut in subsequentibus manifestat. Quid dicebat illi decem contra Judam et Benjamin?

« Lateres ceciderunt » et cætera. Quod significatur per lateres, hoc per sycomoros: videlicet fragiles et infirmi. Et quod per quadros lapides, hoc per cedros: fortissimi scilicet, et bellicosissimi homines. Sycomorus arbor est infructuosa et fatua, quam ficum sylvestrem dicunt. Cedrus imputribile lignum. Diximus superius, quia Rasin et decem tribus dixerunt: « Ascendamus ad Judam et evellamus eam ad nos, et ponamus in medio ejus filium Tabeel (Isa. vii). » Et erecti in superbiam, dicebant despectivo de Juda et Benjamin: Lateres ceciderunt, id est imbecilles et infirmi ceciderunt ex Juda in manus hostium. Sed cum habuerimus ipsas duas tribus redactas in potestate nostra: « ædificabimus » vobis ex « quadris lapidibus » domum, id est, fortissimis et bellicosissimis principibus et pugnatoribus, constituemus vobis principatum et imperium. Et addebant: « Sycomoros succiderunt, » id est, fragiles et sine robore viros ex illis duabus tribus interfecerunt hostes, qui pugnauerunt contra eos. Sed nos cum habuerimus illos qui remanserunt subjugatos, pro illis imbecillibus immutabimus ex nobis ipsis cedros, id est fortissimos principes: qui sicut ceurus quod imputribile lignum est nunquam deficit, et sicut lapis quadrus qua parte inclinatus fuerit semper stabit: ita et illi inter omnia adversa fortiter permaneant stabiles. Quod autem non commemorant hostes qui illas duas tribus succiderunt, id est, interfecerunt, et in quorum manus illi ceciderunt, referendum est ad illa tempora quando Philistiim vel Rasin et Syri pugnauerunt contra eos, et multa millia ex eis occiderunt. « Et elevabit Dominus hostes Rasin super eam. » Vox prophetæ contra Rasin et Syros. Et elevabit, id est adducet, Dominus hostes Rasin, Sennacherib videlicet, super eum, id est, super Rasin, « et inimicos ejus Assyrios in tumultum vertet, » id est, in prælium contra eum. Et quare hoc? Quia debellavit Judam. « Syriam ab oriente. » Vox Prophetæ ad decem

tribus. Hoc est quod superius dixit : quia sciet omnis Ephraim. Quid sciet? Quia adducet Dominus Syriam ab oriente, quæ ante erat ei conjuncta : « Et Philistiim ab occidente, » quia ab orientali plaga erant filii Israel, Syri et Philistiim ab occidentali. Quo tempore factum est hoc? Quando Sennacherib cepit Syros et Philistæos, et pariter eum illis venit super decem tribus

« Ad percutientem se, » id est, ad Deum. « Incurvantem. » Incurvare est hoc quod est rectum in alteram partem flectere. « Et depravantem. » Aliqui codices habent refrenantem, sed falso scriptum est. Depravantem autem dicit, quia ille populus depravabat et corrumpebat legem Dei, et viam gressuum suorum.

« Et erunt qui beatificent populum istum præcipitati, et populus qui beatificatur præcipitabitur. » Vepres, id est, omnia mala illorum, consententur super ipsos

« Vir fratri suo non parcat. » Hoc impletum est illo tempore, quando obsessi sunt a Romanis, quia tunc fratrem suum frater occidit.

« Et declinabit ad dexteram, » id est, a justitia, « et esuriet » malum. « Et comedet ad sinistram, » id est, incrassabitur malitia, « et non ei sufficiet. » Simul Manasses et Ephraim pugnabunt contra Judam. Manasses enim et Ephraim erant ad invicem commoti, et tamen ad Judam debellandum concordēs erant.

CAPUT X.

« Væ qui condunt leges iniquas. » Vox prophetae ad scribas et Phariseos, qui traditiones suas superponebant legi Dei (*Matth. xv, Marc. vii*).

« Quid facietis in die visitationis vestrae? » Condolet propheta malitiis populi sui. Visitatio in hoc loco in malam partem ponitur : et vocat visitationem ultionem et vindictam, quam Deus ex illis exegit, vel sub Sennacherib, vel etiam sub Romanis. « Væ Assur. » Vox Dei ad Sennacherib et populum ejus, Væ, id est, interitus imminet tibi perditionis. Quare comminatur Deus Sennacherib? Quia licet permisisset ei debellare decem tribus, tamen non præcepit ei ut penitus contereret illos : sed flagellaret et conculcaret eos, sicut lutum platearum. Ille autem, elatus in superbiam, putavit se hoc facere suis viribus et fortitudine : et non solum illas decem tribus captivas duxit, sed etiam maximam multitudinem eorum delevit. Virgam autem et baculum vocat illum, quia percussit et flagellavit per illum duodecim tribus.

« Nunquid non principes mei reges sunt? » Hoc ideo dicit Sennacherib, quia quando venit super decem tribus, multos reges adduxit secum quos ipse jam subjugaverat. « Nunquid non ut Carchamis, sic sunt sub mea potestate Chalamno, et Arphat, et Emat? » Vox prophetae ex persona Sennacherib. Taliter enim gloriabatur. Illa Carchamis et illæ aliæ civitates quas enumeravit. gentium civitates erant,

A quas ipse jam ceperat. « Nunquid non ut Damascus, sic Samaria, » sub mea dominatione consistit. Damascus civitas est metropolis et regia, quam condidit servus Abraham Eliezer, super quam regnabat Rasin.

« Quomodo invenit manus mea? » id est, potestas mea, « regna idoli » Vox Sennacherib qualiter admirabatur de sua potentia. Et non est legendum affirmative, sed admirative et interrogative. Hoc autem quod sequitur, subauditione eget. Et est sensus : Sicut simulacra et regna, quæ superius commemoravi, sub meo dominio redacta sunt : sic et simulacra Samariæ et Jerusalem mea sunt. Pene sicut dixit, ita et implevit. Nam omnes civitates decem tribuum et Benjamin et Juda deprædatus est, præter Jerusalem. Ex Jerusalem etiam comprehendit inferiorem partem, quam tradidit ei Sobna scriba (*IV Reg. xviii*).

« Nunquid non ut feci Samariæ, sic faciam Jerusalem? » Non ita permisit ei Dominus in Jerusalem propter Ezechiam.

« Et erit, cum compleverit Dominus cuncta opera sua. » Vox prophetae. « Visitabo, » id est ulciscar et vindicabo me de illo « super fructum, » id est super opera ejus.

« Abstulit terminos populorum. » Ipse enim Sennacherib multa regna comprehendit, et conclusit sub uno termino, id est, sub una potestate. « Invenit quasi nidum manus mea. » Sicut destruitur nidus quo recedunt pulli, ab illo a quo invenitur, sic destruxit ille omnia regna. Et metaphorice

C loquitur, et dicit. « Et sicut colliguntur ovaque derelicta sunt ab avibus. » Metaphoram servat. Sicut per nidum regna, ita etiam per ova intelligere possumus habitatores regnorum. Quidam codices habent uvæ, sed falso scriptum est. Quia enim primitus dixit de uide, sic post de ovis. Et vox est Sennacherib.

« Et non fuit, qui moveret pennam, » id est, qui auderet manum contra me erigere, « et ganniret. » Gannire proprie avium est, et posuit pro eo quod est mutire.

« Nunquid gloriabitur securis? » Vox prophetae de Sennacherib. Et est sensus : Sennacherib namque ultionem quam fecit super decem tribus, non Dei voluntati reputavit, sed suæ fortitudini. Et dicitur ei a propheta : Si securis, aut serra, vel virga, aut etiam baculusque lignum est, erigantur in superbiam et dicant : Hoc quod facimus, nostræ virtute et sagacitate adimplemus. Sic dicebat Sennacherib. Sicut ea quæ supra diximus nequeunt operari, et aliquid implere per se, si non fuerit qui in eis operetur : sic Sennacherib, hoc quod fecit non impletset, nisi Domino permittente propter peccata populi.

« Propterea mittet Dominus in pinguibus ejus tenuitatem. » Per pingues, debemus intelligere duces ac principes et fortes bellatores, quos attenuavit Dominus, quando misit angelum suum (sicut in subsequentibus videbimus) qui interfecit ex eis centum octoginta quinque millia (*IV Reg. xix*).

« Et subtus gloria ejus succensa, ardebit quasi combustio ignis. » Dicit beatus Hieronymus quodam loco : Quia quando exercitus illius interfectus est, omnia corpora exusta sunt ab igne cœlesti : vestimenta autem illæsa permanserunt. Et venientes Judæi accipiebant summitatem vestis, et excutiebant pulverem corporum, quæ in pulvere redacta sunt. Propterea ergo dicit : gloria ejus accensa ardebit quasi combustio ignis : Et accensa ardebit subtus, id est, sub vestimentis. Gloriam autem appellat multitudinem exercitus. Quia multitudo populi gloria regis est (*Prov. xiv*).

« Et erit lumen Israel in igne. » Lumen appellat angelum, qui succendit illos. « Et sanctus ejus in flamma. » Lumen et sanctus unum est, qui fuit in igne et flamma Assyrii, quos omnes combussit igne. Lumen autem, id est angelum, Israel dicit : quia unicuique genti a Deo legatus est angelus. Et dicunt Hebræi, quod Michael archangelus fuerit, cui commissa erat illa gens Israelitica, sicut in Daniele legimus. « Devorabitur spina ejus, » id est, gloria ejus et divitiæ, « et vepres » etiam consumerunt. Id est iniquitates, et peccata apprehendent eum.

« In una die. Gloria saltus ejus et carmeli ejus. » Gloriam appellat multitudinem populorum. Carmelus mons magnus est, habens multitudinem lignorum. Et est sensus : Exercitus tuus, qui tantus est, sicuti arbores in sylvis et in monte Carmeli, peribit et in corpore et in anima. « Et erit terrere profugus. » Cum surrexisset mane Sennacherib, et vidisset omnem exercitum suum combustum igni : timore perterritus, fugit in terram suam. Et cum adoraret in templo Nesrach deum suum, filii sui interfecerunt eum (*IV Reg. xix*).

« Et puer scribit eos, » id est, quorum ante adduxerat tantam multitudinem sicut arenam quæ est in littore maris, et sicut arbores quæ sunt in maximo saltu, a puero parvulo poterunt numerari. Quod ita factum est. Non remanserunt enim ex omni illa multitudine nisi decem viri qui pariter cum illo fuga lapsi sunt.

« Et erit in die illa. » Diem accipe pro tempore. « Non adjiciet residuum Israel. » Residuum Israel vocat illos qui remanserunt ex illis duabus tribubus, qui non sunt capti a Sennacherib. Omnes enim civitates munitas Judæ et Benjamin cepit, et partem etiam inferiorem de Hierusalem, tradente Sobna scriba præ timore. Quod autem dicit « qui fugerint Jacob : » ad hoc respicit, quia cum illæ omnes civitates Judæ depopularentur, omnes qui fugæ præsidium capere potuerunt in Hierusalem ad Ezechiam fugerant. Et quod dicit « non adjiciet inniti, » id est confidere, « super eo qui percutit eos : » sic est intelligendum (*IV Reg. xvi, xviii*) : Tempore illo quo Phæce et Rasin voluerunt venire, id est debellare duas tribus, misit rex Achaz duarum tribuum ad regem Ægypti, ut liberaret eum de manibus duorum regum dicens : « Servus tuus sum, tantummodo veni et aufer jugum Phæce et Rasin de collo meo.

A Ipse autem non liberavit eos, sed Dominus propter servum suum David. Cum autem ille mortuus fuisset, filiusque ejus Ezechias regni gubernacula cepisset, omnia simulacra quæ erant in Hierusalem confregit, populumque Dei quem pater ejus ad cultum gentium verterat, ipse ad Dei cultum revocavit. Nam per omnes angulos platearum, et super domos et in nemoribus et in lucis, ipse perfidus Achaz idola diversorum generum constituerat : quæ filius ejus Ezechias omnia minutatim confregit, et in pulverem redegit. Hoc audiens Sennacherib, spiritum malignitatis succensus, postquam habuit Syros et Philistæos, et decem tribus deprædationis onere captivatas venit ab Ægypto cum innumerabili multitudine, tendens iter ad Hierusalem in directum. Jam enim altera vice vastaverat civitates Judæ, præter Hierusalem. Propterea dirigitur sermo propheticus ad duas tribus, quæ antea spem posuerant super Ægyptios et Assyrios, qui eos sæpe percutiebant : ut non ultra innitantur super eos, sed in Domino Deo Israel spem ponant. « In veritate, » non ficta, nec duplici corde, sed toto mentis affectu « reliquæ » quæ remanserunt, et quas Dominus sabaoth liberavit.

« Convertentur ad illum. Si enim fuerit populus tuus Israel. » Hoc ad adventum Christi pertinet. Vox prophetæ. O domus Israel, licet tanta multitudo sit in medio tui quasi arena maris : tamen ad comparisonem illorum, quidquid in duritia cordis remanebit, adveniente Christo in carne, quasi reliquæ convertentur ex ipsis ad ipsum (*Rom. ix, xi*). C Quæ fuerunt istæ reliquæ? Apostoli, et alii qui ante ascensionem Domini crediderunt ex Judæis. Et illi de quibus legitur in Actibus apostolorum : « Quia prædicante Petro crediderunt una die tria millia, altera die quinque millia (*Act. ii, iv*). » « Consummatio, » id est perfectio sive completio « abbreviata inundabit, » id est inundare faciet « justitiam. » De adventu Domini continentur ista. Quomodo abbreviata est perfectio? Quia omnia quæ in lege et prophetis de Domino prædicta erant per longa ante tempora, ipse in brevi tempore adimplevit, in tribus videlicet annis et semi. Et quomodo fecit inundare, id est abundare justitiam? Quia prædicatio apostolorum in omnem terram exivit, et in fines terræ verba eorum pervenerunt (*Psal. xviii*). Quæ fuit ista justitia? Quia humanum genus, quod diabolus per fallaciam possidebat, ipse per passionis trophæum a mortis vinculo liberavit.

« Consummationem, » id est perfectionem sive completionem, « et abbreviationem faciet Dominus in medio terræ, » sicuti jam diximus.

Vel etiam quod brevis possumus dicere, abbreviationem fecit Dominus : quando in tribus diebus omnia quæ de sua passione et resurrectione vel liberatione humani generis prædicta erant, complevit (*Luc. xxiv*). In medio autem terræ dicit, quia Hierusalem ubi hoc mysterium salutare patratum est, umbilicus dicitur esse terræ (*Ezech. xvi*). Vel etiam abbreviationem fecit, quando omnem infinitam multitudinem Assy-

rriorum una nocte peremit, præter decem viros. Vox A Dei per prophetam.

« Propter hoc dicit Dominus, » ut non timeat Ezechias et populus ejus ab Assur, hoc est, a Sennacherib et populo ejus : quia ipse in brevi tempore et momento percutiet eos. Et licet in virga, hoc est in deprædatione civitatum eorum, percutiat eos, tamen nullatenus prævalebit omnes penitus delere, quia civitatem Hierusalem liberabo de manu ejus propter David servum meum, et Ezechiam famulum meum (IV Reg. xix). Quod autem dicit : « Baculum suum levabit super te in via Ægypti, » sic est intelligendum : Postquam Sennacherib habuit decem tribus deprædatas, reversus est per civitates Judæ et Benjamin quæ erant in via Ægypti, quas omnes subvertit. Vel etiam baculum suum, id est gladium B suum, levabit super eos in via Ægypti, quia postquam semel habuit omnes civitates duarum trium comprehensas, et pars etiam civitatis Hierusalem tradita in manus Rapsacis principis illius a Sobna, scriba fuit (sicuti superius jam diximus) et reversus esset in Ægyptum : iterum cum rediret ad Hierusalem capiendam, omnes civitates illorum quæ remanserant, quæ erant in itinere ab Ægypto venientibus Hierusalemi, ipse subvertit.

« Adhuc paululum » longo tempore postquam hæc prædicta sunt, completa sunt. Sed omnia sæcula æternitati Dei comparata, brevia putabuntur. Omnia enim quæ futura sunt, in præsentia Dei jam facta videntur.

Vox Dei ad Sennacherib et populum ejus : « Et consummabitur furor meus super scelus eorum, » id est super Ægyptios, et Assyrios, et Sennacherib.

« Et suscitabit super eum » hoc est, super Sennacherib « flagellum, » id est vindictam, « juxta plagam Madian in petra Oreb. » Vox prophetæ contra Sennacherib : Jam superius diximus, qualiter Madianitæ sine effusione sanguinis filiorum Israel perempti sunt (Judic. vi, vii). Ideo comparat occisionem Madianitarum interfectioni Assyriorum. Quia sicut illi sine cruore sanguinis Judaici populi necati sunt, ita et isti. « Et virgam suam super mare, » subaudis, levabit. Per virgam intellige fortitudinem. Et est sensus : Antequam super te veniat, ibit contra Tharacam regem Æthiopiæ, et transibit mare Rubrum, et levabit eandem virgam super Ægyptum. Et tunc revertetur cum multo exercitu, veniens super Hierusalem.

« Et erit in die illa. » Diem accipe pro tempore. Vox Dei ad tribum Judam et Benjamin. In qua die vel in quo tempore ablata est dominatio Sennacherib de collo duarum trium? Quando exercitus illius ab angelo interemptus est. « Et computrescet, » id est deficiet « jugum, » hoc est, dominatio et servitus de humero tuo, o populus duarum trium, « a facie olei, » id est a præsentia misericordiæ Dei. Per oleum namque misericordia notatur.

« Veniet in Aiath. » Vox prophetæ. Hæc est de-

PATROL. CXVI.

scriptio viarum, per quæ loca venerit Sennacherib ab Ægypto usque in Nob : ubi et populus ejus periiit, sicut in subsequenti videbimus. O popule meus, veniet Sennacherib ab Ægypto in Aiath, et non figet ibi tentoria, « sed transibit in Magron et commendabit in civitate magna vasa sua » et saginas, id est sarcinas.

« Transierunt cursim. » Sic loquitur propheta de futuro quasi de præterito : quia transierunt cursim populi qui cum Sennacherib venerunt, et quia transierunt has civitates Judæorum quas enumeravimus. Vel etiam civitatem magnam, ubi sarcinas suas commendaverunt, cito transierunt et pervenerunt in Gabaa. Et cum ibi pervenissent, dixerunt : « Gabaa erit sedes nostra. » Ibi enim habuit diversorium, B sicut dicit B. Hieronymus. Et territa est urbs vicina Rama. Quidam ita volunt distinguere, ut ita jungatur : Transierunt sedes Gabæ cito : et sit sedes pluralis numerus, et postea jungant nostra Rama obstupuit : sed non ita est. Dicit enim beatus Hieronymus, quia cum illi transissent velociter civitates magnas, et ibi commendassent saginas suas, pervenissentque ad Gabaam, habuerunt ibi diversorium, sicut jam diximus. Gabaath autem Saulis cum hoc audisset, fugit. Altera est enim Gabaa, et altera Gabaath. Gabaa autem Hebræum nomen est, et ideo utrum dicamus. Gabæ sive Gabaa non discrepat, quia alterius linguæ proprietatem tenet. Gabaath vero Saulis dicitur, quia Saulis quondam electi Domini fuit sedes regia ibi.

C « Hoc Hinni voce tua, » id est eleva. Vox prophetæ. Gallim et Laisa, atque Anathoti civitates Israeliicæ erant, per quas illi transierunt.

« Migravit Medemena. » De loco suo ad alium. Medemena et Jabin, civitates sunt Judæ.

« Adhuc dies est, ut in Nobe (civitate) stetur, » id est habitetur a Sennacherib. Nobe civitas terræ re-promissionis est, de qua fuit Gesbi qui fuit de triginta principibus David, sicut in libro Paralipomenon (I Par. xxvii) legimus. Est autem non longe ab Hierusalem. Et quare dicit : adhuc dies est ut in Nobe stetur ab illo? quia quando Sennacherib illuc pervenit, parum erat adhuc diei.

D « Agitabit » ergo « manum suam, » id est movebit, minans multa mala Hierusalem; propterea autem « super montem Sion et collem Hierusalem, » quia Sion mons est et Hierusalem circa collem, id est circa vallem illius montis sita est. Quando vero Sennacherib exivit de Ægypto, prout citius quivit, acceleravit gressum, tendens iter ad Hierusalem ut supra dictum est.

Cum autem venisset in Nobe, tetendit ibi tentorium, volens diluculo occupare Hierusalem : et postquam illuc venit, non cessavit usque mediam noctem minari desolationem Hierusalem dicens : En ista sola civitas poterit liberari de manu mea? Non erit ita; sed sicut feci Samariæ et regi ejus, sic faciam Hierusalem et regi ipsius Ezechiæ. Sed post-

quam ierunt dormitum, omnes percussi sunt ab angelo Domini.

« Ecce Dominator Dominus, confringet lagunculam in terrore. » Vox prophetæ de passione Domini. Laguncula, diminutivum nomen est a lagena. Laguncula autem, quæ lutea est, significat corpus Dominicum, quod contractum est tempore passionis. In terrore autem dicit, quia monumenta aperta sunt, atque terræmotus factus est magnus, et cætera quæ in passione ejus ostensa sunt. « Excelsi succisi sunt, » id est Judæi humiliati sunt, et a proprio solo succisi et projecti sunt.

« Et subvertentur condensa. » Id est densitates « saltuum ferro. » Saltum appellat Hierusalem, propter multitudinem populorum quæ succisa est ferro Romanorum. « Et Libanus cum excelsis cadet, » id est, Hierusalem cum sacerdotibus et principibus suis. Per Libanum debemus intelligere templum vel civitatem, sicut dicitur per prophetam: Aperi, Libane, portas tuas, et devoret ignis cedros tuas.

CAPUT XI.

« Egredietur virga de radice Jesse. » Vox prophetæ de nativitate Domini. Prophetæ non servant ordinem historiæ. Superius enim dixit de passione Domini: nunc vero loquitur de nativitate illius. Virga de radice Jesse egressa est, quia virgo Maria ex propagine David orta est. « Flos de radice ejus ascendet, » id est de semine Jesse patris David Christus natus est, flos virtutum, et corona angelorum, et sertum etiam hominum electorum.

« Et requiescet super eum, » id est super Christum « spiritus Domini. » Hoc impletum est, quando baptizatus est a Joanne in Jordane. Requievit Spiritus sanctus super eum in specie columbæ, et vox Patris audita est (*Luc. III*). Attamen non est intelligendum quod ab illo solummodo tempore cœperit habitare Spiritus sanctus in Domino Jesu Christo, qui secundum divinitatem ante omnia sæcula æqualiter cum Patre possedit ipsum Spiritum sanctum; sed sicuti ex tempore conceptionis secundum humanitatem, tanta est gratia collata ei Mediatori Dei et hominum homini Jesu Christo, ut verus esset Deus et verus homo: ita et secundum quod homo fuit, Spiritus sanctus super illum requievit, quando operatione ejusdem Spiritus sancti in utero virginis carnem nostræ fragilitatis assumpsit (*Luc. I*).

Hæc vero septem dona Spiritus sancti, quæ hic commemorantur, in Christo requiescunt, quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Col. I et II*).

« Non secundum visionem oculorum judicabit. » Id est non attendet personam hominis, quia de eo scriptum est: « Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum acceptus est illi (*Act. X*). »

« Arguet in æquitate pro mansuetis terræ. » Tunc increpavit Dominus reprehensores humilium, cum discipuli ejus ambulantes per sata evellebant

spicas, et confricabant manibus, et manducabant (*Matth. XII; Marc. VIII; Luc. VI*). Nam cum vidisset hoc quidam, reprehenderunt apostolos. Sed qui fecit Dominus? redarguit apostolorum contradictores et dixit illis: « Ite et discite quid est, misericordiam volo, et non sacrificium (*Matth. IV; Ose. VI*). » « Epercutiet terram virga oris sui. » Terram posuit pro habitatoribus terræ; virgam pro doctrina evangelica. Quando percussit illos virga, id est doctrina evangelica? Cum per prædicationem apostolorum principis Petri, post ascensionem illius crediderant eisdie tria millia, altera die quinque millia, et deinceps multa millia: dicentes qui crediderant audita prædicatione: « Quid faciemus, viri fratres? » Et Petrus ad illos: « Pœnitentini et convertimini, ut delatur vestra peccata. » Similiter per prædicationem apostolorum corda populorum percussit: quando relinquentes proprias voluntates, baptizabantur in nomine Jesu. Potest et per virgam sententia divini examinis intelligi. Veniens Dominus in carne, primum cœpit prædicare pœnitentiam dicens: « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum (*Matth. IV*). » Et postmodum subiunxit: « Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (*Matth. VII*). » Hæc sententia, isti judicis advenientis terrenorum hominum corda, relinquentes pristina vitia, cœperunt ad baptismum illius confluere, de quibus discipuli Joannis invidentes Christo, dixerunt magistro suo: « Rabbi, ecce plures veniunt ad Jesum quem tu baptizasti, quam ad te (*Joan. III*). » « Et spiritu labiorum suorum interficiet impium. » Id est Antichristum, sicut dicit egregius prædicator: « Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui (*II Thess. II*). » Et licet a Michaelæ prosternatur, sicut quidam dicunt, Dominus tamen nutu illud adimplebitur.

« Et erit justitia cingulum lumborum ejus. » Quid vidit unquam cingulum de justitia, aut cinctorium de fide? Per justitiam et fidem, debemus intelligere sanctos, qui per fidem et justitiam operando bona Domino coherent sicut vestimenta. Unde ex persona Patris loquitur Isaias alio in loco de Filio: Vivo ego, quia his omnibus velut vestimento vestiens.

« Habitat lupus cum agno. » Hæc juxta historiam carent sensu. Allegorice autem, per lupo possumus intelligere sævum et infidelem hominem: agnus vero humilis, et mansuetus, fidelique assimilatur. Lupus ergo cum agno habitavit post adventum Domini, Paulus crudelis persecutor cum Anania mansuetus, vel cum Petro. Sic et de multis accipendum, qui de duritia incredulitatis ad fidem Domini venerunt. Pardus significat hominem multiplicibus criminibus et erroribus maculatum, honoribus tamen istius sæculi pollentem.

Hædus comparatur humili peccatori. « Pardus ergo cum hædo habitavit, » id est, superbus peccator cum humili peccatore infra sanctam Ecclesiam manebit, non despiciens illum, licet terrenis lucris polleat: quia verecundabitur de suis malis. Hædus

autem non ideo comparatur mansuetus quod in sinistris sit : sed quia mortificat semetipsum Domino (Col. iii). Per vitulum et ovem, similiter humiles et innocentes, qui se mortificant cum vitiis et concupiscentiis. Per leonem autem aliquem principem istius sæculi possumus intelligere, qui pariter cum innocentibus in Ecclesia moratur. Similiter per vitulum et ursum intelligendum est.

« Leo quasi bos comedit paleas. » Per leonem, rex, sive aliquis (ut dictum est) princeps intelligitur; per bovem autem, quilibet simplex. Leo ergo quasi bos comedit paleas, simplicem videlicet intellectum : quia principes istius sæculi litterali superficie et historia contenti sunt, sicut et simplices quique.

« Et delectabitur infans. » Infantem hic possumus intelligere Dominum Jesum Christum, propter innocentiam ; vel Petrum, aut alios apostolos, et clarissimos sanctos : qui malitia parvuli fuerunt, sensu autem perfecti (I Cor. xiv); quibus dedit Dominus potestatem eicere daemones de obsessis corporibus. (Matth. x; Marc. vi; Luc. ix et x). Aspis diabolus significat, qui in cavernis et foraminibus, id est in cordibuserversorum « hominum habitat. » Ab ubere, autem dicit separatum, id est a carnalibus desideriis retractum. « Et qui fuerit ablactatus, mittet manum suam in cavernam reguli. » Regulus est serpens, rex omnium serpentium, qui suo flatu vel visu non solum bestias, sed etiam aves per aera volantes necat, et significat diabolum. Ablactatus, dicitur a lacte separatus. Sancti ergo qui ab ubere, hoc est a carnalibus desideriis abstracti sunt, et qui ablactati sunt, id est a lacte separati, quia jam solidum cibum percipiunt (Hebr. v), id est jani perfecti sunt in fide et operatione : illi delectantur mittere manum suam, hoc est operationem suam prædicationis, in foramine aspidis et in caverna reguli, id est in cordibus perfidorum, et extrahere inde serpentem, qui vocatur diabolus.

« Non nocebunt » ipsi serpentes « in monte sancto meo, » id est in Ecclesia mea. Vox Domini est : Et quare non nocebunt ? Propheta manifestat : « quia repleta est terra doctrina » evangelica. In fines enim orbis terræ, sonus prædicationis exivit (Psal. xviii). Et quomodo repleta est ? « Sicut aquæ maris operientes » fundum sui. Aliqui codices habent aperientes : sed falso scriptum est. Discrepat enim a sensu. Sicut ergo aquæ operientes profundum maris : sic omnis terra scientia Dei plena est.

« Et erit in die illa : Adjiciet Dominus secundo. » Vox prophetæ de Judæis qui in Dominum crediderunt. Dies accipiendus est pro tempore. In quo tempore erit istud ? quando « sepulcrum Domini fuerit gloriosum : » hoc est post resurrectionem ascensionemque ejus. Quare dicit secundo ? quia ipse ante passionem suam primum prædicavit, dicens : « Pœnitentiam agite (Matth. iv). » Post resurrectionem suam et ascensionem, secundo adjecit « manum, » id est prædicationem per apostolos, docens illos fructus dignos pœnitentiæ facere (Luc. iii). « Residuum »

A autem dicit reliquias duarum tribuum, quas reliquerant illi populi qui enumerantur, et non interfecerant eos : sed per omnes plagas mundi illos exsules fecerant. Vel etiam secundo adjiciet manum suam in die judicii : quando, prædicante Elia et Enoch, omnis Israel qui inventus fuerit salvabitur.

« Et levabit signum » victoriæ, hoc est signum crucis « in nationes » per prædicationem apostolorum, ut sciant omnes gentes per quod sunt redempti devicto diabolo. « Et congregabit profugos Israel, » id est illos qui ex tribubus dispersi sunt per diversa regna. « Et dispersos Juda colliget, » hoc est ex tribu Juda et Benjamin. Hoc ad illud pertinet, quando apostoli, die Pentecostes linguis igneis inflammatis, cœperunt variis loquelis loqui (Act. ii). Tradunt enim historiæ, quia ex omnibus locis ubi Judæi antea dispersi fuerant, in illa festivitate aliqui illorum redissent ad proprium solum : sicut Lucas in Actibus apostolorum dicit : Erant autem in Hierusalem habitantes Judæi viri religiosi, ex omni natione quæ sub cœlo est. Ex quibus crediderunt una die (ut dictum est jam superius), prædicante Petro, tria millia, altera die quinque millia (Act. ii, 4), et deinceps multa millia.

« Et auferetur zelus Ephraim, et hostes Juda peribunt. » Quando Isaias hoc prædicabat, contrariæ inter se decem tribus Juda ac Benjamin erant. Temporibus autem apostolorum, illi qui crediderant tam ex Juda quam ex Benjamin, non pugnabant inter se sicuti prius, his qui conjuncti erant in unitate fidei et dilectionis.

« Et volabunt in humeros Philistiim per mare. » Qui erunt isti qui volabunt ? Apostoli, de quibus alibi scriptum est : Qui sunt isti qui ut nubes volant ? Volare autem dicuntur, propter celerem cursum : quia apostoli per mare magnum navigio transierunt ad insulas Philistinorum : sicut beatus Paulus apostolus, qui Rhodum insulam et Pamphiliam verbum vitæ docuit (Act. xxvii). Propterea autem dicuntur volare super humeros Philistinorum, quia sicut avis evolat supra ramum subito, ita apostoli, inspirante Domino adierunt illos, et similiter prædati sunt filios Orientis sua prædicatione. « Idumæa et Moab præceptum manus eorum, » subaudis sequentur. Idumæi namque et Moabitæ præcepto evangelico se supposuerunt, credentes in Christum Filium Dei. « Et filii Ammon : » similiter « obedientes » fuerunt doctrinæ illorum.

« Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti. » Quemadmodum Idumæi et Moabitæ, et Ammonitæ obedientes exsiterunt præceptis evangelicis per prædicationem apostolorum : sic ipse Dominus desolabit per semetipsum linguam maris Ægypti. Mare Ægypti appellatur propter multitudinem populorum. Et notandum, quia mare non habet linguam, sed metaphoricè loquitur. Linguam ergo maris, id est populum Ægypti desolavit Dominus, quando illos qui ante soliti erant labiis suis laudare et adorare idola manufacta, immutavit per prædicationem

apostolorum, ut possent et scirent laudare Creatorem suum et liberatorem. Gens enim Ægyptiorum plus omnibus gentibus dedita fuit idololatriæ et vanissimæ superstitioni dæmonum : in tantum ut accipitrem, et canem, et asinum, pro deo colerent. Tunc vero mutavit Dominus linguam ejus, quando destruxit simulacra quæ ante adorabat et laudabat, et cœpit confiteri Creatori suo iniquitatem suam, conversa ad pœnitentiam. « Et levavit Dominus manum suam super flumen, » hoc est super regnum Ægypti, « in fortitudine spiritus sui, » id est in fortitudine Romanorum. « Et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati. » Quando Isaias hoc prædicabat, nondum erat Nilus magnus fluvius divisus. Alexander vero Macedo divisit illum postea in septem rivos. Regnante autem Cæsare Augusto, quando flos de radice Jesse exortus est, et in urbe Romana prima facta est descriptio (*Luc. 11*) : potentissimum regnum Ægyptiorum quod multis annis solidum manserat, in morte Cleopatræ destructum est : et divisa est omnis Ægyptus in septem rivos, hoc est in septem principes, quæ antea sub unius hominis regimine constabat. Nilus etiam fluvius aquarum multarum, qui antequam ab Alexandro divideretur intransmeabilis erat, dum Romani ipsos rivos amplificassent, in tantum exsiccatus est decurrens per humillimas valles, ut siccis pedibus transiretur. Ideo autem dicitur maxime in septem rivis esse percussum illud regnum, quia septem principes pro uno habens, gloria potentiæ ejus minorata est. Nam alium regem habebat Libya, alium Pentapolis, alium Alexandria, atque alium Thebais. Propterea vero sub metaphora Nilus fluvius divisus est in partes, et cæsus in rivos : ut apostoli calceati, hoc est sine impedimento, verbum Evangelii prædicantes, possent discurrere libere, et ad ultimos populos Ægypti pervenire.

« Et erit via » per Ægyptum « residuo populo meo qui relinquetur ab Assiriis, sicut fuit Israeli in die qua ascendit de terra Ægypti. » Ante nativitatem Domini, non erat licitum populum aliquem de gente in gentem transire; post passionem vero illius, libitum habuit qui voluit de regione in regionem ire. Dicit vero Dominus de apostolis, et primitiva Ecclesia, et de Judæis qui in eum crediderunt, a quibus disseminatum est Evangelium per quatuor climata mundi : Quod sicut Israel nullo resistente transiit mare Rubrum, sic illi non solum per Ægyptum, verum etiam per fines terrarum (*Psal. xviii*), sine aliquo obstaculo transituri essent.

CAPUT XII.

« Et dices in die illa. » Loquitur propheta ad cœtum credentium, ut confiteatur Domino in illa die, hoc est in illo tempore, cum dispersa fuerit Ægyptus in septem principes, et mutata lingua ejus ad laudandum Deum. Et sicut cantavit canticum Domino, quando egressus est ex ergastulo Ægyptiorum transito mari, dicens : Cantemus Domino, gloriose

A enim magnificatus est : sic pangat iterum cum solutum fuerit imperium illorum, et Dominus cœperit regnare super illos : psallens cum lætitia et exultatione, dicens : « Confiteor tibi, Domine, » hoc est glorificabo te et magnificabo, « quoniam iram merui, sed furor tuus in misericordiam versus est, et consolatus es me, » id est suscepisti me et redemisti de manu mortis et calamitatis.

« Ecce Deus salvator meus. » Jesus Hebræe, Latine *Salvator* interpretatur. Et quare *Salvator* quia « Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum (*Matth. 1*). » Ecce Deus meus, Jesus nunc jam venit, jam me suo sanguine pretioso redemit, jam gladium versatilem qui erat ante paradisum (*Gen. 3*) extulit : confringens portas æreas barthri : jam aperuit mihi januam cœlestis regni, id est que « fiducialiter agam » in mandatis ejus, « et non timebo, » quoniam non sunt timenda. Non potui amplius in idolis spem meam, sed in Domino deo meo, qui est « fortitudo » et protectio « mea » contra omnia adversa, « et » qui « factus est mihi in salutem » refugii et in liberatorem inimici.

« Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. » Alloquitur propheta credentes ex Judæis, et prædicat eis salutifera. Quem superius appellavit Emmanuel, et Spolia detrahet : ne videretur aliter esse quam Gabriel archangelus nuntiavit Virgini dicens : « Et vocabis nomen ejus Jesum (*Luc. 1*) : » nunc Salvatorem vocat, et de ejus fonte, hoc est doctrina evangelica, prædicat aquas hauriendas. Non de aquis fluminis Ægypti quæ percussæ sunt, sed de fonte Jesu. Hoc enim nomine, Hebræorum lingua Salvator exprimitur. Istæ sunt aquæ quas ipse credentibus in Evangelio promittit dare, dicens : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat : et de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Et ipse Evangelista exponit unde dixerit : Hoc autem, inquit, dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes (*Joan. vii*). Fontes Jesu sunt doctrina evangelica et mysteria tam Veteris Testamenti quam Novi, quæ si bene intellexerimus et opere adimpleverimus : aquas, hoc est dona sancti Spiritus, ex eis hauriemus.

« Et dicetis in illa die, » hoc est in illo tempore, cum ex fontibus Salvatoris donum et gratiam sancti Spiritus acceperitis :

D « Constemini Domino, » omnes credentes in eum : « et invocate nomen ejus, » ut quia Jesus vocatur, salvet et protegat vos : « notas facite in populis ad inventiones ejus : » hoc est, doctrinam evangelicam et præcepta quæ docuit ; et « mementote quoniam solus excelsus est » cui cantandum sit.

« Magnifice fecit Dominus, » quoniam sua morte simpla duplam nostram destruxit, resurgens a mortuis et ascendens ad superos : et quando carnem nostræ fragilitatis, quam assumpsit in utero virginis, transvexit ad cœlos (*Matth. xxviii*).

« Annuntiate hoc in universa terra : » quod ipse qui nos creavit, ipse nos reparavit : et devicto mortis auctore, aditum regni cœlestis credentibus ap-

ruit. Alloquitur propheta apostolos et reliquos credentes, tam ex Judæis quam ex gentibus, ut soli confiteantur Domino, et, derelictis idolis, invocent nomen ejus, et cuncta opera ejus prædicent infidelibus et incredulis, quatenus et ipsi convertantur ad fidem Christi, et in omni orbe mirabilia et magna ejus prædicent, et qualiter sua miseratione nos redemit, cum perditii essemus.

« Exsulta et lauda, habitatio Sion : quia magnus in medio tui sanctus Israel. » Hortatur propheta Ecclesiam primitivam, et dicit : O Sion, habitatio Dei, exsulta, et lauda Deum tuum : quoniam qui tuus solummodo ante videbatur esse Deus, et claudebatur modicis angulis Judææ terræ, nunc per universum orbem scientia illius prædicatur, et regnat in gentibus, et ipsum adorant nationes populorum. Verumtamen secundo, hoc est ante diem judicii, adjiciet manum suam, et congregabit profugos Israel, et electos Juda colliget : « Quia cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. xi), » et hauriet aquas de fonte Salvatoris. Potest etiam et hoc referri ad Ecclesiam de gentibus. Sion quippe, quæ interpretatur speculum sive speculatio, sanctam Ecclesiam significat. Et merito. Prædicatores enim sancti et fideles intra Ecclesiam degentes, qui in terrenis nil ambiunt, sed toto desiderio mentis cælestia appetunt, speculantes actus suos et opera, ne forte a diabolo subito seducantur : procul dubio a contemplatione Dei in die judicii non erunt immunes, sed videbunt eum sicuti est (I Joan. iii).

CAPUT XIII.

« Onus Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. » In libris propheticis ubicunque onus legimus, ea quæ sequuntur plena sunt suppliciorum, et miseriarum, ac pondere tribulationis. Et quod dicit onus Babylonis, tale est ac si diceret : Pondus miseriarum Babylonis est hoc quod hic prædicatur. Babylon civitas fuit Chaldæorum metropolis et potentissima, tantæque magnitudinis (sicut Herodotus narrat et multi alii historiographi Græcorum) ita ut ab angulo in angulum extenderetur per quadrum sedecim millia passuum, id est simul sexaginta quatuor, qui faciunt leucas quadraginta duas, et duas partes unius. Ædificata est quoque regina quæ dicta est Semiramis. In cujus medio est arx, sive capitolium, turris scilicet, quam ædificaverunt filii Adam post diluvium, antequam dividerentur per universum orbem : quæ dicitur tenere in altitudinem tria millia passuum, id est leucas duas, paulatim de lato in angustum coarctatas, ut pondus imminens facilius a lateribus sustentetur. Et quia ibi confusum est labium universæ terræ, vocatur Hebraice Babel, Græce Babylon (Gen. xi). Cujus rex potentissimus Nabuchodonosor inter cæteras nationes, etiam Judæam devastavit. Idecirco Spiritus sanctus in consolationem Israelitici populi destructionem ejus, quæ facta est a Medis et Persis cum ducibus Dario et Cyro, longe ante per Isaiam prædicit. Vidit autem Isaias ista non oculis

A corporis, sed oculis mentis, Spiritu sancto revelante.

« Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem. » Montem dicit Babylonem, non quod in monte sit posita, sed propter superbiam tumorem. Caliginosum autem, propter tristitiam et fletum captivorum, et illorum afflictionem quos redegere ibidem habitantes in servos et ancillas. Vel propter maximum incendium quod præmonstravit, quando succensa est a Medis et Persis. Alloquitur propheta angelicas potestates, vel conprophetas suos : ut prædicent desolationem Babylonis iniquiens : Super montem caliginosum levate signum victoriæ angelicæ potestates, vel conprophetæ mei « exaltate vocem, » id est, prædicate a Medis et Persis destructionem Babylonis. « Levate manum » quasi ad victoriam, et ingredientur portas Babylonis duces Medorum et Persarum, Darius et Cyrus.

« Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea, exsultantes in gloria mea. » Sanctificatos suos et fortes appellat Medos et Persas : non quod sancti essent, sed quia Dei præcepto parentes ejus voluntatem compleverunt. Comparatione illorum qui Dei jussis non obtemperabant, sancti erant. Ego, inquit, mandavi sanctificatis meis Medis et Persis, ut venirent contra Babylonem : et vocavi fortes meos supra memoratos in ira, sive in vindicta mea. Tunc vocavit eos et mandavit ut venirent, quando inspiravit illis in corde. In hoc vero quod subjungit, exsultantes in gloria mea, ostendit eos non propria virtute hoc fecisse, sed Dei auxilio et C fortitudine fretos tam sublime regnum evertere potuisse.

« Vox multitudinis, quasi populorum in montibus frequentium. » Impetum Medorum et Persarum describit, qui cum multis auxiliis populorum ad subvertendam Babylonem venerunt. Vox multitudinis populorum in montibus Babylonis, quasi populorum frequentium, id est multorum. « Vox sonitus regum, » subaudis Darii et Cyri, et aliorum qui cum ipsis erant « gentium congregatarum, » quæ a Dario et Cyro congregatæ sunt adversus Babylonem.

« Dominus, et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram. » Dominus, subaudis veniet et vasa furoris ejus, Darius videlicet et Cyrus ministri vindictæ illius, ut disperdat omnem terram Babylonis.

D « Ululate, quia prope est dies Domini. » Fit apostropha ad Chaldæos, ut ventura mala deplorent : Ululate (inquit), quia prope est dies Domini, id est dies vindictæ illius, et destructionis Babylonis. « Quasi vastitas a Domino veniet, » id est in solitudinem redigetur.

« Propter hoc, » subaudis, quia Dominus veniet cum Medis et Persis, « omnes manus fortium » Chaldæorum « dissolventur » a pavore « et omne cor hominis tabescet, » sive deficiat.

« Et conteretur. Torsiones » subaudis ventris « et dolores » membrorum « tenebunt » Chaldæos : « quasi parturiens, dolebunt. Unusquisque ad proximum suum stupebit, » id est mirabuntur propter miseriam suam,

et calamitatem, et in amentiam vertentur: ita ut nullus alium valeat consolari super miseria illius: « facies combustæ » sive marcidus « vultus eorum » præ nimio dolore; vel, quia multi incendio combusti sunt.

« Ecce dies Domini veniet, crudelis et indignatio » sive vindictæ « plenus, et iræ furorisque, ad ponendam terram, » subaudis Babylonis « in solitudinem, et peccatores ejus conterendos de ea. » Diem Domini crudelem, in hoc loco debemus intelligere captivitatis diem, vel etiam diem iudicii generalem: non quod crudelis sit merito sui qui crudeles cruciat, vel in quo crudeles cruciantur: sed quod crudelis videatur afflictionem patientibus.

« Quoniam stellæ cœli, et splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendet in lumine suo. » Afflictis et in tribulatione positis cuncta obtenebrari videntur; vel, per solem regem Balthasar, per lunam reginam, per stellas possumus intelligere principes, qui omnes in morte obtenebrati sunt, advenientibus Medis et Persis. Possumus et hoc referre ad diem extremi examinis, quando omnia luminaria obtenebrari videbuntur, comparatione majoris luminis Christi.

« Et visitabo super orbis mala, » propter magnitudinem regni et ingentis populi multitudinem, Babylon orbis appellatur: sed minatur ei quod visitanda sit, non in bonum sed in malum sui, ut ubi fuerat prius innumerabilis turba populorum, ibi sit vastitas et desolatio hominum.

« Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. » Quidquid raro invenitur pretiosum est. Unde hic dicitur, quia, post destructionem Babylonis et interfectionem populi ejus, pretiosior erit vir auro, id est rarior invenietur vir Babylonius quam aurum. Et homo Babylonius similiter rarior invenietur obrizo, hoc est rubro auro. Tale quid legitur in libro Regum (*I Reg. III*): Sermo Domini erat pretiosus, id est raro inveniebatur. Similiter potest referri ad diem iudicii, quando visitabit Dominus super mala totius mundi, et faciet quiescere superbiam dæmonum et infidelium hominum: et pauci invenientur electi, propter persecutionem Antichristi.

« Super hoc cœlum turbabo: » id est super thronum Babylonis, « et movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, et propter diem iræ furoris ejus. » Sicut supra diximus de stellarum obumbratione, quod afflictis omnia obumbrari videntur: ita potest et istud intelligi, ut tantus terror invaserit eos advenientibus Medis et Persis, ut non solum homines, sed etiam elementa viderentur contra eos insurgere. Potest et ita intelligi, ut, imminente subversione Babylonis, cœlum tonitruo sit permotum, terraque concussa sit funditus. Potest et ad diem iudicii non incongrue referri.

« Et erit quasi damula fugiens, et quasi ovis: et non erit qui congreget. » Advenientibus Medis et Persis, fugient omnes bellatores Babylonis a facie

A eorum sicut damula fugit a rugitu leonis, cui non audet resistere, neque valet se liberare. Et sicut ovis ab ululatu luporum, non habens defensorem, neque congregantem: « unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient. » Universi auxiliares Babylonis, qui de diversis partibus venerint quibus prius defendebatur, postquam capti fuerint, revertentur ad propria, qui poterint gradium evadere hostium; vel universi populi qui tenebantur in Babylone captivi et servi, interfectis dominis a quibus prius dominabantur, ad propria revertentur.

« Omnis qui inventus fuerit, » in ea « occidetur: et omnis qui supervenerit, » subauditur ferre auxilium Chaldæis, « cadet in gladio hostium. » Qui non fugerit et resistere voluerit, mucrone punietur; qui vero ad hoc venerit ut resistere velit, similiter gladio punietur.

« Infantes eorum, » id est Babyloniorum, « alident » sive percutient in oculis eorum. De hoc Psalmista longe ante prædixit: « Beatus qui tenet, et allidet parvulos suos ad petram (*Psal. CXXXVII*). » « Diripientur domus » id est familiæ et divitiæ eorum, et uxores eorum violabuntur » ab hostibus in oculis eorum. Immanissima victorum sævitia, ut nec innoxia parcatur ætati, ut cunctæ domorum diripiantur opes, et in conspectu maritali uxorum violetur pudicitia.

« Ecce ego suscitabo super eos Medos qui argentum non quærunt » usque « et super filios non parces oculis eorum. » Hic ostendit de quibus gentibus superius dixerat: et non propriis viribus, sed Dei auxilio tam sublimis regni potentiam subvertisse, a quo suscitati sunt contra Chaldæos. Siquidem subjecti erant Chaldæis, ideoque nullo modo talia agerent nisi Deo volente. Pariterque describit tantam esse sævitiam Medorum atque Persarum, ut ardore sanguinis effundendi, aurum et argentum pro nihilo deputent, ac sagittis suis lactantes infantulos transverberent.

« Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, » id est quæ quondam fuit gloriosa in regnis, « incluta in superbia Chaldæorum, » id est in qua gloriabantur et superbiebant Chaldæi, erit destructa et subversa in desolatione, « sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrham. »

« Non habitabitur usque in finem, et non fundabitur a generatione in generationem, » id est, nunquam deinceps in æternum fundabitur. In veritate enim tenendum est, non esse illam reedificatam postmodum: sed (ut quidam dicunt) lacus ibi est, in medio ejus plenus serpentibus, et arbusta, atque vigulta, in quibus morantur bestię et aves: estque ibi venatio regia. Sed quia sunt ibi (sicut in subsequentibus dicitur) portenta dæmonum, inhabitabilis redditur. Duæ namque civitates potentissimæ apud Medos pro Babylone reedificatæ sunt: Selencia et Ctesiphonte, quæ adhuc manere dicuntur. « Nec ponet ibi tentoria

Arabs » id est Saracenus, « nec pastores fessi labore post vestigia gregum requiescent ibi. »

« Sed requiescent ibi bestię; et replebuntur domus eorum, » id est Babyloniorum, « draconibus: et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi. Et respondebunt ibi ululę sibi invicem « in ædibus ejus, et Sirenes in delubris voluptatis. » Propter multitudinem bestiarum, et serpentium, ac dæmonum non audet quisquam pastorem, id est deserti appetitor, ibidem habitare. Struthio avis est mirę magnitudinis, solitudinem quęrens: quę hanc habet naturam (sicut physici dicunt) ut ova sua obliviscatur in deserto: per quam omnia genera avium solitudinem diligentium, et ibidem habitantium, debemus intelligere. Pilosi homines sunt sylvestres, hispidi, vel simii, qui et incubones, vel satyri a quibusdam vocantur, vel genera dæmonum. Ululę sunt bubones, tantę magnitudinis ut corvi, sed variis maculis repersi, qui solent rostrum dedigere in paludem et fortiter resonare. Sirenę dracones sunt, cristati et alati, ut fabulę poetarum dicunt; pisces sunt marini, similitudinem mulierum habentes. Possunt et sirenę portenta dæmonum intelligi. Ædes sunt domus magnę. Delubra autem erant templa deorum, quę dicebantur a deludendo, vel quod ibi sperarent se diluere, id est mundare a peccatis per multitudinem sacrificiorum; quia juxta eadem templa erant fontes, in quibus diluebantur hostię. In delubris voluptatis dicit, quia ante aras deorum suorum luxuriabantur, et omnem carnis voluptatem explebant, sed ubi illi iram omnipotentis Dei contra se maxime concitaverunt: ibi minatur modo propheta habitare diversa genera serpentum, et portenta dæmoniorum.

CAPUT XIV.

« Prope est ut veniat tempus ejus, et dies ejus non elongabuntur. » Omne tempus, quamlibet longum sit, æternitati Dei comparatum brevissimum est. Minatur ergo propheta destructionem Babylonis, et dicit: Prope est ut veniat dies eversionis Babylonis et captivitatis, et dies tribulationis ejus non elongabitur. « Miserebitur enim Dominus Jacob, et eliget adhuc de Israel, et requiescere eos faciet super humum suam. » Hoc ad tempus Cyri pertinet, cujus primo anno soluta est captivitas, quando misertus est eorum Dominus, educendo de captivitate, et elegit ex Israel illos qui redierunt cum Zorobabel, aliisque ducibus. Allegorice autem, possumus hoc referre ad tempus incarnationis Filii Dei, quod in proximo erat quando ipse misertus est Jacob, id est illorum qui supplantatores victorum fuerunt, dimittendo eis peccata: et quando elegit ex Israel apostolos aliosque credentes: quos requiescere facit super humum suam, hoc est in Ecclesia sua. « Adjugetur advena ad eos » subaudis, qui de captivitate revertentur. « Et adhærebit domui Jacob. »

« Et tenebunt eos populi, » subaudis non in servitio, sed in affectu dilectionis et maximi honoris « et adducent eos, » id est advenas « ad locum

A suum » in Hierusalem. Datur intelligi multos gentiliū Judęos de captivitate revertentes secutos esse, et in eorum ritum transisse. « Et possidebit eos domus Israel » usque « subjicient exactores suos. » Si propria voluntate venerunt, sicut supra dictum est, quomodo possederunt illos in servos et ancillas? Dupliciter potest solvi: vel quia ipsi propria voluntate supposuerunt se dittoni et dominio illorum; vel tantę dignitatis fuerunt postquam de captivitate redierunt, ut de diversis gentibus multos servos et ancillas emerent. Quo vero sequitur: « Et erunt capientes eos qui se ceperant, et subjicient » sibi « exactores suos » sive tributarios, ad tempus Assueri et Holofernis est referendum.

« Et erit in die illa: cum requiem tibi dederit Dominus a labore tuo et a concussionem tua, » id est a violentia qua ductus est in captivitatem, « et a servitute dura qua ante servisti, » subaudis Chaldęis, id est cum soluta fuerit ex toto captivitas « sumes parabolam » sive proverbium, « contra regem Babylonis, » admirando, quomodo Dominus victorise terrarum, et tributis cuncta depopulans contritus sit, et ad nihilum redactus. Et sciendum, quia ista quę sequuntur, tam ad Nabuchodonosor quam ad diabolum, ex persona electorum in die judicii referuntur. « Quomodo cessavit exactor » vel tributorum, vel pœnarum Nabuchodonosor, vel diabolum « quievit tributum? », subaudis quod ante solvebatur. Exactor est qui exigit a populis tributum. Et diabolum exactor est, quia cogit nos sibi servire, et exigit servitutem peccati. Quia ergo non potentia hominis, sed Domini quieverit tributum interfecto exactore, manifestat sequentibus verbis propheta, ex persona populi Israelitici, vel electorum loquens.

« Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos plaga insanabili, » id est morte irrevocabili « persequentem crudeliter, » subaudis omnes populos. Nabuchodonosor vel diabolum appellat baculum impiorum; quia, sicut per illum flagellabantur impii a Deo, ita per diabolum flagellantur illi qui in pœnis inferni sunt. Vel dum cogit eos in hoc sæculo peccare, flagellat illos suis suggestionibus, et delectationibus pravis.

« Conquievit omnis terra, » subaudis a labore « et siluit a fletu, » scilicet a clamoribus. Postquam ille contritus est, « gavisus est » de morte ejus, « et exsultavit » postmodum. Ad ruinam quidem ejus consiluit omnis terra, et vocem lætitię deprompsit.

« Abietes quoque lætati sunt super te, et cedri Libani. » Per abietes et cedros Libani, intelliguntur principes diversarum gentium, qui a Nabuchodonosor afflicti sunt: vel, quod melius est, filii principum quorum patres occisi sunt a Nabuchodonosor, quia de morte ejus valde lætati sunt dicentes: « Ex quo dormisti, » id est ex quo mortuus es, « non ascendit qui succidat, » id est qui interficiat nos, sicut tu occidisti patres nostros.

« Infernus subter conturbatus est in occursum

adventus tui, suscitavit tibi gigantes. » Hinc discimus infernum subter terram esse, cujus habitatores hoc in loco nomine inferni designantur, vel angelus qui præpositus est pœnis inferni. Gigantes vero terreni et fortes accipiendi sunt principes. Hæc autem ita dicuntur, non quod facta sint: sed quod fieri potuerint. « Omnes principes terræ surrexerunt de solis suis. » Animæ principum, quos ipse interfecerat, insultantes ei occurrerunt, ut quem prius honorabant pro potentia sua, postea mirarentur in pœnis. Solatium enim malorum est, cum inimicos suos vident eadem sustinere.

« Et tu vulneratus es sicut et nos, et nostri similis effectus es. » Ac si dicerent aliis verbis: Putabamus te solum potentiæ Dei posse resistere, sed ut rebus ostenditur, et vulneratus es sicut nos, et nostri similis effectus es, id est mortalis et in infernum projectus. Quapropter minus dolemus nos fuisse succisos, cum tu et eadem securi corrueris. « Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum, » subaudis in morte; « subter te, » subaudis qui prius super pectora aliorum regum recumbebas, « sternetur tineæ, » et qui prius operiebaris palliis, auro gemmisque redemitus: « operimentum tuum vermes. » Per hæc duo, magnitudo tribulationum infernalium exprimitur, vel materia suppliciorum quæ ex propriis nascitur corporibus: sicut vermes nascuntur ex cadavere, quandiu aliquis humor in eo est et tineæ ex vestimento.

« Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? » Quantum ad litteram pertinet, Luciferum hoc in loco appellat Nabuchodonosor (*Dan. iv*), qui cecidit de solio potentiæ propter superbiam. Sicut enim Lucifer tenebras discutens, in suo ortu clarus incedit et rutilus: sic et tuus pergressus in publicum, astro superiori similis esse videbatur. « Qui dicebas in corde tuo: In cœlum conscendam » usque « similis ero Altissimo. » Sic loquebatur Nabuchodonosor in corde suo elevatus in superbiam, putans se suis viribus tantam potentiam adquisivisse: Cum omnis terra mihi subjecta sit, quid mihi aliud restat, nisi ut in cœlum ascendam, et similis Altissimo? Vel cœlum et astra vocat Judæos, Dei cœli cognitione fulgentes. Montem Testamenti appellat montem Sion, qui in latere aquilonari habebat templum, in quo Testamentum Dei erat quod datum est per Mosen, Altitudinem nubium patriarchas et prophetas. De quibus nubibus dicit alibi idem propheta Isaias ex persona Dei: « Mandabo nubibus ne pluant super eos imbrem. » Sic denique dicebat Nabuchodonosor in corde suo, et insuper verbis, antequam caperet Judæos.

Quid mihi aliud restat, nisi ut ascendam super Judæos, Dei cœli cognitionem habentes: ubi sunt prophetæ ventura prædicentes, et templum magnificentum? Possumus et ista referre allegorice ad diabolum, qui mane, id est in exordio mundi ortus, vel elevatus est inter cæteros angelos, sed cecidit de cœlo. Juxta quod Dominus dicit Lucæ decimo: « Videbant Sa-

tanam sicut fulgur cadentem de cœlo. » Qui antequam corrueret, dicebat talia cogitando, vel postquam corruit. Sed antequam corrueret, cum esset in firmamento, cupiebat in cœlum ascendere, ubi solium Domini est. Sed postquam correptus per verba arrogantiae est sicut et ille, gloriatur ascendere super angelos in cœlum, et super nubes, vel super corda electorum, et sedere « in monte Testamenti, » id est in Ecclesia, « et in lateribus aquilonis, » id est in frigidis mentibus ubi habitat.

« Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci. » Nabuchodonosor vel diabolus qui per superbiam dixerat: In cœlum conscendam, et similis Altissimo: non solum ad infernum corruit de solio gloriæ, sed ad ultimas partes inferni lapsus est: quia quanto altior gradus, tanto profundior casus.

« Qui te viderint, » subaudis, in ultimis partibus inferni positum, « ad te inclinabuntur, teque prospicient, » subaudis dicentes: « Nunquid iste est vir qui conturbavit terram, » Nabuchodonosor scilicet, « qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, et urbes ejus destruxit? » Hæc vox insultantium regum, et principum, atque mirantium, quomodo vastator omnium ipse vastatus sit. Qualia enim fecit, talia recepit: et adhuc ampliora. Quodque sequitur, « vincitis ejus, » id est vincitis orbis, « non aperuit carcerem, » magnitudo crudelitatis et impietatis ejus exprimitur, qui captivos non solum catenis gravabat, sed etiam tenebris includebat: in tantum ut filio suo Evilmerodach, quem tenebat captum cum aliis, nollet aperire carcerem (*I V Reg. xxv; Hier. lii.*)

« Omnes reges gentium, universi dormierunt in gloria: vir in domo sua, » in sepulcro suo.

« Tu autem projectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis pollutus, et obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, » subaudis tuo, « et descenderunt ad fundamenta laci. » Sensus hujuscemodi est: sepultus omnibus, qui a te interfecti sunt materiali gladio vel captivitate, tu solus insepultus jacebis; aliter: et si omnes animæ quæ apud inferos sunt aliquam requiem quandoque acceperint, tu solus in extremis finibus religatus eris. Omnium enim operieris sanguine, et universorum te cruor premet, velut involutum sanie mortuorum. In hoc versu quo dicit: Projectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, videtur vera esse fabula Judæorum. Dicunt namque, quod postquam Nabuchodonosor in suum statum est regressus, Evilmerodach filium suum qui illis septem annis regnavit, quibus inter beatias commoratus est, posuit in carcerem: ubi fuit omnibus diebus vite patris cum Joachim rege Juda captivo. Quo mortuo, cum non esset ausus suscipere regnum timens patrem suum resurgere, dicens: Pater meus quando vult moritur, quando vult resurgit: iniiit consilium cum Joachim. Qui suavitati ei, ut acciperet trecentas aves de diversis partibus mundi, et effosso corpore patris minutatim discernens, ligaret unicuique avi partem suam dicens: Cum hæc simul aves quandoque convenerint, tunc

resuscitabitur pater tuus. Quod vero subinfert, quasi stirps inutilis: proprie stirps intelligitur, quod in radicibus arborum nascitur. Ideoque dicitur inutilis, quia virtutem aufert arbori poma ferenti.

« Tu enim terram disperdidisti, tu populum occidisti. » Hoc est illos quos tibi Deus in correptionem dederat, tu perdidisti interficiendo eos. Aliter: propter superbiam tuam destructum est regnum Chaldaeorum, quod adhuc mansisset si humiliter egisses. Vel ita: Tam crudelis fuisti, ut non solum externos, sed etiam tibi subjectos populos, et similes inique affligeres et opprimeres.

« Non vocabitur in æternum semen pessimorum, » id est, semen Nabuchodonosor filiorumque ejus. Hic omnes concordare videntur historiæ, quod occiso Balthasar, nullus postea de semine Nabuchodonosor regnavit; sed propter superbiam impietatemque patris omnis soboles deleta est.

« Præparate filios ejus occisioni iniquitate patrum eorum, » id est, propter iniquitatem patrum. « Non consurgent, » subaudis filii ejus in regnum: « nec hæreditabunt terram, » id est regnum paternum.

« Et consurgam super eos, » id est super filios Nabuchodonosor, per Darium et Cyrum.

Et perdam Babylonis nomen, » subaudis ut non amplius vocetur domina regnorum; « et reliquias et germen, » sive filios ejus « et progeniem » subaudis, perdam, « ait Dominus. »

« Et ponam eam in possessionem ericii, et in paludes aquarum. » Per ericum omnes bestię et volucres et serpentes qui ibidem sunt, accipiuntur. Denique sic impletum hodie cernitur, sicut a propheta prædictum est: quia nihil est in ea nisi venatio regia, exceptis muris cocilibus, qui propter bestias ibidem includendas post annos plurimos restaurantur « Et scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum, » sive militiarum. Sicut scopa tracta nil sordium remanet: ita nullus nominum relinquetur in ea.

« Juravit Dominus exercituum, dicens: Si non ut putavi » sive cogitavi, « ita erit, et quomodo mente tractavi sic eveniet; ut conteram Assyrium in terra mea, et in montibus concuicem eum. » Hactenus de Babylone et regibus ejus atque populis, nunc revertitur ad Sennacherib, et ad ea quæ tunc temporis imminebant super Assyrios, qui Samariam Judæamque vastaverant, excepta Hierusalem (IV Reg. xix). Et quia in superbiam contra Dominum sunt elevati, una nocte centum octoginta quinque millia de exercitu illorum ab angelo Domini sunt interfecti in terra Judææ, et in montibus ejus, sicut Dominus prædixerat. Quod vero dicit: Juravit Dominus exercituum, humano loquitur more. Sermo enim omnipotentis Dei propter immobilem firmitatem pro juramento accipi debet: quia non potest mentiri qui est veritas. Neque enim habet se majorem, per quem juret (Hebr. vi). Et quod addit: Si non ut mente tractavi; tale est ac si diceret: Quia cogitavi ut conteram Assyrium, non potest aliter fieri.

A « Et auferetur jugum, » sive potentia Assyriorum « ab eis, » id est Hierosolymitis, quia obsidebantur, « et onus illius, » id est pondus afflictionis, « ab humero eorum tolletur. »

« Hoc consilium quod cogitavi super omnem terram, et hæc est manus » sive potentia « extenta super universas gentes. » Vox Domini omnipotentis contra terram Assyriorum specialiter, vel generaliter contra omnem orbem; qui subjecti sunt potestati Sennacherib vel diaboli, et ejus voluntati obtemperant. Consilium autem omnipotentis Dei hoc in loco vocatur illud, de qua paulo superius dictum est. Sine, ut putavi ita erit, ut conteram Assyrium in terra mea.

B « Dominus enim exercituum decrevit, » id est statuit. « Et quis poterit infirmare, » subaudis decretum illius, ut non conterat Assyrium? « Et manus ejus extenta, » id est ad percutiendum potentia ejus porrecta, « et quis avertet eam? » subaudis nullus, quin percutiat. Extensio enim manus, habitum percutientis ostendit.

« Anno quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud. » A principio libri usque ad hunc locum sub temporibus trium regum, Ozia, Joatham, Achaz, ea quæ in medio continentur, a propheta vaticinata sunt. Hinc vero usque ad finem libri sub Ezechia, et ex parte completa sunt. « Ne læteris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui. » Naturale est, sicut beatus Hieronymus dicit,

C ut mortuo rege inimici aliarum gentium lætentur: ex rebus novis bella civilia et seditiones expectantes. Mortuo siquidem Achaz impiissimo rege jam longævo, qui Philistæos sive Palæstinos fortiter afflixerat, lætati sunt illi super morte ejus, insultantes Israelitis; quod maturo rege perditio Ezechia juveni filio ipsius subjacerent, sub cujus potestate putabant se posse invadere fines Israelitarum. « De radice colubri egredietur regulus, et semen ejus, » id est reguli « absorbens volucrem. » Regulus rex serpentium dicitur, quem Græci basilicum vocant. Qui hanc perhibetur habere virtutem, ut aves supra se volantes non solum flatu, sed etiam suo conspectu interficiat. Virgam sive baculum percussoris, et colubrum appellat Achaz, qui Philistæos valde percussit et momordit: sed penitus non absorbit. Regulum autem Ezechiam. Alloquitur ergo propheta illos, ne insultent Israeli propter mortem Achaz, inquam: « Ne læteris. »

D « Philistæa omnis tu super morte Achaz » maturæ ætatis. « Quoniam confracta est virga percussoris tui » Achaz qui te percutere solebat; quia « de radice colubri, » id est de semine Achaz « egredietur regulus, » Ezechias videlicet. « Et semen ejus absorbens volucrem. » Quomodo (inquit) nulla avis aspectum reguli potest illæsa transire, sed quamvis procul fuerit, ejus ore sorbetur: ita et tu a conspectu Ezechia totus peribis. Plus enim omnibus regibus Israel Ezechias Philistæos afflixit.

« Et pascentur primogeniti pauperum, » id est Israelitæ « et pauperes fiducialiter requiescent. » Isti sunt primogeniti, de quibus dicit Dominus per alium prophetam : Filius primogenitus meus Israel. Et « Dimitte filium meum primogenitum (Exod. iv). » Pauperes autem appellantur, quia non in divitiis, neque in potentia, sed in Deo habebant fiduciam. De talibus ait Dominus. « Beati pauperes spiritu (Matth. v). Igitur, o Philistæa, cum te absorberit regulus, id est, cum te penitus deleverit Ezechias, nequaquam insidiaberis pauperculo meo : sed pressus angustiis, calamitatem tuam flebis. « Et interficiam in fame radicem tuam, » id est fortitudinem, vel progeniem tuam, « et reliquias tuas, » subaudis quæ ab Ezechia fuerint derelictæ, « interficiam » per Assyrios et Chaldaeos.

« Ulula, porta ; clama, civitas : prostrata est Philistæa omnis. » Quantum ad rei veritatem attinet, nec porta potest ululare, neque civitas clamare. Portam ergo posuit pro his qui in porta sunt. Et civitatem pro habitatoribus civitatis. Dirigit itaque propheta sermonem ad urbes Philistinorum, ut lugeant et plorent miseriam suam quæ venit super Sennacherib : quia prostrata est jam omnis Philistæa gladio Assyriorum, « ab Aquilone enim fumus veniet, et non est qui effugiat agmen ejus. » Fumus in hoc loco pro multitudine exercituum Sennacherib ponitur. Vel fumo nominis ejus intelligitur, quod omnes gentes esset vastaturus, quia ab Aquilonari parte in Hierusalem venit. Ac si diceret propheta aliis verbis : Idcirco præcipio vobis, o Philistæi ! ululare, quia ab Aquilone prævideo jam venire exercitum Sennacherib, et rumorem ejus quod vos sit capturus : ut non sit aliquis de multis gentibus qui effugere possit multitudinem illius sua virtute.

« Et quid respondebitur nuntiis gentis ? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipso sperabunt pauperes populi ejus. » In hoc quod dixit supra, nullus est qui effugiat agmen ejus, Judas quoque videbatur in generali sententia esse comprehensus, ideoque subdidit : Si (inquit) interpellaverint angeli qui præsent Assyrii, quare sola Hierusalem de manu Sennacherib salvetur, respondendum est eis, quia Dominus fundavit Sion, et ipse humilem populum suum in se sperantem, sua virtute liberavit. Potest et sic simpliciter intelligi, quomodo illud in Hieremia quando posuit ipse propheta catenas ligneas super colla eorum qui ad se fuerant missi. Dicit ergo propheta ad Dominum : Quid respondebitur nuntiis diversarum gentium, cum venerint ad interrogandum super adventa Sennacherib ? Cui Dominus : Respondendum est illis, quod sint capiendi, et sola Hierusalem, quæ non in homine sed in Deo spem suam posuit, sit liberanda.

CAPUT XV.

« Onus Moab. » Quia Moabitæ gavisi sunt de captivitate Israelitarum, sicut et Philistinum : ideoque Spiritus sanctus per Isaiam prophetam prædicat eis

pondus miseriarum, quod passuri erant. Moab autem filius fuit Loth, conceptus de incestu : a quo vocati sunt omnes de progenie illius Moabite, et provincia illorum Moab. Et istud unum nomen accipitur pro omni illius gentis populo. Sed et hoc sciendum, quia primum ab Assyriis, deinde a Chaldaeis sunt vastati. « Quia nocte vastata est Ar, Moab conticuit, » sive siluit. Nihil ausa est rebellare contra Assyrios, vel Chaldaeos. « Quia nocte vastatus est murus » subaudis Ar civitatis, « Moab conticuit. » Ar civitas fuit metropolis Moabitarum et regia, quæ hodie ex Hebræo et Græco sermone composita Areopolis nuncupatur : non quod Arios, id est, Martis, civitas : sicut quidam autumaverunt. Bene in nocte vastata est Ar, quia Moab de incestu filie nocte conceptus est. Vel nox significat magnitudinem meritis. Vastata ergo civitate regia Ar, et destructis meritis ejus, Moab provincia Arabiæ conticuit ; in qua ædificata est ipsa civitas. « Ascendit domus, » subaudis regia, « et Edibon, » quæ est civitas nobilis, « ad excelsa, » subaudis idolorum suorum, « in plateam, » id est ad plangendum ; quæ habebat in montibus suis, vel in tectis. Quidam male legunt : Ascendit domus Edibon ; quasi proprium nomen hominis sit, et domus ejus ascendere dicatur ; sed non est ita. Nam hoc modo legendum et intelligendum est : Ascendit domus sive familia regia ad excelsa idolorum suorum Edibon, id est habitatores ejus ascenderunt ad excelsa : non ad sacrificandum, sed ad flendum mala sua. « Super Nabo et super Medaba Moab ululabit. » Nomina civitatum sunt nobilium, super quarum subversione ululabit universa provincia Moab. « In cunctis capitibus ejus calvitium, omnis barba radetur. » Consuetudinem antiquorum tangit, qui tempore afflictionis et luctus capita barbasque radebant. Sicut legimus de beato Job, quod toto capite corruit in terram.

« In triviis ejus accincti sunt sacco super tecta ejus, et in plateis ejus omnis ululatus. Descendet in fletum. » Hunc versiculum dupliciter exponunt, et distinguunt doctores. Quidam ita : in triviis, id est in publicis locis accincti sunt sacco : quod est vestimentum poenitentiae. Super tecta ejus et in plateis ejus omnis, subaudis Moab, ululat. De tecto site de excelsis locis, vel de lætitia descendet ad terram in fletum, id est ad flendum. Et est sensus : Ascendit quidem ad excelsa ut ploret ante idola sua, et cum ibi nullum auxilium repererit, descendet ad domum suam, vel ad terram in fletum. Quidam etiam hoc modo distinguunt, ut omnis ululatus Moab descendet, sive perveniet ad fletum. Non plorabunt ergo alii Moab, et alii gaudebunt : sed generalis multitudo plorabit, incedendo per plateas, et per trivium, quod dicitur a tribus viis.

« Clamabit Esebon et Eleale : » quæ sunt civitates potentissimæ provinciæ Moab. « Usque Jasa, » subaudis civitatem, « audita est vox eorum, » id est vox Moabitarum. Hoc ergo indicat, quod ab initio regni ubi est sita civitas Esebon, usque ad extremos

finis ejus, in quibus consistit Jasa alia civitas, clamore tristitiæ, et captivitatis omnes resonabunt habitatores. « Super hoc, » subaudis malum captivitatis : « expediti Moab ululabunt. Anima ejus ululabit sibi, » id est unusquisque. Moabita ululabit sibi. Expeditos appellat Propheta fortissimos præliatores, qui alieni adhuc sunt ab uxoribus; de talibus legitur in Genesi (*Gen. xiv*) quod elegerit Abraham expeditos vernaculos domus suæ, id est qui sine uxoribus erant, et est sensus : Non solum illi plorabunt atque ululabunt, qui provectæ sunt ætatis et conjugati, filios habentes : sed insuper illi qui defendere alios debebant, et non habent quos plangant nisi seipsos.

« Cor meum ad Moab clamabit. » Compassionem se dicit habere propheta super miseriis Moab. Quia licet hostes eorum essent, tamen creatura Dei erant. Tantis enim calamitatibus opprimebantur, ut etiam inimicis miserabiles fierent. Similiter, et Hieremias propheta dicit se compati miseriis Moab : Propterea (inquiens) cor meum ad Moab, quasi tibia resonavit. « Vectes ejus usque ad Segor : vitulam conternantem. » Segor una est ex quinque civitatibus Sodomiticis, quæ propter Loth tempore subversionis liberata est (*Gen. xix*). Appellatur vitula, propter immunditiam luxuriæ. Quod vero, dicit conternantem, quidam codices habent consternantem, sed falso scriptum est. Tradunt Hebræi, quod his sustinens terræmotum, tertio corruerit : et hoc id est, quod dicit usque ad Segor vitulam conternantem, id est tertio terræmotu corruentem, vel conternantem dicit robustam, sicut solent animalia, tertio anno robustissima esse : ut homo tricesimo. Potest ergo intelligi, quia mansisset robustissima si deinceps non peccasset, postquam propter Loth liberata est. Per vectes quoque termini et fortitudo intelligendi sunt, et est sensus : Vectes sive termini Moab, deserti erunt usque ad Segor civitatem in finibus ejus positam, amisso et perditio omni robore. « Per ascensum enim Luith flens ascendet, » subaudis Moab, in captivitatem, « et in via Horonaim clamorem contritionis » sive captivitatis « levabunt » Moabitæ Luith clivus est in itinere per gentibus Assyriis, Horonaim civitas est Moab contra Assyrios. Dum enim ducebantur Moabitæ captivi in Assyrios per clivum Luith et per civitatem suam Horonaim flendo incedebant, et clamorem luctus levabant.

« Aquæ enim Menri deserte erunt, quia aruit herba et defecit germen, viror omnis interit. » Menri oppidum est supra mare, multos fontes habens et aquas : sed salsas et amaras, ideoque steriles. Tamen hoc attendendum, quia non propter steriles Menri aquas defecit et aruit herba in Moab, sed metaphoricè locutus est. Et est sensus : In cuncto Moab erunt aquæ salsæ et amaræ, sicut sunt aquæ Menri, quæ habet amarus fontes, ideoque steriles : et arescet omnis herba, et interibit omnis viror herbarum vinearumque.

« Secundum magnitudinem operis et visitatio eorum. » Visitatio hic in malam partem capitur : sic et Psalmo : « Visitabo, inquit, in virga iniquitates eo-

rum (*Psal. lxxxviii*). » Et visitatio in bonam partem secundum quod Zacharias per Joannem dicit : « Visitavit nos oriens ex alto (*Luc. 1*). » Est autem sensus hujusmodi : Sicut juxta magnitudinem morbi visitat medicus ægrotum : ita Moab secundum quantitatem peccati recipiet vindictam. « Ad torrentem salicum deducunt eos : » id est Moabitas.

« Quoniam circuit clamor terminum Moab. » Hactenus locutus de captivitate quæ venit Moabitis per Assyrios : nunc de illa quæ facta est per Chaldæos. Torrentem salicum, Babyloniam debemus accipere flumina : de quibus et Psalmus dicit : « In salicibus in medio ejus (*Psal. cxxxvi*), » etc. « Usque ad Gallim oppidum ululatus ejus, et usque ad puteum Elim clamor ejus, » id est, clamor Moab a principio usque ad finem regni.

« Quia aquæ Edibon civitatis repletæ sunt sanguine » occisorum Moab. Ac si diceret aliis verbis : Idcirco ululabit Moab, quia ubi prius erat luxuria et omnis delectatio, propter irriguos agros, et fontes jugiter emanantes, ibi præ multitudine interfectorum, rivi sanguinis fluent. « Ponam enim super Edibon additamentum. » Hoc est augmentum afflictionis, tribulationem videlicet super tribulationem « his qui fugerint de Moab leonem, et reliquis terræ. » Modo exponit quod additamentum ponat, et hoc est leonem, et quibus illud imponat, his videlicet qui fugerint de Moabitis, et reliquis terræ quæ remanserint. Ponam (inquit) super Edibon, id est super habitatores ejus afflictionem : ut qui occisi non fuerint fame et pestilentia, et voluerunt fugere, his superveniat leo, hoc est persecutores hostium, vel bestię feroces quæ eos devorant. Et non solum his qui fugerint, sed etiam terræ quæ remanserint, immittam persecutores Chaldæos vel revera leones, ferocesque bestias.

CAPUT XVI

« Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. » Idcirco prophetæ difficiles sunt ad intelligendum, quia subito mutant personas et tempora : et dum de una loquuntur, subito transeunt ad allam. Dum enim loqueretur propheta Isaias de captivitate et miseriis Moab, subite in medio sermone tetendit oculum mentis ad Christi nativitatem, et cœpit alloqui Moab, et promittere bona inquiens : O Moab, non desperes de salute : sed age pœnitentiam : quia licet captivandus sis ab Assyriis vel Chaldæis : tamen de tua progenie nascetur agnus qui tollat peccata mundi, et qui dominetur in toto orbe (*Joan. 1*). Christus enim dominator totius mundi est, juxta quod ei Deus Pater dixit : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (*Psal. 11*). » Et ipse post resurrectionem suam : « Data est, inquit, mihi omnis potestas in cœlo et in terra (*Matth. xxviii*). » Unde est ergo missus iste agnus? « De petra deserti » hoc est de Ruth Moabitida : quæ morte viri viduata nupsit Booz, de quo genuit Obet, Obet genuit Jesse

patrem David regis. De cujus progenie processit A intemerata virgo Maria, quæ genuit Christum, opere Spiritus sancti imprægnata, non semine virili gravida. Ruth Moabitida petra deserti appellatur, quia gentilitas ex qua ipsa erat, lapides pro Deo colebant, et duri corde erant, ideoque deserti, et derelicti a Creatore. Quo ergo est emissus ille agnus? « Ad montem filiæ Sion, » id est, ubi prædicavit, et miracula fecit, ubi etiam genus humanum redemit. Vel, quod melius est, ad Ecclesiam est missus, quæ in speculo mentis et altitudine virtutum consistit. Quisquis igitur quærit quæ causa extiterit quare Booz acceperit Ruth Moabitam in uxorem, legat librum Ruth, ibique plenissime inveniet. Tamen sciendum est hoc divinitus procuratum esse, ut sicut Christus Judæos et gentiles redimere veniebat, in quibus comprehenduntur omnia genera hominum, ita etiam ab utroque populo secundum carnem originem traheret.

« Et erit sicut avis fugiens, et sicut pulli de nido avolantes, sic erunt filiæ Moab in transcensu Arnon. » Vides quomodo de una re transit ad aliam. Revertitur iterum ad captivitatem Moab. Sicut avis, inquit, fugit ante accipitrem, et sicut pulli citissime avolant: sic cito transmigrabunt filiæ Moab de terra sua in transcensu Arnon: per quas debemus intelligere civitates et urbes, vel revera viros et mulieres. Arnon civitas est, terminus Moabitarum et Amorrhæorum. Transcensum autem dicit propter captivitatem. Sicut erunt in transcensu Arnon, id est, sic transibunt in captivitatem per Arnon.

« Ini consilium » Moabitidis, id est contra. Vel aliter, « Ini consilium, » id est, intra in consilium. « Lege consilium » hoc est, collige consilium tuum, et considera quomodo evadere possis captivitatem. « Pone quasi noctem umbram tuam in meridie, absconde fugientes, et vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris. » Notandum quia ante vastata est Hierusalem ab Assyriis, et postea a Chaldæis antequam Moab: ideoque præcipitur ei ut fugientes ad se de populo Dei suscipiat et abscondat. Pone quasi noctem umbram tuam, id est præbe populo meo fugienti ab Assyriis vel a Chaldæis defensionem tuam: ut eos abscondas a facie persequentium. Et in meridie istud adimple, id est, in aperta persecutione et captivitate abscondas fugientes Israelitas. Et vagos de loco ad locum fugitantes ne perdas, vel ne tradas hostibus suis. Vastata enim Hierusalem, quæ confinis est tibi, habitabunt apud te profugi mei. Idemque præcipio tibi, Moab, ut sis latibulum eorum a facie Assyriorum vel Chaldæorum. « Finitus est pulvis. » Subito transit propheta ad interfectionem Sennacherib: qui pulvis appellatur et miser, quia omnis gloria et dominatio ejus cito transit quasi pulvis raptus a vento: et miserabiliter ab hac luce transit, interfectus a filiis suis in præsentia Dei sui (IV Reg. xix). Finitus est pulvis, Sennacherib

« consummatus, » sive interfectus est ipse; « miser, defecit, qui conculcabat terram, » vastando illam, et interficiendo habitatores ejus.

« Et præparabitur in misericordia solium, et sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, judicans et quærens judicium, et velociter reddens quod justum est. » Licet Judæi referant ista ad Ezechiam, qui post mortem Sennacherib in pace regnavit: melius tamen de Christo intelliguntur. Et pertinet quædam ex his ad primum adventum, quædam autem ad secundum. Hoc enim quod dicit præparabitur in misericordia Dei Patris solium, id est regnum Christi: et sedebit super illud in tabernaculo David, hoc est, in Ecclesia: ad primum ejus adventum est referendum, et ad tempus sextæ ætatis in qua mansum. Magna si quidem misericordia Dei Patris fuit, ut unigenitum Filium suum pro nostra salute ad nos redimendos mitteret: qui sedet modo in solio, sive in tabernaculo David, hoc est, in Ecclesia requiescens et regnans in cordibus fidelium per fidem et dilectionem. Hoc vero quod sequitur: *Judicans* (id est discernens) et quærens judicium, et velociter reddens quod justum est: proprie ad diem judicii pertinet: quando ipse discernet inter electos et reprobos, reddens singulis quod justum est, bonis bonum et malis mala. Et hoc velociter faciet, dicens electis: Venite, benedicti Patris mei. Et reprobis: « Descendite a me, maledicti (Matth. xxv). »

« Audivimus superbiam Moab, superbus est valde. Superbia ejus et arrogantia ejus et indignatio ejus, plusquam fortitudo ejus, » id est major est superbia ejus, quam fortitudo ejus.

« Idcirco » subaudis, quia major est superbia ejus et indignatio contra Dominum, quam fortitudo illius: « ululabit Moab ad Moab, » cives videlicet ad cives, frater ad fratrem, « universus » subaudis Moab, « ululabit. » Revertitur iterum ad Moab propheta.

« His qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas, quoniam suburbana Esebon vastata sunt, et vinea Sabama » subaudis deserta est. Per hoc quod dicit, his Moabitis qui confidunt in junctionibus murorum latericiorum, loquimini plagas suas, id est mortem et captivitatem: et potentiam pristinae felicitatis ostendit, et plagam repentinae subversionis. Suburbana dicuntur vici et villæ, adhærentes civitatibus. Esebon autem civitas fuit nobilis Moabitarum sicut et Sabama: quæ propter multitudinem populorum vinea appellatur. Suburbana, inquit, Esebon deserta sunt ab habitatoribus suis: et non solum suburbana, sed etiam ipsa civitas. « Domini gentium, » id est principes Assyriorum et Chaldæorum, qui multis gentibus dominabantur, « exciderunt flagella » ejus, id est habitatores Sabama occiderunt, « usque ad Jazer » civitatem « pervenerunt: » ipsi domini gentium « erraverunt in deserto: » lustrantes universam terram Moabitarum. Quia dixerat superius Sabama vineam esse, servavit metaphoram, subjungens fr-

gella. Similiter etiam servavit metaphoram, dicens : A « propagines ejus relicte sunt, transierunt mare. » Quis audivit unquam huic simile, ut propagines vinearum transirent mare? Propagines intellige fugitivos filios ejus, qui transierunt mare, dum ducebantur in Babylonem derelicti a Deo. « Super hoc plorabo in fletu Jazer vineam Sabama. » Vox prophetæ plangentis magnitudinem vastitatis urbium nobilium quondam Moabitarum. Super hoc, inquit, id est, super vastitatem urbium Moab, plorabo, et in fletu Jazer, plorabo etiam vineam Sabama. « Inebriabo te lacryma mea, » o « Esebon et Eleale, » id est, valde plorabo te, vel flere te faciam sicut ego te desleo, « quoniam super vindemiam tuam et super innessem tuam vox calcantium irruit. » Calcatores in hoc loco intelliguntur Chaldæi et Assyrii prædatores, qui vindemiam et messem et omnia bona illorum sibi diripuerunt.

« Et auferetur lætitia et exsultatio de Carmelo, et in vineis non exsultabit neque jucundabit, » subaudis Moab, sicut prior vindemiator. Carmelus mons est fertilissimus inter Phœnicen et Palæstinam imminens Ptolemaid, in quo Helias oravit (*III Reg. xviii*). Et ponitur sæpe in Scriptura sacra pro omni fertilitate. Auferetur, inquit, omnis lætitia de Carmelo, id est, omnis fertilitas super quam lætabantur Moabitæ, auferetur ab eis. « Vinum in torculari non calcabit, » subaudis Moabita; « vocem calcantium abstuli, » id est, cecebum, quod cantare consueverant tempore vindemiæ.

« Super hoc venter meus. » Vox prophetæ dolentis super contritionem Moab. Super hoc, inquit, id est, propter destructionem Moab, « sicut cythara sonat, » sic sonabit sensus et intellectus meus ad Moab plangendo, « et viscera mea » sive interiora cordis mei, « ad murum » Arnon civitatis « cocti lateris, » id est, propter murum destructum, qui de coctis lateribus ædificatus fuit.

« Et erit, cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis, » id in montibus et tectis, « ingrediatur ad sancta sua, » id est ad idola, quæ putabat esse sancta, « ut obsecret, et non valebit » subaudis in eis invenire auxilium. Maxima enim miseria est, nec in his quos semper venerata est, habere subsidium. Advenientibus siquidem Assyriis atque Chaldæis, ascendit Moab ad idola sua quæ antea venerabatur, et quorum protectione sperabat se defendere ab hostibus : sed non profuit ei, quia insensibilia erant. Tunc enim apparuit quia vanitatem colebat.

« Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab, » id est contra Moab, « ex tunc » subaudis, ex quo creatus est Moab. Et Dominus ait : Moabitæ et Ammonitæ non intrabunt in Ecclesiam meam. Vel ex tunc, id est, ex antiquo tempore ex quo in præsentia sua ista destinavit, et nunc locutus est Dominus, dicens : « In tribus annis quasi anni mercenarii, » et cætera. Sensus hujusmodi est : sicut paucissimi remanent racemi post vindemiatores, ita ex multi-

tudine Moab pauci remanebunt venientibus hostibus. Quod vero dicit « in tribus annis auferetur gloria Moab, » dupliciter potest intelligi. Diximus superius, quia prophetia ista contra Philistæos et Moabitas, mortuo Achaz, ex quo propheta ista dixit cœpit dirigi. Et potest intelligi quod tertio anno post mortem Achaz ab Assyriis Moabitæ sint vastati. Et est sensus : Sicut mercenarius exspectat solis occubitum, et diebus ac noctibus finem operis sui præstolatur, ut statutam mercedem accipiat : sic post tres annos Moab ab Assyriis delebitur. Potest et de Babylonica captivitate intelligi, quod post captam Hierusalem tertio anno a Chaldæis vastanda sit : vel quod intra tres annos nulla ei clausa sit requies.

CAPUT XVII.

« Onus Damasci. » Damascus civitas fuit quondam metropolis Syriæ provinciæ, quam condidit Eliezer servus Abrahæ. Cujus rex Rasin, quia decem tribus semper præbebat auxilium ad debellandum Judam, idcirco Spiritus sanctus per Isaiam prophetam minatur ei captivitatem destructionemque sui. Per Damascum ergo civitatem regiam, debemus intelligere omnem provinciam Syriæ, quæ similiter vastata est. Interpretatur autem Damascus sanguinem fundens, sive sanguis cilicii. Quantum ad litteram pertinet, sanguinem fundens recte potest appellari, quia ibi sanguis Abel fusus est a Cain (*Gen. iv*). Quantum vero ad istos pertinet, sanguinem fundens sive sanguis cilicii interpretatur : quia homicidæ erant multumque sanguinem fundentes, poenitentiam debuerant agere : quod signatur per cilicium. Sed quoniam hoc non fecerunt, in captivitatem et deprædationem migraverunt. « Ecce Damascus desinet esse civitas, » subaudis potentissima, « et erit sicut acervus lapidum in ruina. » Sed postquam eversa fuerit ab Assyriis.

« Derelictæ, » subaudis ab hominibus, « civitates Aroer gregibus erunt, » subaudis in pascua, « et requiescent ibi, » in ipsis scilicet pascuis greges ovium : « et non erit qui exterreat. » Et est sensus : Tanta erit ibi solitudo, ut nec insidiator timendus sit, sed sine timore pascentur ibi. Aroer regio est provinciæ Syriæ, habens plurimas civitates. Interpretatur autem Aroer myrica est, quæ est arbor infructuosa, et nascitur in desertis locis atque salsuginosis. Ac si diceret : Sicut myrica, quæ est arbor infructuosa, nascitur in solitudine : ita in solitudine et sine fructu universi Syri.

« Et cessabit adjutorium, » subaudis Damasci « ab Ephraim, et regnum a Damasco, » subaudis, cessabit : quia ultra non regnabit ut prius. « Et erunt reliquiæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel, dicit Dominus. » Gloria hic ironice pro ignominia ponitur, hoc est, qualem gloriam habebit Israel, dum in captivitatem ducetur, quia non in Deo sed in homine posuit spem suam : talem habebunt et Syri qui eis promittebant auxilium, ut separarent illos a timore Dei, quod et fecerunt. Ambo enim in captivitatem ducti sunt et illi et isti.

« Et erit in die illa » subaudis cum Syria vastata fuerit ab Assyriis, et Damascus desierit esse civitas : « attenuabitur gloria Jacob, » Syria videlicet et Damascus, in quibus gloriabatur et habebat fiduciam. « Et pinguedo ejus marcescet, » hoc est, fortitudo fiduciae quam habebat in Syriis deficiet. Quidam codices habent, pingues carnes ejus : sed melius est ut doctores tradunt pinguedo legendum, per quam intelligitur refugium ac fortitudo, quam decem tribus habebant in Syriis.

« Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, et brachium ejus spicas leget, » et cætera quæ sequuntur usque « in cacuminibus fructus ejus. » Tres quidem dat comparationes, sed unus est in illis sensus. Sicut, inquit, rarissimæ remanent spicæ post terga metentium, et sicut paucissimi remanent racemi (qui a remanendo dicuntur) post vindemiatores, et sicut paucæ remanent olivæ post excussionem oleæ : ita paucissimi remanebunt in Damasco et in tota Syria, venientibus Assyriis primum, ac deinde Chaldæis. Nam sub captivitate Assyria pauci remanserunt qui tantummodo terram excolerent, et maxima pars in Cyrenem translata est, quæ est regio ultra Ægyptum.

« In die illa, » subaudis cum defecerit adjutorium Damasci a decem tribubus, « inclinabitur homo ad factorem suum, » et cætera. Hoc de reliquiis decem tribuum dicitur, quæ postquam maxima pars populi captivata est in Assyrios propter idola quæ colebant, unum in Dan alterum in Bethel, Ezechiae regis litteris communitæ : conversæ sunt ad cultum Dei, et ad templum Domini quod erat in Hierosolymis venerunt : sicut liber Paralipomenon (II Paral. xxx, xxxi) narrat : relinquentes idola quæ fecerant manus eorum, et quæ operati sunt digiti eorum. Et hoc est quod dicit cum deleta fuerit Damascus ab Assyriis, et Syri in quibus fiduciam suam decem tribus positam habebant : tunc homo qui relictus fuerit ex ipsis decem tribubus inclinabitur, et convertetur ad factorem suum Deum omnipotentem, et amplius non adorabit opera manuum suarum. † Non respiciet lucos et delubra, » subaudis homo, qui relictus fuerit de decem tribubus. Luci sunt loca nemorosa et opaca, in quibus propter amœnitatem colloebant idola sua, et omnem delectationem et voluptatem ante idolorum aras exercebant. Quare autem delubra dicantur, superius dictum est.

« In die illa, » subaudis venientibus Assyriis et vastantibus non solum Damascus, sed etiam terram decem tribuum : « erunt civitates fortitudinis ejus, » id est civitates decem tribuum « derelictæ » ab habitatoribus suis : « sicut aratra et segetes, quæ derelictæ sunt a facie filiorum Israel. » Hoc non contra Damascus loquitur, sed contra decem tribus quæ vocabantur Israelitæ. Et dicit, quia sicut venientibus olim filiis Israel Amorrhæi relictis aratris fugerunt : ita quoque ipsæ decem tribus venientibus Assyriis fugient, a quarum facie quondam fugerant alienæ gentes. « Et eris deserta, » o plebs decem tribuum,

« quia oblita es Dei Salvatoris tui. » Ista, inquit, patieris, o Israel, quia dereliquisti Deum Salvatorem tuum qui te liberavit de Ægypto, et qui tibi gentes ferocissimas sua fortitudine subjugavit. « Propterea plantabis plantationem infidelem, et germen alienum seminabis, » ut beatus Hieronymus dicit, hoc expressius, et cum ironia est legendum. Et est sensus : Quia ergo tu oblita es Dei Salvatoris tui, et fortitudinis adjutoris tui non es recordata, o plebs Israel decem tribuum : num propterea plantationem fidelem et non potius alienum semen seminare debes, quæ hostis Assyrius comedit. Non plantabis propter hoc plantationem fidelem. Plantatio fidelis est, quæ quilibet plantat et excolit vineam, et ipse fructus ejus colligit. Plantatio vero infidelis est et germen alienum, quando quod seminatur non colligitur a illo qui seminavit, sed hostes diripiunt illud.

« In die plantationis tuæ labrusca et mane seminum tuum florebit. » Ac si diceret : Quia oblita es Dei Salvatoris tui, hos capies fructus : Cum plantaveris vineam tuam optimam Soreth, degenerabit, et in die maturitatis cum quæsieris fructus plantationis tuæ, id est uvas optimi generis, et erit ibi labrusca. Et mane, » inquit, id est, in exordio messis « seminum tuum florebit. » Hoc dupliciter potest intelligi. In flore quidem videbitur tibi species salutis esse in ea, sed antequam perveniat ad maturitatem, consumetur ab ærugine. Vel mane, id est ante tempus florebit semen tuum, ideoque ad maturitatem non veniet, quod videmus ex istis seminibus quæ cito oriuntur. Unde et sequitur : « Ablata est messis in die hæreditatis, » hoc est, cum debuisset in horreum condi, ablata est vel ab hostibus, vel eo modo quo supra diximus. « Et dolebit graviter, » hoc est, sepe ablatis messibus.

« De multitudine populorum multorum, » subaudis venientium cum Sennacherib contra populum meum, « ut multitudo maris sonantis, et tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. » Sennacherib et exercitui illius quem diversis gentibus congregaverat, per quem voluit delere populum Domini : minatur sermo propheticus Væ, id est æternam damnationem et æternum supplicium. Cum tanta enim multitudine veniebat, ut sonus exercitus comparari posset sonitui maris quod a longe resonat, aut etiam sonitui aquarum multarum.

« Sonabunt populi, » subaudis, venientes cum Sennacherib, « sicut sonitus aquarum inundantium. Et increpabit eum, » id est Sennacherib, dominum tantorum exercituum, « et fugiet procul » de Jerusalem in Niniven « et rapietur » de Jerusalem, vel de hoc mundo, « sicut pulvis montium a facie venti. » Nonne increpavit eum Dominus, quando omnem exercitum illius interfecit, præter decem viros ? Nonne sicut pulvis est raptus de Jerusalem, quando cum paucissimis viris fugit in Niniven ? Nonne de hoc mundo non est raptus, quando insperate interfectus est a filiis suis. Sequitur :

« In tempore vesperi, » subaudis noctis, id est ex-

trema parte noctis : « ecte turbatio » super illam multitudinem angelo Domini præliante. « In matutino » similiter turbatio « et non subsistet » exercitus illius. « Hæc est pars illorum qui vastaverunt nos, et pars diripientium nos. » Propheta loquitur ex persona populi Israel, et jungit se illis. Quæ fuit ergo pars Assyriorum qui vastaverunt omnem Israel, et qui bona illorum sibi diripuerunt ? Ut in pulverem redigerentur atque favillam, consumpti ab igne spiritali.

CAPUT XVIIII.

« Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumen Æthiopiæ. » Convertitur verus sermo propheticus ad Ægyptum, et appellat illam cymbalum alarum ob hujuscemodi causas. Nilus magnus fluvius, ipse est Gion veniens per Æthiopiam et currens per Ægyptum. Qui antequam divideretur in septem rivos ab Alexandro magno, necnon et postea cum magno sonitu fluebat, utpote per montana descendens : veluti solet sonitus multarum garritudinis esse avium. Et ideo hujuscemodi multitudo populi alarum comparatur sonitui : velox quippe concitusque avium volatus, cymbali sonitum reddit. Potest etiam simpliciter ita intelligi : quia ipse fluvius citissime currens, sonitum alarum in modum cymbali habet. Cymbalum alarum dicitur propter velocitatem frugum inibi nascentium, quia sicut avis cito volat, ita ille fluvius compactione aliarum terrarum cito fruges generat, Deo ita disponente. Dicamus et quarto modo, intelligentes per cymbalum alarum auxilium et protectionem, quam illi promittebant duabus tribubus. Quod per alas auxilium et protectionem intelligere debeamus, Psalmista ostendit, dicens ad Deum : « Sub umbra alarum tuarum protege me (*Psal. xvi.*). » Idcirco ergo minatur Ægypto Dominus mala, quia sicut Syria decem tribubus, ita isti sua virtute confisi, promittendo istis protectionem, tulerunt ab eis timorem Domini. Væ (inquit) terræ Ægypti, quia in umbra alarum suarum promittit auxilium duabus tribubus, sicut Damascus decem : quia terra Ægypti est trans flumen Æthiopiæ, et est trans rivos Nili fluminis qui de Æthiopia fluit. Quod autem sequitur :

« Qui mittit in mari legatos ; » quia Ægyptus apud grammaticos feminino genere semper profertur, potest ita resolvi, quia Ægyptius populus vel Mesraim qui et Ægyptus, mittit in mari legatos, id est nuntios ad duas tribus, « et in vasis papyri super aquas, » subaudis mittit epistolas, promittens eis auxilium. Quod vero dicit in vasis papyri, vel in navibus, debemus intelligere ex papyro factis quæ tantæ magnitudinis est apud illos, sicut in historia Alexander dicitur, ut naves inde fiant. Etiam per vasa chartas possumus intelligere ex papyro factas, ubi antiquitus scribebatur. Quia sicuti in vase ali- quid continetur, ita in chartis scriptio. Possunt et tertio modo capsulæ indiculorum accipi ex papyro factæ. Cum illis ergo epistolis mittebant nuntios suos Ægyptii ad duas tribus dicentes. « Ite angeli, » id

A est nuntii nostri « veloces ad gentem Israel convulsam, » hoc est separatam a Deo, et a terra sua jam ex maxima parte, et dilaceratam impugnatione Assyriorum, « ad populum quondam terribilem, » dum Deum habebat protectorem. « Post quem, » subaudis populum, « non est alius » ita terribilis, id est, cujus potentiæ nullus comparandus est, « ad gentem expectantem, » subaudis Dei auxilium vel nostrum, « et conculcatam » a diversis gentibus, « cujus terram flumina, » id est diversi reges et principes, « diripuerunt, » sive populati sunt. Quodque sequitur « ad montem nominis Domini exercituum, » montem Sion dupliciter potest intelligi. Primum, ut a parte prophætæ sit dictum, quasi interrogatus ab aliquo ad quam gentem vel terram mitterent illi nuntios, et responderit, ad locum nominis Domini montem Sion, ad Jerusalem. Potest et a parte Ægyptiorum principum esse dictum, quasi interrogati a nuntiis, quibus dicebant : Ite, angeli veloces : quo (inquiunt) præcipitis ut eamus, responderunt ironice, qui mittebant eos ad locum ubi quondam fuit nomen Dei, id est ad montem Sion.

« Omnes habitatores orbis qui moramini in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus videbitis, et clangorem tubæ audietis. » Alloquitur modo omnipotens Deus omnes gentes in toto orbe commorantes, dicens : Attendite, omnes gentes. Cum elevatum fuerit signum victoriæ Assyriorum in montibus Ægyptiorum, tunc videbitis, id est, intelligetis quod ego cogitaverim et præceperim super Ægyptum, quia tunc clangorem tubæ audietis, incipientibus pugnare Assyriis.

« Quia hæc dicit Dominus ad me : Quiescam in loco meo, » id est in cœlestibus sedebo, « et considerabo, » subaudis quisnam adveniat finis. Quid locutus est Dominus ad prophetam. Ea quæ sequuntur : « Sicut, » inquit, « meridiana dies clara est, et sicut nubes roris in die messis. » Et est sensus. Sicut in toto die fihil est clarius meridie, et sicut messoribus fatigatis gratissimus est ros, quia et eis præstat refrigerium, et arentes stipulas calcabiles facit, sic sermo omnis quem considerabo in loco meo adversus Ægyptum, gratissimus erit omnibus in me credentibus. Vel, sicut ea quæ de rore dicta sunt placent messoribus, ita placebit et Assyriis sua a me concessa victoria.

« Antè messem enim totus effloruit, » subaudis populus Ægyptius, « et matura perfectio, germinavit. » Metaphoricos loquitur de populo Judæorum sub significatione messis, sed non potest per omnia verbum e verbo exponi : sensus tamen hujusmodi est : Quemadmodum segetes ante maturitatem cito erumpentes pereunt, et antequam perfectio temporis veniat germinantes, inutiles sunt : sic Ægyptus peribit et quasi inutiles ramusculi falcibus sive gladiis ab Assyriis præcidentur. Unde et sequitur : « Præcidentur ramusculi ejus falcibus, » id est habitatores ejus gladio Assyriorum interficientur. « Et quæ derelicta fuerint » ab Assyriis « abscidentur, » a Chaldæis. « Excutientur, » subaudis de terra sua,

« et relinquentur simul avibus montium et bestiis terræ, » subaudis ad devorandum et lacerandum, illi scilicet qui interfecti fuerint, « et æstate perpetua erunt super eum volucres, » id est super populum interfectum, « et omnes bestię terræ super illum » interfectum populum « hyemabunt. » Hyperbolicos loquitur. Non enim omnes bestię venient ad devorandum corpora illorum, sed per hoc vult ostendere maximam multitudinem ibi interfectam esse Ægyptiorum, et tantam ut æstate et hyeme sufficientiam sibi habeant bestię quæ convenerint, et non sit necessitas aliam prædam quærere.

« In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo, » subaudis Israel, « divulso, » id est separato ad tempus a Deo et a terra sua, et a populo « dilacerato » ab hostibus primo post quem non fuit alius, subaudis ita terribilis, « agente, expectante » Dei auxilium, expectante diu, « cujus terram diripuerunt flumina, » reges videlicet ac principes diversarum gentium, « ad locum nominis Domini montem Sion. » Revertitur iterum sermo propheticus ad Israel et promittit ei bona dicens: In tempore illo vastata Ægypto nequaquam Judas sperabit in umbra Ægypti, sed deferet munus fidei bonorumque operum, necnon et alia munera ad locum nominis Domini, hoc est ad templum illius. Hoc autem impletum est sub Zorobabel aliisque ducibus, quando, permittente Cyro, post septuaginta annos de captivitate redierunt. De quibus muneribus legimus in Zacharia, coronas esse factas in domo Domini ipso præcipiente.

CAPUT XIX.

« Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur in Ægyptum, et movebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet a facie ejus. » Hæc quæ de Ægypto hic dicuntur, tam ad ejus destructionem, quæ venit per Assyrios, quam ad Domini adventum possunt referri. Dicamus igitur quomodo ad Ægyptum pertineat. Nubem levem appellat exercitum Assyriorum velocem. Dicit ergo propheta quia nequaquam per angelum percutiet Dominus Ægyptum: sed ipse ascendet super exercitum Assyriorum velocissimum, et ingreditur Ægyptum. Super nubem enim Assyriorum ascendit Dominus, quia ipse inspiravit eis in corde ut percuterent Ægyptum, et ipse dedit virtutem bellandi ut se ulcisceretur de inimicis suis, qui populum suum sua promissione seduxerant. Ipsoque ingrediente cum Assyrii in Ægyptum, mota sunt simulacra Ægyptiorum, qui præ omnibus gentibus idola colebant: quia contracta sunt ab Assyrii, vel etiam Domino operante factum est, ut Assyrii venientibus, demones qui in idolis colebantur, responsa dare non possent. Tunc cor Ægypti tabuit, sive defecit consilium, non reperiens quomodo hostes suos evadere posset. Dominus etiam super nubem levem ascendit, quando corpus humanum accepit nullo humanæ commistionis semine prægra-

vatum: et cum Maria et Joseph ad vocem angeli, metu Herodis fugit in Ægyptum (*Matth. 11*) ad cuius ingressum potest esse, ut simulacra Ægyptiorum corruerent, aut etiam commutescerent, et corda sapientium Ægyptiorum pavore tabescerent. Aliter Ægyptus, quæ interpretatur tenebræ vel mœror, significat hunc mundum, qui tenebris infidelitatis tangebatur ante Domini adventum. Ingressus est ergo Dominus Ægyptum, id est hunc mundum, cum nate levi, id est cum corpore nullo peccati pondere gravato, et commota sunt simulacra: quando relicta idolis ad Deum fide concurrerunt, et idola confugerunt.

« Et concurrere faciam Ægyptios adversum Ægyptios, » id est cives contra cives: « et pugnabit Ægyptius contra fratrem suum. » Venientibus Assyrii vel Chaldæis, completum est hoc: aliis tractare se volentibus, et aliis repugnare nitentibus. Facta est non modica seditio inter eos. Et hoc est gravissimum malum et magna miseria, ut hoste perveniente cives intra se seditionem moveant. In Domini quoque adventu, et prædicatione apostolorum, eadem discordia impleta est inter fideles et infideles in toto mundo, aliis credere volentibus, aliis volentibus. Unde Dominus ait: « Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum (*Matth. 10*), » et cetera quæ sequuntur.

« Et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus, et consilium ejus, » subaudis quo rebellare nitetur: « præcipitabo, » id est, nihil faciam, « et interrogabunt simulacra sua et dominos suos et pythones et ariolos. » Orta seditio in Ægypto et imminente hoste, spiritus scindetur, id est voluntas Ægypti, cunctis diversa sapientibus et non eadem volentibus. Turbantur et interrogantur demones residentes in simulacris suis, et divinos sive vates, pythones quoque et ariolos, cur ita acciderit: et non proderit eis. Similiter in Domini adventu, spiritus, id est voluntas hujus mundi scissa est: aliis credere volentibus, et aliis repugnantibus. Tunc persecutores sanctorum et credentium interrogaverunt idola sua et divinos, quare talia exorta essent in mundo, ut homines deserentes antiquam consuetudinem novæ fidei se ostarent. Pythones sunt qui et ventiloqui appellantur, quod habeant in se malignum spiritum, cujus inspiratione plerumque falsa, plerumque etiam Deo permittente vera loquuntur. Arioli sunt incantatores, qui incantationibus quibusdam et carminibus res peragunt.

« Et tradam Ægyptum in manus dominorum eorum, et rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus. » In multorum dominorum manus legimus traditam esse Ægyptum. Primum quidem expugnata est ab Assyrii, deinde a Nabuchodonosor, tertio ab Alexandro, ad ultimum a Romano imperio Antonio et Cleopatra superatis Augustus Romano imperio subjugavit. Sed ex his omnibus Chaldæos constat fuisse crudeliores, Romanos potentiores.

« Et arescet aqua de mari, et fluvius, » subaudis Nilus « desolabitur atque siccabitur. » Non de mari magno hoc dicitur, sed de lacu qui appellatur Mareotes. Omnes enim congregationes aquarum secundum proprietatem Hebrææ linguæ, sicut supradictum est, appellantur maria. « Et deficient flumina, » id est, septem rivi Nili attenuabuntur a suis aquis : « Calamus et juncus inarescet. »

« Nudabitur alveus rivi a fonte suo, » id est, et rivus et fons simul arescent. Naturale est, sicut beatus Hieronymus dicit, ut cum per iram Dei captivitas venerit, indignationem ejus pestilentia subsequatur, et adversus peccatores elementa cuncta desæviant. Potuit igitur esse, ut veniente captivitate Ægyptiorum per Chaldæos, vel etiam per Romanos aquæ de Nilo et de fontibus deficerent. Potest tamen et hyperbolice intelligi, ut propter nimiam tribulationem, flumina quoque dicantur exsiccata esse, et illa quæ in fluviis erant defecisse. Metaphorice autem in fluvio exsiccato, regnum desolatum intelligimus, in rivis ejus duces, in calamo et junco cunctam Ægypti abundantiam quæ harum rerum fertilissima est.

« Et mœrebunt » sive lugebunt « piscatores » propter siccitatem fluminum, « et expandentes rete super faciem aquæ inarescent, » id est, deficient. « Confundentur qui operabantur lino, » id est, qui ex lino sagenas et retia componebant, « plectentes et textentes subtilia » subaudis vestimenta, vel etiam quæ texebant ex junco diversi generis vascula, « erunt irrigua ejus, » id est Ægypti « flaccientia, » id est arenitia. « Omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces, » subaudis deficient advenientibus hostibus. Hæc omnia, ut diximus, hyperbolicos accipienda sunt, quæ propter maximam vastationem ita expresse a propheta prolata sunt.

« Stulti principes Taphneos, sapientes consiliarii, Pharaoni dederunt consilium insipientis. » Taphneos, genitivus græcus est. Taphnis autem civitas est metropolis Ægypti, in qua Moses multa signa fecit, quæ in Exodo commemorantur. Et hoc dixit, quia adveniente Babylonica vel Romana captivitate, omnia magorum consilia annullata sunt. Principes enim Pharaoni, qui putabantur sapientes esse, dederunt consilium insipientis, id est inutile, ut præpararet se ad resistendum Nabuchodonosor, vel Romanis. « Quomodo dicitis Pharaoni : Filius sapientium ego, filius regum antiquorum. » Sic dicebat Pharaoni unusquisque consiliarius ejus, ut suum consilium bonum esse ostenderet, et ob hoc statueret illud. Tu es filius sapientium Ægyptiorum, et regum antiquorum, ideoque viriliter debes pugnare contra Assyrios vel Romanos. Ægyptii namque heroas et deos magnos auctores suæ gentis fuisse jactant, hoc est, Isin, et Isirin, et Typhonem. « Ubi sunt nunc sapientes tui? » subaudis adveniente vastitate, « annuntient tibi et indicent, quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum. » Propheta loquitur ad Ægyptum, interrogans ubi sunt sapientes ejus, et quare non annuntiant ei quæ Dominus cogitaverit super illam,

A respondet vero ipse sibimetipsi, quare non poterunt annuntiare ei. « Stulti facti sunt principes Taphneos » sive Taphnis, subaudis qui putabantur sapientes esse, « emarcuerunt » seu defecerunt, « principes Mempheos, et deceperunt Ægyptum angulum populorum ejus. » Memphis civitas est Ægypti, magicis artibus quondam plena. Sed ubi putabantur esse sapientes, ibi non solum alii defecerunt, sed etiam ipsi. Quod vero appellat Ægyptum, angulum populorum, secundum idioma divinarum Scripturarum loquitur, quæ angulum pro regno ponunt, eo quod populos contineat, sicut angulus continet duos parietes, eo quod in tota domo illud fortissimum sit.

B « Dominus miscuit in medio ejus, » id est Ægypti « spiritum vertiginis et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens. » Dominus (inquit) miscuit, in medio ejus, id est, habere permisit sapientibus Ægyptiorum spiritum vertiginis, hoc est spiritum erroris, ut ignorarent quid loquerentur. Et errare fecerunt Ægyptum, sicut errat ebrius a mente sua, et alienus efficitur ab omni rationabili sensu : in tantum ut nesciat ubi sit, aut quid operetur.

C « Et non erit Ægypto opus quod faciat caput et caudam, incurvantem et refrenantem. » Dicit beatus Hieronymus, quia pro eo quod debuit transferre incurvum et lascivientem, id est senem et puerum, ambiguitate verbi deceptus transtulit incurvantem et refrenantem. Sensus ergo hujusmodi est venientibus Assyriis, vel Chaldæis, non erit Ægypto opus, id est consilium, quod aut caput habeat aut finem, aut senibus conveniat aut pueris : quorum alii per nimiam ætatem amittentes intellectum desipiunt aut delirant, alii per lasciviam et infantiam nesciunt quid faciant.

D « In die illa erit Ægyptus quasi mulieres, » et reliqua. In die illa cum venerit vastitas Ægypti per Chaldæos, Assyrios, Romanosque : erit Ægyptus quasi mulieres, infirma et inermis et sine aliqua virtute. « Et stupebunt » Ægyptii sive in admirationem nimiam vertentur, « et timebunt a facie commotionis vindictæ Domini, » quæ intelligitur permanum ejus. « Quam » vindictam « movebit » ipse « Dominus per eum : » per Sennacherib vel Nabuchodonosor.

« Et erit terra Juda Ægypto in pavorem. » Quidam codices habent, in festivitatem. Sed beatus Hieronymus reprehendit semetipsum ita transtulisse, quia rectius est dicere in pavorem vel formidinem. Et est sensus. Cum omnes manus virorum fortium Ægyptiorum quasi mulierum manus, præ nimio timore hostium dissolutæ fuerint : tunc vocabulum Judæ terror erit et pavor Ægypto, eo quod dum ei vult auxilium præbere, tanta mala perpessa sit. Recordabitur enim quia propter timorem omnipotentis Dei et amorem quem abstulit a Judæis, promittendo illis auxilium et protectionem, tanta mala ei a Domino eveniant. Unde et sequitur : « Omnis, » subaudis

homo *Ægyptius* « qui illius fuerit recordatus, » id est terra *Judæ*, « pavebit a facie consilii Domini exercituum, quod ipse cogitavit super eum, » id est, super *Ægyptum*? Quid ergo cogitavit Dominus super *Ægyptum*? Ut conterat illam et vastet per *Chaldæos* et *Romanos*, atque ad nihilum deducat.

« In illa die erunt quinque civitates in terra *Ægypti*, loquentes lingua *Chanaan*, et jurantes per Dominum exercituum. Civitas *Solis* vocabitur una. » Diem hic debemus accipere pro tempore. Hunc locum non intelligens *Onias* sacerdos, cum venisset in *Ægyptum* cum multitudine *Judæorum*, sicut historia *Josephi* narrat, ædificavit templum Domini et altare in civitate *Heliopoleos*, ut impleret vaticinium hujus prophetiæ, faciens utique contra præceptum Domini qui dixit: Non ædificabitis mihi altare per omnes urbes vestras, sed in loco quem elegero. Et notandum, quia non solum illam ubi templum ædificatum fuit, quæ appellabatur *Heliopoleos*, id est *Solis* civitas: sed etiam quatuor alias huic vicinas, quæ juxta rivum coruram sitæ sunt, manifestum est loqui lingua *Chanaan*, id est *Syra*. Putant autem quidam a *Nabuchodonosor* *Syros* et *Arabes* in civitatibus *Ægypti* collocatos fuisse, qui hucusque, ut diximus, lingua *Chanaan* sive *Syra* loquuntur. Quidam per quinque civitates, quinque libros legis intelligunt, qui in *Alexandria* primum interpretati sunt. Sed melius est ut ista omnia ad Domini adventum spiritualiter referantur. In die (inquit) illa, id est, post Domini passionem, erunt quinque civitates in terra *Ægypti*, loquentes lingua *Chanaan*. *Ægyptus*, quæ interpretatur tenebræ vel mæror, significat hunc mundum. *Chanaan* autem interpretatur commutata. Quinque ergo civitates quinque sunt corporis sensus, visus videlicet, auditus et gustus, olfactus et tactus. Quarum civitatum una est civitas *Solis*, id est oculi, per quos lumen haurimus. Quicumque ergo vitiis serviunt, et a pravis cogitationibus atque delectationibus hos quinque corporis sensus non refrenant: lingua *Ægyptiaca* loquuntur, quia in tenebris peccatorum morantur. Qui vero virtutibus operam tribuunt, lingua *Chanaan*, id est, commutata loquuntur, quia de vitiis mutati sunt ad virtutes. « In die illa, » id est, in tempore illo post Domini passionem, « erit altare Domini in medio terræ *Ægypti*, » id est in hoc mundo, « et titulus juxta terminum ejus Domini. »

« Et erit, » subaudis illud altare, vel titulus « in signum » Domini passionis et resurrectionis « et in testimonium Domino exercituum in terra *Ægypti*, » hoc est, in toto mundo. Per unum altare debemus intelligere omnia altaria totius mundi. Quia, sicut una est fides credentium, unum baptisma, una Ecclesia: ita unum altare. Titulus autem qui juxta illud altare est, Evangelium et Apostolorum intelligitur doctrina, quæ usque ad terminos orbis terræ venit. Potest et per hoc altare intelligi fides, quæ una est omnibus credentibus. Sicut enim super altare offeruntur Deo sacrificia: ita quicquid boni agimus, super fidem offerimus. Titulus juxta fidem intelli-

gitur bona operatio, et imitatio passionis Christi. « Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatores, qui liberent eos. » Cum fuerit, inquit, altare Domini in hoc mundo, et Evangelica doctrina diffamari cœperit, tempusque persecutionis ingruerit: tunc si qui crediderint; apostoli videlicet ac martyres eorumque sequaces et alii fideles, clamabunt ad Deum Patrem a facie persecutorum, implorantes ejus misericordiam. Statimque mittet eis salvatorem, id est auxilium Filii sui Jesu, qui interpretatur Salvator, et erit propugnator seu defensor eorum, liberans eos. Quotiescunque enim affliguntur electi, aut a persecutoribus aut ab impugnatione dæmonum, et Deo auxilium habent a quo protegantur: quasi ipse Filius Dei mittitur a Deo Patre, dum ejus adjutorio salvantur.

« Et cognoscetur Dominus ab *Ægypto*, et cognoscet *Ægyptii* Dominum in die illa. » Cum Dei clementia respexerit credentes positos in certamine, cognoscetur Dominus ab *Ægypto*, id est ab hoc mundo, et cognoscet *Ægyptii* Dominum in die illa, habitatores videlicet hujus mundi, sive persecutores qui fuerint superati, sive credentes auxilio Dei liberati. « Et colent, » subaudis illi qui crediderunt « Deum in hostiis, » corporis scilicet et sanguinis ejus quod offertur quotidie in Ecclesia, « et in muneribus » spiritualibus, « et vota, » id est bona opera, « vovebunt Domino, et solvent. Et percutiet Dominus *Ægyptum* plaga, et sanabit eam, et revertentur ad Dominum et placabitur eis, et sanabit eos. » Hæc de sanctis martyribus aliisque credentibus dicta sufficiant. Percutiet Dominus *Ægyptum*, id est percuti permittet electos a persecutoribus, et sanabit eandem plagam, quia coronabit sanctos martyres pro se passos. Persecutio siquidem non ad negationem credentium pertinet, sed ad probationem et remunerationem. « Quem enim diligit Dominus, corripit (Prov. III). » Flagellat autem omnem filium quem recipit. Et si ad tempus, inquit, recesserunt ab eo: revertentur ad illum, et sanabit eos a peccatis et ab omni tribulatione.

« In die illa, » id est in tempore Domini adventus, « erit via de *Ægypto* in *Assyrios*, et intrabit *Assyrius* *Ægyptum*, et *Ægyptus* in *Assyrios*, et servient *Ægyptii* *Assur*. » Ante Domini adventum singulæ gentes proprios reges habebant, nec erat licitum cuiquam de una regione transire in aliam, quæ pro exploratoribus accipiebantur. In Romano autem imperio unum facta sunt, et maxime postquam in Christo crediderunt. Ab *Euphrate* enim usque *Tigris* omne medium regio *Assyriorum* fuit, et quos veteres *Assyrios* nos modo *Syros* vocamus, a parte totum appellantes. Post Domini ergo passionem via de *Ægypto* fuit ad *Assyrios*: quia quicumque voluit modo de *Ægyptiis* transire in *Assyrios* et de *Assyriis* in *Ægyptum*, liberam potestatem habent, maxime negotiatores eorum, qui de regno ad regnum transeunt. Quod autem ait: Servient *Ægyptii* *Assur*: non idcirco dicit quod postea subjecti fuissent illi:

sed propter legiones Romanorum, quæ instructæ Assyrio milite custodiebant Ægyptum : vel quia utraque gens, ea quæ apud se abundant, in alia causa commercii transfert.

« In die illa erit Israel tertius Ægyptio, et Assyrius benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum. » Legimus in libro Machabæorum quod regnum Israel aliquando reges Assyriorum, aliquando Ægyptiorum sibi vindicabant. In Domini vero adventu, neque Assyriis erat subjugatum, neque Ægyptiis : sed sub Romano imperio erat constituta civitas, et ejusdem conditionis erat quam et illi. Quia, sicut serviebant Ægyptii et Assyrii Romanis, ita et Israel. Ac si diceret aliis verbis : Nequaquam ergo Israel inter Assyrios et Ægyptios medius vexabitur, sic erit eis tertius : quia servient illi duo populi Romanis sicut Israel, et erit eis benedictio in medio terræ. Quare benedictio? quia de Sion exiit lex, et verbum Domini de Hierusalem, id est, benedicetur in toto mundo, in apostolis, aliisque credentibus. Cui ergo erit Israel benedictio? Illi populo cui benedixit Dominus, id est, ab illo benedicetur, a quo ante maledicebatur, cui benedixit Dominus. « Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio sit. » Hæc regiones præ omnibus regionibus abundant multitudine Monachorum, ideoque a Domino benedici merentur. « Hæreditas autem mea Israel. » Quare hæreditas? Quia ibi est natus, nutritus, passus, ibique redemit genus humanum, ibi et resurrexit.

CAPUT XX.

« In anno quo ingressus est Thartan in Ægyptum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum et pugnasset contra Azotum et cepisset eam, in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaia filii Amos. » Azotus una est urbs Philistinorum potentissima de quinque urbibus quam Sargon rex Assyriorum qui et Sennacherib appellatur, qui septem nominibus nuncupatus est, ut beatus Hieronymus dicit, misso duce exercitus sui Thartan nomine cepit ac tenuit. Illo tempore quando hæc urbs capta est, locutus est in manu Isaia, id est in operatione illius. Talia enim opera agebat propheta, ut dignus esset sermonem Dei audire.

« Vade et solve saccum de lumbis tuis. » Saccus D vestimentum est cilicinum. Hic enim erat habitus prophetalis, plangentis delicta populi. « Et fecit sic : » valens nudus et discalceatus. Mira prophetæ obedientia : quod vir nobilissimus non erubuerit nudus incedere, sed Dei præceptis obedire, nihil honestius iudicans, deposuerit saccum, quo abjecto nudus fuit. Unam enim habebat tunicam, ut beatus Hieronymus dicit, ipsamque cilicinam. Ideo autem diximus illum nobilissimum fuisse, quia (sicut Hebræi tradunt) tantæ nobilitatis fuit, ut Manasses, rex duarum tribuum filius Ezechia regis, filiam ejus acciperet in uxorem.

« Et dixit Dominus, sicut servus meus, » Isaias

« ambulavit nudus et discalceatus, trium annorum signum et portentum erit super Ægyptum, et super Ethiopiam. » Prophetæ viri portendentes erant, quia non solum ea quæ dicebant, sed etiam opera illorum plerumque alibi præfigurabant : sicut in hoc loco possumus cognoscere. Notandum autem, quia cum dicit, trium annorum signum erit, non debemus putare quod per tres annos ierit propheta nudus : sed per numerum annorum possumus intelligere dies : quod in volumine Ezechielis ostenditur, dicente Domino ad eum : Diem pro anno, id est, in quam diem pro anno dedi tibi.

« Sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem Æthiopiæ, juvenem et senem, nudam, et discalceatam discoopertis natibus. » Subaudis tribus annis, sicut servus meus Isaias ambulavit tribus diebus, et tunc « ignominiam Ægypti, » subaudis videbunt omnes, cum ita minabitur in captivitatem.

« Et timebunt, » subaudis Judæi « et confundentur ab Æthiopia spe sua et ab Ægypto gloria sua. » Judæi gloriabantur in Ægyptiis qui eis promittebant protectionem et habebant fiduciam in Æthiopibus qui erant Ægyptiis sociati. Cum ergo audissent et vidissent tam Ægyptios quam Æthiopes minari in captivitatem ignominiose ab Assyriis, timuerunt valde, et erubuerunt quod spem suam in illis posuerint.

« Et dicit habitator hujus insulæ in die illa. » C Insula dicitur eo quod in salo, id est in mari sit posita. Et Hierusalem insula appellatur, quia variis adversariorum persecutionibus tundeatur. « Hæcine erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, ut liberarent nos a facie regis Assyriorum : et quomodo nos effugere potuerimus? » Nonquid ista est spes nostra quam habebamus in Ægypto et Æthiopia, et ad hos confugimus ut nobis præberent auxilium, qui se de captivitatis malo eruere nequiverunt. Et si illi capti sunt, quomodo nos effugere poterimus? Consideranda est providentia Dei, quomodo omnia regna contra se in superbiam elevata destruxerit, eorumque potestatem ad nihilum deduxerit. Contra Dei voluntatem Israel speravit in Damasco et Syriis ideoque tam illi qui adversariis Dei promittebant auxilium, quam illi qui in ipsis sperabant, vastati et captivati sunt ab Assyriis. Judas, id est, duæ tribus confidebant in Ægypto, et Ægyptii in Æthiopibus, ipsi quoque ab Assyriis Chaldæisque victi sunt. Assyrii superbi erant, putantes se victores existere sua virtute a Chaldæis regnum eorum perit. Chaldæi et Babylonii erexerunt caput contra Dominum, a Medis et Persis suppositi sunt. Persæ et Medi ab Alexandro magno. Alexander magnus cum se putaret esse ut Deum, veneno periit, regnumque ejus per partes divisum a Romanis est superatum, et in eorum potestatem redactum. Romanum imperium, quod quasi ferratis dentibus unguibusque carnes sanctorum laceravit, jam apparet destructum esse,

et destruetur in die iudicii, cum regnum Christi ad-
venit.

CAPUT XXI.

« Onus deserti maris. » Mare appellatur in hoc loco Babylon, propter multitudinem populorum quæ in ea erat, unde et per Jeremiam dicitur ad Nabuchodonosor : « Desertum faciet Dominus mare ejus (Jer. li). » Quod desertum dicitur, quia derelictum est a Deo, et evacuatum ab habitatoribus suis. « Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili visio dura nuntiata est mihi. » Vox Babylonis est. Sicut ab Africo, id est ab australi parte, tempestas vehemens venire consuevit : ita mihi de deserto Medorum et Persarum vastitas venit, et de terra horribili, id est terribili, cujus nec nomen audire possum sine formidine. Visio dura nuntiata est mihi, adventus scilicet Medorum et Persarum. Quid durius quam captivitatis malum ? Et quid durius quam ab ipsis subjectis non solum bona temporalia, sed etiam vitam præsentem auferri ?

« Qui incredulus est, » id est qui infidelis est Deo, vel domino suo. Darius vel Cyrus « infideliter agit, » subaudis contra dominum suum Balthasar, occidendo illum : « et qui depopulator » sive vastator « vastat, » subaudis me. Vox ipsius Babylonis. Quamvis enim Deo permittente illud fieret, tamen infideliter egerunt Darius et Cyrus contra dominum suum Balthasar. « Ascende Elam, obside Bede. » Vox Domini alloquentis multitudinem Persarum et Medorum. Elam namque provincia est Persarum et civitas, per quam intelliguntur homines de Elam et Persida. Ascende, inquit, o exercitus Elam, id est qui de Elam provincia venis, et o exercitus Medæ, qui de Meda es, obside Babylonem. Et est sensus : Ne timeatis, o Medi et Persi, vastare Babylonem, ascendite super equos vestros, et obsidete civitatem. « Omnem gemitum ejus cessare feci. » Tripliciter hæc sententia potest intelligi. Omnem gemitum ejus cessare feci, quo te et alias gentes gemere faciebat : vel quod nullus jam gemat pressus potentia Babylonis, seu quod tantis malis afflicta sit, ut coram te gemere non audeat.

« Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me, sicut angustia parturientis. » Vox prophetæ plangentis Babylonem spiritu prophetali. Propterea, inquit, quia Babylon tantis est repleta miseriis, repleti sunt lumbi mei dolore : sicut lumbi mulierum parturientium. Angustia possedit me, prævidens tantæ multitudinis sanguinem fundi, sicut est angustia parturientis. « Corruï, » subaudis in tristitiam vel in terram, cum audirem, subaudis miseriam Babylonis, conturbatus sum cum viderem in spiritu destructionem ejus.

« Et inaruit, » id est defecit « cor meum » sive virtus mea ; « tenebræ, » id est, angustia et dolores « stupefecerunt me, » id est in magnam admirationem me converterunt. Vel etiam tenebræ stupefecerunt illum : quia multitudine lacrymarum caligaverunt oculi ejus. « Babylon dilecta mea, posita

A est mihi in miraculum. » Vox prophetæ, qui idem appellat eam Babylonem dilectam, quia homo erat et de hominibus loquebatur : idcirco non poterat non dolere super tantis miseriis eorum. Posita autem ei erat in miraculum, quare sic cito potuerit a subjectis everti.

« Pone mensam, contemplare in speculam, comedentes et bibentes. Surgite, principes, arripite cypeum. » Dupliciter potest intelligi istud. Et Persi et Medi, sumite cibum futuro prælio præparantes et fortes sitis ad dimicandum et occidendum Babylonios. Cumque comederitis et biberitis, surgite, arma arripite, Babylonem debellate. Cumque debellaveritis, contemplamini in speculam, id est ea quæ exarata sunt in pariete perficite, quia Deus regnum istius nunc-
B ravit. Aliter : O Babylon, para regi tuo Balthasar mensam, et contemplare quod post cibum evenit ei. Vos autem, Dari et Cyre, qui cum rege comeditis, surgite et interficite dominum virum. Vel contemplare, o Balthasar, quod sit in pariete scriptum : « Mane, Techel, Phares (Dan. v). »

« Hæc enim dixit mihi Dominus : Vade et pone speculatorem, et quodcumque viderit, annuntiet. » Speculatorem hoc in loco prophetam intelligimus Isaiam, qui speculabatur quæ Dominus præceperat super Babylonem. Prophetæ namque speculatores appellabantur, sicut ad Ezechielem dicitur : « Fili hominis, speculatorem dedi te Domui Israel (Ezech. iiii). » Tale est ac si diceret : Temetipsum constitue speculatorem, et quæcumque audieris a me vel videris spiritu prophetali, annuntia.

« Et vidit » ille speculator, id est, ego vidi, « currum duorum equorum, » hoc est, bigam quæ duobus equis duci solebat, « ascensorem asini et ascensorem cameli, » subaudis vidi, id est ille ascensor qui residebat, pro equis utebatur disparibus animalibus, asino videlicet et camelo. Ascensor iste duorum animalium, intelligitur Cyrus qui duorum regnorum exstitit, Persiæ et Mediæ, post mortem Darii avunculi sui. Asinus regnum Persarum est, quod ante Cyrum ignobile fuit, et nullius dignitatis inter cætera regna. Camelus Medorum regnum est, quod semper fuit potentissimum. Ascensorem ergo bigæ vidit prophetam venientem, quia cum Medis et Persis venit ipse
D Cyrus contra Babylonem pariter cum avunculo suo Dario. « Et contemplatus est » speculator, id est ego contemplatus sum, « diligenter multo intuitu. »

« Et clamavit ut leo. » Ipse propheta qui appellatur speculator, nuncupatur et leo pro virtute animi : et quia dubium erat de persona speculatoris, ipse exponit manifestius, dicens : « Super specula Domini ego sum stans jugiter per diem, et super custodiam meam, » id est, super locum contemplationis meæ « ego sum stans totis noctibus. » Super custodiam, inquit, meam sum, ut me custodiam ab omni peccato, ut sim dignus audire verba Dei : et super specula Domini sum jugiter, id est semper sum positus in contemplatione Dei, et diebus ac noctibus sum præparatus audire et loqui quod ipse præceperit.

« Et respondit, » subaudis leo qui supra clama-
verat, « et dixit : Cecidit cecidit Babylon, et omnia
sculptilia deorum ejus contrita sunt in terram. »
Quod dicit cecidit Babylon, intelligendum est quia
in prophetia Dei jam ceciderat. Vastante Cyro cum
Dario Babylonem, non solum urbs est destructa, sed
etiam idola ejus ad nihilum redacta sunt, destructo
templo Belis et igne concremato.

« Tritura mea et filia areæ meæ quæ audivi a Do-
mino exercituum Deo Israelis annuntiavi vobis. »
Facit apostropham ad Hierusalem, quam appellat
trituram, eo quod a diversis gentibus triturbatur
sive conculcabatur. Triturare enim est conculcare.
Filia etiam areæ appellatur, id est filia templi, quod
erat constructum in area Ornam Jebusæi, qui et
Areuna vocabatur (II Reg. xxiv). Et est sensus : O
tritura mea, Hierusalem, quæ a multis gentibus es
contrita, et, o filia areæ meæ, id est, templi quod
situm est in area Areunæ, non tibi videatur incre-
dibile esse, quod dixi de Babylone : quia non sunt
mea verba : sed Domini exercituum, et quæ audivi
ab illo annuntiavi vobis.

« Onus Duma. » Pro Duma Septuaginta Idumæam
interpretati sunt, quæ est provincia Sarracenorum.
Duma autem regio est Idumææ provinciæ, et sunt
habitatores ejus de progenie Esau, qui et Edom sive
Seir est appellatus. Constat vero Idumæos ab Assy-
riis vel Chaldæis expugnatos esse, sicut et duas tri-
bus. Sed videntes post septuaginta annos duas
tribus de captivitate Chaldaica esse reversas, et se in
servitio detineri, divinum implorabant auxilium,
cur non etiam ipsi fuerint liberati, cum de stirpe
fuerint Abraham et Isaac. Unde dicit Dominus : « Ad
me clamat ex Seir, » quilibet, id est Idumæus qui de
Seir est captivatus in Babylonem et Medam, ubi
adhuc detinetur. « Custos quid de nocte ? Custos
quid de nocte ? » subaudis liberas populum tuum. Et
est sensus : O custos Israel omnipotens, qui populum
tuum tueris custodia sempiterna, et quasi in nocte
dormientibus illis vigilas ne hostis irrumpat super eos,
liberans illos de nocte captivitatis, quare et nos qui
de ejus genere sumus, simili clementia non protegis ?

« Dixit custos » non dubium quia Deus omnipo-
tens. « Venit mane, » id est libertas populo meo, et
nox, id est tempus tribulationis, venit genti Idumæorum.
Populo meo præbebo lumen lætitiæ de captivitate revertendi,
et vos derelinquam in tenebris captivitatis et servitutis,
eo quod gavisi estis super vastatione populi mei.
Nam quia Idumæi lætati sunt de captivitate populi
Israelitici, idcirco et ipsi in captivitatem postmodum
ducti sunt. « Si quæritis quærite : convertimini et venite. »
Et est sensus : Si quæritis me, ex toto corde de captivitate
redite. Aliter : Si quæritis tempore necessitatis meum
auxilium, et in prosperitate similiter me quærite.
Convertimini ad me toto animo, et venite appropin-
quantes mihi per bona opera, et suscipiam vos pen-
nitentes.

« Onus Arabiæ. » Arabes ipsi sunt Sarraceni et

A Ismaelitæ, ex Ismaele et filio ipsius Cedar ducentes
originem, quorum regio appellatur Arabia. Qui cum
recte Agareni vocari debuerunt, ab Agar matre sua,
mutato nomine malunt se Sarracenos vocari quam
Agarenos, quâsi non de ancilla Agar, sed de libera
Sara exorti (Gen. xxv). Quia ergo isti Judæis fugien-
tibus a facie Chaldæorum cum debuissent aquam
et panem dare, panem dantes, aquam retraxerunt,
ut illi magis exardescerent in sitim et morerentur :
idcirco et ipsi in captivitatem ducti sunt. Et licet illi
hoc agerent, tamen alloquitur Deus omnipotens
Judæos fugientes, inquires : « In saltu ad vesperam
dormietis, in semitis Dodanim. » Vos, o Judæi, qui
obsidionem Babyloniam effugere poteritis, in saltu,
id est in sylvis Sarracenorum, dormietis, sive requie-
scetis, fugientes Chaldæos. In semitis quoque Do-
danim requiescetis. Dodanim interpretatur in propin-
quos vel cognatos. In semitis Dodanim dormietis,
hoc est in itinere quod ducit ad propinquos vestros
Sarracenos.

« Occurrentes sitiendi, » subaudis populo meo,
« ferte aquam. » Ad Ismaelitas sermo convertitur,
ut ferant aquam fratribus suis Judæis ad se con-
fugientibus. Currite, inquit, et lapsis fratribus ac
periclitantibus ardore sitis ferte aquam, ne fervore
solis nimio in solitudine pereant. « Qui habitatis
terram Austri, » id est meridianam, « cum panibus
occurrite fugienti, » populo meo. Nonsolum, inquit,
aquam, sed panem ferte fugientibus, ut quos af-
flixit obsidio et persecutio hostium, vestra misericor-
dia relevet.

« A facie enim gladiatorum fugerunt, a facie gla-
dii, » subaudis Babyloniorum « imminentis, a facie
arcus extenti, » id est a facie Elamitarum, qui sunt
peritissimi sagittarii, et cum Chaldæis venerunt, « a
facie gravis prælii. » Ac si diceret : ne despiciatis
miseros, quia cito veniet vestra captivitas.

« Quoniam hæc dicit Dominus ad me : Adhuc in
anno uno quæsi in anno mercenarii, et auferetur
omnis gloria Cedar, » id est, populus et divitiæ Sar-
racenorum, « et reliquæ numeri sagittariorum, de
filiis Cedar imminuentur. » Post unum annum Ju-
daicæ captivitatis et destructionis Hierusalem et
ipsi vastati sunt, ideoque dicit : Quando annus mer-
cenarii velox est, et brevem putat laborem, dum
tantummodo ad desideratam perveniat mercedem :
sic parvissimum temporis spatium restat, donec
captivemini, o Sarraceni ! Reddit ergo causas quare
præceperit occurrere illis. Fugerunt, inquit, Baby-
lonium gladium, fugerunt arcus Elamitarum, fuge-
runt imminentem gladium, et quia vos non præbul-
sti eis misericordiam, expleto uno anno captivitatis
eorum, auferetur omnis gloria vestra. Quod vero
dicit, et reliquæ muneri sagittariorum fortium de
filiis Cedar imminuentur, hoc modo intelligitur :
Reliquæ Sarracenorum, quæ relictæ sunt ab Assy-
riis, imminuentur a Babyloniis. Sagittarii enim sunt
Sarraceni, sicut et pater eorum Ismael, quia in so-
litudine morantur.

CAPUT XXII.

« Onus vallis visionis, » id est pondus miseriarum et pœnarum. Vallē appellat Hierusalem. Illa civitas domina gentium, et quæ antea vocabatur civitas magni regis, modo appellatur vallis despectivæ a Spiritu sancto : non quod in valle sit posita (in monte enim sita est), sed propter transgressionem mandatorum Dei, et idololatriam. Sic etiā veniente Domino in carne, appellat eam castellum despectivæ. « Ite, » inquit ad apostolos, « in castellum quod est contra vos (Math. XXI.) » Et bene dicit, « vallis visionis. » Ibi enim fuerunt prophætæ justi, qui Domini visiones videre meruerunt, sicut fuit Samuel, David, Isaias, Jeremias, Daniel, et cæteri sancti (IV Reg. XVIII; IV Reg. XXIV; II Par. XXXVI). Et notandum est in hæc sermone, quia non pertinet hoc quod propheta dicit ad illam obsidionem quæ facta est a Sennacherib temporibus Ezechiae, sed potius ad illam quæ facta est a Nabuchodonosor temporibus Sedeciae. « Quidnam tibi est? » Vox prophætæ ex persona Spiritus sancti. Quidnam tibi quoque, o Hierusalem, « quia ascendisti et tu et omnis in tecta? » bene dicit et tu. Ante enim ascendit Moab in tecta adorare idola, et Philistinim et reliquæ gentes, quam Hierusalem. Ac si diceret aliis verbis : Et si omnes gentes ascenderent super tecta adorare idola, tu quare ascendisti declinquens me redemptorem tuum? Ideo dicit :

« Clamor plena, » subaudis civitas, quia ante obsidionem plena erat illa clamore exultationis et gaudii, dum adorarent idola sua. Et adveniente Nabuchodonosor, similiter repleta est clamore tristitiæ et timoris. Ascendentes illi miserissimi super domos adorare idola sua, et petere ab eis auxilium, sed non profuit illis. « Urbs frequens » appellatur propter multitudinem populorum quæ ibi erat, rex enim ejus jugiter in ea habitabat, et exercitus ejus. « Civitas exultans » quondam, sicut temporibus David et Salomonis. « Interfecti tui, non interfecti gladio. » Hoc referendum est, sicut diximus, ad Nabuchodonosor et Sedeciam. Quomodo ergo interfectus est populus ejus obsidione? Fame et siti. Et quare non in prælio est? ipse manifestat.

« Omnes principes tui fugerunt. » Sicut enim in libro Jeremiæ legitur (Jer. XXXIX), cum obsidione obsideretur civitas a Chaldæis, per quoddam foramen muri exiit Sedecias rex nocte, et principes cum eo fugientes per campos Jerichontinos. Sed non fideo liberati sunt, quia non habuerunt fiduciam in Domino. Persequentes enim eos Chaldæi, comprehenderunt illos in eisdem campis, et duxerunt ad Nabuchodonosor qui erat in Reblatha. Nam ipse non ascenderat ad Hierusalem, sed populum suum direxerat ad capiendam urbem. Tunc jussit Nabuchodonosor filios Sedeciae ante oculos ejus occidi, et postea eruit illi oculos ejus, ducens secum cæcaturum in cavea in Babylonem. Omnes autem principes et quicumque capi potuit ab illis, aut occisi sunt, aut etiam dure ligati et vincti et ducti in Babylonem.

A « Propterea dixi. » Vox prophætæ. Propterea quia cognovi desolationem populi mei, dixi conprophetis et condiscipulis meis : « Recedite a me, quia amara » id est graviter, « flebo » desolationem populi mei. Superius diximus, quia cum audiret propheta hæc quæ futura erant super Babylonem, flevit; quare magis ergo vastationem populi sui. « Nolite incumbere super me. » Vox prophætæ est ad condiscipulos suos, qui eum volebant consolari. Sic enim erat gravatus dolore quasi in lecto aegrotaret, itaque dicit : Nolite incumbere, id est inclinare ad me, et consolemini.

« Dies enim interfectionis a Domino Deo, subaudis oritur, » in valle visionis, » id est super Hierusalem. « Scrutans murum. » Ipse Dominus scrutatus est murum Hierusalem, quia, sicut in subsequentibus videtur, unusquisque principum Chaldæorum qui civitatem obsidebant, partem muri contra se positam destruxit. « Magificus » etiam « super montem, » id est templum existit, qui permisit illud evertere.

« Elam sumpsit pharetram. » Elam civitas est et provincia in Persida provincia, et sunt illi Elamitæ optimi sagittarii. Elam ergo, id est Elamici sument pharetram, ad sagittandum populum Judæorum, « currum » etiam « hominis equitis » sument. Licet currus duos habeat equos, potest tamen non incongrue ille qui desuper est, appellari equus. « Et parietes domus Domini nudabit clypeus. » Chaldeorum, id est fortitudo illorum. Parietes domus, qui erant vestiti crustis aureis et marmoris, nudavit clypeus, id est fortitudo et potestas Chaldæorum. Clypeus namque in hoc loco, pro fortitudine habetur.

« Et erunt electæ tuæ valles, plenæ quadrigarum. » Vox prophætæ ad Hierusalem. Hierusalem in monte sita est et in circuitu sui habebat valles delectabiles. Quando exercitus Nabuchodonosor venit contra eam, multitudo quadrigarum effusa est per latitudinem vallium. Equites autem qui in civitatem intraverunt. (non enim omnem illam multitudinem poterat capere illa civitas), posuerunt sedes suas in partibus, ne quis Judæorum fuga posset salvari. Et de hoc dictum est in Jeremia : Ecce ego congregabo omnes cognationes regnorum aquilonis et oppugnabunt Hierusalem. et ponent principes sedes suas super portas ejus. O Hierusalem, eruat valles tuæ quondam electæ plenæ quadrigis, et erunt equites ponentes sedes suas super portas tuas (Jer. XXV).

« Et revelabitur, » id est destruetur « operimentum Judæ. » Operimentum appellat templum Domini, quod opertum, id est absconsum, erat antea leprosis et immundis hominibus, sed etiam gentilibus, quia non licebat eis ingredi intus. Tunc autem revelatum est, quia violaverunt illud Chaldæi et gentes suo ingressu. « Et videbitis, » subaudis destructum « armentarium in die illa, » in qua die enim Chaldæi ceperint civitatem, et dissipaverint templum, tunc videbitis, o Judæi, concives mei, destructum arma-

mentarium « domus saltus. » Armentarium est A locus ubi reconduntur tela armorum. Erat enim domus juxta templum Domini, quam David ædificavit ad reponenda arma, in cujus circuitu erant arbores plantatæ : et propterea dicitur domus saltus, ipsaque domus non habebat parietes ex cæmento et lapidibus, sed ex ligno. Dicunt enim quia ex humore cæmenti et lapidum, nascitur rubigo in ferro.

« Et scissuras civitatis David videbitis. » Civitatem David, appellat Hierusalem. Sicuti superius diximus, murus civitatis multipliciter est perforatus ab hostibus, et multiplicatæ sunt scissuræ. « Et congregastis aquas piscinæ inferioris, » o filiæ Judæ et Benjamin. Vox prophetæ. Piscina lacus est sive cisterna, ubi colliguntur aquæ. Terra repromissionis (ut dicit beatus Hieronymus), licet fertillissima fuerit, tamen B magnam penuriam aquæ habebat, maxime circa Hierusalem, et ideo faciebant cisternas ad colligendas aquas. Jordanis quippe fluvius currit inter Galilæam et Judæam. Fons Siloæ ad radices montis Sion oritur. In Hierusalem autem erant duæ piscinæ, una superior, altera inferior. Illa quæ superior erat, non poterat capi ab hostibus. Inferior vero, poterat auferri. Cum audissent autem adventum Chaldeorum, aquas quæ in piscina inferiori erant quæ capi poterant, per quasdam fistulas et meatus deduxerunt intra civitatem, et congregaverunt eas in locum unum, et numeraverunt domos Hierusalem, et constituerunt quantum unicuique domui daretur ex ea, detraxeruntque domos aliquantas, et muniverunt civitatem contra hostes, et ipsam lacum de quo supra diximus, fecerunt decurrere inter duos muros.

« Et lacum fecistis inter duos muros. » Duos muros dicit, quia Hierusalem duplici muro cingebatur, sicut legitur in Esdra. Isti habitant in Hierusalem prima, et isti in secunda. « Et aquam piscinæ veteris » quæ quondam non habuerat aquas, subaudis vos restituētis, habentes magis fiduciam in aquam quam in Dominum, qui condidit eam. « Et operatorem illius » aquæ, id est Dominum, « de longe non viderunt » usquequo venit super eos tribulatio.

« Et vocabit Dominus in die illa ad fletum. » Hoc est, tempore illo cum venerit Nabuchodonosor, convocabit Judæos. Legimus in Jeremia (Jer. xxxviii). Quia cum Nabuchodonosor veniret super Hierusalem, antequam obsidere cœpisset populus ejus civitatem, misit Dominus Jeremiam ad Sedeciam et ad Judæos, ut agerent pœnitentiam, et misereretur eorum : sed pro nihilo duxerunt verbum Jeremiæ. Et epulati sunt et dicebant, positi in desperatione : « Comedamus et bibamus ; cras » in futuro « moriemur. » Ad calvitium autem provocavit eos, quia antiquus erat consuetudo, ut in tempore pœnitentiæ tonderent capita, et raderent barbam suam.

« In auribus meis sonuit hæc vox Domini. » Quænam fuit vox illa? « Si dimittetur populo huic iniquitas hæc? » id est, non dimittetur. Si pro non positum est. Hæc dicit Dominus ad Isaiam : « Vade ad Sob-

nam præpositum templi, qui habitat in tabernaculo, » subaudis Domini. Iste Sobna summus pontifex erat, superbus et arrogans prævaricator legis Dei, opprimens universum populum, et avertens illos a præceptis et cultura Domini, et ipse tradidit præ timore inferiorem partem civitatis exercitui Sennacherib, ideoque Dominus promittit ei mala futura. Hæc vero quæ hic dicuntur non pertinent ad illam captivitatem superius memoratam, quæ fuit temporibus Sedeciae. Et quid dicitur ei a Domino?

« Quid tu hic » subaudis facis? Tu qui superbus es et lupus rapax, cur moraris in domo mea, « aut quasi quis hic? » Ac si diceret aliis verbis : Aut tu cur sedes in domo mea, non timens ire in captivitatem, quasi hic aliquis semper possit æternaliter manere? « Quia excidisti tibi hic sepulcrum. » Non excidit ille in ipso templo suum sepulcrum, sed in ipsa civitate ædificavit domunculam in petra, et in excelso loco, sperans non ire in captivitatem, ut superbia et potentia quo jam vivens obtinuit, etiam in sua morte ostenderetur. Sed non est ibi humatus, quia captivus est in Babylonem ductus. « Sicut asportatur gallus gallinæus. » Gallus gallinæus est gallus castratus, quem nos capum sive caponem dicimus. Et est sensus : Sicut ille portatur sine impedimento aliquo, et sicut sublevatur super scapulam saccus sine labore, sicut asportatus est ille a terra sua. « Coronans coronabit te. » Coronam appellat laminam auream, ubi erat scriptum nomen Domini, quam portabat sacerdos semel in anno in C fronte. Pro illa corona tribulatus est tribulatione. « Quasi pilam mittet te in terram. » Sicut si posita fuerit pila in aliquo tumulo, sive monte, cito decurrit in vallem, sic ille lapsus est cito de gloria et superbia ad ruinam. « Et ibi erit currus gloriæ tuæ ; » currum posuit pro omni gloria et potentia et dignitate, quæ omnia pariter cum illo ducta sunt, et ignominia, id est contaminatio domus Domini, reddita est illi.

« Et erit in die illa, » hoc est cum tu depositus fueris de statione, id est de loco tuo. « Vocabo servum meum Eliachim filium Helchiæ. » Eliachim unus erat ex viginti quatuor sacerdotibus, qui suscepit decus pontificale per Sobnam, quia inventus est justus. Sobna fuit quasi lupus rapax omni populo. Ille autem ut pater, tam populo quam sacerdotibus, domum David appellat domum Domini, ubi erat clavis aurea. Paxillum per metaphoram ipsum Eliachim nuncupat. Locum fidelem dicit, ubi conveniunt fideles. « Et erit ibi in solium gloriæ? » Cujus? « domui patris sui. » Magnum enim honorem habebant propinqui ejus et cognati, cum viderent eum ita glorificatum. « Et suspendam super eum, » id est super paxillum. Adhuc servat metaphoram. Sicut in paxillo, id est in stipite, suspenduntur diversa utensilia, sic omnis ornatus templi Domini in regimine illius constitit. « In die illa, dicit Dominus, auferetur paxillus. » Notandum isto in loco, quia hæc quæ dicuntur, non pertinent ad captivitatem Sobnæ, sed potius ad ultimam quæ fuit temporibus Sedeciae, quam supe-

rius memoravimus. Considerandum est etiam, quia licet superius paxillum voluisset intelligere Eliachim pontificem, tamen modo convertit se ad alia: significans per paxillum ipsum sacerdotium, quod post mortem Eliachim destructum est. Nam quandiu ipse vixit, honorifice omnia acta sunt in templo Domini. Illo vero moriente, defecit et illud: in tantum ut quando captivitas advenit temporibus Sedeciae, carerent sacerdotio. Possumus etiam hoc allegorice intelligere, quod de Eliachim scriptum est, et Sobnam. Per Sobnam, qui superbus et arrogans fuit, significantur sacerdotes Judaeorum, Scribae et Pharisaei. Per Eliachim vero humilem et justum, qui interpretatur *resurgens*, significatur Dominus Jesus, qui tertia die resurrexit, et qui factus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech (*Psal.* cix). Per hoc quod ipse Sobna ejectus est de ministerio, et pro eo Eliachim ordinatus est: significatur sacerdotium Judaeorum destructum, et sanctam Ecclesiam pro illo constitutam a Domino esse in gentibus: qui modo est pater habitantibus in Jerusalem, hoc est, in Ecclesia. Clavis domus David scientia Scripturarum intelligitur, quam Dominus aperuit quando discipulis suis concessit, ut intelligerent omnia quae de eo scripta erant in lege Moysi, et prophetis, et psalmis. Clausit autem, quia quae ipse non aperuit, adhuc clausa permanent. Per clavem etiam, quam super humerum portavit, possumus intelligere imperium regni, et signum victoriae, id est, crucem quam ipse proprio humero portavit (*Joan.* xix): sicut jam diximus illo in loco ubi dicitur: Cujus imperium super humerum ejus (*Isa.* ix). Fixit illum in loco fideli, id est, in Ecclesia fidelium. Unde recte sequitur: « Et erit solium gloriae domui patris sui. » Domus Dei Patris angeli sunt, sive corda sanctorum, in quibus ipse inhabitat. Cujus domus solium est gloriae Dominus Jesus Christus, quia ipse eminet supra omnem Ecclesiam, et ipse est caput omnium electorum, et gloria ipsorum praesidendo illis, et ad contemplationem suam ac Patris eos introducendo.

« Et suspendit super eum. » Attendere fecit ad doctrinam illius electos suos « vasorum diversa genera suspendit, » id est corda electorum. Per vas craterarum, hoc est, per vas vinarium, debemus intelligere apostolos et doctores sanctae Ecclesiae, qui nos vino, id est mysterio divinarum Scripturarum inebriant, et qui etiam gratia sancti Spiritus inebriati, nos etiam inebriant. Per vas autem musicorum, cantores sanctae Ecclesiae, qui suis modulationibus corda audientium ad amorem Dei provocant. Hoc autem quod dicitur: « In die illa auferetur paxillus, qui fuerat fixus loco fideli, » referendum est ad diem judicii. Veniente enim Antichristo, postquam plenitudo gentium intraverit, praedicante Elia et Enoch omnis Israel salvabitur (*Rom.* xi). Et illo in tempore complebitur illud quod dictum est: « Superabundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum (*Matth.* xxiv). » Multi enim praeter timorem Antichristi, et afflictione negabunt Christum: et tunc confringetur paxillus, id

A est Evangelium quod erat in Ecclesia, et ex parte cessabit, et transibit ad Judaeos.

CAPUT XXIII.

« Onus Tyri. » Onus, id est pondus miseriarum, et poenarum. Tyrus civitas nobilissima fuit Chanaanorum, plena divitiis et abundans opibus. Sed quando Isaias hoc ei praedicebat, in insula maris magnae aedificata erat. Postea autem longo post tempore, veniente Nabuchodonosor cum omni exercitu suo, voluit eam continentem facere terrae. Et sicut legitur in Ezechiele (*Ezech.* xxix), omnis humerus depilatus est, et omne caput decalvatum in servitium illius: sed non profuit illi, quia non potuit illas coaequare terrae. Cum autem vidissent illi qui in civitate erant, quia non poterant resistere Nabuchodonosor, quicumque illorum valuit naves conscendere (de illis dico qui naves habebant) fugerunt in Aegyptum, et ultra mare et in Moab, et in alias regiones sibi vicinas. Quod videns Nabuchodonosor, furore nimio succensus conscendit in naves, et subvertit omnem civitatem, omnesque quos ibi reperit duxit captivos: sicut in subsequens videmus. Et reversus est in Chaldaeam, datumque est illi pro Tyro a domino regnum Aegypti. Postea vero quam reaedificata est post septuaginta annos, venit Alexander Magnus cum pergeret ad capiendam Aegyptum, et divisit partem exercitus sui ibi contra Tyrum, ut coaequant illam terrae, et non potuerunt. Ille autem, subjugata Aegypto, veniens cum populo Aethiopiae et diversarum gentium, ivit in sylvam et succidit arbores, adduxitque ad mare, et implevit illud tam ex lapidibus quam arboribus et humo: ut sicis pedibus posset venire ad civitatem, quod et fecit. Omnesque cepit qui in civitate erant, et ipsam subvertit. Non loquitur autem de ista destructione propheta, sed de illa quam Nabuchodonosor adimplevit. Quare autem hoc ei evenit? Haec est causa. Cum Hierusalem capta esset a Chaldaeis temporibus Sedeciae, et populus ejus in captivitatem ductus, templumque dirutum, insultavit Tyrus vastationi ejus. Ideoque quia gavisa est de tribulatione illius, fecit ei Dominus similiter, mittens super eam Nabuchodonosor. Et praedixit ei per prophetam mala, quae futura illi erant. « Ululate, naves maris. » Metaphorice loquitur propheta: quia naves non possunt ululare: sed homines qui in illis consistunt. In Graeco apertius dicitur: Ululate, naves Carthagini, qui consueveratis venire ad Tyrum negotiationis causa. Carthago colonia fuit Tyrii, quia ab ipsis constructa est, et ipsi eam incolerunt. Et quare dicit propheta, ululate? « Quia vastata est domus, » id est, civitas Tyrus, unde venire consueverat vobis aurum, vel vestra negotiatio. « De terra Cethim revelatum est » eis. Cethim pro Graecia posuit, sicut legitur in libro Machabeorum (*I Mach.* i) de Alexandro Magno, quia egressus est de terra Cethim, id est, de Graecia. Et quid revelatum est Carthaginensibus a Graecis? Vastatam esse Tyrum. De Graecia namque veniebat

negotiatores ad Tyrum, sicut et de diversis gentibus A et civitatibus. Dumque illi reverterentur in patriam, nuntiaverunt Carthaginensibus destructionem Tyri.

« Tacete, » id est, pœnitentiam agite « qui habitatis insulam » maris, o Tyrii qui estis negotiatio Sidonis, quia ab ipsis ædificata est illorum civitas, ipsique Sidonii sæpe veniebant causa negotiandi ad Tyrum. Vox prophetæ est ad habitatores Tyri, sicut et hoc quod sequitur: « transfretantes mare. » Qui fuerunt isti transfretantes mare, et repleverunt eam positam in aquis multis suis divitiis? Sidonii, Carthaginenses, Græci et alii qui de diversis gentibus confluebant ad eam: maxime Ægyptii, sicut in subsequentibus habetur. « Semen Nili, messis fluminis fruges ejus. » Iste versiculus constructione eget, istaque est concatenatio: Fruges ejus, id est, Tyri, B semen Nili fluminis, et messis ejus semen Nili fluminis. Terra Chananæorum in quorum medio Tyrorum civitas posita est, infertilis est. Terra autem Ægyptiorum quam Nilus fluvius irrigat, fertilissima est, et abundans admodum frugibus. Ideoque trãsibant mare negotiatores Tyrorum, et emebant ab Ægyptiis frumentum, fabam, hordeum, linum, et cætera quæ illa terra profert: dantes e contra aurum, argentum, pallia, et hujusmodi pretia. Et hoc est quod dicit, quod Ægyptii seminabant illi sumebant, et messis Ægyptiorum fructus et esca illorum erat. « Et facta est negotiatio gentium, » omnes gentes quæ in circuitu ejus erant concurrebant ad eam, quia ipsa erat locupletior omnibus.

« Erubescite, Sidon, ait, » enim « mare: et fortitudo maris, » dicens. « Duoobusmodis intelligendus est iste versiculus. Potest enim sic intelligi, quod propheta loquatur ex persona maris, quasi ipsum fretum animam habeat, et condoleat civitati Tyro. Vel alio modo, ut habitatores diversarum civitatum qui in mari residebant, et quibus Tyrus mercimonia præbebat dicerent ad Sidonios, qui Tyrum ædificaverunt, compatiendo miseriis eorum: O Sidon civitas, erubescite, id est, confundere, et habe mœrorem et verecundiam, super desolationem filiaæ tuæ Tyri: quoniam propter superbiam et fornicationem suam ad nihilum redacta est. « Non parturivi, et non peperivi filios. » Vox populi habitantis in mari, vel etiam ipsum mare loquitur, si ita potest dici. Non propterea dicit quod non peperit filios, sed condolendo dicit, quod non fuerint filii ejus tales qui Tyrum possent defendere: vel etiam ad incrementum non pervenerunt, id est, ad perfectionem virgines illius et filii ante ab hostibus interfecti, quam plenum haberent.

« Cum auditum fuerit in Ægypto. » Vox prophetæ. Ægyptus in proximo erat civitati Tyro, erantque ad invicem connexi amicitiaæ vinculis. Deferebant enim Tyri in Ægyptum hoc quo illi carebant, accipientes e contra ab illis frumentum, et cætera quæ in Ezechiele plenius commemorantur. Ideoque dicit: Cum audierint Ægyptii subversam esse Tyrum, dolebunt super eam,

« Transite maria. » Vox prophetæ dans consilium Tyriis. Sicut enim superius diximus, cum mente pertractassent non posse resistere se Nabuchodonosor, pars maxima illorum conscenderunt naves, et fugerunt trans mare; pars etiam illorum carens navibus remansit in civitate. Loquitur ergo propheta ad illos qui fuga lapsi sunt, dicens: Transite maria. Illis autem qui in civitate relictii sunt, dicit:

« Ululate qui habitatis Tyri: » capiemini enim a Chaldæis. « Nunquid non hæc est vestra, » subaudis civitas « quæ gloriabatur propter antiquitatem sui? » Vox prophetæ ad negotiatores Carthaginis, et aliarum civitatum. Erigebatur enim in superbiam Tyrus, dicens: Ego in antiquo tempore ædificata repleta sum divitiis, et domina omnium negotiatorum. Et quia inflata superbia gloriata est, « ducent eam pedes sui in Chaldæam. » De illis modo loquitur quos duxit Nabuchodonosor in Babylonem.

« Quis cogitavit hoc super Tyrum, » ut destrueretur, quæ « quondam » fuit « coronata? » Vox prophetæ quis hoc cogitaverit, et ipse demonstrat quis cogitavit, cum dicitur: Dominus exercituum cogitavit hoc. Unde erat coronata? Sicut rex habens diadema in capite, sceptrum in manu, altior omni suo populo et præclarior existit: sic illa residens in medio mari, plena divitiis et negotiationibus, omnibus civitatibus locupletior et præcelsior erat. Vel etiam ex hoc appellatur coronata, quod omnes civitates C et negotiatores in circuitu illius positi, confluebant undique, quibus erat circumdata quasi ex corona. Institores vocantur negotiatores, eo quod superinsistant negotiis et mercimoniis. Dicit ergo propheta, quia tam dignos et nobiles habebat negotiatores et institores, qui principes et inclyti poterant esse in regnis.

« Dominus cogitavit » ut de superbia deducatur « ad ruinam et universos inclytos terræ, » subaudis Chananæorum, « ponat ignominiam. Transi terram tuam » o filia maris. « Quasi » aliquis qui cito transnavigat aliquem « rivulum. » Quare hoc? « Quia non est cingulum tibi, » id est, non habes ultra vires resistendi Chaldæis. Per cingulum, fortitudinem sive vires intellige, quia in lumbis qui cinguntur D cingulo, vis hominis consistit (Job. xxxviii).

Consilium dat propheta Tyriis. « Manum suam extendet supra mare. » Vox prophetæ est. Quis extendet manum suam? Dominus. Ad quid faciendum? Ut conturbentur regna. Quæ regna? Ægyptiorum, Moabitarum, et cæterorum in circuitu Tyri. Cum enim audissent universa regna quæ erant in circuitu Tyrorum, quod illi deprædationis ruinam sustinerent, nimio timore perterriti dixerunt: Quid faciemus nos modo, quando regina nostra prædæ est data? Certe capiemur a Chaldæis. Sic factum est de regno Ægyptiorum. Legimus in Ezechiele (Ezech. xxix), quia regnum Ægypti pro subversione Tyri dedit Dominus Nabuchodonosor, dicens: Filii homi-

nis, Nabuchodonosor servo meo merces non est red-
dita pro servitute, qua servivit mihi contra Tyrum,
da ei Ægyptum pro Tyro. « Dominus mandavit ad-
versum Chanaan. » Hoc quod superius dixit, exten-
det manum suam, modo dicit, mandavit. Extendere
manus Dei, est mandare. Mandare illius voluntas,
voluntas operatio. Ea virtute mandavit Nabuchodo-
nosor. Quid? Ut veniret adversum Chanaan, « et
contereret fortes ejus, » id est fortes Chananæorum.
Tyrus, ut jam diximus, Chananæorum civitas erat :
et fortissimi illorum in Tyro habitabant, et in con-
tritione Tyrorum, illorum fortes perempti sunt.

« Et dixit, » subaudis Dominus, « Non adjicies ul-
tra » etc. Calumnia est accusatio. Filia Sidonis ap-
pellatur Tyrus, quia ipsi ædificaverunt eam. Gloria-
batur autem Tyrus in divitiis suis, et accusabatur
ab omnibus in circuitu suo quod superba esset,
ideo dixit : O virga filia Sidonis, postquam destructa
fueris non gloriaberis amplius, et non accusabunt te
populi quod typo superbæ inflata sis. « In Cethim
consurgens transfreta. » Vox prophetæ ad Tyrum.
In Cethim, id est, in Græciam si ieris, non habebis
requiem. De illis dicit qui transierunt mare : et
fugerunt in Ægyptum et in Græciam. Et quare non
habuerunt ibi requiem? Quia comprehensi sunt a
Nabuchodonosor.

« Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit. »
Notandum, quia non dixit non erit, sed non fuit.
Verum est enim, quia usque ad mortem Nabuchodo-
nosor fortissimi super omnes gentes Chaldæi Assy-
riique fuerunt. Postea autem Græcorum et Roma-
norum populus fortior fuit. « Assur fundavit eam, »
subaudis illam terram. Assur potentissimus et for-
tissimus homo fuit, a quo fundata est, id est, a quo
originem sumpserunt. Vox prophetæ. Ipse Assur ve-
nit super te, o Tyre, « in captivitatem transduxerunt
robustos » sive captivos « ejus. » Cujus captivos?
Tyri « suffoderunt domos ejus. » Quando Nabucho-
donosor navigio venit ad Tyrum, non solum muros,
sed etiam domos omnes subvertit, et quæ antea erat
negotiatio civitatum, facta est siccatio saginarum
per septuaginta annos.

« Et erit in die illa, in oblivione eris, o Tyre, septua-
ginta annis, sicut dies regis unius. » Vox prophetæ :
Sicut Hierusalem et templum destructum, et populus
per septuaginta annos in captivitate mansit : ita et
Tyrus quæ eorum malis insultavit. Sed non vacat
quod dicit, sicut dies regis unius. Nunquid legimus
in aliqua historia, quemque regum septuaginta an-
nis regnasse? David quadraginta annis regnavit, to-
tidemque filius ejus Salomon. Ozias autem qui et
Azarias lepra percussus, quinquaginta duobus annis
regni regimina tenuit. Dicit ergo propheta : O Tyre,
sicut alicujus regis dies septuaginta annorum in
oblivione traduntur, postquam spiritum exhalaverit,
forsitan si hoc ei eventum ut tot annis regnaret : sic
tu et omnis gloria tua per septuaginta annos omni-
bus populis in oblivione eris. « Post septuaginta au-
tem annos erit Tyro quasi canticum meretricis, »

A iste versiculus pertinet ad restaurationem illius, quæ
fuit post septuaginta annos. Meretrices quæ multas
habuerunt amatores, postquam derelinquantur ab
illis vel propter deformitatem, vel senectutem, so-
lent residentes in domo componere sibi carmina, et
cantare ut recipiant consolationem, vel etiam re-
centes ad memoriam hoc quod prius gesserunt, cum
canticis commemorant illud : sic et Tyrus postquam
reversa est egit.

« Sume citharam, » o meretrix. Consilium dat
propheta, qualiter agat poenitentiam, ut evadere
queat judicium Domini, dicens : « Sume ci-
tharam, et perge per tuam civitatem » cantando
tuas miseras, quatenus misereatur tui Dominus.
« Bene cane, frequenta canticum. » Hæc quæ
B quuntur ex onere isto, ad reversionem illius per-
tinent. Propterea rogat propheta canere illam, et
frequentare canticum miseriarum suarum : ut re-
cat ad memoriam pristina mala, propter quæ ni-
gravit a proprio solo, et propter quæ destructa est,
ne iteram similia ei eveniant. Dicunt enim doctores :
Quia vis est artis musicæ, ut si hominem lætam in-
venuerit, lætorem reddat. Sin autem tristem, tri-
stitiam illi augeat.

« Visitabit Dominus Tyrum post septuaginta
annos. » Ista visitatio in bona parte intelligenda
est, quia post reversionem suam repleta est mer-
cibus, sicut et antea. « Et rursus fornicabitur : »
Fornicatio in hoc loco pro negotiatione ponitur,
quia post restaurationem sui cum universis gentibus
C negotium suum exercuit.

« Et erunt negotiationes ejus sanctificatæ Do-
mino. » Quomodo fuerunt mercedes illius sanctifi-
catæ Domino? Dicit beatus Hieronymus, quia
postquam reversi sunt filii Israel de captivitate
sub ducibus Zorobabel et Nehemia, et Tyrii post illos,
non longo tempore conjuncti sunt in amicitia simul.
Etiam non abscondebantur neque reponerantur di-
vitæ eorum in thesauris cupiditatis causa, sed ve-
niebant illi in Hierusalem, et offerebant Domino
munera et hostias : aurum videlicet, argentum, pal-
lia, gemmas, oves, et boves, et linteamina : unde et
pars remanebat ad ornatum templi Domini, pars
etiam cedebat in usus sacerdotum : ideoque erant
sanctificatæ Domino negotiationes ejus. Possunt
etiam et hoc aliter intelligere. Post ascensionem
Domini ad superos, prædicante egregio prædicatore
Paulo Tyriis et Sidoniis, conversi sunt toto mentis
desiderio ad fidem Salvatoris. Tuncque fuerunt ne-
gotiationes ejus sanctificatæ Domino : quia non
absconderunt eas in arcanis thesaurorum suorum
avaritiæ cupiditatisque causa, sed ædificaverunt
Ecclesias ex eis, et præbuerunt sumptus, et ea quæ
necessaria erant prædicantibus Evangelium discipu-
lis, videlicet beati Pauli, quos ipse apud eos dimi-
sit necnon pauperibus egenisque pro nomine Chri-
sti. Quod autem addit « ut manducent, » subaudis
hi qui habitaverint coram Domino, « usque in sa-
turitatem, et vestiantur usque ad vetustatem » ad

utrosque referri potest, et ad Judæos et ad credentes, qui coram Domino habitaverunt, hoc est voluntatem illius impleverunt, quod ex bonis illorum comederint usque ad saturitatem, sicut jam diximus, et vestiti sunt illorum vestimentis usque ad vestustatem, hoc est, usque ad sufficientiam.

CAPUT XXIV.

« Ecce Dominus dissipabit terram. » Hucusque propheta diversarum gentium et civitatum onera describit, Babyloniorum videlicet, Assyriorum, Ægyptiorum, cæterorumque multorum. Hæc vero quæ hic dicuntur, ad diem judicii pertinent, generaliter de universis habitatoribus orbis. A specie enim per venit ad genus. Et quid est quod dicit propheta, Dominus dissipabit terram? Nunquid ita dissipabitur ut desinat esse quod est? Non Dominus etiam dicit in Evangelio: « Cælum et terra transibunt (*Luc. xxi.*) » Quomodo? Per immutationem et meliorationem, sicut aperte Joannes in Apocalypsi sua demonstrat: « Et erit cælum novum et terra nova (*Apoc. xxi.*) » Si enim ita transiret, penitus desinere non posset. Quod et Salomon minime loqueretur. « Generatio præterit et generatio adventit, terra autem in æternum stat (*Eccle. i.*) » Dissipabit ergo Dominus terram extremo judicio, id est per ignem faciet eam transire, mutans illam ab hac specie, quam nunc habet in meliorem. « Et nudabit eam ab habitatoribus, » ab hominibus, a bestiis, a serpentibus, ab arboribus, ab omni sorde vel spurcitia, « et affliget faciem ejus » quia per ignem transibit. Medicus enim quando infirmum cum igne curat, licet sanitati illum restituat, affligit tamen illum. « Et disperget habitatores ejus, » id est dividet. Quando erit illud? Quando segregabuntur oves ab hædis, « justi ab injustis (*Math. xxv.*) » In præsentem enim sæculo pariter mixti sunt boni et mali. Tunc autem alias erit, quia ibunt impii in supplicium æternæ damnationis, justi in gaudium æternæ quietis.

« Et erit sicut populus, sic sacerdos. » Bonus laicus cum bono sacerdote remunerabitur, et malus laicus cum malo sacerdote damnabitur. Non erit discretio inter Dominum et servum, inter ancillam et dominam, si uterque bonus vel utraque bona vel mala fuerit. Sic et de cæteris est dicendum. Fœnator est, qui commodat vel præstat alicui aliquid. Mutare quidam dicunt, mutatam pecuniam reddere, ut pro argento equum. Vel etiam dicunt: Quia mutuum dicitur, meum tuum. Et tractum est ex jure.

« Dissipatione dissipabitur terra, » quia omnia dissipabuntur et ardebunt, quæ in ea sunt. Quare? « Quoniam deprædabitur a Domino. » Et quomodo deprædabitur? Quia habitatores ejus non erunt in ea.

« Luxit et defluxit, » pro eo quod est lugebit et defluet, id est deficiet. Et quomodo potest terra luge? Per terram habitatores ejus intelligamus. Defluxit, id est, deficiet orbis et altitudo populorum, id est, superbi et potentes quique infirmabuntur in die illa.

« Et terra interfecta est. » Quis potest terram interficere? Nunquidnam animam habet? Per terram terreni homines, et carnaliter viventes intelliguntur. Terra ergo interfecta est ab habitatoribus suis, id est, terreni homines interfecti sunt ab aliis terrenis hominibus, qui habitabant in terra. « Quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus. » Hæc ad sequentia pertinent. Quod est lex hoc etiam et jus, fœdus, amicitia. Quicumque ergo legem bene et rite observaverit, procul dubio ille meretur Deo conjungi per bona opera, et post conjunctionem fœdus habebit eum illo, id est amicitiam. Sicut ipse dicit apostolus: « Jam non dicam vos servos, sed amicos meos (*Joan. xv.*) » Judæi jactabant se de generis nobilitate dicentes: Nos regale sacerdotium, gens sancta, et filii Abrahæ, nobis quoque solis data est lex. Sed mentiebantur in hoc, quod ipsi soli legem acceperint. Nam omnibus hominibus Deus omnipotens naturalem legem præcepit observare. Quæ est naturalis lex? Quod tibi non vis fieri, alii non feceris. Judæi ergo et legem naturalem et legem scriptam, et insuper Evangelium spreverunt, pro nihilo ducentes. Gentes autem et legem naturalem et Evangelium transgressæ sunt, et hoc de illis dictum esse attendendum est, qui Christum non imitaverunt.

« Propter hoc maledictio devorabit terram. » Propter quid? Quia transgressi sunt leges. Per terram intelligendi sunt homines terreni. Et quæ erit illa maledictio, quæ vorabit et disperdet universam terram? Sententia super omnes terribilis, cum dixerit judex omnium: « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Math. xxv.*) » « Ideoque insanient cultores ejus. » Insanire est in amentiam et in stuporem nimium verti, cultores terræ sunt ejus amatores, qui terrenis desideriis et curis mundanis incubant. Atque vertentur in amentiam amoris ejus, quia videbunt illum cujus præcepta spreverunt, et audient suam damnationem perpetuam. « Et relinquentur homines pauci; » hoc ad electos pertinet. Cum fuerint omnes reprobi in harathrum æternæ cruciationis demersi, pauci electi remanebunt. Sicut ipsa Veritas dixit: « Multi vocati, pauci electi (*Math. xx et xxx.*) » Sed si bene attendimus, non erunt pauci. In suo enim numero perfectionem habebunt, sed comparatione reproborum pauci videntur esse numero.

« Luxit vindemia. » Vox prophetæ sic loquentis de futuro quasi de præterito. « Luxit et infirmata est, » pro eo quod est lugebit et infirmabitur vitis. Quomodo potest vindemia sive vitis luge? Metaphorice intelligendum est. Per vindemiam sive vitem, potatores vini et ebriosos accipere debemus. Sicut a propheta superius dictum est: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. Quando lugebunt isti? In die judicii, quia sicut dicit Apostolus: « Ebriosi regnum Dei non possidebunt (*I Cor. vi.*) » « Quiescit sonitus lætantium: » pro eo quod est, quiescet in die judicii. Maximus mœror erit recordatio lætitiæ hujus sæculi.

« Amara erit potio » illis qui modo, in hoc A sæculo, diversis prandiis, et diversis potionibus delectantur, in die iudicii amara erit illis, bibentibus illam in hoc sæculo.

« Attrita est civitas, » pro eo quod est finem accipiet. Per unam civitatem omnes civitates intelligendæ sunt: vel etiam per istam civitatem vanitatis Babylon, quæ fuit civitas civitatum, potest intelligi. Vel aliter: ut per civitatem unam mundus iste significetur qui finem tunc accipiet. Et quare dicit vanitatis? Quia quidquid transit et mutabile est vanitas est, juxta quod Sapientia dicit: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Sap. 1). »

« Clamor erit super vino in plateis. » Platea Græcum nomen est, et dicitur a latitudine. Quid ergo per plateam isto in loco intelligendum est, nisi illi B qui per latitudinem istius sæculi vagantur? Unde et ipsa Veritas dicit: « Lata et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem (Matth. vi). » Vinum in hoc loco significat errorem, quia illi qui ebrii sunt, errant et insanunt. Veniente ergo die extremi iudicii, clamor erit in illis qui terrenis curis et desideriis deserviunt super suum errorem, quia dum debuerunt facere uvas, fecerunt labruscas.

« Relicta est in urbe solitudo. » Quod jam diximus de una civitate superius, hoc etiam dicendum est et de una urbe, « quia hæc erunt in medio terræ. » Quid erit in medio terræ?

« Ideo erit solitudo in urbe, » hoc est in hoc mundo, quia hæc erunt opere adimpleta in medio terræ quod hactenus dicta sunt, videlicet quia D minus mutabit terram. In medio terræ dicit in Hierusalem, quæ est umbilicus terræ. Multi autem amantes dicunt, quod Dominus super montem Oliveti sedebit, ex quo ascendit ad cælos. Dominus non descendet in terram ad iudicium, sed in aere sedebit in nube contra montem Oliveti. Non descendet ergo in terram, sed in spatio istius aeris sedebit in nube contra montem Oliveti, constipatus agminibus et virtutibus cælorum. In nube ascendit, et in nube iterum veniet, sicut dictum est ab angelis: « Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. 1). » Et ipse Dominus per semetipsum dicit: « Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus (Luc. xxi). » Et qui ante venit humilis, tunc veniet cum potestate magna vindicare se de hostibus suis. « Quomodo si paucæ olivæ remanserint, et racemi post collectionem. » Hæc ad subsequētia pertinent, et loquitur propheta de electis dicens: Quia sicut pauci racemi remanent finita vindemia, sic pauci remanebunt electi in die iudicii. Non in suo numero pauci, sed ad comparationem reproborum. Hi vero qui remanserint, « laudabunt Dominum cum glorificatus fuerit, et hinnient de mari, » id est de hoc mundo, subaudis liberati. Non quod illi hinnient sicut equi, sed sicut illi exultantes hinniunt, ita et hi qui remanserint, vocem lætitiæ emittent.

« Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum. » Hortatur propheta apostolos et doctores sanctæ Ec-

clesiæ, ut laudent Dominum, et dicit: O apostoli et doctores qui docti estis, propter hoc quia Dominus glorificatus est, et vidistis præmium vestrum et supplicium reproborum, glorificate Dominum in doctrina vestra. « Et in insulis maris nomen Domini, » subaudis prædicate.

« A finibus terræ laudes audivimus. » Vox electorum in die iudicii. Qui sunt fines terræ? Patriarchæ, prophetæ, apostoli, et doctores sanctæ Ecclesiæ. Et quare vocantur illi fines? Quia sicut terra finibus et terminis suis consistit, et sine illis stare non valet: ita mundus iste doctrina et meritis illorum consistit. In Hebræo enim ab alis terræ laudes audivimus (ut beatus Hieronymus dicit) habetur. Alæ terræ sancti intelligendi sunt, qui de terrenis ad cælestia, de caducis ad mansura et perpetua evolvant. Dicent enim electi in die iudicii: A finibus terræ sive ab alis, audivimus hæc quæ modo videmus, o Domine Deus noster, laudes tuas et magnitudinem tuam, quibus semper hæc prædixerunt, invitantes nos ad hæc monentes tuam voluntatem totis viribus exsequi. Audivimus etiam gloriam justis, vel specialiter gloriam Domini, qui est via et veritas, vel generaliter gloriam omnium justorum. Et dixi: « Secretum meum mihi, secretum meum mihi, væ mihi. » Vox prophetæ. Ac si diceret aliis verbis: Scio quidem, scio: quod non possum dicere. Et quia non possum dicere, væ mihi. Cum vidisset propheta et intellexisset spiritu incomprehensibilia tormenta reproborum et gloriam ineffabilem justorum, et non potuisset ea præ magnitudine sui neque ore proferre, neque scribere (quæ sicut Apostolus dicit, tanta erunt, qualia oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt), dixit præ dolore: Væ mihi, quia non sum dignus proferre quæ vidi. « Prævaricantes prævaricati sunt, » subaudis impij legem Dei. Prævaricari est transgredi. Transgredi autem est ultra ire. Vox prophetæ de reprobis. Formido est timor. Fovea: fossa, laqueus, ruina. Dicit ergo propheta: O qui habitator es terræ, id est, qui carnaliter vivis, et terrenis rebus totis conatibus inservis: formido veniet super te. Hæc verba possunt non incongrue tam ad tempora apostolorum vel martyrum, quam etiam ad tempora Antichristi referri. Temporibus enim quando persecutio eminens contra Christianos exorta est, erant multi Christiani imperfecti adhuc in fide, qui metu tormentorum dicebant intra semetipsos: Quia ergo ista persecutio sic nos urget, negabo Christum tantum verbis: et postea agam pœnitentiam. Aliter enim evadere non possum. Sed hoc dicens præ timore cadebat in foveam negationis. Et dum pœnitentiam vellet agere, instigante diabolo perimebatur a persecutoribus. Et tunc de fovea ruebat in laqueum æternæ damnationis. Sic erit et temporibus Antichristi.

« Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, » id est, de cælis. Cataractæ Græcæ, Latine dicuntur fenestræ. Et quare apertæ sunt illæ fenestræ? Ut Deus omnipotens vindictam sumat de hostibus suis. Dicit enim

beatus Hieronymus : Quia quocunque se verterint, A iudicium Dei non effugient. Et quomodo aperiuntur illi fenestræ? Quia ubique videt, et ubique præsens adest : in ore nostro loquitur. Deus enim omnipotens quando peccatores non punit, videtur esse absens. Quando percutit illos, tunc videtur illis appropinquare. « Et concutientur fundamenta terræ. » Juxta historiam hæc omnia implebuntur, quia terræ motus magnus erit. Allegorice autem per fundamenta terræ, principes istius sæculi intelliguntur qui terrene vivunt. Similiter per terram, homines terrenis rebus inhærentes.

« Agitatione agitabitur terra » id est, commotione movebitur, vel ipsa terra vel habitatores ejus. In momento enim omnia transibunt ab ea. « Et gravabit eam iniquitas sua. » Terra non potest iniquitatem agere. Iniquitate ergo terrenorum hominum gravabitur terra, « ut non resurgat, » id est, ut non sit jam amplius habitatio hominum in ea.

« Et erit in die illa, » id est, in die iudicii « visitabit Dominus » in malum scilicet et non in bonum « super militiam cœli in excelso. » Militiam cœli appellat propheta Antichristum, sociosque ejus dæmones : qui per cœlum, id est, per istum aerem discurrunt. « Et super reges terræ. » Reges terræ sunt, qui terrena sectantur, et ad cœlestia nunquam animum extollunt. Super illos tales visitabit Dominus omnipotens in die iudicii, quia reddet illis secundum quod merentur (*Math. xvii; I Cor. iii*). Ipsi etiam principes dæmonum possunt appellari reges. Sicut dicit angelus ad Danielelem (*Daniel. x*) : « Princeps C autem Persarum restitit mihi. » Et paulo post : « Et ecce princeps Græcorum veniens. » Et egregius prædicator : « Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et adversus mundi rectores tenebrarum harum (*Eph. vi*). »

« Et congregabuntur in congregationem unius falcis in lacum, et claudentur ibi in carcerem, et post multos dies visitabuntur. » De hoc versiculo Isaiæ prophetæ multipliciter multi disputaverunt, sed non omnes æqualiter senserunt. Origenes dicit : Quia postquam acceperint a Domino illam sententiam terribilem, « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Math. xxv*), » post multos dies, id est post mille annos finito iudicio a Domino visitandi sunt. Quam sententiam nemo sanctorum Patrum corroborat, sed omnes denegant : habentes illam sententiam Domini ante oculos : Ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. Quidquid æternum est, sine termino est. Sicut ergo Dominus justis posuit gaudium æternum, ita impiis supplicium æternum. Quæ sententia idcirco videtur obscura esse, quia postquam dixit propheta, et claudentur ibi in carcerem, statim addidit, post multos dies visitabuntur.

Beda interrogatus de hac sententia per epistolam ad Acca presbytero, his verbis respondit : Profecto, dilectissime, nequaquam me ausim dicere, quod intellexerim quid in hac sententia senserit et sentiri

A voluerit propheta Isaias. Attamen quid ipse pure et catholice in his propheta verbis senserit, dicendum est. Et congregabuntur, inquit, in congregationem unius falcis in lacum. Hoc de animabus illorum quorum corpora Domino visitante dabuntur in mortem potest intelligi : quæ etsi non simul egrediantur a corporibus, cunctæ tamen unaquæque in suo ordine eundem congregabuntur in fascem : et eodem pœnarum perennium concludentur ergastulo, juxta utique dispositionem districti iudicis : ut, qui pari mente Ecclesiam impugnaverunt, pariter quia contra Deum pugnam inierunt, supplicium luant. Quia qui pares sunt in culpis, pariter damnandi sunt in pœnis. Hoc est avari cum avaris, luxuriosi cum luxuriosis, perjuri cum perjuris. Quod Dominus manifestat, cum ait de zizaniis : Alligate et facite fasciculos ad comburendum. Congregabuntur ergo pereunte Antichristo ministri deceptionum ejus in carcerem gehennalium pœnarum : et post multos dies visitabuntur, tempore videlicet resurrectionis omnium : quando ad hoc tantum animæ eorum modicum evocabuntur ab inferis, ut recepto corpore statim expleto iudicio cum cæteris peccatoribus eas relabantur in pœnas. Nam quod non statim extincto Antichristo universale sit venturum iudicium, Daniel propheta testatur : qui in ultima suæ prophetiæ visione regni illius acta describens, cum ejusdem regni tempora mille ducentis nonaginta diebus, id est, tribus semis annis comprehenderet, repente intulit : « Beatus, qui expectat et pervenit ad dies mille trecentos triginta quinque (*Daniel. xii*). » Quem versiculum beatus Hieronymus ita exponit : Beatus (inquit) qui interfecto Antichristo, dies supra numerum præfinitum quadraginta quinque præstolatur : quibus est Dominus in sua majestate venturus. Quare autem post interfectionem Antichristi quadraginta quinque dierum silentium sit, divinæ scientiæ est : nisi forte dicamus quod dilatio regni comprobatio patientiæ sanctorum est. Notandum est autem hoc quod dicit, et post multos annos visitabuntur. Quia multorum dierum appellatio, congruentius hujus sæculi temporibus assignatur, quæ alterna dierum ac noctium vicissitudine multiplicantur, quam futuri cessantibus horarum discursibus, erit Dominus sanctis in lucem sempiternam, et impii mittentur in tenebras exteriores (*Math. xi*). Ideoque recte sciendum, quia qui nunc infernalium tenebrarum carcere tenentur, post multos hujus sæculi labentis dies visitabuntur : in illa utique hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei. « Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vite, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii (*Johan. vi*). »

Hucusque sensus et dicta egregii doctoris Bedæ. Potest et secundum quod quidam dicunt ordo esse præposterus, ut postquam dixit propheta paulo superius, non adjiciet ut resurgat, de illis loquens, qui temporibus Antichristi fidem sanctæ Trinitatis negantes mortui fuerint antequam ille a Domino interficiatur : debuit subjungere : Et post multos dies

interfectionis Antichristi visitabuntur, ac deinde A adijcere :

« Et erit in die illa, » id est in die iudicii « visitabit Dominus super illum, et super reges, et super militiam cœli, » id est, super multitudinem illius qui illum imitati sunt : « et claudet illos in carcerem » æterni supplicii. Quod autem dictum est superius : Visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, ita est intelligendum : Visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, mittendo angelum de cœlis, qui hominem peccati, filium perditionis qui elevatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur (II Thes. II), divina virtute perimat. Quod beatus Gregorius per Michaelē archangelum fore arbitratur vel intelligit. Visitabitur ergo super militiam cœli, cum perimetur Antichristus : quia et illo interempto virtus spirituum malignorum, qui eum in ostensis signis mendacii juverant, infirmata cassabitur. Potest et ipse non sine ratione inter militiam cœli deputari, pro eo quod se non solum super omnes angelos, verum etiam super omnem divinæ majestatis celsitudinem exaltare præsumet. Visitabitur et super reges terræ qui sunt super terram, ministros videlicet Antichristi, et factionum fraudumque ejus fautores et cooperatores, qui infirmis ac terrenis mentibus impio dominantur imperio : quos dubium non est esse perituros. Juxta quod in hominibus qui contra Ecclesiam exarserunt factum esse dignoscitur. Et notandum, quod non ait aperte : Super omnes reges terræ. Sicut nec super omnem militiam cœli ; sed absolute : Visitabit (inquit) Dominus super militiam cœli, et super reges terræ : quia non de generali omnium sed de speciali quorundam hominum angelorumque malorumque dejectione dicta intelliguntur.

« Et erubescet luna, et confundetur sol. » Et hoc in tempore visitationis complebitur, id est, in die iudicii. Erubescet luna, id est, tabescet. Nunquid ita erubescet luna, et confundetur sol ut cadant de cœlo ? Non. Sed qualiter hoc faciet, Dominus manifestat cum dicit : « Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum (Matth. xxiv ; Luc. xxi). » Dicit enim beatus Augustinus : Quia neque sol, neque luna, neque stellæ lumen suum amittent : cum alibi idem propheta dicat : erit lux lunæ sicut lux solis septempliciter : sicut lux septem dierum : sed ad comparisonem veræ lucis, quæ est Christus, sicut ipse dixit : « Ego sum lux mundi (Joan. viii). » Et Joannes de eo : « Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I), » omnia sidera et lumina videbuntur obscurari. Quem enim splendorem præstat lumen cerei, si positum fuerit in medio solis radio, aut quid luminis auget cernentibus illud ? Nullum. Vel aliter. Reprobis enim positus in inenarrabili metu et timore, omnia videbuntur obscurari. Quod autem subjungit propheta, quasi sub eodem textu in clausula dicens : « Cum regnaverit Dominus exercituum in

monte Sion, et in Hierusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus, » magis exacto iudicii discrimine complebitur : dum ablatis impiis ne videant gloriam Dei, sancti omnes in supernæ civitatis mansionem ad contemplandam perpetuam speciem sui conditoris intrabunt. Senes autem appella : Abraham, Isaac, Jacob, prophetas, apostolos, et omnes sanctos : in quorum conspectu Dominus glorificabitur, quando ibunt impii in supplicium æternum, ipsi autem in vitam æternam (Matth. xxv). Glorificatio autem Domini, non ea qua cunctis in iudicio et injustis apparebit est intelligenda, sed illa qua in conspectu senum suorum tantummodo, id est, electorum revelabitur.

CAPUT XXV.

« Domine Deus meus, exaltabo te. » Vox propheta de die iudicii loquens : Exaltabo te, id est, magnam prædicabo te. « Confitebor nomini tuo, » id est, gratias ago tibi. Gratias agit propheta Domino Deo : quia fecit mirabilia et cogitationes antiquas fideles. Amen. » Mirabilia fecit, quando iustus et impiis juxta quod merebantur, reddidit. Cogitationes antiquæ erant, quia ante mundi constitutionem prædestinavit electos suos. Sicut dicit Apostolus. « Qui elegit nos in ipso ante mundi constitutionem (Ephes. I). »

« Quia posuisti civitatem in tumultum. » Quidam habent in tumultum. In tumultum posita est, quando destructa est. Nam civitas quando destruitur in tumultum redigitur. « Domum alienorum, » subaudis humiliasti, « ut non sit civitas et non ædificetur in sempiternum. » Judæi alieni appellantur qui alieni sunt a Deo, ut in Psalmo legitur : « Filii alieni mentiti sunt mihi (Psalm. vii). » Et in Evangelio, Domino dicente : « Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii). » Quod autem dicit ut in sempiternum non ædificentur, subaudis sicut superius. Nam destructa est a Nabuchodonosor (IV Reg. xxv), sed postea reedificata est a Nehemia et Jesu sacerdote magno (I Est. I). Iterum destructa est a Romanis, sed ab Elio Hadriano postmodum restaurata : non tamen ipso in loco ubi prius. Et licet reedificata sit, tamen in pristinum statum postea non fuit, sicut temporibus David et Salomonis.

« Super hoc, » id est, propterea quia reddidisti eis quod merebantur impii Judæi. « Laudabit te populus gentilium fortis, et civitas, » id est, Ecclesia gentium « robustarum timebit te. » Gentiles enim fortes et robusti fuerunt ad toleranda tormenta pro Christi nomine.

« Quia factus es fortitudo pauperi. » Laudat propheta Deum Patrem. Pauperem appellat Dominum Jesum. « Qui cum dives esset, pro nobis pauper factus est (II Cor. viii). » Ipse enim dicit : « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidus : Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet (Matth. viii). » Ipsum etiam nuncupat egenum. « Spes a turbine, » subaudis fuisti ei, id est, solatium a tribulatione

passionis : quia te operante passionem sustinuit patienter. Ipse enim dicit : Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam. « Umbraculum ab æstu, » id est, protectio ab æstu mortis fuisti ei, ut tertia die resurgeret. « Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem. » Robustos vocat Judæos, parietem Dominum. Turbinem, virtutem illorum. Sicut enim paries impulsus a turbine immobilis permanet, sic Dominus impulsus quidem a Judæis tempore passionis, sed non poterunt illi victores existere. Licet enim humanitatem interfecissent, ipse per divinitatem cito resurrexit vivificans illam. Dixerunt namque : « Venite, mittamus lignum in panem ejus, » id est, lignum crucis in carnem illius, « et perdamus memoriam illius de terra (Jer. xi). » Sed unde memoriam illius conati sunt auferre, per hoc nomen ejus per univ-
sum orbem dilataverunt.

« Sicut æstu in siti tumultus alienorum, » id est, Judæorum humiliabis « et quasi calore sub nube torrente propagationem fortium inarescere facies. » Duas comparationes dat de passione Domini. Quidam codices habent sicut æstus in siti, quod duobus modis potest intelligi. Sicut in siti et æstu tumultus hominum pro afflictione cassatur, et sicut inarescunt propagines vitis sub nube dum fortiter torret calor solis, sicut deficit et flos cadens : sic facta est fortitudo Judæorum contra Dominum. Si autem legeris, sicut æstus in siti : sic expones : Quemadmodum æstus humiliat hominem positum in siti, sic defecerunt illi.

« Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium. » Revertitur propheta ad diem judicii, et faciet in die videlicet judicii. Quod autem dicit omnibus, synecdochicos loquitur, a parte totum ponens. Omnibus enim populis dicit omnibus electis, in monte hoc, id est, in Ecclesia regni cœlestis. Vel in monte hoc, id est super montem Oliveti, super quem Dominus veniet in nube. Non tamen ad terras descendet, sed in spatio hujus aeris sedebit. Et quale convivium præparabit eis? « Convivium pinguium, et vindemiæ defæccatæ. » Fæx purgamentum vini est. Vindemia defæccata, est vinum purum sine fæce. Animadvertendum est autem, quod sancti in illa beatitudine neque manducabunt neque bibent, sed ideo dicit eis convivium præparari, quia omnibus deliciis et suavitate pleni erunt, et nulla re unquam indigebunt.

« Et præcipitabit Dominus in monte isto faciem vinculi colligati. » Quod appellat vinculum, hoc mortem, hoc telam. Vinculum enim mortis quod a primo parente nostro quasi tela orditum est, super omne genus humanum præcipitabit Dominus, id est, destruet in die judicii : reddens omnes immortales, tam electos quam reprobos. Justi enim immortales erunt in gloria, et impii in supplicio : et postea neque mors corporis neque animæ erit, sicut dicit Apostolus : « Absorpta est mors in victoria Christi (I Cor. xv). » Sicut etiam vinculum mortis et telam appellat

A ipsum diabolum, qui vinculo suo colligaverat omnes gentes, et orditus est ipsam telam, trahens omnia in mortem corporis, et multos in mortem animæ. Qui cum in die fuerit tractus judicii, absorbebitur potestas ejus.

« Et auferet Dominus lacrymam ab omni facie, » subaudis electorum suorum. In præsentī siquidem sæculo sancti in lacrymis se affligunt : ideo in æterna requie omnes ploratus et lacrymas amittent. Unde et Joannes in Apocalypsi sua dicit : « Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum (Apoc. xxi), » et reliqua. « Et opprobrium populi sui auferet, » hoc est servitatem et dominationem diaboli. Genus humanum postquam primus parens noster peccavit, in paradiso lignum vitæ arboris comedens, servituti diaboli subjectum est (Gen. iii). Et istud opprobrium tam mortis quam servitutis, dissipabit Dominus in die judicii, retrudens illum de claustris inferni, qui dominatus fuerat universo orbi.

« Et dicent justi in die illa, » id est in die judicii : « Ecce Deus noster, » usque « requiescet manus Domini, » id est potentia divinitatis ejus « in monte isto, » hoc est in Ecclesia et regno cœlorum. Montem appellat Ecclesiam electorum, qui cum Domino regnabunt.

« Et triturbabitur Moab sub eo, sicut teruntur paleæ in plastro. » Vox prophetæ de diabolo et principibus illius. Triturare est terere. Sunt quædam regiones, in quibus deest fenum, habitatores autem illarum congregant stramina frugum suarum in campo, et deducunt huc atque illuc plastrum cum serratis rotis super stramina, comminuunt illa, ut animalia levius ea ruminare possint. Sic conteretur Moab sub eo, id est sub Christo in die judicii. Moab filius fuit Loth (Gen. xix), a quo Moabitæ originem sumpserunt : fueruntque filiis Israel semper infensi. Nam cum de Ægyptiaca servitute Domino protegente exirent, et appropinquarent regioni flororum, fecit peccare eos contra Dominum Balath rex Moabitarum, consilio Balaam harioli usus (Num. xxv). Ideoque per Moab debemus in hoc loco diabolum intelligere, qui semper Israel, id est electis, qui per Israel signantur, contrarius existit. In die namque extremi judicii conteretur diabolus, et principes ejus sub Christo, sicuti teruntur paleæ in plastris. « Et sicut extendit natans ad natandum. » Ita extendet diabolus manus suas sub eo, hoc est, sub Christo. Quando labitur aliquis de superioribus ad ima, extensis manibus ruit, sicuti qui natat.

« Et humiliabit Dominus gloriam » diaboli in die illa « cum allisione, » hoc est contritione « manuum ejus » id est operationem ejus. « Et munimenta sblimium murorum tuorum concident. » Apostropham facit propheta ad ipsum principem dæmonum. Munimenta diaboli, sunt satellites ejus. Murus vero illius homines sequaces ejus, qui eum imitati sunt : quibus ipse quasi muro vallatus est. In die judicii et ipse et ministri ejus, quosque ipse decepit, concident in barathrum æternæ damnationis.

CAPUT XXVI.

« In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda. » Potest hoc referri et ad præsentem Ecclesiam et supernam, quæ in die iudicii complebitur. Sancta Ecclesia modo canticum novum cantat, dum natiuitatem Domini, passionem, resurrectionem, ascensionemque ejus ad cœlos laudando prædicat, et dum canit electos cœlos penetrare. Vetusta enim res est homines ad inferni claustra descendere, nova autem cœlos penetrare. « Urbs fortitudinis nostra Sion: salvator ponetur in ea murus et antemurale. » Vox justorum sive in præsentī Ecclesia sive in futura. Urbs, id est protectio sanctorum Christus est, qui eis fortitudinem præstat inter adversa, et ipse est murus illorum et antemurale, qui eos munit et defendit. Vel etiam prophetæ antemurale fuerunt, et Christus murus. Vel aliter: Antemurale est fides, murus autem operatio. Ab ipso enim et velle et posse habemus.

« Aperite portas. » Vox Dei ad angelos: O angeli mei, aperite portas, subauditur justitiæ et portas gloriæ, ut ingrediatur gens justa, id est omnes electi mei, qui custodierunt veritatem Evangelii. Sicut enim portæ justitiæ, ita mortis et iniquitatis. Portæ justitiæ sunt fides, charitas, humilitas, cæteræque virtutes. Portæ vero mortis et iniquitatis sunt, odium, avaritia, et cætera vitia.

« Vetus error abiit, servabis pacem. » Vox electorum. Vetus error est, adorare idola manufacta, et creaturam præponere creatori. Dicent ergo sancti in die iudicii: O Domine redemptor noster, jam quia vetus error longe recessit a nobis, et in te speravimus, servabis pacem æternam nobis, et corporis et animæ.

« Sperastis in Domino, » o sancti et electi Domini: « in sæculis et in perpetuum, » subaudis sperate. Vox prophetæ.

« Quia incurvabit habitantes in excelso » De Judæis modo loquitur propheta, et ad ea quæ superius dixit de sanctis pertinet. Sperate in Domino. Quare? Quia incurvabit, id est humiliabit Judæos, qui nostris prædicationibus contrarii exstiterunt.

« Conculcabit eam, » subaudis civitatem. « Pes pauperis. » De captivitate et destructione Hierosolymorum temporibus. Vespasiani facta loquitur modo propheta: alloquens apostolos et doctores primitivæ Ecclesiæ. In quibusdam codicibus continetur: conculcabit eam pes pedis pauperis: quod manifestissime videtur falso scriptum esse. Sic enim videtur sonare, quasi pes habeat alterum pedem. Pauperem vocat Christum qui pro nobis pauper factus est (*II Cor. VIII*). Egenos vero apostolos qui Domini humilitatem imitati sunt. Et est sensus: Conculcabit Hierusalem pes, hoc est transitus. Cujus pes sive transitus? Pes pauperis, subaudis Christi, et gressus etiam egenorum apostolorum. Propterea ergo quia Dominum et Deum suum condemnaverunt morti, et prædicationem ejus apostolorumque illius contempserunt, a Romanis conculcati et desolati sunt.

A « Semita justi recta est. » Vox prophetæ. Per semitam et callem unum intelligendum est, hoc est, evangelica doctrina. Semita ergo, hoc est Evangelium Christi rectum est, quod a veritate procedit quæ est Christus (*Joan. XIV*).

« In semita iudiciorum tuorum, Domine, sustinimus te. » Vox electorum in die iudicii. Semitam hic vocat Evangelium, ubi omnia iudicia et præcepta Veteris Testamenti quam Novi continentur.

« Anima mea desiderabit te in nocte, » id est in tribulatione: usque « vigilabo ad te. » Vox prophetæ. Dicit enim: Certe et in nocte, hoc est in tribulatione: et mane, hoc est, in prosperitate, semper vigilabo, desiderans te videre. Vel aliter: Et mane vigilabo ad te, hoc est in opera mandatorum tuorum nocte et die laboro, sperans præmium a te recipere. « Cum feceris iudicia tua in terra, justitiam discent habitatores orbis. » Vox prophetæ, de Judæis: O Deus et immensa pietas, quando non facis iudicia tua super habitatores orbis, non agnosceris ab impiis? Percute, inquit propheta, impios, et discent tuas leges.

« Misereamur impio. » Vox prophetæ de impiis, estque distinguendum per interrogationem et responsionem. Dicit Dominus: O propheta, misereamur impio, ut agat penitentiam. Et propheta. « Et nec discent facere justitiam? » Et est sensus: Et non ostendes eis tuam potentiam. Certe aliter non credent, nisi eos flagellaveris. Addiditque propheta loquens: « In terra sanctorum iniqua gessit. » Sinecdochicos per unum, omnes reprobi intelliguntur. Terram sanctorum vocat apostolos, martyres, et omnes sanctos, qui ab impiis multa tulerunt. Ac si diceret: Ideo non debes parcere illi, quia sanctos peremit. Condolebat enim propheta neci sanctorum quæ futura erat, et quasi causabatur cum illo, ut interficeret iniquos. « Et non videbit gloriam Domini. » Vox Filii Dei ad prophetam. Gloria Dei Patris est Filius, cui Pater omne iudicium dedit (*Joan. V*). Per interrogationem legendum est. Et est sensus: Melius est ut videat gloriam Dei Patris, id est, in die iudicii, et erubescat super malis suis. Sed quæ ei respondit propheta?

« Domine, exaltetur manus tua, » id est potentia tua in die iudicii super impios: « et non videat, » subaudis gloriam Dei Patris. Hoc obsecrative dixit et affirmative. Non vult propheta, ut impius gloriam Domini in die iudicii cernat. « Videant et confundantur zelantes, » id est, invidentes « populi » et hostes tuos vel sanctorum meorum devoret ignis. Vox Dei ad prophetam. Et est sensus: Volo ut videant me exaltatum, et magnitudinem electorum meorum in die iudicii omnes populi qui invident electis meis, et ignis sive penitentiae sive gehennæ vel ardoris devoret postea hostes tuos, et sanctorum meorum. Et exhilaratus animo propheta, dixit:

« Domine, dabis pacem nobis. » Ac si diceret: Cum hoc feceris tradens impios morti, tunc dabis

pacem nobis. Omnia enim bona quæ operamur, tua misericordia largiris nobis.

« Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui. » Vox prophetæ ex persona Judaici populi, qui post passionem Domini ad fidem venerunt. Domine, possederunt nos domini, dæmones videlicet quos in idolis adoravimus, derelinquentes te Creatorem et Dominum nostrum. Tantum in te recordemur nominis tui. Ac si diceret aliis verbis: Tamen licet peccaverimus coram te adorantes idola, tu fac ut credamus in te, et digni simus recordari nominis tui, quatenus a te qui Christus es christiani vocemur.

« Morientes non vivant, gigantes non resurgant. » Non loquitur Propheta optando illis mala, sed prævidens quæ ventura erant super illos, talia loquebatur. Morientes subaudis peccatis et iniquitate, non vivant in gloria quandiu in peccatis permanserint. Gigantes, hoc est, superbi et qui fortes sunt ad perpetranda mala, non resurgant ad gloriam in die iudicii. Duæ mortes sunt corporis et animæ. Mors corporis est exhalatio et transitio animæ. Mors animæ est peccatum, et perpetratio sceleris: sicut dicitur in lege: « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Exech. xviii). » Sicut enim justorum vita est fides, operatio bona, dilectio erga Deum et proximum: ita mors impiorum superbia, odium et avaritia, cæteraque vitia. « Propterea visitabis eos. » Sic loquitur Propheta de futuro, quasi de præterito. Propterea, subaudis quia mortui sunt peccato, et fortes ad operandum malum: visitabis eos in die iudicii in malum non in bonum, et conteres eos, et perdes eorum memoriam de regno et beatitudine justorum.

« Indulsisti, Domine, genti, » ac si diceret: Sæpe indulsisti eis, et misertus es eis, Domine: sed ideo non sunt conversi ad te. « (Nunquid glorificatus es, » subauditur ab eis? Ac si diceret: Quanquam tu eis misertus esses, nunquid glorificaverunt te? Non es glorificatus ab eis. « Elongasti omnes terminos terræ, » id est, elongari permisisti omnes nationes a te, ut permanerent in errore suo.

« Domine, in angustia requisierunt te » pro eo quod est requirent. Et est sensus: Domine, percutite illos, ut vel in angustia positi requirant te: quatenus qui noluerunt te requirere tempore prosperitatis, requirant tempore angustiarum et persecutionis. « In tribulatione murmuris doctrina tua eis, » subauditur sit. Ac si diceret: Qui noluerint doctrinam tuam discere tempore pacis, per tribulationem erudi eos: et sit doctrina tua eis in recordatione. Ac sic percutite illos, ut præ timore non audiant ad te palam clamare: sed quasi sub murmure.

« Concepimus et peperimus sanctum, » Vox prophetarum in persona sanctorum martyrum. Non pepererunt illi positi in agone filios carnis, sed Spiritum salutis ut illuminati et inflammati a sancto Spiritu, quo amplius cruciarentur, et amplius arderent

PATROL. CXVI.

amore Dei, et toto mentis ardore in eum crederent. « Salutes, » hoc est, bona opera « non fecimus, ideo non ceciderunt habitantes, » id est amatores terræ, qui nos opprimunt et persequuntur. Qui sunt amatores terræ? Qui totam spem suam in terrenis rebus ponunt, servientes plus mundo quam Deo.

« Vivent mortui tui, » hoc est, martyres tui. « Interfecti mei, » id est socii mei « resurgent, » ad Dominum loquitur Propheta. Martyres Christi sunt qui pro ejus nomine ab impiis perempti sunt. Socios autem suos vocat eos propheta Isaias, quia ipse pro Dei nomine serra lignea sectus est. « Exspergiscimini et laudate Dominum, qui habitatis in pulvere. » Hortatur et Propheta sanctos: O vos martyres sancti, exspergiscimini, hoc est, surgite de sepulcris vestris, et laudate Dominum: quia « ros lucis ros tuus. » Apostropham facit Propheta ad Dominum. Rorem ponit pro misericordia. Ros lucis ros tuus, hoc est, misericordia tua illuminans est, qui illuminat corda illorum super quos requiescit. Magnam virtutem profert pro frugibus terræ. Projicitur semen in terra, et humore roris excrescit in herbam, ac deinde facit excrescere in fructum. Sic et misericordia Dei generat fidem, et ipsam fidem convertit ad operationem. « Et terram gigantum detrahes in ruinam. » Terram gigantum dicit corpora terrenorum hominum, et superbiorum. Corpora ergo sanctorum cum animabus illorum transferentur in die iudicii ad perpetuam requiem, et corpora reprobiorum cum animabus illorum in perpetuam damnationem.

« Vade, populus meus, intra in cubicula tua » usque « donec pertransseat indignatio mea. » Vox Dei omnipotentis ad martyres: O martyres mei clarissimi, intrate cubicula vestra, id est, requiescite in sepulcris vestris, et claudite ora sepulcrorum, donec veniat dies iudicii, et transeat vindicta mea super impios, quando reddam unicuique prout gessit.

« Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet, » id est vindicet, « iniquitatem habitationis terræ contra eum. » De die iudicii loquitur Propheta. Quid est locus Domini? Nonne ipse dicit per Jeremiam prophetam: « Cælum et terram ego impleo (Jerem. xxxiii)? » Locus Domini est misericordia et pietas. Quando ergo ipse dicitur ulcisci se de inimicis suis, id est illorum malis hoc promerentibus: tunc dicitur exire de loco suo. Non quod ille loco moveatur, quia ubique est. Habitorem terræ vocat superbos, et terrena sapientes. In die iudicii Dominus de loco suo egredietur, id est misericordiam non impendet reprobis, ut vindicet iniquitatem eorum contra eos. « Et revelabit terra sanguinem suum, et non operiet ultra interfectos suos. » Duobus modis intelligi potest. In die iudicii terra sanguinem suum, id est, sanguinem sanctorum martyrum revelabit quem suscepit: et non tenebit amplius corpora interfectorum suorum, id est sanctorum martyrum. Terra sanguinem suscepit, sicut dicit Dominus ad Cain: « Maledicta terra in opere tuo, quæ suscepit sanguinem fratris tui de manu tua (Gen. iv). » Vel aliter: Terra, id

est, animas impiorum revelabunt sanguinem sanctorum martyrum in die iudicii quæ fuderunt illum, et ultra non latebit scelus eorum. Omnibus enim hominibus parebit et cognitum erit in die illa, quem quis occiderit.

CAPUT XXVII.

« In die illa, » hoc est in die iudicii, « visitabit Dominus, » Deus Pater « in gladio suo duro super Leviathan » usque « et occidet cæcum qui in mari est. » Quis est gladius iste, in quo iudicabit Deus pater in die iudicii universum orbem? Verbum Dei, id est sapientia Dei Patris, per quod ipse Pater omnia fecit. De isto gladio Apostolus dicit: « Et gladium spiritus, quod est Verbum Dei (Ephes. vi). » Iste gladius iustis et sanctis innocuus est, impiis autem et peccatoribus et patri illorum diabolo, durus erit in die iudicii, quando dicit: « Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv). » Et aperte iste gladius secabit, id est dividet in die illa iustos ab iniustis. Leviathan interpretatur *additamentum eorum* sive *adversarius*, significat diabolus, qui semper nititur adversari humano generi. Quare appellatur Leviathan serpens vectis et tortuosus? Quia in rectitudine stat semper anfractuosus, decipiens sua calliditate multos. Ipse appellatur cæcus qui et serpens et Leviathan, id est diabolus. Ferunt enim, quia draco in aquis natat, ut piscis, in terra repit, in aere volat.

« In die illa, » hoc est in die iudicii: « vinea meri cantabit ei. » Cui cantabit? Domino. Non tamen canticum lætitiæ, sed doloris et tristitiæ. Est canticum lætitiæ, et est canticum tristitiæ. Moses, Dehora, David et Salomon cantaverunt Domino canticum lætitiæ. Jeremias autem canticum tristitiæ. Eodem modo cantabit in die iudicii vinea meri, id est plebs israelitica, quæ Dominum et sanctum ejus interfecit. Merum dicunt græci purum. Et quare vocatur ista vinea mera? Quia sæpe bibit Dominus ex ea merum vinum, et sæpe protulit botros et palmites jucundos, videlicet in prophetis et regibus iustis. Quando autem hoc Isaias dixit, non erat jam mera, sed pro uvis lahruscas proferebat. Vineam meri, hoc est vineam plebis israeliticæ cantabit Domino in die iudicii canticum tristitiæ, quia damnabitur, eo quod factorem et redemptorem nostrum crucis patibulo suspendit. De illis dico, qui postea non sunt conversi ad fidem.

« Ego Dominus qui servo eam, repente propinabo ei. » Vox Domini. Ac si diceret aliis verbis: Ego qui modo ab hominibus adversis servo eam, repente, hoc est in die iudicii, propinabo ei potum æternæ damnationis, « ne forte visitetur contra eam, » aliqua calamitas. « Nocte et die servo eam, » id est in prosperis et in adversis: sed illa semper econtra prona est ad labendum.

« Indignatio non est mihi? » Vox Dei omnipotentis, et legendum est sub interrogatione. Ac si diceret aliis verbis: Nunquid nescio indignari, si provocatus fuero a te? Tu semper inique agis contra me, cum econtra bona tibi semper impendam, et non indi-

gnabor contra te propter hoc? « Quis dabit me sicut nas et veprem in prælio? » Vox Domini ad Judæos. « Quis dabit me, hoc est, quis me faciet durum, et deletem et asperum? Vel quis docebit me esse tyrannum, et insurgam in prælium contra vos? Ego mihi et misericordissimus existens, vestra malitia irascit et excitante efficiar vobis durus. » Gradiar super eam succendam eam pariter, » vox Dei ad vineam dicitur. Super vineam istam pravam gradiar, et succendam eam, ac destruem.

« An potius tenebo fortitudinem meam? » Vox Dei Patris. In quibusdam codicibus invenitur, *tenebit fortitudinem meam: sed mendacium ibi habetur.* Dubitative videtur loqui Deus Pater isto loco. Sed quomodo potest dubitare, apud quos omnia jam facta sunt, et qui omnia cognoscit. More nostro loquitur. Fortitudo Dei Patris Filius: quia per ipsum fecit omnia (Joan. i), et per ipsum redemit genus humanum, per ipsam etiam deum omnigenas gentes iudicare. Dicit ergo: Permittat incarnari fortitudinem meam, hoc est filium meum pro redemptione totius generis hominum. *An potius tenebo illum ad me? Mittam illum assumere carnem ex virgine, qui sua incarnatione faciat pacem mihi.* Pacem faciat mihi, id est hominem quem conciliat per ipsum, qui a pace mea recessit transgrediens legem meam, sua incarnatione et passione reconciliabit mihi. Ipse namque, sicut dicit Apostolus, reconciliavit nos Deo Patri (II Cor. v).

« Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit et germinabit israel, et implebunt faciem orbis semine. » Vox prophetæ. De apostolis Christi. Qui sunt isti qui ingrediuntur? Apostoli, scilicet. Verba quæ prophetæ loquuntur a Spiritu sancto illuminati non possumus per omnia ad contextum orationis convertere, tamen sensus ibi subtilissime inquirentibus. Sensus istius versiculi talis est: Apostoli Christi cum ingrediuntur, id est cum regressi fuerint impetu ad Jacob, id est colenter vel cum reverentia, tunc florebit israel fide, et germinabit operationem, in illis dico qui prædicatione apostolorum ad Dominum conversi sunt. Ipsi etiam apostoli impleverunt faciem orbis semine prædicationis, sicut scriptum est. « In omnem terram exivit sonitus eorum (Psal. xviii). » Quando impleverunt apostoli universum orbem sua prædicatione? Quando adfuerunt a Domino: « Euntes in mundum universum prædicate Evangelium (Marc. xvi), profecti sunt prædicantes ubique Domino cooperante. »

« Nunquid juxta plagam percutientis se percussit eum, » id est populum Judæorum? « Aut sicut occidit interfectos ejus, sic occisus est, » subauditur ab eo? Vox prophetæ loquens de Filio Dei. Et est sensus: Nunquid sic percussit Filius Dei populum Judæorum, quomodo ipse percussus est ab eis? Aut sic interfecit eam, quomodo interfecit martyres ejus? Minime. Ibi immisericordes exstiterunt erga illum illudentes ei, et flagellantes et ercicigentes. Ipse autem non eodem momento percussit illos et

mererantur, sed per quadraginta duorum annorum A curricula, dilationem poenitentiae concessit eis, quibus poeniterent mala quae patravissent, occidendo illum et discipulos ejus. Sed quid dicit de illis Propheta Domini, nolentibus converti ad poenitentiam?

« In mensura contra mensuram. Cum abjecta fuerit a te, judicabis eam plebem, » hoc est dicere: Qualia egerunt, talia recipient a Romanis. Et aeternum supplicium in inferno modo patiuntur, et in die iudicii augebitur illis poena gehennae. Notandum quod dicit, cum abjecta fuerit a te, quando poenitentiam noluit agere de suis iniquitatibus, et apostolos ejus fugavit a se, nolens recipere praedicationem illorum. « Meditatus est in spiritu suo duro per diem aestus, » vox prophetae. Qui est meditatus? Deus omnipotens ipse est meditatus, id est ipse B cogitavit et locutus est per diem aestus: hoc est tempore tribulationis vel suae vel apostolorum, quando patiebatur ab eis. Quid redditurus esset eis? Videlicet vastatorem Romanorum missurus super eos?

« Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacobi: et omnis iste fructus ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos. » Vox prophetae. Poterat aliquis dicere: Quid commeruit iste populus, vel quid longe post resurrectionem Domini, ut aliquis illorum sit cui Deus dimiserit peccatum ejus, dans ei cor ut in eum crederet? Ad haec respondet Propheta. « Idcirco super hoc, » id est propter hoc, « dimittetur domui Jacobi iniquitas ejus, et omnis fructus » ejus malus: quia apostoli ex illorum prosapia originem duxerunt. Haec a Domino promeruerant, ut aliquis illorum salvaretur eo, quod ipsi omnia altaria sua praedicatione per universum pene orbem destruxerunt, et lapides illorum altarium in cineres redegerunt. Ideoque dicit Propheta: « Cum posueris choros apostolorum omnes lapides altaris diabolo dedicatos sicut cineres, auferetur peccatum domui Jacobi. » De illis dico qui baptizati sunt, et fidem sanctae Trinitatis susceperunt, de quibus dicit Lucas: « Quia crediderunt una die tria millia, altera die quinque millia, et deinceps multa millia (Act. II et IV). » Non stabunt, » id est non permanebunt, « Luci et delubra: » ubicunque apostoli praedica-verunt. Delubra sunt templa idolorum. Luci autem memora ubi erant aedificatae arae daemonum.

« Civitas munita desolata erit. » Transit Propheta ad subversionem Jerusalem quae fuit peracta a Romanis. Civitatem munitam appellat Jerusalem, quae quondam fuit munita custodia angelorum et muris. « Speciosa » civitas, quae fuit temporibus David et Salomonis, plena omni dignitate, « relinquetur quasi desertum, et dimittetur » a Deo.

« Ibi pascetur vitulus, et ibi accubabit, et consummet summitates ejus. » Vitulum appellat Titum et Romanorum exercitum, quem in psalmo David vocavit aprum diceus: « Vastavit eam aper de silva (Psal. LXXIX). » Sicuti vines excidatur, si palmites et propaggines excisae fuerint: sic illa civitas exci-

cata est ab habitatoribus suis. Et quia superius dixit Propheta, ibi pascetur vitulus, id est in vinea, servavit metaphoram cum dixit: Et devorabit « summitates ejus. »

« In siccitate messis illius conterentur mulieres, venientes et docentes eam. » Metaphorice loquitur Propheta, per messem vel vineam volens ostendere plebem Israeliticam. Mulieres appellat hic synagogas diversarum gentium: Aegyptiorum, Philistinorum caeterarumque. Quando autem Jerusalem destructa est a Romanis, et omnis populus ejus praeda fuit gentibus synagogae diversarum gentium quae in circuitu ejus erant, convenerunt ad illam, et contritae sunt dolore et luctu, non de Domini passione, sed de subversione tantae civitatis. Vel etiam Judaeorum mulierum sapientes quae dispersae erant per diversas regiones, quaeque solitae erant venire ante illam captivitatem, et docere eos qualiter se praepararent contra hostes: cum audissent eam dirutam et venissent videre ignominiam suorum propinquorum, contritae sunt et attritae dolore nimio. Sicut enim yrecundum fuit illud quod Debbora ivit in bellum, et hoc quod Orda mulier imminente captivitate Chaldaeorum tacentibus viris prophetavit, sic quoque turpe admodum fuit, quod mulieres ad docendum illos veniebant imminente captivitate Romanorum. In siccitate ergo vastationis Jerusalem mulieres quae solitae erant venire et docere eos, contritae sunt, videntes ignominiam suorum. « Non est enim C populus sapiens, propterea non miserebitur ei Deus qui fecit eum. » Ecce hic demonstrat propheta, quare mulieres conveiebant eos, videlicet ut docerent illos quia inscii erant, ideoque incurrerunt in damnationem sui.

« Et erit in die illa, » hoc est in tempore captivitatis Jerusalem, « percutiet Dominus » omnem terram Judaeorum, « ab alveo fluminis, » hoc est, ab Euphrate flumine « usque ad torrentem Aegypti, » id est usque ad Nilum. Melius habetur in septuaginta interpretibus, qui dicunt ab Euphrate usque ad Rinocoruram. Est enim rivus non adeo magnus, qui dividit terram repromissionis et Aegyptum super quem Rinocorura civitas sita est. Qui verus ita est intelligendus quod a loco in quo inchoatur usque ad eum locum ubi terminatur, a Romanis sit depradata omnis regio Judaeorum. « Et vos congregabimini et omnes filii Israel. » Vox prophetae ad illos qui post ascensionem Domini praedicantibus apostolis ad Dominum conversi sunt, de quibus dicitur in Actibus apostolorum (Act. II et IV), quod una die crediderunt tria millia, et caetera. Pro paucitate autem dicit, unus et unus. Comparatione enim illorum qui in perfidia et infidelitate remanserunt, pauci fuerant illi numero.

« Et erit in die illa, » id est post ascensionem Domini, vel post subversionem urbis, « clangetur » ab apostolis « in tuba magna, » id est in doctrina evangelica, « et convenient » gentiles ad fidem, « qui perditii fuerant » per idololatram « de terra Assyriorum,

et qui eieciti sunt a Domino in terra Ægypti, et adorabunt Dominum in monte sancto Jerusalem, hoc est in Ecclesia. Et modo est illud tempus. Ab ortu enim solis usque ad occasum, laudatur nomen Domini (*Malach. 1*). Hic notandum est, quia per istas duas gentes omnes intelligendæ sunt, quæ venturæ sunt ad fidem Christi.

CAPUT XXVIII.

« Væ coronæ superbæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, et gloriæ exultationis ejus. » Superius locutus est Propheta de die judicii, et de destructione Hierusalem, et fide gentium. Nunc vero loquitur sermo divinus contra decem tribus quæ appellabantur Ephraim, vel ab Jeroboam filio Nabath, qui peccare fecit Israel, qui primus super illas decem tribus constitutus est rex: vel a Josue filio Nun, qui Mosi successit in regimen populi. Istæ enim decem tribus superbæ erant, confidentes in multitudine sua. Majores namque et fortiores existebant duabus tribubus Juda et Benjamin, numero et potentia. Et ideo vocantur corona superbæ, quia sicut caput regis ornatur diademate, vel corona ex auro et gemmarum varietate: ita illi ornabant regem suum circumstantes undique illi. Multitudo enim populi gloria regis est. Ebrii autem vocantur non ebrietate corporis, sed idololatria, et errore et cultu dæmonum. Flos siquidem decedens appellatur, quia cito decidit pulchritudo ac gloria exultationis eorum: ac propterea audivit a sancto Spiritu: « Væ coronæ superbæ Ephraim, flori decidenti, et væ etiam gloriæ exultationis ejus, quia desolabitur et ad nihilum deducetur: » Qui erant temporibus David et Salomonis in vertice, hoc est in templo, quod erat constructum super vallem pinguisimam Gethsemani. Gethsemani enim est vallis pinguisima, ubi Dominus nocte comprehensus est: super quam vallem mons Sion sive Hierusalem consistit. Gethsemani autem interpretatur *vallis pinguis* sive *pinguedinum*, propter ubertatem frugum, quia fertilissima erat. Non autem ideo dicitur qui erant in vertice vallis Gethsemani, quod ibi illi habitarent, neque enim in sortem illorum cesserat: sed ideo quia temporibus David et Salomonis, quando illi vel in festivitibus vel etiam jussu regis ad Hierusalem veniebant, ibi aliquantulum demorabantur, sed et consensu illorum perfillam vallem erat, ibique soliti erant figere aliqui illorum causa ludendi tentoria sua, interim dum morabantur cum rege errantes a vino. Jeroboam rex illorum miscuit ac propinavit eis potionem amaram, quando conflavit duos vitulos, et illi adoraverunt eos dicentes: « Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de servitute Ægypti. » Ab illo siquidem tempore erraverunt a vino, hoc est ab idololatria et errore dæmonum.

« Ecce validus et fortis Dominus » usque. Et emisarum super terram spatiosam, hoc est planam, vox prophætæ est. Grandinem et aquas inundantes comparat exercitui Sennacherib, turbine ventis et terram planam decem tribubus. Et dat duas similitu-

ad dines. Sicut turbo constringitur a grandine, hoc est a tempestate, et sicut ab impetu aquarum inundantium decurrentium per terram planam, omnes stipulæ levis ponderis auferuntur. Sic ab impetu multitudinis Assyriorum decem tribus devastatæ et conculcatæ et in captivitatem ductæ.

« Pedibus » Assyriorum « conculcabitur corona, id est multitudo » Ephraim. » Tantæ pulchritudinis et dignitatis erant illæ decem tribus temporibus David et Salomonis, ullo corona et flos pulcherrimus a Domino vocarentur. Illi autem tempore quando Isaias ei hoc prædicebat, omissam habebat jam gloriam dignitatis suæ, adorando idola.

« Et erit flos decedens, » hoc est pulchritudo et decor « gloriæ ejus » usque « devorabit illud. » Væ prophætæ. Verticem vallis pinguis appellat domum Domini, quæ sita erat super verticem vallis Gethsemani, ob hujusmodi causam quam superius diximus. Dat similitudinem Propheta, qualiter dissipatæ sunt illæ decem tribus. Sicut, inquit, si investus fuerim racemus ante maturitatem autumnii, vel in aliquo arbore fructus ante astatem, statim et concipiet aliquis concupiscentia ductus devorat illum: sic Sennacherib et exercitus illius concupivit gloriam decem tribuum, et omnia bona illorum abstulit.

« In die illi erit Dominus exercituum corona gloriæ, et sertum exultationis residuo populi sui. » Dies hic accipiendus est pro tempore. Quod est corona et sertum. Sed dicunt aliqui coronam esse et auro et gemmis, sertum autem ex floribus, quod solent pueri ferre super capita. *Residuum populi sui* dicit duas tribus quæ non sunt ductæ in captivitatem ab Assyriis temporibus Ezechie. « In die illi, » inquit, hoc est in illo tempore « cum ductæ fuerint decem tribus ab Assyriis in captivitatem: » erit Dominus Judæ et Benjamin corona victoriæ et munimentum protectionis, ut liberet eos de manu Sennacherib.

« Et spiritus judicii sedenti super iudicium, et fortitudo revertentibus de bello ad portam. » Ipse Dominus erit spiritus judicii. Cui erit Dominus spiritus judicii? Ezechie regi sedenti super iudicium. Ezechias rex filius Achaz, amabilis fuit Domino, quia populum Domini juste docebat et juste iudicabat. Ideoque dicitur propheta quod ipse Dominus erit ei spiritus judicii, id est inspirabit ei quomodo vel quemadmodum iudicet, quia ipse Ezechias super iudicium sedet, hoc est iudicium æquum et justum desiderat. Et ipse Dominus erit fortitudo revertentibus de bello ad portam. Non legimus ullo in loco, Ezechiam bellum egisse contra quamlibet gentem. Et quare dicitur: Erit Dominus fortitudo revertentibus de bello? Hoc sciendum est, quia illius belli-memoratur quod certus actus est, quando Dominus misit angelum suum et interfecit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia (*IV Reg. XIX*). Judæi ergo cum viderent tantam stragem hostium suorum sine sui periculo, ierunt et collegerunt spolia, et reversi sunt cum lætitia et exultatione ad portas Jerusalem.

« Verum hi quoque præ vino necierunt, et præ

ebrietate erraverunt. » Propterea quia Juda et Benjamin cito prævaricati sunt legem Domini sicut et aliæ decem tribus, quæ procul ductæ sunt in captivitatem, nec recordati sunt honorum Domini qui ipsos liberavit de manibus inimicorum, loquitur contra eos propheta et dicit : Verum hi quoque, id est Juda et Benjamin præ vino nescierunt, hoc est præ errore quo decepti sunt nescierunt Creatorem suum ac liberatorem, et præ ebrietate, hoc est pro idololatria, erraverunt recedentes a Deo. « Sacerdos » iniquus « et propheta » falsus « nescierunt » Creatorem suum « præ ebrietate, » hoc est pro cultu dæmonum, quibus serviebant. « Et absorpti sunt a vino, » id est ab errore falso. « Erraverunt » sacerdos et propheta « in ebrietate, » hoc est in idololatria. « Nescierunt videntem, » id est non consideraverunt quod Deus, qui omnia absconsa penetrat suo intuitu, cerneret eorum cogitationes et facta. « Ignoraverunt judicium, » nescientes habere discretionem inter justum et impium, inter sanctum et profanum.

« Omnes mensæ » illorum « repletæ sunt vomitu sordiumque, ita ut non esset ultra locus » in eis Domino. Vomitum et sordes posuit pro omni immunditia et spurcitia et sordibus. De hoc dicit : Quia postquam liberati sunt a Domino de manibus inimicorum, statim conversi sunt ad errorem pristinum, adorantes idola in lucis et nemoribus insuper et super tecta, et omnes cibos quibus vescabantur, dæmonibus consecrabant, statuantes mensas ante aras illorum. Locus ergo non est inventus in eis Domino, quia repleta erant corda illorum odio et omni iniquitate. Sicut ipse in Evangelio dicit legis doctore : « Vulpes foveas habent in corde suo, et volucres cæli nidos. Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet (Matth. viii). »

« Quem docebit scientia, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatus a lacte, avulsus ab uberibus. » Vox prophetæ. Ablactatus dicitur, quasi a lacte abstractus, qui solido cibo vescitur. Avulsus ab uberibus, repulsus, vel separatus. Dicit ergo Propheta, loquens ad Judæos : Quem ex vobis docebit Dominus scientiam, et quem faciet intelligere auditum, id est, ut quæ audierit intelligat vera esse, et mente retinens opere adimpleat. Ac si diceret : Non docebit vos qui lac sugitis, id est, pueriliter vivitis et sine sensu estis, opera infantium imitantes : sed illos qui jam solidamentum fidei habent, et qui non jam lacte, sed solido cibo pascantur (Hebr. v). Sunt in sancta Ecclesia qui lac adhuc sugunt, hoc est, levia præcepta adimplent, non valentes solidum cibum sumere, id est, fortia præcepta perficere. De quibus dicit beatus Petrus apostolus : « Quasi modo geniti infantes, lac concupiscite (I Petr. ii). » Et egregius prædicator : « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi non escam, » et cætera usque ad id : « Adhuc enim carnales estis (I Cor. iii). » Sunt etiam nonnulli qui solidos cibos sumunt, id est, qui majora præcepta legis et Evangelii adimplent, contemnentes ter-

rena et appetentes cælestia. Juxta quod præcepit Dominus : « Vade, vende omnia quæ possides, et sequere me (Matth. x). » Et illi tales ambulantes de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion (Psal. viii) : et manentes adhuc in carne possunt dicere cum Apostolo : « Nostra conversatio in cælis est (Philip. iii). » Lac sugit aliquis nostrum, cum dicit : « Pater noster qui es in cælis (Matth. vi). » Solido cibo vescitur ille, qui novit dicere sicuti dicendum est : « In principio erat Verbum (Joan. i), » et reliqua.

« Quia manda remanda, exspecta reexspecta, modicum ibi, modicum ibi. » Omnipotens Deus cujus misericordia omnia subsistunt, « qui non desiderat mortem peccatoris, sed vult ut convertatur per penitentiam et vivat (Ezech. xviii), » prædicabat per prophetas suos captivitates, et mala quæ passurus erat ille populus a Nabuchodonosor vel a Sennacherib, ut prætermitteret errorem suum convertens se ad illum. Sed ille qui semper duræ cervicis existit, irritans Deum suis operibus propterea quia captivitas statim ut eis annuntiabatur non veniebat super illos : dicebant ad prophetam deridendo : Manda remanda, id est præcipe quæ facere debeamus, et minare nobis mala : non veniet enim super nos illo in tempore malum. At contra Propheta : Exspecta, et iterum reexspecta, et modicum ibi, subaudis in illa expectatione permane : quia veniens veniet super te calamitas. Et quid si modo non venerit? Veniet procul dubio quandoque. Illi vero econtrario non se corripiebant de suis facinoribus et sceleribus, sed ipsa verba prophetæ sumebant ei dicentes : « Manda remanda, exspecta reexspecta, modicum ibi, modicum ibi. » Ac si dicerent aliis verbis : Iterum præcipe quid faciamus, et ut exspectemus captivitatem ac præstolemur modicum in illa expectatione frequentius jube tu. Ante enim omnes moriemur, et transibimus de hac vita ad altam, quam hoc veniat quod prædicis.

« In loquela enim labii et lingua altera loquetur Dominus ad populum istum, cui dixit. » Vox prophetæ. Quænam est illa loquela altera qua loquetur? Hæc est ut statim ut comminatus fuerit captivitatem, adducat illam super illos : non dans jam locum penitentiae. Et est sensus : Propterea quia despexistis verba prophetarum, ducentes omnia pro nihilo quæ ab illis dicebantur, et dixistis : Hæc quæ isti prophetant, in futurum venient et non occupabit nos malum : ecce ego loquor in altera loquela ad vos. Et statim ut dixero, veniet super vos tribulatio et captivitas. Non prænuntiabo vobis amplius per prophetas meos, quid vobis mali venturum sit : usque irruat super vos et capiimini. Dixi enim vobis :

« Hæc est requies mea, reficite lassum. » Vox prophetæ. Semetipsum dicit iniquitatibus illorum lassum. Quando sumus dediti orationibus, jeuniis, vigiliis, elemosinis, cæterisque bonis operibus insistimus : tunc reficimus Dominum, et requiescere facimus eum in nobismetipsis. Quando vero avaritiæ alique

malis operibus insudamus, facimus eum laborare. A Sicut ipse dicit per eundem prophetam : « Laborare me fecistis in vestris iniquitatibus (Isa. xl.v). » Et illud : « Laboravi sustinens. » « Et hoc est meum desiderium, » subauditur, ut reficiatis me vestris bonis operibus. Requies enim mea est, in cordibus electorum sedere et habitare. « Anima enim justi sedes est sapientiæ (Sap. vii). »

« Et erit eis verbum Domini, manda remanda » usque ad id quod dicitur « modicum ibi. » Loquitur propheta contra illos qui in derisionem sumpserunt verbum Domini, et dicit : Idcirco quia despectui habuistis verba Domini ac prophetarum ejus, sumentes hoc quod illi vobis pronuntiabant pro mendacio, insuper et in scurrilitatem illud vertistis : erit vobis verbum Domini in ruinam et calamitatem. Vel etiam ad quos ierit, erit eis Verbum Domini « ut vadant in interitum sui, et cadant retrorsum » interfecti ab hostibus suis.

« Propter hoc audite verbum Domini, viri illisores, qui dominamini super populum meum. » Vox prophetæ ex persona Domini, contra pontifices scribasque et Phariseos, et principes Judæorum. Illisores appellatur, eo quod verba Prophetæ in derisione sumpserunt, quando dicebant « manda remanda, etc. »

« Dixistis enim : Percussimus fœdus cum morte, » hoc est cum diabolo « et cum inferno, » hoc est, cum pœnis inferni « fecimus pactum. » Quid est fœdus, id ipsum est et pactum. Pactum autem dicitur, quasi pacis auctum. Impiissimi Judæi non recordantes judiciorum et honorum Domini, quibus illos omnibus gentibus prætulera quondam et exaltaverat, dans eis terram omnibus terris fertiliorem, dicebant : Nequicquam laboramus in lege, observantes præcepta quæ ibi continentur, quia descensuri sumus ad inferni claustra, sicut et omnes gentes. Levius etiam et tolerabilius erit illis quam nobis, quia illi quotidie placant hostiis et muneribus principes inferni. Melius ergo nobis est ut convertamur ad ritum gentium, et statuamus pactum cum diabolus et pœnis inferni, offerentes eis thura et hostias, « flagellum » captivitatis et tribulationis « inundans cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, » id est, in diabolo habemus spem « et mendacio, » hoc est, a diabolo « protecti sumus » pro eo quod est, protecti erimus vel protegemur. Mendacium appellat diabolus, juxta quod Dominus dicit (Joan. vii) : Quia mendax est, et pater ejus, id est, pater mendacil, veritatem semper refugiens.

« Idcirco hæc dicit Dominus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem. » Vox prophetæ, ex persona Dei Patris de Filio Dei. Idcirco quia hæc omnia fecistis quæ jam diæta sunt, ponentes mendacium spem vestram, loquitur Dominus dicens : « Ecce ego mittam in fundamentis Sion, » hoc est, in fundamentis Ecclesiæ (lapidem). » Sion quæ interpretatur speculum sive contemplatio sanctam Ecclesiam

significat, quæ semper speculum cordis et contemplationem mentis ad Deum erigit. Lapis autem appellatur Dominus Jesus, propter firmitatem et soliditatem. Omnis enim qui in illo fuerit fundatus, nulla inundatione aut procella movetur. Sicut dicit apostolus Petrus. « Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum (I Petr. ii.) » Hic est lapis quem vidit Daniel « præcisum de monte sine manibus, » id est, « de semine Judæorum absque virili coitu natum, qui implevit universam terram (Daniel. ii). » Hic est lapis qui reprobatus est a sanctis (Psal. cxvii), probatus autem dicitur a Deo Patre. Angularis vocatur, quia sicut lapis angularis duos parietes continet : ita et ille duos populos in semetipso conjunxit, et ex duobus unam Ecclesiam constituit, qui fecit utraque unum sicut dicit apostolus : « Pretiosus est, quia peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus (Ephes. ii) » ideoque est in fundamentis Ecclesiæ fundatus. « Qui crederit » subaudit in illum lapidem « non festinet, » hoc est, cum viderit Filium incarnatum, non pœnet statim subsecuturum judicium illius secundum, sed præstoletur illud. Sicut dicit Propheta : « Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet et non tardabit (Habac. ii). »

« Et ponam judicium in pondere, » hoc est, in consideratione « et justitiam in mensura, » ut reddat unicuique secundum opera sua. Vox Dei Patris de Filio. Et est sensus : Cum misero Filium meum, qui est lapis probatus, ad redimendum mihi meos electos : tunc ponam ego omnia in mensura, judicans per illum omnigenas gentes examine justo. De hoc judicio sibi dato dicit Filius : « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v). » Per illum enim omnia fecit et redemit, per illum etiam judicium suum implebit. « Et subvertet grandis, » hoc est, multitudo tormentorum « et spem mendacil » ubi spem suam collocabant, « et aquæ inundabunt protectionem, » hoc est multitudo peccatorum et tribulationum opprimet diabolus, a quo illi se patebant protegi, et ipsos etiam qui dixerunt : Mendacio (hoc est diabolo) protecti erimus.

« Et delebitur fœdus vestrum, quod pepigistis cum morte, » hoc est cum diabolo « et pactum vestrum, » quod statuistis « cum pœnis inferni non erit stabile » dicentes levius vobis fore in inferno, si secundum ritum gentium dæmonia adoretis. Flagellum, sive captivitatis sive mortis, cum venerit vel a Sennacherib, vel a Nabuchodonosor : conculcabit vos et destruet.

« Quoniam mane diluculo pertransibit in die et in nocte. » Diluculum dicitur quasi dubia lux. Per mane et diluculum, continuum tempus intelligere debemus. Per diem et noctem, continua pœna signatur. « Et tantummodo sola vexatio tribulationis dabit auditui vestro intellectum, » hoc est supplicium. Et pœna cui subjacebitis, faciet vos intelligere vera esse, quæ prophetæ ex nomine meo locuti sunt. « Coangustatum enim est stratum, ita ut alter de-

cidat : et pallium breve utrumque operire non potest. » Vox Domini ad Hierusalem. Et est metaphoricè ductum a marito et conjugè, ad Deum et ad Hierusalem. Verbi gratia. Si aliquis dixerit uxori suæ : O conjux adultera, istud stratum angustum est : non potest capere me et illum cum quo violas illud. Et istud pallium breve est et angustum, nec valet operire me et adulterum. Et est sensus : O Hierusalem, si vis habere me conjugem et protectorem, necesse est ut prætermittas deos alienos : qui tibi semper in ruinam et calamitatem sunt. Non poteris enim utrumque adimplere, videlicet deos alienos adorare, et me protectorem habere : cum amatoribus adulterare et mihi placere. « Nemo potest duobus dominis servire (Math. vi). »

« Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus, sicut in valle quæ est in Sabaa irascetur. » Vox prophetæ contra Hierusalem. Subauditiones isto in loco necessariæ sunt. « Sicut in monte divisionum stetit Dominus, » dividens Philistæos pugnante David (I Paral. xiv) : sic stabit Dominus contra vos, o Juda et Benjamin. Regum historia narrat, quod Philistæis congregatis in uno globo, supervenit illis David, et Domino sibi opitulante, divisit illos ab alterutrum. Illi namque qui mortui remanserunt se juncti sunt ab illis qui per diversas solitudines longe lateque dispersi sunt, persequente illos David. Unde vocatus est locus ille Baal Pharasim (Jos. x). « Et sicut in valle quæ est in Sabaa » iratus est contra Chananzæos pugnante Josue adversum eos, quando ad jussum illius omnia sidera in cacumine medii cœli spatio unius diei steterunt : sic « irascetur » Dominus super Hierusalem « ut faciat opus suum ? » Potius est interrogative legendum, quam affirmative. Dicit Propheta : « Nunquid ideo irascetur Dominus, ut faciat opus suum ? » Non. « Alienum opus ejus ab eo. » Quare est alienum ? Quia opus Dei est misereri et parcere, et omnibus subsidium suæ misericordiæ impendere. Quando vero irritatus malis hominum percutit illos et ulciscitur se de eis, opus crudelis hominis et tyranni est illud quod agit : et ideo alienum est ab eo quod operatur, ut operetur opus suum ? Si igitur interrogative pronuntiandum est : « Nunquid ideo irascetur contra impios, ut operetur opus suum ? » Minime. « Peregrinum est enim opus quod operatur ab eo. » Nempe sicuti diximus, quando viandiam accipit ex suis contemptoribus, sævi et cruenti hominis officium operatur. Beatus Gregorius aliter dicit : Ideo venit Dominus in mundum, ut faceret opus suum, hoc est ut redimeret genus humanum de potestate diaboli, et misereretur ejus, sed alienum fuit opus ejus ab eo, quia non conveniret Deitati ut spueretur, flagellaretur, crucifigeretur.

« Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur. » Hortatur Propheta illos qui verba illius in derisionem sumpserunt, dicentes : Manda, remanda, et cætera quæ ibi dicuntur, quatenus conquiescant et desistant illudere, ne forte vinculis peccatorum suorum constricti, constringantur etiam vinculis captivi-

tatis, ut celerius ducantur in deprædationem. « Consummationem et abbreviationem audiivi a Domino per universam terram. » Ideo vobis ista annuntio, quoniam a Domino audiivi abbreviationem vestræ captivitatis et calamitatis. Non enim elongabit ut vos putatis, dicentes deridendo, exspecta, reexpecta, seditio, sed repente veniet, si non fueritis conversi ad penitentiam. Quod autem dicit super universam terram, vel specialiter dici potest de terra Judæorum, vel etiam generaliter ad diem judicii, quando universus orbis a Domino visitabitur.

« Auribus percipite et audite vocem meam. » Vox prophetæ ad scribas et pharisæos.

« Nunquid tota die, » hoc est omni tempore « arabit arans, » hoc est agricola, « ut seminet semen suum ? » Non. Qui operabitur tunc proscindet, hoc est antequam tempus seminationis adveniat, arabit illam terram una vice vel duabus, ut cum tempus seminandi venerit, præparata sit ; « et faciet, » id est circumfodiet humum suam rastro. Hoc quod carruca et vomere non potest scindi propter angustationem loci, ubi non potest carruca verti, illud etiam tempore sibi congruo circumfodit fossorio. « Nonne cum adæquaverit faciem ejus, » hoc est, cum æqualem reddiderit et emollierit illam « seret, » hoc est seminabit « gith et cyminum sparget ? » Gith genus est leguminis, tantæ magnitudinis habens grana ut cyminum, sed nigra, et solet poni in pane propter dulcorationis saporem.

« Et ponet triticum per ordinem, » subauditur locorum suorum. Quia non omnia spatia terræ æqualiter conveniunt seminibus. « Et viciam in finibus suis sparget, » quia in marginibus camporum, in circuitu messis seminatur vicia.

« Et erudiet illum agricolam in judicio, » hoc est in discretionem. Scilicet Deus suus docebit illum, quo tempore debeat arare et proscindere, et ubi seminare triticum et ubi milium, et quando. Media distinctio ponenda est illo in loco, ubi dicitur : Et erudiet illum in judicio. Et subjungendum, « Deus suus docebit illum. » Quis erudiet illum ? Deus suus. Subaudiendum est enim ibi Deus, ut sit et erudiet illum Deus suus. Cum autem venerit tempus collectionis « neque gith triturbabitur serris, » hoc est excutietur, « neque super cyminum rota plaustrum circumibit, sed in virga, » hoc est, in flagello et baculo « excutientur. » Sunt quædam regiones, in quibus pro penuria feni congregant triticum in unum locum, et inducunt super plaustra cum rotis ferratis et excutitur triticum ; et stramina etiam in paleas rediguntur, ut animalia melius ea sumant.

« Panis autem comminuetur, » subauditur, rotis ferratis et plastro. Panem appellat triticum, hordeum, et omne unde panis fit. « Verum non in perpetuum triturans » plaustrum « triturabit illum » panem, hoc est triticum, « neque vexabit eum, » id est, panem « rota plaustrum, nec ungulis suis comminet eum. » Quis non comminet ipsum panem ?

Plaustrum vel rota; jam excussus est. Ungulas posuit A pro summitate serrarum rotarum.

Et hoc a Domino Deo exivit ut ita disponderet actus hominum, et magnificaret justitiam suam.

CAPUT XXIX.

« Et hoc » consilium « a Domino Deo exercituum, » et vult subauditur, ut sciret agricola quo tempore sulcaret terram, et quo etiam seminare deberet. Hæc juxta litteram diximus, quomodo Deus agricolam erudiat ut non semper uno eodemque tempore unius culturæ operi insistat : sed prævideat quid uno vel quid alio tempore operetur. Iterum vero repetenda est ista sententia a capite, et considerandum quid spiritualiter enucleare velit. « Auribus percipite. » Ad scribas et pharisæos loquitur Propheta, quos superius illusores appellavit. Nunquid tota die, hoc est omni tempore, arabit arans ut serat? Deus omnipotens, pius et misericors, varie disposuit omne genus hominum et affectus eorum. Ideoque comparatur isto in loco agricolæ, qui per diversa tempora varie exercetur, et ex terra quam incolit fructus desiderat recipere. Ut Deus omnipotens aliquando proscindit terram, hoc est habitatores, pestilentia percussam : aliquando miseretur et parcit, aliquando facit contemptores suos migrare in captivitatem, aliquando de captivitate revocat. Et hoc ideo agit ut convertantur ad pœnitentiam, et fructus bonæ operationis ex eis recipiat. Non vult enim mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Exech. xviii*). Pergit, et per cyminum quod in virga excutitur, omnes gentes possumus intelligere, quæ cognitionem Dei non perceperunt, quæ in virga, hoc est in pœnis inferni excutientur. Per triticum et hordeum unde panis fit, Judæos qui cognitionem Dei perceperunt in lege, sed noluerunt eam adimplere : et ideo majora tormenta sufferent, quam illi qui necdum Deum cognoverunt. Vel aliter : per triticum et hordeum prælatos sanctæ Ecclesiæ et principes istius sæculi, qui semetipsos custodire, et alios etiam ad gaudia supernæ patriæ revocare debent. Isti, dum se totis viribus terrenis lucris implicant, et suo malo exemplo subjectos suos a via veritatis deviare faciunt, procul dubio nisi pœnitentiam perfectam ante extremum judicii diem egerint, tradendi sunt pœnis inferni : quia potentes potenter tormenta patientur (*Sap. vi*). Per cyminum autem et gith populares et simplices quique intelliguntur, qui fidem sanctæ Trinitatis et baptismum regenerationis male vivendo corrumpunt, qui nisi lacrymis et pœnitentia abluti fuerint, tradendi sunt supplicii gehennæ. Verum non in perpetuum triturabitur panis, neque cyminum virga excutietur. In hoc loco consolationem dat peccatoribus. Misericors enim Dominus creaturæ suæ in die judicii miserebitur : si in isto sæculo pœnitentiam ante præoccupationem mortis egerit. Multi namque sunt in igne purgatorio, qui pœnitentiam hic inchoaverunt : sed surripiente mortis articulo non ad effectum perduxerunt, qui Domino largiente in die judicii salvabuntur. Notandum autem quia non de impiis dicimus, qui in ipsa impietate transierunt ab hac luce : sed de his qui post flagitia peracta ad pœnitentiam conversi sunt.

« Væ, Ariel, Ariel, civitas quam expugnavit David, Plangentis affectu loquitur Deus omnipotens ad Hierusalem. Tale quid et in Evangelio egit, quando videns civitatem flevit super illam, dicens : « Quia si cognovisses et tu (*Luc. xix*). » Non propterea vocatur a Domino Hierusalem Ariel, quod aliquando hoc nomen habuerit, sed propter interpretationem nominis. Ariel siquidem interpretatur leo Dei. Et Hierusalem leus Dei ideo appellatur, quia fortissima et potentissima semper exstitit. Nam tantæ fortitudinis fuit atquequam caperetur a David, ut illi Jebusæi qui in ea residebant deridendo dicerent ad David : « Tanta est, inquit, civitas, ut a debilibus arcearis, et non permittis intus introire nisi cæcos et claudos atque expellas (*III Reg. vi*). » Unde exivit proverbium : Cæcus et claudus non introibunt in templum. Postea autem quam capta est ab illo, multo magis per multa curricula annorum, fortitudine pugnatorum et ambitu murorum, insuper et multitudine divitiarum aucta et multiplicata est. Maxime temporibus Salmonis, quando templum illud gloriosissimum ædificatum est, et tanta fuit copia argenti et auri in ea ut lapidum. Ideoque prædicit ei væ imminere, hoc est perpetuam damnationem, quia omnis gloria illa et sublimitas auferenda erat propter peccata illorum a Chaldæis et Romanis, sicut in *subsequentibus* videbimus.

« Additus est annus ad annum, solemnitates evolutæ sunt. » Ideo dixit : Væ tibi, Ariel, quia hoc ei futurum erat. Et loquitur de futuro quasi de præterito. Annus anno additus est, quia quando ducti sunt in captivitatem a Nabuchodonosor, non offerbant sacrificia, quia deerat templum; et solemnitates tabernaculorum, et paschæ evolutæ sunt, hoc est perierunt. Et sicut fuit primus annus captivitatis usque his omnibus, sic fuit et subsequens, ideoque additus dicitur esse annus ad annum. Dicit enim beatus Hieronymus, quia hoc est mirum quod uno eodemque tempore et civitas destructa, et templum succensum et populus ductus est in captivitatem, in illo tempore quando Sedecias comprehensus est : sic etiam et in adventu Romanorum actum est.

« Et circumvallabo Ariel, » hoc est Hierusalem : « et erit tristis et mœrens. » Circumdatus hostili exercitu Chaldæorum : sicut Dominus etiam per Jeremiam prædixit : Ecce ego congregabo veteres agnationes regnorum aquilonis, dicit Dominus, et ponent sedes suas super portas Hierusalem. Sic enim factum est. Nam quando Sedecias et principes cum eo per quoddam foramen muri fugerunt, et comprehensi sunt ab equitatu Nabuchodonosor in campis Jericuntinis, principes Chaldæorum portas jam obtinentes, sedes suas collocaverant desuper. « Et erit mihi quasi Ariel, et circumdabo quasi feram in circuitu tuo. » Hoc ad tempus Romanorum pertinet. Et

erit mihi quasi Ariel, et circumdabo quasi feram. Ac si diceret aliis verbis : Cum venerit Vespasianus et Titus constipati milite Romano, eris mihi quasi Ariel : hoc est nomen tantummodo pristinum habebis, sed omni dignitate et gloria privata eris, quibus temporibus priscis floruisti. Templum quidem habebis et sacerdotes quasi temporibus Salomonis, sed nec templum tanti decoris, nec sacerdotes tantæ dignitatis. Solummodo nomen retinebis ut Hierusalem voceris, sed cæteris rebus prioribus carebis. Quod autem addit, et circumdabo quasi feram in circuitu tuo, convenit ad illud, quod dicit in Evangelio : « Et circumdabunt te inimici tui vallo, » id est munitione vel obsidione, « ut nequeas effugere de manibus illorum (Luc. xix). »

« Humiliaberis, » cum hæc venerint tibi, « de terra loqueris, » non de cœlestibus rebus. Ac si diceret aliis verbis : Quæ ante solita eras proferre prophetas, qui cum Domino loquebantur et de cœlestibus disputabant, postquam venerint Romani, jam postea desistes loqui aliud nisi terrena. « Et de humo audietur eloquium tuum. » Per hoc voluit Dominus, dicit beatus Hieronymus, ostendere magos futuros ex illo populo, sicut postea multos audivimus fuisse, ut fuit Simon magus. Fuerunt magi qui per nigromantiam, quæ dicitur mortuorum excitatio, animas ab inferis evocabant, et emittebant subtilissimas voces, prædicentes hoc unde requirebantur a magis. Idem sunt et pythones, qui ventriloqui appellantur, eo quod in ventre habeant diabolium. Nam sic fecit pythonissa quæ erat in Endor, quæ precatu Saulis impulsa Samuelem ab inferis evocavit (I Reg. xxviii). « Et de humo mussitabit eloquium tuum : » id ipsum est quod superius dictum est.

« Et erit, » o Ariel, « multitudo ventilantium te, sicut pulvis tenuis, et sicut favilla pertransiens. » Multitudinem Romanorum quæ venit super Hierusalem comparat pulveri tenuissimo et favillæ, non propter parvitatem et modicitatem sui, sed propterea quia innumerabilis exstitit sicut pulvis terræ. Et sicut multitudo favillæ, quæ dum pertransierit mota a vento, enumerari non potest.

« Eritque repente, » id est confestim « a Domino exercituum » illa captivitas. « Et visitabitur Hierusalem » vel a Domino de cœlo, vel etiam illo permittente « in tonitruo et commotione magna. » Romani pacem habuere cum Judæis, sed cito ac repente disruptum est pactum, quia Judæi noluerunt solvere tributa. Tunc vero imperator Romanorum misit duos principes suos Vespasianum et Titum, ut deleterent civitatem. Quod autem dicitur, visitabitur in tonitruo et flamma devoranti, dupliciter intelligi potest. Nam antequam Romani ad civitatem venissent, facta sunt tonitrua cœlitus et terræmotus, et voces etiam auditæ sunt in aere, tempestates, et insuper ignis devorans, id est fulgura percutientia homines : ut ostenderetur non solum homines, verum etiam omnia elementa contra illos esse commota. Potest etiam referri ad Romanos, qui cum tonitruo,

A hoc est impetu magno, et quasi tempestas venerunt super illos, a quorum multitudine terra videbatur moveri. Ipsi viderunt flammam ignis quæ succenderunt templum et civitatem, et omnia consumperunt sicut ardor ignis.

« Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel. » Apostropham facit Propheta ad Romanos, qui Jerusalem destruxerunt. Cum enim, Domino permittente, civitatem cepissent, et templum omnesque divitias tam thesaurorum Domini quam etiam populi, et ex eis locupletati essent, non dederunt Domino gratias qui hoc eis concessit, sed glorificaverunt deos suos quasi illorum virtute protecti, ditati essent copiis Judæorum. Et idcirco loquitur contra eos B Propheta, quod cito transuri et morituri sunt, dans ex hoc tres similitudines. Sicut, inquit, somnium, hoc est visio quæ videtur, quando videt aliquis arbores et montes transire, statim ut evigilaverit, vacua est anima ejus : sic cito transibunt gentes Romanorum quæ dimicaverunt contra Hierusalem, eo quod non egerunt gratias Deo qui dedit eis omnia bona Judæorum, sed virtute numinum suorum putaverunt se hoc fecisse.

« Obstupescite, » o scribæ et Pharisei, « et admiramini, » miseriam vestram ; « fluctuate, » hoc est, titubate « et vacillate, » id est huc illacque vertite. Iterum loquitur sermo divinus contra scribas et Phariseos. « Inebriamini et non a vino, » sed a dolore cordis et contritione corporis, quoniam venient C super vos mala. « Movemini et non ad ebrietatem, » hoc est agite poenitentiam, ut possitis evadere calamitatis periculum : « quoniam miscuit Dominus vobis spiritum soporis, » hoc est alienationem mentis propter vestra innumerabilia scelera.

« Claudet oculos vestros, » ut videntes dicta legis et prophetarum non intelligatis. « Prophetas vestros qui vident visiones operiet, » id est abscondet a vobis, « et principes vestros, » in quibus confiditis « operiet, » id est tollet a vobis et auferet. « Et erit vobis visio omnium, » id est prophætia omnium librorum « quasi signata, » id est, sigillata sit. « Et cum dederit librum qui apprehenderit illum scienti litteras, » id est scribæ et phariseo, vel legis doctore, « dicet : Signatus est liber, » id est obscura est, et difficilis mihi ejus intelligentia. « Et cum iterum dabitur nescienti litteras, » id est vulgari populo qui nunquam litteras didicit vel alicui gentili, « respondebit : Ignoro litteras. » Quod non est solummodo de uno libro Psalmorum intelligendum, sicut quidam senserunt, sed de omni Veteri Testamento. Quod tunc impletum est quando amiserunt sacerdotium et dignitatem, et civitas destructa est, et templum eversum a principibus Romanorum.

« Et dixit Dominus : Eo quod appropinquat, » subaudis, mihi, « populus iste ore suo, et labiis me glorificat, cor autem eorum longe est a me. » Appropinquare quidem videbatur populus Israel Deo suo cum idola non colebat, et glorificabat illum so-

lummodo labiis : sed corde elongabatur ab eo, quia ita colebat Deum Patrem, ut in Filium ejus non crederet. Et sicut Dominus dicit in Evangelio: Qui non credit in Filium, nec credit ei qui misit illum (*Joan. iii*): Quomodo ergo potest a Deo elongari, qui ubique est, et omnia implet, sicut ipse dicit: Coelum et terram ego impleo? (*Jerem. xxxiii.*) Sed quando bona operamur implentes dilectionem Dei et proximi, tunc proximamus Deo et ipse appropinquat nobis, quia templum in nobis illi praeparamus, et ipse habitaculum suum in nobis facit. Cum vero male agimus deservientes fornicationi, adulterio, vel aliis vitiis, elongatur a nobis Deus, quia non habitat in corpore subdito peccatis (*Sap. i, Matth. xv, Marc. vii*): « Et timuerunt me, » id est coluerunt « mandato hominis, » id est pro mandato vel traditione scribarum et Phariseorum. Scribae et Pharisei praetermittentes praecepta legis, traditiones suas superponebant mandatis Dei. Unde et Dominus dicit eis: « Vae vobis, scribae et Pharisei, qui praetermittitis mandata Dei propter traditiones vestras: » qui dicitis: « Munus quodcumque est ex me tibi proderit. » Et miseri Judaei potius sequebantur mandata illorum quam Dei. Ideo « quia suam justitiam statuerunt (*Rom. x*), et justitiae meae non sunt subjecti, ecce ego addam, ut admirationem faciam. » Quae fuit illa admiratio? Ipse exponit.

« Peribit enim sapientia a sapientibus, » id est a scribis et Phariseis. Non dixit, peribit sapientia ab omnibus hominibus, sed a scribis et Phariseis, qui sibi sapientes esse videbantur cum essent stulti (*I Cor. iii*). Quam tunc Judaei perdidit, quando et terram sibi datam, et civitatem ac templum, omnemque dignitatem, temporibus Romanorum amiserunt.

« Vae qui profundi estis corde ut a Domino abscondatis consilium. » Contra scribas et Phariseos ac principes Judaeorum loquitur Dominus. Illi namque foris per hypocrisim simulabant se sanctos et innocentes esse, cum in tenebris, hoc est in nocte vel sub conclavi, multa mala opera adimplerent. Dicebant enim illi: « Quis poterit cognoscere voluntatem et operationem nostram? » Sic dixit pater noster Adam, quando fecit ex foliis ficus perizonata postquam aperti sunt oculi ejus, gustando de ligno vetito, absconditque se sub arbore scientiae boni et mali, putans se non videri a Deo. Sic Cain quando dixit: Ero vagus et profugus, et a facie tua abscondar (*Gen. iii et iv*). Similiter de sapientibus et philosophis istius saeculi, atque haereticis est intelligendum.

« Perversa est haec vestra cogitatio, quasi si lutum dicat factori suo: Non fecisti me. » Sicut enim lutum, si posset loqui et diceret contra factorem suum, non scis bene fingere, sic et illorum verba sonant. Omnis enim Creatori suo creatura cognita est, nec potest aliquid cogitare vel facere, ut ipse omnia non videat. Apud eum non est nox, non sunt tenebrae, sed omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.

« Domine adhuc in medico et brevi tempore con-

A vertetur Libanus in Chermel, et Chermel in saltum reputabitur? » Modicum tempus dixit ex eo quod Isaias ista praedicabat, usque ad Domini ascensionem. Omnia enim tempora et saecula aeternitatis omnipotentis Dei comparata, brevia et modica videntur esse, quia finem habent. Dei autem aeternitas, neque initio inchoatur, neque fine clauditur. Libanus nunc est in provincia Phoenicis, et interpretatur *dealbatio*. Chermel vero similiter mons est in confinio regni Palaestinae et Phoenicis, adjacens civitati Tholomadae, et interpretatur *scientia circumcissionis*. Est autem et alius in terra repromissionis mons ejusdem nominis, unde fuit Nabal Carmelites. Sed quod modicum Carmelum, Hebraei dicunt Chermel. Pa-

B beatus Hieronymus isto in loco: Respondeant nunc illi qui mysteria divinarum Scripturarum velunt recipere, sed contenti sunt tantum superficialiter litterali historialiter omnia requirentes. Quando nam Libanus transivit in Chermel, et iterum Chermel in Libanum? Deficiet enim sensus et cogitatio illorum in hoc loco. Per Libanum namque qui interpretatur *dealbatio*, significantur gentiles: qui dealtati et mundati sunt per praedicationem apostolorum, et conversi sunt in Chermel, hoc est in veram scientiam circumcissionis, quae circumcisio verissima est regenerationis et recreationis. Per Chermel vero qui interpretatur, ut dictum est, *scientia circumcissionis*, Judaei exprimuntur, qui carnaliter se circumcidebant et non in mente, ideoque *reputati sunt in saltum*, hoc est in sylvam infructuosam. Gentiles namque ante praedicationem apostolorum infructuosi erant, quia licet facerent fructus, tamen amari et acidi erant. Post ascensionem autem Domini, cum Judaei praedicationem apostolorum sprevisset et venissent ad gentes, conversus est Libanus in Chermel, et Chermel in saltum, id est gentiles qui ante erant cauda, conversi sunt in caput, et Judaei in caudam reputati sunt, qui quondam fuerunt in capite. « Et erit in die illa, » hoc est in illo tempore, cum praedicatione Evangelii ad gentes transierit, « audient surdi verba libri, » signati, « et de tenebris et caligine oculi caecorum videbunt. » Gentiles qui Dei cognitionem, antea non perceperant, et tenebris ignorantiae et caligine peccatorum pressi erant, habebant oculos cordis obcaecatos: in die illa, hoc est, cum conversus fuerit Libanus, id est Chermel, et Chermel in saltum reputatus, intelligent verba libri signati, hoc est Vetus Testamentum et Novum, quod scribis et Phariseis signatum fuit, et videbunt mysteria et arcana divinorum eloquiorum.

D « Et addent mites in Domino laetitiam, et pauperes homines in sancto Israel exsultabunt. » Mites appellantur apostoli, de quibus etiam Dominus in Evangelio dicit: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (*Matth. v*). » Cum vidissent ergo apostoli multitudinem gentium ad fidem Christi occurrere, magna laetitia addita est illis. Pauperes etiam apostoli dicuntur, quoniam ipsi fuerunt pauperes spiritu. Possumus vero et nos gentiles pauperes appellari. Nam

patres nostri pauperes exstiterunt, quia non habuerunt divitias spirituales, et pinguedine spei et dilectionis expertes manserunt. Cum autem ebriati fuerint aquis spiritualibus de fonte Salvatoris, exultabant in sancto Israel.

« Quoniam defecit qui prævalebat, consummatus est illusor. » Ante adventum Redemptoris nostri diabolus prævalebat super omnes gentes, quia ipse eas suo dominio subjugatas habuit: donec venit fortior illo Dominus Jesus qui universa ejus abstulit, sicut in Evangelio legitur: « cum autem fortior illo supervenerit, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat (*Luc. xi*). » Ideo enim prævalebat, quia princeps istius mundi erat. Sicut Dominus dixit: « Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (*Joan. xiv*). » Et: « Nunc princeps mundi ejicietur foras. » Ipse etiam appellatur illusor, qui omne genus hominum illudebat, et seducebat ad errorem sui. « Succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo. » Ipsi qui succisi sunt: discipuli principis mundi intelliguntur, dæmones videlicet, qui vigilabant semper ad malum. Tunc illi succisi sunt qui peccare fecerunt homines in verbo, hoc est, Judæos quando veneno iniquitatis illorum corde obcæcato dixerunt Domino: « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicis dæmonia (*Luc. xi*). » Et: « Crucifige, crucifige eum: » et alia hujusmodi. « Et arguentem in porta supplantabant. » Quis est iste qui in porta supplantatur? Dominus Jesus, vel etiam aliquis prophetarum qui in porta annuntiabat populo, quatenus agens pœnitentiam converteretur ad fidei operationem: tamen non supplantabatur ille, quia justus ex fide vivens immobilis permanebat (*Rom. i*). « Et declinaverunt frustra justum. » In quibusdam codicibus reperitur a justo, sed beatus Hieronymus « justum » exponit dicens ita: Quantum in ipsis dæmonibus fuit, declinare conati sunt justum a justitia, sed frustra, quia fundatus erat. Possumus etiam hoc referre ad scribas et pharisæos, qui semper vigilabant ad iniquitatem, et qui peccare faciebant homines simplices in verbo, quando dicebant de Domino Jesu Christo, non esse illum qui promissus erat in lege et prophetis. Nam illi eum conabantur supplantare, quando consilium inibant qualiter caperent eum in sermone (*Math. xxii*). Huic vero sensui congruit utrumque, « et declinaverunt frustra justum, » vel a justo. Frustra conati sunt scribæ et Pharisæi declinare justum, quia non prævulnerunt. Vel etiam quando dixerunt: « Non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan. x*). » frustra declinaverunt a justo, hoc est, stulte egerunt recedentes a vita, et eligentes mortem. Postquam idem fecit, quia prævalebat diabolus, et succisi sunt tam dæmones ministri illius quam scribæ et Pharisæi, addiderunt mites lætitiâ: et pauperes spiritu, gentiles exultaverunt in Domino.

« Propter hæc dicit Dominus ad domum Jacob qui redemit Abraham. » Quomodo redemit Dominus Abraham? Legimus in historiis: Quia Chaldæi proje-

cerunt Abraham et Aran in ignem, qui lingua eorum ur appellatur: eo quod nollet colere illum. Mortuus est autem ibi Aran ante Tharan patrem suum, et Abraham illæsus exivit ab eo (*Gen. xi*). Unde et dicit ei Dominus: « Ego Deus qui eduxi te de urbe Chaldæorum. » « Non modo confundetur Jacob, non modo vultus ejus erubescet: sed cum viderit filios suos opera manuum mearum in medio sui sanctificantis nomen meum. » Loquitur Dominus omnipotens per Isaiam prophetam, et dicit: Non modo hoc, hoc est isto in tempore, erubescet Jacob, id est verecundabitur, et dolebit super iniquitates suas: sed cum filios suos, apostolos scilicet meos, opera manuum mearum, quos ego creavi et reparavi, et erudivi scientia spirituali: in medio sui viderint sanctificantis nomen meum. Postquam enim Dominus ac Redemptor humani generis « devicto mortis imperio resurrexit et ascendit ad dexteram Dei Patris, » decimo ascensionis suæ die « misit Spiritum sanctum super apostolos in linguis igneis, et cœperunt loqui magna Dei (*Act. ii*). » Audientes hoc Judæi qui Dominum morti tradiderant, erubuerunt de peccatis suis; quod Dominum ac Deum suum damnassent, et pœnitentia ducti dixerunt ad apostolos: « Quid faciemus, viri fratres? » Et Petrus ad illos: « Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur in nomine Domini Jesu unusquisque vestrum. » Impletumque est illud quod hic dicitur: « Cum videritis filios vestros apostolos meos effectos sanctificantis nomen meum, erubescetis de sceleribus vestris, et confundemini super vestris erroribus. » « Et sanctificabunt » apostoli Christi nomen « sanctum Jacob, et Deum Israel prædicabunt. » Vox prophetæ. Sanctus Jacob in loco isto Christus est, qui de semine et propagine illius effloruit. Deus autem Israel, Dominus Jesus cum Patre et Spiritu sancto intelligitur.

« Et discent in die illa errantes spiritu intellectam et mussitatores discent legem. » Errantes appellantur Judæi, a falso errore seducti, qui idola adoraverunt recedentes a Deo vero. Ipsi vocantur et mussitatores, quoniam semper murmuratores exstiterunt et mussitatores, tam in eremo quam etiam postquam introducti sunt in terram omnibus meliorem.

CAPUT XXX.

« Væ, filii desertores, dicit Dominus. » Væ, sicuti superius jam diximus, interitum perditionis et mortis significat. Desertores namque Judæi nuncupantur, qui dereliquerunt legem Domini et transgressi sunt pactum ejus. Nunc prædicit Isaias Spiritu sancto ebriatus historiam quæ temporibus Jeremizæ adimpleta est, quando Nabuchodonosor rex Chaldæorum venit in Hierusalem, et duxit Sedeciam orbatum oculis filiorumque morte, et omnem populum terræ pene captivavit, reliquis qui remanserunt præfecit Godoliam qui erat de semine regio. Venit autem Ismael et alii viri nequam cum eo, et interfecerunt Godoliam, invidia ducti contra eum. Tunc nimio timore perterriti omnes qui remanserunt, venerunt ad Jeremiam dixeruntque ei: Ora pro nobis ad Dominum

Deum, et dic quid agere debeamus. Sciebant enim quia pro interfectione Godoliæ quem proposuerat illis Nabuchodonosor, mala passuri erant. Decimo autem die postquam illi Jeremiam consuluerunt, factus est sermo Domini ad illum dicens : « Dic reliquis qui remanserunt : Manete in loco isto, et protegam vos, eritque vobis bene. » Cumque Jeremias hæc verba eis retulisset, dixerunt illi : « Non manebimus hic, sed ad Ægyptum fugiemus, ne forte moriamur isto in loco interfecti a Chaldæis. » « Ut faceretis consilium, et non ex me : et ordiremini telam, et non per spiritum meum. » Consilium et telam orditi sunt absque voluntate Domini, quando dixerunt : Melius est ut fugiamus in Ægyptum et ibi salvemur, quam hic interficiamur a Chaldæis.

« Qui ambulatis ut descendatis in Ægyptum, et os meum non interrogastis. » Cum dicit qui ambulatis, loquitur de futuro quasi de præsentis. Nam ab Isaia qui hoc prædixit usque ad Jeremiam cujus temporibus adimpletum est, centum quinquaginta anni fuerunt. « Os meum, » inquit, hoc est Jeremiam. Prophetæ namque os Domini appellantur, quia per illorum ora omnipotens Deus mysteriorum arcana prædicit : Unde solent prophetæ ita dicere : « Os enim Domini locutum est. »

« Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem. » Pharaon nomen dignitatis est apud Ægyptios : sicut apud Romanos ut Augusti et Cæsares appellarentur. Ille enim Pharaon cujus temporibus isti confugerunt in Ægyptum, alio nomine Vafre vocitabatur, sicut et Pharaon Nechao.

« Ierant enim principes tui in Taphnis et nuntii tui usque ad Anes [Thanes] pervenerunt. » Iste versiculus ironice est legendus. Ac si diceret : Recessisti ideo a me ut ires in Taphnis, quid tibi profuit? Taphnis civitas est regalis Ægypti, in qua magi contra Mosen signa fecerunt. Anes etiam civitas est in finibus Ægyptiorum.

« Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non potuit. » Dicit beatus Hieronymus, quia quando illi ierunt in Ægyptum ad civitatem Taphnis sperantes protegi a fortitudine Pharaonis, ivit pariter cum eis Jeremias. Accipiensque magnos lapides comportavit illos super portam civitatis, et dixit : « Hæc dicit Dominus : Ecce ego adducam Nabuchodonosor servum meum, et ponet sedem suam super hos lapides, et comprehendet vos pariter cum omnibus Ægyptiis in quibus confisi estis, et peribitis fame, captivitate dura, et gladio : eo quod nolulistis audire vocem meam, ut habitaretis in terra vestra. »

« Onus jumentorum Austri. » Post decem onera diversarum gentium, undecimo loco onus reliquarum duarum tribuum ponitur, id est tribus Judæ et Benjamin : quæ remanserunt ducto Sedecia et principibus populi in Babylonem. Qui ideo jumenta ob sui insensibilitatem appellantur, quia flagellum Dei sibi instans non declinaverunt per poenitentiam. Unde in psalmo legitur : Homo cum in honore esset, comparatus est jumentis insipientibus (Psal. XLVIII).

A Onus vero jumentorum Austri ideo dicitur, quia ad australem plagam habitabant ipsæ tribus. « In terra tribulationis et angustiae. » Terra tribulationis et angustiae, latitudo illius eremi appellatur, per quam Johannan, filius Careæ, alique duces reliquiarum transdixerunt in Ægyptum ipsas reliquias contra præceptum Domini. Vel ipsa terra in qua ducti sunt, afflicti miseris multis. Quod autem dicit « læna et leo. » Per lænam Hierusalem est intelligenda et populus ejus. Et per leonem Johannan alique principes. Permanet in metaphora cum dicit « ex eis, » subaudis jumentis, id est, ex læna et leone nata est « vipera, et regulus volans, » hoc est cito transiens. Quis audivit hujuscemodi rem, ut ex læna et leone oriretur vipera et regulus. Juxta historiam enim

B sunt firma ratione tenenda. Diximus namque per lænam et leonem significari Hierusalem et principes ejus, servantes metaphoram. Per viperam et regulum filios illorum intelligi, qui quasi ex venentis parentibus procreati virulenti remanserunt, et cito transierunt sicut et patres eorum. De istis dicit Dominus in Evangelio : « Generatio viperarum (Matth. XII). Et generatio mala. » Et Moses : « Generatio prava atque perversa (Deut. xxxii). » « Portantes super humeros jumentorum divitias suas. » Ipsi patres cum suis filiis portaverunt divitias suas et thesauros suos super jumenta et super camelos, fugientes ad populum Ægyptiorum qui eis non profuit : quia veniente Nabuchodonosor, sicut jam dictum est, pariter cum Ægyptiis in quibus confidebant, fame, captivitate, gladio periere. Ægyptus enim frustra et inane promisit auxilium præstare illis, quoniam et ipsi similiter capti sunt a Chaldæis. « Ideo » subaudis quia « Ægyptus frustra auxiliabatur ei : clamavi superbia tantum est, » subaudis in Ægypto et in potentia regni, et non fortitudo belli. « Quiesce, » id est hic mane in terra tua. Vox Dei omnipotentis ad reliquias. Et hoc quod temporibus Jeremiæ impletum est, tempore Isaia prædicitur.

C « Nunc ingressus scribe eis super buxum. » Loquitur Dominus ad Jeremiam : O Jeremia, cum ingressus fueris in Ægyptum cum eis, scribe diligenter in buxo et in libro hoc quod eis prædixi, ut non irent in Ægyptum, sed manerent in loco isto. Et quare præcipio tibi scribere istud? Ut cognoscant omnes qui legerint ea me illis bona permisisse, et illos contra me mala egisse. « Et erit » illis scriptura « in testimonium in die novissimo, » id est in tempore hujus consummationis cum venerit Nabuchodonosor super Ægyptum, et comprehenderit tam Ægyptios quam illos qui ad eorum auxilium confugerant, et usque in æternum memoriale erit omnibus » legentibus sive audientibus.

D « Populus enim ad iracundiam provocans est, et filii mendaces. Judaicus populus non solum in eremo, sed etiam in terra sibi data a Domino, semper ad iracundiam Dominum provocare paratus fuit. Mendax enim fuit, quando dixit : « Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus (Exod. xxiv). » Et statim conver-

sus ad idololatriam, fecit sibi vitalum aureum et adoravit eum qui ei fuit in ruinam. Isti etiam Dominum ad iracundiam provocaverunt et mendaces existerunt: quando venientes dixerunt Jeremiæ: « Cadat oratio nostra apud te, et ora pro nobis Dominum Deum tuum, ut dicat nobis quid agere debeamus (Jerem. XLII). » Cum enim sermo Domini factus fuisset declino die ad Jeremiam dicens, dic reliquis qui remanserunt, manete hic et bene vobis erit: illi Dominum ad iracundiam provocaverunt dicentes: Non manebimus hic, sed in Ægyptum fugiemus.

« Qui dicunt videntibus, » id est prophetis Jeremiæ, et Baruch, et Oida « nolite » nobis « videre » prospera. Videntes appellantur prophetæ eo quod futura prævideant. Dicebant enim illi prophetis: Nolite nobis annuntiare verbum Domini, quia non audiemus illud. Quod autem dicit « et aspicientibus, nolite aspicerere nobis ea quæ recta sunt, » id est quæ Dominus jubet ut hic stemus, id ipsum est. « Loquimini nobis, » o Jeremia et Baruch et Oida, « placetia, » scilicet ut eamus in Ægyptum, et opere adimplebimus. « Videte nobis errores, » id est sinite nos errare.

« Auferte a me viam, » hoc est permitte ut recedat a nobis rectitudo, « et declinate a me semitam, » id est, tollite a me veritatem. « Cesset a facie, » id est a præsentia « nostra sanctus Israel: » cujus monita sæpe nuntiatis dicentes: Hæc dicit Dominus. « Propterea » quia reprobastis Deum, dicentes cesset a facie nostra sanctus Israel. « Hæc dicit Dominus: Pro eo quod reprobastis verbum hoc ut habitaretis in terra vestra, et sperastis in calumniam, » hoc est in deceptionem: « et innixi estis super eo, » hoc est spe posuistis « in tumultu, » id est in superbia Ægyptii.

« Propterea erit vobis iniquitas hæc, » id est transgressio peccati « sicut irruptio, » id est obmissio « cadens. » Et est sensus. Sicut murus sublimis casu ruens post longam intermissionem dure reparatur, et sicut si vas fictile penitus sit comminutum, non remanet ex eo pars in qua aut ignis aut aqua tolli possit: sic cito conteremini vos a Chaldæis, et non remanebunt ex vobis qui apti sint ad aliquod opus.

« Quia hoc dicit sanctus Israel: Si revertamini » ab iniquitate ut agatis poenitentiam « et quiescatis » in loco isto, « salvi eritis » a malo. Hortatur sermo divinus longe ante populum reliquiarum quam veniat eis calamitas ad poenitentiam, ut respiscat ab omnibus sceleribus suis et quiescat in terra sua, ut possit salvari, versa ira Domini ad misericordiam. Dixi vobis « in silentio » quiescite hic, « et in spe » meæ protectionis, « erit fortitudo, » id est defensio « vestra. » Ac si diceret aliis verbis: Habete fiduciam et spem firmam in me, et liberabo vos non in superbia Ægyptiorum, sed in fortitudine misericordiæ meæ, « et noluitis » audire me, id est obedire verbis meis, ponentes fiduciam in umbra Ægypti.

« Et dixistis, nequaquam » hic manebimus: « sed

ad equos » Ægyptiorum « fugiemus. Ideo » quia hæc dixistis, certe « fugietis, sed velociores erunt » Chaldæi « qui persequuntur vos » quorum manus effugere non poteritis. « Mille homines » Ægyptiorum in quibus confiditis fugient « a facie unius » Chaldæi et quinque millia ex vobis fugient « a facie quinque » Chaldæorum: « donec relinquamini quasi malus in vertice montis. » Et est sensus: Sicut post naufragium malus navis, cum positus fuerit in vertice montis, vel super collem, in signum est fractæ navis: sic qui remanserit ex vobis in signum erit immanissimæ vastationis templi et civitatis.

« Propterea exspectat Dominus, ut misereatur vestri. » Ac si diceret: Quia ista supra dicta venient super vos « nisi egeritis poenitentiam. » Exspectat Dominus adhuc propter hoc, ut misereatur vestri, « et ideo exaltabitur, » id est in misericordia sua magnus dignoscetur, quia Deus, id est Christus iudicii Dominus, « quoniam Pater non iudicat nisi per Filium (Joan. v): » « Beati omnes qui exspectant eum, » in spe scilicet futuræ gloriæ.

« Populus enim Sion habitabit in Jerusalem. » Vox prophetæ. Judæi referunt hoc ad illud tempus quando post septuaginta annos captivitates, a Jesu sacerdote magno et Zorobabel reducti sunt in Hierusalem, et flebant bona quæ ante habuerant. Sed melius est ut referatur ad Ecclesiam electorum. Sion (quæ interpretatur *speculatio*) significat sanctam Ecclesiam, quæ in terra corpore posita, mente contemplatur Dominum, dicens cum Apostolo: Mea conversatio in cælis est (Philip. III). Hierusalem autem (quæ interpretatur *visio pacis*) significat cœlestem beatitudinem, in qua hi qui sunt modo in Sion, hoc est corpori Ecclesiæ sociati, post finitos hujus vitæ labores lætabuntur semper cum Deo, sequentes Agnæ quocumque ierit. « Plorans neque plorabis. » Licet enim luceant filii Ecclesiæ quandiu in exilio hujus peregrinationis et ærumnosæ vitæ degent, propter peccata sua et aliorum, vel quia differuntur a regno, sicut Dominus dicit: « Mundus gaudebit, vos autem contristabimini (Joan. XVI): » tamen lætantur corde ob remunerationem quæ est in spe. Cum autem finitum habuerint cursum hujus ærumnæ, tristitia illorum vertetur in gaudium, quoniam auferet Dominus omnem lacrymam ab oculis eorum (Ape. II). « Miserans miserebitur tui. » His verbis multitudo misericordiæ Christi ostenditur, et dicit hoc Propheta propter confirmationem sermonis. Quotidie enim Deus omnipotens miseretur electorum suorum, quando ab ærumnis hujus vitæ eos liberat, et ad gaudia patriæ cœlestis pervenire facit. Sed plenius post diem iudicii hæc miseratio fiet, cum receptis corporibus in corpore et anima remunerabuntur in sæcula sæculorum. « Ad vocem clamoris tui, » id est, precum tuarum, « statim ut audierit, » hoc est ut susceperit vota tua: « respondebit tibi » obtinuisse veniam. Loquitur Propheta ad populum: in fide Christi manentem. O popule Christiane, cum clamaveris ad Deum statim exaudiet te, et dicit: Ecce adsum. Mul-

tos credentes legitimus clamasse ad Dominum, et tamen non statim exauditos esse. Oravit beatus Paulus ut auferetur ab eo spiritus Satanæ (II Cor. xii), sed tamen non obtinuit. Et quare hoc? Ne magnitudine revelationum extolleretur. Ideo etiam solet differri nostra postulatio, ut præmiam amplius pro perseverantia capiamus.

« Et dabit vobis Dominus panem arctum et aquam brevem. » Dicunt Hebræi, quia quando egressi sunt de captivitate, panem arctum et aquam brevem, hoc est inopiam cibi et potus, habuerunt, volentes hoc referre ad se. Sed dicit beatus Hieronymus potius referendum esse ad populum, in unitate fidei congregatum. Per panem ergo et aquam intelligitur isto in loco doctrina evangelica, quæ arcta est ad comparationem legis. Quid enim arctius, quam in duobus mandatis legem et prophetas consistere? Dominus dicit in Evangelio: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum (Matth. xxii). » Et addidit: In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ (Ibid.). Sciendum præterea quia sancta Scriptura aliquando nobis est panis, aliquando aqua. Illis enim in locis panis est, ubi profunda et occulta sunt mysteria quæ non facile a nobis intelliguntur, sed quasi mandendo glutiantur, ut est in Iudæ: « In principio erat Verbum (Joan. i). » Aqua vero est, cum facile capitur, sicuti est superficies litteralis, vel aperta mysteria, ut est in Iudæ: « Pater noster qui es in cælis. »

« Et non faciat avolare a te ultra doctorem tuum. » Doctor noster Christus est, qui nos docet intrinsecus (Greg.). Nisi Dominus cor illustraverit audientis, in vanum laborat lingua docentis. Non faciet ergo avolare, hoc est recedere a te Deus Pater, o popule Christiane, ultra doctorem tuum, qui propter peccatum Ecclesiæ non abstrahit filium ab ea per communem consensum utriusque personæ Deitatis, sed docet per internam inspirationem: quod plenius implebitur, quando erit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv), et cum illo sine fine regnabunt. « Et erunt oculi tui, » hoc est oculi mentis tuæ « videntes præceptorem tuum, » ipsum Jesum Christum. Modo Ecclesia per mentis contemplationem videt Deum in spe, tunc autem videbit in idipsum.

« Et aures tuas audient vocem post tergum momentis. » Quando omnipotens Deus primum hominem condidit a quo omnes originem ducimus, sanctorum justumque corpore et anima, in faciem ejus locutus est dicens: « Crescite et multiplicamini, et replete terram (Gen. i, iii). » Cum autem peccasset gustando de cibo sibi interdicto, quasi dorsum Christo opposuit: quia propter peccatum suum a primo statu dignitatis ruisse se novit, et jam non in facie, sed post tergum audivit Dominum dicentem: « Maledicta terra in opere tuo. » In cujus casu nos omnes retro ivimus, quia peccatores et transgressores mandatorum Dei, peccatores et transgressores filios genuit. Sed dicitur nobis a Christo: « Pœnitentiam agite (Matth. iv): » et iterum: « Convertimini ad me

et ego revertar ad vos (Zach. i), et revertimini ad me in toto corde vestro: » ut his admonitionibus sancti anteriora petamus. « Hæc est via, » id est, fidei rectitudo quæ est Christus « ambulate in ea. » Ver Christi ad credentes, hortans illos ut proficiant & virtute in virtutem. Hæc est via, id est, Christus quæ dixit in Evangelio: « Ego sum via et veritas et vita. Quid est ambulare in via, nisi Christum imitari? » Namque dixit: « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et sequere me (Matth. xix). » Et qui mihi ministrat me sequatur, id est me imiter.

« Neque ad dexteram neque ad sinistram declinatis. » Quomodo potest aliquis ad dexteram declinare? Nunquid si per dexteram ambulat, non graditur recte? Salomon namque dixit: « Vias quæ dextris sunt novit Dominus (Prov. iv). » Sed ipse alibi in loco ostendit: quid sit declinare ad dexteram, cum dicit. Ne sis multum sapiens, neque sis multum iustus (Eccles. vi). Omnia enim cum mensura bonâ sunt. Ad dexteram ergo declinat, qui ultra sanctam religionum conversationem præcedit sanctitatem. Sic itaque debet unusquisque iustus appropinquare, ut de illo veraciter possit dici, quod de Zacharia et Elizabeth dictum est (Luc. i): « Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis Domini, sine querela, » hoc est sine reprehensione. Ad sinistram autem declinare est: & bono deviare ad malum. Nihil ergo molius est, quam regia via gradiendum. « Et contaminabis laminas sculpillium argenti tui. » Loquitur sermo divinus gentibus ad fidem venientibus, quæ idololatriæ deditæ erant, jacentes in volutabro vitiorum. O popule Christiane, cum venerint apostoli mei prædicantes regni verbum; contaminabis tu, hoc est contaminatam projicies omnem, scilicet idololatriam, tam sculpillium quam confusile ex auro vel argento, cum vestibus, id est cum omnibus ornamentis in locum immundum, et disperges minutatim sicut immunditiam menstruatæ mulieris. « Egrede et dices ei. » Ver Dei omnipotentis. O Isaiâ vel Jeremia egrede, et dic populo Christiano.

« Et dabitur pluvia semini tuo, ubicunque seminaveris in terra. » Propheta loquitur de gentibus. Pluviam appellat gratiam sancti Spiritus. Semen verbum doctrinæ. Ac si diceret aliis verbis: O Ecclesia de gentibus congregata, dabitur gratia celestis doctrinæ tuæ, ut ubicunque, id est in quacunque gentem prædicationem tuam infuderis, emittat fructum bonæ operationis. « Et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis. » Panis noster Christus est qui dicit: « Ego sum panis vivus (Joan. vi). » Christus ergo, qui fructificatur in cordibus electorum per fidem et dilectionem, uberrimus est, quia per quadripartitum orbem doctrina illius coruscet, et in nomine ejus Ecclesiæ sunt fundatæ, quæ uberrimos fructus honorum operum proferunt. Ipse etiam panis, id est Christus pinguis est, quia corda electorum suorum gratia et pinguedine Spiritus sancti reficit. « Pascetur in possessione tua, » o popule Christiane,

in die illo agnus spatiose. Possessio Christianorum A Ecclesia est, ubi pascitur agnus, id est quilibet mitis doctrina divinorum eloquiorum. Quod autem dicit « in die illo. » Ad hoc pertinet quod superius dixit, quando populus gentilis idola et simulacra confregit. « Tauri tui et pulli asinorum tuorum commixtura migma comedent sicut in area, ut ventilatum est. » Scimus quia tauri gregibus ducatum præstant, et ideo non incongrue per illos designantur apostoli, et prælati sanctæ Ecclesiæ qui ei ducatum præbent, qualiter vel per quæ ambulare debeat. In Evangelio legimus (*Math. xxi*), quia tendens Dominus Hierosolimam, in comitatu suo habuit asinam et pullum. Et per asinam intelligimus populum Judaicum, per pullum autem gentilem qui dissolutus et lascivus existit sequendo idola. Ideoque non inconvenienter isto in loco per pullos filii illorum intelliguntur, in unitate fidei copulati. Migma est hordeum pariter cum palea. Per paleas superficies litteralis intelligitur. Hordeum autem intelligentiam interioriorem significat. Tauri ergo et pulli, hoc est prælati et subjecti in sancta Ecclesia coadunati, migma comedunt, quia ea quæ spiritualiter intelligenda sunt, spiritualiter intelligunt, et quæ historialiter historiali sensu capiunt. Quæ vero utriusque sensui conveniunt, utrumque mente capiunt, sicut in area, hoc est in Scriptura continetur.

« Et erunt super omnem montem excelsum et super collem rivi aquarum currentium, in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. » Hæc verba ad diem iudicii pertinere videntur. Per montes et colles intelliguntur sancti, propter altitudinem virtutum : vel expositores divinorum eloquiorum, sicut Augustinus, Hieronymus et reliqui. Rivi currentium sunt doctrina spiritualis Evangelii. Dies vero interfectionis, dies iudicii intelligitur. Per turres diabolus et omnes superbi et potentes istius sæculi. In die ergo iudicii, quando omnes impij peribunt, et interficientur gladio verbi Dei omnes reprobi, et ceciderint ipsi dæmones, qui muniunt modo suos ut turres, per colles et montes rivi discurrunt, quia et bona opera sanctorum apparent, quæ per observantiam mandatorum Dei impleverunt, et pene per omnes gentes doctrina Evangelii quæ modo in illis non lucet, appropinquante die iudicii, Helia et Enoch prædicantibus, clarebit.

« Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septemplex sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus, » hoc est, sanaverit, « vulnus populi sui, et percussuras plagæ ejus sanaverit. » Post diem iudicii erit istud, cum fuerit cælum novum et terra nova, quod a Propheta prædicitur implendum. Omnia enim quæ Deus omnipotens per spatium sex dierum operatus est, propter hominem facta sunt : in cuius lapsu omnia elementa detrimentum sustinuerunt. Nam terra antea spinas et tribulos non proferebat. Aer iste non tantæ crassitudinis erat, sed purus. Sic sol et luna et sidera detrimentum sui luminis sustinuerunt. In die autem iudicii determinato

illo examine cum fuerint omnes reprobi una cum diabolo in inferno conclusi : susstollet se Dominus Jesus pariter cum corpore suo (quod sunt omnes electi) in cælum, et tunc mutabit sibi luna splendorem solis, et sol septemplex clarior lucebit quam modo : sicut lux septem dierum, hoc est, multipliciter, recipietque lumen et splendorem quem amisit peccante primo homine. Dicit enim beatus Isidorus in libro creaturarum. Quod neque sol, neque luna ad occasum ventura sint postea : sed in hoc loco quo creata sunt sine fine manebunt. Juxta illud Habacuc iii : « Sol et luna steterunt in habitaculo suo, » pro eo quod est stabunt. Et quare hoc? Ne claritate solis sive lunæ illi qui apud inferos erunt perfruantur. De hoc etiam statu, dicit propheta quidam : « Non occidet tibi ultra sol tuus (*Infra, lx*) : » Quod autem dicit, « in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui : » populum suum appellat omnes electos a primo homine usque ad novissimum iustum qui nasciturus est in die iudicii. Vulnus et plagam appellat mortalitatem et ruinam quam peccatæ primo parente attraximus, quando perdidimus imaginem et similitudinem Dei. Ad imaginem quippe Dei factus est homo, quia sanctus et justus creatus est (*Gen. i*) : quam imaginem præcipit nobis Dominus tenere, cum dicit : « Sancti estote, quia sanctus et ego sum (*Levit. xi*). » Similitudinem vero habuit, quia immortalis conditus est. Hoc vulnus et hanc plagam in die iudicii Dominus in electis suis sanabit, quando faciet eos immortales et incorruptibiles corpore, et immutabiles in anima.

« Ecce nomen Domini venit de longinquo, » id est Filius Patris Deus verus Jesus Christus in nomine Patris venit, quia Deus verax est sicut Pater. Unum quippe nomen est Patris et Filii et Spiritus sancti, juxta quod ipse Apostolus dicit : « Ite, docete omnes gentes (*Math. xxviii*). » Non dicit in nominibus, sed in nomine uno quod est Deus : qui licet trinitas sit in personis, unitas tamen est in Deitate. Ecce, inquit, Filius Dei verus venit de longinquo, hoc est longo post tempore venit ad damnandum reprobos, et remunerandum electos. Uade et subditur : « Ardens furor ejus et gravis ad portandum » reprobis, Nunquid Deus irasci potest? Ergo ne mutabilis est? Absit hoc a cordibus electorum, Tunc enim omnipotens furere dicitur, more nostro loquentem Scriptura, quando ultionem et vindictam accipit de inimicis suis. Nam in die iudicii gravis et importabilis apparebit reprobis, justis autem blandus et pius. « Labia ejus, » hoc est, Filii Dei « repleta erunt indignatione » cum dicet reprobis : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare (*Math. xxv*). » « Lingua ejus quasi ignis devorans, » erit cum dicet : Ite, maledicti, in ignem æternum. Sententia enim illa gladius acutus erit, quia interficiet omnes iniquos cum auctore suo diabolo, sicut Apostolus dicit : « Et gladius spiritus, quod est verbum Dei (*Ephes. vi*). »

« Spiritus ejus velut torrens inundans. » Sicut impetus aquarum inundantium cum pervenerit « us-

que ad medium colli hominis vel animantis, suffocat illum: sic spiritus Filii Dei, hoc est iudicium illius, omnes impios perdet, et suffocabit in die iudicii « in nihilum, » id est, ut nihil sint. « Et frenum erroris, » id est, idololatriæ « quod erat in maxillis, » hoc est, in laude vel operatione « populorum » perdet et confringet. Frenum appellat hic diabolus, qui quasi sub freno, hoc est sub suo dominio universas gentes habebat: quando Christus pro redemptione generis humani carnem nostræ fragilitatis accepit, et sua morte simpla duplam nostram destruxit. Vocatur autem diabolus isto in loco frenum populorum, non quod ipse regeret illos ad salutem animarum: sed sicut equum infrenatum qua parte vult sessor deflectit et deducit: sic diabolus omne genus humanum sub sua potestate habens redactum, deducebat ad suam voluntatem perpetranda et ad perniciem illorum. In die autem iudicii peribit istud frenum, quia claudetur igni perpetuo cruciandus.

« Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis, et lætitiæ cordis. » Hactenus de pœna reproborum, nunc vero de gloria electorum loquitur. Sicut filii Israel liberandi per potentiam Domini a servitute Ægyptiaca ad vesperum comederunt agnum celebrantes solemnitatem paschæ (Exod. 1), et transito mari Rubro mane cum vidissent Pharaonem et Ægyptios submersos, cantaverunt Domino canticum, dicentes cum nimia lætitiâ cordis: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est (Exod. xv). » Sic sancti in die iudicii transito mari, quod significat mundum hunc, cum viderint Pharaonem, hoc est diabolus, traditum æternæ damnationi pariter cum omnibus sequacibus illius, qui significantur per Ægyptios, cum magna exultatione et lætitiâ cordis cantabunt Domino laudes. « Sicut qui pergit cum tibia ad montem Domini. » Permanet Propheta in comparatione laudis illorum. Dominus præcepit filiis Israel ut cum ingressi essent terram repromissionis, ex omnibus frugibus et bonis sibi a Deo datis decimas ferrent ad domum Domini (Levit. xxvii; Num. xviii; Deut. xii). Et sicut illi tempore illo cum ferrent suas decimas ad Jerusalem adoraturi in templo Domini cum tibia, hoc est cum gaudio et lætitiâ ferebant eas, laudantes Deum qui eis bona terræ dabat: sic sancti, cum ingressi fuerint in die iudicii in cœlestem patriam, quæ significat terram repromissionis, gaudebunt et exultabunt, ferentes decimas in manibus, hoc est, bona opera, laudantes Creatorem suum, cujus auxilio impleverunt, per quæ ad æternam patriam pervenerunt. Hæc juxta sanctum Hieronymum. Beatus tamen Gregorius aliter dicit, referens hoc ad tempora apostolorum et præsentiam, quando per illorum prædicationem idola reliquerunt gentes, et idololatria cessavit ab ore illorum. Frenum appellat idololatriam, et cultum dæmonum. Nam patres nostri qui antea dicebant Jovi vel Mercurio: Tu es Deus meus, et tu me genuisti: illo freno, hoc est, idololatria derelicta et perditâ cantaverunt Domino, et nos modo cantamus: « Quoniam omnes dii

gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit: et simulacra gentium argentum et aurum (Psal. xcvi): non est spiritus enim in ore ipsorum. Erit, inquit, frenum erroris, hoc est, idololatria, in canticum Domini, et laudabitis illum sicut laudaverunt filii Israel transito mari: vel sicut laudabant quando muneræ decimas suas ad templum cum lætitiâ cordis deferabant.

« Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet. » Iterum revertitur Propheta ad impios, loquens de die iudicii. Auditam faciet in die iudicii Dominus pater gloriam vocis suæ. Vox Dei Patris et brachium filii eius est, qui per illum cuncta operatus est et per illum redemit mundum, et iudicabit universum orbem in æquitate. In die enim iudicii non apparebit persona Dei Patris reprobis, sed Filii: ut ipse qui primo adventu hominibus apparuit, appareat terribilis ad perdendos omnes impios cum patre ipsorum diabolo, et iudicet illos iuste à quibus iudicatus est injuste. Gloria ergo Filii Dei erit ultio et vindicta qua damnabit iniquos, ipsamque gloriam auditam faciet Deus Pater omnibus virtutibus cœlorum, et omnibus electis suis, et terrorem ejus ostendet, cum dixerit: « Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv). » Vel etiam gloriam vocis suæ, hoc est, Filii sui audire faciet, quia ad eum Filii omnes resurgent. Sicut ipse dixit: « Venis hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei (Joan. v). » « In comminatione furoris et flammæ ignis devorantis. » Cum ostenderit Deus Pater reprobis terrorem Filii sui, minabitur illis. « Vox Filii Dei in comminatione furoris, et comminatione flammæ ignis devorantis. » Sententia enim iudicis vorabit illos, « et allidet in turbine, » hoc est, tempestate, « et in lapide grandinis, » hoc est tribulatione.

« A voce enim Domini pavebit Assur, virga percussus. » Si Assyrius solus pavebit in die iudicii, quid facient omnes reprobi? Per Assyrium debemus intelligere diabolus omnesque satellites illius, et quæ ipse falso errore seduxit, qui cum imitati sunt. Virgam appellat sententiam iudicis terribilem. Quod autem addit:

« Et erit transitus virgæ fundatus, » hoc est, persecutio sententiæ Domini, aperte manifestat quia illa dura et aspera sententia semper manebit super illos. Non enim relevabit eam Dominus postquam dederit sicut Origenes dicit, sed in æternum faciet eam requiescere super illos. « In tympanis et citharis et in bellis præcipuis expugnabit eos. » Ac si diceret aliis verbis: In lætitiâ omnium sanctorum suorum, et in præcipua gloria expugnabit omnes reprobos cum principe illorum, tradens eos igni perpetuo cruciandos, qui se et sanctos suos persecuti sunt.

« Præparata est enim ab heri, » hoc est, a præterito tempore, ab initio mundi, in præsentia Dei a rege omnipotente « tophet, » id est, vallis profunda gehenna impiis, « et dilatata. Nutrimenta ejus, » id est gehennæ « ignis et ligna multa, » hoc

est, omnes peccatores, « Flatus Domini, » id est spiritus Domini « sicut torrens sulphuris succedens eam, » subaudis gehennam. Sulphur terræ putorem emanans, et ardorem generans. Hæc omnia erunt impiis in inferno. Erit ibi ignis inextinguibilis, et fetor et putor intolerabilis, et cruciabuntur incomprehensibili cruciату.

CAPUT XXXI.

« Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis Ægyptiorum. » Hactenus de gloria electorum, et pœna reproborum locutus est: nunc vero revertitur iterum ad reliquias quæ remanserunt in terra Juda, ducto Sedecia et omnibus principibus in Babylonem, de quibus jam superius multa dixit. Sed hoc distat inter illud quod superius dixit, et istud quod modo loquitur. Quia illic præmonuit illos, ne irent in Ægyptum, sed manerent in terra Juda, et bene eis esset: hic vero qui contra voluntatem præceptorum Domini ierunt, habentes magis fiduciam in Ægypto quam in Domino, minatur eis mala et dicit: « Væ qui descendunt in Ægyptum, sperantes in equis Ægyptorum et, quadrigis, et Dominum non requisierunt, » quando dixerunt ad Hieremiam: « Cadat oratio nostra in conspectu tuo, et ora pro nobis Dominum quid agere debeamus. (Jerem. XLII) » Requisierunt quidem verbis, sed non corde. Cum enim decimo die, sicut jam superius diximus, sermo Domini factus esset ad Hieremiam: Vade, inquit, et dic filiis reliquiarum: manete in loco isto et ego protegam vos: responderunt illi: Non faciemus, sed ad Ægyptum fugiemus. Ideoque dicit non requisierunt, qui licet requirerent verbo, non requisierunt corde puro.

« Ipse autem sapiens, » id est, Deus omnipotens quem aspernaverunt « adduxit » super eos « malum, et verba sua » quæ locutus est per os Isaïæ et Hieremiæ « non abstulit, » sed adduxit super eos Nabuchodonosor, sicut sequentia docebunt. « Et consurget » in ira furoris sui « contra domum pessimorum. » Hoc est, contra illos qui in Ægyptum fugerunt, « et contra auxilium operantium iniquitatem, » hoc est, contra Ægyptios, qui eis auxilium conati sunt præstare.

« Ægyptius » rex, scilicet Pharo Vafre, vel populus illius, « homo est et non Deus, et equi eorum, » in quibus illi confidebant, « caro et non spiritus. » Et Dominus inclinavit manum suam. » Secundum metaphoram aurigæ loquitur. Sicut auriga qui regit currum vel quadrigam, quando vult ut equi celerius currant remittit habenas; sic Deus omnipotens iram et vindictam suam cito adduxit super Ægyptios et illos qui ad eos confugerant. Nam diximus superius quomodo Hieremias prædixit eis quod Nabuchodonosor super Ægyptios, et super illos qui fugerant ad auxilium eorum venerit; et quomodo omnes aut gladio, aut fame, aut captivitate male perdidit. « Et corruet » inquit, « auxiliator » Ægyptius a fortitudine Nabuchodonosor, « et cadet » populus reliquiarum qui ad eum confugit, « cui præstabatur

A auxilium, simulque omnes consumentur, » et Ægyptii et Judæi qui in eis habebant fiduciam.

« Quia hæc dicit Dominus ad me. » Locutus est superius de reliquiis quæ ierunt in Ægyptum, confidentes in fortitudine Pharaonis: nunc vero loquitur de illis qui ducti sunt in Babylonem cum Sedecia rege Juda et principibus ejus; sed post septuaginta annos, Domino miserante, reversi sunt in Hierusalem sub Jesu sacerdote magno, et Zorobabel, et Esdra, aliisque principibus. Et promittit eis bona, dans duas similitudines quomodo a Domino illic protecti sunt, et dicit: « Quomodo si rugiat leo et catulus leonis super prædam suam: » et cætera. Sicut leo esuriens, si cernat gregem ovium currit et apprehendit arietem; cum occurrerit ei multitudo pastorum, non terretur a voce illorum, confidens virtute virium suarum; et sicut aves, ut defendant fœtus suos, volitant super nidos; et sive hominem seu serpentem viderint avesque alias accedere ad pullos suos, pugnans rostro et unguibus, oblitæ imbecillitatis suæ, et si aliud non possunt dolorem pectoris congeminant garrula voce; « sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion et super collem ejus, et proteget illam protegens et liberans, transiens et salvans. » Notandum quod non dicit contra montem Sion, sed super montem Sion stans pugnabit contra inimicos ejus. Sic fecit temporibus illis cum Samaritani voluerunt impedire ut non reedificaretur templum, et temporibus Machabæorum, quando paucis fidelibus multæ victoriæ a Domino collatæ sunt. Dominus leoni comparatur, quia ipse est leo fortissimus qui tertia die surrexit, de quo dicit Joannes Evangelista in Apocalypsi sua (Cap. v): « Ecce vicit leo de tribu Juda. » Aut etiam assimilatur, sicut ipse dixit in Evangelio: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas qui ad te missi sunt: « Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina pullos suos, sed noluisti (Matth. xxiii). » Et in Deuteronomio (Cap. xxxii): « Sicut aquila provocans pullos suos, et extendit alas suas, et portavit eos, cæteraque hujusmodi quamplura.

« Convertimini, » filii Israel, « sicut in profundum » malorum, « recesseratis. » Locutus est parumper superius de illis qui reversi sunt de captivitate sub Jesu sacerdote magno. Iterum revertitur ad tempora Ezechie. Prophetia enim non servat ordinem temporis, neque historia. Antequam Sennacherib cum Assyriis revertens de Ægypto veniret Hierusalem, præmonuit propheta tribum Juda et Benjamin, ut converterentur ad Deum suum, ut sicut in profundum malorum recesserant, sic converterentur ad Dominum in profundum bonorum toto mentis affectu, ne traderentur in manibus Assyriorum.

« In die enim illa abiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum. » Hæc verba Spiritus sancti non juxta historiam, sed spiritualiter, sunt intelligenda. Si conversi fueritis, o filii Juda et Benjamin, ad Dominum

Deum vestrum, et abjeceritis idola vestra aurea et argentea, quæ fecistis vobis ad peccatum vestrum.

« Cadet Assur in gladio non viri, » hoc est Assyrius populus, « et gladius non hominis vorabit eum. » Quando Sennacherib cum populo suo Assyriorum venit contra Ezechiam et populum ejus, nocte percussus est, quando interfecta sunt centum octoginta quinque millia ex eis (*IV Reg. xix*), « et fugiet » ipse Sennacherib « non a facie gladii » sed a timore Domini, « et juvenes ejus » qui remanserint « vectigales erunt : » hoc est tributarii Medis et Persis. Illud enim fortissimum regnum Assyriorum destructum est a Nabuchodonosor, et postea a Medis et Persis tam Assyriorum quam etiam Chaldæorum sub Dario et Tyro, qui Belthasar interfecerunt.

« Et fortitudo ejus, » hoc est multitudo Sennacherib « a torrente » angeli « transibit, et pavebunt fugientes principes ejus. » Nam, ut Hebræi tradunt sicut supra commemoratum est, non remanserunt ex omni illa multitudine nisi decem, qui reversi sunt cum Sennacherib. « Dixit Dominus : » Quia periturus est Sennacherib et populus ejus, si conversi fueritis ad illum : cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Hierusalem. » Quantum ad litteram pertinet, ignis et caminus Domini fuit in Hierusalem, quia ibi erat templum in quo erant altaria in quorum uno ignis perpetuus nutriebatur, et in altero holocausta quotidie comburebantur. Quantum vero ad altiorem intellectum attinet; per Sion, quæ interpretatur speculum sive speculatio, intelligitur sancta Ecclesia de gentibus ad fidem Christi coadunata; Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, cœlestem patriam significat. Per ignem et caminum, intelligitur ardor amoris et dilectionis quo ardent et flagrant omnes electi erga Deum et proximum, tam in presenti sæculo constituti, quam in superna Hierusalem. Quod enim per ignem significetur dilectio Dei et proximi, manifestat Dominus cum dicit : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat ? » (*Luc. xii*.) Sed considerandum, quia ad comparisonem camini ignis parvus potest esse, et quantum est inter ignem parvum et caminum maximum, tantum interest et multo amplius inter amorem et fervorem dilectionis Dei quem habent modo electi in presenti sæculo, et illum quem habent sancti jam conjuncti Domino in celo. Dixit ergo Dominus cujus ignis est, id est fervor dilectionis in Ecclesia posita adhuc in terra, et cujus caminus est, id est plenitudo dilectionis in cœlesti Hierusalem, cui dicere facere est : quia si projeceritis idola vestra, illum vestris bonis operibus placaveritis, ipse pugnabit pro vobis, et cadet Assur in gladio non viri, sed devorabitur ab igne cœlesti. Dicunt etiam aliqui doctorum alio modo istud quod dicitur : In die enim illa projiciet vir idola argenti sui, hoc est cum ceciderit Assur in gladio non hominis, et fugerint paventes principes ejus, abjiciet vir idola argenti sui, et convertetur ad Dominum. Hoc adimpletum est

temporibus Ezechia. Nam cum esset justus, et liberasset cum Dominus de manibus Assyriorum, convertit populum Judæ a malis, in quibus pater ejus fecit declinare Judam et Benjamin a via Domini (*II Paral. xxix*). Et non solum illos convertit ad ritum Dei, qui sub ejus regimine degebant, videlicet Judam et Benjamin : verum etiam per Ecclesias suas revocavit illos qui remanserant in decem tribus.

CAPUT XXXII.

« Ecce in justitia regnabit, et principes in judicio præerunt. » De Domino et apostolis ejus loquitur modo sermo propheticus. Dominus ipse in justitia regnat, quia ipse docet nos quomodo juste et recte vivamus. Nam ipse est rex, qui regit mentes electorum suorum. Ipse est rex, qui daturus est electis suis regnum Patris in die judicii, dicens : Percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth. xxv*). In justitia etiam regnabit Christus, quia personam alicujus hominis in judicio non accipiet in secundo adventu, sicuti nec in primo. Cujus principes appellantur apostoli, qui doceri veritate et justitia judicii prædicaverunt. Ipso spiritu judicio per illorum prædicationem repleta est omnis terra scientia Domini (*Psal. xviii*), nec ipsi etiam judicantes personam alicujus accipient.

« Et erit vir sicut qui absconditur a vento. » De populo credentium loquitur modo, qui a Domino protegitur et defenditur ab incursa *dæmonum*, dans inde tres similitudines : Sicut, *inquiens*, qui abscondit se in domo propter ventum validum et tempestatem nimiam et requiescit ; et sicut qui sicut, cum invenerit rivos aquarum bibit et refocilatur anima illius ; et sicut qui ambulat per desertam urente sole cum invenerit miræ magnitudinis petram, sub umbra illius protegitur a calore nimio : sic erit qui crediderit protectus a rege Domino Deo et qui fugerit sub umbra sanctæ Ecclesiæ.

« Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium, » Christum « diligenter auscultabunt, » monita ejus. Videntes et audientes appellantur isto in loco apostoli. Ipsi enim audierunt a Domino : « Boni oculi qui vident quæ vos videtis, et aures quæ audiunt quæ vos auditis » (*Matth. xiii*), » et cætera. Nam quæ propheta prædixerunt, et in ænigmate ac speculo viderunt : isti et oculis corporis et oculis mentis viderunt. Aures etiam possunt appellari apostolici viri et credentes, qui libenter verba Domini susceperunt. Dominus enim dicit in Evangelio : « Qui habet aures audiendi, audiat » (*Luc. vii*). Similiter et Joannes in Apocalypsi (*Cap. ii et iii*) sua loquens ad septem ecclesias.

« Cor stultorum intelliget scientiam, et lingua balborum velociter loquetur et plane. » Stulti appellabantur qui non habebant ante adventum Domini scientiam neque fidem, uti fuerunt apostoli. Balbus est qui non potest expedite loqui, vel qui non habet perfectam fidem. Sed quid fecit Dominus veniens in

mundum per incarnationis mysterium? Vocavit stultos, inscios et illiteratos, et qui lumen veræ fidei non habebant; replevit illos sua sapientia, et per illos ad nihilum redegit sapientes hujus sæculi. «Infirma enim mundi elegit Deus, ut confunderet fortia (I Cor. 1).» Potest et per cor stultorum populus gentilis intelligi, qui erat stultus, alienus scilicet a Christo ante prædicationem apostolorum. Post ascensionem ergo Filii Dei ad cœlos, doctrina et miraculis apostolorum, de stultitia idolorum conversi sunt ad veram scientiam, et linguæ incredulorum qui non noverant dicere, Credo in Deum: jam fidem habentes rectam cœperunt laudare Deum plane, hoc est tranquilla mente.

« Non vocabitur ultra hic qui insipiens est princeps, neque fraudulentus appellabitur major. » Insipientes vocat philosophos humanæ sapientiæ, qui principatum videbantur habere in populis, ut fuit Plato, Aristoteles, alique quamplurimi, qui post Christi prædicamenta stulti sunt reputati, quia omnem illorum sapientiam Christi transcendit doctrina. Et ideo illorum inanis doctrina stulta reputata est, sicut egregius prædicator dicit: « Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum (I Cor. III). » Et: « Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi. » Christi vero sapientia floret, quæ corda reficit fidelium. Fraudulentus appellatur scriba et Phariseus, quia fraudabant legem Christi simplicibus ob suas traditiones, et etiam contra ipsum Dominum fraudulentum existentes. Isti enim, post adventum Domini, neque principes vocati sunt in sancta Ecclesia, neque majores, quæ sancta Ecclesia non recepit in unitate sui, sed victores, sed fundatos in veritate, quæ est Christus.

« Stultus enim fatua loquitur, et cor ejus facit iniquitatem. » Stultus iterum appellatur scriba et Phariseus. Fatua enim locuti sunt, quando dixerunt: « Dæmonium habes, et in Beelzebub ejicis dæmonia (Joan. VIII; Luc. XI). » Cor eorum iniquitatem fecit, cum dixerunt: « Non est hic homo a Deo qui sabbatum non custodit (Joan. IX). » « Ut proferat simulationem, et loquatur ad Dominum fraudulenter. » Simulatores illi erant, quia ostendebant se esse justos, cum essent pleni iniquitate, quibus et Dominus dixit: « Væ vobis, scribæ et Pharisei, et hypocritæ, qui similes estis sepulcris dealbatis. » Fraudulenter locuti sunt, quando dixerunt: « Magister scimus, quia verax es, et viam Dei in veritate doces, » usque: « Licet census dari Cæsari, an non? » (Matth. XXII.) Sed quid audierunt a Domino? Quid me (inquit) tentatis, hypocritæ? « Et vacuum » hoc est alienam a pane verbi Dei « faciet animam, » id est mentem « esurientis » ille scriba et Phariseus: « et potum, » id est, scientiam « auferet. » Populus namque Judæorum volebat a Domino percipere panem spiritualem et aquam, hoc est doctrinam salutarem, sed a scribis et Phariseis prohibebatur. Dicebant illi doctores, non doctores sed potius seductores: Cur recipitis prædicationem hujus, et cur creditis in illum? Non est iste

A qui nobis promissus est in lege et prophetis. Christus cum venerit, nemo scit unde sit (Joan. IX). Mendaces mendacium loquebantur, quia a diabolo, qui mendax est et in veritate non stetit, docti fuerant (Joan. VIII).

« Fraudulenti vasa pessima sunt. » Fraudulentos appellat scribas et Phariseos, sicut et superius. Vasa autem corda illorum, vel etiam subjectorum eorum, quorum corda ipsi sua doctrina prava et fraudulenta fecerant. Ex malis enim parentibus mali filii nascuntur, et ex pessimis magistris pessimi discipuli. Nam sicut vipera viperam parit: sic scribæ et Pharisei pessimis discipulos docuere. De quibus et dicitur: « Genimina viperarum. Et: Generatio mala et adultera (Matth. III, XII, XVI et XXIII). » « Ipse enim, » subaudis ordo scribarum et Phariseorum, « iniqua et falsa concinnavit, » hoc est præparavit et cogitavit « ad perdendos mites in sermone mendacii. » Cogitationes perversas cogitaverunt ad perdendos mites, id est simplices quosque quando dixerunt Nicodemo: « Scrutare diligenter Scripturas, et videbis quia a Galilæa Christus non surget (Joan. VII). » Similiter quando dicebant cæco a Domino illuminato: Da gloriam Deo, id est nega quod accepisti, et noli dicere quia Jesus te illuminavit, sed Deus Pater (Joan. IX). Ideo enim eos suis falsis documentis imbuebant: ut a vera Christi prædicatione subtraherent. « Cum loqueretur pauper, » id est Christus, « judicium » hoc est discretionem, subaudis redargebant eum. Pauperem autem vocat eum, quia, cum dives esset, pro nobis pauper factus est, ut nos sua paupertate ditaret (II Cor. VIII). Judicium loquebatur, quando dicebat: « Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi (Joan. X). » « Princeps vero, » id est Christus, « ea quæ digna principe sunt, cogitabit, et ipse super duces stabit. » Dominus Jesus ea quæ eo digna erant loquebatur et cogitabat, cum diceret: Ego a Deo processi et veni, ego et Pater unum sumus. Et: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Duces vocantur apostoli, quia ipsi ducatum præbuerunt universis credentibus, de quorum uno loquitur Psalmista: « Tu vero homo unanims dux meus et notus meus (Psal. LIII). »

« Mulieres opulentæ, surgite et audite. » Loquitur propheta ad mulieres Judæorum, quæ ductæ sunt in prædationem a Romanis in ultima captivitate, et præcipit ut diligenter auscultent verba illius. Per has mulieres, debemus intelligere synagogas Judæorum vel urbes: vel etiam matronas nobiles et divites, quæ ideo opulentæ dicantur, quia abundaverunt operibus. Et quid dicit eis? O mulieres, quæ quondam fuistis opulentæ, nunc autem captivæ tenemini, surgite. Jacenti vel sedenti dicitur, surge. Et illæ jacebant in volutabro vitiorum, torpentes a hono opere. Et quid est dicere Surgite, nisi « agite poenitentiam? » (Matth. IV.) « Et audite vocem meam, » id est corde intelligite, et conscendite de vitiiis ad virtutes, de terrenis ad cœlestia. Filiæ quæ quondam fuistis confidentes in vestris divitiis, percipite auribus elo-

quium meum. Ipsæ sunt filiae quæ et mulieres. Nam repetitio sermonis, confirmatio est rei de qua agitur.

« Post dies enim et annum, et vos conturbabimini, confidentes » in bonis vestris. Modo prædicationis Domini appellat dies et annos. Verbi gratia : Duos annos et dimidium comprehendit in hoc, cum dicit dies. Tertium autem, cum dicit post dies, et adjungit annum. Potest etiam appellari omne spatium prædicationis Domini, sicut dicit ipse Isaias alio in loco : Spiritus Domini super me, usque illud : Et prædicare annum Domini (*Inf. LXI, LXIII*); et illud : Quia dies ultionis Domini, annus retributionis iudicii Sion (*Jerem. XLVI*). Post ascensionem enim Domini ad cælos, cœperunt illi conturbari, licet non statim; tamen quadragesimo secundo anno post ejus ascensionem, dissipati et deprædati sunt a Romanis. Ideoque quia noluerunt recipere prædicationem Domini, et eum morti damnaverunt, alloquitur eos propheta ut revertantur ad pœnitentiam : Reducite (inquit) ad memoriam, quia nolulistis audire verba salutifera, et vel in captivitate positæ revertimini ad illum ut miseretur vestri, et dignetur vos aggregare intra sanctam et immaculatam Ecclesiam. « Consummata est enim vindemia, collectio ultra non veniet, » subaudis super vos. Collectionem et vindemiam vocat ultimam captivitatem. Consummata est (inquit) vindemia, id est perfecta et adimpleta vestra captivitas. Amplius etiam non erit necesse ut eatis in captivitatem, quia per universas nationes dispersæ estis.

« Obstupescite, » hoc est, admiramini miseriam vestram. O miserimæ mulieres Judæorum quæ quondam « opulentæ » fuistis, et abundastis opibus, « conturbamini » miserimæ, quæ confisæ fuistis in vestris divitiis : hoc est pœnitentiam agite. « Exiite vos, » id est, nudate pectora vestra, ut in alia editione habetur, « et confundimini » hoc est erubescite super vestram malitiam. « Accingite lumbos vestros » cilicio pœnitentiæ, et plorate ut iram Domini placare possitis.

« Super ubera plangite, » hoc est super filios uberrum vestrorum, qui interfecti sunt fame, gladio et captivitate, et dispersi per omnes gentes. Sic enim Dominus dixit eis : Filie Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros (*Luc. XXIII*), et cætera quæ sequuntur. Nam illa maledictio qua dixerunt : Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Matth. XXVII*), protelata est super posteras generationes eorum. « Super regione desiderabili, » id est pro regione vestra desiderabili, lac et mel fluente, plangite : quia expulsi estis ab illa, exsules effecti longe lateque. « Super vinea fertili, » id est, pingui, subaudis plangite. Ista est vinea de qua alio in loco dicit : Vineam enim Domini sabaoth domus Israel est (*Isa. V*); et : Vineam de Ægypto transtulisti (*Psal. LXXIX*).

« Super humum populi mei vepres et spinæ ascendent, quanto magis super omnes domos gaudii civitatis exsultantis? » Humum populi sui appellat

tribum Juda et Benjamin, quia ibi erat templum et altaria, in quibus offerebatur mane et vespere sacrificium. Domos autem vocat civitates aliarum tribuum et dicit : Quia si super illam venit calamitas, multo magis super alias civitates et regiones eorum. Cum enim destructa esset civitas et templum (*Luc. XII*), ita ut Dominus prædixit, ascenderunt spinæ et rumices illis in locis ubi ante gloria et dignitas summa erat.

« Domus enim dimissa est, » id est, templum derelictum est a Deo. « Multitudo urbis, » id est multitudo domorum « relicta est » ab habitatoribus suis, sicut Dominus eis prædixit : Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta (*Matth. XXIII*). « Tenebræ et palpato » dicit pro eo quod sunt tenebræ palpabiles. Tale quid legitur in Exodo : Factæque sunt tenebræ palpabiles super terram Ægypti (*Exod. X*). Doms enim thesaurorum, et porticus, et atria quæ adhaerebant templo, despective speluncæ vocantur modo. Cum enim spinæ et vepres conscendissent, factæ sunt ibi tenebræ. « Gaudium onagrorum pascua gregum, » subaudis erit ibi. Onager est asinus solitarius, per quem omnes bestias quæ solitudinem diligunt, et insuper aves quæ ibi longa tempora habitaverunt, intelligere debemus. Allegorice autem, per onagram intelliguntur pagani, qui illam terram postea inhabitaverunt, et more bestiarum insensati fuerunt, adorantes varia portenta dæmonum. Quod autem addit propheta :

« Donec effundatur super nos spiritus de excelso, » sic videtur sonare, quasi aliquis ei diceret : Quamdiu erit ibi gaudium onagrorum, id est, quamdiu habitabunt ibi homines pagani et bestiales. At contra propheta : Tamdiu erit illud : donec Spiritus sanctus, qui super Apostolos die Pentecostes descendit (*Act. II*), prædicantibus Elia et Enoch, redeat ad nos, et emolliat corda nostra lapidea. Junxit se beatus Isaias cum illis qui in adventu Christi reperiantur justi, ideo ait super nos. « Et erit desertum in Chermel, et Chermel in saltum reputabitur. » Chermel mons est provinciæ Phœnicis. Diximus jam superius, quia per desertum sive Libanum, qui interpretatur dealbatio seu candidatio, significaretur gentilitas quæ deserta est, hoc est derelicta erat a Deo. Sed dealbata est in baptismate per prædicationem apostolorum, et conversa est in Chermel, qui interpretatur scientia circumcisionis. Quod enim carnaliter agebant, modo gentes veraciter et spiritualiter adimplent per baptismum mutati in veram circumcisionem. Judæi autem conversi sunt in desertum sive in saltum, hoc est in infidelitatem gentilium. Hoc adimpletum est post Domini ascensionem, quando apostoli expulsi a Judæis, profecti per omnes gentes prædicaverunt ubique.

« Et habitabit in solitudine, » hoc est in gentilitate. « Judicium et iustitia, » id est, Christus « in Chermel sedebit. » Per iudicium, intellige iudicem iudicii, Dominum Jesum Christum, qui dixit : Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio

(Joan. v). Christus ergo in solitudine habitat, hoc est in cordibus gentilium per fidem et dilectionem, et ipse qui est justitia et veritas sedet in Chermel, hoc est in congregatione fidelium, qui veram circumcisionem habent. Sic enim dicit Apostolus: Templum Dei sanctum est quod estis vos (I Cor. III, 6); et: Habitare Christum per fidem in cordibus vestris (Ephes. III); et ipse Dominus: Qui manet in me, et ego in eo (Joan. xv); et per prophetam: Inhabita- bo in illis et inambulabo (Levit. xxvi). « Et erit opus justitiæ pax, » id est Christi, qui dixit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis (Joan. xiv): pro eo quod est dabo. Quia ad hoc venit, ut mundum per suum sanguinem pacificaret Deo Patri. « Et cultus justitiæ silentium. » Cultus, hoc est religio Christi, fides est et operatio non ficta. Quod autem dicit B cultus justitiæ erit silentium, ostendit quia gentiles qui Deum ubique præsentem esse sentiunt, non in multiloquio credant se exaudiri, sicut scribæ et Pharisæi, qui amant in angulis platearum et in competi- tis orare, ut videantur ab hominibus (Matth. vi). « Et securitas usque in sempiternum. » Et ubi est ista securitas? In Ecclesia, hoc est in congregatione fidelium. Sancti enim licet plerumque adversa istius sæculi tolerent, tamen in securitate habitant, certi de spe æternæ remunerationis. Quia manentes adhuc in carne, cœlestia mente jam possident, dicentes cum Apostolo. « Nostra conversatio in cœlis est (Philip. v). »

« Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta. » Populum dicit isto in loco non Judaicum sed gentilem, qui modo sedet in Ecclesia ubi est maxima pulchritudo in decore fidei, et dignitas et pax unaque concordia. Ecclesia namque in pulchritudine sedet, habens episcopos, presbyteros, levitas, cæterosque gradus quibus adornatur; et insuper tres ordines prælatorum virginum et conjugatorum. Ista est clarissima pulchritudo. Et in tabernaculis fiduciæ. Sancta Ecclesia, cum sit una in fide, in baptisate, tamen diffusa est per quatuor istius mundi climata, habitans in tabernaculis fiduciæ. Et quomodo in tabernaculis fiduciæ? Quia in Christo fundata est, quia est lapis angularis (Ephes. II), ex duobus populis copulans sibi unam Ecclesiam. Vel etiam in tabernaculis fiduciæ habitat mente non corpore, de quibus dixit Dominus, « In domo Patris mei mansiones multe sunt (Joan. xiv). » Dum enim sancti in terrenis nil ambiunt, sed toto mentis ardore cœlestia contemplantur, quasi in cœlestibus tabernaculis habitant in spe. « Et in requie opulenta, » hoc est opibus plena. Sancta Ecclesia in requie opulenta sedet, quia pascitur mysteriis Veteris Testamenti et Novi. Vel etiam in requie opulenta sedebit, cum viderit Dominum Jesum Christum in gloria paternæ majestatis, quomodo Pater in Filio et Filius in Patre (Joan. xiv), et Spiritus sanctus in utroque. Et cum viderit quomodo Christus in corpore suo, quod est Ecclesia, et

A Ecclesia in illo manet, quando erit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv).

« Grando autem » erit « in descensione saltus, et humilitate humiliabitur civitas. » Saltum vocat judaicum populum, qui in infidelitatem gentium conversus est. Hoc etiam impletum est et impletur quotidie, ad extremum etiam in die judicii implebitur. Grando, hoc est tempestas tribulationis et calamitatis super Judæos venit: quando interfecti sunt a Romanis, et civitas ac templum illorum succensum est, ipsique remanserunt ac per universum mundi ambitum distracti sunt. Modo etiam grando miseriarum super illos est, quia in servitutem gentium redacti sunt. Et quod gravius est, alieni a Deo existentes, quotidie miseriam illorum animæ a diabolo captivantur. In die autem judicii, super omnes qui Domini prædicationem apostolorumque ejus despexerunt et in infidelitatis errore permanserunt, ira et sententia Dei omnipotentis super illos veniet, tradenturque igni perpetuo, cruciandi in corpore et in anima.

« Beati qui seminatis super omnes aquas, immit- tentes pedem bovis et asini. » Locutus est sermo divinus hactenus de subversione et miseria Judæorum; convertit se iterum ad apostolos et prædicatores sanctos, qui ad fidem vocaverunt, dicens: Beati qui seminatis verbum Evangelii super omnes aquas, id est super corda omnium gentium, immittentes pedem, hoc est actionem bovis et asini in vincula præceptorum Dei. Per bovem, quod est mundum animal et jugum trahit, judaicus populus designatur, quia præcepta Dei longa per tempora custodiens mundus exstitit, et grave jugum legis sustinuit. Asinus autem, qui immundus est, significat gentiles, qui per idololatriæ cultum immundi et iniqui exstiterunt: longe semoti a cognitione et servitio Dei. Dicit ergo sermo divinus: Beati estis, o sancti prædicatores, qui doctrinam Evangelii et verbum fidei seminatis super corda Judæorum et gentilium, immittentes, hoc est introducentes actionem et operationem illorum in vincula præceptorum cœlestium, ut ex duobus populis unam sanctam et immaculatam Ecclesiam Domino ædificare possitis.

CAPUT XXXIII.

D « Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? Et qui spernis, nonne et ipse sperneris? » Contra Sennacherib modo loquitur. Nam ipse omnes provincias et regiones quæ in circuitu suo erant deprædatus est, et insuper decem tribus, ad ultimum omnes civitates Judæ et Benjamin præter Hierusalem: atque ob hujusmodi causam elatus in superbiam gloriabatur sua virtute et potentia omnia hæc fecisse, non recolens quod propter peccata eorum tradidisset eos Dominus in conculcatione: ideoque dirigitur contra eum sermo divinus: O Sennacherib superbissime, tu qui prædaris alios, utique prædaberis ab aliis. Et qui spernis, hoc est despicias omnes gentes, sperneris et contemneris. « Cum consummaveris depræda-

tionem » *Ægypti*, vel *Judææ*, etiam partem *Hierusalem* quam *Sobna* tradidit. « *Deprædaberis*, cum *fatigatus* desieris contemnere, contemneris. » Et hoc adimpletum est, sicut hic prædicitur (*IV Reg. xix*). Siquidem cum veniret *fatigatus* de *Ægypto* ob tedium multorum super *Hierusalem* et contra regem *Ezechiam*, egressus angelus Domini (ut sequentia docent) interfecit in castris illius centum octoginta quinque millia hominum. Potest etiam et hoc referri ad omnes qui impie agunt, et deprædantur domos pauperum et pupillorum, et ad ipsum insuper diabolum. Qui enim rapinam semper exercent et superbiam sectantur, aliisque malis implicati sunt, si fructus dignos pœnitentiæ non fecerint (*Luc. iii*), licet in præsentī temporaliter non puniantur, tamen post finitum hujus vitæ cursum, humiliabuntur sententia, et judicii pœnas exsolvent.

« Domine, miserere nostri, te expectavimus: esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis. » Loquitur modo *Isaias* propheta ex persona populi *Hierusalem*, qui obsidebatur ab exercitu *Sennacherib*, et exorat Dominum, dicens: Domine, miserere nostri, et libera nos de manibus *Assyriorum*, et civitatem istam protege: quia te expectavimus in fide ut nos liberes. Non quæsimus idola et sculpilia, quia non possunt nobis prodesse, sed te qui es solus potens. Esto brachium eorum in mane. Aliqui codices habent brachium nostrum. Sed si dixerimus, secundum beatum *Hieronymum*: esto brachium eorum, erit sensus: Esto brachium, id est expugnatio eorum et repulsio. Si autem dixerimus nostrum, erit sensus: Esto brachium nostrum, hoc est fortitudo et defensio nostra, et defende nos tua virtute et potentia. Non est autem prætermittendum, quare dicat in mane. Cum interfectus est exercitus *Assyriorum* eo modo quo superius dictum est, illi qui remanserant ex *Sennacherib* non cognoverunt quod factum erat in castris eorum, quousque mane surgerent, et viderent omnia corpora combusta. Tunc nimio timore percussi fugerunt in terram suam. Et ideo quia illi mane cognoverunt quod erat gestum, et mane fugam petierunt, dicit propheta: Esto brachium eorum in mane, hoc est expugnatio et repulsio, et salus nostra in tempore tribulationis.

« A voce angeli fugerunt populi, ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes. » Nonnulli angelum *Michaelem* autumant fuisse, qui constitutus est princeps *Judaici* populi, sicut in volumine *Danielis* habetur: Nemo est, inquit, adjutor meus in omnibus tuis, nisi *Michael* princeps vester (*Dan. x*). Quidam vero dicunt *Gabrielem* fuisse, qui Dei fortitudo interpretatur, eo quod ipse præsit populis. Idipsum et doctores *Judeorum* affirmant, quod ipse percussit illa tot millia *Assyriorum*, et illorum corda quæ remanserunt terrore nimio impleverit (*III Reg. xix*). Et hoc est quod dicit, a voce angeli, id est a terrore *Gabrielis* fugerunt populi, id est decem duces qui remanserant, qui etiam cum ipso *Sennacherib* vene-

rant. Ideo autem dicit: Ab exaltatione tua, Domine, dispersæ sunt gentes: quia omnipotens Deus tunc exaltatus est et magnus prædicatus, ab omnibus qui audierunt quod sua virtute tot millia hominum contra se superbientium, per unum angelum suum straverit. Tunc omnipotens Deus aliquando exaltari dicitur, cum se ulciscitur de hostibus suis: quia qui noluerunt illum cognoscere tempore tranquillitatis, cognoscent tempore tribulationis.

« Et congregabuntur spolia vestra sicut colligitur bruchus, velut cum fossæ plenæ fuerint de eo. » In quibusdam codicibus reperitur spolia nostra. Si dixerimus spolia vestra, erit sensus: O miseri et superbissimi *Assyrii*, cum veneritis contra *Hierusalem*, congregabuntur spolia vestra a *Judeis*, et implebuntur eorum domus spoliis: sicut impletur fossa ex multitudine bruchorum. Si autem legerimus spolia nostra, erit sensus: O *Judæi* qui habitatis in *Hierusalem*, nolite timere a facie *Assyriorum*: quia omnia spolia et omnes divitiæ illorum jam nostræ sunt, et colligentur a nobis sicut colligitur bruchus. Ex locusta nascitur bruchus, qui ita vocatur quæque alas habeat. Sed cum coeperint ei jam alæ succrescere ac nisus fuerit volitare, vocatur *athelech*. Cum vero plenissime poterit volare, efficitur iterum locusta. Et est multo gravior bruchus quam locusta et *athelech*, quia desunt ei alæ nec potest cito ambulare: ideoque ubicunque venerit, penitus comedit fruges. Solent autem homines illarum regionum ad quas locustæ veniunt, eas congregare in fossas, et operire humo: ut si hoc venerit quatenus a vento projiciantur in mare, et ab undis projiciantur in terram, et fœtibus illarum oriantur bruchi. Sic enim sæpe fit ut ex ovis nascantur, quæ adhuc in ventre matris erant.

« Magnificatus est Dominus, quoniam habitavit in excelso. » Magnificatus est, id est magnus prædicatus et laudatus ab *Ezechia*, et ab illis qui victoriam Domini viderunt de hostibus suis (*IV Reg. xviii*). In excelso autem habitabit, vel in templo gloria sue, in *Hierusalem* (*II Paral. xxix*). Vel etiam in excelso cælorum, vel in cordibus electorum, qui ad cœlestia anhelant. « Implevit Sion iudicio et justitia: » quia *Ezechias* rex juste judicavit populum habitantem in *Sion*, hoc est in *Hierusalem*, revocans illum ad cultum Dei ab idololatria. Et hoc per internam inspirationem actum est, ut ipse juste viveret, et plebs Domini juste judicaret. Quod autem addit propheta:

« Et erit fides in temporibus tuis, » duplici modo intelligi potest. Quidam enim codices habent in temporibus suis. Sed si dixerimus tuis, erit sensus, ut alloquatur propheta *Ezechiam*: O *Ezechia*, cum percusserit Deus inimicos tuos, erit fides, hoc est, probabitur in temporibus tuis. Si autem legerimus suis, erit sensus: Cum liberaverit Deus omnipotens populum suum a timore hostium, probabitur fides obsessi populi in temporibus suis. In hoc enim probata est, quia relinquentes idola servierunt Domino cum devotione mentis. « Divitiæ salutis » Judicia populi

« sapientia et scientia » fuit. Inter sapientiam et scientiam beatus Augustinus hanc discretionem facit, quod sapientia divinarum rerum est intelligentia, scientia autem humanarum. Et ille populus sapientiam habuit, quia conversus est de iniquitate ad justitiam, de idololatria ad cultum et servitum Dei. Scientiam habuit, quia non tradidit se Assyrio cum multa mala ei minatus esset. « Timor Domini ipse thesaurus ejus, » id est salutis. Sine timore enim Domini, neque sapientia, neque scientia aliquid proderit, neque salus adipisci potest. Initium quippe sapientiae timor Domini (*Psal. cx*). Et Tobias ad filium: Habebis (inquit) multa bona, si timueris Deum (*Tob. iv*).

« Ecce videntes clamabunt foris: angeli pacis amare flebunt. » Revertitur sermo divinus ad ultimam captivitatem. Isti sunt videntes de quibus superius dixit: Beati qui seminatis super omnes aquas. (*Mach. xiii*). Et de quibus Dominus dixit: Beati oculi qui vident quae vos videtis (*Luc. x*). Et ad Judaeos: Ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas (*Matt. xxiii*). Ipsi enim fuerunt angeli pacis, hoc est nuntii qui nuntiaverunt verba Christi, qui est pax vera, et qui dixit eis: « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis (*Joan. xiv*). » Et qui nos pacificavit Deo Patri et sanctis angelis (*Col. xiii*). Apostoli ergo, post ascensionem Domini, imminente tempore captivitatis, jam non clamabant in Hierusalem annuntiantes verbum Evangelii, sed foris, hoc est gentibus quibus cum ipsi sprevisent eos, dixerunt apostoli (*Act. xiii*): Vobis quidem oportebat primum loqui verbum Domini; sed quia repulistis illud, ecce convertimur ad gentes. Angeli autem pacis, hoc est apostoli nuntii pacis et Evangelii amare fleverunt, propter incredulitatem Judaeorum, de quorum stirpe descenderant, condolentes perditioni illorum et malitiae. De quorum numero unus dicit (*Rom. ix*): Tristitia est mihi magna et continuus dolor cordi meo pro fratribus meis qui sunt Israelitae. Optabam ego anathema esse pro eis, hoc est interfici pro salute illorum.

« Dissipatae sunt viae Hierusalem, cessavit transiens per eam. » Hoc factum est post vastationem Romanorum; ideo dissipatae sunt viae, quia defuit qui veniret ad templum tempore solennitatis, sicut dicit Hieremias: Viae Sion lugent, eo quod non sit qui veniat ad solennitatem (*Thren. i*). « Irritum factum est pactum » quod pepigit Deus cum Abraham et patribus eorum, dicens: « Multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli. (*Gen. xvi et xvii*). » Et per quemdam prophetam: Habitatis in loco isto amodo et usque in saeculum (*Ecl. xxxvii*). Et ad Salomonem: Erit nomen meum ibi usque in sempiternum. « Projecti civitates » illorum, « non reputavit » eos esse « homines. » Ideo reputati sunt a Domino ad instar jumentorum, quia illi non cognoscentes se homines esse, bestiarum more vixerunt luxuriose viventes, omniaque immunditia pullulantes. « Luxit et elanguit terra. » Luxit, id est defecit. Tabefacta est non

A terra, sed habitantes in ea. « Confusus est Libanus, et obsurdit: » non dubium quin per Libanum significetur templum. De quo legimus in Zacharia: « Aperi, Libane, portas tuas, et devoret ignis cedros tuas (*Zach. ii*); » et in Ezechiele: « Aquila magnarum alarum venit ad Libanum, et tulit medullam cedri (*Ezech. xvii*). » Illud ergo templum, in quo antea exaudiebantur preces postulantium, in surditatem redactum est tempore ultimae captivitatis propter peccata populi, quia licet orarent Dominum ut misereretur eorum, non meruerunt exaudiri propter necem Filii Dei et apostolorum ejus. « Et factus est Saron sicut desertum, et concussa est Basan et Carmelus. » Saronas appellatur omnis provincia inter Joppen et Liddam, in qua latissimi campi fertilesque tenduntur. Basan quoque regio est trans Jordanem quae fuit Og regis, quam tradidit Moses duabus tribubus ac dimidiae ad possidendum, et interpretatur uberrima vel pinguis. Carmelus autem mons est terrae repositionis fertilissimus; et per Basan et Saronas ac Carmelum, debemus intelligere omnem fertilitatem terrae Judaeorum, quae omnia amiserunt, quia Dominum cum suis discipulis spreverunt.

« Nunc consurgam, dicit Dominus » de nimia pace mea ad percutiendum et interficiendum Judaicum populum. « Nunc exultabor, » hoc est glorificabor a gentibus, cum viderint me hoc fecisse, « et sublevabor, » id est magnus praedicabor: Potest et hoc referri ad resurrectionem ascensionemque Domini. Nunc consurgam, inquit Dominus, ab inferis devicto mortis imperio. Et exaltabor et sublevabor ascendendo ad Patrem.

« Concipietis ardorem, » O miseri Judaei, cum ego ascendero ad caelos, concipietis ardorem, hoc est fervore invidiae replebimini, audientes nomen meum praedicari ab apostolis meis (*Act. v et xiii*). Sic enim in Actibus apostolorum legimus: Quia videntes turbas, Judaei repleti sunt zelo invidiae (*Act. xiii*). « Parietis stipulam, » id est verba blasphemiae, quae pro nihilo ita ducentur, ut stipula. Legimus enim, quia contradicebant his quae a Paulo dicebantur, blasphemantes. Dicamus et aliter: Concipietis ardorem, hoc est angustiam et malam voluntatem, et parietis verba inania vel operationem iniquam. Tamen et conceptum et partum, hoc est cogitationem et operationem, devorabit utrumque, vel ignis Romanorum adventus, vel ignis gehennae tribulationis in die iudicii. « Spiritus vester, » id est mala vestra voluptas, « ut ignis vorabit vos, et erunt populi quasi de incendio cinis. » Sicut ex multitudine lignorum post incendium ad iudicium pauci remanent cineres, ita ex multitudine Judaeorum post finitam captivitatem pauci remanserunt Judaei (*Jacob. i*). « Spinae congregatae, » hoc est peccata Judaeorum coadunata igni perpetuo comburentur. Peccata enim, cum consummata fuerint, generant mortem. Quod spinae significantur punctiones peccatorum, demonstratur illo in loco, ubi dicitur: « Terra tua, » hoc est caro tua, « spinae germinabit tibi (*Gen. iii*). »

« Audite, » o gentiles « qui longe estis » ab hac terra, vel a Deo « quæ fecerim, et cognoscite vicini, » Moabitæ et aliæ gentes, quæ fecerim ego; quomodo ultus sum me de inimicis meis Judæis. Vastatione Judæorum peracta, convertit se sermo divinus ad gentes.

« Contriti sunt, » id est, deleti « in Sion, » hoc est in Hierusalem « peccatores » qui Dominum suum interfecerunt. « Possedit timor hypocritas, » scribas scilicet et Phariseos, propter adventum Romanorum.

Quibus et dixit: « Væ vobis, scribæ et Pharisæi, hypocritæ (Luc. 11). » « Quis poterit habitare » hoc est esse « de vobis » fidelibus « cum igne devorante? » Alloquitur sermo propheticus vel justos gentiles post Dei magnalia narrata. Ignem appellat Deum omnipotentem, de quo dicit Moses: Deus ignis consumens est. Et ipse Dominus in Evangelio: « Ignem veni mittere in terram (Luc. 11). » Ipse enim est ignis, quia igne tribulationis contrivit Judæos, et in die judicii omnes reprobos damnabit igne suæ sententiæ. « Aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? » Ardor Deus omnipotens est, quia ipse facit ardere corda electorum ad amorem suum, et ipse consumet peccata poenitentium igne sancti Spiritus.

« Qui ambulat in justitiis, » hoc est, qui proficit in virtutibus, « et loquitur veritatem, » subaudis ille poterit habitare cum Deo. Justitia est fides, spes, charitas, cæteræque virtutes quæ in justitia consistunt. Loqui veritatem est, non cum dolo et fraude, sed cum fide recta. « Qui projicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere. » Avaritiam appellat cupiditatem malam. Calumnia est aliquando accusatio falsa. Sed isto in loco pro damno ponitur. Qui ergo non habet cupiditatem malam ex damno alterius, et excutit manus suas ab omni munere, subaudis ille poterit habitare cum Deo. Ideo autem dicit ab omni munere, quia est munus a manu et munus ab ore. Munus a manu, est a dando et accipiendo; munus ab ore laus humanâ et favor nihil proficiens. « Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, » id est ne consentiat peccatum et non faciat, « et claudit oculos suos ne videat malum, » hoc est qui avertit oculos a concupiscentia: ille talis poterit habitare cum Deo.

« Et habitabit in excelsis, » id est in æterna felicitate cum Christo. Felix namque conscientia, quæ nec consentit, nec facit. « Munimenta saxorum sublimitas ejus. » Saxa vocantur sancti propter soliditatem fidei in Christo fundata, quorum exemplis et dictis instruimur, ut cœlestia et sublimia petamus. « Panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt. » Propter merita sua datus est panis et aqua, hoc est doctrina divinarum Scripturarum, quæ in obscuris locis est panis, et aqua in apertioribus. Aquæ autem ejus fideles sunt, quia doctrina divina vera est.

« Regem » scilicet Dominum omnipotentem, « in decore, » hoc est in splendore divinitatis suæ « videbunt oculi ejus, » id est, oculi omnium sanctorum post diem judicii. « Cernent terram oculi ejus, » hoc

est soliditatem æternæ quietis nunc in spe, tunc autem in re. De hac terra dicit Psalmista: Credo videre bona Domini in terra viventium (Psal. xxvii).

« Cor tuum, » id est mens tua, o juste « meditabitur timorem. » Difficile sanctitas sine timore custoditur; unde dicitur: Sapientia est timere Deum (Eccl. 1). Et Simeon justus legitur fuisse et timoratus. « Ubi est litteratus, ubi est verba legis ponderans, ubi doctor parvulorum? » Interrogat sermo divinus justum, ubi sit litteratus, id est grammaticus Judæorum, vel gentium philosophi humanæ sapientiæ, et ubi sit legis verba ponderans scriba et Pharisæus, qui sua interpretatione falsa legem onerabant et ponderabant, et ubi sit modo doctor parvulorum, id est, scriba insipientium Judæorum.

« Populum impudentem non videbis, » o juste, in cœlesti Hierusalem, neque populum alti et profundi sermonis videbis ibi, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ ejus. « In quo » subauditur philosopho vel gentili « non est sapientia vera. » Populum impudentem vocat Platonem, Aristotelem, cæterosque gentium philosophos, qui inverecandose miscuerunt falsa veris. Similiter populum alitudinis habentem disertitudinem linguæ appellat philosophos humanæ sapientiæ, qui diserte et polite loquuntur, aliqui secundum Tullium, aliqui secundum Aristotelem, qui tantummodo pompam habent verborum, non scientiam divinarum mysteriorum.

« Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ. » Alloquitur Isaias propheta justum de quo supra locutus est, et jungit se numero electorum, loquens de Hierusalem cœlesti: O juste, cui supradictum est, cor tuum meditabitur timorem, et populum impudentem non videbis: respice cœlestem Sion civitatem solemnitatis et lætitiæ perpetuæ. « Oculi tui videbunt, » o juste, « Hierusalem opulentam. » Ac si diceret aliis verbis: Qui modo contemplaris eam mente, tunc videbis illam in veritate opulentam, hoc est opibus plenam de visione omnipotentis Dei. « Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur clavi ejus in sempiternum. » Nunc de præsentī Ecclesia loquitur, quam præfigurabat tabernaculum vetus: quæ ideo transferri non poterit, neque moveri, ita ut corruat, quia solidata est supra firmam petram, de qua dicit Apostolus: « Petra autem erat Christus (I Cor. x). » Habuerunt Judæi tabernaculum, sed portatum est de loco ad locum: de eremo videlicet in Silo, de Silo in Nobe, de Nobe in Hierusalem, et de Hierusalem (sicut in libro Machabæorum legitur) delatum ad sepulcrum Mosi ab Hieremia. Istud vero tabernaculum, hoc est præsens Ecclesia, non transferetur de loco ad locum, id est non mutabitur de bono ad malum, quia sessionem habet Christum et est fixa super eum. Quod autem dicit, non auferentur clavi ejus, per metaphoram loquitur. Sicut tabernaculum vel tentorium sive papilio firmatur clavis, extenditur funicularis: sic sancta Ecclesia solidatur clavis, id est doctoribus sanctis, quorum miraculis eruditur; et exten-

ditur funiculis, hoc est, divinatorum eloquiorum A auferetur ab eo iniquitas ejus ex hoc facto, quia Domini vindictam exercuit.

« Quia ibi » hoc est, in cordibus electorum suorum, « magnificus est Dominus Deus noster : » et non in conventiculis hæreticorum, neque in synagogis Judæorum, « locus fluviorum, » subaudis est ibi et « rivi altissimi et patentés. » Fluvios appellat prophetas et apostolos, qui a vero fonte sumpserunt quæ nobis protulerunt. Rivos autem patentés, expositores sanctarum Scripturarum, qui nobis ea quæ a prophetis et apostolis obscure prolata sunt, ipsi patenter fecerunt, ut Hieronymus, Augustinus, et Gregorius. « Non transibit per eum, » subaudis tabernaculum, quod est congregatio electorum, « navis remigium, » id est, diabolus, « neque trieris magna transgreditur eum, » subaudis populum sanctum Dei. Trieris navis est tres ordines remorum habens. Significat diabolus in isto loco propter superbiam, qui tres partes istius orbis, Asiam, Europam, Africamque ante adventum Domini suo sub imperio subjugatas habebat.

« Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos, » subaudis a diabolo. Vox electorum in pœnitenti Ecclesia adhuc commorantium. Judex noster Deus omnipotens est, quia ipse est discretor judicii, et ipse judicabit orbem universum in æquitate. Legifer etiam noster est, quia ipse dedit nobis legem naturalem, quæ est : Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Et legem per Moysen. Ad extremum vero legem evangelicæ veritatis.

« Laxati sunt funiculi tui, sed non prævalebunt. » Hactenus locutus est de Hierusalem cœlesti, et de Ecclesia præsentis sæculi. Nunc vero revertitur ad terram Hierusalem, loquens de ea sub specie navis. Laxati sunt funiculi tui, pro eo quod est omnis fortitudo populi tui laxabitur, et extendetur, nitens pugnare contra Romanos : sed non prævalebit, quia Dominus adducet eos ad tui internecionem. « Sic erit malus tuus, » hoc est templum inclytum tuum, in quo quondam pendebant vela pretiosissima. « Ut dilatare signum non queas, » id est, ut non appareat in quo loco primitus constructum fuit, quia non relinquetur ex eo lapis super lapidem. « Tunc, » id est, cum Hierusalem fuerit succensa et templum, « dividuntur spolia prædatorum multarum » a Romanis, hoc est omnes divitiæ et cuncta bona Judæorum. « Claudii diripient prædam, nec dicet vicinus, Elangui, » id est, non dicet Romanus Romano, Infirmus sum : quia Christus ministrabit eis vires, ut possint delere gentem inimicando. Claudii appellantur Romani, non quod claudii essent, sed hoc quod contra Judæos egerunt non suis viribus illud adimpleverunt, sed Dei potentia. « Populus, » subaudis Romanus, « qui habitat in ea » terra, hoc est qui sub sua potestate tenet eam redactam. « Auferetur ab eo iniquitas. » Et est sensus : Si populus Romanus dignus esset et aliquod peccatum exinde haberet, quod Judæos interfecit et eorum terram incoluit,

CAPUT XXXIV.

« Accedite, gentes, et audite ; et populi attendite. » De die judicii generalis sententia loquitur, et vocat omnes gentes ut audiant justam retributionem Judæis redditam. Vocat etiam terram et plenitudinem ejus, id est, omnes homines, et dicit :

« Quia indignatio, » id est, vindicta « Domini super omnes gentes. » Non super gentes in quascunque specialiter ira Domini desæviet in die judicii, sed super omnes reprobos. Quod autem addit : « Et furor super universam militiam eorum, » id est, reproborum, de angelis malignis intelligendum est, qui per spatia aeris istius discurrunt, et cum quibus Apostolus dicit nos habere luctamen (*Ephes. vi*). Interfecit eos Christus sententia sua dicens : « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxv*). » « Et dedit eis occisionem, » hoc est ire permisit in æternam damnationem.

« Interfecti eorum projicientur » in infernum « et de cadaveribus eorum ascendet fetor. » Quos diabolus suadendo et mali homines male vivendo, et pravis exemplis docendo interfecerunt non in corpore sed in anima, projicientur in die judicii pariter cum his a quibus decepti sunt in æternam damnationem cruciandi : et dabunt ex se malum odorem, quia et in corpore et in anima cruciabantur.

« Tabescent montes a sanguine eorum, et tabescet omnis militia cœlorum. » Montes appellat in isto loco reges et principes et tyrannos istius sæculi, ut fuit Nabuchodonosor, qui multarum gentium sanguinem super subjectum sibi populum fudit : ut fuerunt interfectores sanctorum martyrum. Militiam vero cœli angulos istius aeris qui singulis regnis principantur, sicut in Danielis libro (*cap. x*) cognoscere possumus, in quo legitur de principe Persarum et principe Græcorum. Et egregius prædicator : Non est (inquit) nobis cõluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores (*Ephes. vi*). Deficient enim reges pro malis subjectorum suorum quia ipsi fuerunt auctores iniquitatum eorum : et deficient dæmones principes diversarum gentium, quorum malo consilio et deceptu et reges peccaverunt et subjecti perierunt. « Et complicabuntur sicut liber cœli, et omnis militia eorum, » subaudis cœlorum, « defluet, sicut defluit folium de vinea et de sicu, » appropinquante hyeme, « quoniam inebriatus est in cœlo gladius meus. »

Pluralem numerum posuit pro singulari cum dixit cœli, quia de isto aere hoc intelligendum est. Cœlum enim appellatur aer usitato more. Unde et volucres cœli dicimus. Militia cœli defluet, id est, sol et luna et stellæ, vel etiam maligni spiritus. Non enim defluent ita sidera ut cadant, sed adveniente vera luce Christo obtenebrabuntur illa : unde et Salvator dicit : « Stellæ cadent de cœlo (*Matth. xxiv*). » id est,

cadere videbuntur. Spiritus vero maligni defluent, quia amittent omnem potestatem, et recludentur in inferno. Complicabitur enim ist: aer, quia igne involvetur, et videbitur complicari sicut liber. Videamus et aliter de complicatione cœlorum. Non dicit interfere cœlos, sed complicari quasi librum: ut postquam omnia peccata aperta fuerint, complicantur qui prius aperti fuerant, ut nequaquam ultra scribantur in eis delicta malorum. De hujusmodi libris Daniel dicit (*cap. vii*): « Judicium sedit, et libri aperti sunt, in quibus descripta erant opera singulorum. » Hæc autem omnia fient quia inebriatus est, id est, repletus est gladius in cœlo meus, hoc est in isto aere, ad perdendos dæmones et omnes reprobos. Gladius (inquit) meus inebriatus est malitia hominum, hoc est sententia vel ultio sive vindicta ad perdendos reprobos consummata est. « Ecce super Idumæam descendet gladius meus, et super populum interfectionis meæ ad iudicium, » subaudis damnationis veniet. Idumæa, quæ interpretatur terrena, significat hunc mundum. Damnatis enim dæmonibus in aere, veniet vindicta super reprobos in terra.

« Gladius, » id est, vindicta, « Domini repletus est sanguine, » hoc est peccatis hominum. « Incrassatus, » id est, repletus. « Adipe, » id est, iniquitate « Impiorum, » id est, « de sanguine agnorum et hircorum, » subaudis repletus est. Agni vocantur in isto loco non mansueti et justi, sed impotentes et vulgares homines. Hirci autem appellantur potentes et principes istius sæculi; id est, quodquod subjungit, de sanguine medullatorum. Sed per hircos possumus intelligere libidinosos. Dñs enim iudicii super omnes condiciones, et super omnia genera veniet super liberos et servos, super régés principesque ac subjectos, super potentes et impotentes, et super omnes qui in sua iniquitate mortui sunt. « Victima enim Domini, » id est, vindicta. « In Bosra, et interfectio magna in terra Edom. » Bosra, quæ interpretatur munita vel circumdata sive firmata, et Edom, qui interpretatur terrenus sive sanguineus, significat hunc mundum qui munitus est et circumdatus aquis, subaudis plenus sanguine et malitia hominum.

« Et descendent » in infernum « unicornes cum eis » de quibus superius dictum est, « et tauri cum potentibus. » Unicornes appellantur reges et imperatores, qui monarchiam totius mundi habuerunt: ut fuit Octavianus, Nero, cæterique imperatores Romanorum. Tauri vocantur reguli: comites, et principes. Potentes vero, amici et consilarii regum, et nobiles quique. Reges enim terrene viventes cum suis principibus et amicis sui similibus in infernum descendent: ut sicut fuerunt uniti in malis, sic sint conjuncti in pœnis. « Inebriatur terra, » id est, infernus « sanguine eorum, » id est, malitia reproborum, « et humus » hoc est barathrum æternæ damnationis replebitur, « adipe, » id est, superbia « pinguium » hominum.

« Quia dies ultionis Domini annus retributionum

A iudicii Sion, » subaudis veniet. Ista quæ hic dicuntur, non pertinent ad superiora. Post generalem totius orbis consummationem, revertitur sermo propheticus ad Hierusalem, cui in tempore illo loquebatur, et vastationem ejus pleno sermone describit, quæ a Romanis facta est. Dies ultionis Domini est vindicta sanguinis Christi. Annum retributionum iudicii Sion, appellat omne tempus prædicationis Christi, hoc est trium annorum et dimidii: quo tempore contempserunt habitatores Sion recipere salvatorem suum et legislatorem, quo etiam tempore morti eum tradiderunt. Iste est annus, de quo in subsequentibus dicit Isaias (*Inf. lxi*) ex persona Filii Dei: « Spiritus Domini super me eo quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, et vocare annum acceptabilem Domino. »

« Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur. » Propter nimiam Romanorum sævitiam et crebra incendia, quibus omnis terra repproissionis vallata est: insuper et civitas sed et templum igne consumptum est: torrentes et humus ejus dicuntur conversa esse in picem et sulphur. « Et erit terra ejus in picem ardentem, nocte et die non exstinguetur. » Per noctem et diem continuatio temporis intelligenda est. Notandum autem, quod non ideo hoc dicit ut illa terra semper ardeat: sed propter nimiam tribulationem Judæorum, et desolationem illius terræ. « In sempiternum ascendet fumus ejus » hoc est signum exterminii et calamitatis illorum « a generatione » illa qua hæc facta sunt, « in generationem » ultimam, subaudis vindicta Dei omnipotentis habitabit super illos. « Desolabitur in sæcula sæculorum, » id est, in solitudinem redigetur usque in sæcula sæculorum. « Non erit vir » Judæus « transiens per eam. » Multi quidam Judæorum post illam ultimam captivitatem transierunt per eam, sed libere non sicut antea soliti erant, neque postea ibi habitaverunt. Posuerunt enim Romani legem, ut non permitterent quemquam Judæorum reverti in terram nativitatis suæ.

« Et possidebunt illam, » subaudis, terram Judæorum. « Onocrotalus et eritius, et ibix, et corvus habitabunt in ea. » Onocrotalus avis aquatica est inimica serpentibus, rostrum acutissimum habens et longum, quas dicit Josephus a Mose delatas in bello contra Æthiopes, propter multitudinem serpentium quibus repleta erat terra, per quam progredi debebat contra Æthiopes. Ascendit enim super caput serpentis, et ictu rostri interficit eum. Hæc aves vel animalia solitudinem quærunt, et post desolationem hominum habitaverunt ibi ubi antea templum et sedes regia erant. « Et extendetur super eam, » subaudis terram, « mensura, » id est, Dei sententia, ut non sit habitatio Judæorum ibi, sed dæmonum: « ut redigatur ad nihilum, et perpendiculum in desolationem » subaudis redigatur. Perpendiculum est quo cæmentarii maceriam ad rectitudinem reducunt, et illa terra in arbitrio sententiæ Dei posita est in solitudine.

« Nobiles ejus, » id est, apostoli et credentes « non erunt ibi » cum venerit captivitas et calamitas : « regem » Christum « potius vocabunt, et omnes principes ejus, » id est, sacerdotes et Pharisæi « erunt in nihilum. » Quando Romani venerunt super Israel, jam erant apostoli dispersi per quadripartitum orbem. Credentes quoque et sancti qui illic commanebant, admoniti a Sancto Spiritu transierunt Jordanem ad regnum Agrippæ regis, qui pacem habebat cum Romanis.

« Orientur in domibus ejus » quondam pulcherrimis et divitiis plenis, « spinæ et urticae, et paliurus in munitionibus » ejus, subaudis nascetur. Paliurus genus est cardui, acutissimos aculeos habens. « Et erit ibi cubile draconum, et pascua struthionum. » Struthio avis est solitudinem querens.

« Et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum. » Quidam codices habent, occurrent dæmonia, ita dividentes ut subaudiatur sibi. Onocentaurus et pilosus clamabit alter ad alterum. Sed melius est ita distinguendum, occurrent dæmonia onocentauris. Onocentaurus compositum nomen est ex Græco et Latino, ab eo quod est onos et taurus. Onos namque Græca lingua dicitur asinus. Onocentaurus monstrum est, quod inchoatur ab asino et desinit in taurum. Per asinum, quod est animal promptum ad libidinem explendam, designantur homines libidinosi, qui semper in fetore luxuriæ jacent. Per taurum vero superbi. His dæmones occurrere dicuntur, quia favent eis suadendo in corde per pravam suggestionem, ut deterius agant, quasi bene agentes. Pilosos alii dicunt esse simias, quidam homines sylvaticos. Alii incubones dæmones qui cum feminis cœnant. « Ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem erictus. » Lamia monstrum est, habens faciem totumque corpus femineum perpulchrum, pedes tamen habet equinos.

« Requirit tamen diligenter in libro Domini et legite. » Librum Domini dicit propheta hunc, quem ipse a Domino percipiens conscripsit. Et evocat eos qui futuri erant, ut legerent ista. « Unum ex eis, » subaudis monstris supradictis, « non defuit. Alter alterum non quæsit, » id est, neque masculus feminam, neque femina masculum, quia Dominus adduxit eos omnes ad illum locum. « Quia quod ex ore meo procedit. » Vox prophetæ. « Ille, » id est Christus, « mandavit, » hoc est præcepit, « et spiritus ejus, » id est Spiritus sanctus, « ipse congregavit ea » animantia ipse Spiritus.

« Et misit eis sortem, » subaudis habitationis, ubi cuncta discrete manerent. « Et manus ejus, » id est, potentia ejus, « divisit eam, » subaudis terram « in mensuram, » hoc est in deserto possessionis ubi scilicet habitarent dracones, ubi lamia, ubi struthio, ubi diversæ bestię, in generationem et generationem habitabunt in ea. Quantum ad litteram attinet, istæ aves vel animalia non sunt usque modo ibi, licet ad tempus fuerint. Quantum vero ad spirituales intellectum, per aves bestias debemus intelligere omnes

qui illam terram ex eo tempore incolunt, more bestiarum viventes, et diversa portenta adorantes.

CAPUT XXXV.

« Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi liliū. » Hactenus de vastatione Judæorum, nunc de gentium conversione loquitur. Deserta appellatur gentilitas, quia derelicta erat a Deo propter corruptam naturalem legem et propter idololatriam. Invia erat, quia non erat in Christo qui dixit : « Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv). » Invia etiam erat, quia non transierat per eam propheta, non apostolus, non quilibet doctor viam veritatis ei ostendens. Relicta ergo Judæa lætabitur gentilitas, et gaudebit et florebit quasi liliū. Sicut liliū dum emittit flores, bonum odorem reddit : sic gentilitas veniens ad fidem, odorem virtutum ex se protulit. Sic enim dicit egregius prædicator : Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (II Cor. II).

« Germinans, » subaudis fidem et spem, « germinabit » operationem, « et exsultabit lætabunda et laudans » Creatorem suum. Quæ antea in incertis peccatorum consistebat, conversa ad fidem cepit exsultare et gaudere in Domino. Sic dicit Apostolus : « Lætare sterilis quæ non parit, erumpe in lætitiā et clama (Gal. iv). » « Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron. » Templum appellat hic Libanum, sicut superius dictum est, Carmelum vero et Saron, fertilitatem terræ repromissionis. Gloria enim quæ quondam erat in illo templo et cultus, modo habetur in sancta Ecclesia, et multo amplior. « Ipsi » fideles « videbunt gloriam Domini, » id est, divinitatem Patris et Filii et Spiritus sancti, « et decorem Dei nostri, » id est, quomodo Pater in Filio est et Filius in Patre et Spiritus sanctus in utroque, nunc vident in spe, tunc videbunt in re.

« Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate. » Alloquitur apostolos et sequaces eorum de quibus superius dixit, ipsi videbunt gloriam Domini, ut confortent manus gentiliū a bono opere vacuas, et dicit : O apostoli mei, confortate manus gentiliū fatigatas ex malitia, et genua debilia roborate, id est, gressus a Dei cultu claudicantes, firmate in fide.

« Dicite, » o doctores mei, pusillanimitibus gentilibus in fide : « Confortamini, » hoc est spem vestram in Christo ponite, « et nolite timere » diabolū. « Ecce Deus vester, » o fideles, « ultionem adducet retributionis. » Alloquitur propheta gentiles armatos in fide : Ecce, inquit, Deus vester vindictam reddet malis in die iudicii dignam merito, « et veniet ut salvet vos » in sua magna misericordia, qui prædicationem apostolorum ejus recepistis et opere implevistis.

« Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. » Ad primum Domini adventum referenda sunt ista. Corporaliter quidem hoc adimplevit Dominus : sicut dixit discipulis Joannis : « Euntes renuntiate Joanni, quia cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur (Matth. xi) », et cætera quæ ibi

continentur. Spiritualiter quotidie adimpletur in sanctam Ecclesiam, dum aliquis infidelis oculos mentis cæcatos homines, et aures ad audiendum verbum Dei obturatas, convertitur ad Christum, et baptizatus aquam baptismi salutaris illuminatur. Oculi enim gentilium, qui obcæcati erant ad cognoscendum Creatorem suum, prædicatione apostolorum illuminati sunt. Similiter et aures eorum quæ ad audiendum verbum Dei apertæ minime fuerant, prædicantibus apostolis auditum meruerunt recipere.

« Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum. » Gentilis quisque qui gressus fidei nondum habens in opere Dei claudicabat, veniens ad fidem quasi cervus saltum dabit, dum de infidelitate ad fidem, de vitis ad virtutes, de terrenis ad cœlestia transilierit, et in virtutibus crescere studuerit. Ponamus unum ex omnibus Paulum quondam persecutorem Ecclesiæ, nunc apostolum et doctorem gentium, et videamus quam magnum saltum dedit. Nam qui erat infidelis et persecutor Christianorum, transilivit de perfidia ad fidem, de iniquitate ad cultum veræ justitiæ. Transiliensque de virtute in virtutem, dixit : « Cupio dissolvi et cum Christo esse (Phil. 1.) » Lingua etiam malorum, quæ non habebat confessionem veræ fidei, sed muta erat ad confitendum peccata sua et laudandum Creatorem suum, prædicantibus apostolis aperta est ad fidem rectam confitendam. « Quia scissæ sunt, » hoc est apertæ sunt « in deserto aquæ. » Ideo aperta est lingua mutorum, quia apertæ sunt in deserto quondam gentilium aquæ baptismi salutaris, « et torrentes in solitudine » gentium exorti sunt, hoc est diversæ gratiæ spirituales, vel doctrinæ Veteris et Novi Testamenti.

« Et quæ erat arida, » id est, gentilitas a fide Dei, « in stagnum, » subaudis conversa est, id est, in scientiam Veteris et Novi Testamenti. « Et sitiens in fontes aquarum » conversa est, hoc est in doctrinam divinatorum eloquiorum. « In cubilibus, » id est, in cordibus gentilium « in quibus prius dracones, » id est, dæmones « habitabant, orietur viror calami et junci. » Per calamum quo Scriptura antiquitus complebatur, significatur doctorum prædicatio. Per juncum intenta subditorum auditio. Calamus enim et juncus super aquas nascuntur, et viriditatem retinent. Sic et corda gentilium intenta ad audiendum verbum Dei, tunc viriditatem habent, quando quod aure percipiunt opere adimplere satagunt.

« Et erit ibi, » subaudis in solitudine gentium, « semita et via, » hoc est Christus, qui dixit : « Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv). » « Et illa via sancta vocabitur. Non transibit per eam, » subaudis Ecclesiam, « pollutus » diabolus, qui inquinatus est sanguine multorum et omni spurcitia. « Et hæc erit vobis discreta via, » hoc est plana fides Christi, « ita ut stulti » quondam gentiles, qui pro Creatore adorabant creaturam, « non errent per eam » conversi ad fidem Christi.

« Non erit ibi leo, » princeps scilicet dæmonum de quo dicit Apostolus : « Quia adversarius noster diabo-

A lus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret (I Petr. v). » « Et mala bestia, » id est, satellites diaboli, « non ascendet per eam, » hoc est, per congregationem fidelium. « Nec invenietur ibi » in cordibus electorum, quia per confessionem fidei expulsus est. « Et ambulabunt » de virtute in virtutem, « qui liberati fuerint » a vinculis peccatorum, et ab errore « et redempti a Domino » sanguine veri agni, ac deinde « convertentur » ad poenitentiam, et postea « venient in Sion, » hoc est, in Hierusalem cœlestem « cum laude » Creatoris sui, « et lætitia sempiterna : pro spe æternæ remunerationis, erit » super capita eorum, » id est, in mentibus eorum. Quidam codices habent : et ambulabunt qui liberati fuerint, et redempti a Domino convertentur. Ita dividentes. Sed falso scriptum est : Beatus enim Hieronymus ita exponit, sicuti superius dictum est : « Gaudium et lætiam obtinebunt » cum venerint in Hierusalem cœlestem, « et fugiet » ab eis « dolor et gemitus. » Quia licet gemit et luceat inter ærumnas istius sæculi pro suis erratibus vel aliorum, tamen in spe lætantur pro remuneratione quam percepturi sunt. Et tunc lætabuntur in re, possidentes jam gaudia vitæ æternæ.

CAPUT XXXVI.

« Et factum est in quarto decimo anno regis Ezechie, ascendit Sennacherib, rex Assyriorum, super omnes civitates Judæe munitas, et cepit eas. » Jam decem tribubus ductis in captivitatem, et omnibus civitatibus Judæe vastatis, pervenitur ad Hierusalem. Sed in hoc loco quæstio non modica est : Quis fuerit iste Sennacherib? Nam sicut historia regum manifestat et Paralipomenon (cap. xxxii), septimo anno regni Ezechie venit Salmanasar rex Assyriorum, et transtulit maximam partem populi decem tribuum ultra montes Medorum et Persarum : cum quibus et Tobias vir justus ductus est in captivitatem, sicut in libro ejus habetur. Sic enim dicitur ibi : Cum captus esset Tobias in diebus Salmanasar (Tob. i.) Post Salmanasar autem venit iterum Ful, qui et ipse partem populi captivavit. Deinde Teglat, Phal-lasar, et Sargon, successerunt in regnum Assyriorum usque ad Sennacherib. Si ergo septimo anno regni Ezechie primum ductæ sunt decem tribus in captivitatem a Salmanasar, quod verissimum est : quomodo potest esse, ut inter spatium octo annorum, tot reges sibi in uno anno successerint? Juncti enim octo cum sex quatuordecim faciunt. Dicit beatus Hieronymus : Quia traditio Judæorum est, quod unus homo Sennacherib, scilicet tot nominibus nuncupatus sit. Ipse est enim vocatus Salmanasar, et Ful, ipse Teglat, Phal-lasar, et Sargon, et Sennacherib. Quod a veritate non videtur discrepare.

« Et misit rex Assyriorum Rapsacem de Lachis. » Lachis civitas erat Judææ, quam expugnabat tunc Sennacherib. Misit ergo Rapsacem « ad Ezechiam in manu gravi, » id est, in multitudinem exercitus. « Stetitque in aquæ ductu piscinæ superioris, in via

agri fullonis, » hoc est, ubi fullo manebat. Piscina A daica. « Intelligimus enim » eam Hæbraice. Loquebatur ille Perside, quia in schola patris sui Isaia hoc didicerat. Ideo hoc dixerunt, ne incuteret terrorem suis verbis populo astanti super murum.

« Et egressus est ad eum Eliachim qui erat super domum Domini, » hoc est, summus pontifex. Iste est Eliachim qui successit post superbissimum Sobnam in sacerdotii dignitatem, de quo superius dixit Dominus: Ecce ego vocabo Eliachim servum meum, et erit mihi in sacerdotem (*Sup. xxii*). Egressus est etiam « et Sobna scriba, » id est, grammaticus. Non debemus putare quod iste sit Sobna cui superius dictum est a propheta: Quid tu hic, aut quasi quis hic? Egressus est « et Joe filius Asaph a commentariis. » A commentariis vocabatur qui gesta rerum conscribebat, id est, cancellarius. Et iste et Joe a cancellariis sive a commentariis quibus præerat veniens, ivit cum supradictis.

« Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechia: Hæc dicit rex magnus Assyriorum. » Verba Dei quæ sæpe a patre suo audierat dicente: Hæc dicit Dominus, propter potentia dignitatem suo regi dabat: et ut sermo illius majori auctoritate roboraretur. « Quæ est ista fiducia in qua confidis, aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? » Ex persona regis ista loquebatur Rapsaces. Primum siquidem factus est Ezechias tributarius, sed postea rebellavit, nolens reddere tributum. Ideo dicit, aut in qua fortitudine rebellare disponis: atque ob hanc causam quia ab eo recessit, veniebat contra eum.

« Ecce confidis super bâculum arundineum contractum istum, super Ægyptum. » Ob copiam aquarum Nili fluvii, subaudis ubi multæ arundines sunt: per quas subsannando designat fortitudinem Ægypti, « sic Pharao rex Ægypti » impotens est.

« Quod si responderis mihi: In Domino Deo nostro confidimus: nonne est ipse cui abstulit Ezechias excelsa et altaria, et dixit Judæ et Hierusalem: Coram altari isto adorabitis, quod est in templo Domini? » Sic verba regis sui narrabat iste, quasi præsens esset uterque rex, et confictum inter se haberent. Ezechias rex suo tempore destruxit aras et simulacra quæ fecerat pater ejus Achaz. Sed quod ille causa religionis egit, hoc Rapsaces in malam partem mutaverat.

« Et nunc trade te, » o Ezechia; « domino meo, et dabo tibi duo millia equorum, nec poteris præbere ex te; » hoc est, ex tuis militibus « ascensores eorum. » Ex persona regis ista dicebat. Non de imbecillitate venit populo Judæorum equitandi carere scientia, sed de observatione mandatorum Dei, qui per Moysen super regem Israel præcepit dicens: Non multiplicabit sibi equos et currus, neque uxores plurimas (*Deut. xvii*): quod quia Salomon egit, incidit in iram Domini. Poterat enim Ezechias habere currus et equos, sed ob hanc causam omisit, timens incidere in peccatum.

« Et nunc, » id est, « nunquid modo sine Domino » hoc est, sine jussu et voluntate Domini, « ascendi? »

« Loquere ad servos tuos Syra lingua, » id est, Chal-

daica. « Intelligimus enim » eam Hæbraice. Loquebatur ille Perside, quia in schola patris sui Isaia hoc didicerat. Ideo hoc dixerunt, ne incuteret terrorem suis verbis populo astanti super murum.

« Nunquid ad Dominum tuum et ad te misit me Dominus meus, et non potius ad viros qui sedent super muros ut comedant stercore sua, et bibant urinam pedum suorum vobiscum? » In superbiam elatus ob eorum humilitatem, unum e supradictis nuntiis taliter alloquitur. Urinam pedum dicit, quia ad pedes tendit. Sensus talis est: Tandiu erit obsessa civitas hæc, quousque compulsi fame, stercore et urinam pedum suorum consumant in proprios usus: ut qui non fuerit ab hostibus interemptus, famis inopia pereat.

B « Et clamabat voce magna » Judaice, ut terreret populum suis minis: « Audite verbum regis magni Assyriorum. » Superbe hoc protulit, et cum nimia arrogantia.

« Non seducat vos Ezechias, quia non poterit eruere vos, » blasphemia Rapsacis testimonium Ezechia est, quod captis cunctis Judææ urbibus confisus in Domino sit. Audierat enim ille perfidus quod confortasset Ezechias populum Domini, ne timeret a facie Assyriorum dicens: Nolite metuere neque paveatis, multo enim plures sunt nobiscum quam cum illis. Cum illis est brachium carneum, nobiscum autem Dominus Deus noster, qui auxiliator erit nostri et pugnabit pro nobis. His et hujusmodi verbis confortatus est populus.

C « Facite nobis benedictionem, » hoc est, laudate me, benedicete me. Vel, ut in alia editione habetur, facite quod vobis utile est, ut me recipientes pax vobis remaneat. « Et comedite unusquisque bona terræ vestræ cum securitate, donec veniam, » subaudis, de Ægypto quo decretum habeo ire.

« Et tollam vos ad terram quæ est ut terra vestra. » Non dicit nomen regionis quam eis promittit, quia æqualem terræ repromissionis invenire non poterat, sed similitudinem pollicetur. Beatus tamen Hieronymus dicit, terram Medorum similitudinem quamdam habere terræ repromissionis in cultu et situ, et non est dubium quin illam eis promiserit.

« Ubi est Deus Emath, et Ephath, ubi est Deus urbis Sepharvaim? » Subaudis contriti sunt. Hæ civitates diversos Deos colentes perierunt. Ac si diceret aliis verbis: Si multi dii non potuerunt resistere mihi, unus Deus poterit? Ex hoc autem quod dicit « nunquid liberaverunt Samariam de manu mea? » Ostenditur decem tribus, in quarum medio erat urbs regalis, multos Deos coluisse antequam in captivitatem ducerentur, et ideo perierunt.

« Et siluerunt et non responderunt ei verbum. » Quare non responderunt, manifestatur cum subjungitur. « Mandaverat enim eis rex, Ne respondeatis ei. » Vel etiam ideo non responderunt, quia recordati sunt illud Salomonis: Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne videaris ejus esse similis (*Prov. xxvi*). Et illud: Ne succendas carbones.

Idcirco etiam non responderunt ei, ne illum ad majorem blasphemiam provocarent contra Dominum, et nec terrorem suis verbis inferret populo hæc audienti.

« Et ingressi sunt scissis vestibus ad regem. » Consuetudo erat illius populi, ut si quando audiret blasphemiam contra Dominum, scinderet vestimenta sua. Sic legimus fecisse principem sacerdotum quando Dominus dixit: « Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus (Matth. xxvi). » Sic fecerunt etiam Paulus et Barnabas Licaoniæ, quando illi offerentes ei coronas adorare volebant ut Deum (Act. xiv).

CAPUT XXXVII.

« Et factum est, cum audisset rex Ezechias verba ista, scidit vestimenta et obvolutus est sacco, » id est, pro purpura vilibus vestimentis, « et intravit in domum Domini. » Illi sciderunt vestimenta sua propter blasphemiam quam audierunt: iste qui peccatis suis impediens reputavit obsidionem et vastationem evenire.

« Hæc dicit Ezechias. » Non dicit: hæc dicit rex Ezechias, sed tantummodo cum humilitate protulit: hæc dicit Ezechias. « Dies tribulationis, » subaudis nostri, « et correptionis Dei et blasphemiarum, » hostium « dies hæc. Quia venerunt filii usque ad partum, et virtus non est parandi: si quomodo, » id est fortassis « audiat Dominus Deus tuus. » Et est sensus: Sicut mulier tempore parturitionis cum nequit emittere partum, angustatur carens consilio quid facere possit: sic nos modo obsessi undique ignoramus quid agere debeamus. Vel etiam alio modo: Filii nostri consilia sunt nostra, et quando concipimus consilium et illud opere non valemus adimplere, graviter angustiamur: sic illi consilium pariebant, sed opere implere minime valebant. « Leva ergo orationem ad Dominum Deum tuum pro reliquiis, quæ repertæ sunt tantum in Hierusalem. » Jam enim decem tribus ductæ erant in captivitatem, et omnes civitates Judæ et Benjamin vastatæ. Pars etiam inferior civitatis tradita fuerat in manus hostium per manum Sobnæ impiissimi pontificis, qui jam sacerdotale officium compleverat. Ideoque dicit pro reliquiis quæ repertæ sunt:

« Et venerunt servi regis Ezechiae ad Isaiam. » Jam dicti viri servi vocantur. Revera enim omnes duces servi vocantur, exceptis consiliariis qui amici regis vocantur. Unde cum dicitur: Quare non isti cum amico tuo?

« Et dixit ad eos Isaias. » Prævenit propheta nuntius illius, quia per spiritum quo futura prædicebat cognovit quid actum esset, quid Rapsaces dixerat, et quid ei rex mandabat. « Hæc dicetis Domino vestro, » subaudis, non meo. « Hæc dicit Dominus meus. » Pueri vocantur duces regum qui obsequuntur regibus suis.

« Ecce ego dabo ei spiritum » et revertetur ad terram suam, hoc est, in Chaldæam, dabo ei spiritum non sanctum sed malignum, « et audire faciam

ei nuntium. » In subsequentiis videbimus, quia de Taracha rege Æthiopum dixit.

« Reversus est autem Rapsaces. » Domino permittente venit, et illo præcipiente recessit. « Et invenit regem suum præliantem adversus Lobnam, superata jam Lachis. » Lobna civitas fuit Judææ. Nam in Lachis creditum esse, unde missos fuerat ad Hierusalem: sed jam recesserat inde secutusque est eum in Lobnam.

« Et audivit Sennacherib de Taracha rege. » Iste est nuntius de quo dictum est superius.

« Ecce tu audisti omnia quæ fecerunt reges Assyriorum » patres mei, qui multas Deo permittente vastaverunt regiones, « Bozan, et Aran, et reges Assyriorum » fuerunt potentissimi, « et filios Eden, » subaudis subverterunt. Eden regio est orientis. Ana et Ava gentes vel civitates nobilissimæ.

« Et tulit Ezechias libros, » id est, epulas quas miserat ad eum Sennacherib.

« Et ascendit in domum Domini, et oravit dicens. » Ideo dicitur ascendisse in domum Domini, quia in superioribus erat. Primum quando ascendit in domum Domini scissa veste, obsessa civitate, non legimus eum orasse Dominum, quia propter peccata sua reputabat hoc evenire. Jam vero securior de liberatione orat, dicens:

« Domine exercituum qui es Dominus omnium » et angelorum et hominum, « inclina aurem tuam et audi, aperi oculos tuos et vide, et vindica. » Inclinare dicitur Deus omnipotens aurem, quando exaudit orantes. Et aperire oculos dicitur, quando miseretur.

« Et dederunt deos eorum igni, » id est, idola propter quæ perierunt, « non enim erant dii. » Exponit quare perierint. Despexit eos Sennacherib.

« Subsannavit te, » id est irrisit, te virgo filia Sion. « Post te caput movit filia Hierusalem. » Populus Hierosolymitanus ideo virgo appellatur, et filia, quia cunctis gentibus simulacra adorantibus mortuorum hominum, iste conservavit solus castitatem religionis Dei, et unius Dei cultum. Virginitas enim non solum corporis, verum etiam et mentis est. Tunc despexit et irrisit ille populus Sennacherib et Assyrios, quando Eliachim et cæteri missi Ezechiae non responderunt punitis illius. Postea autem interfectis Assyriis, et redeunte Sennacherib cum ignominia, captivavit filia Sion sive Hierusalem, subsannando et inconculcando ei.

« Cui exprobasti, et quem blasphemasti, » per servos tuos? Vox Ezechiae sub irrisione ad Sennacherib. « Super quem levasti altitudinem oculorum tuorum ad sanctum Israel, » id est, contra Deum omnipotentem, non contra me. Hoc proprie superbiorum est, ut supercilia erigant.

« Dixisti, » o Sennacherib, « ascendam Altitudinem montium, juga Libani, et succidam excelsa, et throum ejus, et electas abietes illius. » Per cedros metaphorice et abietes, superbia, regna, et reges diversarum gentium qui sub ejus dominio constit-

runt, designantur. Per Libanum autem et summitatem vel altitudinem ejus Hierusalem et templum, ad quod ipse voluit ascendere. Per saltum Carmeli, populus Hierosolymitanus.

« Ego fodi et bibi aquam, et exsiccavi vestigio pedis mei omnes rivos aggerum. » Tanta fuit multitudo exercitus illius, ut omnia fluentia terræ Judææ exsiccaverit : et ideo compulsi puteos sibi foderunt. Metaphorice autem per rivos alveorum et per aquam debemus intelligere regna et regiones quas ipse exsiccavit, habitatoribus earum interfectis.

« Nunquid non audisti, » id est nunquid, non intellexisti, o Isaia, « quæ olim fecerim ei, » hoc est, quæ ei prædestinaverim? Vox Dei ad prophetam de Sennacherib. « Ex diebus antiquis, » id est, a principio creaturarum « ego plasmavi illud, » subaudis malum, quod Sennacherib ab universis gentibus illatum est. « Et nunc » quod in prædestinatione mea erat « adduxi » super eum, ut qualia fecit, talia recipiat. « Factum est » illud malum « in eradicationem collium impugnantium, et civitatum munitarum. » Per colles reges et principes qui ab invicem inter se dimicant, debemus intelligere illos quos veniens Sennacherib Domino permittente, non propter istius merita, sed pro eorum peccatis eradica vit. In eradicationem etiam civitatum munitarum fuit.

« Habitatores earum » terrarum vel civitatum « breviate manu contremuerunt, » id est, non præbente me more solito illis auxilium, et retracto meo adjutorio ab illis, « confusi sunt » et in suis malis consumpti. Ideo non comparantur olivæ et vineæ fructuosisque arboribus : sed feno et gramini herbisque, quæ frugibus impedimenta præstant, et ante marcescunt quam ad maturitatem perveniant. « Facit sunt » habitatores scilicet earum civitatum « sicut fenum agri et gramen pascuæ, et sicut herba tectorum. » Gramen in hoc loco herba est, quæ apud nos trivina vocatur. Per fenum et reliqua quæ hic dicuntur, debemus intelligere populos, qui cito peccatis impediens perierunt, antequam tempus mortis eorum advenisset, traditi in manus Sennacherib. « Habitationem tuam. » Babylonem videlicet, cognovi, o Sennacherib, « et egressum tuum » inde « et introitum tuum » in terram repromissionis « et insaniam tuam » hoc est dementiam « contra me. » Tunc insanivit, quando dixit : Quis Deus poterit vos liberare de manu mea?

« Ponam ergo circulum in naribus tuis. » Per frenum et circulum, potentiam divinitatis debemus intelligere. Ac si diceret aliis verbis : Os tuum blasphemum potentia virtutis meæ infrenabo, et reducam te ab Hierusalem in terram tuam cum ignominia.

« Tibi autem, » o Ezechia. « Hoc erit signum » salutis tuæ. Alloquitur propheta Ezechiam regem, quid agere debeat. « Comede hoc anno, tu et populus tuus, quæ sponte nascuntur, » id est, quæ prius severas quam veniret Assyrius « et in anno secundo pomis vescere. » Illo tempore cum jam tempus messonis instaret, venerunt Assyrii et conculcave-

runt messes, vineta, et oliveta eorum. Et ob nimiam obsessionem vastatis segetibus, quod postmodum ex granis reparatum est habuerunt primo anno in victum, similiter anno secundo : quia anno obsessionis serere non potuerunt quæ repererunt ex frugibus et pomis sumpserunt. « In anno autem tertio, » fugato jam Assyrio cum securitate, « seminate et metite, et plantate vineas » iterum quas vastaverunt et eradicaverunt Assyrii.

« Et mittet, » subaudis genus hominum, « quod salvatum fuerat » a Domino « de domo Juda, et quod reliquum est mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum. » Sicut arbor deorsum mittit radicem suo tempore, et pomis repletur sursum : sic omnis terra duarum tribuum ex parvo populo repleta est.

Ideo autem addit :

« De Sion et de Hierusalem exibunt reliquiæ » quia decem tribus et omnes civitates Judææ vastatæ erant. « Zelus Domini, » id est, fervor amoris et misericordiæ, « faciet istud » quod superius dictum est, non illorum meritum.

« Non intrabit civitatem hanc. » Obsedit quidem eam, sed non intrabit in illam. « Non faciet ibi sagittam » ut interficiat ibi aliquem.

« Et protegam civitatem istam, ut salvem eam propter me, » non propter vestrum meritum, « sed propter David servum meum. » Cum dicit propter David, ostendit aliquos ibi esse qui habebant aliquid meriti et fidei David, et per hoc datur intelligi, quia pro bonis patrum miseretur Dominus omnipotens malis filiis.

« Egressus est autem angelus Domini, » subaudis a loco suo, « et percussit Assyriorum octoginta quinque millia. » Non gladio materiali interfecit eos, sed Dei potentia. Sine vulnere interfecti sunt, et redacti in cinerem. « Et surrexerunt mane, » videlicet Sennacherib cum paucis, decem scilicet viris tantummodo, ut Judæi tradunt, « et ecce omnes » illi interfecti erant « cadavera mortuorum. »

« Et egressus est Sennacherib de finibus Judææ, et abiit in terram suam Niniven civitatem. Et factum est cum adoraret in templo Nesrach deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum. » Quæritur, quare non periit cum populo cui præerat, cum illorum malitia ob quam perierunt jussu illius facta esset. Ad quod dicendum, quia in hoc nequior ostensus est, quod non fuit dignus mori in terra Domini, sed in sua, et coram deo suo a filiis suis interfici. Sic et Pharaon inter decem plagas reservatus est, ut Dominus amplius glorificaretur. Quæri etiam potest, quæ causa exstiterit, ut a filiis suis interficeretur? Hebræorum traditio est habuisse eum plurimas uxores, ex quibus tres filios habebat : Adramelech, et Sarasan, et Assaradon. Sed quia matrem Assaradon præ cæteris diligebat, decrevit illum in regnum succedere sibi. Videntes autem illi duo se exheredatos, interfecerunt patrem suum. Et quia jam gubernacula regni tenebat Assaradon frater eorum, fugerunt in terram Ararad, quæ est regio Armeniæ.

CAPUT XXXVIII.

« In diebus illis » quibus interfectus est Assyrius, « ægrotavit Ezechias gravissima infirmitate. » Hic non manifestatur, quare ægrotaverit, vel quare infirmatus sit. Sed in libro Regum et Paralipomenon apertius ostenditur ideo eum ægrotasse, quod non cantavit Domino laudes neque retulit ei gratias de victoria sibi ab illo collata, sed in superbiam se erexit (*IV Reg. xx; II Paral. xxxii*). « Dispone domui tuæ, » id est, ordina, qui tibi succedere debeat in regnum.

« Et convertit faciem suam ad parietem, » domus suæ vel templi, ne a circumstantibus audiretur gemitus ejus, et viderentur lacrymæ.

« In veritate ambulavi coram te, » hoc est, in cultu religionis « in corde perfecto, » non claudicans post idola. Quod bonum fuit in oculis Domini feci, quia idola quæ pater ejus fecerat destruxit. Et ostia domus Domini, quæ clauserat impius genitor ejus, ipse aperuit, et serpentem æneum qui erat in Gabaon, quem Judæi adorabant, minutatim confregit et in ventum sparsit. « Et flevit fletu magno Ezechias. » Ideo flebat, quia sine filiis erat. Et videbat in se deperire propter peccata sua promissionem illam, quæ ad David a Domino facta est: « Cum dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum quod egredietur de lumbis tuis, et ponam illud super thronum Israel in sempiternum. Et erit mihi in filium, et ego ero illi in patrem (*I Paral. xxii; II Reg. vii; Hebr. i*). »

« Ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos. » In prædestinatione Dei primum dati sunt illi, sed superbia et peccatis suis impediens subtrahit ei, propter humilitatem suam vero restituit. Dicunt quidam, quod duobus modis potest homo anticipare terminum vitæ suæ, vel male vivendo ut propter peccata sua non mereatur pervenire ad illum: vel etiam ut bene et juste vivendo et seipsum affligendo ante tempus vitæ suæ, ob præmia meritorum suorum vocari mereatur a Domino ad gaudia vitæ æternæ.

« Hoc tibi erit signum. » Judæi semper signa quæruunt. « Et reversus est sol decem lineis. » Ab undecima vel decima hora subito rediit in primam, et pene duplicata est dies.

« Scriptura Ezechiz, cum ægrotasset et convalescisset de infirmitate sua. » In septuaginta interpretibus habetur oratio, sed potius ista est veritas rei, quia veritatem narrat: Cum omnipotens Deus pius et misericors victoriam dedisset Ezechiz de hostibus suis sine aliquo labore, et ei gratias pro munere sibi collato non retulisset, in infirmitatem devenit ut qui noluit de prosperitate decantare laudes, depromeret postmodum de sua calamitate. Et postquam convalescit, dixit quid secum cogitarit positus in angustia.

« Ego dixi, » subaudis tempore angustiz meæ. « In dimidio dierum meorum: vadam ad portas inferi. » Non complebo numerum meorum dierum, ut perveniam ad senectutem bonam sicut patres mei: sub-

A audis potius moriar, et ibo ad infernum. Illuc enim noverat omnes ante adventum Domini descendere, sed aliter pios, aliter impios.

« Quæsi residuum annorum meorum, » id est, quæsi orando sublato mihi ob peccatum superbiæ annos a Deo. « Dixi » apud me, positus in infirmitate. « Non videbo Deum Deum in terra viventium. »

« Non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis. » Quidam codices habent Dominum Deum: sed falso scriptum est. Bis enim repeti debet Deum, sicut beatus Hieronymus dicit. Quidam etiam dividunt ita: Non aspiciam hominem ultra, et habitatorem, terminantes ibi versum; et ad sequentia jungunt: Quievit generatio mea. Et beatus quidem Hieronymus propter ambiguitatem verbi primum ita transtulit, sed postea correxit habitatorem quietis. Sensus hujus versiculi talis est: Si descendero ad inferni claustra, et ibi damnatus fuero propter mea scelera: non videbo Dominum, id est, Deum omnipotentem in terra viventium, hoc est, in requie justorum et in cœlesti beatitudine. Non aspiciam hominem ultra, si damnatus fuero æternaliter in penis inferni: non videbo postmodum quomodo Filius Dei, qui nobis repromissus est, verus Deus et verus homo consistat. Vel etiam non videbo quemlibet sanctorum in gloria æternitatis. Non videbo etiam habitatorem quietis. Vera quies et vera exsultatio vitæ æternæ est, contemplatio et visio Trinitatis. Quis est habitator æternæ vitæ, nisi ipse Deus omnipotens et electi illius? Non videbo (inquit) quemlibet sanctum habitatorem quietis, qui ibi habitans a malis omnibus requiescit.

« Generatio mea ablata est a me, » hoc est, filii qui mihi succedere debuerant, non sunt « et convoluta est a me quasi tabernaculum pastorum; » Sicut tabernaculum plicatur, et magnitudo ejus non patet: sic magnitudo generis mei periit, quia desunt filii qui eam administrant.

« Præcisa est velut a texente vita mea. » Dat aliam comparationem. Et est sensus: Sicut femina telam imperfectam, quam perficere debuerat, præcidit: sic mea ætas imperfecta præciditur et subtrahitur a me, in juvenili ætate adhucposito. « De mane usque ad vesperam finies me. » More febricitantis vel alicujus ægroti (ut ait beatus Hieronymus) locutus est: qui mane afflictus dicit in corde suo: Veniente vespere, aut moriar, aut mutabitur infirmitas mea. Et veniente vespere, dicit: Mane aut moriar, aut tolerabilius mihi erit. Sic iste dicebat positus in infirmitate, cum diceret:

« Sperabam usque ad mane, quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. » Leoni comparat Ezechias Deum omnipotentem. Sicut leo (inquiens), cuncta comminuit edendo non solum carnes, verumetiam et ossa: sic ego non solum corporis verumetiam vires amissas habeo ossium præ gravi infirmitate.

« De mane usque ad vesperam finies me. » Suspensus eloquebatur. Ac si diceret: Aut mane aut

vespere finem mihi dabis, « Sicut pullus hirundinis A sic clamabo; » velut clamat pullus hirundinis ad patrem et matrem, ut audiatur et percipiat escam, et sicut gemit columba: sic ego in clamore et gemitu perstiti ad Deum, ut redderet mihi sanitatem.

« Attenuati sunt oculi mei, » hoc est, tenues effecti sunt, dum prospicerem in cœlum ad Deum meum, qui me suis attriverat flagellis.

« Domine, vim patior. » Vox obsecrans est. Plus quam dignus sim affligor, et ultra quam vires sufferre possint. « Sponde pro me. » Quidam codices habent responde pro me, sed falso scriptum est. Melius est enim sponde, quia sic exponit beatus Hieronymus. Ac si diceret: si quid erravi, convertar ad melius; tu sponde pro me; hoc est, sis mihi fidei iussor, et accipe me in fide et protectione tua. « Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei (Rom. ix). » « Quid dicam, » subaudiſ factori meo, cum juste sustineam ista? « Aut quid respondebit mihi » iste qui fecit me, et quod voluit tribuit mihi? Sustinenda ergo sunt mihi omnia quæcunque decreverit.

« Recogitabo tibi omnes annos meos, » hoc est, ad memoriam reducam omnes dies felicitatis meæ, et considerabo omnes fuisse amaros, quia præsens tribulatio nil boni sentit ex his omnibus. Revera, ut beatus Hieronymus dicit: humana felicitas nullius est securitatis.

« Domine, sic vivitur. » Quidam codices habent si sic vivitur, sed non est ita. Philosophatus est enim rex de statu hujus vitæ, ut beatus Hieronymus dicit. « Domine, sic vivitur, » id est, tam fragilis et caduca est humana felicitas, « corripies me » in tuo flagello, « et vivificabis me, » reddendo mihi vitam et sanitatem.

« Ecce in pace, » subaudiſ Hierusalem et populi mei, qui modo non impugnantur ab hostibus; tribulatio mea mihi importabilis est. Ideo dicit in pace, quia, jam percusso Assyrio, pax magna erat in populo.

« Tu autem eruisti animam meam » ne iret modo ad inferos propter superbiam et peccata mea plurima; « projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, » hoc est, abstulisti malum a tua præsentia, et posuisti retrorsum; ne modo condemnares me.

« Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te. » Per infernum in hoc loco reprobos intelligamus; per mortem vero diabolium. Hi namque qui ad inferni claustra descendunt, damnandi sunt sine fine. Non agunt penitentiam ibi, nec ferunt laudes omnipotenti Deo: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. « Non exspectabunt qui descendunt in lacum, » hoc est in infernum, « veritatem tuam; » veritas Filii Dei est qui dixit: « Ego sum veritas (Joan. xiv). » Sancti qui ante adventum Domini descendebant in infernum, ad secretiora loca ræspolabantur adventum illius, ut mererentur liberari a cruciatibus gehennæ. Impii autem qui

PATROL. CXVI.

æternis cruciatibus sunt traditi, non habent spem revocandi ad superos, positi in desperationem.

« Vivens vivens ipse confitebitur tibi, » id est, ipse laudabit te. Et est sensus: qui ita vivit in tua protectione in requie perpetua, ut ego quietus ab hostibus, laudabit te, « sicut et ego hodie » in præsentia laudo et glorifico te. « Pater bonus filiis suis notam faciet veritatem tuam, » hoc est, verum religionis cultum docebit. Per patrem boni reges intelleguntur, ut David, Ezechias, qui docuerunt filios suos servare legem Domini; vel etiam sancti et religiosi viri, qui subditis suis notam faciunt justitiæ Domini.

« Domine, salvum, me fac » a Sennacherib, et a morte æterna, « et psalmos nostros cantabimus tibi. » Domine, si me et populum meum salvaveris, cantabimus tibi laudes. Quod usque hodie Judæi faciunt, licet non præsit illis. Attamen versa vice fideles in sancta Ecclesia usque hodie faciunt.

« Et jussit Isaias » ministris regis « ut tollerent massam de ficis, et cataplasmarent super vulnus, et sanaretur. » Cataplasmare est calefacere vel fomentare. Dicit beatus Hieronymus, quod morbo regiõ laboraverit, cui contraria esse dicuntur omnia, sive in cibo, sive in tactu dulcia. Sed ut Dei potentia notior fieret, contrariis curatus est docente Isaiâ. Hic autem notandum est, quod non totum corpus inde fomentaverunt, sed tantummodo vulnus quod ei tantum erat a Domino, excepto morbo regiõ quem æruginem dicimus.

« Et dixit Ezechias: Quod erit signum, quia ascendam ad domum Domini. » Ordo præposterus est. Ante enim ista prolata sunt, quam illa quæ præcesserunt de sanitate et de oratione superius exposita.

CAPUT XXXIX.

« In tempore illo, » postquam interfectus est Assyrus, et sanitatem adeptus est Ezechias, « misit Merodach Baladan, filius Baladach rex Babylonis, libros, » hoc est epistolas, « et munera ad Ezechiam. » Superius dictum est, quod Assaradon, filius Sennacherib, qui imperabat Assyriis et Babylonis, successit patri in regnum. Et hic dicitur quia Merodach Baladan misit in Hierusalem nuntios ad Ezechiam, vivente adhuc Assaradon, qui rex erat Babyloniorum. Sed sciendum est in isto loco, divisum tunc fuisse regnum Assyriorum ac Babyloniorum, et regnabat unusquisque in suo. Ferunt historie quod iste Merodach Baladan fuerit pater Nabuchodonosor potentissimi regis, qui postea omnia illa regna sibi subjugavit et univit, ut fuerant prius. Et quare venerunt illi nuntii ad Ezechiam? Propter portentum quod viderant in sole. Erant enim astrologi. Et cum non possent cognoscere per suam artem, quare hoc eveniret ut a decima hora retrograderetur ad primam, venerunt in Hierusalem, ut a prophetis vel a sapientibus scirent quæ causa exsisteret.

« Et ostendit eis cellam aromatum. » Epiphanius Cyprius dicit: cellam aromatum magnam et præclat-

ram esse domum, in qua sepeliebantur corpora regum, et erant in sepulcris eorum et super et circa multa aromata. « Ostendit etiam eis argenti et auri » subaudis thesauros « et odoramentorum » quæ erant apud illos tunc temporis multa, « et apothecas » id est cellaria substantiæ suæ. « Non fuit verbum, quod non ostendit eis. » Mos est sacræ Scripturæ verbum ponere sæpe pro re, ut isto in loco. In domo sua dicit, in thesauris suis; in potestate autem sua, in thesauris domus Domini, in quo offendit.

« Quid dixerunt viri isti et unde venerunt ad te? » Duo interrogat Prophetam, sed responsum est ei quod pertinet ad superbiam humanam, non quod ad laudem Dei pro portio propter quod venerant. « De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone, » quæ potentissima est urbs. Terrarum prolixitas superbiam et fastum auxit. Dicit beatus Hieronymus, quia cum supercilio legendum est istud, quod rex superbe protulit, dicens: De terra longinqua venerunt ad me. Debuerat dicere: Ad laudandum Deum venerunt pro magnitudine signi.

« Omnia quæ in domo mea sunt, viderunt, » subaudis pretiosa. « Non fuit res » quantumlibet chara et honesta « quam non ostenderim eis in thesauris meis. » Siluit de thesauris domus Domini quos manifestavit alienigenis, in quo offendit, timens ne forte a Prophetam reprehenderetur.

« Ecce dies veniunt, » dicit Dominus, « et auferentur omnia quæ in domo tua sunt in Babylonem, » quæ non tuo labore congregata sunt, sed patrum tuorum. Prædicatur retributio sceleris, ut qui secreta Domini alienis nudaverat, ab eadem gente et domus ejus in exterminium esset itura, cum omnibus bonis patrum priscorum quæ tenebat et suis: verum etiam et domus Domini propter peccatum illius populi destruenda. « Non relinquetur quidquam ex eis, dicit Dominus. » Ecce fixa sententia.

« Et de filiis tuis qui exibunt de te, » hoc est, qui de germine tuo erunt, « tollent et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. » Ferunt Hebræi hanc prophetiam impletam in tribus pueris, et Daniele qui in eo commemoratur libro, quando captus est Joachim filius Josiæ, et ductus est populus in Babylonem cum quibus Daniel et socii ejus ierunt, qui postea facti sunt eunuchi in palatio regis. Non est enim putandum quod truncati fuissent corpore, sed positi in ministerio casti exstiterunt. De talibus Dominus dicit in Evangelio: « Multi se castraverunt propter regnum Dei (Matth. xvi). »

« Fiat tantum pax, » ut dum vixero non impugner a Sennacherib, « et veritas, » id est verus Dei cultus, « in diebus meis. » Non recte. Debuerat enim confiteri peccatum suum ut David, et iram Domini amovere a posteris suis, aut compati, ut Moses populo, quando delere se petiit de libro vitæ ob scelus populi ad mortem destinati, inquit: « Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro quem scripsisti (Exod. xxxii). » Ideoque non respondit ei Prophetam, sed versus ad populum dixit:

CAPUT XL.

« Consolamini, consolamini popule meus, dicit Dominus vester. » Et est sensus: O popule Dei qui estis credentes ex Judæis, consolamini in Christo: quia rex vester non compatitur nec sibi, nec vobis. Potest et ad gentes referri, de quibus dicit Dominus per Zachariam: « Ecce ego congregabo populum Orientis, et erunt mihi in populum, et ego illis in Deum (Zach. viii). »

« Loquimini ad cor Hierusalem, et advocate eam. » Alloquitur propheta Eliachim, cæterosque fideles qui illo tempore erant. Vel etiam apostolos doctoresque gentium, et dicit: O Eliachim, cæterique fideles, vel apostoli, loquimini ad cor Hierusalem. Ad cor loquitur, qui mœstum vel tristem blande alloquitur et consolatur. Sicut legimus de Sichem filio Emor quando corruptit Dinam: « Locutus est autem Sichem ad cor ejus, et consolatus est eam (Gen. xxxiv). » Notandum autem quod dicit: Advocate eam, Hierusalem scilicet vel gentilitatem, subaudiendum est a tribulatione vel tristitia ad gaudium, a malo ad bonum, ab idololatria ad luctum poenitentiae. « Quoniam completa est malitia ejus. » Malitia non semper pro peccato ponitur, sed pro afflictione. Ut illud quod Dominus dixit per Prophetam: « Si est malum in civitate, » id est afflictio, « quod Dominus non fecit (Amos. iii). » Completa est ergo malitia ejus, id est afflictio persecutionis quæ evenit in morte martyrum, et modo Deo dante abest. « Dimissa est iniquitas illius, » hoc est: si aliquando peccavit, dimissum est ei, et pertinet hoc proprie ad gentes vel Judæos, qui, ad fidem Domini venientes, per baptismi regenerationem mundati sunt. Vel in martyrio ubi sic dimissa sunt illis peccata, velut in baptismo. « Suscepit de manu Domini duplicia, » subaudis tormenta. Si ad Hierusalem hoc referamus, duplicia recepit a Chaldæis et Romanis, et perit corpore et anima. Si ad Ecclesiam dupliciter a persecutoribus recepit, quia corpore cruciata est et in animo angustiam sustinebat tempore persecutionis, ideoque dimissa est iniquitas ejus.

« Vox clamantis, » subaudis Christi per Joannem, « in deserto » Judææ. Joannes vox appellatur, quia verbum præcessit. Vel etiam vox Christi ad apostolos clamantis in deserto Judæorum vel gentium. Sicut enim Joannes desertæ ac destitutæ Judææ clamabat, poenitentiam agite: sic apostoli in deserto gentium prædicabant verbum salutis, audientes a Domino: « Euntes, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi). » « Parate viam Domini, » id est, talem operationem facite ut Deo placeat, recte credendo et bene operando, ut ipse possit venire ad vos. « Rectas facite in solitudine, » id est, in deserto gentium « semitas Dei nostri. » Possunt non incongrue per semitas cogitationes intelligi, sicut et per viam actiones, et sit sensus: ut illi qui Christum ad se venire optant, non solum sint mundi corpore, verum etiam corde. Præcipitur autem hoc illis qui in de

serto Judææ credebant in Christum, vel qui in solitudine gentium degebant.

« Omnis vallis exaltabitur, » id est simplices Judæi credentes, vel gentiles, in fide recta et operatione sancta magnificati sunt, « et omnis mons et collis humiliabitur, » hoc est scribæ et pharisæi, et reges perversi ut Nero, et qui ante et post fuerunt, velut colles humiliati sunt, in profundum laci ruentes. Et hoc est quod Dominus dixit : « Omnis qui se exaltat, humiliabitur (Luc. xiv, xviii). » « Et arunt prava in directa. » Prava, id est, tortuosa corda publicanorum et pharisæorum, qui venerunt per prædicationem Domini et apostolorum ejus ad fidem : facta sunt recta ad bona opera peragenda. « Et aspera, » id est intractabilia et dura corda scribarum et pharisæorum, et gentilium, « in vias planas, » hoc est in mollitudinem et lenitatem conversa sunt, dum venirent ad fidem, ut Matthæus narrat.

« Et revelabitur gloria Domini, » id est manifestabitur. Gloria Dei Patris Filius est : Dominus, videlicet Jesus Christus. De quo dicit in psalmo Deus Pater : « Exsurge gloria mea (Psal. xliii). » Prædicantibus enim apostolis, manifestatus est Filius Dei in gentibus. « Et videbit omnis caro, » id est omnis homo, « salutare Dei. » Hoc ad diem judicii pertinet. Loquens namque Propheta de primo adventu Christi, tetendit oculum mentis ad secundum. Nam in primo adventu non viderunt eum omnes, in secundo vero conspecturi sunt illum omnes, et qui viderunt et qui non viderunt. « Os Domini locutum est, » id est prophetæ, per quos prædixit ea quæ futura sunt. Quod autem dixit et videbit, potest et ita intelligi : Videbit omnis caro, id est, tunc intelligent omnes quæ Dominus per prophetas suos prædixit vera esse.

« Vox dicentis » subaudis Christi ad Isaiam : « Clama » subaudis plebi Israelitæ : vel ad omne genus hominum. « Et dixi : Quid clamabo ? » Non sine causa dixit, quid clamabo ? Quoniam vidit Dominum sedentem super solum excelsum, et audivit a Domino quem mittam, respondit : Ecce ego, mitte me. Et quia tunc dura nuntiavit populo suo, timebat et nunc similia nuntiare. Ideoque non sponte obtulit sicut superius, sed requisivit rem operis. Dictumque est ei a Domino. « Omnis caro, » id est omnis homo « fenum, et omnis gloria ejus » quam in præsentibus possidet « quasi flos agri, » tam sanitas quam juvenus, quamque etiam divitiarum temporales. Et est sensus : sicut fenum nascendo habet viriditatem, pullulando decorem, abscissum autem siccatur, et in pulverem redigitur : sic homo per successiones ætatum amittit viriditatem vigoris et decorem, et desinit esse.

« Exsiccatum est fenum et cecidit flos, quia Spiritus Dei sufflavit in eo. » Fenum subito producit ex terra et subito decedit, quia ventus urens et æstus ardens siccavit illud. Similiter homo subito nascitur, et subito cadit in mortem, quia spiritus Dei, hoc est sententia omnipotentis Dei, abstulit ei vitam præsentem. « Vere fenum est populus. » Modo exponit quod supra ait. Dicit beatus Hieronymus, quia quando

A juveni prosperi videntur successus, et servit vitiiis et maxime libidini, quasi in flore est. Cum vero subito præoccupat eum sententia Dei, redigitur ad nihilum.

« Verbum autem Domini manet in æternum, » hoc est Christus Filius Dei, cum corpore suo quod est Ecclesia, quæ ei adhæret per fidem et operationem : regnabit in æternum. De hoc Verbo dicit Joannes : « In principio erat Verbum (Joan. i). »

« Super montem excelsum ascende, quæ evangelizas Sion. » Quidam codices habent qui evangelizas genere masculino, sed falso scriptum est. Beatus enim Hieronymus feminino genere exponit, dicens in Hebraica veritate, et in Septuaginta interpretibus ita haberi. Constructio autem hujus versiculi hæc est : O Sion, quæ evangelizas bona et doces, ascende super montem excelsum, hoc est super Christum qui est mons montium, et sublimitas virtutum, id est, prædica quæ Christus docuit. Similia loquitur ad Hierusalem : O « Hierusalem quæ evangelizas, » id est quæ annuntias bona, « exalta in fortitudine vocem tuam : » ut a multis audiri possis, exalta prædicationem tuam. « Noli timere » persecutorum sævitiam, et diaboli astutiam. Per Sion et Hierusalem, chorum apostolorum et doctorum vult intelligi : et alloquitur eos sermo divinus, ut eæ prædicent et annuntient, quæ a Domino audierint et a Spiritu sancto perciperunt. Dicit namque explanator hujus sermonis : Quia omnis prædicator ad culmina virtutum debet conscendere, ut suo exemplo auditorum corda ad superna appetenda eleventur. « Dic civitatibus Judæ, » o chorus doctorum, id est synagogis, vel populo Judæorum, vel universali Ecclesie : « Ecce Deus vester. » O Judæi qui vobis repromissus est in lege et prophetis, et quem vos expectabatis, jam venit. Jam nos redemit de laqueo mortis : tantum credite in eum. Et vos, o gentiles, credite in eum qui jam venit, hoc est in Jesum, quem vobis repromisit Jacob patriarcha, dicens : « Et ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix). »

« Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur, » id est fortitudo ejus. Vox apostolorum de secundo Domini adventu : Ecce (inquiunt) Dominus Deus quem contempsistis, o Judæi et gentes, venientem in humilitate et in forma servi, veniet in potentia judicii. Sicut ipse dicit : « Cum venerit Filius hominis in potestate magna et majestate (Luc. xxi). » « Ecce merces ejus cum eo, » hoc est retributio honorum, et damnatio reproborum. « Et opus illius coram eo, » id est judicii potestas, sicut ipse dixit : « Venturus est enim Filius hominis in gloria Patris sui, et reddet unicuique secundum opera sua (Matth. xvi). » Et iterum : « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v). »

« Sicut pastor gregem suum pascet. » Vox Prophetæ de primo Domini adventu. Acsi diceret aliis verbis : Ille qui postea in majestate venturus est judicare universum orbem in æquitate, prius veniet in

forma pastoris, sicut ipse dicit : « Ego sum pastor bonus (Joan. x). » Ipse est enim pastor bonus qui nunc faciat electos suos per mentis contemplationem : tunc vero satiabit perfecta visione, primum docendo, post introducendo ad gaudia æterna. « In brachio suo, » hoc est, in fortitudine sua, « congregabit agnos, » id est colliget simplices, mansuetos, et innocentes, et noviter ad fidem suam venientes : non superbos et tumidos. « In sinu suo, » hoc est in protectione sua « levabit » subaudis electos suos ad cœlestia, qui innocentiam agni imitantur : « Fetas ipse portabit. » Per fetas oves, possumus intelligere apostolos et apostolicos viros, qui spirituales filios quotidie in Ecclesia parlunt sua prædicatione, exemplis et miraculis, et adhuc parturiunt salutem plurimorum, et dicunt cum Apostolo : « Filii mei quos iterum parturio (Gal. iv). » Et iterum : « Per Evangelium, inquit, ego vos genui (I Cor. iv). »

« Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit ? » Pugillum contractis digitis pugnum dicimus. Palmus autem est extensa manus, per transversum a summitate pollicis, usque ad summitatem minimi digiti. Prædicta est igitur supra vocatio gentium, et retributio earum. Nunc vero, ne aliquis diffideret de vocatione illarum, his verbis magnitudo vocantis exprimitur. Quod autem pugillus Domino omnipotenti et palmus ascribitur, non est intelligendum quod ille qui spiritus est humana habeat officia membrorum : sed quædam esse similitudo, ad exprimendam potentiam ejus magnitudinem. Quis enim metiri potest omnes aquas, aut in pondere cœlum terramque redigere ? Nullus nisi is qui ex nihilo omnia fecit. « Quis appendit tribus digitis molem terræ, » id est quis suspendit terram super nihilum, nisi potestas Trinitatis, Pater et Filius et Spiritus sanctus ? « Et quis libravit, » id est suspendit « in pondere montes, et colles in statera, » id est in pondus rededit ?

« Quis adjuvit spiritum Domini, » in creatione scilicet omnis creaturæ, quæ trina majestate est facta ? Nullus. Ille enim qui dat fortitudinem feliis, nullius indiget auxilio. « Aut quis consiliarius ejus fuit (Sap. ix; Rom. xi), » id est Spiritui sancto, « et ostendit illi, » subaudis quid ageret ? Nullus nisi Pater et Filius, quorum una est potestas, inseparabilis Deitas : et qui tres in personis, unum sunt in Deitate. Consiliarius est Spiritui sancto, qui illi dat salubre consilium, in quo habitat idem Spiritus sanctus.

« Cum quo iniiit consilium » ille Spiritus sanctus qualiter operari debuisset, « et instruxit et docuit eum semitam justitiæ, » id est rectitudinem operationis, « et erudit eum scientia, et viam prudentiæ ostendit illi ? » Nullus. Prudentia est in appetendis bonis, et vitandis malis.

« Ecce gentes » idola colentes, vel omne humanum genus ad comparisonem Dei, « quasi stilla situle » et quasi momentum stateræ reputatæ sunt.

A Sicuti modica stilla a situla decidens a portante pro nihilo ducitur, « et sicut momentum stateræ » quod levi pondere in aliam partem declinat : sic omnes gentes æternitati Dei comparatæ pro nihilo « reputantur. » Momentum a motu dicitur. Est autem momentum minima inclinatio libræ, et celerrima in aliquam partem, quæ sit ex parvo pondere. « Ecce insulæ » omnium terrarum quæ in fluminibus sunt, vel omnes gentes, ut per insulas gentes intelligamus, « quasi pulvis exiguus » comparatione Dei, qui in radio solis videtur, et potius sentitur in oculis quam videatur.

« Et Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus ad holocaustum. » Ut revocet gentes ab idololatria, ideo talia loquitur. Libanus mons est miræ magnitudinis, uberrimis pascuis abundans : cujus ligna omnia et pecora ibi pascentia, non satis esse queunt Domini sacrificiis. Et est similitudo quædam. Ac si diceret aliis verbis : Etiam si omnia animalia immolaveritis, et ligna succenderitis ad comburenda holocausta, non sufficient ad placandam tantæ majestatis potentiam.

« Omnes gentes, » subaudis quæ sub cœlo sunt, « quasi non sint, sic sunt coram eo, » hoc est, in comparatione illius qui omnia implet.

« Cui ergo similem fecistis Deum » vivum, o gentiles, ex omnibus simulacris manufactis, « aut quam imaginem ponetis ei » ex omnibus diis vestris, qui spiritus est ?

« Nunquid sculptile conflavit faber ? aut aurifex figuravit illud » simulacrum auro, ut possit simile esse Deo qui ubique est ? Ac si diceret : Nunquid sculpendo fecit eum aliquis, et non ipse qui omnia fecit a nemine est factus ? Hæc vox Dei omnipotentis stultitiam gentium redarguit, ut recedant a cultura simulacrorum.

« Forte lignum, » id est durabile « elegit artifex sapiens » ut faciat inde deum suum. Ex lignis impubilibus, et ex auro, et argento, aliisque metallis faciebant antiqui simulacra, ut longa per tempora durare possent. His verbis ostenditur, quod nullum robur sit in idolis ad Dei comparisonem.

« Nunquid non scitis, » o gentes, per naturalem legem, et cognitionem, creaturarum me æternum, et idolum nihil esse ? « Nunquid non audistis » legem quæ per Mosen data est ? « Nunquid non annuntiatum est » ab initio vobis in libro Genesis capite decimo septimo, quod ego sum Deus solus vivus ? « Nunquid non intellexistis fundamenta terræ, » subaudis quia super tenue elementum fundata sunt ?

« Qui sedet, » id est qui habitat « super gyrum » hoc est super circuitum « et habitatores ejus, » id est terræ, sunt ad ejus comparisonem sive angelorum « quasi locustæ. » Consideremus ab oriente usque ad occidentem, et a meridie usque ad septentrionem, omnia genera hominum inter hæc climata habitantia : et videbimus quia, ad comparisonem Dei, qui omnia implet et ubique est, parva sunt et modica. « Qui extendit velut nihilum cœlos, »

subaudis subtilissimos, et tenuissimos, sicut fumum, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. » Sic sunt cœli a Deo parati, ut desuper habitet multitudo angelorum et hominum electorum : sub-
 tus vero multitudo hominum, quasi sub tabernaculo.

« Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terræ velut inane fecit. » Scrutatores secretorum vocat philosophos, qui scrutati sunt statum vitæ præsentis, naturas animalium et arborum, terræ marisque. Iudices vero terræ, reges et principes huius sæculi intelliguntur : quos omnes ad nihilum redigit. Ubi est illa multitudo Hebræorum, quæ fuit in eremo ? Ubi sunt tot reges, qui fuerunt cum exercitibus suis a primordio mundi usque nunc ? Sic sunt quasi non fuerint.

« Et quidem neque plantato, neque sato, neque radicato, » hoc est firmato « et in terra trunco eorum, » id est in præsentī vita statuarum « repente flavit in eos, et aruerunt, » hoc est, Christi sententia venit super eos, et mortui sunt « et turbo quasi stipulam auferet eos, » reges videlicet, et principes, ac potentes a statu vitæ præsentis, qui non habuerunt semper esse et posse : caro enim fuerunt. Quidam codices habent : Neque plantatus, neque radicans truncus eorum : sed melius est ut dicamus per ablativum : neque sato, neque radicato. Sicut tempestas aufert stipulam, sic Deus omnipotens sua potentia tollit ab hac vita reprobos.

« Et cui assimilastis me, et adæquastis me, dicit Sanctus, » id est Deus ? Allocutio increpativa, tam ad Judæos quam ad gentiles idola colentes. Cui assimilastis me (inquit), o Judæi, vel gentiles ex omnibus diis vestris ?

« Levate in excelso, » hoc est in cœlum, « oculos vestros et videte, » id est intelligite « quis creavit hæc » quæ ibi consistunt. Ut si aliter non vultis, per creaturam intelligatis Creatorem. « Qui educit in numero militiam eorum, » id est cœlorum, id est qui habet per numerum angelos et stellas ; « et omnes » sanctos, vel stellas « ex nomine vocat, » subaudis ille creavit hæc. Militiam cœli duobus modis intelligimus, vel angelos, vel sidera. Psalmista enim de hoc dicit : « Qui numerat multitudinem stellarum (Psal. cxlvi). » Et Daniel : « Millia millium ministrabant ei (Dan. vii). » « Præ multitudine fortitudinis et roboris ejus, » id est Dei omnipotentis, « neque unum » ex his quæ diximus « reliquum fuit, » id est alienum a numero ejus. Hic ostenditur quod Deus omnipotens omnia visibilia et invisibilia cognoscit, et cuncta in numero, et pondere, et mensura fecit.

« Quare dicis Jacob, » id est duæ tribus « et loqueris Israel, » hoc est decem tribus, « abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transivit ? » Quando Propheta hæc loquebatur, decem tribus jam ductæ erant in captivitatem, et duæ a huc morabantur in terra repromissionis. Et quod illæ decem dicebant ductæ in Assyrios, et duæ ducturæ erant, quando in Babylonem ducendæ erant :

hoc prædicebat Propheta. Dicebant enim : Abscondita est via mea a Domino, hoc est, non videt iustitiam meam, et bona opera. Et a Deo meo iudicium meum transivit, id est, non iuste me iudicavit : quia permisit me duci in captivitatem, cum ego bona fecerim. Et est sensus : Ad Deum terrena non pertinent, et sedens in cœlo non considerat quid uniusquisque nostrum faciat : ideoque nos iniuste ab hostibus opprimimur. Et sicut pisces in aquis huc illucque natant, et sicut bestiæ et animalia hæc illaque discurrunt, non habentes pastorem neque rectorem, sic nos positi in terram non habemus qui nos regat et defendat, quia non est Domino cura de nobis : insuper nec nos videt.

« Nunquid non scitis » id est, non creditis, « aut non audistis » in Scripturis « Deus sempiternus » unus « Dominus qui creavit terminos terræ » ex nihilo « non deficiet, » ut homo, quia spiritus est, « neque laborabit, » quia omnium creaturarum Dominus est, et omnia continet, omniaque sua maiestate dispensat ! « nec est » cuilibet mortalium « investigatio sapientiæ ejus, » quia omnia novit. Et quomodo tu dicis, quod iudicium non intelligit, et viæ tuæ absconditæ sunt ab eo. « Qui dat lasso » homini « virtutem, » subaudis fidei, vel vires corporis. « Et his qui non sunt » in malitia, ut quondam « fortitudinem » bonæ operationis. Nam Deus omnipotens tantæ fortitudinis est, ut non solum ipse non indiget alterius auxilio : sed etiam in se sperantibus fortitudinem omnibus tribuit. « Deficient pueri et laborabunt, et iuvenes in infirmitate cadent : » lætatur homo in pueritia, et iuventute, et sanitate, sed laborat in infirmitate et senectute, et cito decidet. Deus autem qui æternus semper est et semper esse habet, nihil horum patitur, quia unus idemque semper est et immutabilis. Allegorice autem : illi qui non sunt in fide solidati et pueriliter vivunt, deficient et laborabunt, id est, in præsentī labor erit eis præsens cura, et corruent post ex toto damnati.

« Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. » Notandum quod non dicit perdet fortitudinem, sed mutabunt : hoc est fortitudinem peccati mutabunt in fortitudinem bonæ operationis. Qui enim non in suis viribus habent fiduciam, sed spem, subaudis in Deo, et ejus misericordiam præstolantur, illi sine dubio mutant fortitudinem. Quia sicut fuerunt fortes ad perpetranda mala, ita tunc fortes ad peragenda bona, et toleranda adversa pro nomine Christi. Sic legimus multos sanctos egisse. Ponamus, verbi gratia, unum ex multis Paulum quondam fortissimum persecutorem, postmodum vero fortissimum prædicatorem. Qui quanto amplius fuit fortis primum ad persequendos plectos, tanto postea existit ferventior ad prædicandum gentibus, et vocandum eas ad fidem. Aliter : qui sperant in Domino, hoc est in spe æternæ beatitudinis, mutabunt fortitudinem post mortem carnis, facti incorruptibiles.

« Assument pennas sicut aquilæ, » hoc est innovationem futuræ vitæ, vel possibilitatem, ut possint

obviam ire Domino in aera. Dicunt doctores : Quia natura est aquilæ ut senio confecta cum non possit prædam capere, incurvato rostro et contractis unguibus, accensa ira tandiu scilicet dura et alta atterit rostrum, ut solummodo vestigium maneat. Atque ita pili sui, et omne innovatur corpus, et plumæ illius : sic sancti qui se hic attriverunt mortificando se ipsos, innovabuntur per incorruptionem, contemplantes solem justitiæ Christum : sicut solem aquila irreverberatis oculis. Et cum ad terminum vitæ venerint, tunc incipiunt vivere, cum videntur finire vitam. « Current » migrando ad Christum, « et non laborabunt » quia visio sanctæ Trinitatis erit eis omnia. « Ambulabunt » de virtute in virtutem « et non deficient » in æternum victuri cum Domino.

CAPUT XLI.

« Taceant ad me insulæ, et gentes mutent fortitudinem. » Vox Dei. Tale quid in Exodo legimus : Audi Israel, et tace. Insulæ dicuntur eo quod in salo, hoc est in mari, sint positæ. Et insulas debemus intelligere gentes, quæ a salis amarisque fluctibus hujus sæculi tunduntur. Taceant, inquit, insulæ ad hoc ut audiant me primum, hoc est gentes per apostolos. « Et mutent fortitudinem. » Quomodo debent mutare gentes fortitudinem? Eo modo quo superius diximus, ut qui fortes fuerunt in malo, sint fortiores ad bona opera peragenda. Beatus Gregorius dicit aliam esse fortitudinem electorum, aliam reproborum. Fortitudo electorum est vincere concupiscentiam carnis, libidinem videlicet, appetitum terrenarum rerum, aliaque vitia. Et si necessitas se opposuerit, pro Christi nomine tormenta mortis libenter sufferre. Fortitudo autem reproborum est, homicidia adimplere, per rapinam aliorum bona auferre et insuper pro lucris temporalibus mortis periculo se opponere. « Accedant, » subaudis gentes ad me credendo, « et tunc loquantur » id est quod crediderunt aliis prædicent. « Similiter ad iudicium properemus » ut discernant inter me factorem suum, et idola ab illis manufacta : et disputent, utrum omnium Deus juste omnia agat.

« Quis suscitavit ab Oriente justum, » hoc est Christum? Vox Dei Patris, sua interrogatione gentes docentis quod ignorant. Ab Oriente Deus Pater suscitavit Dominum nostrum Jesum Christum, quia in Orientis partibus Judæa consistit, in qua illum primum incarnari constituit. « Vocavit eum ut sequeretur » id est, ut ejus voluntati pareret. Secutus est Filius Patrem, quia in omnibus voluntati ejus paruit. Et quidquid egit, omnia ad gloriam illius retulit, et peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Suscitavit etiam eum ab Oriente (*Isa. xv*) : quando in ipso terræ Judææ loco fecit eum resurgere a mortuis, et perduxit nomen illius per apostolos in omnes gentes, et fines orbis terræ. Vocavit etiam tertia die de sepulcro, secundum illud quod psalmo quadragesimo quarto Psalmista ipse dicit ad Filium : « Exsurge gloria mea (*Psal. xviii*), » et cætera. Secutus est enim Filius, quia voci ejus obediens tertia die a

mortuis resurrexit, secundum quod Patri respondit : Exurgam diluculo. « Dabit. » Deus subaudis Pater « in conspectu ejus, » id est Filii, « gentes » et populos, videlicet, qui in eum credituri sunt « et reges obtinebit » per prædicationem apostolorum suorum. Multi enim reges et principes prædicantibus apostolis ad fidem Domini venerunt. « Dabit » Deus Pater omnipotens « gladio ejus, » hoc est doctrinæ evangelicæ Filius sui, contrarias potestates « quasi pulverem, sicut stipulam raptam a vento dabit arcui ejus, » hoc est potestati illius omnes adversarios ejus. Evangelica doctrina gladius est, et verbum prædicationis, quæ secat dividit suos observatores a collegio reproborum. De hoc gladio dicit Apostolus : « Et gladius, quod est verbum Dei (*Ephes. vi*). »

« Persequetur eos, » reges videlicet et principes gentium, qui in eum credere noluerunt; « transibit in pace » de mundo ad Patrem, vocans cumctos ad pacem, ut reconcilientur Deo : « semita in pedibus ejus non apparebit, » id est, laborem viæ non sentiet, nec aliquam imbecillitatis humanæ lassitudinem.

« Quis operatus est hæc et fecit? » Hoc est ea quæ superius diximus. Quis videlicet reges et principes tradidit arcui, et gladio Filii Dei? « Et quis vocavit » ab Oriente justum « vocans generationes, » subaudis ad fidem « ab exordio mundi? » Utique ille, qui cunctis tacentibus sibi metipsi respondit, dicens (*Infra. xliv, et xxviii*) :

« Ego Dominus primus, » id est ante quem nullus, « et novissimus » post quem nullus, « Ego sum » qui hæc omnia futura prædixi et opere adimplevi. Iste est qui in Apocalypsi Joannis loquitur : « Ego sum Alpha et Omega, hoc est principium et finis (*Apoc. i et xii*). »

« Viderunt » Deum per fidem « insulæ, » id est gentes Ecclesiæ, quæ mundi hujus sustinent tempestates, « et timuerunt » eum quia initium sapientiæ timor Domini. Et sine timore difficile aut nullatenus virtutes custodiuntur. « Extrema terræ obtulerunt, » subaudis audientes prædicationem apostolorum. In omnem enim terram exivit sonus eorum; « appropinquaverunt, » subaudis ad Deum per fidem « et accesserunt » gentes non loco sed merito, quia longè erant ab illo.

« Unusquisque » subaudis credentium « proximo suo » hoc est fratri suo credenti « auxiliabitur, et fratri suo dicet : « Confortare » in fide Christi. Gentilis quispiam conversus ad fidem Christi, confortatus est jam in illo. Ferramentum adhuc non pleniter solidatum, in Deo confortabitur.

« Confortavit faber ærarius percussiens formam simulacris malleo, qui cudebat tunc temporis » quando idola colebant « dicens : Glutino » hoc est, solidamento « bonum est, » istud glutinum, « et confortavit eum » subaudis Deum suum in « clavis ut non moveatur » subaudis si venerit ventus. Et sensus hujus versiculi talis est : Ille qui perfectus fuerat in fide, auxiliatur fratri suo dicens : Vides ista idola, frater, certe

non sunt dii : sed opera manuum hominum surda et muta, confortare in fide Dei vivi et veri.

« Et tu Israel, serve meus Jacob, quem elegi semen Abraham amici mei, in quo, » id est, in Abraham « apprehendi te. » Judæi hoc de se intelligunt, eo quod ex semine Abraham recesserint : sed melius est ut ad spiritualem Israel illud referamus, hoc est ad apostolos qui ex semine Abraham propagati sunt. Blandientisque affectu alloquitur ipsum chorum apostolorum dicens : Et tu Israel serve meus. Prophetia non servat ordinem historiæ. Post vocationem enim gentium quædam viderunt insulæ, et timuerunt. Vocantur et apostoli, et confortantur ab illo (*Matth. x*). De istis loquitur et Evangelium, quia elegit duodecim discipulos quos apostolos nominavit (*Luc. vi*). Et notandum, quia primum vocantur servi, deinde in amicitiam introducuntur. Antea enim accepimus spiritum servitutis in timorem, et postea electi in amicitiam Dei jungimur. Semen Abraham vocantur, quia non solum secundum carnem de illius origine descenderunt : sed quia fidem Abraham habuerunt, et obedientes Deo exstiterunt. In illo, hoc est in Abraham, apprehendit eos ab extremis terræ, et a longinquis ejus finibus vocavit eos : quia de universis nationibus congregavit Judæos in quibus dispersi erant, et multi ex eis per prædicationem apostolorum crediderunt. Tibi autem, o chorus apostolorum, qui es servus meus et electus meus, qui prædicaturus es gentibus et persecutiones plurimas pro nomine meo passurus, dico :

« Ne timeas » a facie persecutorum « quia tecum sum ego » sicut dixi tibi in Evangelio : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii*). » « Ne declines a me, quia ego Deus tuus, » subaudis sum veritas et vita. Non erres, ne te falsa persuasio decipiat, quod tuis viribus peritus sylvam gentium penetres, et ferocissimas nationes ad mansuetudinem Evangelii voces (*Joan. xiv*). « Confortavi te, et auxiliatus sum tui » o chorus apostolorum : « et suscepit te dextera justici mei, » id est, potentia Filii mei confortavi te.

« Omnes, » subaudis Judæi sive gentiles « qui pugnant adversum te, erunt quasi non sint, quia peribunt » a facie vestra.

« Ego Dominus apprehendens manum tuam, » id est operationem tuam, et ego adjuvi te, pro eo quod est adjuvabo te.

« Noli timere, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel » subaudis peccato. Vermis appellatur chorus apostolorum propter humilitatem, imitans illum qui dicit in psalmo : « Ego autem sum vermis, et non homo (*Psal. xxi*). » Sicut enim vermis terram penetrat, ita sermo apostolicus gentium corda penetravit. Mortui sunt ex illis peccato, qui dicunt cum apostolo : « Quotidie morior propter vestram gloriam, fratres (*I Cor. xv*). » Et : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (*Gal. ii*). » « Posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra serrantia. » Sæpius jam supra dictum est, quid sit plaustrum tri-

turans, et quare habeat rostra serrantia. Altiori vero intelligentia hoc significat, quia prædicatione apostolorum conterit contrarias potestates, et spiritualem nequitiam elevansem se contra scientiam Dei. « Triturabis montes, et colles comminues. » Per montes, reges et potestates istius sæculi designantur, sicuti per colles minoris potentie et dignitatis principes, qui propter lucra temporalia in superbiam eriguntur. Possumus etiam dicere, quod ecclesiasticus vir habet evangelicæ prædicationis rostra serrantia, ut conterat incredulorum durissima corda.

« Et ventilabit eos, » separans triticum a paleis, id est, omnes electos ab hæreticorum conjunctione. « Et ventus tollet eos, » id est, ipsorum superbia interficiet eos. « Et tu exsultabis in Domino » cum videris dæmones egredi, et humiles corde exaltari ad culmina virtutum. Valde enim gavisi sunt apostoli, cum per prædicationem suam viderunt gentes ab errore ad fidem converti.

« Egeni et pauperes quærent aquas, et non sunt : lingua eorum siti aruit. » Gentiles appellantur egeni et pauperes, quia non habebant legem, et prophetas nec apostolos, neque aliquem doctorem qui eos ad gaudia patriæ cœlestis invitaret, et qui eis panem spiritualem porrigeret. Egeni gentiles et pauperes quærent aquas, id est doctrinam spiritualem, a suis philosophis, et non sunt in illis doctrinæ spirituales. Ideoque lingua eorum siti aruit sine lege ac prophetarum oraculis. Propterea Dominus Deus Israel non eos penitus dereliquit, nec in æternum passus est sitire : sed aperuit in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes. Colles in isto loco in bonam partem intelliguntur.

« Aperiam in supinis » hoc est in inquinatis, vel humilibus gentibus, « flumina, » hoc est doctrinam Veteris et Novi Testamenti. Aperuit Deus omnipotens in humilibus hominibus scientiam divinorum eloquiorum, ut fuit Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, cæterique doctores qui nobis mysteria divina patefecerunt, sumentes aquas ab illo qui dixit per Jeremiam : « Me derelinquerunt fontem aquæ vivæ (*Jer. ii*). » id est, dona gratiæ Spiritus sancti. De hoc etiam flumine dicit Psalmista : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei : » et « flumen Dei repletum est aquis » (*Psal. xlv et lxiv*). Quod autem dicit « et in medio camporum fontes, » id ipsum est ut superius diximus. « Ponam desertum » hoc est gentilitatem « in stagna aquarum, » id est influentia Scripturarum « et terram inviam in rivis aquarum. » Terra invia appellatur gentilitas, quia, ante adventum Filii Dei, nullus fuerat ad eam missus propheta, nullus apostolus : et non erat in illo qui dixit : « Ego sum via, et vita, et veritas (*Joan. xiv*). » « Dabo in solitudine myrtum, et spinam, et lignum olivæ. » Postquam datæ sunt in deserto vel in solitudine gentium aquæ, cœperunt arbores ibi oriri. Videamus quid nobis innuant istarum arborum nomina. Cedrus arbor est miri odoris et imputribilis, per quod significantur sanctissimi viri miracula patrantés, in æternum victuri, et ho-

num odorem reddentes; qui dicunt cum Apostolo: A
 « Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (II
 Cor. ii). » Quod autem addit spinam, in Septuaginta
 habetur seta: Est autem seta arbor similitudinem
 albæ spinæ habens, miræ levitatis et miræ fortitudi-
 nis, miræque pulchritudinis existens et imputribilis,
 ex cujus ligno Arca fabricata est. Unde et regio, sive
 terra in qua nascitur, Sethim appellatur. Spina primo
 parenti nostro data est pro pœna, dicente Domino:
 « Terra tua spinas et tribulos germinabit tibi (Gen.
 iii). » Sed postea gentilitati data est pro gloria.
 Quid ergo per spinam quæ pungit, nisi prædicatores
 sancti in isto loco intelliguntur: quia illorum pec-
 cata non palpant, sed manifeste redarguunt. Cum
 ergo quilibet sanctus prædicator disputat de vitiiis et
 virtutibus, de pœna reproborum et gloria electorum,
 auditorum suorum corda quibusdam punctionibus
 stimulat, provocans eos ad compunctionem pœni-
 tentiæ. « Myrtum. » Myrtus aromatica arbor est et
 imputribilis. Cujus succo membra fessa solidantur
 et reparantur, per quam designantur sancti prædi-
 catores, qui sua prædicatione et consolatione infir-
 morum corda ad bona opera agenda confirmant et
 solidant, dicentes cum Apostolo: « Benedictus Deus
 et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui consolatur
 nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi
 consolari eos qui in omni pressura sunt (II Cor. i). »
 « Lignum olivæ. » Eleos Græce, dicitur misericordia;
 et per lignum olivæ intelliguntur eleemosynarii, qui
 lucidi sunt ex misericordia sicut oleum. Misericordia
 nostra est esurientem pascere, sitientem potare,
 nudum vestire, et in omni tribulatione et angustia
 fratri subvenire, inscium docere (Matth. xxv), et alia
 hujuscemodi. De istis talibus dicit Dominus: « Beati
 misericordes, quoniam ipsi Deum videbunt, et mise-
 ricordiam consequentur: Et esurivi, et dedistis mihi
 manducare (Matth. v). » « Ponam in deserto gentium
 abietem, ulmum et buxum simul. » Abies arbor est
 miræ altitudinis, ex qua pix conficitur. Quid ergo
 per abietem cujus caput pene usque ad nubes assur-
 git, nisi prædicatores sancti, qui adhuc positi in terra
 corpore, mente cœlestia possident? dicentes cum Apo-
 stolo: « Nostra conversatio in cœlis est (Philip. iii). »
 Ulmus arbor est infructuosa. Solet tamen aliquando
 vitem gestare cum botro, significanturque per ulmum
 divites istius sæculi, qui officium prædicandi non ha-
 bent, miracula non faciunt, nisi tantummodo fidem
 simplicem habentes, suis operibus et divitiis susten-
 tant illum qui verbum prædicationis et sibi et aliis
 administrat, et insuper ab incursione hostium, si
 necesse fuerit, tuentur. Buxum arbor est humilis,
 viriditate gaudens: et dicunt aliqui quod imputri-
 bilis sit. Per buxum ergo significantur sancti qui
 humilitatem Domini sectantur, et viriditate fidei
 pollent, ipsamque viriditatem fidei quam habent, flo-
 ribus bonorum operum adornant. Hæc omnia quæ
 diximus, si bene perpendimus, in sancta Ecclesia
 invenimus. Et quare hoc dedit Dominus in deserto
 gentilium?

« Ut videant » illi qui imperfecti adhuc sunt, ce-
 drum, hoc est et clarissimis sanctorum miraculis et
 odore virtutum coruscantes, « et sciant, quia Domi-
 nus fecit » hoc est, cedrum dedit in solitudinem, « et
 recogitent » hoc est et reducant in memoriam mi-
 racula et bona opera illius « et intelligant pariter, »
 id est intelligentes imitentur illum, verbi gratia:
 Videntes cedrum, hoc est quemlibet sanctum mi-
 raculis coruscantem, et bonum odorem ex se red-
 dentem: studeant quantum valent cum Dei adjuto-
 rio illum imitari. Similiter videntes abietem, id est
 quemlibet sanctum in terram morantem corpore, et
 mentis contemplatione ad cœlestia anhelantem, imi-
 tentur illum despicientes terrena et superna appe-
 tentes.

B « Prope facite judicium vestrum, dicit Dominus,
 afferite, si quid forte habetis, dicit rex Jacob. » Quo-
 modo diximus duplicem esse Jacob et Israel, non
 credentium videlicet, et credentium in Dominum
 salvatorem: ita duplex intelligenda est gentilitas:
 in credentibus et non credentibus. Loquiturque in
 isto loco sermo divinus ad eos, qui ex gentibus in
 Dominum credere noluerunt per prædicationem apo-
 stolorum, et provocantur ad judicium, quare nolue-
 runt videre et scire et recogitare ac intelligere, quia
 manus Domini, id est potestas et fortitudo illius, fecit
 crescere in solitudine cedrum, ut imitarentur illam
 cæterasque arbores, per quas significantur ordines
 electorum. Prope facite, (inquit) judicium vestrum,
 dicit Dominus, id est, appropinquate ad judicium, et
 C judicemur simul. Quid est quod debui vobis facere
 et non feci? Ego dedi in solitudine cedrum, hoc
 est virum præclarum, miracula patrantem, et bo-
 num odorem de se reddentem, et noluit imitari
 illum. Afferite, si quid forte (subaudis) idolum ha-
 betis, dixit rex Jacob. Accedant (inquit) idola ve-
 stra fortissima, in quibus confiditis, vel, afferite
 unum quod fortius omnibus est, et judicemus quis
 debeat coli. Ego qui feci vos et redemi, an qui fa-
 ctus est a vobis?

« Accedant » idola vestra « et nuntient nobis
 quæ futura sunt, » vel de adventu Filii mei, vel de
 redemptione gentium, et expulsionem sua. « Prima
 quæ fuerunt annuntiate, et ponemus cor nostrum,
 D et sciemus novissima eorum. » Apostropham facit
 ad idola, quæ nec audiendi, nec respondendi facul-
 tatem possident, sed insensibilia sunt. O idola, si po-
 testis priora annuntiare, hoc est quomodo vel qua-
 liter ego et Filius meus cum sancto Spiritu omnia
 fecimus ex nihilo. « Et futura, » adventum videlicet
 Filii mei, et vocationem gentium, et vestram expul-
 sionem a cordibus hominum annuntiate, et ponemus
 cor nostrum, id est voluntatem nostram, ut vos ha-
 beamus pro diis veris, et sciemus novissima eorum,
 hoc est cum annuntiaveritis nobis priora, tunc scie-
 mus novissima eorum, id est ad quam fidem perve-
 niant.

« Quæ ventura sunt indicate nobis, » o idola, hoc
 est, adventum Filii mei, et cætera quæ superius dicta

sunt. « Bene quoque aut male (si potestis) facite, » A cet, » id est rediget « magistratus quasi lutum, » hoc o idola, « et loquamur, et videamus simul » quis est, principes hujus mundi vel dæmones, qui magisterium tenebant super genus humanum. « Et velut plastas conculcans humum. » Plastas est figulus, quia post adventum Filii Dei omnia idola conticuerunt, et nihil de Christo potuerunt prædicere, fabricator arcuum. Sicut figulus conculcat lutum, nihilque de ruina et subversione suorum templorum. Si enim non potuerunt suum interitum prædicere, quomodo aliis mala vel bona potuerunt nuntiare? Aliud quoque signum est, idola deos non esse, quod nec bene possunt facere, nec male. Non quod idola, vel dæmones assidentes idolis, mala sæpe non fecerunt, sed quia nisi potestas concessa eis fuerit a Domino, hoc facere non possint. Dæmones enim ingrediebantur in simulacris, et, Domino permittente, sæpe futura prædicebant. Maxime vero talia dabant responsa, ut dupliciter posset intelligi. Ut est illud : B

Alto te Æacida Romanos vincere posse.

« Loquamur simul, » id est, sicut ego loquor futura, ita loquantur et illi.

« Ecce vos estis ex nihilo, » q idola, subaudis, quia ab hominibus facta estis qui nihil sunt. Paulus apostolus dicit : « Quia idolum nihil est, et fabricatores idolorum nihil sunt (I Cor. viii). » Ut in Psalmo habetur : « Similes illis sicut qui faciunt ea (Psal. cxxxiv), » hoc est nihil sunt idola, et quantum ad cultum pertinet, qui faciunt ea nihil sunt. « Et opus vestrum, » hoc est idola, « ex eo quod non est, » id est, hoc quod in deos fabricati estis, nihil est, quia non sunt dii. Possumus etiam hoc referre ad idola, quod dicit : Ecce vos estis ex nihilo : sicut dictum habemus, et hoc quod dicit opus vestrum ex eo quod non est, ad cultores idolorum, quantum pertinet ad materiam unde idola fiebant, videlicet aurum vel aliud hujusmodi, aliquid erat, sed ipse cultus nihil erat. Insuper et ad comparisonem auri et æris, vel illius unde fiebant, nihil erat. « Abominatio est, qui elegit vos, » hoc est abjectio et detestatio, ille homo, qui conflavit vos, o idola. C

« Suscitavi ab aquilone, venit ab ortu solis. » Vox Dei Patris. Aquilo est ventus frigidus et contrarius, et significat diabolum. Suscitavit ergo Deus Pater gentiles ab aquilone degentes, hoc est qui frigus erroris patiebantur, quorum corda non ardebant amore dilectionis Dei et proximi. Et venit, subaudis Christus ab ortu solis, in quem credent. D Ab ortu solis venire dicitur, quia Judæa in Orientis partibus est. Ille venit ab ortu solis, de quo supra dictum est : « Qui suscitavit ab Oriente justum (supra, ix); » et alio loco : « Ecce vir oriens nomen ejus (Zach. vi). » Ideoque suscitabit gentes de infidelitate ad fidem, ut credant in eum, qui venit ab ortu solis. Et quare dicit Dominum venire ab ortu solis ad gentes, cum ipse non prædicaverit gentibus? Venit quidem per apostolos suos, quia omnia quæ apostoli operati sunt, per ipsum et in nomine ejus et in laudem ejus fecerunt. Et nisi ipse venisset et illuminasset corda gentium, in vanum expenderent prædicationem suam. « Vocavit nomen meum, » subaudis, ille qui venit ab ortu solis, « et addu-

est, id est rediget « magistratus quasi lutum, » hoc est, principes hujus mundi vel dæmones, qui magisterium tenebant super genus humanum. « Et velut plastas conculcans humum. » Plastas est figulus, fabricator arcuum. Sicut figulus conculcat lutum, et humum ad componendas ollas : sic Dominus Jesus in suo adventu conculcavit et redegit ad nihilum omnem potentiam istius sæculi : ut faceret exinde quoddam vas in honorem, quoddam in contumeliam.

« Quis annuntiavit ab exordio ut sciamus et a principio, » creaturarum prædixit futura « ut dicamus quia justus est. » Et est sensus : Quis Deus fuit in gentibus, ut annuntiaret adventum Filii Dei? Si est aliquis Deus qui hæc fecerit, dicemus quia justus est. « Non est enim neque annuntians » tempora præterita « neque prædicens » futura ex omnibus diis vestris : « neque audiens sermones vestros, » quia muti et surdi sunt. Hoc est quod jam superius diximus, quia post adventum Domini et postquam fides ejus cœpit dilatari per orbem, dæmones quæ responsa ante soliti erant dare, conticuerunt.

« Primus ad Sion dicit : Ecce adsum, et Hierusalem evangelistam dabo. » Per Sion (quæ interpretatur speculum sive speculatio) et per Hierusalem (quæ interpretatur visio pacis) significatur chorus prædicatorum, et universalis Ecclesia. Primus, hoc est primogenitus meus Filius, dicit ad Sion, id est, ad sanctos apostolos et prædicatores : Ecce adsum, o apostoli mei, et Hierusalem evangelistam dabo, hoc est sanctos qui erunt in Ecclesia, dabo, ut sint prædicatores et annuntiatores veritatis. Evangelista dicitur bonus interpretator, et posuit unum pro multis.

« Et vidi ego » Deus omnipotens « et non erat neque ex istis, » subaudis simulacris vel dæmonibus « quisquam, qui iniret consilium, » hoc est qui intraret in consilium, « et interrogatus » a cultoribus suis, « responderet verbum. » Licet enim interrogaretur, non tamen poterat respondere.

« Ecce omnes, » subaudis cultores idolorum, « injusti. » « Et vana opera eorum, » id est, cultus eorum velut « ventus et inane simulacrum eorum, » hoc est inutile.

CAPUT XLII.

« Ecce servus meus, suscipiam eum. » Vox Dei Patris de Filio. Dominus Jesus Christus Deus et homo est. In quantum ad divinitatem pertinet Deus est, coæternus et consubstantialis Patri. Secundum humanitatem vero servus appellatur, quia minoratus est paulo minus ab angelis. Servus etiam vocatus est, quia « cum in forma Dei esset, humiliavit se formam servi accipiens (Philip. ii). » Deus omnipotens Pater servum, videlicet Dominum nostrum Jesum Christum quadragesimo die resurrectionis suscepit, elevans eum supra omnia sidera et super omnes cælos, et collocans in dextra majestatis suæ. « Electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. » Electus est Deo Patri Dominus Jesus, sicut tem-

pore baptismatis et etiam in monte vox protulit missa a Patre : « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui (*Math. III*), » id est, in quo placitum meum posui. Electus est, quia in illo est omnis plenitudo virtutum (*Col. I et II*), imo ipse est Dei virtus et Dei sapientia. Deus Pater omnipotens non habet animam, sed pro voluntate in hoc loco posuit. Et hoc est quod dicit, complacuit sibi in illo anima mea, hoc est, complacuit voluntati meæ, ut habitaret in illo. « Dedi spiritum meum super eum, » vel a die conceptionis, sicut dixit angelus Mariæ : « Spiritus sanctus superveniet in te (*Luc. I*). » Vel etiam tempore baptismatis, quando in specie columbæ super eum requievit. « Judicium gentibus proferet » quod antea ignorabant. Quare non dicit et Judæis, cum potius ipse per semetipsum judicium illis et justitiam nuntiaverit? Quia Judæi pro nihilo duxerunt ejus prædicationem, et pauci eorum in eum crediderunt. Gentes autem postquam errorem suum ab apostolis audierunt, quanquam Dominum præsentem non vidissent, credere in eum et converti a via sua mala moram non fecerunt.

« Non clamabit, » id est, non sublevabit in altum vocem suam, quia erit mitis et mansuetus. Sicut alio loco scriptum est (*infra, LIII*) : « Sicut ovis ad occisionem ducetur, et velut agnus coram tondente se, obmutescet. » « Neque accipiet personam, » subaudis in judicio, sed justum judicium judicabit. « Neque audietur foris vox ejus, » subaudis a Judæa vel Galilæa. Licet enim legimus prædicasse eum et appropinquasse terminis Tyri et Sidonis et Cæsariæ Philippi, quæ civitates erant gentium, nusquam invenimus scriptum ingressum esse in civitates vel regiones : sed in Judæa et Galilæa, et maxime circa Hierusalem.

« Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet. » Per calamum, qui extrinsecus est nitidus et intrinsecus vacuus, possumus intelligere regnum Judæorum : quod in scribis et pharisæis extrinsecus per simulationem nitidum erat, intrinsecus autem vacuum a bono opere. Vel etiam nitidum, quia idola non colebat illo in tempore : sed vacuum quia fidem non habebat. Per linum fumigans ex quo sacerdotalia vestimenta fiebant, significatur sacerdotium Judæorum, quod jam deficiebat, et quasi fumigabat. Veniens ergo Dominus, et inveniens regnum Judæorum conquassatum (jam enim ex se regem non habebant, sed alienigenam) et sacerdotium eorum jam extinctioni proximum non contrivit, neque exstinxit, sed vocavit omnes ad penitentiam, dicens : « Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum (*Math. XII*). » « In veritate educet judicium, » subaudis in die judicii, quando reddet unicuique secundum opera sua. In die enim judicii sola Filii persona apparebit. Et qui damnatus est injuste, reddet unicuique justo examine secundum quod gessit, sive bonum sive malum.

A « Non erit tristis, neque turbulentus. » Omni tempore hilaris, semperque jucundus existit. « Donec ponat in terra judicium, » hoc est, in die judicii super terrenos homines. « Et legem ejus insulæ expectabunt. » Manifestus habetur in Septuaginta interpretibus : Et in nomine ejus gentes sperabunt legem. Non debemus accipere legem Moysi, sed legem Evangelicam. Quare insulæ gentes vocentur, superius dictum est. « Hæc dicit Dominus Deus creans cælos » cum non essent, « et extendens » habitationem angelorum. « Firmans terram » super tenuissimum elementum, « et quæ germinantur ex ea, » subaudis creans, « dans flatum » hoc est, animam, « populo qui est super eam. » De hoc flatu dicitur in Genesi, quia « insufflavit Deus in faciem Adæ spiraculum vitæ (*Gen. II*), » id est, animam dedit ei, « spiritum calcantibus eam, » subaudis terram. Hoc de sancto Spiritu est intelligendum. Illi enim merentur Spiritum sanctum accipere, qui terrena desideria calcant, et sapientiam carnis suæ subjiciunt potestati. Ambiguum erat, quis superiora dixerat de adventu Filii Dei, quod est : Ecce servus meus, suscipiam eum, et cætera quæ ibi dicuntur : ideoque universitatis creatorem et Dominum manifestus ostendit ita dixisse, cum subjunxit : Hæc dicit Dominus Deus creator omnium rerum. Hoc etiam sciendum est, et dicendum illo in loco ubi dicit, dans flatum populo : quia sicut in principio creaturarum animam creavit ex nihilo, quam dedit primo homini (*Gen. I*) : ita quotidie creat novas animas, quas tribuit nascentibus hominibus.

« Ego Dominus vocavi te in justitia, et apprehendi manum tuam. » Ille qui omnia quæ superius diximus fecit, alloquitur Filium suum, dicens : Ego Deus Pater vocavi te ex Oriente in Occidentem, hoc est, de Judæa in omnes gentes, in justitia, id est, cum justitia per prædicationem apostolorum, et apprehendi manum tuam, id est, suscepi operationem. Omnia quæ operatus est Filius, Pater per ipsum operatus est, sicut ipse dicit : « Pater in me manens, ipse facit opera (*Joan. XIV*). » « Et servavi te, » hoc est, a morte revocavi te ad vitam, quia tu omnia conservasti quæ a me audisti. « Et dedi te in fœdus populi Israel, » id est, in societatem amicitiae Judaici populi, in eis scilicet qui in te credere voluerunt, quibus te venturum ante promiseram. « In lucem gentium, » subaudis, qui in tenebris infidelitatis, et in umbra mortis sedebant.

« Ut aperires oculos cæcorum, » qui antea Dominum non videbant, « et educeres de conclusione, » subaudis, peccatorum, « vincitulum » populum gentilem. Funicibus enim peccatorum suorum unusquisque constringitur, sicut Salomon dicit Sap. XVII. Et in Evangelio, mulierem quam Satanas vinxerat, Dominus solvit (*Math. XV*). « De domo carceris » subaudis, educeres « in tenebris sedentes » qui in

nocte erroris et infidelitatis, et caligine peccatorum A positi erant.

« Ego Dominus. Hoc est nomen meum, » subaudis, ut Dominus vocer ab omnibus, quia dominor omni creaturæ. « Gloriam meam alteri non dabo. » Non excludit Filium a gloria sua, quia ipse Filius dicit in Evangelio : « Clarifica me, Pater, (id est, honorifica me, Pater) apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset (Joan. XII, XVII). » Non enim dixit, gloriam meam nulli dabo; quia si dixisset, exclusisset utique Filium; sed gloriam meam alteri non dabo, subaudis præter te cui dedi, et cui daturus sum. Sic enim respondit Filio, ad ea quæ dixerat Filius : Et glorificavi, et iterum glorificabo. Ut sciamus plenius per hanc sententiam non excludi Filium a gloria Dei Patris, sed idolâ, sequentia verba B testantur. « Et laudem meam » inquit « sculptilibus » subaudis, non dabo.

« Quæ prima fuerunt ecce venerunt, nova quoque ego annuntio. » Quæ fuerunt illa prima quæ locutus est? Per patriarchas, per Moysen, cæterosque prophetas, de adventu videlicet suo. Novam autem vocat prædicationem Evangelii, vocationem gentium, novitatem fidei. Et est sensus : Quæ locutus sum per prophetas de nativitate mea, de prædicatione, de miraculis meis, de passione, de resurrectione, universa completa sunt. Nunc autem annuntio vobis nova, vocationem gentium, reprobationem Judæorum, et subversionem Hierusalem. « Antequam oriantur, audita vobis faciam. » Ideo C annuntio vobis nova, ut quemadmodum priora cernitis rebus expleta : sic et ea quæ nunc prædico, credatis esse ventura.

« Cantate Domino canticum novum. » Qui sunt isti quibus præcipitur cantare Domino canticum novum? Apostoli, et apostolici viri. Canticum autem novum, evangelica prædicationis est. Præcipitur autem apostolis sanctis et prædicatoribus sanctis, ut cantent canticum novum, doctrinam scilicet Evangelii prædicent nequaquam in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus. Nec solum in veteri instrumento, sed etiam in novo. « Et laudem ejus resonent ad extrema terræ, » hoc est, universo mundo annuntient laudem nativitatis ejus, passionis, resurrectionis, ascensionisque ad cælos. « Qui descenditis in mare, et plenitudo ejus, insulæ et habitatores earum, » subaudis cantate canticum novum, laudesque ejus narrate. Qui sint illi qui canere debeant, Evangelii sequentia manifestant. Qui descenditis, inquit, in mare, et navigatis illud (Matth. IV). Apostoli in littore juxta mare Genesar retia sua reficiebant, quando a Domino vocati sunt. Et post ascensionem Domini per adversa maria transierunt ad gentes (Rom. XV). Et quidam de Hierusalem usque Illyricum prædicaverunt Evangelium, et usque Hispaniam, capientes in brevi tempore sua prædicatione multa genera hominum ipsam quoque Romanæ urbis potentiam, ut impleretur illud quod Dominus eis dixit : « Venite post me, et faciam vos piscatores hominum. » Vel etiam per mare possumus

intelligere hunc mundum, in quem illi descenderunt, audientes a Domino : « Ite in mundum universum, » prædicate Evangelium (Marc. XVI). Illi autem euntes descenderunt in mare, hoc est, in mundum gentium, ubi sustinuerunt tempestates persecutionum, et procellas tribulationis. Plenitudinem istius maris appellat homines, insulas vero diversitates gentium ecclesiarum. O populi qui descenditis in mare istius sæculi, et plenitudo ejus, id est, homines habitantes in eo. Insulæ, hoc est, diversæ gentes diversæque ecclesiæ, et habitatores earum insularum, laudate Dominum, cantate canticum novum evangelicæ prædicationis.

« Levete desertum, » hoc est, populus gentium « et civitates ejus » vocem suam, qui desertus et derelictus erat a Deo propter idololatriam. Quidam codices habent lætetur desertum, quidam laudet desertum, quidam etiam sublevetur. Sed istud unum non convenit. Si dixerimus lætetur, erit sensus : Lætetur desertum, quia redemit illud Dominus de morte ad vitam. Si dixerimus laudet, erit sensus : Laudet desertum creatorem suum, qui eum redemit de vinculis peccatorum, et adoptavit in filium. Sed ex his omnibus melius est ut dicamus, levete. Levete ergo desertum, hoc est gentilitas, vocem suam, et insulæ ejus ad laudandum Dominum, gaudens se ereptam de infidelitate ad fidem, de tenebris ad veram lucem, et de morte ad vitam. « In domibus habitavit Cedar, » Cedar filius fuit Ismaelis, a quo et provincia nomen accepit, in qua et Saraceni habitant (Gen. XXV). Qui nequaquam Saraceni, sed ab Agar Agareni debuisent nuncupari : quia Ismael a quo originem duxerunt, filius fuit Agar ancillæ Saræ. Sed quia pro certo cognoscunt se filios esse ancillæ, et non liberæ, improprie nomen libertatis sibi asciverunt : non solum illi qui a Cedar filio Ismaelis originem duxerunt, sed omnes posteri eorum qui ex omnibus filiis Ismaelis processerunt, quia XII duces generavit. Et quantum ad litteram atinet, Cedar, id est Saraceni, non in domibus habitant, sed in tentoriis et in tabernaculis. Quantum ad altiorem intelligentiam, in domibus, hoc est, in ecclesiis habitabit Cedar, veniens ad fidem per prædicationem apostolorum, agens contra consuetudinem suam, ut qui insolitus erat habitare in domibus, habitet in ecclesiis, jam fidelis existens. Potest et aliter intelligi. Per Cedar (qui interpretatur tenebræ) significantur gentiles, qui in tenebris erroris et infidelitatis positi erant. Sed postquam venerunt ad fidem, audientes apostolos cantare canticum novum evangelicæ prædicationis, cœperunt in domibus habitare, hoc est, in ecclesiis. « Laudate habitatores Petræ Dominum. » Petra in isto loco, nomen est civitatis in provincia Palæstinæ sita. Significatur autem per hoc, quod gentium populus desertus prius a notitia Dei, et idololatriæ erroribus obligatus, ad laudes Domini convertatur. « De vertice montium clamabunt, » subaudis, apostoli et prædicatorum sancti, excelsa cum voce Evangelium prædicantes. De vertice montium clamat prædicator

quisque, quum in culmine virtutum positus, terrena A
postponens, tota mentis intentione cœlestia contem-
platur : et hoc quod verbis prædicat, operibus
exornat. His et talibus dicitur (*supra*, xl) : Super
montem excelsum, id est, super culmen virtutum
ascende, qui evangelizas Sion.

« Ponent Domino gloriam, » subaudis, apostoli et
prædicatores verbi, in cordibus subjectorum suorum.
« Et laudem ejus in insulis, » hoc est in gentibus,
« nuntiabunt. » In omnem enim terram exivit sonus
prædicationis eorum.

« Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præ-
liator suscitabit zelum, » hoc est, ultionem et vin-
dictam, super Judæos inimicos suos, super fortitu-
dinem et potentiam Romanorum. Hæc quæ leguntur
in loco isto, a Romanis Domino permittente com-
pleta sunt. Quod autem dicitur, Dominus sicut fortis
egredietur, ita est intelligendum, ut de clementia
sua et mansuetudine magna dicatur exire, quando
vindictam suscipit de hostibus suis : non quod revera
exeat, sed quia ita videtur illis de quibus suscipitur.
Comparatur autem fortissimo præliatori, qui pugnat
contra adversarios suos, et suscitatur in animo suo
zelum et fervorem ulciscendi contra hostes suos.
« Vociferabitur et clamabit » aperte insaniam eorum
redarguens. « Vos, inquit, ex patre diabolo estis
(*Joan.* viii). » « Et super inimicos suos, » Judæos
scilicet, « confortabitur. Tacui, semper silui, patiens
sui, sicut pariens loquar. » Quidam codices habent
parturiens, sed melius est pariens. Loquitur vero
contra Judæos, et est sensus : Diu vos delinquentes
portavi et sustinui, expectans utrum mei memores
essetis. Sed quia non vultis agere pœnitentiam et
converti ad me, nequaquam ultra tacebo : sed sicut
pariens dum in lucem profundit infantem, et aper-
tum facit quod prius clausum visceribus tenebatur :
ita ego quod diu tacui sustinens miseras vestras
modo proferam, et demonstrabo dolorem, et simula-
tionem quam semper habui super sceleribus vestris.
« Dissipabo » vestra consilia « et absorbebo simul, »
id est, delebo inimicos meos Judæos.

« Desertos faciam montes et colles, et omne gram-
en eorum exsiccabo. » Per montes, intelligamus
principes, scribas, et phariseos, ac sacerdotes. Per
colles, mediocres iudices, scilicet, tribunos et cen-
turiones. Per gramen vero populum illis subjectum.
Uno enim tempore principes, et juvenes, et senes,
omnisque ejus populus absorpti sunt, et exsiccati, id
est, interfecti a Romanis, fame, gladio, et captivitate.
« Ponam flumina in insulas, » id est, abundantiam
scientiæ in gentes. « Et stagna arefaciam, » hoc est
vos qui videmini habere scientiam legis, faciam ex-
pertes a scientia Dei. Et est sensus : Quum vos a
majoribus usque ad minores delevero, tunc flumina
doctrinæ meæ ad insulas gentium currere faciam :
et stagna, hoc est, vos qui profunditatem scientiæ
quondam habuistis, redigam in ariditatem, ut
legentes dicta legis et prophetarum intelligere ne-
queatis.

« Ducam cæcos in viam quam nesciunt. » Cæci
erant gentiles, non cæcitate corporis sed mentis,
quia in tenebris peccatorum jacebant. Via per quam
gentiles modo ambulant, Christus est qui dixit : « Ego
sum via, veritas, et vita (*Joan.* xiv). » Ducam cæcos
in viam quam nesciunt, id est, ducam eos ad fidem
meam, ut credant in me quem antea ignorabant.
« In semitis quas ignoraverunt, ambulare eos fa-
ciam. » Hæc semitæ prophetæ intelliguntur. Sicut
enim per semitam pervenitur ad viam, sic nos per
dicta prophetarum et exempla pervenimus ad Chri-
stum : quia ibi continetur nativitas, passio, resur-
rectio, et ascensio ejus, ac vocatio nostra. « Ponam
tenebras coram eis in lucem, et prava in recta, » id
est, coram gentibus in lucem veram, et cognitionem
B Dei omnipotentis. Et prava, subaudis corda eorum,
ponam in recta. Prava et tortuosa corda gentium
conversa sunt in recta : ut legentes dicta propheta-
rum intelligant quæ ibi continentur, et oculis cordis
clare Christi lumen aspiciant. « Hæc verba feci eis »
pro eo, quod est faciam, subaudis quæ superius dixi,
videlicet vastationem Romanorum. « Et non dereliqui
eos, » pro eo, quod est non derelinquam, si pœnitenti-
am egerint. Sed quid fecerunt illi, nolentes agere
pœnitentiam ?

« Conversi sunt retrorsum, » id est, in infidelitatem.
Postquam Dominus ascendit ad cœlos, dimisit aposto-
los in Judæa ut prædicarent Judæis, et baptizarent in
nomine sanctæ Trinitatis, deditque eis spatium pœ-
nitendi tempus quadraginta annorum. Illi autem non
solum in eum credere noluerunt, sed etiam ipsos
apostolos suis de finibus expulerunt. Ob quam cau-
sam, videlicet propter quod Dominum injuste cruci-
fixerunt, et ejus apostolos persecuti sunt, et
pœnitentiam agere noluerunt : traditi sunt in mani-
bus Romanorum. « Confundantur confusione, qui
confidunt in sculptili, qui dicunt confatili : Vos dii
nostri. » De gentibus loquitur qui prædicantibus apo-
stolis credere noluerunt, permanentes in suis erro-
ribus. « Surdi audite, et cæci intuemini ad videndum. »
De quibus ista propheticus sermo dicat, in subse-
quentibus ostendit, dicens : Quis est cæcus nisi ad
quem servos et nuntios meos prophetas misi ?

« Surdi, audite. » Haud dubium quin de Judæis
D dicta esse constet, qui surdi erant non corporis au-
ribus, sed illis quas Dominus requirit in Evangelio,
dicens : « Qui habet aures audiendi audiat (*Luc.* viii). »
id est, qui habet intelligentiam, intelligat quæ dico.
Illis enim dixerat Propheta superius (*cap.* vi) : Au-
ditu audietis auribus corporis, et non intelligetis au-
ribus mentis. Cæci, intuemini ad videndum, id est,
qui in tenebris infidelitatis estis, aperite oculos men-
tis ad videndum Salvatorem vestrum.

« Quis cæcus, nisi servus meus Israel, et surdus quis
est, nisi ad quem nuntios meos, prophetas, misi ?
Quis cæcus, nisi Israel, qui venundatus est » peccatis ?
Cui enim servit quis, ejus et servus est. « Quis cæcus, »
nisi qui « servus Domini » fuit prius ? Cui dicitur :
« Qui vides multa, » o Israel, id est qui intelligis legem

et prophetas « nonne custodies » quæ ibi dicuntur? **A** « Qui habes apertas aures » corporis, « nonne audies » hoc est, nonne obedies?

« Et Dominus voluit ut sanctificaret eum » subaudis populum « et magnificaret legem, » id est, magnam eam faceret observando eam, « et extolleret, » hoc est, elevaret eos de vitis ad virtutes. Sed quia noluit implere voluntatem ejus,

« Direptus est et vastatus » vel a malignis spiritibus, vel ab hostibus, Chaldæis scilicet atque Romanis. « Laqueus juvenum omnes simul, et in domibus carcerum absconditi sunt. » Nunc revertitur ad tempus prædicationis Domini, loquens de scribis et pharisæis. Scribæ et pharisæi laqueo comparantur, quia per suam perversam doctrinam illaqueabant animos simplicium. Subjecti vero illorum juvenes appellantur, propter simplicitatem. Facile enim decipiebantur, ne in Christum crederent. Sed quia subjectos deceperunt, et Domino laqueos tetenderunt, contigit illis quod Salomon dicit : Qui parat foveam proximo suo, ipse prior incidit in eam (*Prov. xxvi*) ; Illi paraverunt Domino laqueum, sed ipsi illaqueati sunt in suis peccatis. Bene ergo dicitur. Laqueus juvenum omnes scribæ et pharisæi, insidias Domino præparantes, et in domibus carcerum absconditi sunt, Non incongrue pectora scribarum et pharisæorum carceri comparantur. Nunquid non erant absconditi in carcere, quando dicebant Dominum tentantes eum : « Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces (*Matth. xxii*) : » cæteraque his similia? « Facti sunt in rapinam, » subaudis hostium, « nec est qui eruat. » Non fuit propheta, neque sacerdos, qui interpellaret pro eis sicut Moses in eremo, convertens iram Domini ad misericordiam (*Exod. xxxii*). « In direptionem » inimicorum, hoc est, in captivitatem et prædam, « et non est qui dicat, redde, » subaudis, libertatem eis, Domine.

« Quis est in vobis qui audiat hoc? Attendat et auscultet futura, » subaudis, quæ ego annuntio, vel bona vel mala. Hortatur eos Propheta, ut si omnes audire non possunt quæ ille annuntiaturus est : saltem vel pauci futura cognoscant, et intelligant a quo ista perpeSSI sunt, causasque vastationis suæ considerent.

« Quis dedit in direptionem Jacob, et Israel vastantibus? Nonne Deus ipse cui peccavimus? » **D** Deus omnipotens Pater, cui peccaverunt, damnantes injuste Filium ejus unigenitum, ipse tradidit eos in direptionem, hoc est, in conculcationem Romanorum, quia noluerunt agere penitentiam de suis facinoribus. « Noluerunt in viis ejus ambulare, » hoc est, in mandatis ejus. « Et non audierunt legem ejus, » quam per Filium suum eis dabat.

« Et effudit super eos indignationem furoris sui » per Romanos « et forte bellum. » Forte bellum dicit debellationem gravissimam in qua perierunt omnes fame, gladio, et captivitate. « Et combussit eum in circuitu, » id est consumpsit igne tribulationis. « Et non cognovit, » subauditur, quod propter Filii Dei ne-

cem ista paterentur. « Et succendit eum, » vel ipsum populum igne tribulationis, vel templum. « Et non intellexit » ob quam causam pateretur. Tradunt historiæ, quod nec Romani cognoverunt, quod propter ultionem Filii Dei traderentur in manus eorum, nec ipsi Judæi intellexerunt malitia sua obcæcati.

CAPUT XLIII.

« Et nunc hæc dicit Dominus creans te Jacob, et formans te Israel, » Sicut superius jam diximus, populus Israel in duo dividitur, in credentes et non credentes. Similiter et gentiles. Paulo in superioribus loquutus est de captivitate ultima Judæorum, et de infidelitate illorum qui in malitia perseverare : nunc vero alloquitur primitivam Ecclesiam, quæ constitit in apostolis, et eis qui per eos ex Judæis crederent. Et nunc, inquit, hæc dicit Dominus. Ac si diceret aliis verbis : Quia illi in perfidia sua manserunt, nolentes recipere prædicationem meam, neque tuam, o chorus apostolorum : hæc dicit Dominus qui creavit te in corpore, et formavit in anima (*Gen. xxvii*). Jacob (qui interpretatur supplantator) et Israel (qui interpretatur vir videns Deum) apostolos significat et apostolicos viros, qui supplantaverunt vitia, et meruerunt Deum videre. « Noli timere, » o chorus apostolorum, « quia redemi te » sanguine Filii mei, « et vocavi te nomine tuo, » subauditur, ut Israel, id est vir videns Deum, voceris.

« Meus es, » subauditur servus. « Cum transieris per aquas, » o chorus apostolorum, « tecum ero, et flumina non operient te. » Per hæc verba ostendit sermo divinus, apostolos multa tormenta et pericula pronomine Christi passuros : vultque significare per aquas et flumina et ignem et flammam, persecutorum impetum, sævitiam, furoremque : qui salutem gentium inviderunt, nolentes sermonem evangelicum prædicari ab apostolis. Hebræi tamen per aquas volunt intelligere Ægyptios, propter magnum Nili flumen. Per flumina Chaldæos, qui habent multa flumina. Per ignem Macedones, propter asperitatem eorum. Per flammam Romanos, qui ita conati sunt delere prædicatores, sicuti flamma consumit omnia. Per ista enim omnia regna sancti apostoli et prædicatores transitum fecerunt, annuntiantes verbum Evangelii. Hortaturque eo sermo divinus, ne timeant neque paveant duritiam et ferocitatem, quia Dominus Deus Israel salvator et protector eorum est. Licet enim corpore necarentur traditi diversis et inquisitis tormentis, anima tamen illæsi pervenerunt ad gaudia cælestis patriæ cursu consummato.

« Dedi propitiationem tuam, » o chorus apostolorum, « Ægyptum, Ethiopiam, et Saba pro te. » Æthiopia regio est in finibus terræ posita Saba civitas magna est in finibus ejusdem regionis, de qua fuit regina Saba, quæ venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Quid ergo per Æthiopiam et Saba, nisi fines universi orbis intelligendi sunt, ad quos prædicatio apostolorum pervenit? « In omnem terram (inquit Psalmista) exivit sonus co-

rum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal. xviii*). » Propitiatio ergo et justitia apostolorum salus istarum et aliarum regionum fuit.

« Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, » o chorus apostolorum, « et gloriosus ego dilexi te. » Tunc honorabilis et gloriosus apostolorum chorus actus est in oculis Domini, quando audientes a Domino : « Euntes in universum mundum prædicate Evangelium (*Marc. xvi*) : » profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante. « Et dabo homines pro te, et populos pro anima tua. » Et est sensus : Quotoscunque poteritis convertere ad fidem meam per prædicationem vestram ex omnibus gentibus, pro omnibus mercedem recipietis.

« Nōkī sūnere, » o chorus apostolorum, reges et principes istius sæculi, ac persecutorum sævitiam, « quoniam tecum ego sum » qui redemi te, et dixi in Evangelio tam tibi quam cunctis fidelibus : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (*Math. xxviii*). » « Ab Oriente adducam semen tuum, » o chorus apostolorum, ad Ecclesiam meam, « et ab Occidente congregabo te. » Per has duas partes mundi, quatuor climata debemus intelligere, ex quibus colliguntur ad fidem, et congregantur ad unitatem Ecclesiæ, et si non corpore tamen mente. Unde dicit in Evangelio : « Multi venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum (*Math. viii*). » Si quærimus, quod sit semen apostolorum de quo hic loquitur : patet de semine spirituali esse dictum. Omnes enim qui per prædicationem illorum crediderunt, semen eorum sunt : sicut dicit egregius prædicator : « Filioli mei quos iterum parturio (*Gal. iv*). » Et : « Per Evangelium ego vos genui. »

« Dicam aquiloni, » id est, diabolo « da, » subaudis, filios meos, quos tenes captivos apostolis meis. « Et austro dicam, noli prohibere » filios meos, venientes ad fidem Ecclesiæ. « Aufer filios meos de longinquo, » o chorus apostolorum, id est, populum gentium qui longe a cognitione Dei est. « Et filias meas, » id est, animas, scilicet prædestinatas ad regnum, affer « ab extremis terræ, » ab India, scilicet Æthiopia. Vel per filias intelligamus mulieres, quæ ad Dominum per fidem venerunt. Crediderunt nempe viri, crediderunt et feminæ. Ad hoc autem quod dicit, affer filios meos gentiles de longinquo, D pertinet quod beatus Apostolus loquitur, dicens : « Vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi (*Ephes. n*). »

« Et omnem hominem, qui invocat nomen meum in gloriam meam, » subaudis, adducam ad societatem electorum meorum. « Creavi eum » corpore, qui in me crediturus est. « Formavi eum » in anima, « et feci eum, » subaudis Christianum, vel apostolum quemlibet, vel gentilem.

« Educ populum foras, » de infidelitate ad fidem, de morte ad vitam, de tenebris erroris ad veram lucem. Vox Dei Patris ad Filium de Judæis qui oculos habebant corporis, sed cæci erant mente. Similiter

A aures corporis, sed surdi erant : quia obturatas habebant aures mentis, ut nequirent audire legem Dei. Nam et Spiritus sanctus per Isaiam prophetam hoc ipsum prædixerat, inquires : Aure audietis et non intelligetis, et oculos habebitis, et non perspicietis (*supra, vi*). Et notandum primum factam esse vocationem Judæorum, deinde gentium, sicut Dominus dixit : « Non sum missus nisi ad oves perditas domus Israel (*Math. xv*). » Tale quid et beatus Paulus apostolus legitur dixisse in Actibus apostolorum : « Vobis quidem oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repulistis illud, ecce convertimur ad gentes (*Act. xiii*). »

« Omnes gentes congregatæ sunt simul, et collectæ sunt tribus. » Postquam crediderunt, qui prædestinati erant ex Judæis, in Christum, congregatæ sunt et gentes. Congregatæ sunt ergo gentes, et collectæ sunt tribus, hoc est Judæi. Et factum est tam ex gentibus quam ex Judæis unum ovile Domini (*Joan. x*), in quo quotidie congregantur unitate fidei, in baptisate, et in una perceptione corporis et sanguinis Christi. « Quis in vobis, » o gentiles, « annuntiet istud, » subaudis, quod locutus est Deus de adventu Filii sui, « et quæ prima sunt audire nos faciet? » Si sunt dii vestri veri, annuntiet vobis præterita sive futura, sicut Dominus noster. Alloquitur Propheta gentiles, volens eos removeere ab idololatria et cultu dæmonum. « Dent testes eorum, » id est, ipsi dii testes suos, « ut justificentur, » hoc est ut justi et veri dicantur, « et audiant, » illi, qui eos ignorant esse veros deos, « et dicant » quia veri dii sunt. Isto in loco est iste versiculus *distinguendus*, et ad sequentia jungendus.

« Vos vere testes mei, dicit Dominus. » Vere vos testes mei prophetæ et apostoli, dicit Dominus Pater : quia per vos locutus sum. « Et servus meus, » subaudis, Christus, « quem elegi » in quo mihi bene complacui (*Math. iii; Luc. iii*), subaudis, ipse et testis verborum meorum, « ut sciatis quia ipse ego sum Deus. » De hoc servo dixit superius : « Ecce servus meus, suscipiam eum (*sup., xli, xlii*). Et illud : Magnum tibi est, vocari te puerum meum (*infra, xlix*). » « Ante me non est formator Deus, et post me non erit. » Vox Dei Patris. Quidam codices habent : Ante me non est formatus Deus. Sed melius et rectius est formator dicere. Pagani dicebant de diis suis : Iste deus noster fecit omnia. Verbi gratia ad Jovem : Jovis, tu es deus meus verus, quia tu creasti et regis Olympum, hoc est, cælum. Contra dicit Deus omnipotens : Ante me non est Deus formator alicujus rei. Ego sum formator primus, quia quum non essent, omnia feci ex nihilo. Quomodo enim poterat aliquis deorum falsorum formator esse, scilicet alicujus rei, quum non esset a quo formaretur? Idola enim sunt surda et muta et insensibilia manibus hominum formata. Quod si refertur ad diabolum, qui sæpe per idola responsa dabat, quomodo poterat formator esse omnium rerum, qui ex tempore a Deo est factus? Si dixerimus, ante me non est formatus Deus, erit sensus :

Ante me non est fabricatum aliquod idolum, quia ego formavi hominem justum, a quo postea injuste fabricata sunt idola. Sed non congruit pleniter iste sensus. Quod autem dicit, et post me non erit : idem est quod in Apocalypsi dicitur : « Ego sum Alpha et Omega, initium et finis (Apoc. 1, xxii). »

« Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me salvator. » Iteratio sermonis, confirmatio rei est. Cum dicit Deus Pater, absque me non est salvator, non excludit Filium a se, neque Spiritum sanctum : quia neque Filius est absque Patre neque Spiritus sanctus, quo unum sunt. Sicut Dominus dicit : « Ego et Pater unum sumus. Ego in Patre, et Pater in me (Joan. x). » Sed quod dicit, absque me non est salvator, tale est ac si diceret : In me est salvator, Filius videlicet meus, per quem decrevi salvare genus humanum. Et sicut unus Christus Dominus non aufert Patri ne Dominus sit : sic unus Deus Pater salvator non aufert Filio ne sit et ipse salvator. Sic enim dicit Filius in Evangelio : « Sicut Pater quos vult vivificat, sic et Filius quos vult vivificat (Joan. v). » Quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso, hoc est, sic genuit Filium vitam habentem.

« Ego annuntiavi » nativitatem Filii mei, vocationem gentium, expulsionem dæmonum. « Ego salvavi » per Filium meum genus humanum, pro eo quod est salvabo. « Auditum feci » præteritum et futurum « et non fuit in vobis » propheta, vel apostolus, vel « alienus » Deus, ut gentes dicebant « vos » prophetæ et apostoli « testes mei, dicit Dominus, » subaudis, quia quod prædixi futurum veniet.

« Non est qui de manu mea eruat » aliquid, hoc est de potestate Filii mei, vel de mea. « Operabor » salutem gentium « et quis avertet, » quis destruet « illud » quod ego fecero? Quis operatus est salutem gentium, nisi ipse qui verus est Deus? Nullus.

« Hæc dicit Dominus redemptor vester, sanctus Israel. » Vox Dei Patris ad apostolos. Hæc quæ sequuntur, dicit Dominus redemptor vester « propter vos, » o apostoli filii mei, « misi in Babylonem, et detraxi vectes universos, et Chaldæos in navibus gloriantes. » Quantum ad litteram pertinet; Babylon ideo interpretatur confusio, quia ibi confusum est labium universæ terræ. Quantum ad altiorem intellectum attinet, hunc mundum significat, qui adveniente Domino in carne in confusione peccatorum positus erat. Per vectes intelligamus reges et principes potentesque istius sæculi, quia sicut vectibus portatur aliquid, sic illorum munimine pompa hujus mundi scerebatur. Quantum vero historico congruit intellectui, ideo dicit Chaldæos gloriantes in navibus suis, quia habentes multa et magna flumina peritissimi nautæ existebant. Altiori autem intelligentia, idcirco hoc dicit, quia animas miserorum hominum per fluctus istius mundi dæmones, qui per eos intelliguntur, vagari faciebant. Propter vos (inquit), o apostoli mei, misi in Babylonem, hoc est in mundum qui debebat in confusione peccatorum, et detraxi de su-

perbia potentes hujus sæculi universos, et dæmones etiam detraxi de cordibus hominum, qui gloriabantur ex animabus quas deceperant : ut per fidem perfectam et dilectionem certam regnet Filius meus in cordibus hominum, prædicatione vestra instructis.

« Ego Dominus sanctus vester, » o apostoli, « creans Israel, » rex vester, o chorus apostolorum.

« Hæc dicit Dominus qui dedit » filiis Israel « viam in mari » Rubro, « et in aquis torrentibus, » id est fortissimis « semitam, » in Jordane videlicet, vel etiam in Arnon, sicut dixit Moses : « Quemadmodum fecit in mari Rubro, præbens vobis iter per siccum mare, sic faciet in torrentibus Arnon (Num. xxi). » Ipse enim qui dedit in mari viam et in aquis Jordanis semitam, videlicet, ut egressio ex Ægypto et introitus in terram repromissionis haberet miraculum, ipse (inquam) dejecit principes hujus mundi de superbia, et convertit ad humilitatem Evangelii, expulitque dæmones de cordibus hominum quibus principabantur, præbens viam apostolis et prædicatoribus suis in mari (Exod. xiv), hoc est in hoc mundo, ut libere possent prædicare.

« Ego eduxi quadrigam de Ægypto et equum, agmen et robustum. » Quadrigam et equum, pro multis quadrigis et equitibus dixit, sicut agmen et robustum pro multis agminibus et multitudine robustorum. « Simul obdormierunt, » id est simul mortui sunt. « Nec resurgent » quia somno perpetuo involuti sunt. « Contriti sunt » ab aquis multis in momento. « Quasi linum exstincti sunt. » Sicuti linum in momento succenditur, et cito exstinguitur : sic illi in momento mortui sunt, et exstincti sunt de terra.

« Ne, memineritis » o apostoli, « priorum » quæ dixi (II Cor. v), videlicet viam factam a me in mari, et semitam in Jordane, « et antiqua ne intueamini, » quia majora facturus sum ego, et vos per me, quorum comparatione præterita pauca judicabuntur (Apoc. xxv).

« Ponam in deserto » gentilium « viam, » id est, Christum, quia ipse est « via, veritas, et vita (Joan. xiv). » « Et in invio flumina, » hoc est in deserto gentilium, ubi non erat doctrina spiritualis, dabo flumina : scientiam videlicet Veteris et Novi Testamenti. Hæc sunt nova quæ superius se promisit facere.

« Glorificabit me bestia agri, dracones et struthiones, quia dedi in deserto aquas, et flumina in invio, ut darem potum populo meo. » Bestias appellat gentiles, qui more bestiarum vivebant ignorantes Creatorem, et adorantes creaturam (Rom. 1). Per dracones, qui venenum habent et interficiunt, possumus intelligere homicidas et malignos homines, plenos sanguine proximorum. Struthio avis est magna, brevitate pennarum habens. volatus non capax : per quam significantur hypocritæ, qui pennas quidem videntur habere virtutum, sed ad altiora nequeunt ascendere. Ideo (inquit) me glorificabunt gentiles, qui homicidæ maligni antea erant bestialiter viven-

tes, quia dedi in deserto eorum scientiam Veteris et Novi Testamenti, ut darem populo meo credenti in me potum mentis, gratiam videlicet Spiritus sancti, sicut dixi in Evangelio : Qui sitit veniat et bibat. Et de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii).

« Populum istum, » subaudis gentilem credentem in me, « formavi mihi » ut esset Christianus. « Laudem meam narrabit, » hoc est nativitatem meam, passionem, resurrectionis triumphum, ascensionis meæ gloriam.

« Non me invocasti, Jacob, nec laborasti in me, Israël. » Sicuti jam superius diximus, duo sunt Jacob, carnalis et spiritualis, et duo sunt Israël. Et ubicunque ponitur Israël vel Jacob sine nominis interpretatione, ut Jacob electe meus, et rectissime quem elegi, de spirituali est intelligendum. Non me invocasti, inquit, Jacob. Possumus hoc referre ad illos qui ante adventum Domini idola coluerunt, vel ad illos qui post Domini ascensionem credere noluerunt, permanentes in infidelitate sua. Dicamus primum de eis, qui ante adventum Domini prævaricati sunt in idolis. Sæpe invocavit Israël Dominum et exaudivit eum. Illo autem tempore, quando ista loquebatur Isaias ex persona Domini, licet invocasset ore, non invocabat opere. Non invocasti, inquit, me, Jacob, sicut invocandus eram : quia me invocasti ore, idola vero mente et opere. Nec laborasti in me, Israël, id est, non feci laborare in acquirendo pretiosa quæque ad offerendum mihi : vel non laborasti in me solummodo.

« Non obtulisti mihi arietem holocausti tui, et victimis tuis non glorificasti me. » Sæpe quidem videbatur offerre Domino holocausta, sed non suscipiebat ipse, eo quod communia essent illi et idolis. Domino aufererat manu, et idolis immolabat corde. Ac si diceret aliis verbis : Arbitraris quidem obtulisse te mihi victimas, et immolasse arietes : sed scias a me non esse susceptos, quia mihi et idolis communes erant. Illumque sensum repetit de quo superius dixit : « Ut quid mihi offertis multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? (supra, 1) » Plenus sum, id est, nulla re indigeo. Tale est hoc quale et illud, quod per Amos prophetam loquitur : « Nunquid sacrificium obtulistis mihi, filii Israël, per quadraginta annos, et non potius Deo vestro Moloch? (Amos, v) » Non enim vult Deus partem, sed totum. Nec delectatur sacrificio carnali, sed spirituali de quo Psalmista dicit : « Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. xxxix). » « Non te servire fecit in oblatione, nec laborem tibi præbuit in thure. » Præcepit Dominus offerri sibi oblationes, et offerri thure per singula sabbata. Quare ergo nunc ista dicit? Ac si diceret aliis verbis : Ideo non te feci servire, quia non exquisivi a te pretiosum quippiam, ut in præparandis eis laborare te facerem. Vel etiam ideo non feci te servire, quia suscipiebam sacrificia tua.

« Non emisti mihi argento calamum, et adipe victi-

marum tuarum non inebriasti me, » id est, non sum delectatus. Calamus, surculus est aromaticus. **T**us autem et calamum pro omnibus pigmentis posuit. Non emisti, inquit, argento calamum, hoc est, non præcepi tibi, dare aurum et argentum tuum, ut emereres exinde varia genera et pretiosa odoramentorum et pigmentorum ad offerendum mihi, quia non placebant oculis majestatis meæ, eo quod communia essent idolis : « Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis. » Servire facimus Deum omnipotentem in peccatis nostris, qui nolumus converti ab iniquitatibus, et ille pius et misericors expectat nos ad poenitentiam. « Præbui mihi laborem in iniquitatibus tuis. » Idem est sensus. Potest hoc et ad Judæos referri, qui post Domini ascensionem noluerunt converti, et ad eos qui hucusque in infidelitate permanentes, sacrificium verum quod jam impletum est, in figura adhuc tenent, et omnia quæ offerre Domino videntur, pro nihilo ducunt, licet idolis non immolent ea. Dicit ergo Dominus Jacob et Israël carnaliter agenti : Non me invocasti, Jacob, nec laborasti in me, Israël. Et est sensus : Bestiis agri, draconibus, struthionibus, hoc est gentilibus me laudantibus, tu nequaquam me invocare voluisti, nec laborare ut peccatum negationis poenitentia deleteres. Et licet videatur tibi quod holocausta et victimæ atque incensa quæ offers placeant mihi : nec delector in eis, quia adhuc in vetustate peccati permanens, non vis transire ad novitatem Evangelii.

« Ego sum, ego ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me ! et peccatorum tuorum non recordabor. » Alloquitur modo Judæos et hortatur ad poenitentiam, promittens eis veniam delictorum. Ego sum, inquit, pius et misericors, qui delebo iniquitates tuas si poenitentiam egeris, propter me, non propter te. Et peccatorum tuorum ultra non recordabor, postquam fructus dignos poenitentiae feceris.

« Reduc me in memoriam, et judicemur simul. » Hoc est recordare omnium bonorum quæ tibi feci, quando eduxi te de domo servitutis, et introduxi in terram omnibus meliorem in signis et miraculis e potentia magna; et quemadmodum delēvi a facie tua gentes multas et fortes. Et judicemur simul, id est, discernamus quid facere tibi debueram quod non fecerim, et argue me. Qui sensus plenius habetur in Michea : « Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi (Mich. i). » « Narra si quid habes, ut justificeris, » loquere tu peccator si quid boni fecisti, ne si ego cœpero loqui dicas, quod propter mea multiloquia nequeas respondere.

« Pater tuus primus peccavit, et interpretes tui prævaricati sunt in me. » Pater eorum vel Abraham intelligendus est, qui peccavit dubitans in reprobatione, et petens signum : vel omnis ille populus qui mortuus est in deserto peccando contra Dominum (Gen. xv). Interpretes autem dicuntur, quasi inter partes, qui inter duos discurrunt pacem ferentes : quos in hoc loco Mosen et Aaron possumus intelligere, qui prævaricati sunt ad aquas contra-

dictionis (*Nam. xx*), hoc est, a voluntate Dei recesserunt.

« Et contaminavi principes sanctos, » id est contaminari permisi Mosen et Aaron. Quos idcirco contaminasse dicit, quia terram repromissionis non intraverunt. « Dedi ad interfectionem Jacob, » hoc est ad interfectionem. « Et Israel in blasphemiam, » ut nullus, præter duos ex his qui de Ægypto egressi sunt, intraret in terram repromissionis; sed cadavera eorum jacerent in solitudine, præter Josue et Caleph.

CAPUT XLIV.

« Et nunc audi, Jacob serve meus et Israel, quem elegi. » Locutus est superius de Israel et Jacob carnali: nunc autem alloquitur chorum apostolorum et credentes ex Judæis, cum privilegio nominis et dignitate honoris. Et nunc, o chorus apostolorum, quia Israel carnalis in infidelitate permanet et non vult me audire, tu qui es servus meus, electus meus, audi mandata mea et opere adimple.

« Hæc dicit Dominus faciens te » in corpore « et formans te » in anima, « ab utero auxiliator tuus » quia cum non esses feci te. « Noli timere, serve meus Jacob et Rectissime, quem elegi. » Dicit beatus Hieronymus, quia Israel secundum proprietatem Hebrææ linguæ proprie rectus, sive rectissimus, interpretatur. Hoc autem quod vir videns Deum dicitur, non in scriptione litterarum est, sed in sono vocis consistit; unde quod hic dicitur: Noli timere, serve meus Jacob et Rectissime, quem elegi: tale est ac si diceretur: et Israel quem elegi.

« Effundam enim aquam, » hoc est doctrinam Veteris et Novi Testamenti « super sitientem » gentilitatem « et fluenta » divinatorum eloquiorum « super aridam. » Gentilitas quæ erat sitiens, ipsa erat et arida: quia non habebat humorem dilectionis Dei et proximi. « Effundam enim spiritum super seminum, » o chorus apostolorum, « et benedictionem meam super stirpem tuam. » Semen spirituale apostolorum et stirps omnes credentes sunt, qui eorum prædicatione, exemplis, miraculis, vel scriptis illuminati ad fidem venerunt, vel futuri sunt usque ad extremi iudicii diem. Super hoc semen Dominus Spiritum sanctum suum fudit, quando in baptismo et per impositionem manuum episcoporum gratiam Spiritus sui ei tribuit. Benedictionem etiam fudit super stirpem eorum, quia nisi ipse illustrasset corda gentium, incassum expenderent prædicationem suam. Nisi enim Dominus cor illustraverit auditoris, in vanum laborat lingua doctoris.

« Et germinabunt inter herbas, quasi salices juxta præterfluentes aquas. » Herba viriditate gaudet; illi ergo qui renovantur in baptismo, et benedictionem Domini merentur accipere, herbis virentibus comparantur: quia habentes viriditatem fidei bonorumque operum, germinabunt fructus bonæ operationis inter credentes, qui jam firmati radicibus viriditatem et ipsi plenam possident. Per salicem (quæ infructuosa est et cito accrescit, maxime si

PATROL. CXVI.

juxta præterfluentes aquas sita sit, hoc est si hinc inde aquis vallatur, et quæ etiam si sumpta fuerit in cibo vel potu, sicut physici dicunt, sterilem reddit a quo sumitur) significatur gentilitas, quæ sterilis ante adventum Domini exstitit a fructibus bonorum operum: sed postea aquas doctrinæ evangelicæ juxta se habens, quæ antea infructuosa erat, quasi contra naturam protulit fructum virtutum. Possumus etiam per herbas et salices geminam vocationem intelligere gentium, videlicet ac Judæorum: ut per herbas intelligamus multitudinem gentium venientium ad fidem, per salices vero primitivam ecclesiam ex Judæis, quæ prædicantibus apostolis cito crevit.

« Iste, » subaudis unus credens et fidelis, « dicit: Domini ego sum » servus per fidem et operationem, non idolorum, quia ab illo sum redemptus. « Et ille » alius « fidelis vocabit » peccatores ad penitentiam « in nomine Jacob, » hoc est ut supplantet vitia, sicut et ille fecit. « Et hic, » id est ille alius, « scribet manu sua: Domini ego sum servus, » vel secundum quod Septuaginta dicunt: Dei sum miles, ut de tirocinio novo gloriatur se militem esse Christi. Quidam codices habent: Scribet in manu sua Domino; sed beatus Hieronymus Domini dicit secundum Hebraicam veritatem, et Dei sum secundum quod Septuaginta dicunt: quod et apertius est dicere: scribet Domini sum miles, quam scribet manu sua Domino. Tamen si dixerimus Domino, erit sensus ut scribat Domino quod Christianus est: quod fidem ejus habet, sicut egregius prædicator suarum in capitæ epistolarum et fine dicit: Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus. Et ego Paulus servus Jesu Christi scripsi hæc mea manu. « Et in nomine Israel assimilabitur » quilibet illorum, ut quod non habet ex carne, habeat per fidem. Gentiles ergo, qui non sunt secundum carnem ex prosapia Abraham, assimilantur Israeli in nomine (qui interpretatur vir videns Deum), quia ipsi per fidem et operationem merentur in præsentis sæculo positi contemplari Deum, et in futuro contemplabuntur facie ad faciem. Non tamen omnes gentiles assimilantur Israeli, sed tantummodo credentes qui possident modo legem et prophetas, omnesque gratias Spiritus sancti, quæ populo Israel promissæ sunt.

« Hæc dicit Dominus rex Israel: Ego primus » ante quem nullus, « et ego novissimus post » quem nullus, et absque me non est Deus » verus et salvator. Post vocationem gentium et effusionem Spiritus sancti quem cunctis credentibus daturum se esse promisit, quando pro varietate meritorum suorum alius dicit: Domini ego sum, alius vocabit in nomine Jacob peccatores ad penitentiam, alius scribet manu sua Domino esse se Domini, et alius assimilabitur in nomine Israel, ut, relictis idolis, unius Dei cultura sit: loquitur contra cultores idolorum qui noluerunt converti.

« Quis similis mei est » in idolis? « vocet » ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt « et ordinem » creaturarum mearum « exponat mihi; » ego creavi

omnia cum non essent, « exponat » ille quomodo ordinata sunt : « ex quo constitui populum antiquum : ventura et quæ futura sunt annuntient eis. » Populum antiquum appellat vel omne genus humanum ab Adam, vel populum Israeliticum, quem elegit in Abraham. Et est sensus : Ex quo constitui populum antiquum a primo homine, ut mihi serviret, vel Israeliticum populum, ut mihi esset populus peculiaris, ventura et futura annuntiavi eis. Et sicut ego annuntiavi eis futura, si sunt veri dii, annuntient et ipsi similiter quæ futura sunt.

« Nolite timere, » o credentes, persecutorum sævitiam qui idola colunt, « neque conturbemini » propter minas eorum ; « ex tunc, » id est ex quo elegi populum antiquum « audire feci, et annuntiavi » quod idolum nihil est : sed opus manuum hominum : « vos estis testes mei, » o populi mei, quia ego sum Deus universæ terræ, « nunquid est Deus absque me, et formator quem ego non noverim ? » Si alius est Deus præter me et formator, necesse est ut ostendatur et alius mundus esse. Sed quia non invenietur neque formator, neque mundus, nullo modo alius est Deus præter me qui formavi istum.

« Plastes idoli, » id est formatores idolorum « nihil sunt, » sicut Psalmista dicit : « Similes illis fiant qui faciunt ea (Psal. cxxxiv). » « Et amentissima eorum, » subaudis idola, « non proderunt eis, » hoc est cultoribus suis in die examiniis uniuscujusque. Plastes Græcum est, et dicitur formator sive compositor. « Ipsi » plastes « sunt testes eorum, » id est idolorum, « quia non vident, neque intelligunt, ut confundantur » super errore suo, subaudis ideo sunt testes. Sic enim Psalmista dicit : Aures habent et non audient, oculos habent et non vident, quia non est spiritus in eis.

« Quis formavit Deum, et sculptile conflavit ad nihil utile ?

« Ecce omnes participes ejus confundentur : » videlicet et qui formavit, et qui adoravit ; « fabri enim sunt ex hominibus » ad fabricanda idola ; « convenient omnes, » subaudis fabricatores cultoresque idolorum in die judicii « stabunt » ad iudicium « et pavebunt, » recordantes peccatorum suorum « et confundentur simul » ab errore suo.

« Faber ferrarius lima operatus est » idolum : « esuriet » formator ejus, quia non dabit ei cibum deus, suus « et deficiet » pro labore, « et non bibet aquam, et lacesset, » id est si non biberit aquam aliunde lacesset, quia non præbebit ei deus suus potum.

« Artifex lignarius extendit normam, » hoc est præparavit regulam, ut posset ad rectitudinem deducere illud idolum ; « formavit illud in » idolum, id est in runcinam. Runcina quoddam artificium est lignarii, gracile et recurvum, ex quo cavantur tabulæ domus ut una alteri connectatur. « Fecit illud » idolum « in angularibus, » hoc est quadratum, « et in circino tornavit illud, » hoc est in torno et rotunditate, « et fecit » ibi in quadrato, vel in rotundo « imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in

A domo. » Quis enim possit hoc credere, quod ascia, lima, et cerebro malleoque formetur Deus, et vel in primis simulacra fundantur et in circino tornata in deos repente consurgant : præsertim cum vilitas artis in fame et siti artificis demonstretur ?

« Succidit » ille lignarius « cedros » ad fabricanda idola, « tulit illicem, et quercum, quæ steterant » per multa tempora « inter alia ligna saltus : » et fabricatus est inde simulacrum. « Plantavit pinum » ut faceret ex ea deum, « quam pluvie » per multos dies « nutriunt. »

« Et facta est » illa pinus ex parte « hominibus in focum. Sumpsit ex eis » videlicet ex cedro, ilice, quercu et pino « et calefactus est ex eis. »

« Reliquum autem ejus deum fecit, » id est reliquum quod remansit, fabricavit sibi in idolum.

« Non recogitant in mente sua » quod ego fecerim eos, « neque cognoscunt » quia ipsi non sunt dii, sed opera manuum hominum, « neque sentiunt, » et non intelligunt « ut dicant » apud se. « Medietatem ejus combusi igne, et coxi super carbones ejus panes : coxi carnes eo et comedi, et de reliquo ejus idolum faciam ? Ante truncum igni procidam ? Non faciam, quare ?

« Quia pars ejus clidis est : cor insipiens adoravit illud, et non liberavit animam suam : et neque dicet : Forte » id est forsitan « mendacium est in manu mea. » Cum adoraret vel fabricaret idolum, debuerat ista cogitare et dicere apud semetipsum : Certe in manu mea, id est in operatione mea mendacium est, quia hoc quod pro deo colo et teneo, opera manuum mearum est. Hæc debuerunt vigili mente perpendere cultores idolorum, sed non fecerunt. Capientur in iniquitate sua, nec liberabuntur auxilio deorum suorum.

« Mementote horum Jacob, et Israel, quia servus meus es tu. » Modo alloquitur populum Israeliticum, et fideles qui in adventu Domini crediderunt. Cum omnia ita sint ut dixi, et idola scias esse figmenta et compositiones hominum : « nec obliviscaris, » o Israel, « creatoris tui, » ut adores idola, quæ in adventu Filii mei destruenda sunt, tibi que ipsi injuriam facias ut adores opera manuum tuarum.

« Delevi, » pro eo quod est delebo, « ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua. » Si audieris me, Israel, et attenderis quæ tibi præcipio, ita delebo in adventu Filii mei iniquitates tuas et peccata tua, sicuti dissolvitur nubes tenebrosa, vel nebula a calore solis, vel vento raptante attenuatur. « Revertere ad me, » o Israel, et age poenitentiam, « quoniam redemi te, » pro eo quod est redimam te pretioso sanguine Filii mei.

« Laudate, cœli, quoniam fecit Dominus misericordiam cum Jacob, jubilate extrema terræ. » Per cœlos debemus intelligere summas angelicas potestates in cœlo residentes, et per extrema terræ similiter angelicas potestates, quæ præsentunt hominibus habitantibus in terra. Vel etiam per extrema terræ apostoli et prophetæ intelligendi sunt, quorum do-

ctrina et miraculis et intercessionibus consistunt. A homines habitantes in terra, quia in ipsis sunt fundati. Sicut Apostolus dicit: «*Ædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum (Ephes. iii).*» «*Resonate, montes, laudem,*» id est sancti laudationem, qui in culmine virtutum consistitis; «*salvus et omne lignum ejus,*» hoc est omnes electi et justi. Et quare hoc? «*quoniam redemit Dominus pretioso sanguine Filii sui,*» «*Jacob;*» et Israel glorificabitur, id est magnus fiet. O Israel, si reversus fueris ad me in toto corde, et egeris penitentiam: de salute tua lætabuntur angeli in cœlo, et qui præsunt hominibus in terra, et apostoli ac prophætæ omnesque electi, scientes quoniam redemptus es sanguine Filii ejus.

«*Hæc dicit Dominus redemptor tuus,*» o Israel, qui te redempturus est, «*et formator tuus ab utero,*» id est cum non esses: «*Ego sum Dominus faciens omnia.*» Superius locutus est de subversione idolorum et redemptione Israel: si penitentiam ageret. Nunc autem de magnitudine potentia suæ loquitur, quod ipse fecerit omnia solus, ne quis dubitet de salvatione Israel, tantum si ad eum conversus fuerit. Cum autem dicit: «*extendens cœlos solus, et stabiliens terram, et nullus mecum:*» non excludit Filium a se, neque Spiritum sanctum, quia unum sunt, et separabiliter nequeunt operari, sicut ipse Filius dicit: «*Ego et Pater unum sumus (Joan. x).*» Sed sicut superius diximus, per hanc sententiam excludere vult idola a formatione creaturarum.

«*Irrita faciens,*» id est inania, «*divinorum signa, et hariolos in furorem,*» id est in armentiam «*vertens.*» Harioli suat incantatores, qui quibusdam incantationibus semper cuncta agunt. Divini iidem sunt qui et pythones, id est ventriloqui, habentes spiritum malignum in ventre, et loquuntur multa signa et portenta. Hæc quidem ante adventum Domini multi adimpebant: sed crescente Christianorum fide, ex parte eradicata sunt. «*Convertens sapientes,*» hujus sæculi retrorsum, id est in insipientiam, «*et scientiam eorum stultam faciens,*» quia quæ stulta erant elegit, et sapientiam philosophorum stultam fecit.

«*Suscitans verbum servi sui, et consilium nuntiorum suorum complens.*» Quis est iste servus Dei Patris, nisi ille de quo superius diximus: Ecce servus meus, suscipiam eum. Et illud: Param est tibi, ut mihi sis servus? Iste est servus, qui et puer. Verbum autem istud evangelica doctrina est, quam Deus pater super universum orbem suscitavit, per nuntios Filii sui, hoc est per apostolos. Consilium apostolorum fuit, ut dispersi per quatuor mundi climata unum Evangelium prædicarent, unam fidem docerent, et omnipotentem Deum, trinitatem in personis, et unitatem in substantia, habere annuntiarent. Hoc consilium verbo tenus ab illis dictum, Deus pater rebus complevit. «*Qui dico Hierusalem Habitaberis, et civitatibus Juda Ædificabimini, et deserta*

ejus suscitabo.» De restauratione quæ facta est a Zorobabel et cæteris ducibus permittente Cyro ista loquitur: quæ captivitas adhuc implenda erat. Ego Deus qui hoc feci, vel completurus sum. Ego dico Hierusalem quod iterum fundetur, et dico etiam civitatibus Judæ Ædificabimini, et deserta ejus suscitabo.

«*Qui dico profundo,*» id est Babyloni, quæ in profundo peccatorum sedebat, «*Desolare*» ab habitatoribus tuis: «*et flumina tua*» Tygrin et Euphraten, «*arefaciam.*» Hoc adimpletum est a Dario, et Cyro nepote ejus. Nam nocte quando Balthasar interfectus est ab eis, exercitus illorum Euphraten fluvium, qui per mediam civitatem decurrebat, longe a civitate in multos rivulos divisit et exsiccatus est: in tantum ut per alveum illius per quem antea decurrebat, ipsi civitatem ingrederentur et devastarent (*Dan. v*). Possunt etiam referri illa superiora ad Ecclesiam præsentem, et ista ad hunc mundum. Qui dico Hierusalem Habitaberis a credentibus, ex gentili et Judaico populo. Et civitatibus Judæ, id est ecclesiis consentium in toto orbe constructis, Ædificabimini: et quæ antea deserta erant suscitabo. Qui dico profundo, id est huic mundo, Desolare a cultoribus tuis et amatoribus. Et flumina tua arefaciam, hoc est, sapientiam hujus mundi annihilabo. Sapientia Domini stultam fecit sapientiam hujus mundi.

«*Qui dico Cyro: Pastor meus es,*» in meis fidelibus: «*et omnem voluntatem meam complebis,*» dimittendo captivitatem populi mei. «*Qui dico Hierusalem: Ædificaberis,*» a Jesu sacerdote magno et Esdra cæterisque principibus, de captivitate redeuntibus, «*et*» qui dico «*temple: Fundaberis.*» Idem sensus sicut in priori versu.

CAPUT XLV.

«*Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, ejus apprehendi dexteram ut subjiciam ante faciem ejus gentes,*» Babylonios, Chaldaeos, Ægyptios, Medos, cæterasque in circuitu suo, «*et dorsa regum vertam*» ad fugiendum ante eum. Multi reges dorsa verterunt ante eum, Domino illi tribuente auxilium. Hæc, inquit, dicit Dominus christo meo Cyro. Christus interpretatur unctus. Antiquitus enim in populo Judæorum, quemadmodum apud Romanos diadema faciebant et regem. Sic chrismate peruncti efficiebantur reges et sacerdotes, ut Aaron a Mose, et David a Samuel. Quare ergo appellatur Cyrus christus, cum non sit perunctus de oleo benedictionis? quia dignitas imperialis pro chrismate ei fuit. Hæc dicit Dominus christo meo, pro eo quod est christo suo: vel uncto suo, hoc est, regi suo: «*et aperiam coram eo januas, et portæ civitatis non claudentur.*» Ego ante te ibi, o Cyre, «*et gloriosos terras humiliabo,*» hoc est Babylonios et Chaldaeos, qui gloriosi habebantur in toto mundo. «*Portas æreas copteram*» ante te, o Cyre, «*et vectes ferreos confringam.*» Quæ civitas illi non paruit

(inquit beatus Hieronymus)? Quis non regum terga subjecti illi? Qui muri, prius inexpugnabiles, non illius obsidione subversi sunt? Hæc qui plenius cognoscere vult, legat historiam Xenophontis de Cyro majore, et inveniet ea esse completa quæ Isaias longe ante prædixit, Domino manifestante.

« Et dabo tibi, » Cyre, « thesauros » regum « absconditos » et diversarum urbium, « et arcana secretorum, » id est ea quæ reges et reginæ in conclavi semper habebant, tibi dabo. Et quare hoc? « et scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum Deus Israel, » longe antequam nascaris. Sicut olim vocavi Isaac et Jacob, et multa ante prædixi de te, ut de Isaac et Josia. Et hoc non feci propter te, neque pro tuo merito, sed :

« Propter servum meum Jacob, et Israel electum meum, » ut dimittas eum ex captivitate, et recognoscas quæ tibi ante prædixi quam nascereris, ut bona servis meis impendere studeas. « Et vocavi te nomine tuo, » hoc est, ut Cyrus vocareris : « assimilavi te » in nomine Filii mei, « et non cognovisti me. » Multi volunt hæc referre ad Dominum Jesum Christum, quæ in hac sententia dicuntur : sed non loquuntur ea quæ vera sunt. Cyrus, qui interpretatur hæres, nam et ipse hæreditatem avunculi sui Daran suscepit : regnum videlicet Babyloniorum, Chaldæorum, Medorum et Persarum, atque Ægyptiorum, et qui Christus etiam vocatur propter dignitatem imperii : assimilari dicitur Domino Jesu Christo tantum in nomine qui hæreditatem a patre suscepit : sicut in psalmo habetur : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. 11). » Et qui unctus est oleo lætitiæ præ participibus suis. Assimilavi te (inquit) in nomine Filio meo, et non cognovisti me esse verum Deum, qui te feci victorem multarum gentium : sed adorasti idola quæ tibi nil profuerunt.

« Ego Dominus, et non est amplius » Deus verus, « extra me non est Deus. » Non excludit Filium a se neque Spiritum sanctum, cum dicit extra me non est Deus, quia Pater cum Filio et Spiritu sancto unus est Deus, sicut loquitur ipse Filius : « Ego in Patre et Pater in me est. » Et, « Ego et Pater unum sumus (Joan. xiv, x). » « Accinxi te » virtute ut acquirereres tibi regna, « et non cognovisti me, » sicuti cognoscendus eram. Ideoque accinxi te virtute et dedi gloriam regnorum.

« Ut per te sciant qui ab ortu solis sunt, et qui ab occidente, quoniam absque me non est Deus. Ego Dominus, et non est alter. » Legitur in volumine libri Esdræ scripsisse Cyrum ad omnes gentes, non esse alium Deum præter Dominum Deum Israel. Vel etiam ita intelligendum est, ut ex captivorum laxatione Dei omnipotentis clementia notior cunctis in populis facta est. Dicit Josephus in *Historia Antiquitatum*, idcirco dimissum esse populum a vinculo captivitatis, quia legit ille in libro Isaiæ ea quæ Dominus per Isaiam prophetam de illo prædixerat.

« Formans lucem, » id est diem, « creans tene-

bras, » id est noctem : « faciens pacem, et creans malum, » id est bellum, vel afflictionem : « ego Dominus faciens omnia hæc. » Sive etiam lucem possumus intelligere laxationem captivitatis, et per tenebras captivitatem, et per malum laborem : sicut in Evangelio : « Sufficit, inquit, diei malitia sua (Matth. vi), » id est labor suus. Ac si diceret : Ego Dominus qui vos male agentes et a me recedentes in captivitatem transmittit, et iterum revertentes ad me puro de corde, reduco in patriam propriæ teluris.

« Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum, aperiat terra et germinet Salvatorem, et justitia oriatur simul. » Loquens superius sermo divinus de Cyro rege Persarum qui captivitatem relaxavit, qualiter ante longe prædictum sit a Domino : nunc de adventu Domini Salvatoris et conceptu illius loquitur : O cœli, rorate desuper, id est rorem emittite. Per cœlum debemus intelligere angelos habitatores cœlorum, et positus est pluralis numerus pro singulari. Per rorem verba angelica. Dicit beatus Augustinus : Veniat Gabriel archangelus, et emittat nobis rorem, id est annuntiet nativitatem Domini salvatoris. Et nubes pluant justum. Quid per nubes intelligere debemus, nisi prophetas qui nobis pluviam salutarem dederunt unde irrigantur corda nostra, annuntiando nativitatem Domini, passionem, resurrectionem, ascensionemque ejus, beatitudinem electorum et pœnam reproborum? De quibus et superius quinto et septimo capite dicitur : Mandabo nubibus, ne pluant super eos imbrem. Ponamus unam nubem ex multis Isaiam prophetam, et consideremus quid nobis protulerit : Ecce (inquit) virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Et illud : Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filię Sion. Ecce pluvia salutaris, qua irrigantur corda nostra ad intelligendam nativitatem nostri Redemptoris. Sequitur : Aperiat terra et germinet Salvatorem. Terram appellat beatissimam virginem Mariam, quæ germinavit Dominum Salvatorem. Aperiat terra, hoc est cor Virginis ad credendum. Nam cum ab angelo audisset (Luc. 1) : ecce concipies et paries filium : dixit : « Quomodo in me fiet istud, quoniam virum non cognosco? » Et angelus : « Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Hæc cum audisset, apertum est cor ejus ad credendum, et ait : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. » Et germinet Salvatorem. Jesus interpretatur Salvator. Et quare Salvator? quia ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Et tale est quod dicit, germinet Salvatorem, quasi diceret Jesum. Sic enim dixit angelus : « Vocabitur nomen ejus Jesus (Matth. 1). » Et justitia oriatur simul. Ipse est justus, quia peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Ipse est justitia : quia ipse justificat credentes in se. De quo et dicitur : « Justus autem meus ex fide vivit (Rom. 1). » « Ego Dominus, » subaudis Pater, « creavi eum. » Secundum

divinitatem non creavit eum Deus Pater, quia con-
substantialis et coeternus est illi. Quantum vero ad
humanitatem pertinet, creavit eum, quia operatione
Spiritus sancti corpus assumpsit in utero virginali,
sicut dixit angelus. « Spiritus sanctus superveniet
in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Et notan-
dum, cum dicimus operatione sancti Spiritus illum
esse formatum in utero virginali, non separamus
Patris potentiam et Filii ab eo, ut sine Patre et Fi-
lio formaverit illud corpus. Quia sancta Trinitas in-
separabilis et indivisibilis est : ideoque tota Trini-
tas illud operata est. Quæ enim operatur Pater : ea-
dem et Filius, eadem et Spiritus sanctus. Tamen quo-
modo illud actum, humanæ fragilitati non concedi-
tur discutere. Unde et Isaias dicit : « Generationem
ejus quis enarrabit (*Infra*, LIII) ? » Et præcursor illius :
« Non sum (inquit) dignus solvere ejus corrigiam
calceamenti (*Joan.* 1), » hoc est mysteria utrius-
que nativitatis ejus enodare non valeo.

« Væ qui contradicit factori suo, testa de samiis
terræ. » Samus civitas est, in qua primum inventa
est illa ars fingendorum vasculorum. Et tale est quod
dicit, testa de samiis terræ, quasi diceret testa de
testis terræ. Factori et figulo comparatur Deus om-
nipotens, quia ipse sua potentia formavit universi-
tatem istius mundi. Væ illi qui contradicit omnipo-
tenti Deo factori suo aliquid, a quo ipse formatus
est. Ac si diceret : Væ illi, qui non credit Christum
esse venturum in carne, contradicens verbo omnipo-
tentis Dei. « Nunquid dicit lutum figulo suo : Quid
facis? et opus tuum absque manibus est. » Sicut illa
testa vel lutum non potest contradicere factori suo
dicens, Hoc quod operaris absque manibus est : sic
humana creatura nequit resistere conditori suo.
« Væ qui dicit » Deo « Patri, Quid generas? » subaudi-
tur Filium æqualem tibi « et mulieri, » beatæ videlicet
Mariæ, « Quid parturis » quod non ex seminè viri
suscepisti? De qua muliere dicit Apostolus : « Chri-
stus factus est de muliere, factus sub lege (*Gal.* IV). »

« Hæc dicit Dominus sanctus Israel, plastes ejus, »
id est creator vel formator : plastes Græcum est, et
dicitur formator sive plasmator. Plasmator ejus Deus
Pater est, quia plasmavit eum in utero virginali.
« Ventura » mysteria « interrogate me, » o Judæi, « super
filios meos, » subauditur adoptivos, qui credituri
sunt per Filium meum, quomodo debeam eos regere,
« et super opus manuum mearum mandate mihi, »
hoc est præcipite mihi qualiter ea quæ condidi gu-
bernem. Ironice ista intelligenda sunt, quæ dixi-
mus.

« Ego feci terram, et hominem super eam creavi.
Manus meæ tetenderunt cælos, » ut habitatio sit in
eis angelorum, « et omni militiæ eorum, » cælorum
videlicet angelis et stellis « mandavi : » hoc est
præcepi quid agere debeant. Præcepi angelis, ut me
laudarent creatorem suum, et ministeria sua im-
pleant. Præcepi soli, ut illuminet terram, cursum
suum peragens in trecentis sexaginta quinque diebus
et quatuor horis, tendatque ad occidentem. Si ergo

A ego feci terram ut habitaretur ab hominibus, et cæ-
los extendi desuper, eosque varietate astrorum de-
coravi, ut morarentur in terra cultores Dei : quid
mirum est si Filium meum justum regem misi in
mundum, ut mihi acquireret multos filios adoptivos?
Et quid mirum, si eum suscitavi a mortuis, ut sua
morte omnes liberaret a nexu mortis, qui omnibus
qui vivunt præsto ut vitam habeant?

« Ego suscitavi eum ad justitiam, » subauditur, ut
sit salvator, non solum Judæorum, sed etiam et gentium;
« et omnes vias ejus dirigam, » id est actiones
et opera, quatenus peccatum non faciat, neque dolus
inveniat in ore ejus. « Ipse » Filius meus « ædifi-
cabit civitatem meam, » hoc est Ecclesiam meam,
tam ex gentibus quam ex Judæis. « Et captivitatem
meam dimittet » subauditur liberam. Quidam volunt
hoc referre ad Cyrum, cujus temporibus dimissa est
captivitas, et templum permissum est ædificari, sed
non conveniunt præcedentia, quia non sunt omnes
viæ ejus directæ cui et dictum est : Assimilavi te, et
non cognovisti me. Nec etiam ipse ædificavit, licet
ædificari permiserit, quia non est ejus tempore
completa ædificatio, sed temporibus Assueri. Redea-
mus ad præcedentia referentes ad Dominum Jesum
Christum, cui ista plenissime ascribi debentur. Ipse
ædificavit civitatem Patris, sanctam videlicet Eccle-
siam, contra quam portæ inferi non prævalebunt, quia
fundata est supra firmam petram (*Matth.* XVI), hoc
est super ipsum, et quæ in monte posita, id est in illo
qui est mons montium, latere nunquam poterit. De

C hujus civitatis fundamento dicit egregius prædica-
tor : « Fundamento aliud nemo potest ponere,
præter id quod positum est, quod est Christus Je-
sus (*I Cor.* III). » Considerandum est de qua capti-
vitate subjungat, et captivitatem meam dimittet.
Peccante primo parente nostro in paradiso (*Gen.* III),
captivatus est a diabolo et exsul effectus a proprio
solo positus est in hujus peregrinationis exsilio, om-
nes filii ejus captivitatis vinculo obligati sunt, donec
venit Altissimi Filius per incarnationis mysterium,
et sua morte simpla duplam nostram destruxit, re-
vocando nos ad gaudia paradisi, unde expulsus
fueramus. Unde et subjungitur. « Non in pretio,
inquit, neque in muneribus, » subaudis liberavit et
redemit nos, ut acciperet exinde pretium : sed pro-
D pria sponte et misericordia larga.

« Hæc dicit Dominus : Labor Ægypti, » hoc est
cultura idolorum, quam præ omnibus gentibus
adimplet, « et negotiatio Æthiopiæ, » terrena sub-
audis, cessabit in adventu tuo, Fili dilectissime, « et
Sabaim, viri sublimes ad te transibunt » credentes
in te, « et tui erunt » per fidem et operationem.
Culturam idolorum quam Ægyptii diis suis impen-
debant laborem appellat, quia multum laborabant
illi in offerendis sacrificiis diversorum portentorum,
videlicet avium, ovium, hircorum, aliorumque mul-
torum; sed adveniente Christo in mundum, cum
apostoli post ejus ascensionem ad illud et ad alia
regna transissent prædicantes gratiam Evangelii,

ubi antea colebatur multitudo simulacrorum, cœpit venerari unius Dei religio, adeo ut præ omnibus regnis hætenus ibi monachorum cœtervæ consistent, pugnantes sine gladio materiali contra principem mundi. Impletumque est ibi quod dicit Apostolus : « Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (Rom. v.) » Similiter Æthiopes, qui antea terrena lucra exercebant, conversi ad fidem Christi, cœperunt terrena postponere, et toto mentis affectu cœlestia lucra desiderare. Sabaim eadem est et Saba, regio vel civitas in sinibus Æthiopiæ posita, de qua fuit et regina Saba. Viri autem sublimes appellantur, quia potentissimi et doctissimi semper exstiterunt, qui et ipsi ad fidem Domini transierunt. De quibus dicit propheta, « Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes (infra. lx.) » Per hæc tria quæ commemoravimus, intelliguntur omnia regna et regiones, de quibus ad fidem Domini quotidie colliguntur. « Post te ambulabunt » recte credendo, et bene vivendo. « Vincit manus pergent, » id est Dominicis præceptis astricti ambulabunt de virtute in virtutem « et te adorabunt » derelicta jam idololatria « teque deprecabunt » pura mentis devotione. « Tantum in te est Deus, et non est absque te Deus verus. » Vox Patris de Filio. Sic dicent illi : Tantum in te est Deus, id est in Filio. Sic enim ipse dicit : « Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv.) » Et non est absque te Deus, sicut ipse dicit : « Ego et Pater unum sumus (Ibid. x.) »

« Vere tu es Deus absconditus. » Propter humanitatem ista dicuntur, quia in humanitate latuit Divinitas. « Ipse est Deus salvator Israel, » quia ipse salvat populum suum a peccatis eorum.

« Confusi sunt et erubuerunt omnes : abierunt simul in confusionem, » hoc est in perditionem « fabricatores eorum. » Contra scribas et Phariseos loquitur, qui fabricatores exstiterunt errorum, quando in toto mundo seminaverunt mendacium, dicentes ab apostolis Dominum furtim esse sublatum (Math. xxviii). Confusi sunt ergo scribæ et Pharisei in malitia sua traditi in manus Romanorum, et erubuerunt omnes, non ut poenitentiam agerent, sed in tribulatione positi abierunt simul in perditionem corporis et animæ. Illi quidem perierunt. « Israel autem, » id est chorus apostolorum, et qui per apostolos crediderunt, « salvati sunt salute æterna. Non confundemini, » o apostoli, alique credentes, « et non erubescetis » in poena constituti pro nomine meo, « usque in sæculum sæculi, » id est neque in hoc sæculo vos pudebit sustinere tormenta securi de gloria, neque in futuro in beatitudine æterna constituti.

« Quia hæc dicit Dominus creans coslos ipse Deus » ut habitatio in eis sit angelorum, « et formans terram et faciens eam » ut eam inhabitent cultores Dei, « ipse plastes ejus, » hoc est formator terræ. « Non in vanum creavit eam : ut inhabitaretur, » ab hominibus, adorantibus et intelligentibus

Creatorem suum, et idola contemnantibus, ideo formavit eam. « Ego Dominus, et non est alius Deus, » faciens similia. Hæc contra idolorum cultores dicta sunt.

« Non in abscondito locutus sum, in loco terre tenebroso. » Quondam locutus est in abscondito in monte Sina, quando dixit filiis Israel : Non erunt tibi dii alieni, quia uni tantummodo populo locutus est, cæteris latuit. Sed istud quod dicit : In abscondito non sum locutus, de evangelica doctrina intelligendum est, quæ in omnes fines terræ per prædicationem apostolorum insouit. « Non dixi semini Jacob, frustra quærite me, » quia primum ad eos venit dicens : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Math. xv), » et eis cœlorum regna dare promisit, si relictis imaginibus legis et ceremoniarum, Evangelii veritatem sequerentur. « Ego Dominus loquens justitiam, » per quam justificabitur omnis qui eam adimplere voluerit, « annuntians recta, » ut omnis creatura suum adoraret Creatorem. Justitiam locutus est Dominus, quando postquam Judæi prædicationem ejus despexerunt, dixit discipulis : « Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium (Marc. xvi.) »

« Congregamini, » o fideles, ad meam fidem « et venite » ad me non loco sed merito, quia ego ubique sum, « et accedite simul » in unum ovile « qui salvati estis » sanguine meo « ex gentibus » ab errore et peccatis. Quia Judæi noluerunt agere poenitentiam, et indignos se judicaverunt æternæ vitæ, alloquitur gentiles ut congregentur in unum ovile. Unde cum dicit congregamini, ostendit non omnes gentes statim credituras, sed paulatim et per partes. « Nescierunt, » subaudis gentiles, verba mea, qui in proprio errore permanserunt, simulacrorum suorum onere prægravati, et « qui levant signum sculpturæ suæ, » id est qui sigilla sculptant suis in simulacris « et rogant deum non salvantem. » Unde et præcipitur apostolis et credentibus, ut opportune importune annuntient veritatem, et inlant concilium gentium (II Tim. iv).

« Annuntiate, » inquit, o apostoli et credentes, gentibus adhuc in errore manentibus fidem quam percepistis, « et consiliamini simul » de salute eorum. Hoc adimpletum est, quando antequam dividerentur per universum mundum, commune concilium elegerunt ut unitatem annuntiarent, non dissentientes ab invicem. Tunc etiam et symbolum composuerunt de Trinitate et unitate, de communionem Ecclesiæ, et resurrectione generali. « Quis auditum fecit hoc ab initio » de salute gentium, nisi ego qui locutus sum ad Abraham : « In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii), » et plurima his similia, quæ per ora prophetarum prædixi! Vel etiam alio modo. Quis auditum fecit ab initio, quod idolum quod nihil est non debeat adorari, nisi ego qui dixi : « Non erunt tibi dii alieni, nec tibi facies sculptile (Exod. xx; Levit. xix; Deut. v)? » « Ex tunc, » id est ex quo adduxi populum meum ex

Ægypto (prædixi illud) quod idolum nihil sit. *A* nus : « Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cœlis (*Matth. v.*) » Et Psalmista : *Lætabitur justus in Domino et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde* (*Psal. Lxiii.*)

« Convertimini ad me, et salvi eritis, omnes fines terræ. » Convertimini ad fidem meam ab idololatria, omnes gentes, et salvabo vos ab interitu gehennæ. Impleo illud, quod Pater Filio repromisit dicens : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (*Psal. ii.*) » Addidit de semetipso :

« Juravi » ego Deus Pater, subaudis quod sententia oris mei et verbum quod semel protuli de salute gentium, nequaquam irritum fiet : sed opere implebitur. Non debemus putare quod omnipotens Deus juret per aliquod juramentum : sed jurare dicitur, quia sermo illius firmissimus et immutabilis est. « Egredietur de ore meo justitiæ verbum, » hoc est Filius meus incarnabitur, qui est Verbum meum, vel etiam sententia justificationis per quam justificandæ sunt gentes, « et non revertetur ad me » Filius meus cum assumpta carne, donec redimat genus humanum. Vel sermo et sententia prædicationis non revertetur ad me sine fructu. Quare ?

Quia mihi curvabunt genu omnia, » subaudis genera hominum, quæ antea incurvabantur ante idola : et non solum genua corporis, sed voluntas mentis.

De hoc dicit apostolus : « In nomine Domini omne genu flectatur (*Philip. ii.*) » etc. « Et jurabit » inquit, « omnis lingua, » subaudis mihi. In hoc loco maxime fides gentium ostenditur. Non idcirco sermo divinus ista loquitur, quod jurare nos præcipiat : sed omnis sermo Christianorum firmus debet esse, quasi sub juramento : ut qui filios veritatis se confitentur esse, veritatem ex corde et ore proferrant.

« Ergo in Domino : dixit » populus Christianus, « Meæ sunt justitiæ » legis et Evangelii : ac baptisimus et gratia sancti Spiritus, non populo Judæorum, « et imperium, » subaudis ego obtineo per universum orbem ; « ad eum » id est ad Christum « venient omnes » gentes, recte credendo et bene vivendo, « et confundentur » in suo errore « omnes qui repugnant ei » respuentes sermones ejus. Confundentur quidem, id est erubescunt de suis malis, ut non pereant, sed ut pœnitentiam agant, sicut dicit Apostolus : « Quem ergo fructum habuistis tunc in quibus nunc erubescitis (*Rom. vi.*) ? » Vel certe illi qui in suo errore permanserint, confundentur in die judicii, audientes a Domino : « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxv.*) »

« In Domino justificabitur » in præsentem per baptismum, et per pœnitentiam, « et laudabitur omne semen Israel, » hoc est omnis chorus apostolorum, vel qui de eorum stirpe pullulaverunt, et crediderunt in Christo habentes justitiam et gloriam sempiternam. De hac laudatione et gloria dicit Domi-

nus : « Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cœlis (*Matth. v.*) » Et Psalmista : *Lætabitur justus in Domino et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde* (*Psal. Lxiii.*)

CAPUT XLVI

« Conflatus [cōtractus] est Bel, » id est in pecuniæ pretium redactus est. « Contritus est Naboth. » Post vocationem gentium, statim subjungitur subversio idolorum. Bel sive Saturnus idolum fuit Babiloniorum primum. Posteaque ab illis sumpserunt et aliæ gentes. Dictus est autem Bel, a Belo patre vini. Tantique honoris et religionis fuit apud veteres, ut ei non solum humanas hostias captivorum Bignobiliumque, sed insuper suos filios immolarent. Naboth et ipsum idolum est, sed non est in isto loco positum pro idolo, sed pro interpretatione sui nominis. Interpretatur enim *prophetia sive divinatio*. Et notandum quia cum dixit conflatus est Bel, protinus subjunxit, contritus est Naboth : a specie transiit ad genus, significans quia post ascensionem Domini apostolorumque prædicationem, pene universa idola conflata sunt et redacta ad nihilum, et cultus ac religio eorum insuper omni prophetia dæmonum et divinatio magorum hominum cessavit. « Facta sunt simulacra eorum, » subaudis deorum, « bestiarum et jumentis, » id est ut adorarentur ab hominibus, more bestiarum et jumentorum viventibus. « Homo enim (sicut dicit Psalmista) cum in honore C esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus (*Psal. xlviii et cxxxiv.*) » et reliqua. Et « similes illis fiunt qui faciunt ea. Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem contabuerunt. » Onera vestra, id est simulacra vestra gravi pondere sunt, hoc est magna pondera metallorum in se habent. Vel etiam alio modo : Simulacra vestra nihil sunt aliud nisi onera sacerdotum et portantium : deprimentia usque ad lassitudinem. Contabuerunt ipsa simulacra, id est defecerunt, annihilata sunt post ascensionem. Ita loquitur Propheta de futuro quasi de præterito. « Non potuerunt illa » simulacra « salvare portantem » se de tribulatione, « et anima eorum, » id est fabricantium, portantium, colentium « in captivitate » dæmonum « ibit. » Non est putandum, quod simulacra muta et insensibilia animam habeant ; sed de anima colentium dictum constat.

« Audite me, domus Jacob, et omne residuum domus Israel. » Non dixit : audite me, servi mei, et electi mei, cum adjectione honoris, sed Audite me, domus Jacob, id est duæ tribus Juda, Benjamin ac Levi carnaliter viventes, et longe a me recedentes : et omne residuum domus Israel, hoc est reliquias decem tribuum, quæ similiter per idololatriæ culturam a me recessistis. Quando Propheta ista loquebatur, tres tribus adhuc morabantur in Judæa, decem vero jam ductæ erant in Assyrios : ideoque dixit residuum domus Israel. Quod autem addit

« qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva, » non debemus putare Deum omnipotentem, qui spiritus est, habere vulvam aut uterum : sed per vulvam et uterum, clementiam et misericordiam illius debemus intelligere qua protegimur. Et quantum ad litteram pertinet, instar puerorum ac lactentium, ille populus ita adeo quasi matris in utero et vulva prægnantis ex Ægypto portatus est in terram repromissionis : quantum vero ad altiorem intellectum attinet, portatus est a Dei misericordia per desertum, quia sustinuit eum peccantem nolens statim tantam multitudinem delere. Similiter postquam introduxit eum in terram omnibus meliorem, et ille ab eo sæpe recessisset irritans eum ad iracundiam adorando idola, diu sustinuit et portavit iniquitatem ejus, præstolans eum ad pœnitentiam : sicut et post passionem suam per annos quadraginta duos.

« Usque ad senectam, » subaudis vestram, non meam, « ego ipse, » subaudis sum, qui dixi olim Mosi : « Ego sum qui sum (*Exod. iii*) ; » vel etiam usque ad senectam vestram ego ipse protegam vos « et usque ad canos » vestros non meos, id est usque ad diem iudicii « ego portabo, » vos sustinebo : ut cum plenitudo gentium intraverit, vos salvemini credendo in me. « Ego feci vos, et ego feram, » id est, ego expectabo vos ad pœnitentiam « et salvabo » si in me credere volueritis.

« Cui, » subaudis deo manufacto, « assimilasti me ? » Nunc maxime contra illos loquitur, qui temporibus Achaz et Ezechiz idola coluerunt, statuente ea in omnibus angulis platearum, et in hortis, nemoribusque, et super domos.

« Qui confertis aurum de sacco » sicut temporibus Aaron in deserto, « et argentum in statera ponderatis » volentes scire quantum unusquisque afferat (*Exod. xxxii*) : « conducentes, » id est convocantes « aurificem, » hoc est statuarium « ut faciat vobis deum : et procidant » ante illum omnes qui eum perspexerint « et adorent illud, et portant illud » simulacrum sacerdotes de loco ad locum, quia non valet seipsum movere, « et stabit in eo loco » ubi positum fuerit « ac de loco suo non movebitur » sua virtute. « Sed et cum clamaverint ad eum » sacerdotes et cultores ejus, « non audiet eos. Mementote istud » fabricatores, cultoresque idolorum, qui tanta mala perpetrastis « et confundamini » in fide agentes pœnitentiam. Alloquitur modo eos Dominus et provocat ad pœnitentiam : nolens mortem eorum, sed magis vult ut salventur (*Ezech. xviii*). « Redite, prævaricatores, ad cor, » hoc est ad mentem vestram et intellectum justitiæ.

« Recordamini prioris sæculi, » id est ad memoriam reducite omnia bona, quæ vobis subministravi perservos meos prophetas et iudices, a die qua eduxi vos de squalore carceris Ægyptiorum, « quia ego sum Deus » verus qui vobis ista præstiti « nec est similis mei. »

« Annuntians ab exordio » mundi « novissimum

et ab initio » creaturarum « quæ necdum facta sunt, » subaudis ego annuntiavi. Ac si diceret aliis verbis : Sunt dii manufacti, sed nequeunt annuntiare futura. At vero ego annuntio ab exordio novissimum, hoc est adventum Filii mei, electionem apostolorum, vocationem gentium. Ab exordio annuntiavit adventum Filii Dei, et vocationem gentium loquens ad Abraham : « In semine tuo, » hoc est in Christo, « benedicentur omnes gentes. » Et per Jacob : « Non deficiet princeps ex Juda, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium (*Gen. xxiii et xlix*). » Similiter per Moysen, per David et per cæteros prophetas. Quare ergo dixit novissimum ? « Quia cum plenitudo temporis intravit, misit Deus Filium suum factum ex muliere (*Gal. ii*). » Et Joannes de hac ultima ætate : « Filioli, inquit, novissima hora est (*I Joan. ii*). » Et egregius prædicator : « Nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor. x*). » « Consilium meum, » subaudis quod statui, « stabit. » Videlicet, ut per Filium meum redimam genus humanum « et omnis voluntas mea fiet. » Voluntas Dei patris fuit ac totius Trinitatis, ut Filius Dei carnem assumeret, et genus humanum, quod captivum tenebatur, sua morte redimeret.

« Vocans ab oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis meæ. » Hebræi referunt hoc ad Cyrum regem Persarum, sive Darii regem Medorum, comparantes eos avi, qui cito ab oriente venerunt, et Domini voluntatem contra Babylonem impleverunt. Nos autem, verius affirmantes, dicamus Dominum nostrum Jesum Christum a Deo patre avi assimilatum : quia sicut avis velociter de loco ad locum transit, sic Domini prædicatio per apostolos incipiens ab Jerusalem, cito decurrit longe lateque per universum orbem : in tantum ut ante deficeret eis terra quam lingua, sicut dicit Psalmista : « In omnem terram exivit sonus eorum (*Psal. xviii*), » etc. Ab oriente ergo vocavit Deus Pater avem, Dominum videlicet Jesum Christum per incarnationis mysterium : quia terra repromissionis in qua Dominus natus est, in partibus orientis est : et ipse vir oriens appellatur, dicente Propheta : « Ecce vir oriens nomen ejus (*Zach. vi*). » De terra etiam longinqua virum voluntatis suæ vocavit, quando Christum per assumptionis mysterium, de hac terra peregrinationis, quæ longe est ab æterna beatitudine, elevavit ad dexteram majestatis suæ. « Locutus sum, » per prophetas de adventu Filii mei, et redemptione humani generis, « et adducam illud, » subaudis consilium meum, per incarnationis mysterium, Filium videlicet meum, qui est magni consilii angelus : « et creavi » id est, disposui cum ipso et Spiritu sancto, quomodo illud impleatur, « et faciam illud » consilium juxta voluntatem meam.

« Audite me duro corde, qui longe estis a justitia. » Quibus supra dixerat sine privilegio honoris, audite me, domus Jacob, et omne residuum domus

Israel. Et illud : Redite prævaricatores ad cor : A imprimant, et vestimenta earum terræ pulverem ad eosdem modo loquitur : Audite me (inquiens) duro corde, hoc est, increduli qui semper prophetis et ad ultimum Filio meo restitistis, et qui longe estis a justitia, id est, a Christo qui justificat omnes in se credentes. De istis talibus et protomartyr Stephanus in agone constitutus dixit : « Dura cervice et incircumcisi cordibus et auribus : vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri (Act. vii). »

« Prope feci justitiam meam, non elongabitur salus mea. » Prope feci, pro eo quod est faciam. Justitia Dei Patris Filius est. Prope ergo faciam meam justitiam, id est, in proximo est, ut mittam Filium meum, per incarnationis mysterium : non elongabitur, subaudis, quia in te nascetur, et ad tuum opus veniet ; et salus mea, id est, filius meus, qui salvabit sperantes in se, non morabitur. Ista est enim salus, de qua dicit angelus ad Mariam : « Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Matth. i). » « Dabo in Sion salutem, » vel, ut Septuaginta dixerunt, salutarem. « Et in Israel gloriam meam. » Sion et Israel unum significant. Dabo (inquit) in Sion salutem, vel salutarem, filium meum de quo jam superius diximus angelum ad Mariam esse locutum. Et de quo Simeon : « Viderunt (inquit) oculi mei Salutare tuum (Luc. ii). » Quod autem addit : Et in Israel gloriam meam, idem est, quia gloria Dei Patris Filius est : quia omnia quæ fecit ad laudem et gloriam Dei Patris egit, dicens : « Pater in me manens ipse facit opera (Joan. xiv). » Hæc autem referri possunt specialiter ad Hierusalem et Judæos, in qua et ex quibus ortus est. Generaliter autem ad universalem Ecclesiam, quæ in fide Christi fundata est, et in speculo mentis cœlestia contemplantur.

CAPUT XLVII.

« Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon. » Haetenus de Judæis et adventu Domini, nunc contra Babylonem loquitur et Chaldæos, sub persona captivæ mulieris quæ quondam regina fuit, quæ populum ejus interfecit pene universum, et residuos gravi captivitate oppressit. Descende, o Babylon, de superbia tua, et de solio potentiae tuæ, sede in pulvere sicut captiva. Filia Babylon appellatur illa plebs et populus, quia in Babylone nati sunt, vel etiam quia a Deo facti sunt. Virgo appellatur non propter integritatem mentis, sed propter infecunditatem bonorum operum. Propter quod dicitur ei : « Sede in terra » ut ancilla, vel humilia te. « Non est solium regni, » hoc est, non est jam dignitas et potentia regnandi. « Filiae Chaldæorum, » quia ultra non vocaberis mollis et tenera, » hoc est, delicata et deliciis affluens : vel etiam ut hinc inde sustentaris auxilio diversarum gentium, quasi manibus ancillarum. Solent reginæ et nobiles quæque mulieres hinc inde sustentari manibus ancillarum, insuper et servorum : ita ut terræ vix plantas

non tangant. Ideoque sub specie reginæ, vel nobilis mulieris, sermo divinus ista loquitur ad Babylonem.

« Tolle molam, et mole farinam » dominis tuis Medis et Persis. Magna miseria, ut regina quondam molat farinam : quod est duræ captivitatis et extremæ servitutis indicium. Dicit beatus Hieronymus, quia molendi officium isto in loco ad coitum potest referri, ut sit sensus : Tolle molam et mole farinam, id est, præbe coitum victoribus tuis Medis et Persis, qui ferventissimi sunt ad coitum. Secundum hunc sensum dicunt Hebræi illud quod in Judicum libro (*Jud. x*) de Samson habetur, quod Philistiim eum molere fecerunt, id est, cum mulieribus suarum gentium concumbere coegerunt, ut ex illo susciperent magnæ staturæ homines.

« Denuda turpitudinem, » id est, vulvam, ut pateat libidini victoris tui. « Discooperi humerum, » ut appareas esse mulier. « Revela crura tua, » ut prostituaris a tuis deprædatoribus. Vel ad hoc revela, « ut transeas flumina, » Tigrin, videlicet et Euphraten ac Chobar, et eas in captivitatem. Solent enim mulieres denudare crura in transitu fluminum, ut earum vestimenta aquis non tangantur.

« Revelabitur ignominia tua, » subauditur, coram hostibus tuis : « et videbitur opprobrium tuum, » id est, miseria, et captivitatis malum ; « ultionem capiam, » subaudis, ex te, id est, vindicabo populum meum : « et non resistet mihi homo, » subaudis, neque angelus qui præest tibi, neque propheta si me rogaverit pro liberatione tua, sicut Moses quondam in eremo quando volui delere populum ejus (*Exod. xxxvii*). Et quare veniet tibi hoc? Quia et si præcepi ut verberares et affligeres populum meum, non imperavi ut penitus destrueres et occideres usque ad solum.

« Redemptor Dominus noster exercituum, nomen illius sanctus Israel. » Vox populi revertentis de captivitate post septuaginta annos. Redemptor inquit noster Dominus exercituum est, id est, Deus angelorum et hominum, qui nos de captivitate durissima redemit : « Nomen illius sanctus Israel. » Ille proprie est sanctus, qui dicit : « Sancti estote, quia et ego sanctus sum (*Lev. xi, xi*). » Et ipse sanctificat sperantes in se.

« Sede, tace, et intra in tenebras, filia Chaldæorum. » Revertitur iterum ad Babylonem, et facit translationem de civitate ad mulieres, et de regina quondam ad ancillam effectam. Et est sensus : Sede, id est, humilia te. Tace, considera calamitatem tuam, sicut solent homines tristes agere. Intra in tenebras ne videat aliquis turpitudinem tuam. Filia Chaldæorum dicitur, quia Chaldæi construxerunt eandem civitatem. Et quare hoc? « Quia non vocaberis ultra domina regnorum, » subaudis,

Aegyptiorum, Assyriorum, aliorumque multorum : **A**bant ei duritiam ut nulli parceret, dicentes eam quibus antea imperabas.

« Iratus sum super populum meum, contaminavi hæreditatem meam, et dedi eos in manu tua. » Modo reddit causam quare irasceretur adversus Chaldæos, ne aliquis diceret quod sine causa percusserit eos : vel ut cognoscerent ipsi Chaldæi, quod Domino permittente superaverint eos. Iratus sum (inquit) quondam super populum meum, ideoque tradidi eum in manu tua. Contaminavi hæreditatem meam, hoc est, contaminari permisi a te, ut auferretur ab eo ad tempus sacerdotii dignitas, et cæremoniarum ritus : et dedi eos in manu tua, hoc est, in potestate tua, ut non occideres penitus, sed ut flagellares. « Non posuisti eis misericordias, » id est, nullius miserata es, neque senis, neque pueri : **B** quorum ætas inter hostes etiam venerabilis est. « Super semen sanctum aggravasti manum tuam. » Idem est quod diximus, quia nulli pepercit.

« In sempiternum ero domina, » hoc est, semper regnabo. « Non posuisti hæc super cor tuum, » id est non prævidisti nec considerasti calamitatem præsentis miseræ, « neque recordata es novissimi tui, » subaudis periculi vel mali; hoc est, non putasti quod aliquando posses humiliari. Multi in felicitate et honore temporali positi, non credunt unquam decidere, sed quotidie ad superbiam elevantur.

« Et nunc audi hæc, delicata, » quæ dicturus sum, id est deliciis ditata et affluens, « et habitans confidenter, » subaudis nullum hostem timens. « Ego sum, » subauditur domina totius orbis et regina, « et non est præter me amplius, » subaudis qui regnet. « Non sedebo vidua, » id est semper habebō regem et « ignorabo sterilitatem, » subaudis quia semper erit qui regnet ex me. Sic dicebat illa. Vir istius mulieris fuit Nabuchodonosor filiique ejus.

« Venient tibi, » o Babylon, « duo hæc subito » dum non sperabis, « in die una, » hoc est, in tempore uno, cum venerit Cyrus et Darius, « sterilitas et viduitas. » Sterilitas, ut amittas populos tibi subjectos. Viduitas, ut perdas regem tuum. Repente et dum non speratur venerunt et ista, quia nullo modo poterat arbitrari quod Persi et Medi sibi subjecti, qui nullius fortitudinis erant comparatione illius, possent eam superare. « Universa, » subaudis mala prædicta a me, et a prophetis « venerunt » pro eo quod est venient « super te, » o Babylon, « propter multitudinem maleficiorum tuorum, » id est incantationem magorum tuorum, quorum consilio utebaris. Per hoc quod dicit maleficiorum tuorum, possumus intelligere habuisse illam maleficos et magos, qui ei videbantur futura prædicere. Magi autem sunt qui corpora mortuorum exspoliant, et in sepulcris morantur, id est, insuper et sanguine humano utuntur. Quod autem addit, « et propter duritiam incantatorum tuorum, » subaudis in quibus habuisti fiduciam, intelligendum est quod ipsi magi et incantatores tribue-

bant ei duritiam ut nulli parceret, dicentes eam semper regnaturam.

« Et fiduciam, » subaudis regnandi, « habuisti in malitia tua, » hoc est, in incantationibus magorum tuorum, « et dixisti : Non est qui videat me, » id est qui prohibeat me a malo meo. « Sapientia tua, » hoc est, arioli, magi, et aruspices, tui, « et scientia tua, » id est divinatio et aspectio astrorum. Hæc deceptit te. Et dixisti : Ego sum, » subaudis domina in toto orbe, « et præter me non est altera, » subaudis regina; « et venit super te malum, » subaudis captivitas et miseræ, quod omnibus gentibus hæcenus parasti : « et nescies ortum ejus, » hoc est initium. Subito Cyrus et Darius cum Medis et Persis civitatem obsederunt, et insperate regem interficientes, vastaverunt omnia quæ in ea erant. Non potuerunt enim magi et malefici illorum prævidere, quod a despecto et subjecto sibi populo humilianda esset.

« Irruet super te calamitas vastitatis et captivitas, non poteris expiare, » hoc est, a te prohibere. « Veniet super te repente miseria » interfectionis, « quam nescies » subauditur, modo.

« Sta cum incantatoribus tuis, » contra Darium et Cyrum, et populos eorum, si forte poteris eis resistere, « et cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, » hoc est, ab exordio imperii tui. Ironicos loquitur. Babylon ab exordio quo cæpit regni imperium tenere, semper habuit magos et ariolos in quibus laborabat : quia omnia cum consilio illorum agebat, sicut lectio Danielis probat : quæ pandit ad eorum consilium regem Babylonis omnia fecisse.

« Defecisti in multitudine consiliorum tuorum, » subaudis, quibus multas gentes superasti. « Stent et salvent te modo augures cæli, » hoc est astrologi, qui vulgo mathematici appellantur. « Qui contemplantur sidera, » et ex astrorum cursu lapsuque res humanas arbitrabantur gubernari et regi, « et supputabant menses, » dicentes : Hoc erit isto vel illo mense, vel anno; « ut ex eis annuntiarent futura tibi. »

« Ecce facti sunt illi magi quasi stipula ignis, » civitatis vel tribulationis, « combussit eos vobiscum. Non liberabunt animam suam, » id est vitam suam malefici tui, « de manu flammæ, » civitatis, vel tribulationis. « Non sunt prunæ, » illis, « quibus calefiant, » id est, non habent veram et divinam sapientiam quam putant habere, ut suis consiliis possint evadere calamitatis periculum. « Nec focus est illis, ut sedeant ad eum, » hoc est, ut possint discutere tenebras, sed potius ut succendantur.

« Sic facti sunt tibi in quibuscumque laboraveras. » Ac si diceret : Sicut tibi illuminatio veræ sapientiæ deest; sic omnia bona transibunt a te. « Negotiatores tui, » hoc est magi et malefici tui, qui sua arte multa mercabantur, « et qui ab adolescentia tua, » id est ab exordio imperii tui, te seduxerunt : « unusquisque illorum in via sua errave-

runt. Non est aliquis eorum qui salvet te cum venerit tribulatio.

CAPUT XLVIII.

« Audite hoc, domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis. » Superius jam sæpe diximus, quod quando sine nomine dignitatis Jacob vel Israel ponitur, verbi gratia, ut non dicatur Jacob serve meus, et Israel electe meus, de Israel carnali et Jacob intelligendum est. Istoque in loco ad eos, loquitur propheta, qui mendaciter vocabantur Israelitæ et Jacob, qui non erant supplantatores vitiorum, neque viri videntes Deum, sed carnales et terrena amplectentes. Audite (inquit) hoc domus Jacob, id est duæ tribus ac Levi, quod dicturus sum, qui vocamini nomine Israel, hoc est qui appellamini mendaciter Israel, et de aquis Juda existis, id est de semine illius processistis. Cum dicit de aquis Juda existis, non ut honorem eis tribuat hoc loquitur, sed ut ostendat eos nequaquam virtute patriarcharum esse filios, sed carne: ideoque facit mentionem Judæ, quia decem tribus jam ductæ erant in captivitatem, solaque tribus Juda in terra repromissionis manens, cum Benjamin ac Levi, semen David regium servabat. « Qui juratis in nomine Domini, » subauditur non ad honorem illius nominis, sed ut verum mendacium statuatis ac roboretis. Dominus præcipit eis ne jurarent per nomen extraneorum deorum, sed per nomen ejus: volens eos segregare ab idololatria. Et illi adorantes idola falsa, jurabant in nomine illius dicentes, Vivit Dominus; non honoris causa, sed ut mendacii sui error firmior haberetur. Quod autem addit: « et Dei Israel recordamini non in veritate, neque in justitia. » Idcirco hoc dicit, quia illi verbo dicebant se colere Deum patrum suorum, corde autem et opere longe erant ab illo; sicut ipse dicit alio in loco: « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Math. xv, Marc. vii). »

« De civitate enim sancta vocati sunt, » subaudis, ut ab Hierosolyima Hierosolymitani vocentur, « et super Deum Israel stabiliti sunt, » hoc est fundati. Ironicos loquitur istic propheta. Sic enim dicebant illi jactantes et gloriantes se de nobilitate generis et magnitudine urbis: Nos sumus filii prophetarum et patriarcharum, Abraam, Isaac et Israel amicorum Dei, et habitatores civitatis Dei. Nos sumus a civitate sancta vocati Hierosolymitani, et super Deum Israel fundati sumus (Joan. viii). « Dominus exercituum nomen ejus, » subaudis, est, cujus servi sumus.

« Priora, » id est antiqua « ex tunc annuntiavi tibi, » subaudis ex quo cæpi loqui contra Babylonem dicens: Onus Babylonis, « et ex ore meo exierunt, et audita ea feci tibi, » De ore meo (inquit sermo divinus) exierunt ea quæ prædixi: hoc est de ore prophetarum, qui os Domini appellantur; sicut ipsi dicunt: « Os enim Domini locutum est (Isa. i). » Quæ fuerunt prima quæ ante annuntiavit? Miracula quæ operatus est in medio eorum, a die qua exierunt ex

Ægypto, et imminente captivitate quæ facta est a Nabuchodonosor. Nunc autem antequam ducantur, prædicit eorum liberationem ac reversionem, et Chaldæorum vastationem, et infert: « Repente, » subaudis quæ nunc prædico, « operatus sum » pro eo quod est operabor, « et venerunt, » pro, eo quod est venient, videlicet et Chaldæorum subversio vestraque reversio.

« Scio enim quia durus es tu, » id est incredulus, « et nervus ferreus cervix tua, » hoc est irrevocabilis est superbia tua, « et frons tua ærea, » subaudis, quia noluisti erubescere.

Ad eos ista loquitur sermo divinus, qui æ aquis Juda exierant, et in Judæa adhuc morabantur, videlicet Judæ et Benjamin. Quod dura cervice semper essent, testatur protomartyr Stephanus. Dura cervice (inquit) et incircumcisi corde, vos semper Spiritui Sancto restitistis. Et de impudentia per Jeremiam loquitur ad eos Dominus: « Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere (Hier. iii; Ezech. iii). » « Prædixi tibi » ea quæ futura sunt tibi, et Babylonioni, « extunc, » subaudis ex quo cæpi loqui per prophetas meos super Babylonem; « ne forte diceret: Idola mea fecerunt hæc, » subauditur, ut venirent Cyrus et Darius, et me vindicarent de Babylonis.

« Quæ audisti » tunc temporis per prophetas: O popule duarum tribuum, « vide omnia, » subaudis completa, pro eo quod est videbis. « Vos autem non annuntiastis, » subaudis filiis vestris, quæ ventura erant super Babylonem. « Audita feci tibi nova » ea quæ jam dicta sunt de vastitate Babylonis; « extunc, » ex quo cæpi loqui contra eam, « et conservata sunt quæ nescis nunc. » Isto in loco est distinguendus iste versiculus. Ac si diceret: Multa tibi feci quæ narrare potero; sed quia tu non recordaris eorum, omittam et ego illa nunc, annuntiaturus ventura tibi.

« Creata sunt apud me quæ futura sunt tibi, et non extunc, » subauditur audisti vel cognovisti, ex quo apud me disposita sunt; « et ante diem, » subaudis vastationis tuæ constituta habeo, « et non audisti ea » a diis tuis.

Et quare non audisti? « Ne forte dicas: Ecce cognovi ea, » subaudis, a diis meis; « neque extunc, » subauditur iterum, ex quo apud me prædestinata sunt, « aperta est auris tua » ut ea audires vel intelligeres. « Scio enim, quia prævaricans prævaricaberis, » subaudis, in adventu Filii mei, hoc est transgredieris legem per Mosen datam, et legem Evangelii quam a Filio meo auditorus es, non credendo in eum; « et transgressorem ex ventre » sive ex utero « vocavi te, » hoc est, a die qua legem tibi dedi quando adorasti idolum, oblitus quod ante promissas dicens: « Omnia quæ locutus est nobis Dominus, audiemus et faciemus (Exod. xxiv). » Sive antequam intrares in terram repromissionis. Sicut mulier quæ in ventre gestat puerum, cum enixa fuerit nutrit ac fovet eum; sic Deus omnipotens per deserta vastitatis portans illos sua misericordia,

postquam ingressi sunt in terram omnibus meliorem, A gregamini omnes vos » vel cœli, vel omnes creaturæ, nutritivum eos per iudices sacerdotes ac prophetas regesque, usquequo prævaricati sunt recedendo ab illo.

« Propter nomen meum, » hoc est, propter gloriam meam ne annulletur, « longe faciam furorem meum, » subaudis reducendo te de captivitate, « laude mea, » id est ob laudem meam, ut ego lauder « infrenabo te » lege mea, « ne intereas. » Possumus et hoc referre ad tempus egressionis eorum ex Ægypto, ut loquatur de præterito quasi de futuro. Propter nomen meum (inquit) ne violetur, longe faciam furorem meum, pro eo quod est feci quando adorasti vitulum, ne disperderem te, et laude mea, id est ob laudem infrenabo te, pro eo quod est infrenavi te, legem dando tibi ne interires.

« Ecce excoxi te, » hoc est probavi te diversis flagellis, « sed non argenti, » subaudis, probavi te, quia non es purgatus, « et elegi te in camino paupertatis, » hoc est in tribulatione paupertatis et inopiæ, dans divitias tuas hostibus tuis. Sive in Ægypto, ubi eras quasi in camino pauperrima. Ex quo datur intelligi, quia Deus omnipotens, aliquando divitiis, aliquando paupertate, probat homines. Verbi gratia: illos qui abundant divitiis, si illis male abutuntur, facit eos devenire in paupertatem. Qui autem ei rite utuntur, facit amplius abundare. Similiter qui paupertatem patienter tolerant, dat eis divitias, sicut e contra illos qui murrant, ad majorem egestatem deducit. Unde et Salomon: « Divitias (inquit) et paupertatem ne dederis mihi (Prov. xxx). »

« Propter me faciam, » hoc est propter misericordiam meam liberabo te de captivitate. Ut non blasphemem, id est ne in perpetuum te in captivitate retinentes dicant, quod dii eorum vos retinuerunt et ego non potuerim liberare vos (Isa. xli et xlii). « Et gloriam meam, » hoc est laudem meam « alteri » deorum « non dabo » ut Deus sit, licet ab hominibus dicatur, præterquam Filio meo et Spiritui sancto, qui mihi consubstantiales et cœquales sunt.

« Audi [Al. add. me], Jacob, » quæ dicturus sum, « et Israel, quem ego voco » ad poenitentiam et ad salutem. Non dicit Deus pater, Audi me, Jacob serve meus et Israel electe meus, ut intelligeretur de Jacob vel Israel spirituali dictum, sed audi, Jacob et Israel, qui carnales estis. « Ego ipse primus » ante quem nullus, « et ego novissimus » post quem nullus. Tale est et illud quod in Apocalypsi Joannis habetur: Ego sum alpha et omega, initium et finis.

« Manus quoque mea, » hoc est, Verbum, Filius et sapientia mea, « fundavit terram » super tenue elementum « et dextera mea mensa est, » id est extendit « cœlos. » Manus Dei Patris et dextera Filius est, quia per ipsum omnia fecit (Joan. i), sicut Psalmista dicit: « Omnia in sapientia fecisti (Psal. ciii et xxxii). » Et: « Verbo Domini cœli firmati sunt. » Et: « Deus sapientia fundavit terram, et dextera illius mensa est cœlos. » « Ego vocabo eos, » subaudis cœlos, « et stabunt simul » in conspectu meo. « Con-

gregamini omnes vos » vel cœli, vel omnes creaturæ, vel omnis multitudo filiorum Israel, « et audite » quæ dicturus sum. « Quis de eis, » subaudis cœlis sive creaturis, « annuntiavit hæc » de Cyro, quod destructurus esset Babylonem, vel de Filio meo quod nasciturus esset ex virgine? Hæc quæ sequuntur, proprie ad Christum pertinent, possunt tamen referri ad Cyrum Dariumque, sicut beatus Hieronymus dicit, usque ad illum locum ubi dicitur: Directa est via ejus. « Dominus dilexit eum, » subaudis Cyrum vel Darium, avunculum ejus, ut dimitteret captivitatem populi sui, « et faciet voluntatem suam in Babylone, » quia capiet eam « et brachium suum in Chaldæis, » quia interficiet eos (Isa. xlv).

« Ego, ego locutus sum » de Cyro per prophetas meos; « et vocavi eum » nomine proprio antequam nasceretur, loquens per Isaiam: Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro. Adduxit eum ab oriente super Babylonem, ut eam vastaret redderetque ei juxta quod merebatur. Quod autem addit sermo divinus « et directa est via ejus, » quomodo possit referri ad Cyrum cultorem idolorum, quod directa fuerit via ejus, nullo modo patet. Referamus et ad Dominum Jesum Christum. Deus Pater dilexit Filium suum, sicut unicum et consubstantialem sibi; quia ipse dixit: « Hic est Filius meus dilectus (Matth. iii, Luc. iii). » Faciet voluntatem suam in Babylone, id est in confusione hujus mundi, quia redimet genus humanum, qui in confusione peccatorum morabantur. Dominus Jesus in omnibus quæ gessit, voluntatem Dei Patris adimplevit, sicut ipse dixit: Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me. Et brachium suum, id est, fortitudinem suam et potentiam extendit in Chaldæis, hoc est, in dæmonibus; quia abstulit eis potestatem. Nam ipse dixit: « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. xii). » Ego, ego locutus sum de Filio meo per Mosen cæterosque prophetas, et vocavi eum nomine proprio antequam nasceretur ex virgine, loquens per Gabrielem archangelum ad Mariam: « Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. » Adduxi eum, hoc est, incarnari constitui: et directa est via ejus, quia « non peccatum fecit nec dolus inventus est in ore ejus (Luc. i). »

« Accedite ad me, » gentes, « et audite hoc. » Vox Filii Dei. « Non a principio in abscondito locutus sum, » subaudis Mosi, loquens ad eum in monte Sina per angelum, quia multi audierunt verba mea. « Ex tempore antequam fierent ea » quæ facta sunt « tibi eram. » Subaudis in Patre. Filius Dei cum Patre locutus est Mosi, cum Patre fecit omnia et disposuit omnia: sicut ipse loquitur per Sapientiam: « Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio, » et cætera usque, cum eo componens omnia. Et iterum: « Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum (Prov. viii). » « Et nunc Dominus Pater misit me, » hoc est incarnari constituit, « et Spiritus ejus. » Brevi versiculo Trinitatis nobis ostenditur

sacramentum. Homo assumptus a potestate Verbi, A loquitur quod Deus Pater et Spiritus ejus miseritur eum, id est incarnari constituerit.

« Hæc dicit Dominus Deus redemptor tuus sanctus Israel. » Chorum apostolorum isto in loco alloquitur. Redemptor ejus dicitur, quia redemit eum pretio, id est sanguine suo. « Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, » hoc est, quæ ad salutem pertinent, per Evangelium « gubernans te in via qua ambulabis, » hoc est, in præsentis sæculo, sive in officio prædicationis : sicut tibi promisi, dicens : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii) ; » et quando dixit : Ite, docete omnes gentes.

« Utinam attendisses mandata mea ! Facta fuisset sicut flumen pax tua, » hoc est, profunda securitas B tibi esset. Possumus hoc ex parte ad Israel referre. O Israel, si attendisses mandata mea et opere adimpleresses, facta esset securitas et pax tua profunda. Per hæc omnia quæ sequuntur, abundantia et plenitudo honorum omnium ostenditur, quam ille populus haberet nisi prævaricator existeret. Si autem ad chorum apostolorum referimus, erit sensus : O chorus apostolorum, utinam attendas mandata mea ! Quod si feceris quæ præcepi, erit pax tua sicut flumen quod semper decurrit et nunquam minoratur, hoc est, securitas tua et pax semper manebit in beatitudine æterna ; « et erit justitia tua sicut gurgites maris, » fluctuando et elevando, et eundo de virtute in virtutem. « Et erit semen tuum, » hoc est, omnes credentes per prædicationem tuam, sive gentiles, sive Judæi, « sicut arena, » subaudis quæ præ multitudine numerari non valet. « Et stirps uteri tui, » id est, filii doctrinæ tuæ erunt « ut lapilli arenæ. » Semen et stirps apostolorum sunt omnes credentes, sicut dicit Apostolus : « Filioli mei quos iterum parturio. » Et : « Per Evangelium ego vos genui (Gal. iv, I Cor. iv). » « Non interisset, » subaudis semen tuum, o Israel, si attendisses ad mandata mea ; « et non fuisset attritum nomen ejus, » subaudis Israel, « a facie mea, » ut semper viri videntes Deum mente dicerentur. Nunc autem quia prævaricatus es, attritum est nomen tuum, præter apostolos in quibus reservasti semen et nomen patriarcharum. Sicut prædixit Isaias. « Quia nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetis (Isa. i). » Licet enim Israelitæ vocentur, attritum est tamen nomen eorum a facie mea, quia non merentur Deum videre. Et si ad apostolos hoc referatur, erit sensus : O chorus apostolorum, si attenderis præcepta mea, non interibit semen tuum, et non erit attritum nomen filiationis vestræ a facie mea, quin a Christo Christiani vocemini.

« Egredimini de Babylone, fugite a Chaldeis, in voce exultationis annuntiate. » Ista allocutio dupliciter potest intelligi, vel de Judæis qui erant in Babylone ex duabus tribubus, vel etiam credentibus de apostolis. Babylon etenim significat hunc mundum. Alloquitur ergo sermo divinus Judæos seu

apostolos vel credentes ; et dicit : Egredimini, o Judæi, de Babylone, permittente Cyro ; vel vos credentes egredimini de Babylone, hoc est, de confusione hujus mundi. Quod si non potestis corpore, saltem mente et contemplatione. Fugite vos a Chaldæis in terram repromissionis. Vel vos, apostoli, a consortio dæmonum et malorum hominum procul recedite. In voce exultationis et gaudii annuntiate, subaudis, vos, Judæi, libertatem vestram aliis gentibus, et vos, apostoli, redemptionem animarum vestrarum. « Auditedum facite hoc, » o Judæi, quia de Babylone fugitis, et o apostoli, quia Dominus redemit vos. « Ferte illud usque ad extrema terræ, » hoc est, per omnem mundum prædicate ut et ipsi per succedentes generationes ea annuntient. « Dicite, » o Judæi vel apostoli, illis qui ignorant : « Redemit Dominus servum suum Jacob » de Babylone, sive omnes gentes quæ vitia supplantant de confusione peccatorum.

« Non sitierunt in deserto, » subaudis quando egressi sunt de Babylone sub Zorobabel, cæterisque ducibus. Nam quando ex Ægypto exierunt, non solum sitierunt, verumetiam et murmuraverunt. Hoc autem quod sequitur, « cum educeret eos, aquam de petra produxit eis, » minime impletum esse legimus postquam terram repromissionis ceperunt ; nisi hyperbolicos in similitudinem prioris felicitatis impleta esse contestentur, quando per desertum pactionum venerunt in Judæam et de captivitate sunt liberati, vel etiam nisi ut referatur ad egressionem ex Ægypto, et dicatur non sitierunt in deserto, subaudis ut perirent. Si autem ad apostolos referimus, non sitierunt in deserto hujus vitæ : quia cum educeret eos de Babylone, hoc est de confusione peccati, per fidem suam aquam de petra produxit eis, id est gratia sancti Spiritus replevit eos ; quæ de Christo processit. « Et scidit petram, et fluxerunt aquæ, » hoc est aperiri promisit latus Christi, de quo exierunt aquæ ablutionis et redemptionis nostræ. Legimus in passione Domini, quia postquam emisit spiritum, unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis nostræ redemptionis, et aqua baptismatis (Joan. xix).

D « Non est pax impiis, » Judæis, « dicit Dominus. » Quia cum tanta præstiterim eis, non habent pacem mecum, hoc est non credunt in me. Vel etiam aliter : Non est pax impiis, dicit Dominus, videlicet incredulis qui cognoscunt tanta pro salute sua Filium Dei sustinuisse, nolunt in eum credere nec habere, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum. Quicumque ergo recte credit, bene vivit : pacem in se habet, id est Christum.

CAPUT XLIX.

« Audite, insulæ, et attendite, populi de longe. » Post vocationem reliquiarum Israel, et abjectionem populi in incredulitate permanentis de quibus dixerat : Non est pax impiis, dicit Dominus ; transit ad

Ecclesias de gentibus congregatas, et eis insularum nomine loquitur sermo divinus ex persona Filii Dei. Insula dicitur, eo quod in salo, hoc est in mari, sit posita. Ideo autem Ecclesia insulæ comparatur, quia sicut insula tunditur fluctibus et non movetur: ita Ecclesia in Christo fundata perturbationibus fluctibusque hujus sæculi sævientibus undique tunditur, sed non movetur. Fundata est enim super petram. Audite (inquit), insulæ, hoc est, intelligite, Ecclesiæ diversarum gentium, quæ dicturus sum, et attendite, populi de longe, id est ab extremis finibus terræ. « Dominus ab utero vocavit me, » subaudis per Gabrielem archangelum, dicendo ad Joseph: « Noli timere, Joseph filii David, accipere Mariam conjugem tuam. Pariet enim filium, et vocabis nomen ejus Jesum (Matth. 1). » « De ventre matris meæ, » hoc est antequam nascerer, « recordatus est nominis mei » quod nomine Salvatoris fruerer.

« Posuit os meum, » id est verba oris mei: « quasi gladium acutum. » Os Domini appellatur isto in loco Evangelica doctrina et sermo illius. De hoc gladio dicit ipse Dominus: « Non veni pacem mittere in terram, sed gladium (Matth. x). » Et apostolis: « Spiritum (inquit) oris sui interficiet impium (Thess. II). » Et illud: « Et gladium Spiritus, quod est verbum Dei (Eph. vi). » « In umbra manus suæ protexit me, » hoc est in protectione divinitatis suæ, ut sine peccato manerem et miracula facerem, ne ipsa caro assumpta a Verbo vilesceret. Ideoque dicit in umbra, quia ipsa divinitas invisibilis est. « Posuit me sicut sagittam electam. » Cum dicit sagittam electam, ostendit habere Deum sagittæ plurimas, sed non electas. Sagittæ Dei omnipotentis sunt prophætæ, apostoli, et apostolici viri qui in toto orbe discurrunt, de quibus dicitur: « Sagittæ tuæ acutæ, potentissimi populi sub te cadent (Psal. XLIV). » « In pharetra sua abscondit me, » hoc est in corpore humano. Ex persona divinitatis modo loquitur. Pharetra dicitur, eo quod ferat mortem. Alio in loco Dominus hamo comparatur, quia sicut ab hamo latente in esca capitur piscis, sic diabolus a divinitate quæ latuit in humanitate captus est. Unde ad beatum Job Dominus loquitur: « Nunquid captes leviathan hamo (Job. XL)? »

: Et dixit mihi: Servus meus es tu, Israel, quia in te gloriabor. » Servus appellatur ipse Filius Dei, eo quod in omnibus voluntati Dei Patris paruerit. Israel autem, quia ex Israel originem carnis traxit. Et benedicitur, in te gloriabor: quia omnia quæ ipse Filius operatus est, ad laudem Patris egit dicens: « Pater in me manens, ipse facit opera (Joan. XIV). »

Et ego dixi, » subaudis ad Patrem: « In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. » Ac si diceret aliis verbis: Dicente mihi Patre ista quæ retuli, ego respondi ei: Quomodo te glorificavi, Pater? In vanum laboravi, et

A magnam partem Judæorum ad te revocare non potui. Hæc autem dicuntur, ut liberum hominis monstretur arbitrium. Dei enim vocare est, et nostrum credere. Quantum ergo ad illos Judæos pertinet qui increduli permanserunt, in vacuum laboravit sustinendo passionem, et vane fortitudinem suam consumpsit, hoc est in vanum fatigatus est pro eis et passus, quia in eis nihil profuit qui noluerunt credere. « Ergo iudicium meum, » hoc est discretio « cum Domino » patre, quia ipse iudicabit utrum omnia quæ debui eis facere fecerim: dicens in Evangelio: « Multa bona opera operatus sum vobis (Joan. x). » « Et opus meum cum Deo meo, » hoc est præsentia illius.

« Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam ad eum, » subaudis « Jacob, » ideo sum servus. « Et Israel non congregabitur, » id est non convertetur ad fidem, licet propter ea venerim. Hinc datur intelligi cum dicit, formans me ex utero servum sibi, illum appellasse superius et isto in loco servum qui formatus est. Ideo venit Filius Dei, ut reduceret Jacob errantem ad Creatorem suum, sicut dicit apostolis: Ite ad domum Israel. « Et non sum missus nisi ad oves perditas Israel (Matth. xv). » « Et glorificatus sum in oculis Domini, » subaudis, quia totum mundum mihi dedit, sicut dixi resurgens a mortuis: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii). » Ac si diceret: Perdidi unam gentem, et ecce totus mundus in me credit. « Deus meus factus est fortitudo mea, » quia tertia die resurrexi. Licet enim diceret pendens in cruce, « Deus, Deus meus, quare me dereliquisti (Psal. xxviii)? » affectu humanitatis loquens: tamen non dereliquit illum.

« Et dixit mihi » Deus Pater: « Parum est, » subaudis tibi, « ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et feces Israel convertendas. » Pro miseria et despectione appellantur feces, et est sensus: Parum est tibi ut pro una gente solummodo Israel mortem sustineas, sed pro omnibus gentibus. Tale quid et ipse Filius oravit: « Pater (inquiens), si possibile est, transeat a me calix iste (Matth. xxvi). » Videlicet si possibile est, ut sine interitu Judæorum salus gentium fiat, transeat a me calix passionis. « Dedit te in lucem gentium, » id est, ut omnes gentes illuminaret quæ ad fidem meam venerint. « Et sis salus mea usque ad extremum terræ, » hoc est, ut salutem per quam salvandi sunt populi per apostolos annunties. Salus Dei Patris dicitur Filius, quia per illum decrevit salvare genus humanum.

« Hæc dicit Dominus redemptor Israel, » id est fidelium et in se credentium. « Sanctus ejus, » id est, populi Israel, « ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum minorum. » Vox Prophetæ ad Filium ex persona Patris. Redemptor Israel, id est virorum videndum Deum, dicitur Dei Filius: quia ipse nos redemit cruore sanguinis sui. Ad contemptibilem animam dicit, id est, ad Christum qui contemptus est a Judæis et despectus clamanti-

bus : « Crucifige eum (*Joan. xix.*) » et talia hujusmodi multa. Abominatam gentem appellat Christum et Nazareos ejus, qui in tantum sunt abominabiles et detestabiles ac respuendi apud Judæos, ut quotidie ter in synagogis eorum maledicantur dicentes : quod propter illos amiserunt regnum, locum, et gentem. Servum dominorum vocat Dominum Jesum Christum, qui quasi servus non est dedignatus stare ante Pilatum, Annam, et Caiphan, et judicari ab illis ut latro et malefactor, eum esset unicus Filius Dei Patris. « Reges videbunt » venientem ad judicium in gloria magna et majestate ; « et consurgent principes, » subaudis, ecclesiarum de solis suis ad honorandum te, « et adorabunt (te) propter Dominum » Patrem, « quia fidelis est, » videlicet quia quæ tibi promisit, opere implevit, de glorificatione tua et salute gentium. « Et propter sanctum Israel qui elegit te. » Vox prophetæ ad Filium Dei. Reges appellat et principes apostolos et apostolicos viros omnesque rectores et doctores sanctæ Ecclesiæ, qui in die judicii judicaturi sunt cum Domino orbem in æquitate, sicut ipse dixit : « Amen dico vobis, quia sedebitis et vos judicantes duodecim tribus Israel (*Luc. xxii.*) »

« Hæc dicit Dominus, » subaudis Deus Pater ad Filium. « In tempore placito, » id est in die passionis et resurrectionis, « exaudivi te » resuscitando a mortuis, « in die salutis, » hoc est quando pro salute generis humani passionem sustinuit : « auxiliatus sum tui. » Tempus placitum dicit tempus passionis resurrectionisque ejus, quia complacuit illi, ut in eo redimeret genus humanum. Exaudivit eum Deus Pater, quando ille oravit, dicens : Clarifica me, Deus Pater, apud te ipsum. Et ille respondit : « Et clarificavi, et iterum clarificabo (*Joan. xii.*) » Tempus placitum appellat tempus passionis et resurrectionis ejus. Vel etiam tempus placitum potest dici ab exordio prædicationis ejus, usque ad extremum judicii diem. De quo tempore Apostolus loquitur : « Ecce, inquit, tempus acceptabile, ecce dies salutis (*II Cor. vi.*) » « Et servavi te » a morte ad vitam, « et dedi te in fœdus populi » Judæorum. In illis scilicet qui credere voluerunt in amicitia apostolorum, quibus ipse dixit : « Jam non dicam vos servos, sed amicos meos (*Joan. xv.*) » Ad quid ergo suscitavi te ? « ut suscitares terram, » id est habitatores terræ de infidelitate ad fidem, et de errore idololatriæ ad verum Dei cultum ; « et possideres terras hæreditate dissipatas, » quæ habitatorem non habebant Deum, id est multitudinem gentium prædestinatam ad vitam. De qua hæreditate Pater in psalmo : « Postula, inquit, a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (*Psal. ii.*) »

« Ut diceres his qui vincti sunt, Exite » de vinculis peccatorum, de quibus Salomon loquitur : Vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur. « Et his qui in tenebris morantur, » subaudis diceres « revelamini, » hoc est illuminamini. His qui in tenebris, inquit, erant, hoc est in infide-

litate, et qui in tenebris et in umbra mortis sedebant et lucem (*Luc. i.*) id est Christum, videre non poterant, qui est lux vera quæ illuminat omnia quæ illuminant (*Joan. i.*) ; dixit ipse Filius Dei ut illuminarentur, quando dixit : « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum (*Matth. iv.*) » « Super vias, » hoc est in doctrina apostolorum et prophetarum, « pascetur » illi qui exierunt de tenebris infidelitatis, dicentes : « Dominus pascit me et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit (*Psal. xxii.*) » « Et in omnibus planis, » subaudis semitis Scripturarum, expositis et elucidatis a sanctis doctoribus, erit « pascua eorum. »

« Non esurient » verba Dei « neque sitient » positi in ipsis doctrinis. De hac esurie et siti Dominus per prophetas loquitur : « Mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei (*Amos. viii.*) » « Sacra Scriptura in quibusdam locis est cibus, in quibusdam potus. Ubicumque enim cum difficultate sumitur, cibus est ; ubi autem facile intelligitur, potus est. Non esurient, inquit, neque sitient fideles in sancta Ecclesia constituti, hoc est, obscura et aperta patebunt illis. « Non percutiet eos æstus et sol, » id est, adversa hujus sæculi non nocent eis, « quia miserator eorum » Christus « reget eos » qui eos redemit pretiosissimo sanguine suo « et ad fontes aquarum potabit eos, » doctrina Veteris et Novi Testamenti, de qua alibi dicitur : « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris (*Sup. xn.*) » sive gratiam Spiritus sancti.

« Et ponam omnes montes meos in viam, » id est ante faciem apostolorum meorum et prædicatorum omnia impedimenta hujus sæculi in tranquillitatem convertam. « Et semitæ meæ exaltabuntur, » id est, illi qui meam humilitatem imitati fuerint, juxta illud : « Omnis qui se humiliat, exaltabitur (*Luc. xiv, xviii.*) » Montes vocantur apostoli et apostolici viri, vel quia in Christo sunt fundati, qui est mons montium, vel quia in exemplum sunt mundo. Semitæ autem appellantur omnes credentes, pro Christi nomine se humiliantes. Qui sint isti quibus via præparatur, manifestius demonstrat cum dicit :

« Ecce isti » credentes « de longe venient, » id est, de oriente ad fidem et unitatem sanctæ Ecclesiæ, non loco sed fide : « et ecce alii » fideles venient « ab aquilone et mari, » id est occidente, et isti de terra australi. Hic ostenditur multitudo credentium quæ a quatuor mundi partibus in unitate fidei conjuncta est, de quibus et Dominus dicit : « Multi venient ab oriente et occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob, in regno cœlorum (*Matth. viii.*) » Non autem intelligendum, quod localiter congregentur in unum, sed fide. Licet in corpore sejungantur, minime possunt separari mente, quos Christi necit involata charitas.

« Laudate, cœli, » hoc est angeli qui habitatis in cœlo, « et exulta, terra, » angelicæ virtutes quæ terræ præestis, vel homines justii qui inhabitatis eam, pro salute generis humani gaudete. « Jubilate

montes laudem, » angeli, scilicet et homines justi in excelso virtutum collocati : « quia consolatus est Dominus populum » credentem in se per adventum Filii sui, apostolos scilicet cæterosque credentes ex Judæis et omnes a quatuor mundi partibus ad fidem suam convenientes de quibus jam supra dixit : « et pauperum suorum miserebitur, » et de quibus in Evangelio dicitur : Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsi consolabuntur. Pauper in hoc loco potest intelligi populus gentilis, qui non habebat divitias legales et prophetales : sed desertus et derelictus a Deo factore suo dæmonibus subiacebat, per idololatriæ cultum et libidinis servitutem.

« Et dixit Sion : Derelinquit me Dominus, » id est annihilavit sive annullavit : « et oblitus est mei. » Hierusalem et Sion quatuor modis in Scripturis sacris intelligitur. Primo intelligi debet Hierusalem terrena quæ fuit in Judæis, quam legimus planxisse Dominum, et ad quam in Evangelio loquitur : Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas (*Math. xxiii*), et cætera. Secundo congregatio sanctorum, (quæ in pace Domini et contemplatione virtutum consistit) adhuc posita in terra Hierusalem et Sion vocabitur, de qua dicitur : « Fundamenta ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion (*Psal. lxxxvi*). » Tertio modo appellatur Hierusalem vel Sion multitudo sanctorum angelorum et dominionum, ac cæterarum virtutum, et hominum electorum jam cum Christo regnantium. De qua dicit Apostolus : Illa autem Hierusalem quæ sursum est libera est, quæ est mater nostra (*Gal. iv*). Quarto appellatur Hierusalem, quam Judæi et nostri judaizantes descendere dicunt de cælo ornatam : juxta Apocalypsim Joannis (*cap. xxi*). Et hoc quærendum, quæ ex his omnibus dixerit, dereliquit me Dominus. Hoc autem sciendum est, quia Hierusalem (id est congregatio sanctorum) quæ prima fuerat in Judæis, ista commemorat : quæ posita in captivitatem Babylonis dicit se a Deo derelictam. Sed quid dicit ei Dominus blandientis affectu? Audiamus.

« Nunquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? » Minime. Et est sensus : Sicut illa non potest oblivisci infantem, ut ei non misereatur : sic ego non obliviscar tui, sed miserebor. Dicit amplius aliquid. « Et si illa, » subaudis, tam crudelis exstiterit et dura, ut « oblita fuerit » misereri filio uteri sui : « Ego tamen non obliviscar tui, » dicit Dominus omnipotens.

« Ecce in manibus, » id est in præsentia mea. « Descripsi te, » vel depinxi te, ut tui semper memoriam habeam. « Muri tui coram oculis meis semper. » Qui sunt isti muri de quibus loquitur? Patriarchæ, prophætæ, et justi ex illa plebe procreati, qui semper interpellant pro ea, et quorum orationibus diu illi vallati sunt, sicut civitas vallatur muro materiali. Muri tui, id est prophætæ et patriarchæ in præsentia mea sunt; orantes jugiter pro te, et ideo miserebor tui.

« Venerunt structores tui, » subaudis apostoli et

prædicatores et primitivæ Ecclesiæ ædificatores. Loquitur de futuro quasi de præterito, quasi jam venerint. Apostoli reædificaverunt Jerusalem, id est congregationem fidelium, quæ destructa erat per infidelitatem, in illis tamen qui ex eis credere voluerunt. « Destructentes, » subaudis, scribæ et Pharisei, qui semper præponebant traditiones suas legi Dei, « et dissipantes, » subaudis, te suis exemplis, « a te exhibunt, » ducti in captivitatem a Romanis.

« Leva in circuitu oculos tuos, et vide, omnes isti congregati, venerunt tibi. » Apostolos alloquitur et primitivam Ecclesiam. Legimus in Actibus apostolorum (*cap. n*), quod die Pentecostes prædicantibus Apostolis concurrerit multitudo Judæorum, quæ convenerat ex diversis partibus mundi, ad quas dispersi fuerant præ nimia persecutione Antiochi Epiphane, temporibus Machabæorum : ex quibus sicut Lucas dicit, una die tria millia crediderunt, altera die quinque millia, et deinceps multa millia. Et de illis modo loquitur ad primitivam Ecclesiam : Leva (inquiens) oculos tuos, o primitiva Ecclesia, et vide (*Act. ii, iv*), id est, considera, omnes isti Judæi ex diversis partibus congregati venerunt tibi; id est, per te credant et consocientur tibi in unitate fidei. Potest etiam et ad multitudinem gentium referri, quæ quotidie ex omnibus mundi climatibus confluit ad fidem Ecclesiæ. « Vivo ego, dicit Dominus, quia his omnibus, » subaudis credentibus, tam ex Judæis quam ex gentibus, « velut ornamento vestieris, » id est ornaberis « et circumdabis tibi eos quasi sponsa. » Si dici fas est illud quod dicitur Vivo ego, juramentum Dei est, sicut sæpe in Veteri Testamento locutus est, et sicut in Novo Amen, amen. Ideo autem detur jurare more nostro, ut omnis sermo ejus sic teneatur firmus quasi juramentum. Hæc quæ propheta ex persona Dei Patris loquitur, dupliciter intelligi possunt, ut ad Christi personam et Ecclesiæ referantur. Omnes enim sancti ornamentum et vestimentum sunt Christi, et ipse ornamentum est omnium sanctorum. Dicamus et aliter, referentes hoc ipsum ad Ecclesiam : Sicut sponsa ornatur auro et gemmis, variisque ornamentis vestimentorum : sic sancta Ecclesia ornatur multitudine credentium diversisque ordinibus qui in ea consistunt, episcopis videlicet, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, nec non etiam multitudine conjugatorum, continentium et virginum. De quibus in Psalmo dicitur : Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.

« Deserta tua, » subaudis loca, id est derelicta, « et solitudines tuæ et terræ ruinæ, » subaudis, quæ omnia destructa sunt ab illis qui noluerunt credere, « nunc angustæ erunt præ habitatoribus, » hoc est præ multitudine credentium ad fidem venientium; « et longe fugabuntur » scribæ et Pharisei a Romanis « qui absorbentur ei » id est qui te separabant a Deo tuo malo exemplo, vel prava doctrina.

« Adhuc dicent in auribus tuis, » o filii, vel o primitiva Ecclesia, « filii sterilitatis tuæ. » Vox patris ad

filium, et primitivam Ecclesiam. Et quantum ad litteram pertinet, filii sterilitatis vocantur, qui in infidelitate quidem nati sunt, sed postea prædicantibus apostolis crediderunt. « Angustus mihi est locus, » subaudis in Synagogis; « fac spatium mihi ut habitem, » subaudis, in gentibus et in toto mundo. Post ascensionem Domini ad cælos tantum crevit fides credentium, ut non in Judæa solummodo possent habitare, nisi spargerentur per universum orbem.

« Et dices in corde tuo, » o primitiva Ecclesia: « Quis genuit mihi istos, » subaudis filios spirituales? « Ego sterilis, » subaudis in hoc quia Deo spirituales filios non enutrivit, « et non pariens transmigrata » in Babylonem « et captiva ducta. Et istos quis enutrivit? » Ideo dicit sterilis et non pariens, quia post Ageum, Zachariam, et Malachiam qui Esdras appellatur, non habuerunt prophetas qui eorum filios enutrient in lege Dei. « Ego destituta » a Deo « et desolata » a proprio viro Deo omnipotente: « isti, » subaudis Judæi vel gentiles credentes in Filium Dei, « ubi erant? » Hujusmodi generatio spiritualis est, et multos simul in fide parit, et ideo miratur Ecclesia quomodo tam cito coadunati sunt.

« Hæc dicit Dominus Deus, » subaudis Pater: « Ecce levo ad gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum meum. » Dixit se Ecclesia mirari unde tot filii ad fidem ejus venerint, ideo respondet Deus Pater et dicit: Miraris quomodo ista sint facta, ego tibi ostendam: Ecce (inquit) levo, id est revelo vel demonstro ad gentes manum meam, hoc est Filium meum per incarnationis mysterium, vel levo de terra ad cælum per ascensionem. Ad populos exaltabo signum meum, id est signum crucis. Nam in tantum est jam exaltatum signum crucis, ut omnes gentes eo se credant tueri, cum Dei adjutorio, ab omnibus insidiis diaboli. « Et » cum ego levavero Filium meum, vel super corda gentium vel ad cælos elevando: « Afferent, » o primitiva Ecclesia, et « filios » tuos apostoli ad fidem « in ulnis, » id est suis exemplis et prædicationibus. Vel angelicæ potestates afferent ad æternam beatitudinem, post finitum hujus laboris cursum, sicut legitur de Lazaro (Luc. xvi), « et filias tuas, » hoc est sexum feminine ad fidem trahendo, vel animas sanctorum ad paradysum duendo, « super humeros, » id est suis meritis apostoli, vel angeli suis orationibus « portabunt. » Ideo dicit filios tuos et filias tuas, quia ex utroque sexu sancta Ecclesia constat (Act. xxi). Legimus enim quatuor filias Philippi prophetissas fuisse.

« Et erunt reges nutritii tui, » o sancta Ecclesia, « et reginæ nutrices tuæ. » Non sunt ista a nobis carnaliter intelligenda, sicut Judæi intelligunt, qui dicunt se in adventu Christi sui (quem adhuc prætolantur) habere nutritios reges et nutrices reginas, et in ulnis et super humeros portari ab illis. Sed per reges et nutritios debemus intelligere apostolos et prædicatores, qui se et alios regere bene studuerunt, et ad viam veritatis nutrierunt. De quibus Psalmista dicit: « Constitues eos principes super

omnem terram (Psal. xlii). » Ipsi fuerunt reginæ qui et reges et nutritii. Nunquid non reges et reginæ fuerunt Petrus et Paulus, qui sua prædicatione corda superbiorum hominum subjugaverunt Christo (Gal. iy)? Nunquid non erat Paulus nutritius sive nutrix, quando dixit: « Per Evangelium ego vos genui, et tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. iii)? » Nunquid Petrus nutritius non erat, quando dixit: « Quasi modo geniti infantes lac concupiscite (II Petr. ii) » Sic de cæteris apostolis intelligendum est. Sequitur ergo, et dicitur ad primitivam Ecclesiam: « Vultu in terra demisso, » id est humiliato, « adorabunt te, » hoc est honorabunt te, o primitiva Ecclesia, in capite tuo, quod est Christus, potestas videlicet terrena et dignitas mundana. Quicumque Christum adorat sive honorat, qui est caput omnium electorum, honorat omnes electos qui sunt corpus Christi (Col. i et ii). Quodque subjungit, « et pulverem pedum tuorum lingent, » hoc significat quod reges et reginæ, per quos designantur apostoli et prædicatores, quicquid terreni operis et peccati adhæserit pedibus, id est actionibus Ecclesiæ, sermone et exemplo suo mundabunt et abstergent. Pulverem (inquit) pedum tuorum lingent, id est terrenam conversationem auferent et peccata dimittent, juxta quod a Domino potestatem acceperunt, dicente eis: « Quodcumque solveritis in terra erit solutum et in cælo (Matth. xviii). » « Et scies, » o Ecclesia, « quia ego Dominus, » subaudis cum Filio meo et Spiritu sancto « super quo, » id est in me « non confundentur » in judicio omnes electi « qui exspectant eum » recte credendo, bene vivendo, et perfecte perseverando.

« Nunquid tolletur a forte præda, aut quod captum fuerit a robusto salvum esse poterit? » Proponit Dominus quæstionem, quam ipse in subsequentibus exponit. Et ipse qui per Isaiam ista locutus est, ipse etiam per semetipsum in Evangelio similia protulit, dicens: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet (Luc. ii). Fortem et robustum vult intelligi diabolum, qui tam fortiter tenuit genus humanum captum, ut nemo sanctorum ab eo posset auferre, neque Salomon per suam sapientiam, neque Job per suam sanctitatem, nisi Filius Dei per incarnationis suæ mysterium. Nunquid ergo tolletur a forte diabolo præda generis humani per aliquem sanctorum, aut quod captum tenetur a robusto diabolo, salvum poterit?

« Quia hæc dicit Dominus, et quidem captivitas » subaudis, quæ captivavit genus humanum, « a forte tolletur » in meo adventu per passionem meam, « et quod ablatum fuerat » Deo « a robusto » inimico per suasionem « salvabit » de morte ad vitam. « Eos vero, » subaudis demones vel Judæos, vel etiam gentiles « qui judicaverunt, » id est qui damnaverunt te injuste, o Ecclesia, « ego judicabo » juste in die judicii, tradens eos pœnis inferni, « et filios tuos, » id est omnes credentes « ego salvabo » dans eis regnum æternæ quietis. »

« Et cibabo, » id est satiabo vel reprobabo, « hostes

tuos carnibus tuis, » pro eo quod est dicere : putredine et miseria tua consumpti deficient, non desinant esse, sed ut jugiter crucientur, « et quasi musto sanguine suo inebriabuntur. » Non carnaliter ista intelligenda sunt, quod impii et qui persecutores sunt sanctorum carnes suas comedant et sanguinem suum bibant : sed ipsorum carnes devorabuntur a vermibus et bestiis infernalibus, id est in sua miseria et putredine peribunt, et sicut homo inebriatur a musto, ita illi replebuntur miseriis, eo quod multorum sanguinem sanctorum fuderunt. Possumus etiam ad præsens tempus referre, quod persecutorum sanctorum carnes a vermibus comedantur, et sanguis ebibatur. Sicut contigit Herodi, qui interfecit pueros, quique etiam consumptus a vermibus exspiravit. Illisque talibus contigit quod Propheta dicit : « Duplici B conitione contere eos, Domine, videlicet in præsentii et in futuro (*Jerem. xvii*). » « Et » cum hæc fecero (inquit) in die iudicii, vel in præsentii puniendo reprobos, « sciet omnis caro, » id est omnis electus qui visurus est Salutare Dei, « quia ego Dominus salvans te, » o Ecclesia, « et Redemptor tuus » qui te redemi sanguine meo : « Fortis Jacob, » id est qui dedi fortitudinem Jacob in luctatione cum angelo. Vel etiam per Jacob possumus intelligere Dominum, qui fortis exstitit tempore passionis, intantum ut pro crucifigentibus se oraverit, dicens : « Pater, ignosce illis (*Luc. xxiii*). » Quidam putant Jacob ita luctatum esse cum angelo, quemadmodum duo homines invicem se tenentes et brachiis ac toto corpore laborantes decertare videntur. Sed quomodo res corporalis luctari C possit cum angelo tactu corporis, qui natura incorporalis est et invisibilis, minime apparet. Quæ quæstio hoc modo solvenda est. Dum fugeret ipse Jacob in Mesopotamiam ad Laban a facie fratris sui Esau, et devenisset in Bethel, nocte vidit in somnis scalam pertingentem usque ad cælum, angelos Dei descendentes et ascendentes per eam, Dominumque innixum scalæ audivit dicentem : « Jacob, terram in qua dormis tibi dabo, et semini tuo (*Gen. xxviii*). » Tunc data est ei custodia angelorum, qui eum custodirent in Mesopotamia. Revertente autem illo et veniente in eundem locum, appropinquante mane, vidit castra Dei. Unde et appellavit eundem locum Manaim, id est castra. Apparuit etiam ei angelus, qui cum servaverat quandiu moratus est in Mesopotamia, et dixit ei : « Dimitte me (*Gen. xxxii*), » subaudis ut vadam ad eum qui me misit. Procidensque statim in terram, cœpit orare et dicere : Non dimittam te, id est non cessabo a precibus, donec benedicas mihi. Et benedixit eum, dicens : Si cum Deo fortis es in oratione, quanto magis contra homines prævalebis ? Id est, si in oratione permanseris, quomodo poteris vinci ab Esau ? Tunc dimisit eum cessando a precibus. Aliter enim illum non tenuit, neque cum eo luctatus est nisi per orationem.

CAPUT L.

« Hæc dicit Dominus : Quis est liber repudii matris vestræ, » subaudis Synagogæ, « quo dimisi eam, aut

A quis est creditor meus cui vendidi vos ? » id est quis est cui tanta debeo ut non habeam quod reddam, nisi vos tradidero ei ? Populum Judæorum alloquitur, recedentem a se, loquens secundum consuetudinem eorum qui suis uxoriibus dabant libellos repudii, id est chartam abjectionis, ut possent accipere alias. Dicit ergo : O Judæi, forsitan dicitis me abjecisse matrem vestram, quæ olim vocata est sponsa mea, sed nunc dicite quomodo dimiserim eam. Non ergo ego dimisi eam, neque dedi in compensatione peculii, sed ipsa recessit a me tradens se diabolo, factaque est adultera me derelinquendo proprium virum. « Ecce iniquitatibus vestris venditi estis, » diabolo, « et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. » Non est putandum quod ipse primum dimiserit eam, sed, ipsa adulterante et recedente ab illo, permisit abire. In iniquitate venditur homo, quando pro luxuria et libidine subdit se diabolo.

« Quia veni, » subaudis per incarnationis mysterium, « et non erat vir, » subaudis, habens similitudinem Dei : qui contra vitium ac diabolum viriliter pugnaret : sed more bestiarum omnes vivebant, juxta quod eis Joannes improperebat, dicens : Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere a ventura ira (*Math. iii*) ? Unde et subdit : « Vocavi » per pœnitentiam, dicens : « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum (*Math. xxiii*). » « Et non erat qui audiret, » id est qui obediret vel qui intelligeret, eo quod non esset vir. « Nunquid abbreviata et parvula facta est manus mea, » id est potentia mea, « ut non possim redimere » populum meum de Babylone vel de captivitate diaboli, illum qui in me crediturus est : sicut olim redemi filios Israel de Ægypto ? « Aut non est in me virtus » ad liberandum populum meum, vel ad liberandum me de morte ? « Ecce in increpatione, » id est in indignatione vel visione, « mea desertum faciam mare, » id est vacuum reddam a suis aquis, si voluero, sicut quondam in transitu filiorum Israel. « Ponam flumina, » subaudis alia, « in siccam, » si voluero, sicut olim torrentem Arnon et Jordanem.

« Computrescent pisces sine aqua et morientur in siti » quemadmodum in illo flumine Ægypti. Et est sensus : Ego qui illa feci et modo possum similia facere, non habeo quidquam amissum de potentia mea. Allegorice autem mare significat hunc mundum, quod semper in motu est. Ecce (inquit) in indignatione mea desertum faciam hunc mundum in die iudicii ab omni amaritudine, et ab omnibus habitatoribus suis. Et ponam flumina in siccam, id est doctrinam hereticorum, et sapientiam philosophorum exsiccabo. Et computrescent, id est deficient pisces sine aqua, hoc est curiosi et peccatores sine gratia Spiritus sancti : et morientur in siti, non habentes illam aquam de qua dixit Dominus : « Qui sitit veniat ad me et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ vivæ (*Joan. vii*). »

« Induam cœlos, » subaudis aereos, « in tenebris, et saccum ponam operimentum eorum. » Philosophi dicunt decem stadiis cælum distendi a terra non am-

plius: quod spatium crassitudine aeris aliquando nobis splendorem solis abstrahit. Non caelum ergo sacco obvolvitur, sed interdum sole in medio caeli posito, aer nobis obscuratur. Allegorice autem hic est sensus: Induam caelos tenebris, id est faciam ut sancti recognoscant se esse peccatores: juxta illud, Justus in principio accusator est sui (*Prov. xviii*). Et, « Si dixerimus quia peccatum non habemus, mendaces erimus (*I Joan. i*). » Et saccum, id est cilicium, ponam operimentum eorum, ut, poenitentiam agentes, dicant cum Psalmista: « Ego autem, dum mihi molesti essent, indueram me cilicio (*Psal. xxxiv*). »

« Dominus dedit mihi linguam eruditam, » id est doctam, « ut sciam sustentare eum, qui lapsus est, verbo. » Hebraei nolunt hoc referre ad Christum, sed potius ad Isaiam, cui Dominus linguam eruditam dedit ut sustentaret populum Judaicum, et qui multa opprobria ab eis sustinuit, in tantum ut serra lignea secaretur. Sed melius est ut referamus illud ad Dominum Jesum Christum, qui eruditam linguam habuit ad consolandum moerentes et revocandum ad poenitentiam peccatores, et qui pro salute generis humani haec pati voluit. Dominus (inquit), id est Deus Pater dedit mihi linguam eruditam in lege omnique sapientia, ut sciam sustentare cum verbo qui lapsus est, subaudis in peccatum et mortem, genus videlicet humanum. Quo verbo dicit se sustentare genus humanum? Verbo praedicationis et poenitentiae dicendo. « Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum (*Matth. iv*). » Et: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam (*Matth. xi*). » Quod dicit, Dominus dedit mihi linguam eruditam, vox humanitatis est: secundum quam et post passionem ac resurrectionem dixit, « Data est mihi potestas omnis (*Matth. xxviii*). » Quantum enim ad divinitatem pertinet, omnia possidet aeternaliter cum Patre. « Erigit, » id est elevat, « mane, » hoc est ab exordio meae natiuitatis, vel praedicationis.

« Mane erigit mihi aurem, » id est intellectum mentis, « ut audiam » illum « quasi magistrum » et ne alia loquar nisi quae ab illo audiero. De hoc dicit ipse in Evangelio Joannis: « Ego a meipso non loquor (*Joan. xiv*). » Loquitur Dominus more discipuli, qui matutino tempore a magistro docetur.

« Dominus Deus aperuit mihi aurem, » id est intelligentiam. « Ego autem non contradico, » id est contra voluntatem illius non ago. « Retrorsum non abii, » hoc est a voluntate illius non recessi, quia quae placita sunt ei facio semper.

« Corpus meum deli percutientibus, » Judaeis et militibus Romanis, pro salute generis humani (*Joan. viii*), « et genas meas vellentibus. » Genae sunt loca ubi primum barba nascitur: tunc dedit genas suas sive barbam ad vellendum, quando velaverunt faciem ejus, et dabant ei alapas, illo non contemnente. « Faciem, » id est poenitentiam meam, vel faciem corporis « non averti » sive non declinavi « ab in-

crepantibus et conspicientibus. » Haec omnia in passione illius legimus adimpleta.

« Dominus Deus, » subaudis Pater, « auxiliator » meus subaudis, fuit in passione, « ideo non sum confusus, » ideo non erubui, neque sustinui opprobrium. Tunc sustineret confusionem, si tertia die non resurrexisset. Ille, quia ipse est auxiliator meus, « posui faciem meam ut petram durissimam, » ut a passione non me averterem. « Et scio quoniam non confundar, » id est non peribo.

« Juxta, » id est prope est « Deus » Pater « qui justificat me. » Tunc justificavit illum, quando dixit: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et quando illum tertia die suscitavit: Quis contradicit mihi? Id est, quis potest dicere me non esse justum? « Stemus simul, » subaudis ad iudicium. « Quis est adversarius meus? » accedat « ad me. » Tale est illud quod et in Evangelio dicit: « Quis (inquit) ex vobis arguet me de peccato? » (*Luc. iii*). Et est sensus superioris versiculi: Si quis (inquit) ex vobis Judaeis putat me juste crucifixum et aliquid fecisse peccatum, accedat ad me ut iudicemus simul.

« Ecce Dominus Deus auxiliator meus, quis est ex vobis qui condemnet me? » Nullus potest me condemnare. « Ecce omnes Judaei, qui mihi contradicunt, quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos, » id est proprii conscientia. Sicut vestimentum duobus modis consumitur, vetustate temporis, et tinea: ita illi quia tempore quadraginta annorum sibi dato ad poenitentiam noluerunt converti, contriti sunt advenientibus Romanis, et in ipsa tribulatione propria conscientia torquebantur eo quod non credidissent in Christo. Vel etiam modo positi in paenis inferni, recordatione propriae conscientiae torquentur.

« Quis ex vobis » infidelibus Judaeis « timens Deum, audiens, » id est, intelligens « vocem servi sui, » id est Filii sui, dicentis: « Poenitentiam agite (*Matth. iv*): » et ope adimplet? Nullus: Duo sunt timores, duae et servitutes. Est timor servilis quo timet servus dominum, timens flagellari ab illo; est et timor amoris, quo timet filius patrem, sperans ab illo haereditatem accipere. De quo timore hic loquitur ad Judaeos, qui Deo servire et timere debuerant: quatenus ab illo haereditatem patriae caelestis mererentur accipere. De hoc etiam timore dicitur: « Initium sapientiae timor Domini (*Prov. i*). » Et: « Timor Domini omnia superat (*Ecc. xxv*), » et caetera his similia. Subjungitur ergo de ipso Filio Dei, et dicitur: « Quis, » subaudis Filius Dei, « ambulavit in tenebris, et non est lumen ei, » id est gloria in illo populo, sicut ipse dixit: « Nemo propheta est sine honore, nisi in patria sua (*Matth. xiii; Marc. vi; Luc. iv*). » Quod ergo lumen vel quae gloria erat Filio Dei quando conpuebatur et colaphis cadebatur? Dicamus et aliter, ad gentiles hoc referentes. Qui gentilis populus ambulavit in tenebris infidelitatis, et non erat ei lumen in corde, id est Christus, qui dixit: « Ego sum lux

mundi (*Joan. viii.*) Sed quid subjungitur? Ideo ergo quia non est ei lumen, vel de Christo, vel de gentili populo, « Speret in nomine Domini, et innitatur super Dominum suum, » subaudis: et tunc veniet ad lumen gaudii et lætitiæ meæ.

« Ecce omnes vos » Judei « accendentes ignem » invidiæ, vel ignem vastationis contra vos propter peccata vestra, « et accincti flammis, » id est, circumdati peccatis. Ignem, quo succensa est civitas a Romanis, ipsi accenderunt, quando Filium Dei morti tradiderunt, succensi igne zeli et invidiæ contra eum. Ideo ergo dicit accincti flammis, quia sicut justus quilibet circumdatur virtutibus, ita peccator iniquitatibus. « Ambulate in lumine ignis vestri, » id est, in tribulatione captivitatis quam vobis parastis, « et in flammis » vastationis et miseræ « quas succendistis. De manu mea, » id est de potentia mea, subaudis hoc malum vobis, « o impiissimi Judæi. Tale est hoc quod alio in loco dicitur: Si est malum in civitate quod Dominus non fecit (*Amos. iii.*); « in doloribus, » subaudis vastationis et captivitatis, « dormieris, » vel doloribus inferni jacentes ista sustinebitis, videlicet flammam et ignem tribulationis.

CAPUT LI.

« Audite, qui sequimini quod justum est et quæritis Dominum. » Superius locutus est contra Judæos incredulos, qui in infidelitate permanserunt: nunc alloquitur apostolos et omnem chorum credentium: Audite (inquit) me, o apostoli, id est audientes me, intelligite quæ dico: quæ sequimini et qui imitamini per fidem quod justum est, id est Christum, et quæritis Dominum fide et devotione, et non lucra terrena. « Attendite, » o populi, « ad petram unde excisi estis, » id est ad Abraham, qui petra fuit propter firmitatem fidei, de quo processistis, « et ad cavernam laci, » id est ad Saram de qua excisi estis. Vel aliter: Attendite ad petram, id est ad Christum, unde excisi estis, a quo fidem accepistis, et a quo Christiani vocamini. De qua petra dicit Apostolus: « Petra autem erat Christus (*I Cor. x.*) » Cavernam laci possumus intelligere latus Christi quod perfossum est lancea, sicut ipse dixit in psalmo: « Foderunt manus meas et pedes meos (*Psal. cxi.*) » De quo excisi sumus, quando exivit sanguis redemptionis nostræ, et aqua baptismatis. Possumus etiam cavernam laci intelligere sepulcrum Domini, de quo, ipse resurgens, innumerales filios sibi genuit. Tertio etiam modo, cavernam laci possumus dicere Ecclesiam, quæ diu sterilis fuit, et de qua quotidie excidimur, id est nascimur per lavacrum baptismi.

« Attendite ad Abraham patrem vestrum, et Saram quæ peperit vos. » Idem sensus est qui et superius, quia unum, id est solum « vocavi eum, » dicens: « Exi de terra tua et cognatione tua (*Gen. xii.*), » et cætera quæ ibi sequuntur: « Et benedixi ei in omnibus operibus suis, et multiplicavi eum in auro et filiis. Consolabitur ergo Dominus Sion, » id est Ecclesiam in apostolis.

« Consolabitur omnes ruinas ejus. » De gentilitate ad fidem venientes et eas complens. Et est sensus: Ego Deus omnipotens qui olim Abraham multiplicavi, possum etiam consolari Ecclesiam, et augere filios ejus. « Et ponet desertum ejus, » id est primitivæ Ecclesiæ, « quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini, » hoc est, quæ antea deserta erat a Deo, id est derelicta et in solitudinem redacta, habeat in se habitatorem Deum, et proferat flores virtutum, et fructus bonæ operationis. « Gaudium et lætitia invenietur in ea. Gratiarum actio et vox laudis. » Pro beneficiis sibi a Deo collatis. Et quia redemit eam sanguine passionis suæ, gratias referet ei et laudes fidei ac confessionis.

« Attendite ad me populus meus, » id est apostoli mei, « et tribus mea, » id est, qui credistis ex Judæis vel gentibus, « audite me. » Iste est populus, et istæ sunt tribus, de quibus Gabriel loquitur ad Joseph: « Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum (*Matth. i.*) » Et quid præcipit ut audiant? « Quia lex, » inquit, subaudis Evangelii, « a me exiit, et judicium meum, » id est decretum, « in lucem, » hoc est, in fidem populorum « requiescet qui in tenebris » infidelitatis « erant » juxta illud: « Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam (*Isai. ix.*) » Judicium discretionis fuit, ut Judæis nolentibus credere, gentiles ad fidem vocarentur. Hæc quæ diximus, ex persona Filii Dei prolata sunt: hoc verò quod sequitur, vox Patris est de Filio.

« Prope est justus meus, » id est, prope est ut nascatur ex virgine Filius meus: « non morabitur amplius. Egressus est Salvator meus, » id est jam a me genitus: egredietur tempore a matre. Justum appellat Dominus patrem filium suum et Salvatorem, quia per illum justificat et salvat omnes electos suos. Quod autem subjungit, « et brachia mea populos judicabunt, » apostolos vult intelligi et apostolicos viros, qui judicatorii sunt omnes gentes in die judicii: sicut ipse Dominus promisit, dicens: « Cum sederit (inquiens) Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Matth. xviii.*) » « Me insule, » id est gentiles vel Ecclesiæ, « expectabunt, » sicut Jacob dixit: « Non deficiet princeps ex Juda, donec veniat qui mittendus est: et ipse erit expectatio gentium (*Gen. xlix.*); » « et brachium meum, » hoc est Filium meum « sustinebunt » per quem omnia feci.

« Levate in cælum oculos vestros, » o gentiles, vel Ecclesiæ, « et videte, » id est considerate, vel comprehendite « quia cæli, » subaudis æris, « sicut fumus liquescent, » id est evanescent, « et terra sicut vestimentum atteretur, » hoc est deficiet, « et habitatores ejus, » id est omnes bestię, volucresque, et omnes creaturæ quæ inventæ fuerint tunc temporis in ea, « sicut hæc interibunt, » id est omnia morientur. Idem est quod Dominus in Evangelio dicit: « Cælum et terra transibunt (*Matth. xxiv.*), » per in-

mutationem subaudis et in meliorationem, et non per essentialiam. Juxta quod Salomon dicit: « Generatio præterit et generatio advenit; terra vero in æternum stat (*Eccle. 1*). » Sed licet omnia transeant, « Salus mea in sempiternum erit, et justitia mea non deficiet. » Salus et justitia Dei Patris Filius est, quia per illum salvat et justificat prædestinatos ad vitam. Hæc est salus de qua dixit Simeon: « Videvunt oculi mei Salutare tuum (*Luc. 11*). » Et Jacob: « Salutare (inquit) tuum exspectabo, Domine (*Gen. XLIX*). »

« Audite me, » o populi et credentes « qui scitis justum, » id est Christum, populus videlicet fidelis. « Lex mea, » id est lex Evangelii, « in cordibus eorum, » subaudis fidelium: non in ore solummodo, sed in corde et operatione. Vox Dei Patris ad credentes. Auditus in sacro eloquio spiritualiter est requirendus. « Audite me, » id est intelligite doctrinam evangelicam, et opere studete adimplere. « Nolite timere, » o apostoli, « opprobrium hominum, » id est contumelias et oppressionem, « et blasphemias eorum ne metuat. » Tale est illud quod et in Evangelio continetur: « Nolite timere eos qui occidunt corpus (*Matth. x*). »

« Sicut enim vestimentum, » subaudis consumitur verme, vel tempore, « sic comedet eos vermis, » id est propria conscientia. « Et sicut lanam » devorat tinea, « sic devorabit eos tinea, » quia similiter conscientiam propriam significat. Aliter: sicut vestimentum vetustate et tinea consumitur, sic opprobrium illorum cum persecutoribus pertransibit. « Salus autem mea » Christus « in sempiternum erit, et justitia mea in generatione et generationem, » id est, in omnia tempora futura. Vel in generatione Judæorum, et generationem gentium.

« Consurge, consurge, induere fortitudine brachium Domini. » Vox prophete et populi fidelis, deprecantis pro adventu Filii Dei. O brachium Domini, id est Filii Dei altissime, surge de gloria paternæ majestatis ad incarnationis tuæ mysterium adimplendum: consurge ad redimendum genus humanum. Induere fortitudine divinitatis tuæ contra dæmones. « Consurge sicut in diebus antiquis in generationibus sæculorum. » Et est sensus: Sicut in antiquis temporibus auxiliatus es populo tuo educens eum de Ægypto, et sicut in generationibus patrum nostrorum tuam ostendisti fortitudinem, sic modo veni in carne liberare genus humanum de manu diaboli. « Nunquid » o Domine Deus, qui æqualis es Patri in omnibus, « non percussisti superbum, » subaudis diabolum, projiciens eum de cælo, « vulnerasti draconem, » Pharaonem, in mari, vel diabolum? »

« Nunquid [non] tu siccasti mare aquam abyssi vehementis » ut transitum præheres populo tuo? « Qui posuisti profundum maris viam, ut transiret liberati electi tui. Et est sensus: Sicuti hæc omnia fecisti, sic quoque veni ad salvandum electum populum tuum.

A « Et nunc qui redempti sunt a Domino, » subaudis sanguine Filii ejus, « revertentur, » de iniquitate ad justitiam, « et venient in Sion, » id est in præsentem Ecclesiam, vel, quod melius est, in cælestem beatitudinem laudantes illum. « Et lætitia sempiterna super capita eorum, » id est in mentibus eorum. Juxta illud Psalmistæ octogesimo tertio psalmo: « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » Hæc non possunt habere sancti in præsentem sæculo positi; unde et sequitur: « Gaudium et lætitiâ obtinebunt, » subaudis, in cælesti Jerusalem. « Fugiet dolor et gemitus, » sicut dicitur in Apocalypsi capite vigesimo primo: Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor.

B « Ego, ego ipse, » subaudis, Filius Dei, « consolabor vos, » redimendo, et dando Spiritum sanctum, qui est verus consolator. Quia dixerat superius populus fidelis orando ad Dominum, consurge ad nos salvandos: respondet ipse per prophetam: Ego (inquens) consolabor vos, et non alius. Non potentes hujus sæculi, non sapientes hujus mundi. « Quis tu, » o chorus fidelium, « ut timeres, » id est ut timere debeas « ab homine mortali et a filio hominis, qui quasi fenum cito aresecit: et oblitus es Domini factoris tui? » Alloquitur chorus apostolorum, ut non timeat sævitiam et tormenta hominum, quia ipsi peribunt et transibunt sicut fenum quod cito aresecit: quia omnis caro fenum. Et alloquitur etiam illos qui timore passionis perterriti negaverant eum, ut erubescant in sua iniquitate, et roborentur in fide agentes pœnitentiam. Quando (inquit) timuisti hominem mortalem tempore afflictionis, amisisti timorem Creatoris tui. « Qui tetendit cælos, et fundavit terram. Et formidasti jugiter tota die, » id est omni tempore passionis « a facie furoris ejus » persecutoris « qui te tribulabat » in corpore « et paraverat ad perdendum » in anima, non recordans illud: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (*Matth. x*). » « Ubi est nunc furor tribulantis? » Alloquitur populum fidelem, ut consideret quomodo omnes persecutores et omnes homines pertranscant a præsentem, ut per hæc consolidet eos in fide.

D « Cito veniet, » subaudis Filius meus per incarnationis mysterium « gradiens » secundum humanitatem « ad aperiendum » cor superborum hominum, vel etiam ad aperiendum infernum. Et non interficiet usque ad internecionem, id est, non damnabit statim ut venerit peccatores, sed exspectabit ad pœnitentiam, sicut ipse prædicavit, dicens, « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum (*Matth. iv*). » Et, « Nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur a sua iniquitate, et vivat (*Ezech. xviii*). » Quodque subjungit, « non deficiet panis ejus, » vel de ipso Filio intelligendum est qui dixit: « Ego sum panis vivus (*Joan. vi*): » Vel de corpore et sanguine illius, de quo idem Filius dixit,

Qui manducaverit panem hunc vivet in aeternum. **A** Vel etiam tertio modo de doctrina Evangelica intelligendam est, quia nunquam deficiet: sed semper observatores suos pabulo vitæ pascet.

« Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, » id est habitatores hujus mundi, « et intumescunt fluctus ejus, » hoc est persecutiones malorum hominum commoventur contra electos. « Dominus exercituum nomen meum, » id est Dominus militiarum angelorum et hominum. Apostropham facit ad ipsum Filium. Quando conturbavit Deus Pater hoc mare? Quando Judæos sævire permisit, primum in Filium suum, deinde in apostolos, et credentes in se. Et si ipse conturbavit, quare tenentur rei illi qui eos sunt persecuti? Tunc dicitur ipse conturbasse, quando permisit conturbari eos.

« Posui verbum meum in ore tuo, » id est plenitudinem sapientiæ et scientiæ dedi tibi. « Et in umbra manus meæ protexi te, » id est in protectione divinitatis custodivi te ne peccares, et ne vilesceret caro assumpta a Verbo, « ut plantes cælos, » subaudis novos, « et fundes terram, » subaudis novam, « et dicas ad Sion, » hoc est ad Ecclesiam, « Populus meus es tu. » Ad hominem assumptum a Verbo loquitur ista Deus Pater, in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter ex tempore. Quantum enim ad divinitatem pertinet, nihil accepit ex tempore a Patre, sed omnia possidet communia cum Patre; quippe qui est Dei virtus et Dei sapientia, per quem evincta facta sunt ex nihilo. Per cælum novum et terram novam, quam præcepit Deus Pater Filio ut plantet et fundat, debemus intelligere apostolos apostolicosque viros et omnes fideles, qui a Domino plantati sunt, et in ipso fundati, fide, dilectione Dei et proximi: qui de vetustate peccati renovati sunt in novitate fidei et sanctæ conversationis.

« Elevare, elevare, consurge, Jerusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus. » Ad eos loquitur sermo divinus, qui in Domini passione conciderunt in negationis peccatum et infidelitatis, dicentes: « Crucifige talem, et da nobis Barrabam: non enim habemus regem nisi Cæsarem. » (*Matth. xxvi.*) Et sicut jacenti in lectulo dicitur elevare: ita et illis præcipitur ut eleventur a vitis ad virtutes, de infidelitate ad fidem. Et cum dicit: « Elevare, elevare, Jerusalem, » non debemus putare quod muris civitatis præcipiat ut in pristinum statum eleventur, quia a Romanis destructi sunt; sed metonymicos intelligendum est per id quod continet, id quod continetur. Elevare, inquit, o popule Judæorum, de vitis ad virtutes, de infidelitate ad fidem. Consurge, Jerusalem, id est age prænitentiam, quæ bibisti de manu Domini, id est de potestate Domini, calicem iræ ejus. Per calicem iræ ejus debemus intelligere vastationem Romanorum, et magnitudinem tormentorum et afflictionem. Quod per calicem designatur afflictio et tribulatio, Psalmista manifestat, dicens: « Calix in manu Domini vini meri plenus. Et inclinabit, » etc., usque ad illud quod sequitur: « Bibent

omnes peccatores terræ. » (*Psal. lxxv.*) Et Dominus ad Jeremiam: « Sume, inquit, calicem de manu mea, et propinabis cunctis gentibus ad quas mittam te. » (*Jer. xxiv.*) « Usque ad fundum calicem soporis, » id est mortis, « bibisti et potasti usque ad feces, » id est usque ad finem sæculi sustinebis istam captivitatem. Idcirco dicit usque ad fundum bibisti, et usque ad feces: quia post illam captivitatem altera non veniet, eis, manentibus semper in illa.

« Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis quos genuit, et non est qui apprehendat manum ejus, et erigat jacentem, » id est qui operationem ejus roboret, « ex omnibus filiis quos enutrivit. » Quando exierunt de Ægypto, habuerunt Moesen qui sustentavit eos, et oravit pro eis dicens ad Dominum: « Aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me de libro tuo (*Exod. xxxii.*) » Iterum quando ducti sunt in Babylonem, habuerunt Danielem et socios ejus, aliosque prophetas, qui apprehenderunt manum eorum, id est operationem eorum, et sustentaverunt eos suis precibus. In hac vero captivitate ultima, neque sacerdotem, neque prophetam, neque apostolum habent interpellatorem pro se: quia noluerunt eos habere. Apostoli etenim voluerunt manum præbere, id est consolationem quomodo erigerentur; sed contempti ab eis dimiserunt eos, transeuntes ad gentes.

« Duo sunt quæ occurrerunt tibi, » o Jerusalem. « Quis contristabitur super te? » Subaudis, sicut olim contristatus est Jeremias et Daniel; vel sicut contristatus est Christus super te, quando flevit super te, sicut in Evangelio continetur (*Luc. x.*) Duo dicit, et quatuor commemorat, quæ quatuor iterum in duo rediguntur, « Vastitas, » inquit, « et contritio, » quæ unum significant, « et fames, et gladius, » quæ similiter unum sunt, subaudis venient tibi. « Et quis consolabitur super te? » Aut nullus, aut raro invenietur.

« Filii tui projecti sunt, » subaudis de cædibus suis, in omnes gentes ducti captivi « dormierunt in capite omnium viarum, » id est mortui sunt per plateas diversarum gentium, nuda corpora super nudum humum habentes. « Sicut bestia illaqueata, » subaudis sic dormierunt. « O plebs plena indignatione Domini, » id est vindicta Domini, « increpatione Dei tui. » Ubi in Hebræo dicitur dormierunt sicut bestia illaqueata, Septuaginta transtulerunt sicut betasemicocta: quæ herba calore solis cito floscida efficitur. Et alii interpretes dixerunt, sicut oryx illaqueatus, quæ est bestia sacrificio non apta. Et est sensus: Sicut bestia quæ appellatur oryx venatorum reibus illaqueatur, non habens quo fugiat, diuque fatigata inibi revoluta conquiescit: sic filii tui illaqueati sunt vinculis et funibus peccatorum suorum, ubique mortui et interfecti jacent, non habentes auxilium quo iram Domini evadant.

« Idcirco, » subaudis quia non habes consolationem qui sustineat te, « audi hoc, paupercola ebræa

non a vino. » Paupercola vocatur, quia effeminata A erat, et non habebat divitias spirituales.

« Hæc dicit dominator tuus Dominus et Deus tuus, qui pugnavit pro populo suo. » Sæpe pugnavit Dominus omnipotens pro Judæis et multa bona illis præstitit, quæ longum esset per omnia enarrare. « Ecce tuli, » pro eo quod est tollam, « de manu tua calicem soporis, » id est captivitatem mortis. « Fundum calicis indignationis meæ, » subaudis tollam, si pœnitentiam egeris. Prædixit superius captivitatem et miseriam eis futuram, nunc hortatur ad pœnitentiam, dicens : Si, inquit, egeris fructus dignos pœnitentiæ, tollam a te captivitatis malum et iram indignationis meæ. « Non adjicias ultra, » subaudis postquam pœnitentiam egeris, « ut bibas illum, » subaudis calicem, id est ut sustineas tribulationem.

« Et ponam illum » calicem « in manu eorum » regum et populorum, vel dæmonum, « qui te humiliaverunt, » qui pro omnibus quos decipiunt vindictam suscipient. Et in manu eorum dæmonum « qui dixerunt animæ tuæ, Incurvare ut transeamus, » id est subde te vitiis, ut postea requiescamus in te, et conculcemus te. « Et posuisti ut terram corpus tuum, » hoc est, ut terræ adhæreret. Vel sicut calcatur terra, ita calcationi præberes, « et quasi viam, » subaudis dedisti corpus tuum, « transeuntibus » dæmonibus et malignis spiritibus, ut sicut via omnibus patet, ita tu pateres libidini. Quantum ad litteram pertinet, impletum est quod superius dixit : Et humiliabo eos qui te humiliaverunt. Videamus quomodo completum sit. Humiliaverunt eos Chaldæi, humiliati sunt et ipsi a Medis et Persis. Humiliaverunt eos Romani, qui et postea perierunt, et multa mala sustinuerunt. Ita etiam maligni spiritus qui eos humiliaverunt suadendo ut crucifigerent Christum, humiliati sunt : quia amiserunt per Domini passionem potestatem quam obtinebant in toto mundo, et in die iudicii humiliabuntur adhuc, cum traditi fuerint pœnis inferni. Moritur autem unaquæque anima dum peccat serviendo vitiis, ruit in mortem, et captivatur a diabolo ; dum ergo pœnitentiam agit, elevatur et consurgit in statu bonæ operationis ; et maligni spiritus, qui eam humiliaverant trahendo ad culpam, humiliantur in inferno.

CAPUT LII.

« Consurge, consurge, induere fortitudinem tuam, Sion : induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem civitas sancti. » Isaias propheta, longe ante adventum Domini, prævidens Judæos casuros et ruituros in negationem Christi et infidelitatem, et postmodum plurimos eorum ad fidem venturos, alloquitur eos modo qui post resurrectionem et ascensionem Domini prædicantibus apostolis crediderunt una die tria millia, et altera die quinque millia, et deinceps multa millia (Act. II), ut consurgant de infidelitate ad fidem perfectam, et de terrenis ad cælestia, et dicit : Consurge, o Sion, induere fortitudine tua, quæ cecidisti per negationem ; induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem,

civitas sancti, subaudis Dei templi. Quæ sunt ista vestimenta quibus præcipitur indui ? Fides, spes, dilectio Dei et proximi, castitas, humilitas, cæteræque virtutes quibus vestiuntur et ornantur sancti. Ac si diceret aliis verbis : Desere infidelitatis errorem, et accipe fidem et honorem omnium virtutum, omniaque ornamenta doctrinarum, et esto civitas sancti. Quidam codices habent civitas sancti, quidam civitas sancta, quod utrumque constare potest. Si dixerimus civitas sancti, necesse est ut subaudiamus Dei, quia civitas sancta Dei fuit in patribus, id est omnipotentis Dei. Vel etiam civitas sancti, subaudis templi, quæ in medio sui habebat templum sanctificatum Domino. Civitas eorum sancta dici potest, quia cum omnes gentes idola colerent, hæc sola in orbe terrarum Dei notitiam habebat, et adventum Filii Dei expectabat. Unde et post resurrectionem Domini permanente adhuc primo nomine civitas sancta vocatur, dicente Evangelista : Quia multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, et apparuerunt multis in sanctam civitatem, quæ utique tunc temporis sancta esse non poterat, quia in Filium Dei manus miserat (Matth. xxvii). Inter Jerusalem autem et Sion hoc distat, quia Sion vocabatur arx et civitas David. Jerusalem autem reliqua pars civitatis. Quodque sequitur : « Quia non adjiciet ultra ut pertranseat per te incircumcisus et immundus, » specialiter ad cælestem pertinet Jerusalem, per quam non transit aliquis incircumcisus, id est qui non est purgatus a peccatis, et immundus. Potest et ad præsentem etiam referri Jerusalem, id est Ecclesiam, cum subauditione, ut dicamus quia non pertransibit ultra per te incircumcisus et immundus, si recte custodieris quæ dico. Circumcisio ista spiritualiter est tenenda, et non in uno solummodo corporis membro, sed in omnibus, et sensu, et voluntate, ac cupiditate prava observanda, ut in omnibus sinus purgati et mundi.

« Excute de pulvere » peccatorum, id est ex parte peccato, « consurge » ad pœnitentiam. « Sede » in statu mentis, o « filia Sion captiva, » id est quæ jam captiva teneris, « solve vincula colli tui, » id est vincula peccatorum ac blasphemiarum, ut possis dicere cum Psalmista : « Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. » Non erat tunc filia, sed D captiva tenebatur, id est jam ei imminebat captivitas, quia negando Filium Dei effeminata est, et amisit virginitatem suam. Tunc solvit, Sion, vincula colli tui, de illis dico qui crediderunt, quando prædicantibus apostolis baptizati sunt in nomine Domini Jesu. « Quia hæc dicit Dominus : Gratis venundati estis, et sine argento redimemini. » Gratia, id est sponte et voluntarie, venundati estis diabolo : quia nihil boni acceperunt a Pilato, tradentes Filium Dei morti. Et neque aliquod commodum inde perceperunt, nec aliquod incommodum evaserunt. Ideo autem dicit, et sine argento redimemini, quia sine aliquo lucro et præmio, et sine nostris præcedentibus meritis Filius Dei nos redemit sua gratia et mi-

sericordia. Unde Petrus apostolus dicit : Non auro corruptibili et argento, vel lapide pretioso redempti estis de vana vestra conversatione, sed pretioso sanguine Jesu Christi (*I Petr. 1*). »

Quia hæc dicit Dominus : « In Ægyptum descendit populus meus in principio, » hoc est in Jacob, « ut colonus esset ibi, » id est ut incoleret terram Gessen. « Et Assur. » hoc est Assyrius populus veniens cum Nabuchodonosor. « Absque ulla causa calumniatus est eum, » postquam illi introierunt in terram suam. Et est sensus : Ægyptii quidem voluerunt tenere populum meum in servitute, ob hujuscemodi videlicet causam, quia liberaverant eum de penuria famis. Et revera, juste videbantur ex parte agere; sed ego liberavi eum educendo per desertum in terram sibi ante promissam. Et si deliquit contra Assyrium, ut eum expelleret a proprio solo, et calumniaretur eum, id est ut opprimeret illum, et occasionem quæreret nocendi. Moraliter autem Ægyptus, quæ interpretatur tenebræ vel mœror, significat hunc mundum. Genus ergo humanum in principio, hoc est in primo parente nostro, descendit in hunc mundum, ut colonus esset ibi. Juxta quod Psalmista dicit : « Incola ego sum apud te, et peregrinus (*Psal. xxxviii*). » Sed diabolus absque ulla causa calumniatus est eum, id est sine causa quæsivit decipere eum, quia nihil ei commiserat. Genus ergo humanum propter hoc dico colonum hic esse, quia, si non peccasset suadente diabolo, completo numero electorum, statim transiret de terreno paradiso ad gaudia æternæ quietis.

« Et nunquid mihi est hic, dicit Dominus? » Quasi diceret : Quid memor hic in Judæa amplius, cum pauci ibi sint in me credituri? Pergam ad gentes, « quoniam ablatus est populus meus gratis de terra sua, » vel a Deo ablatus est male vivendo.

« Dominatores ejus, » subaudis populi decem et duarum tribuum, « inique agunt, dicit Dominus, et jugiter tota die nomen meum blasphematur, » subaudis in Synagogis eorum, sicut beatus Hieronymus dicit, quod ter quotidie in synagogis suis maledicunt Dominum omnesque Nazarænos ejus, vel etiam in gentibus blasphematur, secundum illud : Per vos nomen Dei in gentibus blasphematur. Dum enim illi prava opera in conspectu gentium adimplebant, deridebatur nomen Dei et religio Dei. Et quando propter peccata sua ducebantur in captivitatem, et tradebantur in manus hostium, dicebant Ægyptii, Moabitæ et Idumæi, aliæque gentes vicinæ eorum (*Rom. 11*) : Ubi est nunc Deus eorum? Modo apparet majoris potestatis et virtutis esse deos nostros, quam illorum sit, qui non valet eos protegere ab hostibus et gubernare. Dominatores ejus, inquit, inique agentes, debemus intelligere reges et principes, sacerdotesque necnon et scribas et Phariseos, ob quorum peccatam populus traditus est in direptionem.

« Propter hoc, » subaudis quia blasphemor a Judæis, « sciet populus meus, » omnes fideles et credentes, « nomen meum in die illa, » hoc est in tempore incarnationis mex, « quia ego ipse qui loque-

A bar » per patriarchas et prophetas, « Ecce adsum » per incarnationis mysterium. Populum suum appellat illum, de quod dixit angelus ad Joseph : « Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum (*Matth. 1*). » Isæ est dies, de quo dicit Dominus in Evangelio : « Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum (*Joan. viii*). » Nomen ergo ejus sciunt omnes credentes, quia ab ipso Christiani vocantur.

« Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis : Sion regnabit Deus tuus. » Quidam codices habent : annuntiantes et prædicantes pacem, sed falso scriptum est. Ordo ergo verborum iste est : Quam pulchri pedes, subaudis Christi, annuntiantis et prædicantis super omnes pacem! Montes duobus modis possumus intelligere, vel secundum litteram montes Judæorum, super quos sæpe Dominus prædicavit positus in carne, in quibus et turbas refecit : vel, quod melius est, apostolos, qui fuerunt montes propter altitudinem virtutum : super quos Dominus prædicavit, quia sub ipsis cordibus eorum sedebat, dicens : Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et de quibus in Psalmo dicitur : « Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis (*Psal. lvn*). » Seipsum ergo illis prædicavit et annuntiavit, quia ipse est pax nostra qui fecit utraque unum (*Ephes. 11*), et qui nos pacificavit Deo Patri. Pedes ergo Christi annuntiantis pacem pulchri sunt : quia pulverem peccatorum non contraxerunt. « Peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr. 11*). » Et : Quam pulchri pedes, inquit, Christi, annuntiantis bonum, vel se vel Evangelium suum : prædicantis salutem, hoc est, redemptionem et præmium vitæ! Et quam pulchri pedes Christi, dicentis : O Sion, hoc est, universalis Ecclesia, regnabit Deus tuus! Vox prophetæ de Filio prædicantis et annuntiantis pacem super apostolos, et dicentis ad Ecclesiam : Regnabit Deus tuus. Vel etiam de apostolis intelligi potest, qui pedes Domini fuerunt, quando per illos discurrendo per universum orbem Evangelium annuntiavit, et est sensus : Quam pulchri, inquit, pedes, id est apostoli, annuntiantis Christi super montes pacem! id est super alios electos per ornamentum illorum. Tale est hoc quod idem Isaias alio in loco dicit : Vox Christi clamantis in deserto per os Joannis. Apostoli ergo pedes Domini fuerunt, et quidquid annuntiaverunt, Christus per ora illorum annuntiavit, ideoque dicit annuntiantis Christi.

« Vox speculatorum tuorum, » subaudis audita est in toto mundo, « levaverunt vocem, » subaudis prædicationis, annuntiantis Evangelium. Sicut in Veteri Testamento prophetæ et sacerdotes appellabantur speculatores, ita in Novo apostoli et prædicatores, quia ipsi d hnt in speculo mentis esse, contemplantes semper cælestia, et ipsi debent vitam subjectorum speculari, et insidias atque adventum hostium malignorum videlicet annuntiare. Istorum enim

speculatorum vox in omnem terram audita est, et A in fines orbis terræ verba eorum resonaverunt. Et bene dicit levaverunt vocem, quia de sublimioribus locuti sunt. Unde et sequitur: « Simul laudabunt, » subaudis Dominum omnes apostoli et omnes prædicatores: « quia oculo ad oculum videbunt, » id est facie ad faciem, « cum converterit Dominus Sion, » id est cum adduxerit ad fidem suam Ecclesiam. De illis loquitur oculis de quibus dicit Psalmista: « Oculi mei semper ad Dominum (Psal. cxlv). »

« Gaudete et laudate simul, deserta Hierusalem, quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem. » Alloquitur modo primitivam Ecclesiam, quæ credidit ex Judæis: et consolatur eam de multitudine gentium, quæ in locum Judæorum qui in infidelitate permanserunt, successit. Ducto B populo in captivitatem a Romanis, et succensis urbibus, aut rarus, aut nullus habitator remansit ibi ex Judæis. Sed Ecclesia quæ quondam fuit in eis, reparata est ex numero gentium ad fidem venientium, insuper et multiplicata est. Unde et dicitur eis qui ex ipsis crediderunt, apostolis videbunt et apostolicis viris, qui salvati sunt de manibus Romanorum, a quibus et Evangelium prædicatum est in gentibus. Gaudete et laudate (inquit), deserta Hierusalem, id est Ecclesia primitiva ex Judæis, et credentes qui derelicti estis a captivitate fratrum: quia consolatus est Dominus populum suum credentem in se, per adventum Spiritus sancti, et ex multitudine gentium convenientium ad fidem: et redemit Hierusalem, hoc est Ecclesiam universalem sanguine suo. Licet enim apostoli et credentes ex Judæis dolerent perditionem fratrum suorum in errore permanentium: magnam tamen lætitiā exinde perceperunt, quod ea quæ in Judæis perierant, ex gentibus restaurabantur.

« Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, » id est revelavit Filium suum in oculis mentium et cordium omnium gentium per prædicationem apostolorum, quando profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante (Marc. xvi). Et quomodo Filium suum revelavit per apostolorum prædicationem? quia consolatus est populum suum credentem in se, tam ex Judæis quam ex gentibus: et redemit Hierusalem sanguine Filii sui, hoc est Ecclesiam. Unde et sequitur: « Et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri, » id est Dominum Jesum Christum. Brachium Dei Patris et salutare Filius est, sicut diximus, quia per ipsum cuncta creavit, ut Joannes dicit: « Omnia per ipsum facta sunt (Joan. i). » Et per ipsum decrevit genus humanum salvare. Quod brachium vel salutare Dei Patris non viderunt omnes gentes, vel omnes fines terræ in præsentia corporali: sed mente et contemplatione cordis visuri sunt eum omnes homines in die judicii, boni et mali: quia illi dedit Pater omne judicium (Joan. v).

« Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. » Hæc verba referunt Judæi ad illud tem-

pus, cum permittente Cyro regressi sunt in Hierusalem cum gloria, sub Zorobabel et Esdra, ferentes secum vasa Domini quæ abstulerat Nabuchodonosor in Babylonem, et in quibus potabat Balthasar cum interfectus est ab ipso Cyro et avunculo ejus Dario. Præcipiturque illis ut mudent se per pœnitentiam, qui debent vasa Domini afferre in Hierusalem. Et promittitur quia non exhibunt in fuga neque in tumultu a Chaldeis, sicut quondam ab Ægyptiis. Hæc quidem Judæi autumant, sed melius est ut ad apostolos et ad primitivam Ecclesiam referamus, quibus præcipitur ut exeant de Hierusalem et transeant ad gentes, dicente ad eos Domino: « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii). » Ante enim quam Romani advenirent super eam, divinitus procuratum est ut apostoli per omnes gentes divisi essent, et credentes inibi commorantes transirent ad partes regni Agrippæ, qui pacem habebat cum Romanis: sancto Spiritu hoc illis revelante, alloquitur eos sermo divinus, et dicit: Recedite, apostoli de Hierusalem, exite inde ne involvamini peccatis, pollutum nolite tangere, hoc est cum Judæis pollutis morte et sanguine Filii Dei nolite societatem habere; quia « qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea (Ecc. iiii). » Unde et ipsi apostoli dicunt: « Quia indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. ii). » Sequitur ergo, et dicitur ad eosdem: « Exite de medio ejus, » hoc est de medio Hierusalem, ne peccatis eorum involvamini. « Mundamini, » subaudis a vitiiis, apostoli: « qui fertis vasa Domini. » Ipsi fuerunt vasa Domini, quia in illis habitavit per fidem et dilectionem: de quorum numero ad unum loquitur: « Vas electionis mihi est, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus (Act. ix). » Possumus etiam dicere, quæ vasa Domini armatura sit spiritualis, quam debet unusquisque fidelium in mente ferre, de qua et apostolus loquitur: « Injuite vos armatura Dei, ut possitis resistere in die malo (Ephes. vi). » Et quæ sit ista armatura, in subsequentibus manifestat, hoc est, lorica justitiæ, et clypeus fidei, et galea salutis, et ad ultimum gladius, quod est verbum Dei.

« Quoniam non in tumultu, » hoc est in timore vel pavore, « exhibitis » a Judæis: « nec in fuga properabitis » ex Ægypto filii Israel. Licet apostoli flagellati et cæsi essent a Judæis in synagogis, tamen non recesserunt ab eis ut fugientes, sed quasi in pace victores existentes. « Præcedet enim vos Dominus, » subaudis ad gentes, sicut vobis promisit, dicens: « Ecce præcedet vos in Galilæam. » « Et congregabit vos Deus Israel » in unum ovile (Math. xxviii), ex Judæis, scilicet et gentibus unam Ecclesiam constituens: sicut ipse dicit: « ut fiat unum ovile et unus pastor (Joan. x). »

« Ecce intelliget servus meus, » id est Filius meus, voluntatem meam, « et exallabitur » post resurrectionem suam in cordibus gentium apostolorum

suorum prædicatione; vel etiam exaltabitur de sepulcro ad cælos, de morte ad vitam: « et elevabitur » super omnes cælos: « et sublimis erit valde, » sedens in gloria pristinæ majestatis. Filius Dei secundum humanitatem servus appellatur, quia cum in « forma Dei esset, humiliavit semetipsum, factus obediens Patri usque ad mortem (*Philip. II*); » et quia hoc egit, exaltavit illum Deus Pater ad dexteram suam, dans illi nomen quod est super omne nomen, ut Filius Dei dicatur.

« Sicut obstupescerunt [obstupuerunt], » id est sicut admirati sunt « super te multi, » subaudis ante passionem tuam, videntes signa et miracula a te fieri, « sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, » tempore passionis, videntes eum conspui et flagellari, atque ad ultimum crucifigi; « et forma ejus, » id est species ejus, subaudis sine honore erit « inter filios hominum. » Vox Dei Patris ad Filium. Isto in loco non servatur ordo historię. Superius enim locutus est Propheta ex persona Dei Patris de ascensione Filii Dei, modo revertitur ad passionem illius. Et quæstio hic oritur quare dicat Psalmista: « Speciosus forma præ filiis hominum (*Psal. xxxiv*). » Cum hic dicat Deus Pater per prophetam, quod inglorius erit aspectus ejus inter filios hominum? Quæ quæstio hoc modo solvitur, quia non est referenda ista dehonestatio ad faciem et vultum illius: sed ad ignominiam passionis. Dum enim viderent Dominum conspui, crucifigi, et inter iniquos reputari: illi qui videntes miracula ejus ante passionem dixerunt: Quis est hic? putaverunt non esse illum Filium Dei, sed despectum et novissimum virorum.

« Iste asperget, » id est lavabit sanguine suo « gentes multas. » In Veteri Testamento, aspergebatur populus sanguine agni, sed non mundabatur a peccatis. Veniens autem Filius Dei et effundens sanguinem suum pro nobis, mundavit omnes credentes, qui prædestinati erant ad vitam. Congruè ergo dicitur asperget gentes multas, et non omnes; quia non aliis profuit passio illius, nisi qui fidem ejus receperunt, et baptizati sunt in nomine sanctæ Trinitatis. « Super ipsum continebunt reges os suum, » id est sapientes hujus sæculi, Plato, Aristoteles, et cæteri carnalia sapientes, qui se et alios videbantur regere. Prædicantibus apostolis Evangelicam doctrinam, omnis sapientia humana, omnis eloquentia mundana quievit, et fides Christi per Evangelii gratiam longe lateque diffusa est. Et quare hoc actum sit, in subsequentibus manifestatur, cum subjungitur: « Quia quibus non est narratum de eo, » subaudis a patriarchis et prophetis, « videbunt, » id est intelligent cum pro redemptione generis humani venisse, « et qui non audierunt » prophetas ante adventum illius, « contemplati sunt eum » fide et desiderio. Per istos quibus narratum non est de adventu Domini a prophetis, et qui antea non audierant, debemus intelligere gentes, de quibus ipse dicit: « Beati qui non viderunt, et crediderunt. (*Joan. xxvi*). » Prædicante enim Domino in carne

A perpauci gentilium viderunt ejus præsentiam, tamen postea contemplati sunt eum fide et dilectione.

CAPUT LIII.

« Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? » Ex persona omnium prophetarum loquitur modo Isaias ad Dominum, quod pauci ex Judæis extiterint qui verum crederent hoc esse, quod ab illis audierunt de adventu Filii Dei, et ideo dicit: Quis credidit auditui nostro? Quis isto in loco pro raritate ponitur? Et est sensus: Licet nos hæc omnia superius dicta prædixissemus, quis Judæorum credidit auditui nostro, hoc est, quis putat ea esse vera quæ a te de adventu Filii tui percipimus? Brachium, id est Filius Dei Patris, cui revelatum est, hoc est cui manifestatus est ut in eum crederet?

« Et ascendet sicut virgultum coram eo, » id est coram Deo Patre, « et sicut radix de terra sitiens. » Bene dicit ascendet brachium Dei Patris sicut virgultum coram eo, id est voluntate ipsius Dei Patris, sicut ipse dixit: Exivi a Patre et veni in mundum (*Joan. xvi*), ut demonstraret nativitalis ejus ascensum, quomodo homo factus, exaltatus sit resurgendo a mortuis, et ascendendo ad cælos, et quomodo prædicatione apostolorum nomen ejus super omnes gentes sit exaltatum. Istud est virgultum et radix, de quo alio in loco dicit Isaias: « Exiet virga de radice Jesse (*Isa. II*), » hoc est, Christus de virgine Maria, quæ fuit orta de progenie David. Quod autem dicit, et sicut radix de terra sitiens debemus intelligere ipsam virginem, cujus uterus sitiens fuit, quia non fuit de humano et virili semine humectatus. Quodque sequitur, « non est species ei neque decor, et vidimus eum, et non erat species, » subaudis in eo, vox prophetæ est ex persona sua et omnium prophetarum, qui omnia per Spiritum sanctum cognoverunt quæ in Domino Jesu Christo erant complenda; vel qui Domino veniente in carne crediderunt. Sed quæstio isto in loco non modica oritur: Quare dicat Isaias propheta, Non est species ei neque decor, cum Psalmista præcinat de illo, quod ipse sit speciosus forma præ filiis hominum (*Psal. xlii*)? Quæ quæstio hoc modo solvitur: Ideo non erat ei species neque decor, quia plenitudo divinitatis, quæ in ipso latebat, extrinsecus non apparebat; vel quantum ad ipsos pertinebat qui ei contumeliam inferebant, omnem speciositatem habebat amissam. Videamus ergo per singula quid dicendum sit, licet ex persona prophete sociorumque ejus hæc dicta sint. Non est species ei, neque decor. Dum flagellaretur Deus, dum conspueretur, et dum cætera opprobria sustineret, videbatur a Judæis non habere speciem, neque decorem, quia divinitatis potentia intrinsecus latebat. « Et vidimus eum per Spiritum » sanctum mente ego et socii mei qui ante fuimus, et apostoli qui præsentibus fuerunt. Et non erat aspectus, subaudis in eo tempore passionis, « et desideravimus eum, » subaudis videre ego et socii mei prophete qui eum præcessimus.

« Despectum, » a Judæis, « et novissimum virorum, » id est pro nihilo deputatum; « virum dolorum et scientem infirmitatem, » subaudis patienter ferre: « et quasi absconditus vultus ejus et despectus, » id est claritas divinitatis ejus absconsa. Cum dicit desideravimus eum videre, sicut erat despectus a Judæis, et pro nihilo deputatus, jungit se Patribus Domini adventum præcedentibus qui eum nimio amore desideraverunt videre, de quibus et Dominus dixit apostolis: « Amen dico vobis: quod multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt (*Matth. xiii*). » « Et Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum (*Joan. iii*). » Unde David magno succensus amore videndi eum in carne, dixit: « Excita, Domine, potentiam tuam, et veni (*Psal. lxxix*), » per incarnationis mysterium. Et Isaias: « Utinam dirumperes cælos et descenderes (*Isa. lxiv*). » Quod autem sequitur, desideravimus eum videre virum dolorum, id est positum in dolore et scientem patienter ferre infirmitatem, non dubitative credendum est sustinuisse eum dolorem passionis, sicut quidam hæreticorum dixerunt, sed sicut in veritate verum corpus habuit, ita in veritate maximum dolorem passionis sensit secundum humanitatem, divinitas autem sine dolore mansit. Unde et dixit nocte qua comprehensus est: « Tristis est anima mea usque ad mortem (*Matth. xxvi*). » « Unde, » subaudis qua absconditus erat vultus divinitatis ejus, « nec reputavimus eum » esse Filium Dei. Ex persona Judæorum qui postea ad fidem venerunt loquitur, et sua omniumque prophetarum.

« Vere languores nostros, » id est peccata nostra « ipse tulit, » subaudis a nobis, velut medicus infirmitatem ab ægroto, non ut ipse in se acciperet, sed ut curaret, « et dolores nostros, » id est peccata « ipse portavit » in corpore super lignum: « et nos putavimus eum quasi leprosum, » id est peccatorem, « et percussum a Deo » propter sua peccata « et humiliatum. » Vox illorum est quod post Domini ascensionem crediderunt prædicantibus apostolis, et compuncti ad pœnitentiam dixerunt: « Quid faciemus, viri fratres (*Act. ii*)? » Prosequitur ergo propheta, et dicit:

« Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, » subaudis non suas sicut ipse dicit in psalmo: « Foderunt manus meas et pedes meos (*Psal. xxi*). » « Attritus est, » id est infirmatus, vel adductus est morti « propter scelera nostra. » Sustinuit enim pro nobis maledictum, ut nos liberaret a maledicto; « disciplina pacis nostræ super eum, » id est flagellum quod debuimus suscipere ipse suscepit, ut nos pacificaret Deo priori, et sanctis angelis: « et livore ejus, » id est vulnere virgarum et plagarum ejus, « sanati sumus » a peccatis. Ille enim passus est pro nobis ut nos pacificaret Deo, quia « ipse est pax [nostra qui fecit utraque unum (*Ephes. ii*). »

« Omnes nos quasi oves erravimus » tradentes

A eum morti, et indigemus misericordia ejus, juxta illud Apostoli: « Non est distinctio. Omnes enim peccaverunt, et egent gratia Dei (*Rom. iii*). » Unde et sequitur, « unusquisque in viam suam, » id est in actionem suam « declinavit: » vel etiam a via rectitudinis, quæ est Christus. Ipse est enim via, veritas, et vita. A via enim declinaverunt quando dixerunt Christo: Samaritanus es tu et dæmonium habes; et quando declaraverunt illum crucifigi, et Barabam dimitti (*Joan. viii*). « Et Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, » id est tradidit eum pro peccatis nostris, ut quod nos propter imbecillitatem nostræ fragilitatis ferre non poteramus, ipse Deus pro nobis portaret, non ut ipse portaret peccata nostra ad hoc ut peccatum haberet quia sine peccato mansit: sed sicut medicus accipit infirmitatem ægroti auferens ab illo, non recipiens in se. Unde dicit Apostolus: Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus Pater (*Joan. x*), hoc est hostiam pro peccato.

« Oblatus est, » subaudis a seipso, non in altari holocaustorum, sed in ara crucis, « quia ipse voluit; » sed dicit in Evangelio: Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam; et: Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam. Oblatus est ergo non pro suis, sed pro nostris peccatis, quia ipse voluit, « et non aperuit os suum: » subaudis tempore passionis interrogatus a Pilato vel ab Herode, ne videretur reluctari. Nam interrogatus a Pilato, pauca respondit quando dixit Pilatus: « Mihi non loqueris (*Matth. xxvii*)? » Et ad Herodem missus, dum interrogaretur ab illo, perpauca ei locutus est. Poterat enim, si voluisset, se excusabilem reddere a culpa, sed noluit, ne salus passionis illius differretur, quia nisi ipse crucis patibulum sustinisset, genus humanum æterna morte teneretur obnoxium. « Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet et non aperiet os suum. » Ipse qui oblatum est Pilato quia voluit et non respondit sæpius interrogatus, ne utilitas passionis differretur, excusans se a culpa, ipse etiam ductus est ad immolandum propria voluntate sicut Apostolus dicit, « Etenim pascha nostrum immolatus est Christus (*I Cor. v*). » Sicut ergo agnus coram tondente se tacet, non emittens balatum, sic ipse dum injuste damnaretur obmutuit. Iste est enim verus agnus in cujus figura populus Israeliticus agnum comedit egrediens ex Ægypto. Ipse est agnus qui tollit peccata mundi, sicut Joannes Baptista dixit (*Cap. i*), et quem Joannes Evangelista in Apocalypsi sua dicit se vidisse occisum (*Apoc. xii*). Agnus dicitur Christus, propter innocentiam et mansuetudinem. Ipse enim carne sua et sanguine spiritualiter nos reficit, et vellere suo vestit, hoc est protectione munit. Quidam codices habent: Et quasi agnus coram tondente, id est percutiente se, obmutescet, quod non discrepat a fide. Licet congruentius dicatur tondente. Dum enim tuaderetur, id est flagellaretur a militibus præsidis,

non legitur respondisse aliquid, sed tacuisse veluti agnus dum tunditur ac flagellatur a pastore. Et quia injuste damnatus patienter omnia sustinuit: hæc ad gloriam ei contigerunt quæ subsequuntur.

« De angustia » inquit, passionis « et de iudicio » injusto Judæorum « sublatu est, » id est abstractus est, tertia die resuscitatus a mortuis, quando ei secundum humanitatem data sunt omnia in potestate cœlestia et terrestria. Sequitur: « Generationem ejus quis enarrabit? » Nullus. Dupliciter hoc intelligi potest, vel de divina ejus generatione dictum, de qua ipse per sapientiam dicit: « Ante omnes colles generavit me (*Prov. viii*): » vel de humana de qua dicit Maria ad angelum: « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? » Et angelus: « Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (*Luc. i*). » Quis enim hominum valet comprehendere quomodo summus et vivificator Spiritus Deus in utero carnis nostræ mortalitatis assumpserit? Nemo. Incomprehensibilia sunt omnipotentis Dei iudicia, et investigabiles viæ ejus. Quod autem subjungit, « quia abscisus est de terra viventium, » ad superiora pertinet ubi dixit: de angustia et iudicio sublatu est. Terra autem viventium isto in loco appellatur conversatio humana a persecutoribus Judæis, qui dixerunt: « Venite mittamus lignum in pane ejus, et eradamus eum de terra viventium (*Hier. xi*). » « Propter scelus populi mei percussi eum, » id est propter peccata populi mei, quem semper mihi habui peculiarem, « percussi eum, » id est percuti eum permisi, ut eum mihi redimeret et liberaret. Percussit enim illum Deus Pater, quando percuti permisit. Tale est et illud: « Percutiam pastorem, » hoc est percuti permittam, « et dispergentur oves (*Zach. xiii*). » Hoc autem quod sequitur,

« Et dabit impios pro sepultura, et divites pro morte sua, » dupliciter intelligi potest. « Dabit Romanis impios Judæos pro sepultura sua (*Matth. xxvii*), » id est pro eo quod eum persecuti sunt usque ad sepulturam, clamantes Crucifige talem, et quia jam mortuo custodes adhibuerunt sepulcro signantes lapidem. Et divites pro morte sua, scribas videlicet et Phariseos, qui divites videbantur esse propter doctrinam legis et prophetarum, tradet Romanis, quia ob invidiam tradiderunt eum morti. Vel aliter: Dabit Deo Patri impios gentiles pro sepultura, qui longe erant a pietate quæ Deus est et dilectione, quia pretium illorum mors Christi fuit, et nisi ipse mortuus esset et sepulture traditus, et tertia die resurrexisset, nequaquam gentes salvarentur. Similiter divites Judæos, qui crediderunt prædicatione illius vel prædicatione apostolorum ejus, dedit Deo Patri pro morte sua per fidem et operationem, qui antea possidebantur a diabolo. Et idcirco hoc faciet « eo quod iniquitatem non fecit, » id est peccatum, vel contra legem, « nec dolus fuerit in ore ejus. » Quidquid contra legem agit, iniquitas est. Unde et apud Græcos nemois dicitur lex. Anomia autem quid-

A quid sine lege est vel contra legem. Dominus autem neque in cogitatione, neque in locutione, vel opere, iniquitatem fecit, quod de alio quolibet homine non potest veraciter dici. « Non est enim homo super terram qui faciat bonum et non peccet (*Eccl. vii*), » vel si unius diei fuerit vita ejus super terram.

« Et » hoc factum est, id est pro nobis mortuus est, « quia Dominus » Pater « voluit contere eum in infirmitate » carnis quam assumpsit. Ideo autem dicit: Dominus Pater voluit contere eum, quia ipse præmisit eum occidi: « si posuerit » ipse Filius Dei « animam suam, » id est vitam suam « pro peccato » humani generis, « videbit semen longævum » in cordibus fidelium, id est verbum Evangelii quod æternum est, quia alia lex ei non succedet, de quo semine dicit ipse in Evangelio: « Exiit qui seminat seminare semen suum (*Luc. viii*). » Vel etiam videbit semen suum, qui sunt omnes credentes, quia æternaliter cum ipso regnabunt. « Et voluntas Domini » Patris « in manu, » id est in operatione « ejus » et virtutibus « dirigetur, » hoc est perficietur. Voluntas Dei Patris fuit ut redimeret genus humanum per sanguinem Filii sui, sicut ipse dixit: « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui (*Luc. iii*), » id est in quo beneplacitum meum posui.

« Pro eo quod laboravit anima ejus, » subaudis in populo Judæorum prædicando, miracula faciendo, et mortem etiam pro eis sustinendo, sed illi noluerunt converti ad eum per poenitentiam, « videbit, » subaudis ecclesias in toto orbe fabricatas loco Judæorum, « et saturabitur, » id est delectabitur fide et bonis operibus credentium. Cibus enim et potus omnipotentis Dei fides est electorum. Sicut ipse dixit discipulis quando cum muliere Samaritana loquebatur sedens super fontem: « Cibus (inquit) habeo manducare que vos nescitis (*Joan. iv*). » Hoc autem dixit de fide Samaritanorum, qui in eum crediderunt. « In scientia, » id est in doctrina « sua justificabit ipse justus servus meos » Judæos « multos, » subaudis et non omnes, quia multi vocati sed pauci electi (*Matth. xx*), « et iniquitates eorum ipse portabit » per gratiam suam, quas ipsi portare non poterant, et quarum pondere premebantur. Justus est Filius Dei, quia peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*Matth. xvii*). Unde et Judas traditor: Peccavi (inquit) tradens sanguinem justum. Et uxor Pilati: Nihil tibi et justo illi. Hanc justitiam non accepit ipse ex tempore, sed secundum divinitatem, qua æqualis est Patri et unius divinitatis ac potentiae, non secundum humanitatem nostræ fragilitatis. Servus autem Dei Patris est similiter secundum humanitatem, qua minor est Patre, quia « cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (*Philip. ii*). » Ipse portavit, id est abstulit, iniquitates nostras, id est poenam peccatorum nostrorum sustinuit in corpore suo super lignum, et tulit a nobis peccata, quasi medicus languores ægrotantium. Sequitur.

« Ideo, » subaudis quia passus est pro salute generis humani, et omnia fecit quæ præteritus sermo narrat, « dispertiam » sive dividam « ei plurimos » subaudis, populos. Ut pro una plebe quæ non vult in cum credere, possideat omnes gentes. Juxta quod ei a Patre per Psalmistam dicitur : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. 11). » Unde et sequitur : « Et fortium spolia dividet, » subaudis discipulis suis. Prædam ergo fortium apostolis suis tradidit, quando populos qui sub potestate diaboli erant abstulit ab eo, et illis divisit ut unus illorum præesset uni populo, alius alii. Sicut Petrus præfuit Judæis credentibus, Paulus gentibus, Joannes et Andreas Achaicis, Thomas Indis, et cæteri cæteris. Videamus quid de B. Paulo apostolo longe ante dictum sit : « Benjamin, inquit, lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia (Gen. XLIX). » Et de omnibus apostolis : Lætabuntur coram te, sicut exsultant victores capta præda quando dividunt spolia, in toto orbe ecclesias sibi dividentes. Et quare flet istud? « Pro eo quod tradidit » ipse Filius Dei « in mortem animam suam, » id est vitam suam, « et cum sceleratis » latronibus « reputatus est, » non a Deo Patre neque sanctis, sed a persecutoribus Judæis, ut illud alio in loco : et cum iniquis reputatus est. « et ipse peccata multorum tulit » sanguine suo, et baptismi regeneratione, ac fide illorum, « et pro transgressoribus » Judæis, sive persecutoribus « rogavit » dicens, dum penderet in cruce : « Pater, ignosce illis (Luc. XXIII). » Sicut enim in Evangelio Nazarenorum habetur, ad hanc vocem Domini multa millia Judæorum astantium circa crucem crediderunt.

LIBER TERTIUS.

CAPUT LIV.

« Lauda, sterilis, quæ non paris : decanta laudem et hinni, quæ non pariebas. » Hactenus locutus est Propheta de nativitate Domini, passione, et resurrectionis gloria ; nunc vero revertitur ad vocationem gentium, et ad eos qui in eum crediderunt tam ex Judæis quam ex gentibus. Sterilis isto in loco appellatur gentilitas specialiter, quæ Deo filios spirituales non generabat ; quia non habebat legem, non prophetas, non patriarchas : et quæ modo plures filios Dei generat quam Synagoga, quæ putat se Deum virum habere. Potest etiam Ecclesia, quæ in Judæis deserta erat, sterilis appellari, quia Domino adveniente filios ejus non pariebat, ut ad utramque Ecclesiam tam ex Judæis quam ex gentibus referamus hoc : secundum quod egregius predicator suis in verbis ostendit. Assumens enim testimonium de Isaia quod nunc habemus præ manibus, ad reprobationis retulit filios ad Ecclesiam de gentibus, sive ex utroque populo congregatam : quæ deserta et derelicta erat a Deo ac sterilis permanebat, non habens virum Deum omnipotentem : Lauda (inquit) Creatorem tuum et Redemptorem nostrum, Ecclesia sterilis, tam ex Judæis quam ex gentibus : quia modo incipies Deo filios parere. Decanta Salvatori tuo, et hinni, id est magnifice gaude, quæ non pariebas Deo filios. Pro magnitudine gaudii alludit ad hinnitum equi tendentis ad victoriam, prædicens quare præcepit ei exsultare et laudare Dominum. « Quoniam multi filii desertæ, » subaudis Ecclesie gentium, quæ quondam a Deo derelicta est, « quam ejus, » id est Synagoge, « quæ habet virum, dicit Dominus ; » hoc est quæ putat se habere virum Deum omnipotentem. Et hoc notandum, quia cum dicitur : plures filii desertæ quam ejus quæ habet virum, non penitus excluditur a partu Synagoga : quia ipsa in apostolis et per apostolos multos filios Deo genuit, sed maxima multitudo gentium ei præfertur.

« Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculum

tuorum extende, ne parcas : longos fac funiculos uos, et clavos tuos consolida. » Qui superius dictum est : Lauda, sterilis, quæ non paris, et cætera quæ ibi dicuntur : modo iterum dicitur ut dilatet tentorium suum ad similitudinem tabernaculi Mosi, et ut omnia habens quæ illud tabernaculum habuit, amplificet ea et amplius corroboret. Tabernaculum Mosi, quod habuit centum cubitos in longitudine, et quinquaginta in latitudine, et quod habuit saga et pelles rubricatas et hiacynthinas funiculosque et clavos sanctam Ecclesiam significabat. Qui in tabernaculis commorantur, de loco ad locum transeuntis ad domum tendunt et ad terram promissam, sicut Judæi fecerunt. Et sancti in præsentis sæculo in tabernaculis habitant, hoc est in ecclesiis, quia peregrini et advenæ sunt in hoc sæculo. Sicut dicit Psalmista : « Incola ego sum apud te et peregrinus (Psal. CXVIII), » tendentes ad domum, de qua idem Psalmista dicit : « Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (Psal. XXVI). » Et ad terram repromissionis de qua dicit etiam ipse : Credo videre bona Domini in terra viventium. Et de qua Dominus in Evangelio : « Beati (inquit) mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v). » Sancta ergo Ecclesia locum tentorii sui dilatatum habet, quia ad orientem et ad aquilonem, ad occidentem et ad meridiem, Ecclesie in Christi nomine dilatatae sunt. Pelles sanctæ Ecclesie sunt prædicatores et prælati qui eam protegunt ab æstu vitiorum et dæmonum, et ab omnibus adversis. Habebat tabernaculum (sicut diximus) saga cilicina, per quæ designantur poenitentes : quia cilicium habitus poenitentia est ; habebat rubricatas pelles, per quas designantur martyres ; habebat et hiacynthinas, per quas designantur omnes pallorem abstinentiæ gestantes ; habebat etiam funiculos, per quos designantur præcepta divina ; habebat clavos quibus extendebantur funes, et firmabatur omne tabernaculum : per quos possumus intelli-

gere intellectum et rationem; quibus firmantur divina præcepta, videlicet ratione et intellectu: quando ea quæ rationabiliter intelligimus, rationabiliter opere adimplemus. Dicit ergo ad sanctam Ecclesiam: O Ecclesia, dilata locum tentorii tui per quatuor mundi climata, nec concludaris uno angulo solummodo Judææ. Et pelles, hoc est prædicatores tuos extende et diffunde per orbem terrarum: Ne parcas, neque cesses multiplicare eos, quatenus illorum munimine tuearis ab astu dæmonum. Longos fac funiculos tuos, id est longe extende prædicationem tuam, et præcepta divina elonga, et clavos tuos consolida, id est intelligentiam et rationem tuam confirma et corrobora. Sequitur:

« Ad dexteram enim et sinistram penetrabis, » hoc est omnes gentes possidebis, vel etiam prospera sustinebis, et hic et in futuro prævalebis: quia nec prosperis elevaberis, nec adversis deprimeris. Possumus etiam per dexteram et sinistram utramque vitam accipere, præsentem scilicet atque futuram: ut per sinistram intelligamus præsentem vitam, et per dexteram æternam. Juxta quod Sapientia dicit: « In dextera ejus longitudo dierum, in sinistra vero divitiæ et gloria (Prov. v.) » Sancta Ecclesia in sinistra, hoc est in vita præsentem, divitias habet et gloriam: quia habet scientiam et intelligentiam divinorum eloquiorum, quæ sunt divitiæ spirituales: et habet virtutem bonorum operum per quas glorificatur in gentibus. In dextera vero habet longitudinem dierum et vitæ, quia postponens præsentiam, ad futura festinat: in quibus æternaliter cum Domino est mansura, et gaudiis æternis fruitura. Quodque subjungitur: « et semen tuum gentes hæreditabit, » dupliciter intelligi potest, vel de semine Evangelii de quo dicitur in Evangelio: Exiit qui seminat seminare semen suum: vel etiam de apostolis qui a Deo seminati sunt, et de quibus Isaias: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset. Semen ergo Ecclesiæ (quod est evangelica doctrina, vel apostoli) gentes modo hæreditant, quia omnia quæ possidet Christus (qui est caput Ecclesiæ) possidet et hæredit Ecclesia, quæ est corpus illius. « Et civitates desertas inhabitabit, » hoc est gentes, sive Ecclesias, vel animas a Deo derelictas inhabitabit.

« Noli timere, » Ecclesia gentium, « quia non confunderis neque erubesces: non enim te pudebit, » subaudis fuisse aliquando te derelictam a viro tuo: « quia confusionis tuæ adolescentiæ oblivisceris, » dum veneris ad fidem, et receperit te vir tuus, « et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius. » Alloquitur modo omnipotens Deus Ecclesiam de gentibus ad fidem suam venientem, quam legitur dereliquisse in ædificatione turris Babel. Sed quæstio isto in loco oritur. Quare dicat hic: quia viduitatis tuæ non recordaberis amplius, cum superius dixerit illam sterilem fuisse et non habere virum, et plures filios generare quam Synagogam quæ putabat se virum habere? Quæ quæstio ex verbis Domini loquentis per Zachariam prophetam potest solvi. Dici-

tur enim ibi: Et assumpsi (inquit) mihi duas virgas, unam vocavi decorem, et alteram vocavi funiculum (Zach. xi). » Per duas virgas vult intelligi duas plebes, gentium et Judæorum. Per unam quam appellavit decorem, intelligitur gentilitas, quam elegit in Noe et filiis ejus. Per alteram vero quam appellavit funiculum, ostenditur plebs Judaica, quam elegit Deus omnipotens in ædificatione turris in familia Heber, in Abraam. Unde et dicitur in subsequentibus: Et succidi (inquit) a cultu meo et gratia virgam quæ appellatur decus, et adhæsi mihi virgam quæ vocabatur funiculus. In confusione enim linguarum abjecta est gentilitas a viro suo usque ad tempus incarnationis ejus, et electa est plebs Judaica. Ideoque illa dicitur esse vidua et sine viro, et ista dicitur habere virum. Unde et Moses dicit in canticum Deuteronomii (Cap. xxxii): Cana divideret Altissimi gentes, cum separaret filios Adam, ad turrim Babel, constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei, vel juxta numerum filiorum Israel. Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus. Constituit enim terminos populorum juxta numerum angelorum Dei, quia unicuique genti angelum prælatum posuit. Ideo autem dicit: Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius, quia quando a Deo derelicta est in ædificatione turris, adhuc quasi adolescens et juvenula erat. Sed licet longo tempore opprobrium viduitatis suæ sustinisset postquam venit ad fidem, confusionem omnem deposuit, sociata jam proprio viro per fidei copulam et dilectionis. Et hoc quare? In subsequentibus manifestatur:

« Quia dominabitur (inquit) tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus, » id est militiarum, vel angelorum, « et Redemptor tuus sanctus Israel, » qui te redemit sanguine suo. Deus omnis terræ vocabitur non unius solummodo regionis, neque unius solummodo anguli Judææ, sed omnium creaturarum, cælestium videlicet et inferorum.

« Quia ut mulierem derelictam » subaudis a viro, « et mœrentem spiritu, vocavit te » ad fidem suam, ut ei adhæreres, « et uxorem ab adolescentia abjectam dixit Deus tuus. » Mulier derelicta a viro fuit gentilitas, quando amisit virum suum Deum omnipotentem propter idololatriam, et hoc tempore adolescentiæ suæ. Adolescentiam enim habuit gentilitas in filiis Noe et in ædificationem turris.

« Ad punctum in modico dereliquite, et in miserationibus magnis congregabo te. » Quare dicit ad punctum in modico derelictam esse gentilitatem, cum per multa millia annorum servierit diabolo et non adhæserit Creatori suo? quia omnia tempora comparata æternitati Dei, permodica et parva sunt. De his ergo misericordiis Domini magnis dicit Psalmista: « Misericordia (inquiens) Domini plena est terra (Psal. xxxii). » « Et misericordia ejus super omnia opera ejus (Psal. cxlv). » Misericordia ergo ejus inenarrabilis fuit, ut nullis nostris præcedentibus

meritis revocaret ad vitam et gratiam suam. Quodque sequitur :

« In momento indignationis meæ, abscondi faciem meam, » hoc est præsentiam meam parumper « a te, » subaudis propter idololatriam tuam, « et in misericordia sempiterna misertus sum tui, » redimens te sanguine meo : « dixit Redemptor tuus Dominus : » id ipsum est, quod et superior versus in se continet. Abscondere autem dicitur Deus omnipotens faciem suam a nobis, qui ubique est, quando propter peccata nostra solitam gratiam nobis aufert, et solitum auxilium. Et bene dicit : In misericordia sempiterna misertus sum tui, quia gentilitas sempiternam Dei omnipotentis misericordiam possidebit, adhærens ei per fidem et dilectionem.

« Sicut in diebus Noe, » subaudis propter peccata generis humani venit diluvium, « istud mihi est, » subaudis juramentum, quod juravi, ne inducerem aquas ultra super terram, « sic juravi ut non irascar tibi, » o Ecclesia, « et non increpem te. » Et est sensus : Sicut juramentum quod juravi Noe non sum transgressus, ut non inducerem aquas diluvii amplius super terram : sic non irascar amplius tibi, o Ecclesia, adeo ut te abiciam sicut hactenus feci.

« Montes enim commovebuntur et colles contremiscent : misericordia autem mea non recedet, » subaudis a te ; « et fœdus pacis meæ quod pepigi tecum, non movebitur, » hoc est non dissolvetur a te. « Dixit miserator tuus Dominus. » Et est sensus : Ante commovebuntur montes et colles, et transibunt cœlum et terra, juxta quod in Evangelio dicitur : « cœlum et terra transibunt (*Math. xxiv*), » quam misericordia mea, et fœdus quod pepigi tecum, recedat a te. Sequitur :

« Paupercula tempestate convulsa absque ulla consolatione, » id est absque ullo consolatore. Adhuc alloquitur Ecclesiam de gentibus, et vocat eam pauperculam, eo quod effeminata esset propter idololatriam. Vel quia non habebat divitias spirituales legis, prophetarum ac psalmorum. Tempestate erat convulsa, hoc est conculcata et dilacerata, quia multos turbines sæculi sustinuerat, et terrores dæmonum et inter varios idolorum errores fluctuabat. Absque consolatione, id est absque ullo consolatore longo tempore inanebat, quia non habebat patriarchas, non prophetas, non apostolos, vel etiam verum consolatorem non habebat Spiritum sanctum qui dicitur Paracletus, id est Consolator : « Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, » o Ecclesia, « et fundabo te in sapphiris et ponam jaspidem propugnacula tua, et portas tuas in lapides sculptos. » Qui sunt lapides sanctæ Ecclesiæ ? sancti prædicatores aliique fideles. De quibus Petrus dicit : « Et vos tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis (*I Pet. ii*). » Ponamus unum lapidem pro omnibus Dominum Jesum Christum, super quem ædificati sunt et ordinati alii lapides, quem vidit Daniel (*Cap. ii*) abscissum de monte sine manibus, et de quo superius Isaias propheta ex persona Dei

A Patris locutus est : « Ecce pono (inquiens) in Sion lapidem angularem, pretiosum, electum (*Isa. xxviii*). » Iste est ergo lapis qui reprobatus est ab ædificatoribus (*Psal. cxvii*), scribis videlicet et Pharisæis : sed crevit in montem magnum, et continet modo duos parietes : duos videlicet populos circumcisionis et præputii. Sancta Ecclesia licet variis ordinibus lapidum, id est fidelium sit ornata : tamen tres in se continet ordines excellentiores : prædicatorum scilicet, virginum, atque continentium. Qui etiam designati sunt in nominibus trium hominum justorum per Ezechielem, Noe videlicet, Daniel et Job. Noe qui rexit arcam inter aquas diluvii, typum tenuit sanctorum prædicatorum, qui inter fluctus istius sæculi et tempestates suis protectionibus sanctam Ecclesiam regunt et gubernant, ut inter Scyllam et Charybdim, hoc est inter hæreticos et paganos, illæsa possit pervenire ad portum et littus æternæ soliditatis. Daniel, qui virginitatem servavit tam corporis quam etiam mentis, positus in aula regis Babylonis, significat sanctos positos in Ecclesia, qui totis viribus virginitatem mentis et corporis sincere custodiunt. Job vero vir justus et rectus, uxorem habens et filios, ordinem conjugatorum designat : qui licet sint conjugalibus vinculis colligati, sic reddunt debitum uxori, quatenus non displiceant Creatori. Qui ergo duo nomina lapidum isto in loco posita sunt sapphiri et jaspidis, videamus etiam quid ipsa significant. Sumam (inquit) per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris, et ponam jaspidem propugnacula tua, et portas tuas ponam in lapides sculptos. Sapphirus lapis qui similitudinem sereni cœli retinet, significat sanctos serenitate mentis fulgentes : qui adversa et prospera istius sæculi æquanimitè pro Christi nomine tolerant, et possunt dicere cum Apostolo : « Nostra conversatio in cœlis est (*Philip. iii*). » Jaspis viridem colorem habens, significat sanctos prædicatores, viriditate fidei et charitatis splendentes. Sancta ergo Ecclesia propugnacula habet ex jaspide, quia habet prædicatores viriditate fidei et charitatis rutilantes, qui dimicant pro ea contra dæmones, et hæreticos, atque omnes persecutores : intantum ut etiam animam suam mortis periculo pro ea ponant. Quodque sequitur : Et ponam portas tuas in lapides sculptos, ad ipsos prædicatores et prælatos Ecclesiæ referendum est, qui multitudinem credentium per baptismi regenerationem intra sanctam Ecclesiam introducunt. Et bene sculpti esse dicuntur, quia verba et exempla præcedentium Patrum cordibus suis imprimere debent, ut tempore congruo valeant ea suis auditoribus elucidare : « et omnes terminos tuos, » subaudis, ponam « desiderabiles. » Ipsi sunt termini Ecclesiæ qui et portæ, prædicatores videlicet ac doctores. Qui merito termini dicuntur, quia fidem et doctrinam prædicatorum non debent transgredi auditores. Et sicut terra terminis et finibus suis consistit, ita sancta Ecclesia fide, prædicatione, et miraculis præcedentium Patrum et prædicatorum con-

stat. Quæ etiam uno solummodo angulo Judææ non coangustatur, sed per omnes terminos terræ longe lateque extenditur.

« Universos filios tuos doctos a Domino, » subaudis dabo vel faciam : « et multitudinem pacis » dabo « filiis tuis. »

« Et in justitia fundaberis, » id est solidaberis. Modo exponit quos superius appellaverit lapides, filios videlicet Ecclesiæ. Universi quippe filii Ecclesiæ docti sunt a Domino, quia ipso docente efficiuntur filii Dei. Sicut ipse in Evangelio dicit : « Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum (Joan. vi). » Et in prophetis : Erunt (inquit) omnes docti a Domino. Multitudinem pacis dabo filiis tuis, id est, reconciliabo tibi filios tuos. Cum dicit : justitia fundaberis, per justitiam omnes virtutes vult a nobis intelligi, ut sit sensus : justitia fundaberis, hoc est fide Christi, æternaque justificatione et plenitudine virtutum solidaberis ; « recede procul a calumnia, » id est ab oppressione, vel rapina, sive iniquitate, « quia non timebis, » subaudis diabolum, neque hæreticorum vel persecutorum impetum : si recesseris ab omnibus iniquitatibus, « et a pavore, » subaudis ne timeas, « quia non appropinquabit tibi. » Superius consolatus est Ecclesiam de gentibus, promittens ei gratias spirituales : nunc docet quid agere debeat, si non vult adversariorum impetum formidare. Et est sensus : Non vis timere inimicos tuos ? fac ista quæ dico, hoc est, recede a calumnia, et ab iniquitate, et a pavore hominum ne timeas.

« Ecce accola veniet, qui non erat tecum, advena quondam tuus adjungetur tibi. » Vox Christi ad Ecclesiam primitivam loquentis de multitudine gentium ad fidem venientium, quæ ante Domini adventum advena erat, et longe a Deo. Ecce (inquit) accola, gentilis videlicet populus, veniet ad me per fidem, recte credendo, et bene vivendo, qui antea non erat tecum, serviens idolis variisque erroribus ; advena, id est proselytus quondam tuus, o Ecclesia primitiva, populus videlicet gentium, qui longe erat a te et a fide tua, adjungetur tibi modo vocabulo nominis Christiani et fidei unitate. Sancta enim Ecclesia quæ ante in Judæis solummodo erat, modo constat ex utroque populo circumcisionis et præputii collecta in unum ovile. Sicut Dominus in Evangelio dicit : « Et alias, inquit, oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor (Joan. x). » Hæc Judei putant inaniter ad Hierusalem dici : quod multi ex gentibus sint proselyti futuri tempore Christi sui.

« Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas, et proferentem vas in opus suum. » Fabrum isto in loco appellat diabolum inventorem omnium malorum, et fabricatorem totius malitiæ et iniquitatis, non quod Deus omnipotens quantum ad naturam pertinet malum creaverit illum, sed ille suo vitio malus effectus, fabricat quotidie arma iniquitatis. Per ignem et prunas debemus intelligere incentivam vitiorum libidinem, aliaque peccata, et persecutio-

nem, quæ omnia diabolus sufflat, hoc est excitat. Ipse etiam profert vasa ad opus suum, hoc est quemlibet hæreticum et paganum, facientem voluntatem suam. Sicut protulit Simonem magum et Elimam, quorum unus restitit beato Petro et multa mala intulit, alter egregio prædicatori Paulo. Dicatur itaque : Ego creavi fabrum, id est diabolum, sufflantem in igne prunas, hoc est persecutionem et malitiam excitantem, et proferentem ad opus suum, id est hæreticum et perversum quemlibet ad faciendam voluntatem suam.

« Et omne vas quod fictum est » a diabolo contra te, o Ecclesia, « non dirigitur, » quia præsentis penas sentiet et futuras : « et omnem linguam » hæreticorum, scribarum, et Phariseorum, vel etiam philosophorum, « resistentem tibi in judicio judicabis, » vel etiam damnabis, aut certe discretionem discernes disputando cum eis. Sicuti alibi scriptum est : « Perdam sapientiam humanam a sapientibus, et prudentiam prudentium reprobo (I Cor. 1). » Siquidem conati sunt Simon et Elimas resistere sanctis apostolis, sicut diximus, sua doctrina et sapientia, sed condemnati sunt ab eis et dijudicati non vera dicere. Sic Hilarius, sic Augustinus, sic Hieronymus, et Athanasius, contra vasa diaboli pugnaverunt suis disputationibus. « Hæc est hereditas servorum Domini, et justitia eorum apud me, dicit Dominus. » Ne putarent electi incassum laborem præsentis vitæ sustinere pro nomine Christi, consequenter subinfert præmia meritorum. Hæc (inquit) hæreditas servorum Domini, videlicet vita æterna, regna cælorum et retributio laborum, quæ « oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. 1) » Et hæc est justitia eorum qui apud Dominum sunt, ut pro labore præsentis vitæ præmia æterna percipiant, et præsens tribulatio futuro gaudio comprehendatur.

CAPUT LV.

« Omnes sitientes, venite ad aquas ; et qui non habetis argentum, properate, emite et comedite. » Alloquitur sermo divinus generaliter omnes, tam Judæos quam gentiles, ut veniant ad aquas salutaris, de quibus dicit alio in loco Isaias : « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris (Isa. xii). » Sitis in hoc loco spiritualiter intelligenda est, et aqua spiritualis, de qua aqua Dominus in Evangelio dicit : « Qui sitit veniat ad me et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii). » Consequenter enim Evangelista declaravit quid illud significaverit, hoc (inquiens) dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Omnes sitientes, id est desiderantes, sive quærentes scientiam Veteris ac Novi Testamenti, venite ad aquas baptismatis, vel ad dona Spiritus sancti. Et qui non habetis argentum, hoc est divina eloquia, de quibus dicit Psalmista : « Eloquia Domini eloquia casta argentum probatum (Psal. xi), » properate cito venire ad fidem meam. Emite, dona Spiritus sancti et aquam baptismatis, non pretio auri aut argenti vel aliquo hujuscemodi, sed credendo et

bene vivendo. Et comedite ipsam aquam, doctrinam A scilicet spirituales vel dona Spiritus sancti, audiendo, legendo, meditando, corde retinendo. Quomodo ergo possumus aquam comedere? Sacra Scriptura quibusdam in locis est cibus, quibusdam potus. Ubique cum difficultate capitur, cibus est. Ubi vero facilem habet intelligentiam, potus est. « Venite, » o gentiles populi, et omnes qui indigetis eloquiis Veteris et Novi Testamenti, « et emite absque argento, et absque ulla commutatione, vinum et lac. » Sapientia humana pretio a philosophis emebatur, sed apostolis dictum est: « Gratis accepistis, gratis date (Math. x). » Vinum ergo nobis dat sacra Scriptura, cum dicit: « Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est (Exod. xx). » Et illud Joannis: « In principio erat Verbum. » Lac vero nobis administrat, B cum dicit: « Non occides, non adulterabis, » et cætera hujusmodi. Et per vinum intelligenda sunt arcana divinarum eloquiorum, per lac simplex doctrina quæ convenit parvulorum fidei, sicut Apostolus dicit: « Lac vobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis. »

« Quare appenditis argentum non in panibus, » id est, non in doctrinis spiritualibus, « et laborem vestrum non in saturitate? » Increpat modo scribas et Phariseos, hæreticosque ac philosophos gentium, et omnes qui illorum perversas doctrinas simulatasque traditiones sectantur, quare expendant sive consumant nitorem eloquentiæ in superficie litteræ, et in humana sapientia in quibus non reperitur panis spiritualis, de quo saturetur anima, hoc est spiritualis C intelligentia, ubi est cognitio panis veri, qui dixit: « Ego sum panis vivus (Joan. vii). » Argentum enim, sicut aliis in locis diximus, significat nitorem eloquentiæ. Multi sunt (dicit beatus Gregorius) qui legunt dicta prophetarum aliarumque divinarum Scripturarum, sed non reperiunt in eis panes ex quibus ad saturitatem perveniant, quia solummodo litteram requirunt quæ occidit, et spirituales intelligentiam volunt perquirere quæ vivificat, et ubi spiritualis est panis quo anima saturatur (I Cor. iii). Gentiles etiam legunt humanos libros, multumque ibi laborant consumendo nitorem eloquentiæ, sed non merentur saturari, quia spiritualis intelligentia in illis minime continetur. « Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra. » Auditus in sacro eloquio spiritualiter est requirendus, ut illud: « Qui habet aures audiat (Apoc. ii), » id est, qui habet intelligentiam mentis, intelligat quæ dicturus sum. Ista enim comestio spiritualiter est requirenda, sicut et illa de qua alio in loco dicitur: « Si audieritis me, bona terræ comedetis (Deut. xxviii). » Sicut enim corpus incrassatur epulis carnalibus, ita anima reficitur et impinguatur doctrinis spiritualibus et virtutibus. De hac crassitudine dicit Psalmista: « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea (Psal. lxxii). » Et: « Impinguasti in oleo caput meum (Psal. xxii). » Audite (inquit) audientes me, id est, intelligite quæ ego dicturus sum, qui habetis intelli-

gentiam, et comedite bonum, hoc est intelligite Christum recte credendo et bene vivendo, qui dixit: « Ego sum pastor bonus (Joan. x). » Vel etiam intelligite et percipite bonum, verbum Evangelii. De quo etiam dicitur: « Domine, nonne bonum semen seminasti? (Math. xiii). » Et delectabitur in crassitudine anima vestra, id est, in virtutibus et doctrina spirituali.

« Inclinate aurem vestram, » hoc est humiliter audite me, « et venite, » subaudis ad me, non loco, sed merito, recte credendo, et bene vivendo. « Audite, » id est obedite verbis meis, « et vivet anima vestra, » subaudis, in vita æterna habendo in se Deum qui præstat vitam in se credentibus. « Et feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. » Ad Judæos loquitur ista. Ferire dicimus percutere. Unde dicitur: « Percussit Abraham fœdus (Gen. li), » id est hostiam pro fœdere et pacto. Sicut legitur in Veteri Testamento, quia Dominus sanguine hircorum, vitulorum, et agnorum, confirmavit fœdus quod percussit cum filiis Israel, dans eis legitima. Fœdus quod pepigit nobiscum in Novo Testamento, sanguine Filii sui confirmavit, quando dedit nobis Evangelium. Quare autem dicit, « et feriam vobiscum pactum sempiternum, » cum illud non permanserit æternaliter cum illis? Sed sciendum est, quia de gratia Novi Testamenti dicit. Lex enim et propheta usque ad Joannem, ex eo regnum Dei (Math. ii), id est Evangelium annuntiatur, quod sempiternum dicitur esse, quia non succedet ei altera lex. Unde et Joannes in Apocalypsi sua, dicit se « vidisse Evangelium æternum (Apoc. xiv). » Quod autem dicit misericordias, id est promissiones David fideles, subaudis Confirmabo vobiscum, non de David rege suo Isai intelligendum est, sed de Christo in cujus figuram ille processit. Omnes enim promissiones quæ ad David factæ sunt, de Christo fuerunt.

« Ecce testem populis dedi, ducem ac præceptorem gentium. » Vox Dei Patris de Filio, quem dedit testem populis, hoc est in testimonium populorum, ut præcepta illius atque mandata illis annuntiaret, qui de se ipso et Patre loquitur: « Ego ad hoc natus sum, at testimonium perhibeam veritati (Joan. xviii). » Et illud: « Oportet prædicari Evangelium istud in omni orbe, in testimonium cunctis gentibus (Mat h. xxiv). » D Iste est enim testis omnium, quem Pater mundo promisit et præstitit. Ipse est dux, quia ducatum rectitudinis præbuit suis fidelibus, et ipse introducit nos de terrenis ad contemplationem Dei Patris et suam, sicut ipse dicit: « Nemo venit ad Patrem, nisi per me (Joan. xiv). » Ipse est etiam præceptor noster et magister, qui nos docet viam veritatis, qui dixit: « Unus est magister vester Christus (Math. xxiii). » « Ecce gentes quas nesciebas vocabis, et gentes quæ te non cognoverunt, ad te current. » Alloquitur Deus Pater Filium suum de vocatione gentium ad fidem, et quod ad eum concurrant gentes, quæ ante illum non cognoscebant per fidem et dilectionem. Ecce (inquit) gentes quas ignorabas, propter idololatriam, vocabis a cultura vana ad fidem tuam per apostolo-

rum tuorum prædicationem. Et gentes quæ non cogoverunt te antea per fidem, ad te current dicentes: « Domine, refugium factus es nobis (*Psal. xlv*). » Iste est Deus noster, quem expectavimus. De istorum fide dictum est superius: Quibus non est prædicatione de eo, videbunt. Et in Evangelio de ipsis loquitur Dominus: « Beati (inquiens) qui non viderunt et crediderunt (*Joan. xx*). » Sequitur: Et hoc fiet, « propter Dominum Deum tuum, et sanctum Israel, quia glorificabit te. » Aliquando sacra Scriptura de divinitate Filii Dei loquitur, aliquando de humanitate. Et quando de Deo loquitur, qui « in principio erat Deus Verbum apud Deum Patrem (*Joan. i*), » dicitur Pater gloriæ. Quando vero de eo qui dicit in Evangelio, quod « me persequimini hominem qui veritatem loquor vobis (*Joan. viii*), » appellatur Pater divini nostri Jesu Christi. Sicut in isto loco, cum dicitur, propter Dominum Patrem Deum tuum et sanctum Israel, quia glorificabit te, ex tempore ea gloria quam habuit ipsa divinitas ante omnia sæcula æternaliter cum ipso. Glorificavit Deus Pater Filium in baptisate, quando dixit: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » Glorificavit etiam eum in morte et in passione resuscitans eum a mortuis.

« Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. » Propheta alloquitur Judæos qui noluerunt recipere misericordias et promissiones quæ factæ sunt ad David, ut quærant Dominum cum tempus est et locus, id est dum vivunt in hoc sæculo. Ac si diceret: Quia ergo noluitis recipere misericordias quæ factæ sunt ad David, sed gentes receperunt eas, « ægite pœnitentiam et convertimini ad Dominum dum tempus habetis. » De hoc tempore dicit Apostolus: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (*II. Cor. vi*). » In præsentem siquidem potest inveniri, non loco sed merito fidei, sed in futuro non dabitur neque locus, neque tempus Deum quærendi, sed vivendi. Quapropter « quærite eum dum inveniri potest, dum estis in corpore, dum datur locus pœnitentiæ. » Quæramus eam et nos, non loco sed fide. Quæramus recte credendo, bene vivendo, bene perseverando, et hoc cum simplicitate cordis, ut illud: « Sapite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum (*Sap. i*). » Sequitur: « Invocate eum dum prope est, » id est dum vacat, dum tempus est. Prope est enim omnibus Dominus se in veritate invocantibus (*Psal. cxlv*), longe autem est ab illis qui ab ejus voluntate recedunt peccando. Sicut enim appropinquamus ei bonis operibus inserviando, non in loco, sed elongamus ab illo vitiiis insudando. Unde ipse dicit per Jeremiam: « Ego Deus appropinquans eis qui mihi appropinquant fide, et longe recedens ab his qui a me procul recedunt in infidelitate (*Jer. xxiii*). » Et apostolus loquitur credentibus: « Appropinquate Domino, et appropinquabit vobis (*Jac. iv*). »

« Derelinquat impius, » gentilis videlicet populus, « viam suam, » malam et pristinam, « et vir iniquus, » Judaicus scilicet populus, « cogitationes suas » malas

et antiquas, quibus a Domino declinabat, quando dixit illi: « Utquid cogitatis mala in cordibus vestris (*Matth. ix*)? » « Et revertatur ad Dominum » secundum illud: « Declina a malo, et fac bonum (*Psal. xxxvi*). » « Et miserebitur ejus » revertentis ad se, « quia non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat (*Ezech. xviii*). » « Et ad Deum nostrum, » subaudis revertatur uterque populus pœnitentiam agendo, « quoniam multus est ad ignoscendum, » hoc est, semper est paratus ad misericordiam. Sic enim dicit Psalmista: « Misericordia ejus super omnia opera ejus (*Psal. cxlv*). » Hoc vero quod diximus pertinere specialiter ad gentilem et Judaicum populum, derelinquat impius viam suam, id est actionem suam pravam, et vir iniquus cogitationes suas perversas, ad unumquemque peccatorem referri non incongrue potest, qui cogitatione et opere delinquit, ut agens pœnitentiam Dei misericordiam consequatur. Tunc enim ad Dominum revertimur et ipse miserebitur nostri quia multam misericors est, cum cogitationes et vias pristinas relinquentes, virtutibus inservimus.

« Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque viæ vestræ viæ meæ, dicit Dominus. » Ne quis dubitaret de salute utriusque populi, et quod ipse non valeret peccatum operis et cogitationis omnibus indulgere, ideo talia dixit. Et est sensus: Ne putetis difficile esse, impossibile mihi salvare populum Judæorum, omnesque gentiles Deum ignorantes: hoc considerantes, quod multa sit differentia inter mea consilia et vestra, cogitationes meas ac vestras, et meam naturam et vestram. Non enim sicut cogitationes meæ immutabiles sunt, ita cogitationes vestræ sunt. Quia cogitationes hominum vanæ sunt. Neque ut viæ, id est actiones vestræ tortuosæ et prævæ. « Viæ meæ sunt immutabiles et rectæ (*Prov. xix*). » Multæ enim cogitationes in corde viri, consilium autem Domini et cogitatio firma in æternum manebit. Unde et subditur:

« Quia sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltate sunt viæ meæ » stabiles « a viis vestris » fragilibus, « et cogitationes meæ » fixæ « a cogitationibus vestris » vanis. Quantum distat cœlum a terra (quia aliud habitaculum est angelorum, aliud hominum) tantum cogitationes Dei et viæ a cogitationibus hominum et viis distant, et multo amplius, quia cogitationes et viæ hominum prævæ sunt et instabiles, Dei autem immutabiles et promptissimæ. De cogitationibus enim Dei et viis dicitur: Inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. De hominum vero consilio dicitur: Cogitaverunt consilium, quod non potuerunt stabilire.

« Et quomodo descendit imber et nix de cœlo, » id est, de nubibus, « et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram » suo rore, « et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen serenti, et panem comedenti: sic erit verbum meum, » id est, sententia mea, quod egredietur de ore meo. « Non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, et

prosperabitur in his ad quæ misi illud. » Ecce dat A aliam similitudinem, quod consilium illius et voluntas immutabiles sunt. Et est sensus : Sicut istud quod dico immutabile est ut postquam pluvia super terram descendit non revertitur sursum, sed inebriat terram suo rore ut proferre valeat fructus varios : sic quod dixi de salute Judaici populi et vocatione gentium, stabile erit. ANegorice autem per imbrem possumus intelligere Evangelicam doctrinam, quæ a nubibus, id est ab apostolis, venit super corda arida terrenorum hominum, et suo rore fecundavit, ut fructus justitiæ et virtutum profferrent. Per verbum autem, quod dicit a suo ore exire et facere suam voluntatem, possumus intelligere Verbum Dei Patris, de quo dicit Joannes (Cap. 1) : « In principio erat Verbum. » Tamen cum dicit quod egredietur de ore B meo, non debemus putare, quod Deus omnipotens talia membra habeat sicut humana natura : sed nostro more loquitur, ut per nostram naturam discamus Dei verba. Istud ergo Verbum misit Deus Pater, ut voluntatem suam per illud adimpleret et placitum, hoc est, ut per eum genus humanum redimeret, sicut ipse Filius dicit : Quia « quæ placita sunt ei facio semper (Joan. viii). » Fecit ergo quod Pater voluit, redimendo genus humanum : et prosperatus est secundum humanitatem, quando, per universum orbem prædicatione illius et fide diffamata, gentes crediderunt in eum : sicque ad dexteram paternæ majestatis reversus est.

« Quia in lætitia ingrediemini, et in pace deducemini. » Alloquitur Deus Pater tam Judæos quam C credentes, venientes ad se per fidem. In lætitia (inquit) ingrediemini, o Gentiles, de infidelitatis errore et idololatriæ cultura, ad lucem fidei et cognitionem meam. Sive, o Judæi, de umbra legis ad gratiam et veritatem Evangelii. Et in pace, id est in Christo, deducemini ad patriam cœlestem, de tenebris peccatorum. De hac pace dicit Apostolus : « Gratia vobis et pax (Rom. 1). » Et iterum : « Ipse est pax nostra, qui nos pacificavit Deo Patri et sibi (Ephes. 2). » « Montes et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu. » Per montes et colles intelliguntur angelicæ potestates, et sanctorum animæ patriarcharum et prophetarum, apostolorum, cæterorumque sanctorum, quæ pro varietate virtutum montes appellantur et colles, et gaudent de salute utriusque populi. De quibus Dominus dicit in Evangelio : « Quia gaudium est in cœlo angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente (Luc. xv). » Quod autem subjungit, « et omnia ligna regionis plaudent manu, » de multitudine gentium et fidelium intelligendum est, quæ gentiles præcessit. Quarum una arborum ait : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in Domini misericordia (Psal. 11). »

« Pro salivca ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus. » Saliunca sive salivca herba est plena aculeis et punctationibus. Abies vero alta et procera arbor est, et tam ad domum fabricandam

A apta, quam etiam ad picem effundendam. Ac si diceret aliis verbis : Pro vitibus ascendent virtutes, et pro infidelibus fideles. Verbi gratia : Veniens quilibet infidelis ad gratiam baptismatis, qui autem erat salivca, id est infructuosus, ascendit ad culmina virtutum et efficitur abies. Per urticam autem, quæ est igneæ naturæ, significantur libidinosi et cupidi, et qui a fide Christi alieni existunt, et aculeis peccatorum punguntur, qui tunc mutantur in myrtum (quæ est arbor aromatica et odorifera) dum de vitibus trans-eunt ad virtutes, bonumque odorem virtutum de se reddunt. Nunquid non Paulus apostolus et Zachæus non erant ut salivca, id est infructuosæ arbores et urtica, quando alter persecutiois aculeis pungebatur Christianos, alter aculeis cupiditatis et æstibus amaritiæ anhelabat? Sed cito conversi ad fidem, creverunt in abietes et myrtos, intantum ut unus illorum diceret : « Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (II. Cor. 2). »

« Et erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur. » Cum, inquit, ascenderint pro infidelibus fideles, et creverint pro libidinosi et cupidis casti, et contemptores divitiarum : erit Dominus nominatus in toto mundo in signum æternum, quia a Christo Christiani dicuntur, quod signum salutis non auferetur a cordibus fidelium. Hoc enim signo, id est nomine Christi, erunt insigniti omnes fideles usque ad diem judicii.

CAPUT LVI.

« Hæc dicit Dominus : Custodite judicium, » id est omnes æqualiter judicate, non attendentes personam in judicio pauperis. Quod autem subjungit, « facite justitiam, » per justitiam debemus intelligere omnes virtutes quæ justificat electos Dei. Et quare ista præcipio? « Quia juxta est salus mea, ut veniat, » id est, in proximo est ut veniat Filius meus Jesus quod interpretatur Salvator, eo quod « salvet populum suum a peccatis (Math. 1), » « et prope est justitia mea » ut reveletur suo tempore, juxta illud Apostoli : « Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum (Gal. 4). » Salus Dei Patris et justitia Filius est, quia per ipsum salvat et justificat omnes electos.

D « Beatus vir qui facit hoc, » subaudis judicium et justitiam, et cum discretionem omnia facit. « Et filius hominis qui apprehendit istud, » subaudis judicium, id est qui fortiter tenet Christum credendo in eum, cui « Pater omne judicium dedit (Joan. 5). » Huic versiculo simile est quod dicit Psalmista : « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore (Psal. cv). » Duo dicit, beatus vir, et beatus filius hominis. Ille igitur qui viriliter in mandatis Domini laborat, præteritum obliviscens et in futurum se extendens, donec perveniat in unitatem fidei et agnitionem Filii Dei, « in virum perfectum et mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. 4) : » utique sine dubio in adoptionem filii Dei merebitur pervenire. Sequitur : « Custodiens sabbatum, ne polluat

illud, custodiens manus suas, ne faciat omne malum. » Sabbatum custodit, qui præcepta Dei adimplens a vitiiis declinat. Custodiens, inquit, sabbatum cessando a vitiiis ne polluat illud, beatus est : et custodiens manus suas a rapina et omni iniquitate, ne faciat omne malum, id est omne peccatum : quia qui in uno offendit, factus est omnium reus (*Jac. II*).

« Et non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino dicens : Separatione sua dividet me Dominus a populo suo. » Advenæ appellabant gentiles, qui deserentes ritum gentilitatis transibant per circumcisionem ad Judæismum, adhærentes Domino per fidem et operationem. Hæc contra Judæos dicta sunt, qui de nobilitate generis se jactantes, dicebant Christi adventum non pertinere nisi solummodo ad ipsos, de quorum stirpe originem sumpsit secundum carnem. Quorum verba audientes gentiles qui juncti erant illis, desperabant de salute, quod non possent eis cœquari in gloria æterna, dicentes : Separatione dividet me Dominus a populo suo, cum venerit. Sed in illa spirituali regeneratione non est discretio sexus aut conditionis, utrum masculus an femina, liber an servus veniat ad fidem, et baptismo sanctificationis mundetur. In omni enim gente qui timet illum et operatur justitiam, acceptus est illi (*Act. X*). Juxta illud Apostoli : « In Christo Jesu non est Judæus neque gentilis, non est servus neque liber : sed omnes unum sunt (*Gal. III*). » Quapropter consolatur Propheta gentiles, et dicit : Non dicat, inquit, filius advenæ sive peregrinus, qui adhæret Domino per circumcisionem et fidem. Separatione dividet me Dominus a populo suo, cum venerit salvare populum suum Judaicum : quia plures sunt salvandi per fidem de gentibus, quam de Judæis. « Et non dicat eunuchus : Ecce ego lignum aridum. » Tria genera sunt eunuchorum. Sunt eunuchi qui ab aliis sunt hominibus, et sunt alii qui ex utero matris ita nascuntur, ut nullam habeant virtutem procreandi filios. Sunt denique eunuchi in utroque sexu, qui se custodiunt ab omni immunditia, servantes virginitatem pro amore Dei : de quibus Dominus ait : « Sunt, inquit, eunuchi qui se castraverunt propter regna cœlorum (*Matth. XIX*). » Non abscedendo sibi virilia, sed luxuriam refrenando. Quos omnes hic consolatur Propheta ex persona Domini, ut non desperent de æterna salute, nec contristentur eo quod filios carnales non habent, propter quod in lege Dei maledictus quod non reliquerit semen super terram. Ibi enim non de semine procreationis dicitur, sed de semine bonæ operationis. Putabant quippe quod qui non haberet filios, non haberet requiem in regno cœlorum cum sanctis patribus. Allegorice per hos eunuchos intelligere debemus omnes utriusque sexus, qui virginitatem pro Christi nomine servant : quos nunc alloquitur sermo divinus, ut non amittant spem patriæ cœlestis, quamvis careant filiis carnalibus, quia non separabuntur a gloria electorum, si semen spirituale hic,

A id est opus bonum fecerint : sed coronam et bravium virginitatis a Domino recipient. Sequitur :

« Hæc dicit Dominus eunuchis, » id est, virginibus « qui custodierint sabbata mea, » id est, ab omni vitio cessaverint : per quod homo efficiatur filius diaboli, « et elegerint quæ volui, » id est, virginitatem servaverint, « et tenuerint fœdus meum, » id est, pactum sive præceptum quod pepigi cum eis, et illud opere adimpleverint : studentes jugiter orationi, juxta illud : « Oportet semper orare (*Luc. XVIII*), » etc., nec non et illud considerantes quod dicitur : « Sine intermissione orate (*I Thess. V*). » Notandum quia non dicitur et elegerint quæ præcepi, sed quæ volui : quia Dominus ostendit se amare virginitatem, non tamen præcipit eam cum ait : « Qui potest capere capiat (*Matth. XIX*). » Et Apostolus : « De virginibus, ait, præceptum Domini non habeo : consilium autem do (*I Cor. VII*). » Videamus quæ merces eis a Domino promittitur.

« Dabo eis, » inquit, « in domo mea » subaudis locum, id est, in præsentī Ecclesia dabo maximum honorem, ut in ea sacerdotali fungantur officio, et pro filiis carnalibus multos habeant spirituales filios : vel dabo eis locum in domo mea, in cœlesti scilicet Hierusalem, ubi mansiones multæ sunt (*Joan. XIV*). « Et in muris meis dabo eis locum, » id est, in numero prædicatorum illos constituam, ut efficiantur turres fortissimæ civitatis meæ : ut muniant et protegant sibi subjectos, prædicationis verbo sive exemplo. « Et nomen melius a filiis et filiabus, » id est, excellentius præ cæteris qui filios et filias carnales generant. « Nomen sempiternum dabo eis, » id est, nomen Christianitatis, ut a Christo meo Christiani vocentur : « quod » nomen « nunquam deficiet. Et filios advenæ, » id est, gentilium « qui adhærent Domino, » credendo in eum, subaudis dabo nomini sancto ejus « ut colant eum, » confitendo illum, « et diligant nomen ejus, » id est, nomen filii « ut sint ei in servos, » sicut Apostolus de se loquitur : « Paulus servus Jesu Christi (*Gal. I*). » « Omnem, » subaudis eunuchum sive advenam, « custodientem sabbatum meum, ne polluat illud, » id est, cessantem a malo opere, « et tenentem fœdus meum, » ut semper insistat orationi.

D « Adducam eos in montem sanctum meum, et edificabo eos in domo orationis meæ, » id est, in cœlesti Hierusalem, ubi electi nihil aliud acturi sunt nisi laudes Deo referent et orationi vacabunt. Mons sanctus ad quem promittit eos se adducere, aut dogmata veritatis sunt Trinitatisque confessio, vel Ecclesia præsens, vel etiam ipse Dominus, qui est mons montium : de quo idem Propheta ait : « Venite, ascendamus ad montem Domini (*Isa. II*). » Ad cuius contemplationem adducet ipse electos suos. « Holocausta eorum et victimæ, » id est, eunuchorum et advenarum, « placebunt mihi super altare meum, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus. » Holocausta sunt quæ integra cremantur : quia holocaustum totum incensum dicitur et com-

bestiam. Victimæ dicuntur a vincendo, eo quod vincitæ atque ligatæ adducerentur ad ostium domus Domini, atque tradebantur sacerdotibus. Quarum pars offerebatur in altari, et alia pars sacerdotibus tradebatur. Non autem his verbis eunuchis vel advenis præcipit, ut offerant sacrificium secundum Judæos: sed spiritualem hostiam jubet offerre, de qua Apostolus: « Obsecro (inquit) ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem (Rom. xii). » Et alibi: « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. » Virginitatem enim mentis et corporis servare, spirituales victimas est Deo offerre. Sed ut aliqua differentia fiat, victimas offert quisquis ad tempus orationi vacat, et rursus ad tempus pro amore filiorum non causa libidinis debitum uxori reddit. Holocaustum autem offert, quisquis pro Christi nomine omnia dimittit. Juxta quod Dominus ait: « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, et da pauperibus (Matth. xix). » Vel victimas offert, qui in sæculo positus partem substantiæ suæ servat sibi ad suos usus, et suorum explendam necessitatem: partem etiam egenis et pauperibus pro Christi nomine distribuit. Hujusmodi ergo holocausta et victimas præcipit Deus eunuchis et advenis offerre, id est, virginibus et credentibus ex gentibus: ut contentemini ex toto mundo, virginitatem servent et studeant orationi, et hoc super altare, id est, in fide recta, debent offerre. Sicut enim super altare ponebantur victimæ et holocausta, ibique adolebantur: ita in fide omnes virtutes et omnia bona opera consistunt: quia sine fide impossibile est placere Deo. Hinc dicitur: Justus autem meus ex fide vivit. Sequitur: « Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus (Habac. 1). » Non de uno sololummodo templo Hierosolymitanæ urbis loquitur, ubi tantum oratio et concursus fiebat unius Judicæ gentis: sed de Ecclesia quæ per universum orbem dilatata est, ad quam quotidie multi confluunt populi.

« Ait Dominus qui congregat dispersos Israel in unum ovile et in unam Ecclesiam. Dispersos Israel appellat duodecim tribus, ad quas scribebat Petrus: vel omnes credentes, de quibus Dominus ait apostolis: « Sedebitis super sedes duodecim (Matth. xix): » et cætera. De hac congregatione vel dispersis loquitur evangelista: « Jesus (inquit) moriturus erat pro gente (Joan. xi): et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant, congregaret in unum. » « Adhuc congregabo ad eum, » id est, ad Christum, « congregatos ejus, » id est, omnes prædestinatos ad vitam, « et adducam » ad fidem ejus et ad Ecclesiam, vel ad cœlestem Hierusalem. Vox Patris ad Filium. Sequitur:

« Omnes bestię agri, venite ad devorandum, universę bestię salus, » subaudis venite et præparate ad devorandum populum Judaicum, qui credere noluit in Christum. Congregate (ait Propheta) omnes gentes, ut veniant et interficiant miseros Judæos qui in infidelitate permanserunt. Et appellat eos bestias, quia more bestiarum irrationabiliter vivunt ad-

orantes creaturam pro Creatoris, et varia portenta dæmonum venerantes, et in saltu vitiorum commorantes. Quando Romani venerunt quadragesimo secundo anno post ascensionem Domini contra Judæos, pene omnium gentium milites venerunt: qui universum orbem sub suo dominio tenebant. Illoque nunc dicitur omnes bestię agri, id est, milites omnium gentium. Ager enim est mundus, sicut Dominus in Evangelio quodam loco exponit (Matth. xiii). Possumus per bestias agri intelligere dæmones, quibus miseri Judæi traditi sunt ad cruciandum: secundum illud Jeremiæ: « Ovis errans Israel, leones ejecerunt eam (Jer. 1). » Et Apostolus: « Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens. »

« Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt, » subaudis Deum sive veram lucem. « Canes muti, non valentes latrare. » Consuetudo Scripturarum est, ut reges et principes ac magistros appellet speculatores: sicut hic scribas et Pharissæos atque sacerdotes Judæorum, qui cæci erant, nescientes conspiceret lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1). » Sive cæci erant, quia non habebant lumen fidei et claritatem virtutum. Unde eis Dominus dicit: « Væ vobis cæcis qui dicitis: Si quis juraverit in altare, non debet. Qui vero per aurum juraverit, debet (Matth. xxiii). » Et hoc verbum quod est speculator, in bonam et malam partem ponitur. In bonam, ut Dominus loquitur ad Ezechielem: « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel (Ezech. iii). » Et Isaias: « Super specula Domini ego sto die ac nocte (Isa. xxi). » In malam partem ponitur ut hic, aliisque in locis quam plurimis. Et non solum speculatores cæci vocantur, verum etiam « canes muti non valentes latrare » propter pigritiam. Sicut canes suo latratu custodiunt gregem a lupis, sic illi debuerant latratu prædicationis emittere, et dæmones a cordibus subjectorum fugare. « Videntes vana, » id est, sapientes a malo « et intelligentes inutilia, dormientes, » id est, in peccatis jacentes libidinique servientes, et a bono opere torpentes, « et amantes somnia » a quibus deludebantur a dæmonibus. Unde dicebant: « Somniavi, somniavi (Jer. xxiii). » Dormiebant siquidem illi speculatores, non attendentes illud: « Ne dederis somnum oculis tuis (Prov. vi). » Et illud Evangelii: « Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est (Matth. xxv). » Et ad exaggerandum illorum malitiam, subjungit:

« Canes impudentissimi » id est, inverecundi, « nescierunt saturitatem, » subaudis, erroris et malitiæ. Sicut canes inverecundi revertuntur ad suum vomitum: sic illi malitiam quam corde conceperant explentes, statim ad pristina vitia revertebantur. Juxta illud Proverbiorum: « Canis reversus ad vomitum (Prov. xxiv). » Vel aliter: Sicut canes sine verecundia latratu emittunt persequendo lupum, vel etiam latrunculum: sic illi inverecunda fronte clamaverunt contra Dominum: « Crucifige, crucifige eum, reus est mortis (Matth. xxvii). » « Ipsi pastores

ignoraverunt intelligentiam, » subaudis legis et prophetarum. Eosdem quos superius speculatores et canes dixerat, nunc pastores appellat, scribas, videlicet et Phariseos et magistros Judæorum: non quod revera veri pastores essent, sed mercenarii qui ignoraverunt scientiam legis divinæ, sicut Dominus ad eos loquitur: « Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei (*Matth. xxii*). » « Omnes in viam, » id est in actionem « suam » pravam « declinaverunt. » Scribæ videlicet et speculatores Judæorum, recedendo a voluntate Dei et sequendo diabolum, secundum illud: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt (*Psal. xlii, 52*). » « Unusquisque ad avaritiam suam declinavit, » querens quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi (*Philip. ii*). Et hoc fecerunt « a summo usque ad novissimum, » id est, a majoribus usque ad minores, a prælatis usque ad novissimum subjectum: sicut idem propheta loquitur: « A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas (*Isa. i*). »

« Venite, sumamus vinum, impleamur ebrietate, » vel sicera sicut in Hebræo habetur. Et positur pro omni quod inebriare potest. « Et erit sicut hodie sicut et cras, et multo amplius. » Sic dicebant illi miseri suis sodalibus et sociis, qui subditorum mores et actus sedulo considerare debuerant, et gubernare. Et quia noluerunt agere poenitentiam post Domini passionem, sed in malitia perduraverunt, dicentes: « Comedamus et bibamus, cras enim moriemur (*Isa. xxi*), » traditi sunt in manus Romanorum, et ab eis miserabiliter interfecti sunt. C

CAPUT LVII

« Justus perit, et nemo est qui recogitet, » et reliqua. Tradunt Hebræi quod de seipso dixerit hoc Isaïas, qui sectus est serra lignea a Manasse, virosque misericordiæ appellaverit cæteros prophetas, quos idem rex impiissimus peremit. Sed verius de illo intelligitur, qui justificat omnem impium. De quo uxor Pilati: « Nihil tibi et justo illi. » Et Pilatus: « Quid faciam (inquit) de Jesu qui dicitur justus (*Matth. xxvii*)? » Justus Christus perit in passione, et nemo est Judæorum, id est reproborum, qui recogitet, sive consideret in corde suo, quod non pro suis peccatis tulla patiebatur, sed pro salute generis humani. Quod dicitur perit, secundum æstimationem illorum loquitur, vel etiam ideo, quia perditio non semper pro abolitione sive pro interitu ponitur, sed pro magnitudine passionis. Nam Dominus non periit, quia tertia die resurrexit. Viros autem misericordiæ apostolos debemus intelligere, qui non nostris meritis, ad nos venerunt, ut nos de potestate diaboli eruerent. « Isti viri misericordiæ colliguntur » ad patriam cœlestem, « et non est qui intelligat, » id est nemo reproborum considerat quod pro justitia sua trucidentur, et talia sustineant. « A facie malitiæ, » id est a presentia peccati « collectus est » a Deo Patre: « justus » Christus resurgendo a mortuis, sive propter malitiam hominum quorum pec-

A cata pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui justitiæ viveremus, victor ascendit ad Patrem (*I Petr. iii*).

« Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulavit in directione sua, » id est in rectitudine. Beatus Hieronymus dicit in Hebræo requiescant legi, licet singularis numerus in quibusdam libris inveniatur. Quod duobus modis potest intelligi. Id est ut propheta desiderans adventum Christi dicat: Veniat pax vera Christus per incarnationis mysterium, ad reconciliandum Deo Patri genus humanum, postea resurgens a mortuis requiescat in cubili suo, id est in gloria paternæ majestatis, vel in Ecclesia in qua ambulavit ipse Christus in directione sua. Si autem pluraliter legerimus, requiescant in cubili suo, de apostolis intelligendum est ita: Veniat pax Christi per apostolos ad gentiles, quam ipsis apostolis dereliquit dicens: « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis (*Joan. xiv*). » Cumque illa pax venerit quæ « exsuperat omnem sensum (*Philip. iv*), » requiescant apostoli in cubili suo, id est in æterna beatitudine. Ipse vero qui pax est et pacem tribuit fidelibus, ambulavit in rectitudine sua, quia recto tramite rediit ad Patrem.

« Accedite huc, filii auguratricis, semen adulteræ. » Hierusalem multa idola coluit maxime temporibus Isaïæ, et inter cæteras spurcitas augurium etiam exercuit. Unde appellantur modo Judæi filii auguratricis et semen adulteræ mulieris, sive adulteri populi in quibusdam legitur, et semen fornicariæ plebis vel mulieris: ut vel sic confusi poenitentiam agant. Sicut adultera dicitur mulier, quæ proprium virum dimittit et adhæret alieno. Sic et Hierusalem adultera appellatur, quia dereliquit proprium virum Deum, et adhæsit diabolo. Unde ei modo loquitur: « Accedite ad me, filii auguratricis, et audite verba mea qui estis semen adulteræ mulieris et fornicariæ. Super quem lusistis et dilatastis os, et rejecistis linguam? » Vox Filii Dei commemorantis sævitiam Judæorum contra se, quam sustinuit tempore passionis suæ sicut evangelistæ insinuant, quando illuserunt et dilataverunt os et ejecerunt linguam ad blasphemandum eum, quando videlicet velayerunt faciem ejus, et percusserunt caput ejus arundine, et dixerunt: Ave, rex Judæorum: et imposuerunt coronam spineam in capite ejus, et cætera quæ evangelicus sermo commemorat (*Luc. xxiii*; *Matth. xxvii*; *Marc. xv*; *Joan. xix*). Nunquid non dilataverunt os et ejecerunt linguam ad blasphemandum Deum, cum dixerunt: « Dæmonium habes; Samaritanus es; in principe dæmoniorum ejicit dæmonia (*Joan. vii, viii*). » Et tempore passionis cum dixerunt: Crucifige eum, reus est mortis. Et Vah qui destruis templum. Super quem (inquit) hæc omnia fecistis, dicit Filius Dei, nisi super me? « Nunquid non vos filii scælesti, semen mendax, qui consolamini in diis, » alienis « subter omne lignum frondosum, » id est nerosum, « immolantes parvulos in torrentibus subter imminentes (eminentes) petras? » Filii diaboli et peccati erant, sicut Dominus eis dicit: « Vos ex

patre diabolo estis (*Joan. viii*) : non per naturam, sed per imitationes. Scetestus homo dicitur crudelis. Et illi crudeliter ac nequiter agebant, quando relicto Deo vero idolis serviebant, et diis alienis filios suos immolabant. Semen mendax erant, quia diabolus imitabatur, qui est mendax (sicut Dominus ait) et pater ejus, id est, mendacii, pater et auctor ejus. Hoc vero quod dicit, qui consolamini in diis alienis, id est, qui delectamini in diis subter omne lignum frondosum, immolantes parvulos in torrentibus subter imminentes petras : in libro Regum et Paralipomenon apertius manifestatur, ubi dicitur quod filios suos et filias fecerunt transire per ignem, et subter ligna nemorosa, et in torrentibus et subter imminentes petras obtulerunt idolis sacrificia. De hac immolatione dicit Psalmista : « Immolaverunt filios suos et filias dæmonii (*Psal. cv*). »

« In partibus torrentis, » id est in ripis torrentis, pars tua, o Hierusalem, quæ relinquens altare domus Domini in torrentibus immolas. « Hæc est pars tua, » subaudis in cultura idolorum, « et ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium. » Libamina sunt in liquaminibus, in oleo et vino. Sacrificium in aridis, in pane et victimis. « Nunquid super his, » operibus tuis pessimis, « non indignabor, » subaudis, ut non reddam tibi juxta opera tua mala ?

« Super montem excelsum posuisti cubile tuum, » et cætera. Dicit beatus Hieronymus, quod temporibus Isaïæ hæc maxime contigerunt, quando sub rege Achaz omnes montes cultura dæmonum repleti sunt. In montibus enim excelsis ponebant cubicula sua, ut ibi luxuriam fornicationemque suam expleant. Et non solum eis hoc malum sufficiebat : verum etiam post ostium et retro postem ponebant simulacra, ut intrantes vel exeuntes semper adorarent ea, sicut sequentia manifestant.

« Post ostium, » inquit, « et retro postem posuisti memoriale tuum, » id est, non solum in montibus et vallibus adorasti simulacra, verumetiam post ostium et retro postem, quod unum est, posuisti memoriale tuum, id est, idola, ut semper in memoria tua essent, quatenus egrediens domum vel ingrediens adorares ea. « Quia juxta me discooperuisti et suscepisti adulteram, » id est diabolus, « dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eo fœdus, » subaudis ut ad me non redires. Loquitur Dominus ad Hierusalem, et redarguit eam quasi meretricem et adulteram, eo quod dereliquerit virum proprium, id est, Deum, et adhæserit alieno, id est, diabolo, per culturam idolorum fornicando cum lapide et ligno. Verbi gratia, sicut quilibet homo redarguit uxorem suam dicens : Dum dormio juxta te, clam revelas stratum meum et suscipis adulterium juxta me, pactumque cum eo iniisti ut non redires ad me. Vel ita potest intelligi, ut omnem voluntatem suam amatoribus suis absque verecundia manifestaverit : et non solum in Hierusalem fornicata sit, sed et super omnes vicos et civitatulas lupanaria constituerit.

« Dilexisti stratum eorum manu aperta, et ornasti

te regio unguento. » Per stratum hic debemus intelligere adulterium, quod in stratu operatur, et per manum operationem irreverentem, ut sit sensus : Dilexisti adulterium manu aperta, id est, sine verecundia et operatione irreverenti, et ornasti et præparasti te unguento regio, id est, diabolico, qui est rex super omnes filios superbix. Vel unguento præparasti te regio, id est, idolo Moabitarum : quod a quibusdam Moloch vel Melchon appellatur, et interpretatur rex. Cui se præparabat Hierusalem et multiplicabat pigmenta, ut ornatu suo et odore placeret amatoribus suis.

« Misisti legatos tuos procul, » subaudis, ad defendenda idola, et conducendos amatores, « et humiliata es usque ad inferos, » id est, propter opera tua mala præcipitata es in mortem. Et est sensus : Non sufficit tibi ut solummodo adorares deos quos in circuitu tuo gentes colebant : sed insuper misisti procul in Babylonem et in Ægyptum, ut illorum quoque deos adorans fornicationem tuam expleres cum cultoribus eorum. Quod dicit, humiliata es usque ad inferos, non est ista humiliatio in bonam partem intelligenda. Est enim humilitas quæ pertinet ad gloriam : ut illud, « Omnis qui se humiliat exaltabitur (*Luc. xiv*, et *xviii*), » etc. Et est alia quæ pertinet ad interitum et defectionem : ut est illud quod in libro Regum legitur : « Quia humiliavit Amon Thamar sororem suam (*II Reg. xiii*). » Et Dominus dicit : « Quia omnis qui se exultat, humiliabitur. »

« In multitudine viæ tuæ laborasti, » id est in multis actionibus tuis pravis. « Et non dixisti, Quiescam, » subaudis, a cultura idolorum, vel a pravo opere. « Qui ambulat per viam regiam, non declinans ad dexteram nec ad sinistram : ille non laborat (*Joan. xiv*), » etc. Via recta Christus est, qui dixit : « Ego sum via, veritas, et vita. » Verbi gratia, via recta et regia est prudentia, quæ ostendit qualiter bona provide consideremus, et mala solerter caveamus. Qui vero plus sapit quam oportet sapere, ille sine dubio ad dexteram declinat. Qui autem stultus est et incautus agit omnia, ad sinistram procul dubio declinat. Et ille laborat in via, qui pravis actionibus semper deditus est.

« Vitam manus tuæ invenisti, propterea non rogasti, » subaudis me. Et si rogasti verbis non tamen operibus, ut est illud : « Populus hic labiis me honorat (*Isaïæ. xxi*). » Vitam hic pro divitiis posuit, et abundantia terrenarum rerum, in quibus isti spem vitæ suæ collocatam habebant. Ac si diceret : Divitias quas desiderabas invenisti, omniumque repleta es abundantia, ideoque me non rogasti sicut rogare debuisti.

« Pro quo sollicita, timuisti, quia mentita es, » etc. Iste versus distinctionibus et subauditionibus eget. Pro quo sollicita ? Pro divitiis. Ibi media distinctio ponenda est. Et est sensus : Pro divitiis a me tibi datis sollicita fuisti, quomodo custodires eas. « Et timuisti, » subaudis hostes vel deos a quibus sperabas omnia hæc tibi data. « Quia mentita es, » subau

dis quando egrediebaris de Ægypto dicens : « Omnia quæ locutus est nobis Dominus (Exod. xxiv), » et cætera. « Et mei non es recordata : » subaudis tempore lætitiæ tuæ. Quodque sequitur : « neque cogitasti in corde tuo, quia ego non tacens : et quasi non videns, et mei oblita es. » Sensus hujusmodi est : Cum divitiis abundares, et summa pace fruereris, luxuriæque et avaritiæ et aliis vitiis deservires, quia præsentialiter tibi quod merebaris non reddidi : putasti quod semper tacerem non recolens quod alibi dixi : Tacui, nonquid semper tacebo?

« Ego annuntiabo justitiam tuam, et opera tua, » id est simulacra tua, « non proderunt tibi. » Et loquitur ironice. Ac si diceret : Hactenus sicuti, non amplius tacebo, sed annuntiabo iniquitatem tuam, cum te et simulacra tua tradidero Chaldæis vel Romanis. Vel etiam in die iudicii annuntiabo nequitiam tuam omnibus gentibus, quomodo contra me egeris tempore passionis meæ, ut cognoscant te non recte egisse. Et quare non proderunt tibi simulacra tua? Quia illa conflagrantur, et tu captiva duceris.

« Cum clamaveris, » subaudis, ad me tempore captivitatis et calamitatis tuæ, sive cum venerint Chaldæi vel Romani, seu in die iudicii, « liberent te congregati tui, » id est, dii tui de captivitatis malo et penis inferni absolvant, quos deos congregasti ex diversis gentibus, unde Jeremias : « Ubi sunt dii tui quos feceras tibi (Jer. xxxvii)? » Surgant, et salvam te faciant in die malorum. « Et omnes eos, » subaudis deos, « auferet ventus, » id est non poterunt te liberare, quia omnes deos tuos auferet persecutio captivitatis, et adventus scilicet hostium, « et tollet aura, » quod idem significat. « Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram, » et cætera. De illis dicit qui idola non adoraverunt, sive de illis qui in captivitate ducti poenitentiam egerunt, et reversi sunt sub Zorobabel et Jesu de captivitate, ut adorarent Deum suum in loco suo, et servirent ei in toto corde suo.

« Et dicam, » subaudis Cyro et principibus ejus, « Viam facite populo meo, » id est præbete licentiam revertendi in terram suam. « Declinate de senita eorum, » ut non impediatis iter egrediendi. « Auferete offendicula, » id est, omnia impedimenta quæ ad iter illorum nocere possunt, ut libere redeant ad terram suam. Spiritualiter vero de omnibus electis dicit, qui veraciter in illum credunt, et fidem quam habent operibus exornant, quod ipsi hæreditabunt terram viventium, de qua Psalmista dicit : « Credo videre bona Domini (Psal. xxvi), » et cætera. Possidebunt etiam montem sanctum, id est, sacram Scripturam Veteris ac Novi Testamenti, quæ utraque in monte data est, ad altitudinem præmiorum observatores suos invitat, de qua Dominus Judæis loquitur : « Auferetur a vobis regnum Dei (Matth. xxi), » id est, sacra Scriptura. Vel certe montem sanctum, id est, Christum possidebunt sancti, de quo idem propheta ait : « Venite, ascendamus ad montem

Domini (Isa. ii), » id est credamus in Christum Filium Dei. Christus itaque dicit apostolis et apostolicis viris : « Viam facite populo meo in me credenti fidem rectam, et operationem mundam prædicando, et præbete iter, » id est exemplum bonum quid agere debeat. Auferete quoque offendicula, id est peccata eorum per baptismum purgate, vel ab idolorum cultura vestra prædicatione illos amovete, in qua maxime offenditur Deus, et illi impediuntur ne possint venire credendo ad Christum.

« Hæc dicit Excelsus habitans æternitatem, » etc. Iste est excelsus et sublimis, de quo Psalmista ait : « Excelsus super omnes gentes Dominus (Psal. cxvii). » Ipse habitat æternitatem, quia incommutabilis manet in sua divinitate, nec initium nec finem habens. « Et sanctum est nomen ejus in excelsis, et in sancto habitans. » Hic excelsus cælum intelligimus, ubi est sedes Dei, juxta illud : « Cælum mihi sedes est. » Et nolite jurare per cælum, quia thronus Dei est. Sive per excelsum ubi Deus habitat, angelicos spiritus, in quibus omnipotens tanquam in solio sedet et requiescit. In excelsis itaque sive in cælo seu in angelis, et in sancto subaudis Filio suo, vel in unoquoque electorum per fidem et dilectionem Deus habitat. Sicut ipse dicit : « Si quis diligit me, dilgetur a Patre meo, et ad eum veniemus (Joan. xiv), » et cætera. « Et cum contrito et humili, » subaudis habitat, « ut vivificet spiritum humilium, et cor contritorum, » de quibus ipse dicit : Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem (Isa. lxvi)? et cætera. Et de quibus Psalmista : Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. l). Ad hoc, inquit, habitat cum contrito et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium, id est, ut det illis indulgentiam peccatorum et vitam æternam, qui mortui sunt peccato et vivunt virtutibus. Et vivificet cor contritorum, id est, consolatione divina reformet, ut transeat a tristitia hujus sæculi, quæ mortem operatur, ad lætitiæ sempiternam, et de mœrore præsentis vitæ, ad gaudium sine fine mansurum.

« Non enim in sempiternum litigabo, neque usque ad finem irascar, quia Spiritus a facie mea egredietur et flatus ego faciam. » Vox Dei Patris est. Non enim in sempiternum litigabo, id est, in æternum servabo iram meam, neque causabor creaturæ meæ, sed percutiam in præsentem, ut salvem in futuro. Nec usque ad finem irascar, id est, iram meam et ultionem non semper effundam super eos, quia Spiritus sanctus egredietur a facie mea, qui sustentat omnia et dat omnibus vitam, et flatus, id est animas, ego faciam. De hoc flatu dicitur in Genesi : « Insufflavit Dominus in Adam, et factus est homo in animam viventem (Gen. ii). » Et est sensus : Igitur quia Spiritus a facie mea egredietur, qui vivificat omnia et gubernat, et sensum dat et intellectum, necnon et animam ego creo in omnibus (Sap. xv) : non est dignum ut æternaliter pereant, sed hic percutiam eos et flagellabo ut sentiant iram meam, et corrigantur. et in futuro miserebor eorum. Hæc quæ diximus

generaliter pertinent ad omnes fideles qui a Domino flagellantur, specialiter vero ad Judæos de quibus et subditur :

« Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et percussi eum, » id est, populum Judæorum primum tradendo Assyriis, deinde Chaldæis, ac postremum Romanis. Avarus dicitur, quasi avidus auri. Et Judæi avari erant et immisericordes, ideoque traditi sunt hostibus suis. « Abscondi ab illo, » id est a Judaico populo « faciem meam, » id est, præsentiam meam et auxilium meum, ut me amplius desiderares, « et indignatus sum, » subaudis contra te, vel propter idololatriam, vel propter interfectionem filii mei, « abiit vagus, » id est, amens et sine sensu, ut Cain « in via cordis sui » hoc est in actione sua prava.

« Vias ejus vidi, et dimisi eum, et reduxi eum. » Et reddidi consolationes ipsi, et lugentibus ejus, » id est, lugentibus Sion. Vias ejus, id est, actiones bonas Judaici populi, vidi dum plangeret in captivitate peccata sua, et reddidi consolationes, id est, hæreditatem propriam ipsi populo in principibus et lugentibus Sion, id est, subjectis ejus. Aliter : Actiones bonas populi credentis vidi, et reddidi consolationes, id est, Spiritum sanctum qui appellatur paracletus, id est, consolator, quem perdidit primus parens per inobedientiam, reddidi lugentibus Ecclesiæ.

« Creavi fructum laborum meorum, » id est quod promisi per Jeremiam (*Cor. xv et xxix*) prophetam, ut post septuaginta annos eos de captivitate dimitterem, velociter opere adimplevi. Et creavi « pacem ei, qui longe erat » a terra propria in Hierusalem, « et sanavi eum » a peccatis, qui pœnitentiam egit in captivitate. Aliter : Creavi fructum laborum meorum pacem ei qui longe est, et pacem qui prope est : hoc est quod promisi per prophetas de Filio meo, quod redempturus esset genus humanum : opere adimplevi, statuens pacem Judæis credentibus qui prope erant, et gentibus qui longe. Et sanavi eum, id est, utrumque populum in illo credentem sanavi a peccato, Judæos videlicet ab infidelitate, gentes autem ab idololatria : de quibus dicit Apostolus, « Vos qui eratis longe, facti estis prope (*Ephes. ii*). » Et illud : Veniens evangelizavit pacem eis qui longe erant, id est, gentilibus et pacem his qui prope, hoc est Judæis.

« Impii autem quasi mare fervens quod quiescere non potest, et redundant fluctus ejus in conculcationem et lutum. » Superius locutus est de Judæis qui in captivitate positi pœnitentiam egerunt, quos sanavit a peccatis reduciendo illos in Hierusalem, et de illis etiam qui post Domini passionem crediderunt : nunc de illis specialiter loquitur qui in infidelitate sua post Domini ascensionem permanserunt, quibus dicebat beatus Paulus : Vobis quidem oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repellitis illud et indignos vos judicatis æternæ vitæ : ecce convertimur ad gentes (*Act. xiii*). Impii, inquit, sive iniqui Judæi qui in Domini passione clamaverunt : « R'us est mortis,

A crucifige talem (*Matth. xxvii*) : « ferventes in iram ad malum, quasi mare fervens quod quiescere non potest, sed semper in motu est : et quorum malitia sive persecutio redundavit, sicut redundant fluctus maris : cum venerint Romani in conculcationem et lutum, subaudis erunt : et conculcabuntur ab hostibus sive a dæmonibus : sicut lutum quo recedente a transeuntibus conculcatur. Sicut mare semper in motu est, quia aliquando egreditur et aliquando regreditur et in reditu suo facit lutum quod conculcatur : sic illi egrediebantur ad iniquitatem, et regrediebantur ad interitum, et fluctuabat eorum malitia sicut fluctuant undæ maris : ideoque conculcati sive ad nihilum redacti sunt.

B « Non est pax impiis, dixit Deus meus, » id est, non requiescit Filius Dei (qui dedit pacem mundo) in impiis Judæis, neque in omnibus adversa agentibus.

CAPUT LVIII.

« Clama, ne cesses : quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum. » Vox Dei ad prophetam sive ad chorum apostolorum : O propheta sive chorus apostolorum, clama sine timore, ne metuas illorum insaniam, ne cesses a prædicatione. Quasi tuba exalta vocem tuam, id est, magnam vocem emitte, ut ab omnibus possis audiri ; annuntians eis imminentem captivitatem a Romanis, et multam interfectionem. Et annuntia populo meo scelera eorum, id est, immania peccata, idololatriam videlicet, homicidium, et execrabilia facinora, quæ ultra humanum modum ipsi operantur. Et domui Jacob annuntia peccata eorum, in quibus delinquant contra Deum et proximum. Adhuc populum suum illum vocat, ut ad pœnitentiam eum provocet.

C « Me etenim de die in diem quærunt, et scire vias meas volunt. Quasi gens quæ justitiam fecerit, et quæ judicium Dei sui non dereliquerit. » Hæc proprie ad Judæos pertinent, qui quotidie ad templum et in synagogas confluentes leges Dei meditabantur, et tamen justitiam et judicium rectum non adimplebant : quia idola pro Deo colebant. Me, inquit, de die in diem, quærunt, tantummodo voce et veniendo ad templum atque synagogas : et scire vias, id est, actiones et voluntates meas volunt, quare non exaudiam eos. Quasi gens quæ justitiam fecerit, id est, ut modo fideles in Ecclesia recte et juste viventes, et Christum Deum et hominem consistentes. Vel quæ justitiam fecerit, hoc est, idola pro Deo non coluerit, sed mandata mea recte semper adimpleverit, et quæ judicium, id est, legem Dei sui non dereliquerit, vel veram fidem tenuerit ex qua justus vivit. Spiritualliter autem justitiam et judicium Christum debemus intelligere, qui est justitia, quia ipse justificat electos suos : et qui est judicium, quia « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (*Joan. v*). » « Rogant me judicia justitiæ, » id est, rogant ut recte judicem eos, et justum judicium faciam : ostendendo quare non suscipiam eorum opera. « Ap

propinquare Deo volunt, » subaudis voce, non A opere.

« Quare jejunavimus, et non aspexisti, » subaudis exaudiendo. « Humiliavimus animam nostram, » id est, vitam nostram jejunando « et nescisti? Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, » subaudis carnalis, « et omnes debitores vestros repetitis, » Proposuerunt Judæi Domino, quare non exaudiebat eos cum humiliarent se jejniis : sed Dominus non reprobatur jejunia, sed opera quæ in jejunio faciebant, dicens : Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, subaudis carnalis. Ac si diceret : Ideo non exaudio, quia jejunium vestrum caret misericordia, et insuper pro laude et adulatione hominum illud agitis. Vacant Judæi jejniis, sed frustra, quia non generalibus. Generale etenim jejunium est abstinere ab omnibus illicitis, et hoc non pro laude temporaliter agere. Quod autem dicit, in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra carnalis, quidam codices habent : invenietur voluntas vestra, id est, delectatio, in sumendis videlicet pluribus et lautioribus cibis post jejunium. Omnes, inquit, debitores vestros repetitis, id est, exigitis contentiose ab illis quibus aliquid commodastis. Ideo enim aliquando jejunabant, ut liberius possent suos debitores repetere, quod non potest sine contentione agi.

« Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie. » Et est sensus : Ideo jejunatis ut lites et contentiones agatis, et, quod pejus est, pauperes et innocentes pugno percutitis, sine pietate exigentes ab illis quæ non commodastis, et vultis ut exaudiam vos? Sequitur, « Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. » Solebant Judæi in diebus jejuniorum in angulis platearum orare, expansis manibus ad cælum, et in medio templo similiter cum clamore et efulatu, ut ab audientibus eos et cernentibus laudarentur (*Matth. xxiii*). Sicut et ille Pharisæus qui a Domino in Evangelio contemnitur, ideoque dicitur ad eos (*Luc. xviii*) : « Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, » subaudis absque misericordia, et ut debitores cum lite et contentione repetatis, ut audiatur clamor vester in excelso, hoc est in templo sive in plateis, et cum clamore oretis.

« Nunquid tale est jejunium quod elegi, » subaudis quale vos agitis? « Per diem, » id est tota die « affligere hominem animam suam, » subaudis, et postea multa perpetrare illicita, vel cibis immoderate repleri? Quid ergo proficit corpus temperare a cibis, nisi temperetur a vitis? Istud tale jejunium non approbat Deus, sed illud quod generale est et in humilitate misericordia adimpletur. « Nunquid » subaudis elegi « contorquere quasi circum caput suum, » id est caput ac pedes inclinare « et saccum » induere « et cinerem sternere? Nunquid istud vocabis jejunium et diem acceptabilem Domino? » Subaudis, non erit ei acceptum tale jejunium, quia humilitatem præteritis extrinsecus, et tumore superbiæ inflaris intrinsecus : laudem humanam exinde requi-

rens. Amat Deus omnipotens ea quæ superius commemoravit, caput videlicet inclinare, saccum et cinerem sternere : si puro de corde agantur, et maxime tempore necessitatis et tribulationis : ut in Ninivitis, et David atque Achaz (*Jonæ iii*; *II Reg. xiii*, *III Reg. xxi*). Si autem duplici animo fiant, non eligit neque approbat ea.

« Nonne hoc est magis jejunium quod elegi, » subaudis, quod ego præcipio tibi custodire? « Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. » Septuaginta apertius transtulerunt dicentes : Omnem scripturam iniquam conscinde. Mos erat illius populi, ut si alicui aliquid commodaret chirographum inde scriberet, id est, chartam et scripturam per quam illi requireret : vel etiam juramento colligant eos quibus aliquid præstabant, et aliquando falsa chirographa scribebant contra pauperes, et ab illis qui nihil habebant cum violentia exigebant quod illis non commiserant. Hujusmodi chartas et scripturas appellat colligationes et fasciculos deprimentes : quia ligabant, id est constringebant per ea pauperes et opprimebant : præcepit ut ea dissolverent. Si enim impietas est (ut B. Hieronymus dicit) ab eis debitum accommodatum exigere qui non possunt reddere, quia non habent unde : quantæ illud impietatis est quod falso requiritur? Spiritualiter autem et moraliter colligationes et fasciculos debemus intelligere peccata, quæ præcipimur dimittere proximo in die jejunii, Domino dicente : Dissolve colligationes impietatis, etc. Ac si diceret : Dimitte proximo in te peccanti quæ contra te egit, ut tibi dimittatur quod contra Deum deliquisti, et possis dicere libera mente : Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus fratri (*Matth. vi*). « Dimitte eos qui confracti sunt liberos, et omne onus dirumpe. » Sæpe tempore famis tradebant se quidam Judæorum pauperes principibus et divitibus in servitum, aliqui ut per spatium septem annorum eis servirent, aliqui plus, aliqui minus : alii etiam usque ad annum Jubilæum. Unde præcipitur illis, ut tales dimittant a servitute in libertatem : quia aliquando plusquam ille statuisset detinebant eum, qui se concrediderat. Dimitte (inquit) eos liberos qui confracti sunt, id est qui tempore famis et necessitatis instante, a libertate tradiderunt se tibi in servitutem, et omne onus servitutis vel peccati dirumpe.

« Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam. » Notandum, quia panem tuum dixit non alienum : ne conetur aliquis ex rapina eleemosynam facere. Qui enim de rapina offert Deo sacrificium et misericordiam, quasi qui immolat filium ante patrem (*Eccl. xxxiv*) : Spiritualiter per panem possumus intelligere fidem Christi, qui dixit : « Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi (*Joan. vi*). » Panem enim frangimus esurienti, quando fidem Christi quam habemus simplicioribus fratribus manifestamus. Similiter per panem possumus intelligere sacram Scripturam, qua reficitur anima : sicut corpus diversis epulis. Quem panem tunc frangimus

quando insecos docemus, doctrinam et sapientiam vitae illis insinuantes. Egenos (inquit) et vagos induc in domum tuam, præbens eis tectum qui non habent, ut recipias mansionem cœlestem. Spiritualiter vagos inducimus in domum, quando discordantes et dissidentes ad unitatem charitatis colligimus. « Cum videris nudum, opori eum, » subaudis. tuis vestimentis, adimplens illud: Qui habet duas tunicas, det non habenti, « Et carnem tuam, » id est proximum tuum, « ne despexeris » cum videris eum infirmitate tabescentem, aut nudum, vel in aliqua miseria constitutum: recognoscens te esse similem illi, carnalem et mortalem. Moraliter: Cum videris nudum, id est alienum a fide et virtutibus aliquem, tua admonitione et tuo exemplo cooperi eum: et carnem tuam, id est, tui similem peccatorem, ne despexeris.

Tunc erumpet, » id est, eum talia feceris quæ superius commemorata sunt: veniet « quasi mane lumen tuum, » hoc est Christus in corde tuo, « et sanitas tua, » id est remissio peccatorum, « citius orietur. » Et est sensus: Sicut sole mane fugantur tenebræ, et illuminatur mundus, ita tu illuminaberis tuis virtutibus, quia verus sol Christus in corde tuo requiescet, de quo dicitur: « Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiæ (Mal. iv). » « Et ante ibit faciem tuam justitia tua, et gloria Domini colliget te. » Hoc dupliciter intelligendum est. Anteibit faciem tuam, id est, præcedet te vel præsentiam tuam ad beatitudinem æternam justitia tua, et recta operatio ante iudicem Christum, et gloria Domini ipse videlicet Filius Dei, cui dicitur a Patre, « Exsurge, gloria mea (Psal. lvi), » colliget te, id est vestiet te, sive circumdabit te operimento misericordiæ suæ. Aliter, justitiam hic debemus accipere Christum, a quo justificantur omnes electi. Anteibit sive præcedet faciem tuam, id est, ad æternam gloriam justitia tua Christus, qui dixit, « Vado parare vobis regnum (Joan. iv). » Et gloria Domini, id est, claritas æterna, ipse videlicet Filius Dei colliget te, id est, suscipiet te ad se, juxta illud: « Ubi sum ego, illic et minister meus erit (Joan. xv). »

« Tunc invocabis » ore et opere, ut Moses et cæteri sancti, « et Dominus exaudiet te: » a cujus voluntatem adimplesti. « Clamabis, et dicet: Ecce adsum, » subaudis ad remunerationem, qui tibi fui in auxilio ut posses bona opera agere. « Si abstuleris de medio tui catenam, et desieris digitum extendere, » id est proximo detrabere, et loqui quod non prodest, quia detractio honorum operum non prodest.

« Cum effuderis esurienti animam tuam, » id est voluntatem tuam, « et animam, » id est, vitam « afflictam repleveris, » subaudis bonis tuis; « orietur in tenebris lux tua, » id est Christus, « et tenebræ tuæ erunt sicut meridies. » Quod superius appellavit colligationes impietatis et fasciculos deprimentes, modo appellat catenam, id est, obligationem peccatorum. Et desieris mala proximorum meliorari, notan Jo hunc et illum digito. Et desieris loqui quod non pro-

dest, quia detractio honorum operum non prodest, neque etiam malorum: quia tua tibi magis expediret ad memoriam reducere. Cum effuderis esurienti animam tuam, id est, cum voluntatem tuam hilarem ostenderis esurienti, compatiendo illius infirmitati et nuditati sicut tuæ, et animam afflictam jejuniis aliisque miseriis repleveris, non solum frangendo panem, sed satiando omnibus bonis: orietur in tenebris peccatorum lux tua Christus, hoc est cum talia egeris, tenebræ, id est, peccata convertentur in justitiam ut possis dicere cum Apostolo: « Fuerunt in me aliquando tenebræ, nunc autem lux sum in Domino (Ephes. v). » Et tenebræ tuæ, id est, peccata tua, erunt sicut meridies, id est in claritatem justitiæ convertentur. Quia auferetur iniquitas tua, ut dicas cum sponsa: « Ubi pascis, ubi cubas in meridie (Cantic. i)? »

« Et requiem tibi Dominus dabit semper, » id est, requiescere te faciet in cœlesti beatitudine ab hostibus et a vitiis, quia hic qui cessat a vitiis, in æterna beatitudine requiescet ab omni adversitate. « Et implebit splendoribus, » id est virtutibus, « animam tuam » vel claritate æterna de visione divinitatis suæ, « et ossa tua liberabit, » subaudis, de inferno ne tradantur incendio. Vel ossa tua liberabit, id est, corpus tuum in die judicii suscitabit. Dicamus et tertio modo, per ossa intelligentes virtutes. Ossa tua liberabit, id est virtutes tuas ipse custodiet. Juxta illud Psalmistæ. « Dominus custodiet omnia ossa eorum (Psal. xxxii). » Ideo autem ossibus virtutes comparantur, quia sicut corpus sustentatur ossibus, ita anima virtutibus. « Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum cujus non deficient aquæ. » Legimus in libro Geneseos, quod plantaverit Dominus paradisum, in cujus medio erat fons qui irrigabat totum paradisum (Gen. ii). Ille hortus habens diversa genera pomorum et varia genera herbarum, significat sanctam Ecclesiam, quæ habet diversos ordines et adornatur variis virtutum floribus. Fons vero ille irrigans paradisum, Christum significat cui dicit Psalmista: « Quoniam apud te est fons vite (Psal. xxxv). » A quo vero fonte et vivo irrigatur Ecclesia, doctrina et sapientia spiritali. Cujus fontis aquæ, id est, doctrinæ non deficient, quia cælum et terra transibunt, verba autem omnipotentis Dei non præteribunt (Matth. xxi). Ecclesia ergo Christo assimilatur, et omnis electus corpus ejus est, unde est illud: « Fulgebunt justi sicut sol in regno patris eorum (Matth. xiii). » Dicitur ergo ad quemlibet electum specialiter, et ad Ecclesiam generaliter: Eris (inquit) quasi hortus, id est, sicut paradisus et sicut fons aquarum cujus non deficient aquæ, id est, similia eris Christo qui est caput tuum, cujus non deficient doctrinæ.

« Et ædificabuntur in te deserta sæculorum, fundamenta generationis et generationis suscitabis. » Judæi hoc referunt ad restaurationem quæ facta est a Zorobabel et Jesu sacerdote magno, vel etiam ad illam quam autumant futuram in ultimo tem-

pore : sed melius est ut ad Ecclesiam ista referamus. Deserta autem sæculorum, id est multorum temporum, appellat conventicula Judæorum, quæ deserta sunt per infidelitatem, et in ecclesia restaurata per fidem. Fundamenta generationis et generationis suscitabis, o Ecclesia, credendo et confitendo Christum verum Deum, et verum hominem esse. Fundamentum singulari numero prolatum Christum significat, secundum quod Paulus dicit : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus (I Cor. ii). » Plurali vero numero pronuntiatum fundamenta, apostoli et prophetae et prædicatores Ecclesiæ significat, ut illud : Fundamenta ejus in montibus sanctis. Per hæc vero duo quæ dicit, generationis videlicet et generationis, utrumque populum vult intelligi Judæorum et gentium. Dicitur ergo ad Ecclesiam : ædificabunt (inquit) in te, o Ecclesia, per fidem conventicula, quæ deserta sunt in Judæis per infidelitatem, et suscitabis fundamenta utriusque populi, apostolos videlicet prædicatoresque, qui Ecclesiam sua doctrina et suis exemplis fundaverunt. « Et vocaberis, o popule Christiane, ædificator septium, » id est doctrinarum prædicatione, « avertens semitas iniquitatum, » id est errorum, ubi non est quies neque pax Christi. Ædificatores Ecclesiæ prædicatores sunt. Sepes vero eorum doctrinæ quæ pungunt suos auditores, et quæ defendunt vineam et messem Dominicam a furibus, id est Ecclesiam a diabolo, quia in prædicatione doctorum considerant, quomodo scandala et insidias dæmonum vitare debeant. Ipsi etiam avertunt semitas iniquitatum, id est erroris et impietatis, in tranquillitatem fidei et virtutum atque charitatis. Quod si dixerimus avertens semitas in quietem, hoc est in pacem, subauditio necessaria erit ibi hujusmodi, avertens semitas, subaudis erroris in veram pacem.

« Si averteris a sabbato pedem tuum facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocabis sabbatum delicatum, » id est dedicatum Domino et consecratum « et sanctum Domini gloriosum, » id est purum et celeberrimum, non tuum sed Domini, et glorificabis eum vel Dominum vel sabbatum, juxta illud : « Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est (Matth. v), » « dum non facis voluntates tuas, » id est actiones carnales et proprias, imitans Christum qui dixit : « Non veni facere voluntatem meam (Joan. v, vi). » Dum hæc feceris « non invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem, » subaudis otiosum, vel sermonem blasphemiam, sive idolis convenientem. Hæc omnia brevi explanatione comprehendere possunt, quia replicatio verborum est ibi : Si averteris (inquit) a sabbato pedem tuum, id est, si prohibueris actionem tuam pravam in die sabbati, ne conmacules illud tuis voluntatibus, et ignem litis et distractionis atque odii non succenderis. et in his omnibus Dominum glorificabis.

« Tunc delectaberis super Domino, » id est delect-

ationes capies in gratia illius, « et sustollam te super altitudinem terræ, » hoc est in altitudinem æternæ soliditatis, quia hoc solummodo elementum solidum atque immobile manet. « Et cibabo te hæreditate Jacob patris tui, » id est hæreditatem dabo tibi in cœlesti beatitudine, quam dedi Abraham, Isaac et Jacob, quorum filii estus per fidem et imitationem. De qua satietate dicit Psalmista : « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (Psal. xvi). » Omnes namque supplantatores vitiorum et dæmonum filii sunt Jacob per fidem et operationem. « Os enim Domini locutum est. » Hæc, id est, propheta illius per quem ille loqui dignatus est, ista quæ superius narrata sunt dixit. Redeamus ad exordium hujus versiculi ubi dixit, si averteris a sabbato pedem tuum, et cætera. Ille vero sabbatum colit, qui nec sermone nec opere offendit, cessans a vitiis et ab omni opere servili. Juxta quod lex præcipit : « Opus (inquiens) servile ne facias in eo (Levit. xxiii), » id est opus peccati. « Qui enim facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii). » Dies etiam sanctos agimus, si bene vivimus. Si autem male vixerimus, jam non dies sanctos celebramus sed malos. Juxta quod Apostolus dicit de reprobis : « Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt (Ephes. v). » Sequitur.

CAPUT LIX.

« Ecce non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat, » vos si volueritis ad eum redire, « neque aggravata est auris ejus, ut non exaudiat. » Propheta alloquitur Judæos concives suos. Ecce (inquiens) non est abbreviata manus Domini, id est, non est minorata potestas illius, ut vos nequeat salvare ab hostibus et diabolo, si volueritis in eum credere, sicut quondam non est minorata quando eduxit patres nostros de terra Ægypti. Neque etiam auris illius est aggravata, ut non possit exaudire, si eam pura mente exoraveritis : sed exaudiet vos sicut exaudivit Moysen et Aaron, Samuel, David, aliosque sanctos.

« Sed iniquitates vestras, » id est cultus idolorum vestrorum, « diviserunt inter vos et Deum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis, » id est presentiam et auxilium illius subtraxerunt a vobis « ne exaudiret, » subaudis vos tempore tribulationis. Modo demonstrat quare permiserit eos duci in captivitatem totiens, et quare non exaudierit eos, vel quare longe fuerint a Deo, videlicet propter idololatriam.

« Manus enim vestre pollutæ sunt sanguine » justorum « et digiti vestri iniquitate. » Omnes Scripturæ testantur Judæos semper promptos esse ad fundendum sanguinem prophetarum et justorum. Unde legitur (IV Reg. xxi; II Paral. xxxiii) quod Manasses rex Juda repleverit Hierusalem sanguine innocentium, a porta usque ad portam. Et non solum prophetarum sanguinem fuderunt, sed ipsius Domini capitis omnium prophetarum. Sic etiam Stephanus testatus est in Actibus apostolorum (Cap. vii) . Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri,

qui locuti sunt de adventu justī? Jeremiau lapidaverunt, Isaiam secuerunt, et Ezechielem in Babylone peremerunt (*Jer. xxxix*). « Labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem, » id est blasphemiam, « fatur. » Locuti sunt mendacium, quando dixerunt: « Omnia quæ præcepit nobis Dominus, audiemus et faciemus (*Exod. xxiv*). » Tunc enim locuti sunt mendacium et blasphemiam, quando dixerunt Domino: « Dæmonium habes, et in Beelzebuth ejicis dæmonia (*Joan. viii*), » et multa alia innumerabilia.

« Non est qui invocet justitiam, » id est qui credit in Christum, qui factus est electis suis redemptio et justificatio, « neque est qui judicet vere, » id est, recte. Non judicaverunt recte, quando petierunt Barabbam, et Christum crucifixerunt. « Sed confidunt in nihili, » id est in idolo, quod nihil est sicut Apostolus dicit: « Scimus quia nihil est idolum (*I Cor. viii*). » Vel etiam in Antichristo confidunt, « et loquantur vanitates » dum quotidie blasphemant Christum in synagogis suis: vel dum dicunt: Messias nondum venit. « Conceperunt laborem » adversus Christum, quia laboraverunt in ejus interfectione, « et pepererunt iniquitatem » pro eo quod est parient iniquitatem, cum receperint Antichristum.

« Ora aspidum ruperunt et telas aranæ texerunt. » Aspis serpens est callidissimus, qui audiens primam vocem incantatoris unam aurem ad terram premit, et alteram cauda sua obturat ne possit incantari. Ideoque Judæi aspidi comparantur quia venenati erant, juxta quod Joannes Baptista eis improperat, dicens: « Genimina viperarum (*Matth. iii*). » Et sicut aspis unam aurem adhærere facit terræ, et alteram obturat cauda ne incantetur: ita et illi terrenis rebus adhærentes obturaverunt aures mentis, ne Christi prædicationem reciperent. Opera etiam illorum et consilia telis aranæ comparantur, quia sicut aranæ fragilem texunt telam, et non valent capere in ea nisi muscas et culices, neque ullius utilitatis sunt: ita et eorum consilia et opera fragilia et inutilia fuerunt, neque valuerunt aliquem capere et decipere, nisi simplices et stultos. Ex ovo producitur fetus, et ideo per ova debemus intelligere eorum corda et consilia. Ova aspidum ruperunt, quando hoc quod in corde blasphemix et invidiæ tenebant, verbis ostenderunt dicentes: Reus est mortis, et crucifige talem (*Matth. xxvii*). Telas etiam prodixerunt et texerunt, sive opere compleverunt, quando hoc quod in corde cogitaverunt, etiam verbis patefecerunt, opere compleverunt crucifigentes eum. Sed quid factum est? Omnia eorum opera, eorum et consilia sic pertransivit quasi aerem vacuum, dum resurrexit a mortuis. « Qui comederit de ovis eorum, » id est, de ovis aspidum « morietur, » hoc est, qui Judæorum consiliis acquieverit, quomodo Abel acquievit Cain dicenti, Egrediamur in campum, interficietur ab eis (*Gen. iv*). Vel qui se commiscuerit eorum consiliis plenis veneno, et eorum

A fuerit opera imitatus morietur morte æterna. Sequitur. « Et quod confotum est, » id est, enutritum ex ovis eorum « erumpet, » hoc est excrescet « in regulum, » subaudis aliorum serpentium regem, qui flatu suo interficit aves per aera volantes. Per regulum qui ex ovis aspidum nascitur, debemus intelligere Antichristum, qui ex populo Judæorum nascetur, et qui flatu, id est verbo et doctrina sua interficiet plurimos sanctorum, ad patriam cœlestem volantes.

« Telæ eorum, » id est tele aranearum, « non ruerunt in vestimentum, » hoc est in aliquod ornamentum « neque operient operibus suis. » Telæ, id est, doctrinæ et opera Judæorum mala, non erunt in vestimentum animæ, neque operientur operibus suis, sed nudi peribunt in inferno vacui a bono opere. Vestimentum et operimentum animæ est justitia, sicut de sanctis dicitur: « Sacerdotes tui induantur justitiam (*Psal. cxiii*). » Opera eorum, » id est, opera Judæorum, « opera inutilia sunt, » id est, maligna, quia diaboli voluntatem adimplent « et opus iniquitatis in manibus eorum. » Ecce quod superius appellavit telas, modo dixit apertius opera.

« Pedes eorum, » id est pedes Judæorum, « ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem. » Pedes eorum ad malum cucurrerunt, quando cum laternis et fustibus ad Dominum comprehendendum venerunt. Festinaverunt, id est, laboraverunt et effuderunt sanguinem innocentem, quando instabant petentes a Pilato ut eum interficeret. « Cogitationes eorum » contra Dominum « cogitationes inutiles, » subaudis fuerunt, dicentium: « Venite, decipiamus justum, » et cætera. « Vastitas et contritio in vis, » id est, in actionibus « eorum, » quia vastati et contriti sunt ab hostibus et modo vastantur a diabolo.

« Viam pacis, » hoc est Christum, qui pacem attulit mundo « nescierunt » credendo in eum « et non est judicium, » subaudis, discretionis inter bonum et malum, vel etiam non est rectitudo « in gressibus eorum. Semitæ eorum incurvatæ sunt eis, omnis qui calcet in ea, ignorat pacem. » Semitæ, id est, actiones et opera eorum declinatæ sunt de bono ad malum, de Deo ad diabolum, a rectitudine ad iniquitatem, a fide ad infidelitatem. Omnis qui imitatur eorum opera, ignorat pacem, id est Christum.

D « Propter hoc elongatum est judicium a nobis. » Vox prophætæ ex persona populi Judæorum, pœnitentiam agentis. Propter hoc, inquit, quia ignoravimus pacem, elongatum est judicium a nobis, id est Christus, « et non apprehendit nos justitia » credendo, sed gentiles. « Expectavimus modo lucem, » id est Christum qui nobis repromissus erat in lege et prophetis, dicentes: « Emitte lucem tuam et veritatem tuam (*Psal. xlii*): » et « ecce tenebræ, » subaudis, infidelitatis, vel Antichristi. « Splendorem, » subaudis æternæ paternitatis expectavimus, « et in tenebris » errorum et peccatorum « ambulavimus. »

« Palpavimus sicut cæci parietem, » id est, sacram

Scripturam, « et quasi absque oculis atrectavimus. » Judæi quotidie palpant quasi cæci parietem, quia legentes sacram Scripturam, Christum non credunt mente ibi latere, quia folia et crustas tantummodo tangunt. « Impegimus meridie, » hoc est, immersimus nos legendo in Scriptura divinorum eloquiorum « quasi in tenebris » quæ in luce est sanctis et aperta : « in caliginosis, » id est, in obscuris mysteriis impegimus « quasi mortui. » Quamdiu enim legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum.

« Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantem gememus. » Meditatio Judæorum quam habent in Scriptura, rugitu leonis et gemitui columbæ comparatur : quia sicut ursus nihil utilitatis in suo rugitu habet, et columba in suo gemitu, ita illorum meditatio et doctrina nihil utilitatis habet, dum non vident Christum mente intus latere. Vel aliter, Circa subjectos rugiunt sævientes ut ursi, circa majores vero et sibi æquales gemunt ut columbæ. Columba aliquando in bonam partem ponitur, ut in Evangelio dicitur credentibus : Simples estote ut columbæ (*Matth. x*). Aliquando in contrariam partem, ut illud, « Ephraim factus est quasi columba, non habens cor (*Gen. xlix*). » « Expectavimus judicium, » id est, Christum qui jam venerat, de quo dicitur : « Deus, judicium tuum regi da (*Psal. lxxi*), » « et non est » subaudis nobis. « Salutem » subaudis expectavimus, « et elongata est a nobis » transiens ad gentes, sicut ipse dixit : « Relinquetur vobis domus vestra deserta (*Matth. xxiii*). »

« Multiplicatæ sunt enim iniquitates coram te, » subaudis, quia non solum Scripturam sacram contemptissimus, verum etiam te auctorem ejus. « Et peccata, » inquit, « nostra responderunt nobis, » id est, qui talia merebamur, talia recepimus, « quia scelera, » id est, peccata nostra omnia « nobiscum, » subaudis adhuc sunt. Juxta quod imprecati sumus contra nosmetipsos, dicentes : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Matth. xxvii*). » « Et iniquitates nostras cognovimus, » penitentiam agendo, peccaverunt scilicet tradentes eum Pilato et dicentes ; « Reus est mortis (*Matth. xxvi*). »

« Mentiri » multis modis « contra Dominum. » Peccata sua et iniquitatem cognoverunt, quando compuncti corde dixerunt ad Petrum et ad cæteros apostolos : « Quid faciemus, viri fratres (*Act. ii*) ? » Sequitur. « Et aversi sumus, » id est, declinavimus « ne iremus post tergum Domini Dei nostri, » id est, ne imitemur eum, secundum quod in lege præcipitur : « Post Dominum Deum tuum ambulabis (*Deut. vi*). » Et juxta quod in Evangelio dicitur : « Qui mihi ministrat me sequatur (*Joan. xii*). » « Ut loqueremur calumniam, » hoc est blasphemiam, « et transgressionem » legis vel negationem Christi. « Concepimus, » subaudis, malitiam, « et locuti sumus de corde verba mendaciorum. »

« Et conversum est retrorsum judicium, » hoc est, Christus recessit a nobis, et transiit ad gentes. Juxta quod ipse prædixit dicens : « Auferetur a vobis re-

gnum Dei (*Matth. xxi*). » Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. « Et justitia, » ipse videlicet Christus, « longe stetit, » quia recedens a nobis in gentibus mansit, quæ longe erant a Deo. Et quare hoc actum sit, in subsequentibus manifestant, cum subjungunt : « Quia corrui in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi. » Corruit, id est non stetit nec mansit veritas Christus in platea, hoc est, in illis qui desideria sua sequebantur : et æquitas non potuit ingredi ad corda Judæorum propter infidelitatem, quia per fidem habitat in cordibus electorum, juxta quod Paulus dicit, « Habitare Christum per fidem in cordibus vestris (*Ephes. iii*). » Unde et Dominus : « Sermo, inquit, meus non capit in vobis (*Joan. viii*). » Platon Græce, Latine a latitudine dicitur. Et est sensus : In illis qui per latitudinem hujus vite ambulabant, id est, in scribis et Phariseis, quasi cecidit veritas quæ dicit : « Ego sum via, veritas et vita (*Joan. xiv*). » Sequitur.

« Et facta est veritas, » subaudis, Judæis « in oblivionem. Et qui recessit a malo, » subaudis Judæorum, vel a malo infidelitatis credendo in Christum, præda, » subaudis Judæorum, « patuit, » id est præda eorum fuit, quia ab illis est deprædatus sicut in revelationem sancti Stephani de Nicodemo legitur. Unde et egregius prædicator dicit Judæis credentibus, quorum bona diripuerunt infideles : « Rapiam, inquit, honorum cum gaudio suscepistis (*Hebr. x*). »

« Et vidit et malum apparuit in oculis ejus, quia non est judicium. » Hactenus ex persona illorum locutus est Propheta, qui penitentiam post ascensionem Domini visi sunt agere : nunc vero dicit non placuisse Domino penitentiam eorum, quia non erant simplici corde. Et vidit, inquit, Dominus penitentiam Judæorum, id est, cognovit quod non puro ex corde hoc agerent, sed verbo tenus. Et malum apparuit in oculis ejus, quia non erat ex pura intentione, et putabant se voce appropinquare Deo, et decipere omnipotentem verbis, qui non desiderat labia, sed corda. Quia non est judicium discretionis boni et mali : vel non est judicium in Judæis inter puritatem et simulationem, vel in eorum penitentia, et non est judicium rectitudinis. « Et vidit Deus, » subaudis Pater, « quia non est vir, et aporiatu est, » quia non est qui occurrat. « Vidit Deus Pater, » quia non est vir quilibet sanctus in Judæis, ut Moyses et David alique quamplurimi, et aporiatu, id est, contristatus est, vel de infidelitate Judæorum, vel eis fundendo, hoc est, qui interveniret et funderet preces pro eis, ut olim Moyses in deserto, et Samael et David. Erant quidam in illo populo, quantum ad sexum pertinet, qui viri appellabantur : sed effeminati erant, sicut jam superius in alio loco dixit : Quia « veni, et non erat vir qui audiret. » « Et salvabit sibi brachium suum, et justitia ejus ipsa confirmabit eum. » Sicut in aliis locis quam pluribus diximus, per brachium Dei Patris Filium debemus intelligere per quem omnia fecit, et quem ipse salvavit a morte

resuscitando eum a mortuis. Et est sensus : Judæis in infidelitate permanentibus, Deus Pater salvavit sibi Filium suum a persecutione illorum, et salvabit etiam in futuro : et justitia ejus, id est, Filius illius, qui justificat omnes electos, ipse confirmabit eum, hoc est, lætificabit de salute gentium. Dicamus et aliter : Illis nolentibus converti ad pœnitentiam veram, Deus Pater salvavit sibi credentes ex gentibus per Filium suum, et justitia ejus sive misericordia (ut Septuaginta transtulerunt) ipsa confirmabit eum qui voluerit ab errore converti, ut non suis meritis sed illius misericordia salvetur. Justitia enim est, ut Creator creaturæ suæ parcat, quæ suis meritis non poterat salvari.

« Indutus est justitia ut lorica, et galeam habuit in capite, » quando electos suos in se credentes a persecutione iniquorum liberavit, pugnando pro eis, et misericordiam suam circa illos fundendo. Aliter : Juxta vindictam quam per Romanos effudit super Judæos, qui ita venerunt parati, appellatam galea et lorica : quia ipse in ipsis venit vindictam suam exercens ex Judæis per manus Romanorum. « Indutus est vestimentis ultionis, » subaudis sicut rex, et suis militibus Romanis, « et opertus est quasi pallio zeli, » id est ultionis.

« Sicut ad vindictam, » subaudis quilibet rex præparatur, ita est ille indutus suis armis, » et quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, » subaudis Judæis, ut qualia fecerunt, talia reciperent, « et vicissitudinem inimicis suis, » subaudis, venit reddere. Occiderunt prophetas qui adventum illius prænuntiabant, et ipsum caput cum apostolis suis, interfecti sunt et ipsi a Romanis. « Insulis, » id est, civitatibus Judæorum « vicem reddet » delendo et destruendo eas per adventum Romanorum.

« Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, et qui ab ortu solis gloriam ejus : cum venerit quasi fluvius violentus quem spiritus cogit, et venerit Sion redemptor, et eis qui redeunt ab iniquitate ad Jacob, dicit Dominus. » Superius locutus est sermo propheticus de interfectione Judæorum, quæ facta est a Romanis, in quibus Dominus venit præparatus ad vindictam contra suos inimicos, indutus lorica justitiæ et galea salutis : nunc vero de fide gentium loquitur, quæ a quatuor mundi partibus confluerunt ad fidem, audientes prædicationem apostolorum. Et timebunt, inquit, timore sancto et filiorum, qui ab occidente sunt nomen Domini, id est, nomen Patris, de quo dicit Filius : « Pater, manifestavi nomen tuum hominibus (Joan. xvii). » Et qui ab ortu solis sunt, timebunt gloriam ejus, Filium videlicet Dei Patris : qui venit in nomine ipsius cui dicit ipse Pater : « Exsurge, gloria mea. » Duo sunt timores : est timor servilis, quo timet servus dominum suum, ne ab illo flagelletur. Est timor amoris quo timet filius patrem ne ab illo exheredetur, de quo dicitur : Timor Domini castus permanet. Et, « Initium sapientiæ timor Domini ». Et : « Beatus vir qui timet Dominum, » timore sancto : de quo et hic dicitur. De istis qui ab

A occidente et ortu solis timebunt nomen Domini Patris, vel gloriam sive Filium illius, dicit Dominus in Evangelio :

« Multi venient ab Oriente et Occidente, » et cætera. Et quando timebunt nomen Domini? Cum venerit ipse Filius Dei per incarnationis mysterium in mundum, vel cum venerit ad gentes per prædicationem et orationem apostolorum : quasi fluvius violentus, hoc est velociter et cum violentia currens, quem Spiritus Domini cogit venire ad redimendum genus humanum : et venerit Sion, id est, populo Judæorum in se credenti vel Ecclesiæ redemptor Christus : et eis etiam venerit qui redeunt ab iniquitate infidelitatis et negationis ad Jacob, dicit Dominus, hoc est ad illos qui supplantant vitia. Filius Dei fluvio comparatur, quia doctrinæ suæ fluentia nobis dedit, et corda electorum suorum aqua salutari satiat, id est, Spiritus sancti gratia replet, de quo ipse dicit : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat (Joan. vii), » et cætera. Violentus appellatur, quia totum mundum inter spatium trium annorum et semis peracta sua passione, redimendo sibi subegit : sicut resurgens a mortuis dixit, « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra (Matth. xxviii). » Spiritum autem Domini, qui eum coegit ad redimendum genus humanum, Spiritum sanctum debemus accipere : de quo idem propheta jam superius dixit : « Requiescet super cum Spiritus Domini (Isa. xi). » Ne putaret autem aliquis omnes salvandos qui fidem habere videntur, sed opera bona non habent : ideo dixit, « et venerit eis Redemptor qui redemit ab iniquitate ad Jacob, dicit Dominus. » Sequitur :

« Hoc fœdus meum, » id est, pactum vel testamentum « cum eis, dicit Dominus, » subaudis, qui declinaverunt ab iniquitate, ut redimerem eos meo sanguine, et evangelica præcepta quæ eis dederam opere adimpleant, et semper in eorum cordibus versentur. Unde et sequitur : « Spiritus meus, » id est, Spiritus sanctus « qui est in te, » o Propheta, per quem futura prædicis : « et verba mea quæ posui in ore tuo non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, dixit Dominus, amodo et usque in sempiternum. » Semen illius debemus intelligere omnes successores ejus, qui eodem Spiritu sancto repleti fuerunt, ut fuit Jeremias, et cæteri ante captivitatem, Ezechiel et Daniel in captivitate, Aggæus, Zacharias, ac Malachias post captivitatem, et deinde apostoli, martyres, omnesque doctores sanctæ Ecclesiæ, de quorum ore processit doctrina Veteris et Novi Testamenti. Spiritus enim sanctus qui docuit Isaiam, transivit per successores ad apostolos. Ideo autem dicit, amodo et usque in sempiternum, subaudis non recedent verba mea de ore tuo et de ore seminis tui : quia Evangelio non succedet alia lex. Unde et Joannes evangelista dicit se vidisse angelum habentem Evangelium æternum (Apoc. xiv). Qui angelus præfigurabat Dominum Jesum Christum, qui nobis credentibus dedit Evangelicam doctrinam ; de qua ipse dixit : « Cœlum et terra transibunt,

verba autem mea non transibunt (*Matth. xxiv.*) » A gationem, surge per veram confessionem. Quæ cæcidi in vitis, surge in virtutibus. Et postquam exsurxeris, illuminare, id est, accipe fidem Christi, quia venit lumen tuum, quod tibi omnes prophete promittebant venturum ad redemptionem tuam. Illud (inquam) lumen venit tibi quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. i.*) » Christus videlicet, qui dixit : « Ego sum lux mundi (*Joan. viii.*) » Jam venit Christus per incarnationis mysterium, a quo illuminaberis, si fidem ejus susceperis. Et gloria Domini super te orta est, o Ecclesia, sicut sol oritur et illuminat mundum, quæ quondam Mosi in deserto dedicanti tabernaculum, et Salomoni dedicanti templum in figuram apparuit: Legimus, quod quando Moses ædificavit tabernaculum, et Salomon templum, gloria Domini ostensa est eis quæ præfigurabat Filium Dei, qui est gloria Patris: sicut idem Pater dixit ei: « Exsurge, gloria mea. » Et respondit illi gloria sua: « Exsurgam diluculo. » Vel etiam per hoc quod gloria Domini est, quidquid mirabile fit in cælo et in terra, possumus et hoc referre ad gloriam miraculorum ipsius. Gloria enim Domini fuit quando aqua in vinum conversa est, mortui sunt suscitati, leprosi mundati, paralytici sanati, aliaque signa et miracula quæ ab ipso sunt patrata. « Gloria (inquit) Domini super te orta est (*Joan. ii.*) » Id est, Filius Dei jam ad te redimebam natus est, et gloria miraculorum ejus super te orta est, ut tu glorificeris. Sequitur:

CAPUT LX.

« Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. » Judæi falso errore decepti, et quedam vana somnia sibi fingentes, referunt hæc omnia ad tempus mille annorum, quo dicunt se regnuros cum Christo suo, quem nos Antichristum dicimus: et per Hierusalem istam volunt intelligere illam auream et ornatam, quam autumant descendere de cælo, cujus Joannes evangelista facit mentionem in Apocalypsi (*Cap. xxi*): super quam nos sanctam Ecclesiam intelligimus, quæ est ornata variis ordinibus et diversis virtutibus. Dicunt etiam ipsi falsiloqui gravati sermone erroris, quod omnes gentes tunc temporis servituræ sint eis, et cameli ac dromades Madian et Ephraim venientes, aurum deferant et thus: et omnes oves Cedar congregentur, et arietes Nabaioth ad offerendum Deo super altare templi quod illi extruxerunt, et cætera ventura sint eis quæ hic narrantur. Sed hæc omnia nos falsissima et vanissima deputantes, ad Ecclesiam primitivam ea referimus, quæ collecta est ex Judæis, in apostolis videlicet qui ante passionem Domini crediderunt, et in illis qui post illius resurrectionem ascensionemque ad cælos, prædicantibus apostolis fidem Domini perceperunt: de quibus dicit Lucas: Quod uno die crediderunt tria millia (*Act. ii.*), et cætera quæ sequuntur. Sed et hoc considerandum est, quia Hierusalem quatuor modis intelligitur in sacro eloquio. Primum intelligitur ad sensum litteræ Hierusalem civitas magna, quæ olim Jebet et inde Salem appellata est in monte Sion vel Moria sita, ubi Abraham obtulit filium (*Gen. xii.*), de qua Dominus dicit: « Cum videritis circumdari ab exercitu Hierusalem (*Matth. xxiv.*) » et cætera. Secundo dicitur cælestis beatitudo, ubi multitudo angelorum et cælestium virtutum agmina consistunt, et sociatæ et junctæ sunt illis animæ sanctorum, de qua dicit egregius prædicator: « Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est (*Gal. xlii.*) » Tertio modo appellatur Hierusalem præsens Ecclesia, id est congregatio fidelium et electorum in pace Domini constituta, et in visione, et contemplatione illius sursum elevata, de qua dicitur: « Jerusalem quæ ædificatur ut civitas (*Psal. cxxi.*) » Et illud: « Fundamentum ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion (*Psal. lxxxvi.*) » Quarto etiam modo Hierusalem appellatur unaquæque anima fidelis, quæ in monte Sion, hoc est, in contemplatione mentis consistit. Dicitur ergo Ecclesie primitivæ ex Judæis apostolis videlicet aliisque credentibus: « Surge, illuminare, Jerusalem. » Cadenti vel jacenti dicitur, ut surgat. Et illa corruerat in infidelibus, et jacebat in vitis, ideoque dicitur ei: Surge per fidem ad bona opera agenda, o primitiva Ecclesia. Quæ cecidisti per infidelitatem, quæ cecidisti in synagogis, surge in Ecclesiis. Quæ cecidisti in Judæis, surge in gentibus. Quæ cecidisti per ne-

gationem, surge per veram confessionem. Quæ cæcidi in vitis, surge in virtutibus. Et postquam exsurxeris, illuminare, id est, accipe fidem Christi, quia venit lumen tuum, quod tibi omnes prophete promittebant venturum ad redemptionem tuam. Illud (inquam) lumen venit tibi quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. i.*) » Christus videlicet, qui dixit: « Ego sum lux mundi (*Joan. viii.*) » Jam venit Christus per incarnationis mysterium, a quo illuminaberis, si fidem ejus susceperis. Et gloria Domini super te orta est, o Ecclesia, sicut sol oritur et illuminat mundum, quæ quondam Mosi in deserto dedicanti tabernaculum, et Salomoni dedicanti templum in figuram apparuit: Legimus, quod quando Moses ædificavit tabernaculum, et Salomon templum, gloria Domini ostensa est eis quæ præfigurabat Filium Dei, qui est gloria Patris: sicut idem Pater dixit ei: « Exsurge, gloria mea. » Et respondit illi gloria sua: « Exsurgam diluculo. » Vel etiam per hoc quod gloria Domini est, quidquid mirabile fit in cælo et in terra, possumus et hoc referre ad gloriam miraculorum ipsius. Gloria enim Domini fuit quando aqua in vinum conversa est, mortui sunt suscitati, leprosi mundati, paralytici sanati, aliaque signa et miracula quæ ab ipso sunt patrata. « Gloria (inquit) Domini super te orta est (*Joan. ii.*) » Id est, Filius Dei jam ad te redimebam natus est, et gloria miraculorum ejus super te orta est, ut tu glorificeris. Sequitur:

« Quia ecce tenebræ, » subaudis infidelitatis, « operiet terram » hoc est, Judæos, terrena solummodo quærentes et terrena sapientes, carnaliter illud intelligentes: « Si audieritis me, bona terræ comedetis (*Isa. i.*) » « Et caligo, » id est cæcitas peccatorum, « populos, » subaudis operiet. Domino apparente in mundo, et fulgente per fidem in cordibus apostolorum aliorumque credentium, tenebræ infidelitatis operuerunt Judæos, terrena solummodo commoda appetentes: quia videntes ejus miracula credere noluerunt. Unde et ipse Dominus dicit (*Joan. ix.*): « Ego ad hoc veni in mundum, ut videntes non videant, et qui vident cæci fiant. » « Super te autem, » o Ecclesia primitiva, « oriatur Dominus » sicut oritur sol, ut te illuminet, « et gloria ejus, » id est, splendor miraculorum ejus « in te videbitur » oculis corporis et oculis mentis. De qua gloria dicitur: « Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti a Patre (*Joan. i.*) » In apostolis siquidem visa est gloria, quia illis videntibus miracula fecit.

« Et ambulabunt gentes in lumine tuo, » o primitiva Ecclesia, hoc est in fide tua, vel in Christo tuo a quo tu illuminaris: quæ antea ambulabant in tenebris peccatorum. « Et reges in splendore ortus tui » quando nata es in fide Christi, et ex aqua et Spiritu sancto, juxta illud: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto (*Joan. iii.*), etc. » Et « quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan. i.*) » Reges hic dupliciter intelliguntur, vel reges sæculi hujus, ut Constantinus, Heraclius, Theodosius, aliique

quamplurimi qui fidem Christi habuerunt. Vel etiam A reges sunt sancti qui filii regis existentes, semetipsos bene rexerunt, de quibus dicitur : « Cor regis in manu Dei, ad quodcumque voluerit vertet illud (Prov. xxi). » Nos omnes et reges et gentes in lumine apostolorum ambulamus, et in splendore ortus illius, quia eandem fidem habemus, et eodem baptismo renascimur.

« Leva in circuitu oculos tuos et vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. » Ecclesie primitivæ dicitur : O Ecclesia primitiva, leva oculos mentis in circuitu tuo : et vide, hoc est, considera. Omnes isti congregati sunt, venerunt tibi, id est, ad hoc venerunt ut tibi socientur in unitate fidei, vel ut tui filii sint. De illis loquitur de quibus scripsit Lucas in Actibus apostolorum (cap. 11) : quia « erant in Hierusalem viri Judæi religiosi ex omni natione quæ sub celo est, » quando Spiritus sanctus super apostolos in linguis igneis requievit. Vel aliter : Leva, (inquit), o Ecclesia primitiva, oculos tuos, et considera ab oriente et occidente omnibusque mundi partibus : omnes isti gentiles in circuitu tuo commorantes congregabuntur ad fidem tuam, et venient tibi, ut tui sint filii. De hoc alio in loco dicitur : « Gaude, filia Sion, quia ecce venio et habitabo in medio tui, et venient gentes multæ ad te (Ezech. xl.iii). »

« Filii tui de longè venient, et filia tuæ lac sugent. » Quidam codices habent, filia tuæ de latere surgent, quod nec in hebraica veritate neque in Septuaginta interpretibus invenitur, neque sensus expositionis beati Hieronymi ad ea inclinatur. Filii et C filia primitivæ Ecclesie de longè venientes, sunt gentiles qui longè a Deo recesserant per idololatriam, non loco sed merito. De quibus dicit Apostolus : « Vos qui eratis longè, facti estis prope. » Quantum enim quisquis peccat, tanto longius a Deo recedit. Filii ergo primitivæ Ecclesie sunt omnes credentes robustiores in fide et intellectu, qui per se de longè veniunt, et ad fidem congregantur : de quibus dicit Apostolus : « Et si multos habetis patres secundum carnem, tamen per Evangelium ego vos genui (I Cor. iv). » Filia vero lac sugentes animæ sunt fidelium utriusque sexus, lactentes, id est, simplicem cibum quærentes, quibus dicit apostolus Paulus : « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis (I Cor. iii). » Et Petrus : « Quasi modo geniti infantes, lac concupiscitis (I Petr. ii). » Tener etenim cibus est cognitio humanitatis Dei. Solidus vero, de ejus divinitate. Dicitur ergo primitivæ Ecclesie : Filii tui gentiles de longè venient ad te per fidem ab idololatria recedendo, et filia tuæ animæ fidelium simplicium lac, id est, simplicem doctrinam sugent. Quod si dixerimus, et filia tuæ de latere surgent, quod quidam codices habent, ita erit intelligendum : Legimus in Evangelio Joannis (cap. xix) quod « unus militum lancea latus Christi aperuit, » statimque profluxit sanguis redemptionis et aqua baptismatis, e quibus ædificata est Ecclesia : sicut Eva mater omnium ex costa la-

teris Adæ formata est (Gen. iii). Quod ita est conjunctum ut neque aqua sine sanguine possimus salvari, neque sanguine sine aqua. Nisi enim Christi passionem et resurrectionem crediderimus, et pro nostra redemptione eum hæc omnia esse passum cognoverimus, non salvabimur, licet baptizemur. Si vero crediderimus ejus passionem et resurrectionem, et nostram redemptionem per hæc nobis affuturam : non merebimur salvari, nisi baptizati fuerimus in nomine sanctæ Trinitatis.

« Tunc videbis et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum : quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. » Tunc (inquit) cum levaveris oculos tuos, et filii tui de longè venerint, filiaque tuæ lac suxerint, videbis ab omnibus mundi partibus venire tibi filios, et afflues fidelibus sicuti fluvius aquis. Et mirabitur cor tuum præ multitudinem populorum, imo dilatabitur sive amplificabitur cor tuum in latitudine lætitiæ, præ magnitudine gaudii. Sicut enim qui in tristitia est positus, quasi quodammodo coangustatur, ita qui in lætitia consistit, quasi dilatatur. De hac dilatatione et lætitia dicit Apostolus : « Quæ est enim corona et gaudium nostrum, nonne vos estis in Domino? » (I Thess. ii.) Et illud : « Os meum patet ad vos, o Corinthii, cor meum dilatatum est in vobis, iterumque dilatimini et vos (II Cor. vi). » Quo tempore autem ista ventura essent Ecclesie primitivæ, manifestat cum dicit : « Tunc (inquires) mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te per fidem multitudo maris, » id est, omnes nationes istius mundi qui intelligitur per mare, fortitudo gentium venerit tibi, reges videlicet, principes ac potestates hujus sæculi.

« Inundatio, » id est abundantia « camelorum operiet te » sive exornabit, « dromedarii Madian et Epha. Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. » Camelus animal est gibbosum, onera assuetum ferre. Ideoque per camelos non incongrue intelliguntur divites hujus sæculi, qui onera divitiarum et peccatorum portant, ut possint dicere cum Psalmista : « Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravatæ sunt super me (Psal. xxxvii). » De istis camelis fuit Mathæus qui de teloneario factus est Evangelii prædicator et scriptor, et Joseph ab Arimathia, et illi de quibus Dominus dixit : « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei (Math. xix). » Dromedarius, vel dromas dromadis, quod utrinque facit, animal est minus camelo, sed velocius. Ideoque per dromedarios debemus intelligere gentiles, qui velociter ad fidem Domini concurrerunt. Madian et Epha regiones sunt trans Arabiam, abundantes camelis ac dromedariis, omnisque provincia appellatur Saba, de qua fuit et regina Saba, quæ venit audire sapientiam Salomonis. Per quas regiones significabatur, quod omnes gentes et regiones ad Domini fidem erant venturæ. Nec vacat a mysterio, quod aurum et

thus dicuntur offerre. Per aurum siquidem intelligitur sensus fidei, per thus orationes mundæ, sicut Psalmista declarat : « Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. » Madian *iniquitas* interpretatur; Epha *resolutus vel effundens*; Saba, *captivitas vel conversio*. Greges igitur camelorum et dromedariorum, id est divites hujus sæculi et potentes, omnesque gentiles qui velociter ad Christi fidem venerunt, resolutis vinculis iniquitatis animas suas effuderunt Domino, et omnes revertentes de captivitate diaboli et suæ conversationis munus Domino offerentes, id est per fidem puram quæ per aurum designatur, et orationes mundas quæ intelliguntur per thus, venerunt ad Ecclesiam primitivæ societatem, et exornaverunt eam suis orationibus et suis virtutibus. Nec sua solummodo salute sunt contenti, sed alii laudem Domini prædicaverunt, hoc est, Dominum Jesum Christum Filium Dei Patris esse dixerunt, qui est laus et gloria ipsius, et majestatem Christi, id est miracula et virtutes quas operatus est, et quomodo per ipsum omnia Deus Pater fecerit, aliis patefecerunt.

« Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. » Quantum ad litteram pertinet, pecus appellat oves et capras, per quas debemus intelligere simplices quosque. Cedar filius fuit Ismaelis, et ab illo regio illius nomen sumpsit, ut Cedar vocaretur, ubi modo Saraceni habitant, descendentes de illius prosapia. Arietes, inquit, Nabaioth ministrabunt tibi. Per arietes qui ducatum, præstant gregibus intelliguntur principes et duces gentium. Nabaioth unus fuit filiorum Ismaelis. Interpretatur autem Cedar *tenebræ vel mæror*; Nabaioth *prophetia*. Ipsi qui superius appellati sunt cameli et dromedarii, ipsi erant pecus Cedar, id est, filii tenebrarum et mæroris, quibus Apostolus dicit : « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v). » Et : « Quem fructum habuistis in illis, in quibus nunc erubescitis? » (Rom. vi.) Ipsi etiam existerunt arietes Nabaioth, id est prædicatores et filii prophetarum, quia ea docuerunt quæ lex et prophetæ ante prædixerunt de Christo. Ipsi ministraverunt Ecclesie, quia ex ipsis ordinati sunt episcopi, presbyteri, aliique ministri Ecclesie et doctores, qui vel tunc administraverunt Domino quando corpus et sanguinem illius fidelibus traderunt, vel quando verbum doctrinæ ejus impenderunt. « Offerentur » ipsi arietes « super placabile altare meum, et domum majestatis meæ glorificabo. » Altare in hoc loco dupliciter possumus accipere, vel fidem in quo offeruntur bona opera Deo. Vel per unum altare, omnia altaria in universo orbe, in quibus offertur corpus et sanguis illius. Sicut enim una fides in sancta Ecclesia, ita unum altare. Sicut Isaias demonstrat dicens : Erit in diebus illis altare Domini in terra Ægypti, hoc est in mundo, qui intelligitur per Ægyptum, qui interpretatur *tenebræ vel mæror*. Offerentur, inquit, arietes, id est doctores, et filii prophetarum

A per imitationem, super placabile altare meum, id est in fide recta quæ placet Deo, vel ut altario deserviant, sicut illi qui episcopi fuerunt, ut a Paulo oblati sunt Titus et Timotheus, et a Petro Marcus, aliique martyres et doctores successores eorum. Et domum, inquit, majestatis meæ glorificabo, id est, Ecclesiam meam honorificabo in talibus. Sicut per unum altare omnia altaria, ita per unam domum omnes ecclesias debemus intelligere.

« Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas? » Vox prophetæ admirantis de gentilibus credentibus, et ad fidem Dei velociter currentibus. Qui sunt isti gentiles qui ut nubes volant, pliendo verbis, coruscando miraculis, et ad cœlestia per contemplationem mentis se sublevando? Sequitur : Et quasi columbæ ad fenestras suas? Sicut columbæ ad fenestras suas stant, ut in sua cubicula intrent : ita isti per fidem venientes, sanctam intraverunt Ecclesiam. Vel sicut columbæ ad fenestras stant sancti, quia gaudent simplicitate, quinque corporis sensus sibi muniunt, ut ad eos mors intrare non possit, attendentes illud : « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (Matth. x). »

« Me enim insulæ expectant, » id est gentes diversæ, secundum illud Jacob (Gen. xliix) : Non deficiet princeps ex Juda, etc., usque, et ipse erit expectatio gentium. « Et naves maris, » id est Ecclesie hujus mundi « in principio, » subaudis fidei suæ, « me expectant, ut addueam filios tuos » gentiles « de longe, » o Ecclesia primitiva, hoc est de idololatria. « Argentum eorum, » id est confessio fidei, vel sapientia, sive intelligentia, « et aurum eorum cum eis, » hoc est, sensus fidei; unde dicitur : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. (Rom. x). »

« Nomini Dei tui, et sancto Israel, » subaudis veniet, quia glorificabit te per illos. « Et ædificabunt filii peregrinorum, muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi. » Hoc et historialiter et spiritualiter accipi potest. Filios peregrinorum, quantum ad litteram pertinet, appellat filios gentium, et reges videlicet et principes ac potentes, qui ecclesiis Christi ædificaverunt per universum orbem, ut Constantinus duodecim ecclesias Romæ fabricavit in honore duodecim apostolorum, aliique multum plurimas fundaverunt, eisque quæ necessaria erant ministraverunt. Spiritualiter vero filios peregrinorum et reges eorum appellat martyres et prædicatores gentium, quorum fide et virtutibus Ecclesia sancta fundata est. « In indignatione enim mea percussi te, et in reconciliatione mea misertus sum tui. » Ad Ecclesiam loquitur. Sæpe Deus omnipotens percussit electos suos, ut corrigat eos. Percussit Judæos quando duxit illos in captivitatem, percussit Ecclesiam per tyrannos hujus sæculi, ut probaret illam et emendaret. Sed postea misertus est ejus, per reconciliationem quæ facta est sanguine Filii sui.

« Et aperientur, » id est, patebant « portæ tuæ

jugiter, die et nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, et reges earum adducantur, subaudis tibi per fidem. Quæ sunt portæ Ecclesiæ quæ semper patent? Episcopi et sacerdotes, quorum ministerio introducimur intra sanctam Ecclesiam. Qui ideo dicuntur semper patere, quia parati sunt ad suscipiendos credentes in Ecclesia. Die ac nocte, hoc est, et in prosperitate et in adversitate. Et quare hoc? Ut afferatur ad Ecclesiam fortitudo gentium, principes videlicet ac potentes, vel martyres fortes in fide, et reges earum, ut Constantinus fuit, vel sancti qui semetipsos bene regunt, adducantur ad fidem ejus.

« Deus enim, » subaudis Judæorum, « et regnum, » hoc est, regia potestas « quæ non servierit tibi » servitute sancta per fidem et operationem, o Ecclesia primitiva, « peribit » in die iudicii cum illis quibus dicitur: « Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv): » « Et gentes, » subaudis quæ non servierint tibi, « solitudine vastabuntur, » id est, pagani in infidelitate permanentes deserentur a Deo, et vastabuntur a diabolo traditi cruciatibus gehennæ.

« Gloria Libani ad te veniet, abies et buxus et pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, et locum pedum meorum glorificabo. » Libanus mons est Phœnicis et Palæstinæ, in confinio terræ repositionis, ex quo ministravit Hiram quondam David ad palatium suum, et Salomoni ad templum Domini construendum, ligna pulchra et imputribilia. Cujus gloria est altitudo arborum, et diversitas ac multitudo bestiarum. Per Libanum ergo intelligitur isto in loco mundus, et per gloriam illius montis altitudo et sublimitas istius mundi: quæ maxime in regibus et principibus consistit, qui ad Ecclesiam per fidei confessionem venerunt. Per abietem, quæ miræ magnitudinis ac proceritatis arbor est, intelliguntur divites vel philosophi, qui alti erant in sapientia mundana, ut fuit Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, excelsæ arbores quondam in sæculo existentes, sed ad Ecclesiam venientes, eam suis doctrinis et virtutibus ornaverunt. Per pinum vero et buxum, qui viriditate gaudent, intelliguntur illi qui postquam Ecclesiæ sunt sociati, virides in fide exstiterint. Diversitas enim arborum diversos ordines significat, ex quibus omnibus sancta adornata est Ecclesia. Venerunt siquidem ex regibus ad eam et principibus, venerunt ex divitibus, venerunt ex philosophis, omnibusque aliis ordinibus, per quos locus sanctificationis ejus adornatus est, id est, Ecclesia quam ipse sanctificavit sanguine redemptionis et baptismo ablutionis. Dicitur ergo Ecclesiæ primitiva, Gloria Libani, id est reges et principes hujus mundi ad te venient per fidem, abies videlicet, id est, divites et philosophi, pinus et buxus, hoc est illi qui viriditatem fidei habent, et ornabunt te suis doctrinis et virtutibus. Quodque sequitur, et locum pedum meorum glorificabo, iidem designantur per pedes et rursus per abietem et buxum, apostoli videlicet et prædicatores et sequaces eorum, quorum locus est Ecclesia,

quæ ab ipsis est fundata. Ideo autem apostoli et prædicatores pedes Domini dicuntur, quia ab eis portatus est per universum orbem, juxta quod per prophetam olim dixerat: « Inhabitabo in illis, et inambulabo (II Cor. vi). » Unde etiam alius propheta dicit: « Beati pedes pacem, id est, Christum portantés (Isa. lii). » Vel aliter: Pedes Domini dicuntur prædicatores, quia sicuti totum corpus pedes portant, ita illi Ecclesiam suis doctrinis miraculisque et exemplis sustinent. Locum (inquit) pedum meorum glorificabo, id est Ecclesiam quam fundaverunt apostoli eorumque successores, multitudine credentium exornabo.

« Et venient ad te, » subaudis per fidem, o Ecclesia, « curvi, » id est, inclinati et humiles « filiorum, » subaudis persecutorum « qui humiliaverunt te » interficiendo sanctos tuos prædicatores, « et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, » id est, venerabuntur signa et opera apostolorum tuorum, qui, sicut superius diximus, pedes Ecclesiæ fuerunt. Valde humiliaverunt Judæi Ecclesiam, quando decollaverunt Jacobum fratrem Domini, qui erat eis ab apostolis episcopus ordinatus, et quando lapidaverunt Stephanum. Sed postea per Domini gratiam venientes ad fidem ejus humiliati sunt, et venerabuntur signa et miracula apostolorum, ut beatus Paulus fecit, qui fortiter humiliavit eam consentiens civibus suis, et illi de quibus scripsit Lucas, quod multa turba sacerdotum obediebat fidei. Similiter gentiles valde humiliaverunt Ecclesiam, quando succiderunt Petrum excelsam cedrum, sed postea humiliati glorificaverunt Dominum in operibus apostolorum ejus. Sequitur: « Et vocabunt civitatem Domini Sion sancti Israel. » Ad Ecclesiam loquitur. Civitas a communione dicitur civium, et sancta Ecclesia civitas appellatur, quia una est omnibus in ea habitantibus fides, unum baptisma, una charitas et una concordia. Unde et Lucas dicit in Actibus apostolorum: « Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una (Act. iv). » Et ista est civitas, de qua dicit Dominus in Evangelio: Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth. v), id est Ecclesia in Christo fundata. Dicitur ergo Ecclesiæ: illi qui (inquam) detrahebant tibi, curvi et humiles postea venientes, vocabunt te civitatem Domini Sion, id est speculartricem sancti Israel. Omnes qui renati sunt ex aqua et Spiritu sancto, in Sion, hoc est in contemplatione et speculatione mentis, consistere debent.

« Pro eo quod fuisti derelicta et odio habita, et non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum, et gaudium in generatione et generationem. » Ecclesia derelicta sive deserta fuit in Judæis infidelibus et gentibus idololatriis, et odio habita ab utroque populo. Judæi idcirco illam odio habebant, quia fidem Christi tenebat et prædicabat tenendam, quem ipsi contemnendo crucifixerant. Gentes autem ideo exosam illam habebant, quia idola dicebat nihil esse, quæ ipsi colebant, et eorum vanissimos errores pro nihilo ducebat. Et quando Dominus venit per In

carnationis mysterium, neque in Judæis neque in gentibus erat propheta aut apostolus, qui pertransiret per eos et auxilium præberet. Hoc autem quod dicit, ponam te in superbiam sæculorum, superbia isto in loco in bonam partem accipitur, hoc est pro gloria et celsitudine. Æquivocum enim nomen est, et aliquando in malam partem ponitur: unde de diabolo dicitur, quod ipse est rex super omnes filios superbiam; et aliquando in bonam, ut hic. Pro eo (inquit) quod fuisti derelicta in Judæis infidelibus et gentibus idololatriæ, et non erat apostolus aut propheta qui pertransiret præbendo auxilium, ponam te in superbiam sæculorum, hoc est in culmine virtutum omnium temporum et in gloria æterna. Et ponam te gaudium, hoc est ut semper gaudeas, in generatione Judæorum, et generatione gentium, vel in omnia futura tempora. Hoc etiam quod dicit, non erat qui per te transiret, ita potest intelligi. Non erat qui per te transiret, apostolus aut propheta, et benediceret tibi: de quibus dicitur in psalmo: « Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos (Psal. cxxviii). » Consuetudo siquidem erat illius populi, ut prætereuntes per viam benedicerent juxta operantes, sicut legitur Booz fecisse quando dixit messoribus: « Dominus vobiscum (Ruth ii). »

« Et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis. » Sugens (inquit), o Ecclesia, id est percipies lac gentium, hoc est simplicem doctrinam et simplicem fidem doctorum gentium, et mamilla regum lactaberis, id est doctrinis apostolorum aliorumque doctorum epulaberis. De quibus regibus et principibus dicitur: « Constitues eos principes super omnem terram (Psal. xlii). » Sugentes hic significant illos, qui de gentilitate pleni sapientia venerunt ad fidem, et docuerunt multos dantes aliis simplicem doctrinam, et aliis solidum cibum. Sequitur: Et scies, o Ecclesia, cum fueris instructa doctrinis magistrorum, « quia ego Dominus salvans te » a morte æterna « et redemptor tuus fortis Jacob, » id est, qui quondam feci Jacob fortem ut posset luctari cum angelo, et te redemi sanguine meo: vel etiam, scies quia ego sum Redemptor tuus, qui fortitudinem tribuo supplantatoribus vitiorum, ut semper resistere possint insidiis dæmonum.

« Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam argentum, et pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum. » Per ligna et lapides accipiuntur duri corde et stulti atque insensati, idola pro Deo colentes: qui credentes conversi sunt in aliquam utilitatem Ecclesiæ, quod significatur per ferrum et æs: et rursus monstratur idipsum in auro et argento, unde ipsi accedunt ad perfectum fidei sensum et confessionem puram. Vel etiam per æs et ferrum debemus intelligere eos qui alicujus erant utilitatis in gentibus: sed his mutatis diversæ sunt gratiæ quia alii in prædicatione sonori facti sunt ut æs, alii doctores: quod signatur per aurum et argentum, ut illud thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis. Alii fortes in fide, ut martyres efficerentur, ut Cyprianus, alii que quamplu-

A rimi. « Et ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam. » Vox Dei ad Ecclesiam. Visitationem hic posuit pro visitatore. Tale quod legitur in Epistola Pauli apostoli de Judæis: Dedit eis Deus operationem iniquitatis pro operatore (Rom. i). Septuaginta autem dicunt: Ponam (inquit) principes tuos in pacem, et episcopos tuos in justitiam. Visitatorem pacis vel ipsum Dominum debemus accipere, qui est pax nostra, vel apostolos et pastores Ecclesiæ ejus. Qui ideo pax et justitia dicuntur, quia pacem prædicantes et justitiam docentes, justificant subiectos suos et pacificant eos Deo (Ephes. v). Ponam visitationem tuam pacem, id est, faciam episcopos et pastores tuos pacificos, præpositos tuos justos: ut recte doceant te colere Creatorem tuum, et juste judicent non attendentes personam in judicio.

« Non audietur ultra iniquitas » sive peccatum « in terra tua, » hoc est in terra viventium. « Vastitas et contritio, » subaudis non erit « in terminis tuis, » postquam transieris ad æternam beatitudinem, non audietur ultra iniquitas sive peccatum in terra viventium. De qua dicit Psalmista: « Credo videre bonam Domini in terra viventium (Psal. xxvi). » Vastitas, id est, afflictio et contritio sive miseria, non erit in terminis tuis, id est, in terra viventium: quia mecum regnabis in beatitudine sempiterna. « Et occupabit, » id est, teget, vel replebit « muros tuos salus » sive salvator, qui in Hebraico legitur Jesus « et portas tuas laudatio. » Muri Ecclesiæ, sancti apostoli et prædicatores atque doctores, qui muniunt eam suis scriptis et suis doctrinis contra hæreticos et paganos, et contra incursum dæmonum. Ipsi sunt portæ, quia per eorum ministerium introducimur in Ecclesiam, et per corporis Domini perceptionem de hac iterum introducimur in patriam cœlestem.

« Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te. Sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. » Hæc quæ hic dicuntur, ad diem judicii pertinent. Postquam (inquit) transieris, o Ecclesia, ad æternam beatitudinem, non lucebit tibi sol iste visibilis, nec splendor lunæ illuminabit te: quia tu fulgebis ut verus sol Christus, secundum illud: « Fulgebunt justi sicut sol in regno patris sui (Matth. xiii). » Sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, id est, sancta Trinitas et indivisa unitas illuminabit te, et Deus tuus erit tibi in gloria.

« Non occidet ultra sol tuus et luna tua non minuetur: quia Dominus erit in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. » Solem hic spiritualiter debemus accipere Christum, qui est sol justitiæ, et per lunam Ecclesiam, de qua dicitur in Cantico canticorum: « Pulchra ut luna, electa ut sol. » Ecclesia autem idcirco lunæ comparatur, quia sicut luna mutatum lumen a sole accipit, et ab illo omnem splendorem habet: ita Ecclesia a Christo vero sole illuminatur: et quidquid boni habet, ab illo percipit. Ideoque dicit luna tua non minuetur, quia in præsentis sæculo aliquando minuitur Ecclesia, aliquando au-

getur. Minuitur, cum aliquis in hæreticam pravitate cadit, vel post baptismum in peccatis moritur. Augetur autem, cum quotidie numerus electorum completur, videlicet dum quilibet paganus convertitur ad fidem, vel aliquis parvulus baptizatur: sed finito extremo iudicio et damnatis reprobis, soli iusti tunc remanebunt: ex quibus nullus postmodum minuetur, neque etiam augetur. Quantum autem ad litteram pertinet, dicit beatus Isidorus in libro creaturarum, quod transacto die iudicii sol mercedem laboris sui percipiet, juxta illud prophetae: « Lucebit (inquit) sol septemplex (Isa. xxx). » Et non veniet ad occasum postmodum neque sol, neque luna; sed in ordine suo quo creati sunt stabunt, ne impii in tormentis positi perfruantur eorum luce sub terra. Juxta illud Abacuc (cap. iii): « Sol et luna steterunt, » pro eo quod est, stabunt in ordine suo. Sequitur: Dominus (inquit) erit, subaudis tibi in lucem sempiternam, et complebuntur, hoc est terminabuntur, sive finem percipient dies luctus tui. Sancta Ecclesia, quæ in præsentem luget et deplorat sua et aliorum peccata, vel quia differtur a regno, in die iudicii accipiet consolationem. Sicut ipse Dominus dixit: « Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v). »

« Populus autem tuus, » o Ecclesia, « omnes iusti in perpetuum hæreditabunt terram, » subaudis viventium, de qua Dominus dicit: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. » Non generaliter de omnibus hominibus hoc accipiendum est, sed de electis angelis et hominibus iustis: qui completo die iudicii simul remanebunt cum Deo ad possidendum æternam regnum cælestis, traditis impiis in supplicium æternæ damnationis cum patre eorum diabolo: et videntes sancti jugiter Creatorem suum, jam amplius peccare non poterunt. « Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum, » subaudis ipsi electi erunt. Angeli honi et apostoli ceterique credentes, qui fidem quam habent operibus bonis adornant, ipsi sunt germen plantationis Domini et opus manuum ejus: quia ab ipso sunt creati, et in Ecclesia plantati per fidem ad glorificandum Creatorem suum. Sicut ipse per Jeremiam loquitur: « Quos ego creavi in gloriam et laudem nominis mei (Jer. xii). » Est plantatio non bona, de qua dicit Dominus in Evangelio: « Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur (Matth. xv). »

« Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam. » Minimus, id est humilis quilibet qui se pro Christi nomine humiliaverit, secundum quod Dominus precipit: « qui voluerit inter vos major esse, sit servus vester (Matth. xx), » dicens cum Apostolo: « Minimo omnium sanctorum data est gratia (Ephes. iii), » et qui parvulus, id est humilis in oculis suis fuerit in præsentem Ecclesia, vel etiam in die iudicii, erit super mille vel super gentem fortissimam electorum, audiens a Domino: « Euge, serve bone, esto super decem vel quinque civitates (Luc. xix). »

A Complebiturque in illo quod Dominus ei promisit: « Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic erit major in regno cælorum (Matth. xviii), » super omnes quos docuit vel quibus exemplum humilitatis præbuit. « Ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud. » In tempore ejus, id est, in tempore adventus Christi, vel in tempore opportuno vel constituto: cum miserit Filius hominis angelos suos ut congregent de regno ejus omnia scandala, subito sive insperate fiet istud, hoc est constituetur ille qui humilis et parvulus fuerit in oculis suis, super multa bona patriæ cælestis, de quibus gaudeat perenniter (Matth. xiii). Ideo autem dicit subito, quia dies iudicii cito, et dum non sperabitur, veniet: secundum quod propheta dicit: « Dies Domini sicut fur, ita in nocte veniet (I Thess. v). »

CAPUT LXI.

« Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus, ad annuntiandum mansuetis misit me: ut mederer contritos corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem. » Dominus Jesus qui Deus et homo est, aliquando ex persona divinitatis loquitur, ut ibi: « Ego et Pater unum sumus. » Aliquando ex persona humanitatis, ut Pater major me est, et hic in præsentem loco, dicens: « Spiritus Domini super me (Joan. x, xiv), » id est, qui est in me vel major me eo quod unxerit me Dominus, hoc est quod repleverit me gratia ipsius Spiritus sancti. Hæc unctio completa est tempore baptismatis illius, quando in specie columbæ requievit super eum Spiritus sanctus (Luc. iii). De qua unctio dicit idem propheta: « Requievit super eum Spiritus Domini, » et cætera usque, « et replebit eum Spiritus timoris Domini (Isa. ii). » Et Psalmista: « Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (Psalm. xlii). » Præ consortibus tuis, id est, plus omnibus sanctis gratia sancti Spiritus est repletus, habitans in illo omnis plenitudo divinitatis corporaliter dicit: quia ipse Deus et homo solus sine peccato mansit. « Peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. » Ipse (inquit) Spiritus sanctus qui est in me, vel major me, qui unxit me, ipse misit me ad annuntiandum mansuetis, id est humilibus et pauperibus gaudium æternæ vitæ: de quibus dicitur in Evangelio: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v). » Et, « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. » (Ibid.) Ut mederer contritos corde, hoc est, ut sanarem eos qui contritum cor habent christianantes de suis peccatis, de quibus dicit Psalmista: « Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psalm. li). » Ut prædicarem captivis indulgentiam misit me, id est, ut gentilibus omnibusque hominibus, qui captivi tenebantur a diabolo et variis erroribus, prædicarem indulgentiam peccatorum dicens: « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum (Matth. iv). » Et clausis (inquit), subaudis in carcere infidelitatis et ignorantie apertionem, id est, relaxationem peccatorum. Velsicut Symmachus apertius transtulit: Vinculis resolutionem. Sequitur:

« Ut prædicarem annum placibilem Domino, et diem ultionis Deo nostro : ut consolarer omnes lugentes, et ponerem lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere. Oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. » Annum placibilem Domino specialiter debemus accipere tempus prædicationis Christi, quod placibile fuit Deo Patri, quia multos salvavit. Generaliter autem omne tempus a Domini natalitate usque ad diem iudicii, quod similiter acceptum est Deo Patri : quia multitudo fidelium prædicatione apostolorum eorumque sequacium salvata est per fidem, et salvabitur. De quo tempore dicit Apostolus : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce dies salutis (II Cor. vi). » Et non solum prædicavit annum placibilem Domino Patri ex his qui crediderunt, sed etiam diem ultionis sive damnationis Judæorum, quæ venit per Romanos post ascensionem ejus, prædicavit dicens : « Venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo. » Et cum videritis ab exercitu circumdari Hierusalem, « scitote quia prope est desolatio ejus (Luc. xix, xxi). » Et hoc sciendum, quia superius, sicut ex persona humanitatis locutus est, dicens : « Spiritus Domini super me; » ita et hic cum dicit, ut prædicarem diem ultionis Deo nostro placibilem : quia Dominus Deus illius est secundum humanitatem. Placibilis autem fuit Deo Patri dies ultionis Judæorum, non quod gauderet malitia eorum sive desolatione : sed more nostro loquitur, qui gaudemus quando nos ulciscimur de inimicis nostris. Ad hoc etiam misit me ut consolarer, subaudis in præsentem vel etiam in futuro, omnes lugentes sua et aliorum peccata. De quibus in Evangelio dicitur : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v). » Et ponerem, inquit, lugentibus Sion, subaudis coronam in capite, vel gaudium æternæ felicitatis infunderem in eorum cordibus. Lugentes Sion appellat apostolos, qui lugebant pro salute Sion sive Judæorum, ut beatus Paulus qui dicebat : « Tristitia mihi est ingens et continuus dolor pro fratribus meis (Rom. ix). » Et : « Optabam ego anathema esse pro fratribus meis. » (Ibid.) Et ad hoc etiam misit me, ut darem eis, subaudis qui lugebant Judæis, coronam pro cinere, id est, remunerationem cœlestem pro poenitentia et labore, quem assumpserunt pro fratribus suis. Et darem oleum gaudii pro luctu, id est, pro tristitia et mœrore gaudium et lætitiâ. Et ut darem pallium laudis pro spiritu mœroris, id est, vestimentum jucunditatis pro lugubri vestimento. Tunc apostoli coronam acceperunt pro cinere, et pallium laudis pro lugubri vestimento, quando viderunt multitudinem Judæorum et multitudinem gentium venire ad fidem, præcincti gaudio et exultatione. « Et vocabuntur in te fortes justitiæ, » id est, fortes ad justitiam : « plantatio Domini ad glorificandum. » Ecclesiam alloquitur sermo propheticus. Postquam (inquiens) acceperis gaudium pro tristitia, vocabuntur in te apostoli et martyres aliique perfecti in fide,

A fortes ad justitiam faciendam, et vocabuntur etiam plantatio Domini : qui ab ipso sunt fundati in fide, in Ecclesia, ad glorificandum Creatorem suum.

« Et ædificabunt deserta a sæculo, et ruinas antiquas erigent, et instaurabunt civitates desertas, dissipatas, in generatione et generationem. » De apostolis nunc sermo agitur. Postquam igitur plantati fuerint apostoli a Domino, in fide in Ecclesia, et glorificaverint eum in suis opibus, ædificabunt sua prædicatione et baptismo deserta a Deo corda gentium a sæculo, id est ab initio. Et ruinas antiquas erigent, hoc est quod cecidit in synagogis per infidelitatem, restaurabunt in illis qui crediderunt ex Judæis. Et quod cecidit ab exordio mundi in gentibus per idololatriam, restaurabunt et erigent ipsi per culturam omnipotentis Dei. Et instaurabunt civitates desertas a Deo, id est ecclesias diversarum gentium, vel quinque corporis sensus qui intelliguntur per civitates quæ dissipatæ fuerant, in generatione Judæorum, et generationem gentium, infidelitate et idololatria.

« Et stabunt alieni, et pascent pecora vestra. Et filii peregrinorum agricolæ et vitatores vestri erunt. » Alieni appellantur gentiles et peregrini, quia cognitione Dei alieni erant, longe recedentes ab illo per idololatriam. Sed postquam crediderunt, steterunt in fide et bonis operibus recti. Juxta quod Apostolus præcipit : « Stare in fide (I Cor. xvi). » Et : « Qui stat videat ne cadat (I Cor. x). » Pecora quoque apostolorum sunt simplices et mansueti, de quibus Dominus dicit Petro et in illo omnibus apostolis : « Pasce oves meas (Joan. xxi), » sive agnos meos. Quos prædicatores gentium et martyres (ut fuit Gregorius, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Cyprianus, alique quamplurimi) verbo simplici et doctrina spiritali paverunt. Ipsi martyres et prædicatores filii peregrinorum, id est filii gentium, fuerunt agricolæ et cultores Ecclesiæ et cæmentarii et vitatores et custodes : quia ipsi ædificaverunt Ecclesiam, et ipsi excoluerunt corda credentium. Illosque quos præcessores eorum apostoli in vineam Domini introduxerant (de qua dicit propheta : « Vineam Domini sabaoth domus Israel est ») ipsi custodierunt. Econtra mali cæmentarii et mali vitatores et cultores fuerunt scribæ et Pharisei, de quibus Dominus illis audientibus in fine parabolæ dicit : « Malos male perdet. » Et, « Propterea auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (Matth. xxii). »

« Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri dicetur vobis. » Hoc dupliciter intelligi potest, ut beatus Hieronymus dicit, videlicet ut ad prædicatores ex gentibus referatur, qui fuerunt filii peregrinorum, vel ad apostolos de quibus dicitur, « reliquiæ salvæ sicut (Rom. ix) : » ut ipsi appellentur sacerdotes Domini qui majoris dignitatis erant, sicut de filiis David dicitur, quod « erant sacerdotes in domo Domini (II Reg. viii). » Et est sensus vel ordo : Cum filii peregrinorum fuerint

viatores, cæmentarii et agricultores, vocabimini A
vos apostoli, sacerdotes et magistri eorum, quia mi-
nistri Domini eritis. « Fortitudinem gentium comede-
detis, et in gloria eorum superbiētis. » Fortitudo
gentium fuerunt martyres, qui fortiter tormenta
persecutorum pro Christi nomine sustinuerunt: de
quorum victoria et triumpho epulati, id est valde
lætati sunt videntes eos transire ad suam societa-
tem, et in quorum gloria ipsi superbierunt, id est
exultaverunt vel gloriati sunt. Superbia siquidem
isto in loco pro gloria ponitur, sicut et paulo su-
perius ubi dictum est: Ponam te in superbiam sive
in gloriam sæculorum.

« Pro confusione vestra duplici et rubore lauda-
bunt partem tuam. » Apostoli dupliciter verecunda-
bant et erubescabant, de infidelitate videlicet Judæo-
rum et idololatria gentium. Sed unde illi erubuerunt
et confusionem sustinuerunt, inde isti et Judæi et
gentiles conversi ad fidem laudabunt partem suam:
Dominum videlicet, dicentes cum Psalmista: « Pars
mea Dominus est: » quod nemo veraciter potest di-
cere, nisi qui aliam partem non habet. « Propter
hoc, » subaudis, quia vos duplicem super eos ha-
uistis confusionem et ruborem, et illi conversi ad
Dominum qui est pars electorum. « Laudaverunt in
terra sua, » hoc est, in terra viventium et mansue-
torum « duplicia » præmia « possidebunt, » id est,
in corpore et in anima, cum receperint immortalitatem
et incorruptionem in corpore, et incommutabilitatem
in anima, « et lætitia sempiterna erit eis. »

« Quia ego Dominus diligens iudicium, » subaudis C
veritatis, « et odio habens rapinam in holocausto. »
Divites solent offerre Deo munus de rapina paupe-
rum, sed sic placet ei eorum oblatio ut pretium
scorti, et sacrificium canis, vel sicut placet patri
qui immolat filium in conspectu ejus. Et est sensus:
Hoc, inquit, præstabit Dominus qui magis diligit
iustorum pauperiem et iudicii veritatem, quam
divitum munera quæ de rapina sunt et iniquitate.
« Et dabo opus eorum, » subaudis qui crediderunt
« in veritate, » ut agnum comedant in veritate, et
circumcisionem cordis accipiant, et terram deside-
rent æternam, et ut omnia quæ Judæis dicta sunt
in figura, ipsi possideant in veritate. « Et fœdus
perpetuum feriam eis, » id est Evangelium dabo eis,
cui non succedet alia lex, sicut legi Moysi. De quo
Evangelio dicit Dominus: « Cœlum et terra transi-
bunt, verba autem mea non transibunt (Matth.
xxiv). »

« Et sciatur in gentibus semen eorum, » id est,
semen apostolorum, « et germen eorum in medio
populorum. » Sicut apostoli fuerunt semen bonum
et verum a Christo seminati, audientes ab illo: « Ite,
docete omnes gentes (Matth. xxviii): » ita semen et
germen apostolorum sunt fideles, qui ab illis semen
verbi Dei perceperunt. « Omnes qui viderint eos »
apostolos videlicet apostolorumque successores et
imitatores, « cognoscent illos, quia isti sunt semen
cui benedixit Dominus. » Quomodo sciatur et quo-

modo cognoscent, quod a Domino sunt seminati?
In doctrina, in castitate, in contemptu mundi et in
virtute miraculorum.

« Gaudens gaudebo in Domino, et exsultabit anima
mea in Deo meo. » In persona Ecclesiæ loquitur
propheta: « Gaudens, » inquit, « gaudebo in Domino, »
non in divitiis et lucris terrenis, neque in nobilitate
generis ut Judæi, qui gloriabantur quod essent de
genere patriarcharum, neque in honoribus hujus
sæculi gaudebo, sed in Domino, juxta quod Aposto-
lus præcipit, dicens: « Gaudete in Domino semper. »
Et non solum gaudebo, sed exsultabit anima mea,
non in resonante cachinno, sed in Deo meo. « Quia
induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ
circumdedit me. » Reddit causas quare gaudere et
exsultare debeat in Domino. Ideo, inquit, « gaudebo in
Domino, » quia induit me vestimentis salutis, id est
virtutibus vel ipso Christo, sicut Apostolus dicit:
« Quotquot in Christo baptizati estis, Christum
induistis (Galat. iii). » Et, « Induite novum homi-
nem (Ephes. iv). » De hoc autem quod dicit, et in-
dumento justitiæ circumdedit me, Psalmista decan-
tat, dicens: « Sacerdotes tui, Domine, induantur
justitiam (Psal. cxxx). » Vestimentum enim sive
indumentum electorum sunt virtutes, vel ipse Chris-
tus: sicut et indumentum Christi sunt omnes
electi. « Quasi sponsum decoratum corona, » subau-
dis, decoravit me, « et quasi sponsam ornatam
monilibus suis. » Duo agmina credentium sanctæ
Ecclesiæ hic ostenduntur. Perfectorum scilicet
agmen ostenditur per sponsum, de quibus dicit Apo-
stolus: « Sapientiam loquimur inter perfectos
(I Cor. ii). » Imperfectorum vero agmen designatur
per sponsam, de quibus dicit Apostolus: « Non judi-
cavi me aliquid scire inter vos, nisi Jesum Chris-
tum, et hunc crucifixum (I Cor. ii). » Et tanquam
parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non
escam. » Christus ergo sponsus ipse facit spon-
sas, et tamen una est sponsa Ecclesia quæ decora-
tur corona, id est multitudine credentium ex
omnibus mundi partibus in ejus societatem venien-
tium. Et ornatur monilibus, id est omnium virtu-
tum ornamentis quæ designantur per monilia, vi-
delicet castitate, humilitate, aliisque virtutibus, et
variis ordinibus.

« Sicut enim terra profert germen suum, et sicut
hortus semen suum germinat: sic Dominus Deus ger-
minabit justitiam et laudem coram universis genti-
bus. » Istarum comparisonum prior referenda est ad
sponsum, sequens ad sponsam. « Sicut, inquit, terra
cœlestibus pluviis irrigata profert germen suum, et
sicut hortus fontium aquis irrigatus semen suum, » id
est, olera diversis generibus germinat: « sic Dominus
Deus germinabit, » id est, germinare faciet vel crescere
« justitiam, » id est, Christum qui justificat in se cre-
dentes: vel justificationem fidei ex qua justus vivit:
et ipse faciet crescere laudem suam coram universis
gentibus. Non erit solummodo ista justificatio in
Judæis, neque soli Judæi referent ei laudes: sed in

omnibus credentibus erit fides. Et postquam fuerint A
justificati, referent laudes et gratiarum actionem
Creatori suo pro omnibus beneficiis ab illo sibi datis.
Sicut ergo terra irrigata cœlitus profert germen: sic
perfecti quiq̄ irrigati gratia Spiritus sancti, quoti-
die fructus bonæ operationis referunt.

CAPUT LXII.

« Propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem
non requiescam, donec egrediatur ut splendor justus
ejus, » id est, justus Ecclesiæ Christus, « et salvator
ejus ut lampas accendatur. » Hactenus Ecclesia, nunc
ex persona sua loquitur Propheta. Per Sion et Hie-
rusalem, generaliter possumus intelligere reges et
principes Judaici populi, qui prohibebant prophetas
ut non loquerentur in nomine Domini, vel distincte
per Sion reges et principes, per Hierusalem sacerdo-
tes et subjectos eorum. Dicit ergo Propheta: « Pro-
pter Sion et propter Hierusalem, » id est, propter reges
principesque ac sacerdotes, etiamsi præceperint
ut taceam, non tacebo ab oratione: sed tandiu nocte
et die jungam preces precibus quousque veniat Chri-
stus nobis in lege promissus, et cunctum orbem illu-
minet. Tale quid alio in loco idem propheta implor-
rat: « Utinam dirumperes, Domine, cœlos, et venires
(*Isa. LXIV.*) » Non tacebo (inquit) precibus, donec
egrediatur ex utero virginis Justus Ecclesiæ ut splendor,
qui justificat electos suos, « et illuminat omnem
hominem venientem in hunc mundum (*Joan. I.*) »
Ipse est splendor lucis æternæ et sol justitiæ, qui in
Evangelio dixit: « Ego sum lux mundi. » Et salvator
ejus, id est Ecclesiæ, ut lampas accendatur, subaudis
in cordibus credentium. Lampas Græce, Latine dicitur
flamma ignis. De qua flamma ignis dicit Dominus
in Evangelio: « Ignem veni mittere in terram (*Luc.
XII.*) » Hac flamma succensi sunt apostoli die Pente-
costes, quando cœperunt loqui omnibus linguis.

« Et videbunt gentes justum tuum, » subaudis per
fidem, o primitiva Ecclesia, id est Christum tuum
qui peccatum non fecit. « Et cuncti reges, » subaudis
qui crediderint, vel ipsi qui seipsos bene rexerint.
« Videbunt inclytum » sive nobilem « tuum » per
fidem, de quibus Dominus dicit: Beati qui non viderunt
oculis corporis, et crediderunt mente (*Joan. XX.*)
« Et vocabitur tibi nomen novum, » o primitiva Ecclesia,
« quod os Domini nominavit. » Consuetudo
est Hebrææ linguæ, ut ex novis rebus nomina imponantur,
ut ex Abraham possumus cognoscere. Primum
quidem appellatus est Ram, sicut in libro beati
Job (*cap. XXII.*), invenitur eo in loco, ubi dicitur: « Et
iratus indignatusque est Helii filius Barachiel Buzites
de cognatione Ram. » Inde vocatus est Abram, id
est pater excelsus, ac deinde Abraham. Similiter de
beato Petro potest intelligi, qui primum Simon, de-
inde Petrus a petra, id est a Christo est appellatus.
Dicitur ergo ad Ecclesiam primitivam: Vocabitur
tibi nomen tuum, id scilicet quod verbum Dei Patris
decreverit, ut a Christo christiani vocemini, et per
Hierusalem et Sion Ecclesiæ nominemini.

« Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diademata
regni in manu Dei tui, » id est in potentia Dei,
vel in ipso Christo qui est manus et dextera Patris.
Cum te (inquit) coronaverit multitudo credentium
veniens ad fidem tuam ex omnibus partibus mundi,
eris corona decoris in manu Dei, et quasi diademata
regni in potestate illius.

« Non vocaberis ultra derelicta, » a Deo « et terra
tua » id est habitatio tua « non vocabitur amplius
desolata, » subaudis quia Christus habitabit in
medio tui. « Sed vocaberis voluntas mea in ea, » id est
vocabitur Ecclesia Christi, et dicetur: Ista est Ec-
clesia, quæ Domini voluntatem facit. Et quare hoc?
« Quia complacuit Domino in te, et terra tua inhabitabitur. »
Ecclesiam ex utroque populo collectam allo-
quitur sermo propheticus, et promittit quod non sit
amplius derelicta ita a Deo, sicut quondam fuit
quando post idola claudicabat. Sicut displicuit Do-
mino Judæis in infidelitate manentibus, et in genti-
bus post idololatriam ambulantibus: sic complacuit
ei in credentibus ex utroque populo, ad fidem ejus
venientibus.

« Habitabit enim juvenis cum virgine, » in castitate
carnis, ut Maria et Joseph, Chrysantus et Daria.

« Et habitabunt in te filii tui. » Filii Ecclesiæ sunt
qui instruuntur doctrina spirituali. « Et gaudebit
sponsus » Christus « super sponsum » Ecclesiam « et
gaudebit super te, » id est de tuis operibus bonis
« Deus tuus. » Iste est sponsus, de quo dicitur in
psalmo: « Et ipse tanquam sponsus procedet (*Psal.
XVIII.*) » Et ista est sponsa, de qua dicit Joannes Ba-
ptista: « Qui habet sponsum sponsus est (*Joan. III.*) »

« Super muros tuos Hierusalem constitui custodes,
tota die et tota nocte non tacebunt. » Vox Dei
omnipotentis ad Hierusalem, id est ad Ecclesiam,
quæ est visio pacis. Muri dicuntur a muniendo. Du-
pliciter possumus hic accipere muros, et dupliciter
custodes. Muri Ecclesiæ fuerunt apostoli et prædica-
tores, qui doctrina et miraculis munierunt Ecclesiam.
Custodes vero horum sunt angeli qui custodiunt mu-
ros Ecclesiæ, ne adversarius noster diabolus « quasi
leo rugiens » possit aliquem rapere ex arietibus. Unde
Apostolus: « Omnes (inquit) administratorii sunt spi-
ritus, missi propter eos, qui hæreditatem capiunt sa-
lutis (*Hebr. I.*) » Vel aliter: Murus Ecclesiæ fuerunt
Titus et Timotheus, et Marcus alique discipuli apo-
stolorum: quorum custodes erant Petrus, Paulus
cæterique apostoli. Dicit ergo sermo divinus Ec-
clesiæ: Super muros tuos Hierusalem constitui custo-
des, angelos vel prælatos Ecclesiarum, apostolos vi-
delicet eorumque sequaces. Tota die et tota nocte
non tacebunt, id est, neque in prosperis neque in ad-
versis tacebunt a precibus, exorantes clementiam et
misericordiam meam pro muris, ut meorum auxilio
vallerent. « Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, »
subaudis a precibus, jungentes vota votis.

« Et ne detis silentium ei, » subaudis Domino, sed
semper opportune importune illius misericordiam
postulate « donec stabiliat, » id est firme stare faciat

« Hierusalem, » id est Ecclesiam suam, et « ponat ei laudem in terra, » vel ut ipsa laudet Creatorem suum per omnem mundum dilatata, vel ut ab omnibus gentibus ipsa laudetur. Custodes murorum alloquitur sermo divinus, ut ipsi qui Domini voluntatem sciunt et muros custodire debent, non taceant a precibus et laudibus, neque in prosperis neque in adversis. Sequitur :

« Juravit Dominus in dextera sua, et in brachio fortitudinis suæ. » Omnis sermo omnipotentis Dei pro juramento accipi debet, quia semper verus est et nunquam fallit. Dextera autem et brachium fortitudinis illius Filius est, per quem omnia fecit, secundum illud : Omnia per ipsum facta sunt. « Si dedero triticum tuum ultra cibum inimicis tuis, et si biberint filii alieni vinum tuum, in quo laborasti. » Ecclesiam alloquitur. Sæpe Deus omnipotens, quantum ad litteram pertinet, fruges Judæorum dedit inimicis eorum, id est triticum et vinum : sicut legitur in libro Judicum (*cap. vii*), quod « Madianitæ tempore messis venientes fructus eorum collegerunt, et tam in suos quam in inimicorum suorum usus expenderunt. » Sic etiam, quando ducti sunt in captivitatem, quando collocati sunt ibi Samaritani alienigenæ, qui eorum comederunt fruges. Sed isto in loco cibum Ecclesiæ dupliciter possumus intelligere, id est virtutes et bona opera, vel etiam corpus et sanguinem illius quod quotidie in sancta Ecclesia sumitur a fidelibus, quibus pascitur anima. Quodam siquidem tempore ante adventum Filii Dei fruges Judæorum, id est, laudes et opera quæ idolis impendebant, dæmones comedebant : sed post Domini adventum virtutes et laudes Ecclesiæ non comederunt dæmones, sed Dominus epulatus, id est lætatus et delectatus est in eis. Cibus etiam Judæorum erat triticum et vinum, quod significavit corpus et sanguinem Domini, sicut ipse dixit : « Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (*Joan. vi*) : » quia non sumuntur ab hæreticis et paganis inimicis sanctæ Ecclesiæ. Si dedero, id est, non dedero vel non dabo deinceps triticum vel vinum tuum, in quo laborasti, in cibum inimicis tuis, id est, laudes et opera tua non dabo dæmonibus, sed ego suscipiam eas. Vel corpus et sanguinem meum, in quo tu laboras consecrando, non dabo hæreticis et paganis inimicis tuis, qui alieni sunt a me et a fide tua. Quare autem non det inimicis cibum fidelium, manifestat cum dicit :

« Quia qui congregant illud, » subaudis triticum, « comedent illud, et laudabunt Dominum Creatorem suum : et qui comportant illud, » subaudis vinum, « bibent in atriis sanctis meis, » hoc quotidie in sancta Ecclesia ex parte completur, et ex parte in æterna beatitudine. Qui sunt isti, qui congregant et qui comportant triticum, et qui bibent in atriis Domini, id est in diversoriis Ecclesiæ? Episcopi, presbyteri, diacones, subdiacones, omnesque ministri altaris, qui congregant et portant, id est qui præparant et consecrant corpus et sanguinem Domini, et co-

A medunt et bibunt in Ecclesia, laudantes Creatorem et Redemptorem suum. Vel etiam illi qui modo in præsentem congregant virtutes, et comportant, id est coadunant, dum transierint a præsentem Ecclesia comedent et bibent, id est exsultabunt et gaudebunt in atriis Domini, sive in mansionibus cœlestibus. De quibus Dominus dicit : « In domo Patris mei mansiones multæ sunt. »

B « Transite, transite per portas, præparate viam Domino, populo planum facite iter, eligite lapides, et elevate signum ad populum. » Custodibus murorum angelis vel prælatis Ecclesiæ, quibus superius dixerat ne tacerent a precibus et laudibus, præcipit iterum ut transeant per portas, id est per diversos ministros Ecclesiæ presbyteros, diacones, subdiacones, quorum ministerio introducuntur credentes in Ecclesiam : vel ut transeant per virtutes, ambulando de virtute in virtutem. Ideo autem præcipiuntur transire per ministros Ecclesiæ, ut eos custodiant, ne aliquis illorum in hæreticorum pravitate corruat, et ut in fidem amplius etiam accrescant. Præcipitur etiam custodibus murorum, ut præparent viam populo volenti intrare in Ecclesiam. hoc est, ut doctrina et exemplo eis viam rectitudinis ostendant, planumque faciant iter, id est auferant omnia offendicula dimittendo peccata per baptismum. Et ut eligant lapides, sive præjiciant, ut Septuaginta dixerunt, hoc est a cordibus hominum duritiam auferant infidelitatis : vel separent a consortio credentium reprobos et duricordes, qui noluerint credere. Necnon C etiam præcipitur, ut elevent signum crucis ad populum nationum, id est ut annuntient ei passionem et resurrectionem. Sequitur :

« Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ. » Subaudis per apostolos fidem suæ passionis et mysteria suæ resurrectionis. « Dicite filiæ Sion : Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, et opus ejus coram illo. » Custodibus murorum angelis vel prophetis sive apostolis præcipitur, ut alloquantur filiam Sion, hoc est Ecclesiam primitivam, quæ ideo filia Sion dicitur, vel quia primum ex Judæis collecta est. De qua dicit in Cantico canticorum : « Filii matris meæ pugnaverunt contra me (*Cant. i*). » Vel propterea appellatur filia, quia a Domino nomen filiationis accepit, juxta quod Joannes dicit : « Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan. i*). » Dicite, inquit, Sion, id est primitivæ Ecclesiæ. Hæc quæ dicuntur, ad secundum Domini adventum pertinent. « Ecce salvator tuus venit, » pro eo quod est veniet in die judicii cum angelis et archangelis, omnibusque virtutibus cœlorum. Ecce merces ejus cum eo, ut remuneret electos et damnet reprobos. Et opus ejus coram illo, id est potestas judicandi in conspectu illius.

« Et vocabunt eos, » subaudis qui crediderunt, « populum sanctum, redemptum a Domino. » Angeli et apostoli aliique doctores congaudentes eis qui per eorum prædicationem crediderunt, vocabunt eos populum sanctum, redemptum a Domino. Beatus Hier

ronymus dicit in Hebræo haberi populum suum redemptum, sicut nos jam dictum habemus, sed quidam codices habent populus sanctus et redempti a Domino, juxta quod hic erit sensus : Apostoli alique doctores vocabunt eos qui crediderint dicentes : tu es populus sanctus, et vos estis redempti a Domino. Sed hebraica veritas apertior et facilior isto in loco habetur. « Tu autem, » o Ecclesia, « vocaberis quæsitata civitas, » subaudis a Deo, « et non derelicta. » Nequaquam, inquit, vocaberis civitas derelicta a Deo sicut quondam, sed vocaberis civitas quæsitata a Christo, et ejus sanguine redempta. De qua dicit Dominus in Evangelio : « Venit Filius hominis quærere et salvare quod perierat (Luc. 1). » Et ista est ovis vel civitas, quam pastor bonus quærere venit.

CAPUT LXIII.

« Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine virtutis suæ. » Angelicæ quædam potestates in cælo residentes, ignorantem mysterium Dominicæ nativitatæ, passionis, resurrectionis, ascensionisque ejus, cum vidissent Dominum ascendere ad superos cum multitudine angelorum et sanctorum hominum, et non egere auxilio alicujus angelorum, sed propria virtute super omnia agmina cælorum conscendere, conversi in admirationem, quomodo ille qui Deus adorabatur in cælo, homo factus et mortuus resurgendo non solum sibi Deo, sed etiam cunctis tunc ascendentibus, et postea credentibus januas cæli cælestis aperuit, dixerunt aliis angelis Dominum comitantibus : « Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? » Tale quid et Psalmista ex persona eorumdem angelorum dicit : « Quis est iste rex gloriæ (Psal. xxiii)? » Sed considerandus est isto in loco varius sermo doctorum. Beatus siquidem Augustinus in expositione libri Geneseos dicit, quod omnes angeli statim ut conditi sunt, cognoverunt in contemplatione Creatoris sui quidquid ipse Creator facturus erat. Attamen beatus Hieronymus aperte declarat quia fuerunt angelicæ dignitates quæ donec perficeretur mysterium incarnationis et passionis Christi, ad liquidum non cognoverunt, sicut superius jam diximus. Verbi gratia : Sicut et nos de die judicii ex parte cognoscimus, quæ ibi agentur per revelationem sanctorum patrum, et ex parte ignoramus. Sed utrum incognitum illis fuerit an non, nobis non est amplius inquirendum, nisi quod Dominus ipse manifestare dignatus est. Occulta enim ejus sunt judicia. Tamen hoc firmiter tenemus, quia propheta admirando hoc protulit ex persona illorum angelorum, qui cælo residebant, inquit : « Quis est iste qui venit de Edom? » Edom ipse est Esau, ipse est Scir. Vocatus est autem Edom ab edulio lentis, propter quod vendidit primogenita sua. Et interpretatur Edom terrenus vel sanguineus sive cruentus, significat hunc mundum; Esau vero interpretatur, quæceus vel roboreus; Scir hippidus, id est pilosus. Et hoc notandum, quia isto

A in loco Edom non pro persona illius, sed pro interpretatione nominis positum est, sicut et Bosra non pro loco, sed pro interpretatione nominis. Interpretatur autem Bosra munita vel firma, et significat vel infernum ubi clausæ sunt animæ mortuorum, et cui adhibiti sunt firmissimi custodes. De qua civitate dicit Psalmista : « Quis deducet me in civitatem munitam (Psal. lxx)? » Vel etiam significat Hierusalem terrenam, quæ firmissimis muris fuit ante circumdata, in qua passus est Dominus. Cujus nominis etymologiam Homerus eximius poeta Græcorum exponens, sicut Josephus narrauit, ita dixit quod ierom, a quo Hierusalem, interpretatur munita vel firma. Quantum vero ad litteram pertinet, Bosra civitas neque in terra repromissionis neque in Edom B sita fuit, sed in Moab. Interrogant ergo quædam angelicæ dignitates, illos angelorum choros qui Dominum comitabantur : « Quis est iste qui cum tanto exercitu venit de Edom, » hoc est de terreno et cruento mundo? « Et tinctis vestibus, » id est corporeis membris « venit de Bosra, » id est de munita civitate Hierusalem ubi passus est, vel de inferno de quo victor exiit? Non quod tincta sive respersa membra haberet ex sanguine, qui manavit ex latere et locis clavorum, sed pro cicatricibus quæ adhuc parebant in corpore illius. Persistunt etiam in sua admiratione angeli, et interrogant dicentes : Iste formosus in stola sua, sive pulcher, quis est gradiens in multitudine fortitudinis suæ? Ac si dicerent aliis verbis : Quis est iste formosus et tam decorus in stola sua, hoc est in habitu humanitatis suæ gradiens, vel ascendens super omnes cælos, in multitudine virtutis suæ, sive in plenitudine divinitatis suæ, ascendens super omnia agmina cælorum sine auxilio alicujus angelorum? Iste est formosus, cui dixit Psalmista : « Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xlv). » Formosum dicebant antiqui calidum, unde formosus quasi calidus, eo quod ex calore rubicundus existat instar rosarum.

« Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum. » Angelis tacentibus qui interrogati fuerant, quis esset qui propria fortitudine ascendebat de terreno et cruento mundo super omnes cælos, illis etiam responsum non reddentibus qui Dominum comitabantur, respondit ipse Dominus, inquit : Vultis scire quis sim ego? « Ego sum cui Pater omne judicium dedit (Joan. v). » Juxta quod Psalmista dicit : « Deus judicium tuum regi da (Psal. lxxi), » etc. Ego sum qui loquor justitiam, reddens bonis bona, justis præmia, malis autem et impiis mala, et æterna supplicia juxta quod merentur. Hoc quotidie implet, generaliter vero in die judicii, dum dixerit impiis : « Ite, maledicti, in ignem æternum; » et justis : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Math. xxv), » etc. Et non solum loquor justitiam, sed etiam propugnator, hoc est debellator, sum dæmonum, et defensor ad salvandum genus humanum.

« Quare ergo rubrum est indumentum tuum, » hoc est corpus tuum, « et vestimenta, » subaudis quare

sunt rubra, « sicut calcantium in torculari? » Domino ergo dicente : « Ego sum qui loquor justitiam, » et qui debello contrarias potestates, rursus sciscitantur angeli et dicunt : Si tu es qui loqueris justitiam, et cui Pater omne iudicium dedit (*Joan. v*), et qui debellator es dæmonum ad salvandum genus humanum, volumus a te scire quæ causa exstiterit quare sit indumentum tuum, hoc est corpus tuum, cruentatum : et quare sint vestimenta tua, id est membra tua, rubra veluti de musto nigro et subrubicundo. Tibi qui candidus es ex virginitate, et speciosus præ filiis hominum, non convenirent ista, sed homicidis, adulteris et latronibus. Dic ergo, inquit, nobis quid promeruisti, ut tu qui defensor es generis humani, cruenta et tincta habeas membra, quasi homo quilibet qui uvas nigras et subrubicundas calcat in torculari sive in prelo? Quibus respondet Dominus, non uno solummodo versiculo ut prius, sed multis verbis ostendens ordinem rei, ne rursus necesse sit interrogare, et dicit :

« Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum. » Torcular appellat Dominus crucem et omnia tormenta passionis, sputa videlicet, colaphos, inflexionem lanceæ et clavorum, in quibus ipse passus est quasi in prelo, intantum ut sanguis ejus fundetur. Et hoc sciendum, quia torcular aliquando in malam partem ponitur, hoc est pro suppliciis et pœnis peccatorum, ut illud Jeremiæ : « Torcular calcavit Dominus virgini filię Judæ (*Thren. 1*), » id est captivitatis malum et afflictionis adduxit cum pondere super eam : ideo ploro. Interdum etiam ponitur torcular in bonam partem, quemadmodum octogesimus tertius psalmus, cujus prætitulatio est : In finem pro torcularibus, id est pro martyribus. « Torcular » (inquit Dominus), « calcavi solus. » Ac si diceret : Ideo habeo rubra vestimenta, quia pressuram crucis sustinui solus, et de genere humano non fuit vir mecum in adiutorium. Ideo dicit solus, quia nullum habuit adiutorem neque angelum, neque archangelum, neque aliquam potestatem cœlestium virtutum, neque Judæum, neque gentilem : sed omnes eum dereliquerunt tempore passionis, intantum ut ille fortissimus apostolus Petrus in fide ter eum negaverit, cæteris fugientibus. Et cum esset ab omnibus derelictus, solus ille debellavit contrarias potestates, et superavit virtutem eorum. Hoc autem considerandum est, quare dicat torcular a se calcatum, hoc est pressuram passionis superatam : cum ipse sit calcatus et mortuus. Sed ad hoc dicendum, quia calcatus est a pressura passionis moriendo, et calcavit ipsam passionem tertia die propria virtute resurgendo. « Calcavi, » id est vici et humiliavi « eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea. » Non est putandum quod Deus omnipotens (qui incommutabilis est), furorem possit habere aut iram, sed more nostro loquitur Scriptura : quia illis videtur furere et iratus esse, quibus vindictam reddit. Sicut quilibet rex, licet tranquillo animo sit, iratus videtur illis quos jubet decollari vel occidi. Et hoc distat inter furorem

A et iram, quia furor est subita animi turbatio, ira autem diu manet. Sed in Deo nihil horum habetur. Dicit ergo Dominus : Licet calcatus ab eis essem, tamen calcavi et superavi eos, id est dæmones vel Judæos in furore et vindicta mea. Et superavi eos in ira mea, auferens a dæmonibus potestatem et dominium, quod exercebant in hoc mundo ; et a Judæis locum, regnum, gentem, sacerdotem, templum, omnemque dignitatem, tradens eos Romanis.

« Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi. » Non est nobis intelligendum quod dæmones, qui spiritus sunt, habeant sanguinem : sed sanguis Christi, quem ipsi fuderunt suadendo Judæis ut eum interficerent, sanguis eorum appellatur : quia vindictam exinde perceperunt. Legimus enim in Evangelio, quod « diabolus misit Judæ in cor, ut traderet eum (*Joan. xiii*). » Ipse denique qui suasit ut traderetur, ipse tradidit et occidit. In hoc autem loco est tropica translatio ab homine victore et victo, qui sanguine vegetantur, ad Dominum qui vicit dæmones, et ad illos qui vici sunt. Solet namque, quando quilibet præliator interficit suum hostem, sanguis interfecti evolare et commaculare vestimenta interficientis. Sicut dicit David de Joab loquens (*III Reg. ii*), quod « posuerit cruorem prælii in balteo suo. » Quantum enim ad hunc sensum pertinet, dum perfodit latera Amasæ vel Abner, sanguis evolavit super cingulum sive in balteum renum ejus. Si autem ad Judæos ista referimus, similiter sanguis Christi quem ipsi fuderunt sanguis eorum appellatur : quia vindictam inde perceperunt. Aspersus est, inquit, sanguis eorum, id est sanguis meus, super vestimenta mea sive per membra mea, pro quo ipsi recipient vindictam : et omnia indumenta mea, hoc est membra mea inquinavi. Non quod inquinata essent, sed quod inquinari permisit.

« Dies enim ultionis, » subaudis dæmonum et Judæorum, « fuit in corde meo, » subaudis dum penderem in cruce talia sustinens. « Annus redemptionis meæ venit, » hoc est, annus vel tempus redemptionis generis humani. Iste est annus quem superius appellavit annum acceptum Domino, et diem retributionis Judæorum. Passio Domini secundo habuit in se pœnam dæmonum et Judæorum reproborum, omnium infidelium, et præmia justorum. Quæ duo etiam isto in loco dividuntur in bonam et malam partem. In malam, dies ultionis in corde. In bonam, annus redemptionis generis humani venit. Dum enim Dominus penderet in cruce passionem pro nobis sustinens, in corde ejus fuit quia dæmones damnaturus erat in inferno, et Judæus traditurus in manibus Romanorum.

« Circumspexi, » subaudis pendens in cruce, « et non erat auxiliator, » subaudis mihi, neque angelus, neque archangelus, neque patriarcha, neque propheta, neque apostolus, neque quilibet justus, neque Judæus, neque gentilis. « Et quæsi qui me adjuvaret, et non fuit, » subaudis adiutor. Tale est hoc quod in psalmis dicit : « Expectavi qui constrista-

retur et non fuit, qui consolaretur et non inveni (Psal. lxxviii). » Et rursum : « Omnes amici mei dereliquerunt me, et noti mei alieni quasi recesserunt a me (Job xix). » « Et salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. » Hoc dupliciter potest intelligi, ut ex persona humanitatis loquatur, vel ex persona deitatis. Salvavit, inquit, mihi brachium meum, hoc est, verbum a quo assumptus sum resurrectionem mihi procuravit : vel fortitudo mea sive brachium meum salvavit mihi omnes prædestinatos ad vitam, et indignatio mea, id est ultio et vindicta mea, ipsa auxiliata est mihi, quando vindicavit me de hostibus meis Judæis vel malignis spiritibus. More humano ista loquitur. Sequitur :

« Et conculcavi, » id est humiliavi, superavi, vel vici « populos, » id est Judæos « in furore meo, et inebriavi eos, » hoc est, replevi eos miseria et afflictione in ira mea, sive in vindicta mea, « et detraxi in terram virtutem eorum, » hoc est, ad nihilum deduxi virtutem dæmonum et Judæorum. Conculcavit et superavit Judæos in furore suo, et inebriavit vel replevit eos miseria, quando quadragesimo secundo anno ascensionis suæ, adveniente milite romano, fame, gladio, pestilentia, interfecit eos, dispergensque illos in omnes partes mundi et in omnes gentes, abstulit eis omnem gloriam et dignitatem, in tantum ut ipsi qui antea vocabantur soli populus Domini, modo sint servi aliarum gentium, et qui quondam fuerunt caput, modo sint cauda. Detraxit sive dejecit virtutem dæmonum ad nihilum, qui erecti erant in superbia, quorum princeps dixit : « Super sidera cæli ponam sedem meam (Isa. xiv). » Vel etiam virtutem Judæorum deduxit ad nihilum, qui se solos putabant existere fortes, quasi soli auxilio Dei essent vallati, habentes soli regem ex omnibus gentibus. Modo enim non fortes Judæi, quia non habent Deum fortitudinis in se, qui est fortitudo et victoria electorum. Non sunt auxilio Dei vallati, quia propter impietatem et infidelitatem eorum recesserunt ab illis custodiæ angelorum : quæ auditæ sunt in templo adveniente excidio desolationis dicentes : Transeamus ab his sedibus. Non habent legem, quia non recipiunt Evangelium, neque prophetas, in quibus illa omnia continentur impleta. Lex siquidem et prophetæ, usque ad Joannem. Adveniente enim gratia veritatis cessavit umbra legis et prophetarum.

« Miserationum Domini recordabor, laudem Domini, » subaudis prædicabo « super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, et super multitudinem honorum domui Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, et secundum multitudinem misericordiarum suarum, » subaudis reddidit nobis Dominus. Loquitur Propheta ex persona Judaici populi pœnitentiam agentis, et misericordiam Domini erga se magnam cognoscentis, et beneficia ejus ad memoriam reducentis, quæ largitus est eis a die qua eduxit eos de ergastulo Ægyptiorum, et dicit : « Miserationum Domini recordabor, et laudem ejus prædi-

cabo, super omnibus quæ reddidit nobis Dominus. » Cum dicit super omnibus quæ reddidit nobis, et prospera et adversa vult intelligi. Ac si diceret : Liberavit nos ex Ægypto, et transduxit per desertum in terram omnibus meliorem propter ineffabilem misericordiam suam, et duxit nos in Babylonem propter peccata nostra. Iterumque reduxit ad terram sua misericordia, in quibus omnibus justum eum prædicabo, et laudem ejus omnibus narrabo, qui secundum indulgentiam suam, id est, secundum largitatem misericordiæ suæ multa bona reddidit nobis. « Et dixit Dominus : Verumtamen populus meus es, filii non negantes, et factus est eis salvator. » Propheta loquitur : Cum vidisset (inquit) Dominus pœnitentiam eorum, dixit : Verumtamen populus meus es, Judaica plebs, de qua olim dixi : « Hereditas mea Israel (Isa. xix). » Et filii non negantes, id est filii mei erunt, si me spernere desierint, et si me non negaverint, et factus est eis salvator, subaudis quia credendo in eum veram pœnitentiam egerunt. Sin autem dixerimus filii non negantis, sicut quidam codices habent, erit sensus : Isti qui pœnitentiam agunt et in me credunt, filii sunt, subaudis populi non negantis, id est, filii patriarcharum et prophetarum, qui in me veraciter crediderunt.

« In omni tribulatione eorum non est tribulatus » subaudis salvator eorum. « Et angelus faciei ejus salvavit eos, » ut beatus Hieronymus dicit : Verbum est ambiguum apud Hebræos quod dicitur Io, quod significat non, vel et ipse. Et habetur apud eos isto in loco ubi ipse transtulit non est tribulatus. Quapropter dupliciter possumus hoc intelligere hoc modo : In omni tribulatione quam sustinuerunt in Ægypto vel in deserto, non est tribulatus, id est, non est compassus salvator eorum, ut eos ab omni angustia liberaret : sed parumper deseruit eos, subtrahendo auxilium suum ab eis, ut positos in tribulatione cogeret eos ad rogandum. Aliter : In omni tribulatione eorum et ipse est tribulatus, quia compassus est eorum injuriis atque miseriis, et misit eis angelum suum qui eos salvaret, secundum illud : « Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præcedet te (Malach. iii). » Hic angelus Michael est intelligendus, qui prepositus est illi populo a Deo : juxta quod Danieli dicitur : « Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester, qui astat pro filiis populi tui (Dan. x). » Angelis autem faciei ejus dicitur, quia angeli semper faciem Dei vident, quia in presentia Dei sunt. « In dilectione sua » subaudis qua dilexit eos « et in indulgentia sua, » id est, in largitate misericordiarum suarum. « Ipse redemit eos » ex Ægypto, et ex Babylone, vel etiam sanguine Filii sui « et portavit eos » subaudis, de Ægypto in terram reprovissionis, secundum illud : « Extendit alas suas assumpsitque eos atque portavit in humeris suis (Deut. xxxii). » « Et levavit eos, » subaudis de miseria ad gloriam, « cunctis diebus sæculi, » id est ab exordio quo eos elegit in populum.

« Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt et affli-

erunt Spiritum sanctum ejus, et conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit eos ante suum adventum a diversis gentibus, postea vero per Romam. Quod dicit affligerunt Spiritum sanctum ejus, et in quibusdam libris habetur Spiritum sancti ejus, dupliciter potest intelligi. Si dixerimus Spiritum sanctum ejus, de Spiritu sancto erit intelligendum, de quo dicit Dominus: « Rogabo Patrem meum, et alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum (Joan. xiv). » Vel etiam per sanctum Spiritum ejus possumus intelligere angelicum spiritum, qui contristatus est quando vidit eos a Deo per idololatriam recedere. Sin autem Spiritum sanctum ejus dixerimus, uno modo spiritum Mosi debemus intelligere, quem ipsi contristaverunt, secundum illud: « Et exacerbaverunt Mosen in deserto (Psal. cv). » Qui enim justum contristat, Spiritum utique Dei contristat qui est in eo: juxta quod dicitur per Prophetam: « Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei (Zach. ii). » Quarto vero modo possumus ad Christi Spiritum referre et dicere, quia Christo veniente et prædicante, Spiritum sancti ejus affligerunt nolentes in eum credere, id est Spiritum Christi, qui est sanctus et justus Filius Patris. Filius enim Dei qui nos redemit tempore passionis suæ, liberavit utique et Hebræos de mari Rubro. Sequitur: Et conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit, illis recedentibus de viis ejus, et contra voluntatem ejus incedentibus, conversus est eis in inimicum de misericordie in immisericordem, et debellavit eos sæpe per hostes eorum, sicut in libro Judicium, aliisque historiis et libris prophetiis abundantissime declaratur. Potest autem et hoc ad tempus incarnationis ejus referri, quando illis nolentibus credere in se conversus est eis in hostem, qui eorum infirmos sanaverat, mortuosque suscitaverat, et debellavit eos per Romanos quadragesimo secundo anno ascensionis suæ.

« Et recordatus est dierum sæculi Mosi populi sui. » Deus omnipotens qui de protectore mutatus in adversarium populo Judæorum, qui irritaverunt eum, et ad iracundiam provocaverunt: postquam debellavit eos per Romanos, recordatus est dierum sæculi, id est, recordatus dierum antiqui temporis, quando eduxit eos de Ægypto. Et recordatus est Mosi servi sui qui interpellavit pro eis in deserto dicens: « Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo (Exod. xxxii). » Recordatus est etiam populi sui qui salvatus oratione Mosi, dum eum vellet percutere usque ad interfectionem. Idcirco autem horum recordatus est, quia non erat qui levaret pro eis orationem et a peccato infidelitatis eos liberaret, sicut quondam Mosi oratione et obtentu liberati sunt a flagello et ab errore idololatriæ. Sequitur: « Ubi est qui eduxit de mari cum pastoribus gregis sui? » Prævidens propheta Isaias abjectionem populi sui et miseriam atque afflictionem quæ eis imminabat, propter negationem Filii Dei, condolendo exclamabat dicens: Ubi est clementia omnipotentis Dei qui edu-

xit eos de mari Rubro cum pastoribus gregis sui, Mose videlicet, Aaron, Maria, et Hur, cæterisque senioribus? Sequitur: « Ubi est subaudis inagna et ineffabilis misericordia omnipotentis Dei qui posuit in medio ejus, » id est, in medio populi sui « Spiritum sancti sui, » id est Filii sui, sanctum videlicet Spiritum paracletum, quando eduxit eos de Ægypto? Legimus, quia orante Mose tulit Dominus de spiritu ejus, et dedit septuaginta viris (Num. xi): cujus rei in præsentī loco fit mentio. Permanet ergo in ipsa admiratione Propheta et compatiendo dicit: Ubi est etiam:

« Qui eduxit ad dexteram Mosen brachio majestatis suæ, » id est, ubi est pietas Domini qui eduxit Mosen de Ægypto ad dexteram, id est in prosperitate brachio majestatis suæ, sive protectione filii sui? Per dexteram siquidem prosperitas intelligitur, et per brachium verbum Dei Patris, vel protectionis ipsius Filii Dei.

« Ubi est, » subaudis potentia illius, « qui scidit aquas ante eos, » subaudis in duodecim partes, et aliis in locis, juxta illud: Qui divisit mare Rubrum in divisiones, « ut faceret sibi nomen sempiternum, » hoc est nomen ejus æternaliter laudaretur? Percutiente enim Mose mare divisum est in duodecim partes, aliisque tribus hæsitantibus et timentibus ingredi, prima tribus Juda introivit (Psal. cxxxv). Quam ob causam regia tribus appellata est, quia ex illa reges eligebantur. « Ubi est qui eduxit eos per abyssos, » id est per profunditates maris, « quasi equum in deserto non impingentem, » id est sine impedimento incedentem?

« Quasi animal in campo descendens, » subaudis sine offensione: sic descenderunt et introierunt illi in terram sibi repromissam. Et quare ita tranquille ambulaverint, manifestat subjungens: « Spiritus, inquit, Domini ductor ejus fuit. » Spiritum autem isto in loco angelum debemus intelligere, qui ductor fuit illius populi, secundum quod Dominus ei promisit dicens: « Angelus meus præcedet te (Exod. xxxii). » Ex multis enim locis possumus colligere angelos appellatos esse spiritus, e quibus est illud: Qui facit angelos suos spiritus (Psal. ciii). Et in Actibus apostolorum: « Spiritus, inquit, Domini rapuit Philippum (Act. viii). » Rursus in Epistola ad Hebræos: « Isti sunt administratorii spiritus, missi propter eos qui hæreditatis possident salutem (Hebr. i). » Sequitur:

« Sic adduxisti populum tuum, » subaudis de terra Ægypti, « ut faceres tibi nomen gloriæ tuæ, » id est ut nomen tuum glorificaretur et laudaretur æternaliter. Hac de re percussit Dominus Ægyptios multis plagis, et liberavit populum suum transducendo eum per mare et per terram inviam, in terram omnibus neliorem.

« Attende de cælo, et vide de habitaculo sancto tuo et gloriæ tuæ. » Ex persona populi Judæorum, pœnitentiam agentis et peccatum suum eognoscentis, loquitur modo propheta, et dicit ad Deum: At-

tende de cœlo et miserere. Non debemus utare Deum omnipotentem localiter et solummodo esse in cœlo: licet propheta dicat, « attende de cœlo et de habitaculo sancto tuo; » sed in cœlo et in terra illum esse. Secundum quod ipse dixit: « cœlum et terram ego impleo, » et etiam intra omnia, extra omnia esse. Sicut beatus Gregorius dicit: Implendo, inquit, omnia circumdat, et circumdando omnia implet: præsidendo sustinet, sustinendo præsidet. Et cum totus ubique sit per plenitudinem divinitatis suæ, datur tamen habitaculum et locus ejus esse in his quæ sanctiora sunt: secundum quod ipse dicit: « Cœlum mihi sedes est (Isa. LXVI). » Et Psalmista: « Qui habitat, inquit, in cœlo, irridebit eos (Psal. II). » Ubiunque enim sit voluntas ejus, ibi est habitaculum et domus Dei: præcipue in angelis quorum conversatio in cœlestibus est, et in sanctis hominibus qui manentes in terra corpore, cœlestia mente contemplantur. Quod ergo dicit propheta ex persona populi loquens, attende de cœlo et vide de habitaculo sancto tuo, sensus est: « Attende de cœlo et de habitaculo sancto tuo et gloriæ tuæ, et vide, » id est, miserere. Videre enim Dei misereri est, juxta illud: Videns vidi afflictionem populi mei, id est, vidi et misertus sum.

« Ubi est zelus tuus, » id est amor tuus quo dilexisti nos et patres nostros? « Et fortitudo tua, » subaudis ubi est, in qua eduxisti patres nostros ex Ægypto? « Multitudo viscerum tuorum et miserationum tuarum, » subaudis ubi est? « Super me continuerunt se » zelus, videlicet fortitudo atque misratio. Zelus duplicem habet sensum, sicut sæpissime multis in locis dictum est. Est enim zelus malus, invidiæ et fervor malitiæ. Et est zelus amor bonus, et fervor dilectionis Dei et proximi, de quo hic agitur, id est de zelo amoris. Viscera sunt interiora ventris. Et ideo per viscera non immerito affectus dilectionis in hoc loco intelligitur. Ubi est, inquit, affectus nimis dilectionis, quo nos dilexisti? Sequitur:

« Tu enim Pater noster, » id est Creator noster; « et Abraham nescivit nos et Israel ignoravit nos, » id est non cognovit nos esse filios suos, quos a Deo suo intelligunt non amari. Patres justi et sancti dicuntur ignorare post mortem filios suos malos, quos vident a Deo recedere et sua vestigia non sequi: quia non interpellant Deum pro ipsis, neque enim exaudirentur, neque possent liberare eos a vindicta omnipotentis Dei, sicut ad Jeremiam Deus loquitur: « Noli, inquit, orare pro populo isto, quia non exaudiam te (Jer. VII). » Manifestum est enim filios perversos et a Deo recedentes, oratione et interpellatione patrum non posse salvari: licet ipsi patres justi fuerint. Unde Dominus ad Ezechielem loquitur dicens: « Vivo ego, dicit Dominus; quia si fuerint tres viri isti in medio Hierusalem, Noe, Daniel et Job, filium et filiam non liberabunt; sed ipsi soli justitia sua liberabunt animas suas (Ezech. XIV). » Quia ergo isti peccatores erant, et a via Dei recessisse cognoscebantur, dicunt: Abraham et Israel, id est Jacob, ignorant nos filios esse suos, ad hoc ut pro nobis

A orationem fundant. Sed quæstio oritur isto in loco: Quare Abraham et Israel, id est Jacob, nomen posuerit, et Isaac medium intermiserit? Ad quod dicendum, quia per prima et ultima etiam media intelligimus. Cum enim dixit Abraham et Israel, in his duobus Isaac quoque in medio comprehendit: et non solum illum, sed etiam alios sanctos patres præcedentes. « Tu, Domine, Pater noster, » id est Creator, « Redemptor, » subaudis noster, qui nos redemisti de Ægypto; « a sæculo nomen tuum, » subaudis, sanctum permanet.

« Quare errare fecisti nos, Domine, de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? » Deus omnipotens, cum neminem faciat errare et a via rectitudinis deviare, et cum nullius hominis cor induret: dicitur tamen facere errare et indurare cor hominis, cum non revocat ab errore, et cum a duritia cor illius non emollit. Sicut de Pharaone dicitur (Ezod. IV, X et XI), quod induravit Dominus cor ejus, id est non emollivit. Eo modo loquuntur isti dicentes, quare permisisti nos errare, Domine, de viis tuis, id est in mandatis et judiciis tuis? Et quare permisisti indurari cor nostrum, suspendendo flagella, ne timeremus te? (Prov. III.) Sciremus utique zelum tuum, id est amorem tuum, nobiscum esse, secundum illud: « Quem diligit Dominus corripit, flagellat omnem filium quem recipit. » Quibus vero vehementer est iratus, a percutiendi manum suspendit in presenti, ut in futuro remunerationem recipiant suæ iniquitatis. Unde quibusdam dicit: « Non visitabo, inquit, super filias vestras cum fuerint fornicatae, et super filios vestros cum adulteraverint (Uze. IV). » « Revertere propter servos tuos, » subaudis patres nostros, Abraham, Isaac et Jacob, qui modo ignorant nos, videntes nos a te non amari, « et propter tribus hæreditatis tuæ. » Revertere, inquit, id est redi ad nos ad misericordiam tuam: et hoc non nostris meritis promerentibus; sed propter tuam misericordiam exuberantem, et propter servos tuos patres nostros qui tibi placuerunt. Quorum filii sumus per carnem, licet ab illis non cognoscamur propter iram peccati.

« Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum, hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam: facti sumus sicut in principio, cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen super nos. » Quasi nihilum, inquit, id est sine reluctance nostra, et sine suo labore possedere nos hostes nostri, Chaldæi videlicet atque Romani: conculcaverunt sanctificationem tuam, id est templum sanctum tuum, tam Babylonii quam Romani: factique sumus sicut in principio cum non dominareris nostri, id est antequam vocaremur in Abraham, quia Thare idola coluit quondam: vel quando eramus in Ægypto colentes idola, non habentes regem, neque principes, neque prophetas, sed eramus sine Deo, et sine lege, et sine sacerdote. Hæc licet ex parte ante Domini adventum completa sint, omnia tamen post Domini passionem impleta sunt: et quotidie implentur dum

manet super illos illa maledictio, quam sibi imprecati sunt dicentes : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Matth. xxvii*). » Quamdiu enim in vetustate legis permanserint, et Evangelii veritatem non receperint, nequaquam populus Dei vocabitur, ut a Christo Christianus nuncupetur.

CAPUT LXIV.

« Utinam dirumperes cœlos, et descenderes. A facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent atque arderent igni. » Sive secundum Symmachum, aquæ de mari arderent igni « ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis. A facie tua gentes turbarentur » subaudis, si descenderes. Prævidens propheta Isaias Spiritu sancto sibi revelante adventum Domini futurum, mysterium scilicet incarnationis Filii Dei, et abjectionem populi sui, et vocationem gentium, loquitur ex persona sua et omnium sanctorum patriarcharum et prophetarum, adventum illius desiderantium : Utinam dirumperes, Domine, cœlos et descenderes, id est, utinam aperires cœlos, et descenderes de sinu paternæ majestatis (in quo inaccessibleis et invisibilis es nostris aspectibus), et te incarnatum atque visibilem humanis aspectibus ostenderes. Et ipso amore ardebat Psalmista, cum dicebat : « Excita, Domine, potentiam tuam, et veni (*Psal. lxxxix*). » Ex hoc desiderio flagrabat patriarcha Abraham, de quo Dominus dixit Judæis : « Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum (*Joan. viii*). » Similiter omnes sancti ab initio mundi, qui Domini adventum in carne futurum, Spiritu sancto revelante cognoverunt : et desideraverunt eum venire et videre, sicut ipse Dominus dixit apostolis : « Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quia multi reges et prophetae voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt (*Matth. xiii*), » etc. Tamen cum dicit propheta, « utinam dirumperes cœlos et descenderes, » non debemus putare Deum localiter habitasse, sed credere debemus (sicut auctores dicunt) illum ubique esse, et ubi erat ibi assumpsisse carnem, quia ubique totus erat. Cœlum autem appellavit plenitudinem paternæ majestatis, in qua ipse æqualis est Patri. Et quasi tunc descendit, quando humiliavit semetipsum suscipiendo carnem. Videamus quod jungat propheta. Si (inquit) aperires cœlos et descenderes, a facie tua, id est a præsentia tua, montes defluerent, hoc est dæmones et Judæi atque omnes qui, timore superbiæ inflati, adversus scientiam Dei se erigunt, et propter superbiam montes appellantur, a præsentia tua desicerent. Et tabescerent, id est consumerentur, sicut exustio ignis, hoc est sicut ligna et stipulæ consumuntur ab igne. Atque arderent ipsi montes igni, id est, sententia tua consumerentur, quod in die iudicii adimplebitur : cum audierint omnes reprobi : « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxvi*). » Et hoc quare ? Ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis per potentiam tuam, dæmonibus scilicet, Ju-

A dæis atque omnibus adversariis, quod Jesus sit nomen tuum. Sin autem legerimus secundum quod Symmachus transtulit, et aquæ maris arderent igni : per aquas debemus intelligere populos hujus mundi, qui significantur per mare, in quibus consumpta est infidelitas ab igne Spiritus sancti, de quo dicit Dominus : « Ignem veni mittere in terram (*Luc. xii*) : » et inflammata est dilectione Dei et proximi. Notumque factum nomen est inimicis illius Judæis, quod Jesus vocaretur, id est Salvator, qui salvavit populum in se credentem. Quod autem sequitur, a facie tua gentes turbarentur, et in alia translatione habetur commovebuntur, ad fidem gentium pertinet, quarum corda mota sunt ad poenitentiam, et de errore ad fidem, quæ antea immobilia in infidelitate manebant.

« Cum feceris mira, non sustinebimus. » Considerans propheta lapideum cor Judæorum, et prævidens eorum duritiam atque blasphemiam, dixit ex persona infidelium : Cum feceris (inquiens) mirabilia multa in terris tempore incarnationis tuæ, non patienter sustinebimus. Quod ex multis locis sancti Evangelii possumus approbare, in quibus narratur Judæos semper Domini miraculis obstitisse, et paratos esse ad blasphemandum. Et quasi jam exauditus esset propheta ex hoc quod paulo superius exclamaverat dicens, « utinam dirumperes cœlos et descenderes, » subjunxit dicens : « Descendisti, » id est, « Verbum caro factum est, » « et a facie tua, » id est a præsentia tua « montes defluerunt, » id est, dæmones et Judæi crediderunt, potestatem et gloriam amittentes quam habebant in hoc mundo. Unde Dominus de diabolo dicit : « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan. xii*). » Et de Judæis : « Tolle tur a vobis regnum Dei (*Matth. xxi*), » id est, sacra Scriptura, et omnis gloria sive dignitas. Sequitur : « A sæculo non audierunt, » id est, ab initio sive ab exordio mundi, « neque auribus, » subaudis corporis, « perceperunt, » subaudis bona, « quæ præparasti sanctis tuis. » « Oculus, » subaudis humanus, « non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te. » Auris non audivit, quia non est ibi sonus. Oculus non vidit, quia non est ibi corpus neque color. In cor hominis non ascendit, quia cor nostrum illuc dirigi debet. Quæ sunt ergo illa bona, quæ præparavit Deus electis suis ? Utique semetipsum, id est, cognitionem totius Trinitatis, sicut ipse Filius dixit : « Hæc est (inquit) vita æterna, ut cognoscant te verum solum Deum, et quem misisti Jesum Christum (*Joan. xvii*). » Hæc certe sunt præmia et gaudia vitæ æternæ, quæ nemo electorum videt manens in corpore, sicut idem Filius dixit : « Deum nemo vidit unquam (*I Joan. iv*), » subaudis sicuti est. Qui ergo viderunt eum ? « Beati mundo corde (*Matth. v*). »

« Occurristi lætanti et facienti justitiam, in viis tuis recordabuntur. » Hoc duplici modo potest intelligi. Occurristi lætanti et facienti justitiam de tuo adventu, ut Simeoni quadragesimo die natiuitatis

tuar. In viis tuis, id est in præceptis tuis, recordantur electi tui (*Luc. 11*), ut idem Simeon, et Anna vidua, alique fideles. Aliter: Occurristi, id est, subvenisti, et auxilium præbuisti letanti de te et confidenti, et facienti justitiam, ut David et Judæ Machabæo. « Ecce tu iratus es et peccavimus, in ipsis fuimus semper et salvabimur. Et facti sumus ut immundus omnes nos, quasi pannus menstruatae universæ justitiæ nostræ. » Ex persona populi Judæ loquitur, qui noluit transire ad veritatem Evangelii, Domino prædicante. Et positus in tribulatione, penitentiam præferebat in voce, quam non habebat in opere. Et est ordo præposterus, cum dicit, ecce tu iratus es, et nos peccavimus. Prius enim nos peccavimus, et peccando provocavimus eum ad vindictam. Neque quia ille iratus est nos peccavimus, et in peccatis fuimus semper, et salvabimur tua gratia non nostris meritis, et facti sumus omnes ut immundus, id est, sicut leprosus aut pollutus alia re. Et universæ justitiæ nostræ circumcisio, scilicet immolatio agni, observatio sabbati, postquam venit gratia Evangelii, factæ sunt immundæ quasi pannus menstruatae mulieris, quo nihil est immundius. A luna quæ hebraice vocatur mene, dicuntur menstruatae mulieres, quæ singulis mensibus solent fluxum sanguinis pati, quibus diebus observare se debet unusquisque vir ab uxore sua. Ex illo enim concubitu plerumque, Deo permittente, nascuntur parvuli debiles et membris contracti, ut quia patri et matri non fuit verecundia tempore menstruo ad concubitum in conclavi misceri, simul ipsi suam verecundiam palam omnibus videant. Sicut ergo pannus menstruatae mulieris immundus reputatur ab omnibus, ita modo observatio legis quam Judæi carnaliter impleverunt, postquam data est gratia Evangelii, velut immunda reputata est. Sequitur:

« Et cecidimus » sub gladio Romanorum (quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.) Ventus in sacra Scriptura varias habet significationes. Aliquando enim significat commotionem aeris, ut illud: « Imperavit ventis et mari (*Luc. viii*). » Aliquando Spiritum sanctum, ut in Actibus apostolorum: « Factus est (inquit) repente sonus tanquam advenientis spiritus vehementis (*Act. ii*). » Spiritus ibi pro vento ponitur. In significatione Spiritus sancti aliquando significat tentationem dæmonum et malorum hominum, ut in Evangelio: Venerunt flumina, flaverunt venti (*Matth. vii*), id est tentatio dæmonum vel hominum, in qua significatione etiam in præsentia loco ponitur: Cecidimus (inquiunt) gladio Romanorum universi, quasi folium. Et iniquitates nostræ, id est, peccata nostra et negatio in te, quasi ventus abstulerunt nos, id est, tentatio dæmonum et Romanorum persecutio abstulerunt nos a præsentia tua, et a terra nostra, sicut aufert ventus folia de arboribus.

« Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te. » Non est, subaudis modo aliquis ex nobis, qui invocet nomen tuum corde, ore et opere,

A qui consurgat ad orationem veram, et teneat te ne effundas furorem tuum super nos, ut olim Moses surrexit, et tenuit te suis precibus (*Exod. xxxii*). « Abscondisti faciem tuam, » id est præsentiam et auxilium tuum « a nobis. Et allixisti nos, » id est, percussisti et afflixisti « in manu, » hoc est in operatione iniquitatis et perfidiæ nostræ. Iniquitas et omnia peccata manus habent, id est operationem, per quam nos strictos tenere desiderant. Unde dicit: « Mors et vita in manibus linguæ (*Prov. viii*). »

« Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum, et fictor noster tu » qui olim dignatus es dicere: « Dimitte filium meum Israel (*Exod. v*). » Et: « Filios genui et exaltavi (*Isa. i*). » Nos vero lutum, id est terra, et ex eadem stirpe descendentes. Tu es fictor noster, id est plasmator noster, et opera manuum tuarum omnesque nos, ideoque non possumus resistere potentia tua. Et est sensus: Non de nostris meritis præsumentes, quæ nulla sunt, talia dicimus, sed de tua clementia et miseratione præsumentes, audemus preces fundere. « Ne irascaris, Domine, satis, et ne ultra memineris iniquitatis nostræ. Ecce respice, populus tuus omnes nos. » Ne irascaris, Domine, satis, id est nimis, vel ultra quam ferre potest nostra fragilitas: et ne ultra memineris iniquitatis nostræ. Ecce, respice ad nos, et attende misericordiam tuam: populus tuus quondam fuimus omnes nos.

« Civitas sancti tui facta est deserta Sion, deserta facta est Hierusalem, desolata domus sanctificationis nostræ et gloriæ nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. » Civitas sancti tui, hoc est sanctuarii tui vel templi tui, facta est deserta Sion a te. Sion et Hierusalem, licet duo nomina sint, tamen unam significationem habent isto in loco, id est templum et civitatem significant, ubi quondam fuit speculum et visio pacis. Sed postquam Dominum negavit populus Judæorum, deserta facta est Hierusalem a Deo, juxta quod Salvator eis dixit. In historia ecclesiastica dicitur: quæ auditæ sint voces in templo dicentes: Transeamus ab his sedibus. Domus sanctificationis nostræ quæ nos sanctificabat, ubi immolabamus et offerebamus sacrificium, desolata est a te, et domus gloriæ nostræ, in qua gloriabamur. Domus ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, succensa est a Roma, et omnia desiderabilia nostra, id est sancta sanctorum, etc., quæ ad honestatem pertinebant, versa sunt in ruinas. Domus Dei generaliter sancta Ecclesia est, specialiter vero unusquisque fidelis, qui tunc igni et incendio traditur, quando luxuriæ et avaritiæ æstibus deservit.

« Nunquid super his continebis te, Domine, tacebis et affliges nos vehementer? » Nunquid super his miseriis nostris continebis te, Domine, ut non impendas nobis misericordiam? Nunquid tacebis, id est nunquid manebis in hac duritia, ut affligas nos vehementer?

CAPUT LXV.

Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me. Vox Filii Dei ad hoc quod illi superius dixerant, quare errare nos fecisti in viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? respondit ille et dixit: Quæsierunt me gentiles per fidem, qui antea non interrogabant, id est qui antequam venirent in carne, non rogabant neque invocabant, invenerunt me misericordem ad se suscipiendos, qui non quæsierunt me antea. Et de quibus scriptum est: Quibus non est annuntiatum de eo videbunt, et qui non audierunt intelligent me (Isa. LII); et est sensus: Si illi qui me antea non quæsierunt invenerunt misericordem et clementem, id est gentiles, quare vos me tam inclementem et immisericordem invenistis? Subaudis: quia qui legem die noctuque meditamini, ad iracundiam provocastis recedendo a me, et propter vanam gloriam jactatis pontentiam in voce, cujus opera non facitis. Quomodo invenerunt ergo gentiles? vide centurionem, de quo Dominus dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni (Matth. VIII). Vide mulierem Chananaeam et crede (Matth. xv). Propterea ergo quia gentiles voluntate plena venerunt ad fidem Domini, meruerunt ut de eis ipse diceret: Populus quem non cognovi servivit mihi (Psal. LVII), et cætera: Dixi: Ecce ego, ecce ego ad gentem, quæ non invocabat nomen meum. Vox Filii Dei. Ecce ego, ecce ego, subaudis qui olim locutus sum ad Moysen, dicens: Ego sum qui sum, ad gentem quæ nesciebat me, et quæ non invocabat nomen meum.

Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres: qui habitant in sepulcris, et in delubris idolorum dormiunt. Quod dicit: Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, et ut in Septuaginta subjungitur, et contradicentem, tripliciter potest intelligi: Expandi manus meas tota die pendens in cruce, ad populum incredulum, qui, cum pro illis orarem dicens ad Patrem: Pater, ignosce illis (Matth. XXVII), noluerunt credere in me, sed contradixerunt mihi dicentes: Vah qui destruis templum Dei; aliter: Expandi manus meas, ut eos reciperem et collocarem in sinu meo, sed ipsi semper increduli et contradictores exstiterunt; dicamus et tertio modo: Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, id est omnium beneficiorum meorum dona libenter præstiti eis a tempore quo eduxi eos de Ægypto propter merita parentum usque dum veni in carne. Et postquam veni, etiam non distuli adimplere quibus egebant, sanando illorum infirmos, et saturando eos de panibus meis, legisque secreta ac prophetarum quæ eis occulta erant aperiendo, et ad patriam celestem vocando (Joan. VI). Illi autem semper increduli et contradictores exstiterunt, dicentes: In Beelzebub ejicis

PATROL. CXVI.

A demonia (Matth. XII); et: Dæmonium habes (Joan. VIII), cæteraque hujusemodi: et ambulaverunt viam non bonam, relinquentes me qui eis dixi: Ego sum via (Joan. XIV). Et gradientes per latam et spatiosam quæ ducit ad mortem (Matth. VII), et post cogitationes suas pravas, non post Domini culturam. Populus, inquam, hoc fecit qui ad iracundiam, id est ad vindictam provocat me: ante faciem meam semper, hoc est in præsentia mea et in conspectu meo: quia omnia opera cogitationis, locutionis et operationis, non latent oculos meos: vel in facie mea, id est in templo, ubi meam sæpe exhibui præsentiam, idola sua posuerunt, ut in Ezechiele plenissime habetur. Et non solum in templo coluerunt idola, sed etiam super colles et montes, et in hortis immolaverunt diis alienis, jungentes idololatriæ luxuriam, et pro uno altari quod erat in templo Domini ex politis lapidibus constructum, secundum præceptum legis, ædificaverunt plura altaria ex coctis lateribus et ex cespitibus agrorum: sicque desuper sacrificaverunt dæmonibus. Ac ne aliquid mali deesset quod ipsi non impleverunt, habitabant in sepulcris, hoc est, in domunculis mortuorum: quia super sepulcra Judæorum dormiebant incubantes super pelles hostiarum, ut somniis auguria caperent. Delubra autem proprie erant templa in quibus erant fontes vel rivi, in quibus lavabantur hostiæ, et mundabantur sacerdotes: et vocabantur delubra a deluendo hostias, sive quia animæ mundationem putabant se ibi consequi, vel a debriando, eo quod sæpe soliti ibi essent debriari, et otiosa quæque agere, quæ a rectitudine viæ eos longe reddebant. Sequitur: Qui comedunt carnem suillam, id est, porcina contra legis præceptum, et jus profanum, hoc est, immundum in vasis eorum. Unde tam ipsi quam vasa eorum immunda erant. Fanum est templum ubi religio agitur; inde dicitur profanum, quasi porro a fano, id est a religione. Qui dicunt: Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es. Tanta superbia erant illi immundissimi repleti, ut dicerent non adorantia idola et carnes suillas non manducanti: Recede a nobis, quia immundus es. Isti, subaudis qui talia agunt, qui immolant in hortis et comedunt carnes suillas, et cum sint immundissimi et omni spurcitia pleni, dicunt justo: Recede a nobis, fumus, id est nihil, erunt in furore meo, sive in ultione mea. Ignis ardens, subaudis eos apud inferos: tota die, hoc est, semper.

Ecce scriptum est coram me, id est in conspectu meo, subaudis quod ipsi faciunt: Non tacebo, sed reddam et retribuam in sinu eorum iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus, qui sacrificaverunt super montes et super colles, et exprobraverunt mihi, et remetiar opus eorum primum in sinu eorum. Ille qui superius dixerat: Tacui, semper silui, patiens fui, modo dicit non tacebo, hoc est non parcam amplius neque sustinebo iniquitates eorum, et retribuam et reddam iniquita-

tes eorum in sinu eorum, et iniquitates patrum eorum idololatrarum. Per sinum debemus intelligere principale mentis, sicut in Osee (*cap. iv*) dicitur: « Hæc est detractio ipsorum in sinu eorum, » id est in mente ipsorum. Qui sinus propter animæ principale alio nomine appellatur ut illud: Vias eorum reddam in capite eorum. Iniquitates, inquit, eorum et iniquitates patrum illorum idololatrarum, qui sacrificaverunt super montes filios suos, et super colles exprobraverunt mihi, hoc est qui contumeliam mihi fecerunt me derelinquendo, et honorem meum idolis retribuendo: reddam et retribuam in sinu eorum, hoc est in principale mentis eorum, ut eos propria torqueat conscientia. Et remetiar, hoc est reddam, opus eorum primum in sinu eorum, id est qualia fecerunt, talia recipient; primum in anima vel in penetrabili corde, ut est homo, deinde post diem iudicii in corpore et in anima, ut exterius igni perpetuo exurantur, et interius propria conscientia crucientur, secundum quod idem propheta dicit alio in loco: « Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (*Isa. lxxv*). » Sed quæri potest isto in loco, cum Deus omnipotens dixerit: « Pater non portabit iniquitatem filii, nec filius iniquitatem patris (*Ezech. x*): » quare modo dixerit iniquitates patrum eorum reddam in sinu eorum? Ad quod dicendum, quia patres non intelliguntur hic solummodo de quorum semine corpora sumpserunt, sed quorum opera imitati sunt. Cujus enim opera quis facit, et quem imitatur, procul dubio et filius est non per naturam, sed per imitationem. Tale est ergo ac si diceret: Iniquitates patrum eorum reddam eis, id est quæ illi sustinent opera imitati sunt, eadem sustinebunt et isti. Sequitur.

« Hæc dicit Dominus: Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur: Ne dissipet illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. » Minatus est Dominus populo Judæorum se redditurum iniquitates eorum, et iniquitates patrum illorum: et post intulit, sub similitudine vel comparatione, bonos non esse perdendos propter malos: Verbi gratia, sicut Abraham liberatus est de Ur Chaldæorum, Noe et filii ejus per diluvium ex omni mundo salvatus est, et Loth a Sodomis. Quomodo ergo si inveniatur granum unum illæsum et incorruptum in botro, sive in racemo post tempestatem, et dicat aliquis illi qui voluerit tangere: Ne tangas, sed permitte ut crescat, quia Domini benedictio est, id est Domino placuit, ut ex multitudine botrorum istud unum granum remaneret: sic faciam ego ex innumerabili multitudine Judæorum. Qui hæreditabunt (inquit) eam, hoc est Hierusalem vel Ecclesiam, electi mei apostoli videlicet, et servi mei sequaces eorum habitabunt ibi. Si paucos invenero justos, liberabo eos. Et hoc faciam propter servos meos Abraham, et Isaac, et Jacob, et cæteros sanctos, vel propter eos qui illorum imitatores sunt.

« Et educam de Jacob semen, et de Juda possidentem montes meos. » Semen Jacob et Judæ dupliciter

A possumus intelligere, Christum videlicet qui de semine et stirpe Jacob descendit de tribu Juda, de quo dixit Jacob: « Non deficiet princeps ex Juda neque dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, » qui possedit montes (*Gen. xlix*): hoc est apostolos, de quibus dicit Psalmista: « Levavi oculos meos ad montes. Et montes in circuitu ejus (*Psal. cxx*), » et cætera hujusmodi. Aliter: Et educam de Jacob semen, hoc est chororum apostolorum, de quo dicit idem propheta: « Nisi Dominus reliquisset nobis semen, et reliquæ salvæ fient (*Isa. i*). » Et de Juda possidentem montes meos, id est alios credentes, quos ipsi apostoli Domino acquisierunt. Vel sicut in Septuaginta habetur, possidentem montem meum, hoc est Christum, qui est mons montium, de quo dicitur: « Hic est mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo (*Psal. lxxvii*). » De Juda enim exierunt apostoli, hoc est de progenie Judæorum, qui possederunt Christum, quia in ipso fundati fuerunt. Et qui possederunt alios montes, hoc est martyres et eorum sequaces. « Et hæreditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi. » Ecclesia hæreditas Christi est, et filii sui omnes, videlicet credentes, hæreditant eam. De hac hæreditate dicit Psalmista: « Tu hæreditabis (inquiens) in omnibus gentibus (*Psal. lxxxv*). » Et Pater ad eum: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. »

« Et erunt campestria in caulas gregum. Et vallis Achor in cubile armentorum populo meo qui requisierunt me. » Ubi hic habetur erunt campestria in caulas gregum, in alia translatione habetur Saronas, quæ est regio inter Joppen et Lipidam atque Jagniam, in qua sunt campestria fertilissima et pascendis gregibus apta; sed abundant latronibus, unde et interpretatur vallis effundens sanguinem, quia multos sanguis viatorum et transeuntium ibi effusus est a latronibus. Vallis Achor ipsa est ubi Acham, filius Carim, qui furatus est de anathemate et de spoliis Jericho, periit cum omni domo sua. Et quia ibi turbavit populum, sic ei dixit Josue: « Exturbet te Dominus, quia conturbasti nos, et ibi periit (*Josue vii*). » Vocatur locus ipse vallis Achor, id est vallis turbationis vel tumultus. Per hæc autem duo nomina, hoc est per Saronas sive Saron, quæ interpretatur vallis effundens sanguinem, et Achor quæ interpretatur vallis turbationis sive tumultus, significatur gentilitas, quæ plena erat effusione sanguinis, et in tumultu et turbatione vitiorum manebat. Sed versa est in caulas sive in ovilia gregum et in cubile armentorum, hoc est in ecclesias et in requiem prædicatorum aliorumque fidelium, qui designantur per armenta et per greges ovium, sicut paulo post manifestat, dicens: Populo credenti in me, qui requisierunt me. « Et vos, » subauditur Judæi, « qui dereliquistis Dominum, qui oblii estis montem sanctum meum, » hoc est templum quod in monte erat constructum, vel cælestem Hierusalem: vel qui nolistis credere in Christum, qui est mons montium: « qui ponitis Fortunæ mensam, et libatis super eam,

numerabo vos in gladio, » hoc est in suppliciis, « et omnes in cæde, » subauditur Chaldæorum, Romanorumque, vel dæmonum, « corruetis. » Per gladium hic et cædem debemus intelligere supplicium et pœnas quibus ipsi traditi sunt. Non enim omnis populus Israel gladio Chaldæorum vel Romanorum peremptus est; sed fame, captivitate et duro servitutis jugo afflictus est, sub quibus etiam adhuc detinetur. Quidquid enim cruciat, quidquid affligit, quidquid punit, gladius Dei dicitur. Quod autem dicit: qui ponitis Fortunæ mensam et libatis super eam, in alia translatione habetur, qui paratis Fortunæ mensam. Fortuna autem dea erat apud Ægyptios, quæ dicebatur etiam dea felicitatis; cujus festivitatem in fine anni celebrabant, offerentes ei mensam refertam, et plenam epulis varii generis: necnon etiam poculis mulso mixtis, vel quia præteritum annum fertilem et felicem eis reddiderat, vel ut in futuro anno similiter ageret. Hoc autem faciebant et Israelitæ, omnium pene simulacrorum portenta venerantes. Et dum debuissent Domino sacrificare, idolis immolabant. « Pro eo quod vocavi, et non respondistis; locutus sum et non audistis; et faciebatis malum in oculis meis, et quæ nolui, elegistis. » Vocavi (inquit) vos per prophetas, dicens: « Convertimini ad me et salvi eritis (Isa. xlv); » vocavi per memetipsum dicens: « Pœnitentiam agite, et venite ad me omnes qui laboratis, et ego vos reficiam (Math. iv, xi): » et non respondistis sequendo et obediendo. Locutus sum per prophetas promittendo bona, et minando mala; et locutus sum per memetipsam in parabolis et palam, et non audistis auribus mentis, vel non obaudistis: et faciebatis malum in oculis meis, hoc est in præsentia mea, vel in templo meo adorantes idola, et quæ nolui elegistis, hoc est idololatriam.

« Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Ecce servi mei comedent, et vos esurietis; ecce servi mei bibent, et vos sitiētis. » Ista comestio et potatio spiritualiter est intelligenda, non de cibo qui perit, neque de potu qui transit. Cibus iste et potus tripliciter potest intelligi hoc modo; in præsentia comedunt et bibunt servi et electi Dei corpus et sanguinem Domini, sine qua perceptione nemo potest venire ad vitam æternam, juxta quod Dominus dicit: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi); » reficiuntur etiam in præsentia doctrina et mysteriis spiritualibus sacræ Scripturæ, quæ in quibusdam locis est cibus, in quibusdam potus; tertio autem modo reficiuntur in futuro visione omnipotentis Dei, de qua refectione dixit Dominus apostolis: « Vos (inquit) estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut elatis et bibatis super mensam meam in regno meo (Luc. xxii). » Et alibi: « Qui credit in me non esuriet, et qui venit ad me non sitiet unquam (Joan. vi). » De hac etiam saturitate dicebat Psalmista: « Saturabor dum manifestabitur

A gloria tua (Psal. xvi). » Sin autem hoc secundum litteram de simplici pane acceperimus, non possumus illud plene comprobare, quoniam multi sanctorum mortui sunt tempore persecutionis, fame et egestate premente. Quanti enim justis esuriunt, et impii crudelitibus distenduntur? Est ergo isto in loco sensus: Non solum in gladio corruetis vos, Judæi, qui dereliquistis Dominum, et fecistis malum in conspectu ejus, et præsentem nolulistis audire; sed multam inter vos et gentium multitudinem faciam differentiam, ut illi in præsentia sæculo saturentur corpore et sanguine meo et doctrina spirituali, et in futuro visione totius Trinitatis.

« Ecce servi mei lætabuntur, » subauditur in æterna beatitudine, secundum illud: « Videbo vos et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis (Joan. xvi). » « Et vos confundemini, » id est erubescetis in peccatis vestris, videntes alios in locum vestrum successisse. « Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, » secundum quod Psalmista dicit: « Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. viii); » « et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis, » subauditur in pœnis inferni. Sicut scriptum est: « Ibi erit fletus et stridor dentium (Math. xiii). » Tunc autem gaudebunt sancti, et ululabunt peccatores præ contritione spiritus, id est præ dolore cordis quem habebunt intrinsecus, quando sederint agni gentium atque justorum ad dexteram, et hædi Judæorum aliorumque G impiorum a sinistris (Math. xxv). »

« Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis: et interficiet te Dominus Deus tuus, et servos suos vocabit nomine alio. » Aliis (inquit) in locum vestrum succedentibus, dimittetis nomen vestrum jam damnatum, in juramentum electis meis. Verbi gratia propter vestram malitiam vos detestantes, cum voluerint aliquid jurare, dicent: Si mihi non eveniat ita ut Judæis damnatis, et a Romanis interfectis, non feci hoc vel illud. Vel aliter: quia sanctus sermo Christianorum et Deum colentium ita debet esse firmus, ut pro juramento accipiatur. Jurabunt, hoc est confitebuntur se credere in Deum, ne similia patiantur, dicentes: Juro, hoc est credo in Deum omnipotentem, sicut quidam Judæorum olim crediderunt prophetæ, videlicet alique justis; vel quia Deus juramentum eorum erat, nos modo necessitate compulsi in eo juramus, sicut illi olim dicentes: Vivit Dominus si feci istud; vel relinquetis nomen vestrum electis meis, ut sicut vos quondam appellati estis filii Abraham et Jacob, ita et illi juxta quod præcursor Joannes dixit: « Potens est Deus de lapidibus, » hoc est de gentibus, « suscitare filios Abraham (Math. iii). » Et interficiet (inquam) te Dominus Deus tuus, non gladio materiali, sed sententia et judicio suo damnabit te æternaliter. Et servos suos gentiles vocabit nomine alio, ut a Christo Christiani dicantur.

« In quo » subauditur nomine, vel in Christo,

« qui benedictus est super terram ; » hoc est, qui benedictus fuerit ut Christianus vocetur, et ipsum nomen bene custodierit in hac terra, « benedicetur in Deo amen. » Qui (inquit) hic benedictus fuerit, benedicetur in futuro cum omnibus electis, audiens a Domino : « Venite, benedicti Patris mei (Matth. xv). » De qua benedictione dicit etiam Apostolus : « Filii, in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis (I Petr. iii). » Amen autem in hoc loco sonat fideliter et veraciter, quia illi qui benedicentur a Domino, fideliter et veraciter benedicentur. « Et qui jurat in terra, jurabit in Deo amen. » Amen juramentum est Domini, hoc est confirmatio sermonis illius pro quo nos modo dicimus: verum, verum. Qui (inquit) jurat in terra, id est qui veritatem loquitur in presenti, jurabit, id est loquetur in Deo fideliter et veraciter in die iudicii in manifesta revelatione, quia semper Dominum benedicent. Et laudem ejus resonabunt : » juxta illud Psalmographi : « Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. lxxxiii). » « Quia oblivione traditæ sunt angustiae priores, et quia absconditæ sunt ab oculis nostris. » Hoc ad dlem iudicii pertinet. Omnia siquidem tormenta et flagella qui sancti in hoc sæculo pro Christi nomine pertulerunt, cum receperint plenitudinem præmiorum in die iudicii, et viderint Dominum sicuti est, pro nihilo deputabunt illa omnia quæ sustinuerunt ad comparisonem gloriæ suæ, et quasi in oblivione habebunt, non oblivione memoriæ, sed suorum cessione honorum. Nam neque la'orem istum quæ ibi fuerint videbunt, neque sentient, secundum quod in Apocalypsi dicitur : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit (Apoc. xxi), etc. » Sic et in hoc loco dicitur, quia oblivioni traditæ erunt angustiae priores, id est tribulationes quibus hic sancti tribulari possunt, et quia absconditæ erunt a præsentia nostra. Jungit se propheta sanctorum numero, quia ipse multa pertulit adversa injusto, intantum ut lignea terra secaretur.

« Ecce enim ego creabo cœlos novos et terram novam : et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor; sed gaudebitis et exsultabitis usque in sempiternum in his quæ ego creabo. » Jam sæpe multis in locis diximus superius, cœlum et terram non per naturam neque per essentiam transire, sed per immutationem, et innovationem atque in meliorationem. Sicut in Apocalypsi dicitur : « Erit (inquit) cœlum novum et terra nova (Apoc. xxi) ; » et Apostolus : « Præterit enim figura hujus mundi (I Cor. vn). » Cum enim dicit præterit figura, ostendit manere substantiam. Verbi gratia : Infans cum in puerum creverit, et puer in juvenem, et juvenis in virum, et vir in senem, nequaquam per singulas ætates præterit in substantia, semper enim idem est qui prius fuit, sed paulatim immutatur, et ætati pristinae præterisse dicitur. Similiter cœlum et terra, licet transeant per immutationem, tamen in propria substantia manebunt. Eo sensu etiam dicitur : « Ecce ego creabo, pro eo quod

est creabo, vel innovabo, cœlos novos, et terram novam, et non erunt in memoria priora, mala sive tormenta. Et non ascendent super cor, id est non recordabuntur. Sed gaudebitis et exsultabitis usque in sempiternum, id est sine fine laudabitis me in omnibus rebus a me factis, ut olim angeli, videntes mundum a me factum. « Quia ecce ego creabo Hierusalem exsultationem, et populum ejus gaudium, et exsultabo in Hierusalem, et gaudebo in populo meo. » Hoc de cœlesti Hierusalem intelligendum est, id est de congregatione sanctorum angelorum, et omnium qui in numerum angelorum transibunt, de quibus dicitur : Quia erunt sicut angeli Dei in cœlo. Ecce (inquit) ego Deus omnipotens faciám ex angelis et hominibus unam caelestem Ecclesiam, sive Hierusalem, et exsultabunt et gaudebunt intantum, ut ego qui sum creator eorum et conditor, gaudeam et exsultem in eis, et non solum ipsi gaudebunt, sed etiam exsultatio et gaudium ipsi erunt. « Et non audietur in ea, » hoc est in cœlesti Hierusalem, « ultra vox fletus et vox clamoris, » quoniam secundum quod Joannes dixit : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, » et cætera quæ sequuntur. Neque enim dignum est ut in civitate Hierusalem cœlesti populi ejus, qui exsultationis et gaudii æternam suscepturus est gloriam vocem fletus et vocem tristitiæ habeat. Ubi ergo erit vox fletus et vox clamoris? in congregatione reproborum.

« Non erit tibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos : quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit. » Hæc ad generalem resurrectionem pertinent, postquam nullus erit infans neque senex in congregatione fidelium, neque in congregatione iniquorum, sed omnes in perfecta ætate resurgent, alii ad vitam, alii ad perditionem. » In ea scilicet ætate qua Christus resurrexit, hoc est in ætate trigesimi tertii ac dimidii anni; omnesque implebunt dies suos, quia postmodum nemo morietur, jam mors corporis ultra non erit. Quod autem subinfert : quoniam puer centum annorum morietur, sensus est : si quilibet peccator in præsentis sæculo vixerit centum annis, et omne illud tempus pueriliter duxerit, serviendo libidini aliisque concupiscentiis, statim ut transierit ab hæc vita, morietur in peccato suo. Et hoc quod subjungit, quia peccator centum annorum maledictus erit, hoc est, quia centum annis vivens semper pueriliter egit peccando, pleniter etiam maledictus erit.

« Et ædificabunt domos, et habitabunt, et plantabunt vineas, et comedent fructum earum. Non ædificabunt, et alius habitabit : non plantabunt, et alius comedet. » Domos in quibus habitaturi sunt sancti in Hierusalem cœlesti, et qui eas ædificabunt, debemus intelligere vel virtutes quas ipsi ædificant in præsentis, quarum mercedem et præmia possessuri sunt, secundum illud : « Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem (I Cor.

III.) » Vel mansiones quas ibi præparant, de quibus A dicit Dominus: « In domo Patris mei mansiones multas sunt (Joan. xiv); » et in psalmo sexagesimo octavo Psalmographus pollicetur dicens: « Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Judæ, habitabuntque ibi (Psal. lxxviii). » In istis ergo mansionibus, hoc est in suis virtutibus et in cœlesti Hierusalem quam sibi præparant, bibent et comedent fructum vinearum quas hic plantaverunt, hoc est, exultatione gratia sancti Spiritus debriantur omnique suavitate replebuntur ex vineis quas plantaverunt, id est ex remuneratione bonorum operum. Et ædificabunt ergo virtutes et mansiones cœlestes, plantabuntque vineas de quibus jam diximus. Et alius, id est diabolus non habitabit in medio illorum, neque devorabit amplius virtutes eorum. « Secun- B dum enim dies ligni erunt dies populi mei; et opera manuum eorum inveterabunt electi mei, » vel, sicut quidam codices habent, inveterabunt electis meis. Secundum (inquit) dies ligni, subauditur vitæ, erunt dies credentium et omnium electorum in æterna beatitudine, quia secundum æternitatem Christi, omnes electi æterni erunt (Rom. vi). Et « sicut Christus resurgens a mortuis jam non moritur, et mors illi ultra non dominabitur, » ita omnes electi resurgent a mortuis, et mors eis ultra non dominabitur, sed æternaliter cum Christo manebunt, quando videbunt Deum sicuti est. Istud autem lignum vitæ quod erat in medio paradisi, id est Christus in medio Ecclesiæ. Et de quo dicit Salomon: « Lignum vitæ est his qui apprehenderit eam (Prov. iii), » hoc est sapientiam, quæ est verbum et virtus Dei Patris, et qui tenuerint eam beati erunt. Quodque sequitur, et opera manuum eorum inveterabunt mel electi, sive electis meis, duplex sensus est: opera (inquit) manuum eorum, id est fidem, doctrinam, operationemque apostolorum inveterabunt credentes sequaces illorum, quia imitatores illorum effecti, ea quæ illi docuerunt et operati sunt, ipsi usque ad finem sæculi tenebunt, et dum semper tenuerint, quasi tunc inveterabunt. Aliter: Opera manuum eorum inveterabunt electis meis, hoc est ipsa opera apostolorum inveterabunt ipsis electis, quia æternaliter ad utilitatem et salutem eorum manebunt ipsis. Unde et Evangelium dicitur esse æternum, eo quod olim servatores suos æternaliter faciet D electos.

« Non laborabunt frustra neque generabunt in conturbatione: quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. » Non laborabunt apostoli alique doctores in prædicatione frustra vel in bonis operibus, sicut quondam Judæi inutiliter laboraverunt, quia mercedem æternam inde percipient, et laboribus manuum suarum exsultabunt. Non generabunt filios spirituales in conturbatione, hoc est in dolore, sicut quondam Rachel genuit filium carnalem; sed in gaudio et lætitia erunt, gloriantes de numero credentium, sicut apostolus Paulus gaudebat dicens: « Quod est enim gaudium nostrum

aut corona gloriæ nostræ, nonne vos estis? (I Thess. ii.) » Et quare gaudebunt de eis, quia semen benedictorum, id est apostolorum Domini est, subauditur semen, et nepotes apostoli, id est universi credentes in cœlesti beatitudine cum eis sine fine gaudebunt.

« Eritque: antequam clament, exaudiam » voluntatem illorum, non voce respondendo, sed signorum atque miraculorum magnitudine subsequendo; et « adhuc illis loquentibus, ego audiam. » Nam cum dicerent apostoli alicui ægroto aut mortuo « in nomine Jesu surge (Act. iii), » statim sine mora sanus incolumisque surgebat. Neque enim potuissent omnes gentes in tam brevi spatio temporum in Christum credere, nisi miraculis signorum fides eorum quondam esset exorta. Loquentibus enim et clamantibus apostolis apostolicisque viris, Dominus magnitudine miraculorum respondebat.

« Lupus et agnus pascentur simul, et leo et bos comedent paleas; et serpenti pulvis panis ejus. » Lupus et agnus pascentur simul, quia Paulus persecutor et Ananias mansuetus discipulus simul conversati sunt, quorum cibus fuit doctrina evangelica et fides credentium (Act. ix). Iste est lupus de quo patriarcha Jacob dixit: « Benjamin lupus rapax, mane comedit prædam, et vespere dividet spolia (Gen. xlix.) » Vel per lupum et agnum possumus intelligere quemlibet sævum raptorem, qui, postquam venit ad fidem, in Ecclesia moratus est cum quolibet innocente. Leo etiam et bos in Domini adventu comederunt paleas, id est rex quilibet et princeps hujus sæculi cum prædicatore quolibet, qui designatur per bovem eo quod exaret corda auditorum, scilicet in Ecclesia pascentur paleis, id est simplicem doctrinam pariter cum profunditate divinarum eloquiorum. Si autem dixerimus leo ut bos comedit paleas, sensus hujuscemodi erit: Leo sicut bos comedit paleas, quando vir disertissimus et quondam ad sæculum potens, Scripturarum divinarum se tradet rusticitati, ut nequaquam seculari et philosophiæ pascatur eloquentia, quæ instar mellis stillat de labiis meretricis, sed vilitatem et paleas sequatur historiæ, donec multo labore atque industria mereatur ad frumentum pervenire, id est ad profunditatem mysteriorum. De istis talibus fuerunt Augustinus et Cyprianus, philosophique gentium, qui relinquentes humanam philosophiam quæ eloquentiæ urbanitate polita erat, Scripturæ sacræ se contulerunt, quæ mediocri stylo est digesta, retinens intrinsecus ineffabilia mysteria. Sed cum isti tales transierunt ad societatem Ecclesiæ, serpenti sive diabolo sunt relictis in cibum leves et instabiles homines, qui designantur per pulverem, eo quod sicut pulvis facile rapitur a vento, ita illi, adveniente tentatione, facile labuntur ad culpam.

« Non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus. » Qui sunt qui non nocebunt, et cui non nocebunt? Lupus et leo, id est quilibet raptor et sævus tyrannus, deposita antiqua ve-

tustate, postquam venerint ad fidem, non nocebunt agnis et bobus, id est mansuetis et humilibus. Vel non nocebunt alterutrum, neque occident alios in præsentī Ecclesia vel in cœlesti Hierusalem. Hæc omnia Judæi carnaliter intelligunt, referentes ea ad tempus mille annorum et ad Christi sui adventum, et dicunt quia tanta pax et securitas erit eis, ut angustissime lupi et agni, leones et boves, serpentes et homines, simul comedant et pariter commorentur amissa omni severitate : et his innoxii sint qui in templo vel in monte sancto habitaverint : ex quo intelligitur omnes occidendos qui extra montem fuerint. Sed ista omnia falso errore excogitata sunt. Et ne nos ipso judaico errore decepti, carnaliter ea intelligeremus adimplenda, subsequens sermo manifestat, dicens.

CAPUT LXVI.

« Hæc dicit Dominus : Cœlum sedes mea est, terra autem scabellum pedum meorum. » Hæc etiam Judæi carnaliter intelligunt. Sed quare Deus omnipotens qui ubique totus est sedere se dicat in cœlo, paulo superius, Domino adjuvante, pleniter tractavimus. Quapropter modo breviter succincteque est tangendum, et illud ponendum quod per Jeremiam dicitur : « Cœlum et terram ego impleo (*Hier.* xxxiii) ; » et alibi : « Qui tenet cœlum palmo, et terram pugillo (*Isa.* xl.) » Per hoc siquidem ostenditur Deus et forinsecus et extrinsecus, et infusus et circumfusus : non solum cœli et terræ, sed et invisibilium creator angelorum, omniumque virtutum cœlestium. « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Et : « In mundo erat, et mundus per ipsam factus est (*Joan.* 1). » Idcirco autem dicitur in cœlo sedere, quia cœlum omnibus elementis et omnibus locis elegantius est et magis nobile. Sive debemus per cœlum intelligere angelicam naturam, quæ in cœlestibus commoratur, et homines sanctos cœlestem angelicamque vitam ducentes in quibus ipse habitat. Per terram autem quæ dicitur esse scabellum pedum ejus, debemus intelligere terrenos homines, qui terrene vivunt, et amatores mundi existunt, et angelos qui de cœlestibus ad terram et in caliginem istius aeris lapsi sunt, quos ipse suo judicio et potestate calcatur ; ideoque dicit cœlum, hoc est angelis et homines justis, sedes mea. Terra vero, id est terreni homines, scabellum pedum meorum : qui eos mea potestate atque recto judicio comprimo et calco. « Quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi ? et quis est iste locus quietis meæ ? »

« Omnia hæc, » subauditur quæ facta sunt, « manus mea, » sive potentia mea « fecit, et facta sunt universa ista, » subauditur a me, « dicit Dominus. » Judæi putabant et dicebant quod Deus omnipotens nullo in loco esset super terram, nisi in templo, quod erat Hierosolymis factum a Salomone, æstimantes illum localem esse : non recordantes quod Salomon dixerat die Dedicationis ejusdem templi : « Si enim cœli cœlorum non possunt te capere (*II Paral.* ii.) »

A Quapropter dicit Dominus omnipotens ad illos qui talia cogitabant : « Quæ est ista domus tam magna, tam speciosa, quam ædificabitis mihi, ut ibi in uno loco concludatur? nonne hæc omnia manus mea fecit? » Certe omnia quæ facta sunt a me facta sunt. Sed ut ostenderet ubi esset locus ejus, subjunxit inquam : « Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperem, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? » Ecce locus ejus : pauperem et contritum spiritu, atque trementem sermones suos appellat humilem quemlibet, qui contritum habet spiritum condolendo et proximorum infirmitati, et sua peccata plangendo ; et qui timens ire in supplicium æternæ damnationis cessat a pravis operibus, iste est pauper atque humilis : de quo loquitur in Evangelio Salvator : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. » Et alibi : « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. » In istis ergo pauperibus et timentibus sermones Dei habitat Deus per fidem et bonam voluntatem, ipsique sunt templum Dei, sicut Apostolus dicit : « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (*I Cor.* iii.) »

« Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum : qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. » Omnia sacrificia Judæorum (quæ ne idolis immolarent eis concessa erant, vel propter figuram veri sacrificii) ita annihilata habentur post Domini prædicationem, veræque illius immolationis sacrificium, corporisque, ac sanguinis ejus consecrationem : ut qui immolaverit bovem, sic placeat ei quasi qui interficiat virum ; qui mactaverit pecus, quasi qui excerebret canem, de quo per Moysen scriptum est : « Non offeres in domo Domini tui mercedem meretricis, neque pretium canis (*Deut.* xxiii.) » Pulchre canis et meretrix copulantur, quia utrumque animal pronum est ad libidinem. « Qui offert oblationem, » subauditur legalem, « quasi qui offerat sanguinem suillum » contra legis præceptum : « qui recordatur thuris, » subauditur, ad hoc ut offerat, « quasi qui benedicat idolo, » id est venerando laudet. Tales sunt cæremoniæ Judæorum. Et ita habentur accepta eorum sacrificia, postquam veritas Evangelii per Christum data est : « Hæc omnia, » subauditur quæ superius dicta sunt de immolatione « elegerunt in viis suis et in abominationibus suis anima eorum delectata est. » Et elegerunt (inquit) suo arbitrio non mea voluntate, post verum sacrificium offerre adhuc figurativa, et in abominationibus suis, id est in his quæ abominari debuerant, anima eorum delectata est.

« Unde et ego eligam illusiones eorum, et quæ timebant adducam eis. » Illusiones posuit pro eo quod est illusores. Tale quod et Apostolus dicit : « Dabit eis operationem iniquitatis (*Rom.* 1), » id est diabolium et Antichristum. Illusores vero duobus modis possumus intelligere, vel pessimos principes et doctores, ut fuerunt scribæ et Pharisæi, et mali sacerdotes, ut fuerunt filii Heli qui a Domino electi sunt, quia permissi sunt ab illo dominari in populo

illo. Vel ut alii dicunt, illusores hic appellat dæmones et Romanos, quibus illi traditi sunt. Et est sensus : Quia ergo hæc omnia delegerunt in pravis actionibus, et ego quoque permittam eis habere et dominari multos principes sacerdotesque non rectos, quales merentur. Et mala quæ timent, sive famis, sive mortalitatis, seu captivitatis adducam eis : vel tradam eos dæmonibus Romanisque. Et quæ timebant, dicentes : « Sed dimittimus eum sic, omnes credent in eum (Joan. xi). » Et forte venient Romani et tollent nostrum locum et gentem : adducam eis, et perdent locum templi et nomen regni. Causamque reddidit quare talia eis intulerit. « Quia vocavi » dicens : « Pœnitentiam agite (Matth. iv); » et : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam (Matth. xi), » et non erat qui responderet. » Sequendo et obediendo « locutus sum et non audierunt, » id est non fuerunt obediētes. « Feceruntque malum in oculis meis, » hoc est in præsentia mea, « et quæ nolui elegerunt, id est errorem falsum.

« Audite verbum Domini qui tremitis ad verbum ejus. Dixerunt fratres vestri odientes vos, et abjicientes propter nomen meum : Glorificetur Dominus, et videbimus in lætitia vestra : ipsi autem confundentur. » Vox prophetæ hortantis apostolos : Audite, populi, verbum Domini, qui tremitis, id est qui reverentiam habetis ad sermonem ejus. Dixerunt fratres vestri Judæi odientes vos, et abjicientes vos eo quod in me creditis, et propter nomen meum quod habetis, quia a me Christo Christiani vocamini (Joan. ix.) Jam enim conspiraverunt Judæi ut si quis confiteretur eum Christum extra Synagogam fieret. Fratres autem vocantur secundum carnem, non fide, neque operatione : ut ipsi apostoli suos persecutores et eos qui se abominantur in locum fratrum habeant. Unde Petrus dixit : « Viri fratres, audite (Act. ii), » et Paulus : « Tristitia est mihi magna pro fratribus meis qui sunt Israelitæ (Rom. ix.) » Dicebant ergo Judæi ad apostolos : glorificetur Dominus, id est appareat sublimis et gloriosus in majestate et habitu regnantis. Et videbimus illum in lætitia nostra, id est hoc erit nostra lætitia et gaudium, cum videbimus eum gloriosum. Modo vero nolite nobis humilem et despectum prædicare; sed audiamus quid sequitur. Ipsi autem Judæi fratres vestri qui talia dicunt confundentur, et erubescunt de sua incredulitate, cum Christus sublimis et gloriosus apparuerit omnibus hominibus in die judicii. Vel etiam quia talia dixerunt confundentur et peribunt in præsentia, sicut sequentia manifestant. Nam subditur :

« Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. » Advēniente Romano exercitu et circumdante civitatem (sicut Josephus historiographus scribit), versi sunt qui erant intra civitatem in seditionem in tres partes, contententes de principatu. Una pars eligens istum, alia alium, tertiaque tertium. Et ita factum

est, ut una pars populi et sacerdotum tenerent templum, pars principum et populi arcem domumque regiam, et tertia pars reliquam partem civitatis, maxime tamen vulgus. Pugnabant ergo forinsecus contra hostes, intrinsecus contra cives. Sed Romanis capientibus urbem, vox populi plangentis audita est in Romanis exsultantibus, qui ejus voluntate venerunt, reddentes retributionem inimicis suis Judæis. Et quare audita est vox sacerdotum de templo, principum et vulgi de civitate? quia omnes sunt aut gladio necati, aut igne cremati, aut aliis gentibus pretio distracti, vel venundati, aut etiam in captivitate ducti : præter illos qui diversis miseriis afflicti, intra civitatem tunc mortui. Tunc ergo completa est comminatio Domini dicentis : « Relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth. xxiii). »

« Antequam parturiret, peperit : antequam veniret partus ejus, peperit masculum. » Hoc dupliciter potest intelligi : antequam parturiret virgo Maria, et antequam veniret partus ejus, genuit Deus Pater masculum, Verbum scilicet et Filium suum fortissimum, per quem fecit et gubernat omnia. Aliter : antequam parturiret Sion, hoc est primitiva Ecclesia, et antequam veniret partus ejus, id est in velocitate temporis, peperit masculum fortem, videlicet populum, quando una die crediderunt quatuor millia, altera die quinque millia, ac deinceps multa millia : ex quorum numero fuit beatissimus Stephanus, alique quamplurimi filii apostolorum, qui antea potuerunt occidi quam a fide Christi separari. Non autem de carnali parturitione et procreatione hoc dicitur, sed de spirituali : quia spiritualiter eos genuerunt, fidem Christi in eorum cordibus infundendo. Omnes namque carnales generationes parturiunt et pariunt, spirituales autem dolore et usu carent.

« Quis audivit unquam tale? et quis vidit huic simile? » Subauditur ut esset quis natus antequam parturiret mulier : aut in tam brevi tempore tot millia hominum quis vidit spiritualiter generatos? « Nunquid parturiet terra in die una, » id est nunquid generabit omnia semina die una. « Aut parturietur gens simul, quia parturivit et peperit Sion filios suos. » Hoc est apostoli et apostolici viri multitudinem credentium. Ille populus qui modo gens appellatur in die una est et creatus simul, quia in Christo, qui est lux et dies, spiritualiter creati sunt simul in unitate fidei. Apostoli enim, generando fidem in cordibus auditorum, matres fuerunt.

« Nunquid ego qui alios parere facio, » subauditur carnaliter « ipse non pariam, » subauditur spiritualiter, « dicit Dominus? » Deus Pater, qui alios parere facit carnaliter, non est absque Filio : quia ante omnia sæcula genuit Verbum suum cœquale sibi. Habet etiam multos filios quos ipse peperit gratia sua, de quibus dicit Joannes in Evangelio : « Quotquot crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. i). » « Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus? »

subauditur, non ero. Hoc ad Sion dicit, id est, primitivam Ecclesiam. Et est sensus: Ego qui omnes homines creavi ex nihilo, faciam mihi ex omnibus gentibus unam pariter in me credentem Ecclesiam.

« Lætamini cum Hierusalem, et exsultate in ea, omnes qui diligitis eam, gaudete cum ea gaudio universi, qui lugebatis super eam, ut sugatis, et repleamini ab uberibus consolationis ejus, ut mulgeatis et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. » Angeli sicut de nostro profectu modo gaudent, ita tristabantur olim de nostro defectu et servitute qua serviebamus diabolo. Apostoli etiam videntes populum Judæorum in infidelitate manere, et prævidentes civitatem Hierusalem destruendam a Romanis (sicut Dominus prædixerat), et populum subvertendum, condolebant et tristabantur. Sed tota consolatio illorum in hoc fuit, quia videbant gentes paratas esse ad credendum, ex quibus ædificanda erat Hierusalem, id est præsens Ecclesia, vel cœlestis: ideoque dicitur, tam angelis quam apostolis, qui lugebant super Hierusalem, id est super populum ejus, ut lætentur et exsultent cum Hierusalem cœlesti, vel præsentem ex omnibus gentibus collecta, et in ea, hoc est in fide illorum. Per lac autem, quod præcipitur ut sugant ipsi apostoli, et mulgeant, debemus intelligere fidem simplicem credentium et bona opera illorum, in quibus delectati sunt apostoli. Per duo autem ubera duo Testamenta intelliguntur, ex quibus trahitur lac, hoc est simplex et dulcis doctrina Spiritus sancti, quæ convenire possit simplicibus. Gaudete (inquit) cum ea ut satiemi fide et bonis illorum operibus; et repleamini ab uberibus consolationis ejus, id est duum Testamentorum; et plenitudine Spiritus sancti repleamini in eis, ut mulgeatis et deliciis affluatis, hoc est ut assumatis eorum simplicem fidem, et perfectione eorum abundetis. Et hoc ab omnimoda gloria ejus, id est a scientiâ divinitatis et humanitatis Christi. Sancta enim Ecclesia, licet una sit, tamen habet in se qui habent lac, id est simplicem fidem et intellectum; et habet qui abundant divitiis spiritualibus, et scientiâ humanitatis atque divinitatis, ex quibus omnibus sumunt doctores, quod unusquisque habet delectanda in illis.

« Quia hic dicit Dominus: Ecce ego declinabo super eam, id est infundam super Ecclesiam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem, » subauditur infundam, « gloriam gentium quam sugatis. » Iste est fluvius pacis quem infundit super Ecclesiam, de quo dicitur: « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (Psal. lxxxvi); » « Et flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii), » dona videlicet Spiritus sancti quæ accipimus in baptismo et in confirmatione manus episcopi, et per quæ pacificamur Deo Patri, vel etiam doctrinam Evangelii. Gloria autem gentium quasi torrentem inundantem, fidem illarum appellat quam glorificavit Spiritus sanctus qui inundans dicitur propter

A velocitatem. Velociter enim ad fidem venerunt.

« Ad ubera portabimini, » subauditur ab Apostolo et prædicatore, id est ad dona Spiritus sancti, vel etiam ad doctrinam Veteris et Novi Testamenti portabimini, quia quod prædicabunt hoc primum ipsi operibus adimplebunt, ut illorum exemplis ducatum accipiatis. « Et super genua blandientur vobis, » subauditur apostoli, id est in secretis, et sustentationibus, atque blandimentis lovebunt vos, ut facilius in fide solidemini. Unde Apostolus: « Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam sanctam (Rom. xii); » et, « Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos (I Petr. u). » Hoc ad illos dictum est qui credituri erant ex gentibus per prædicationem Apostoli. Sequitur:

B « Quomodo sicut mater consolatur, ita et ego consolabor vos, et in Hierusalem consolabimini. » Misericors et misericors Dominus comparat se aquilæ, gallinæ et matri, volens nos suis blandimentis ad voluntatem suam trahere, sicut mater filium suum. Adhuc etiam majorem misericordiam nobis impendit quam mater filio; quia si illa obliviscitur illius, ipse tamen non obliviscitur nostri, sicut supra per Prophetam dicitur ad Hierusalem: « Et si (inquit) mater potest oblivisci filii sui, ego tamen non obliviscar tui. » Et sicut aquilæ custodiunt pullos suos, quorum natura est (ut physici dicunt) in excelsis et inaccessis locis nidos collocare, ne coluber fetus violet, quæ propter et ponit in medio illorum lapidem ætitem, quo omnia venena fugantur: ita Deus omnipotens omni custodia nos servat, ne serpens antiquus, diabolus, veneno sui livoris commaculet. Et ponit lapidem in medio nostri, id est fidem suam in cordibus nostris, qui verus lapis est, abscisus de monte sine manibus. « Sicut ergo mater blanditur filio suo, ita ego consolabor vos in præsentem Ecclesia (Dan. ii); » juxta quod vobis promisi: « Ecce ego (inquies) vobiscum sum (Matth. xxviii); » et in Hierusalem cœlesti consolabimini mea præsentia

« Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt. » Hoc dupliciter potest intelligi. Videbitis, o apostoli et prædicatores, multitudinem credentium venientem ad fidem, et gaudebit cor vestrum de salute eorum, et ossa vestra, id est virtutes vestræ germinabunt in aliorum cordibus fructus bonæ voluntatis et operationis. Recte enim per ossa intelliguntur virtutes, quia sicut corpus consistit et sustentatur ossibus, ita anima virtutibus subsistit. Aliter: Videbitis, o omnes fideles, in æterna beatitudine Deum sicuti est, juxta illud: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v); » et « Gaudebit cor vestrum sine fine, quia gaudium vestrum nemo tollet a vobis (Joan. xvi). » Et adveniente die judicii, ossa vestra, id est corpora vestra, recepta immortalitate, germinabunt, sive resurgent. Sicut ergo herbæ quæ siccata fuerant, tempore veris germinant, recepta viriditate, ita corpus in die judicii recepto vigore viridescet: ut sicut corpore et anima Deo servierunt in præsentem sæculo, ita

in corpore et anima exsultent in æterna beatitudine. **A** Et cognoscetur manus Domini super servos ejus, et indignabitur inimicis suis. » Hæc verba proprie ad diem judicii pertinere videntur. Manus enim Domini Filius est, quia per ipsum omnia fecit Deus Pater, qui cognoscetur in die judicii a suis fidelibus benignus et suavis : impiis vero erit durus et punitor eorum. Vel manum Domini possumus intelligere operationem et potentiam illius, juxta quod per Moysen dicitur ad Pharaonem : « Ecce manus Domini, » id est potentia Domini, « super te et super populum tuum (Exod. v). » Cognoscetur Dominus ergo in die judicii super servos suos, quibus dicit : « Venite, benedicti Patris mei (Math. xxv). » Et indignabitur inimicis suis dæmonibus et reprobis, quibus dicit : « Ite, maledicti, in ignem æternum.

« Quia ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadriga ejus, reddere in indignatione furem suum, et increpationem suam in flamma ignis. » Ad diem judicii pertinent ista. De hoc igne dicit Psalmista : « Ignis ante ipsum præcedet (Psal. xlv). » Iste ignis transitorius erit electis, qui habuerint fenem et stipulam : quia purgabuntur ibi et transibunt ad regnum vitæ ; æternus erit reprobis, quos involvet, et ducet ad supplicia æterna. Et quasi turbo sive tempestas currus ejus. Per currum illius debemus intelligere angelicas potestates, quæ Dominum comitabuntur ad judicium. Non quod Deus curru portetur ista narrantur, sed quomodo in solio sedere dicitur, quando assumit habitum judicantis : sic quando ad vindictam venturus est ut debellet adversarios suos, in habitu victoris et triumphantis ostendatur. Reddet in indignatione furem suum reprobis, dicens : « Ite in ignem æternum (Math. xxv), » et increpationem suam in flamma ignis, dum dixerit exprobrando : Esurivi, et non dedistis mihi manducare, et cætera. Sententia enim terribilis, quasi ignis, devorabit eos.

« Quia in igne Dominus dijudicabitur, et in gladio suo ad omnem carnem. » In igne, id est, in judicio discernetur a senioribus populi sui, justo suo judicio damnare reprobos, non potentia. Gladius Dei est verbum et sententia illius, de quo loquitur Amos propheta. Gladio, id est sententia Dei peribunt omnes peccatores (Amos ix). Quidquid ergo punit, quidquid affligit, quidquid percutit, quidquid cruciat, gladius potest appellari. In gladio quippe suo dijudicabitur ad omnes homines : quia dum dederit singulis quod merentur, omnes cognoscent illum justum judicem esse, et laudabunt judicium ejus. « Et multiplicabuntur interfecti a Domino. » Judæi, hæretici, pagani, et reprobi universi damnati, plures inveniantur. Interfectio enim hic nihil appellat aliud nisi damnationem, et perditionem reproborum.

« Qui sanctificabantur et mundos se putabant in hortis post januam intrinsecus. » Judæi, inter cæteros errores quos adimplebant, habebant in suis hortis fontes et baptisteria, in quibus sæpius se abluentes, putabant se mundari etiam a peccatis. Et colebant

ibi idola, et luxuriabantur ante idola et aras deorum, cum masculis et feminis, more canum, quod est turpius dicere. Et hoc est quod dicit post unam intrinsecus, id est retro in ipso earum corpore. « Qui comedebant carnem suillam, » subauditur contra legem, « et abominationem, » id est immolatum, ut quidam gentes adhuc faciunt. « Simul consumuntur, dicit Dominus. Ego autem opera eorum et cogitationes eorum venio ut congregem, cum omnibus gentibus. » Vox Domini omnipotentis de die judicii. Idcirco (inquit) venio ad judicium cum omnibus gentibus et linguis, ut congregem omnia opera eorum et cogitationes eorum, et reddam eis qualia merentur. Quod omnes gentes ad judicium venturæ sint, Dominus manifestat dicens : « Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, et ceperit judicare, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes (Math. xxiii). » Omnes enim gentes et linguæ cum cogitationibus suis pariter adducentur in medium, et dijudicabuntur. Id ipsum autem intelligitur per linguas quod et per gentes. « Et venient et videbunt gloriam meam. » In libris prophetis subito mutantur tempora, sicut et personæ. Unde in præsentis loco ea quæ præmissa sunt, ad diem judicii pertinent : ista vero quæ modo subsequuntur, ad primum Domini adventum pertinent, et ad gentium fidem. Venient (inquit), ex omnibus gentibus fideles in Ecclesiam, et videbunt, hoc est intelligent mente gloriam divinitatis meæ, et gloriam humanitatis : quomodo homo cum sim, exaltatus sum super omnes ordines angelorum, quia homo sum pariter et Deus.

« Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes. » Ponam (inquit) in eis qui crediderint signum crucis, signum Christianitatis et salutis. Emittam ad gentes ex eis, subauditur, Judæis, qui salvati fuerint, apostolos videlicet de quibus dicit Isaïas : « Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetis (Isa. l). » Ad quas gentes miserit eos manifestat, subnectens « in mare, in Africam, in Lydiam tendentes sagittam, in Italiam et Græciam, et in insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam. » Per mare debemus intelligere hunc mundum generaliter, quia sicut mare semper in motu est, nunc ascenditibus procellis, nunc descenditibus : ita mundus nunc in pace, nunc in bellis, nunc in fame, nunc in abundantia consistit ; nunc nascuntur homines, nunc moriuntur. Per Africam, omnem plagam meridianam in qua Africa posita est. Quod vero ait, mittam in Lydiam tendentes sagittas, tale est ac si diceret : Mittam ad Lydios, qui sunt peritissimi sagittarii. In Italiam, id est in occidentem, ad insulas omnes, et ad eos qui non audierunt me, neque per angelum neque per prophetam. De istis dicit propheta : Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus subauditur, illi qui salvati fuerint ex Judæis.

« Et adducent » apostoli « omnes fratres ve-

stros, o Judæi credentes, e de cunctis gentibus, A
 donum Domino, in equis et quadrigis, et in lecticis
 et in mulis et in carrucis ad montem sanctum meum
 Hierusalem, dicit Dominus, e hoc est ad Ecclesiam
 præsentem et ab ista præsentem ad cœlestem. Sicut
 per ea locorum nomina quæ superius commemo-
 ravit Propheta, significatæ sunt omnes gentes, et
 omnia loca ad quæ rumor prædicationis apostolicæ
 decurrit: ita per hæc animalia significantur di-
 versitates gentium et hominum ad fidem venientium.
 In equis deportati venerunt ad Ecclesiam, qui citis-
 sime crediderunt. In quadrigis venerunt, qui in do-
 ctrina philosophica et honestate morum fulgebant.
 inter alios, ut Augustinus; et per illam sapientiam
 mundanam pervenerunt ad doctrinam veram, qua-
 tuor virtutibus principalibus, ad cœlestia mente
 sublevati. In lecticis, qui auxilio aliorum portati et
 adjuti venerunt. Lectica autem est lectus desuper
 tectus, idem est et feretrum. Mulos autem in scri-
 ptis sacris dupliciter accipimus, hoc est aut in bo-
 nam, aut in malam partem. In malam partem, quia
 proni sunt ad scortum, de quibus dicitur: e Nolite
 fieri sicut equus et mulus (Psal. xxxi). e In bonam,
 ut physici dicunt, steriles sunt a fetibus quamvis
 luxuriæ sint dediti: quilibet sedit David et Salomon,
 quorum alter interpretatur fortis manu, alter paci-
 ficus. In mulis ergo venerunt, qui steriles fuerunt
 a malitia. Verum David et Salomon in cordibus suis
 sessorem habuerunt, qui propria fortitudine Goliath,
 id est, diabolum debellavit, et nos per sanguinem
 passionis suæ Deo Patri pacificavit (I Reg. xvii). C
 In carrucis venerunt, qui aliorum auxilio adjuti in
 Ecclesiam per prædicationem apostolorum, donum
 Domino Christo fuerunt: sicut ei Pater dicit: e Po-
 stula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam
 (Psal. ii). e Et ipse Filius: Ego (inquit) constitutus
 sum rex ab eo super Sion, id est super Ecclesiam.
 Sequitur: e Quod si inferat filii Israel munus in
 vase mundo in domum Domini. e Præceperat Deus
 omnipotens in lege, ut ter per annum venirent om-
 nes ad templum Domini, hoc est in festivitate Pa-
 schæ, Pentecostes et Tabernaculorum, et offerrent
 omnes munus in domo Domini. Sic namque præci-
 piebat lex: Cave e (inquit) ne appareas in conspectu
 Domini vacuus (Exod. xii, xxiv). e Et est sensus: D
 Sicut (inquit) solebant filii Israel, dum eorum adhuc
 staret religio et templum, omnibus sanctius venire
 cum gaudio et psalmis in Hierusalem, offerentes
 munera sacrificiorum Domino: sic adducunt fratres
 vestros apostoli de universis nationibus cum gau-
 dio, in equis et mulis et diversis vehiculis, et offe-
 rent munus Domino in vase mundo. Munus istud
 quod quotidie offerunt Domino filii Israel, id est
 illi qui Deum mente vident, hostiæ sunt spirituales,
 fides videlicet, charitas, castitas, oratio munda, cæ-
 teræque virtutes. Vasa vero munda sancta sunt cor-
 pora et immaculata, et nulla contagione violata.

e Et assumam ex eis in sacerdotes et Levitas, di-

cit Dominus. e Hoc dupliciter potest intelligi, ut
 referatur tam ad Judæos quam ad gentiles. Assu-
 mam, inquit, ex eis, id est, ex Judæis credentibus,
 et erunt mihi in sacerdotes et Levitas. De quibus
 unus sic loquebatur: e Sic nos existimet homo ut
 ministros Christi (I Cor. iv). e Sacerdotes enim
 erant, quia sacra responsa dabant populis, et semet-
 ipsos offerebant Deo, et alios quos ei sua prædica-
 tione acquirebant: ut Paulus Timotheum. Levitæ
 erant, id est assumpti, quia a Domino fuerunt ele-
 cti, et assumpti ad officium predicationis. Aliter:
 Assumam, inquit, ex eis, subaudis gentibus qui
 crediderint, et erunt mihi in sacerdotes et Levitas,
 reprobato sacerdotio Judæorum. Unde dicit Apo-
 stolus: e Translato (inquit) sacerdotio, necesse est
 ut legis translatio fiat (Hebr. vii). e Quod probari po-
 test ex hoc, quia modo ex Judæis aut rarus aut nul-
 lus invenitur sacerdos in sancta Ecclesia, aut ali-
 quis minister. Et in singulis Ecclesiis sacerdotes et
 ministros mysteriorum Christi ex gentibus cernimus,
 qui quotidie corpus et sanguinem Christi pro redem-
 ptione generis humani offerunt in commemorationem
 passionis ejus. Et sicut apostoli semetipsos offere-
 bant Deo, et alios quoscunque poterant: ita et sa-
 cerdotes gentium. Verbi gratia, sicut fecit beatus
 Hilarius, qui beatum Martinum Deo obtulit. Levitæ
 sunt, quia ad hoc ministerium assumuntur.

e Quia sicut cœli novi et terra nova, quæ ego fa-
 cio stare coram me, dicit Dominus: sic stabit se-
 men vestrum et nomen vestrum. e Ista quæ sequun-
 tur usque ad finem libri, ad diem extremum judicii
 pertinent. Cœlum in hoc loco neque æthereum per
 quod septem planetæ discurrunt, neque sidereum
 ubi sunt reliqua sidera, quod et firmamentum ap-
 pellatur, debemus intelligere: sed cœlum istud æ-
 reum, ubi sunt nubes et grando nubiumque concursus.
 Cœlum ergo istud æreum et terra, ab hæc spe-
 cie quam nunc habent innovabuntur per meliorationem:
 quia crassitudine sua privabitur, et in subtili-
 tatem ætheris transibit, et sicut Joannes dicit,
 e Postmodum erit semper cœlum novum et terra
 nova (Apoc. xxi). e Et est sensus: Sicut ista duo
 elementa cœlum et terra, postquam innovata fue-
 rint, æternaliter in sua novitate manebunt, ut ne-
 quaquam postmodum dicatur cœlum et terra transi-
 bunt: sic semen vestrum, o apostoli, stabit et per-
 manebit æternaliter coram me, innovatum ab omni
 eorruptione mortalitatis et peccati. Et non solum
 semen, sed etiam nomen vestrum, id est, nomen
 Christianitatis et filiationis Dei: ut amplius non
 succedat illis alia gens, sicut fecit Judæis, sed
 æternaliter maneant in æterna felicitate. Semen au-
 tem apostolorum debemus intelligere omnes, qui
 exemplo et prædicatione illorum salvantur quoti-
 die eorum fidem habentes et opera imitantes. Se-
 quitur:

e Et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sab-
 bato. e Mene Græce dicitur luna, a quo nomine

componitur neomenia, id est exordium novæ lunæ. Et a mene, quæ dicitur luna, vocatur mensis apud illos qui initium Kalendarum non juxta solis cursum et diversa mensium spatia, sed juxta circuitum lunæ incipiunt et terminant : ut Hebræi faciunt. Per mensem ergo vult intelligi lunam. Et hæc est luna, id est sancta Ecclesia, de qua in psalmis dicitur : « Permanebis cum sole et ante lunam, in generationes et generationem (*Psal. LXXI.*) » Et in Canticis canticorum : « Quæ est ista quæ ascendit sicut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol (*Cant. vi.*)? » Quod ergo dicit, Erit mensis ex mense, tale est ac si diceret : Erit Ecclesia futura ex præsentī Ecclesia, quia ex præsentī Ecclesia constructur, et complebitur illa quæ jam regnat cum Christo, et quæ cum illo veniet ad judicium. Aiunt physici, et quorum cura est de celestibus disputare, lunam non habere proprium lumen, sed solis radiis illustrari. Ab ea enim semper orbis parte completur et fulget, a qua soli vicinior est. Quapropter Ecclesia bene comparatur lunæ, quia sicut luna quidquid splendoris habet a sole accipit, ita Ecclesia quidquid boni habet, a Christo accipit, qui est verus sol, de quo propheta ait : Timentibus nomen meum orietur sol justitiæ. Et sicut luna nunc crescit in lumine, nunc decrescit, ita sancta Ecclesia nunc in pace crescit, nunc in persecutionibus decrescit. Quodque sequitur, et erit sabbatum ex sabbato, similiter ad requiem electorum pertinet. Sabbatum enim interpretatur requies. Erit ergo sabbatum ex sabbato, id est qui hic requieverit a pravo opere, illic requiescet in æterna beatitudine. « Veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. » Hoc specialiter potest referri ad electos, et generaliter ad omne genus humanum. Veniet (inquit) omnis caro, id est omnis electus in die judicii, ut adoret coram facie mea, id est in præsentia mea semper : vel in ipso judicio, et boni et mali timore inenarrabili perterriti, adorabunt omnipotentis Dei potentiam, secundum illud : « Videbit omnis caro salutare Dei, id est omnis homo (*Isa. Lx.*) »

« Et egredientur et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. » Illi qui egredientur, electi solummodo intelliguntur. Egredientur (inquit) electi non loco, sed intelligent, vel visione manifesta, ut in laudes Dei magis accendantur. Et videbunt cadavera virorum non solummodo Judæorum

A de quibus dicitur : « Filios genui et exaltavi, ipsi vero spreverunt me (*Isa. i.*) » sed cadavera omnium reproborum qui prævaricati sunt in Deum, mandata legis naturalis vel scriptæ transgredientes. Nec mirum si electi jam immortales videbunt reprobos damnatos, cum prophetæ adhuc mortales hæc omnia per intelligentiam videre meruerint. « Quia vero ex viro sumpta est mulier, corpus viri est (*Gen. ii.*) » idcirco in nomine virorum comprehenduntur et mulieres. Cadavera autem appellantur, quia in æternam cadent damnationem. Unde et ipsi demones cadavera dici possunt, qui similiter in pœnas gehennæ cadent. Unde et a Domino appellantur homines. « Inimicus, inquit, homo hæc fecit (*Math. XIII.*) » « Vermes eorum non morientur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. » Vermis et ignis in hoc loco potest intelligi conscientia peccatorum, quæ torquet omnes in suppliciis constitutos, quare in præsentī sæculo vitiiis servientes, caruerint bono pro quo remunerarentur. Unde quodam loco dicitur sic : Tinea comedit vestimentum, et vermis corrodit lignum, et ignis devorat ligna : sic mœror et tristitia excruciat cor viri. Iste ignis non exstinguetur, et vermis non morietur, quia illi æternaliter in pœnis manebunt, et semper propria conscientia torquebuntur. Potest et ita intelligi, ut credatur in inferno ignis esse materialis, et vermis similiter, qui comedunt et devorant illorum corpora : licet quidam falso dixerint corpus aereum esse post generalem resurrectionem, et in tenues auras dissolvendum. Idcirco autem vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur, quia esca illorum erunt omnes reprobi, et ex ipsis reprobis erit materies ignis et vermis, qui tandiu vivunt quandiu habent materiam qua pascantur. Quod autem sequitur, erunt omnes reprobi usque ad satietatem visionis omni carni, id est omni electo, tripliciter intelligi potest : vel quia in hoc satiabitur visio electorum quod viderint eos a se justo judicio Dei separatos, et potentiam amissam quam tulerant super innocentes ; vel quia ita damnabuntur ut justī amplius nolint, nec exposcent amplius vindictam, sicut modo faciunt, dicentes : « Usquequo, Domine, non vindicas sanguinem nostrum (*Apoc. vi.*)? » Vel in hoc erit illorum satietas, quia non gaudebunt de reproborum damnatione, sed de sua liberatione. Amen.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

EBBO vel EBO RHEVEN- SIS EPISCOPUS.	NARRATIO DEPOSITIO- NIS EBBONIS. 47	CARMINA HARTMANNI. 23	GRAMMATICA. 26
Notitia historica in Ebbo- nem. 9	EBBONIS POEMATIA. 21	ERMANRICUS AUGIEN- SIS MONACHUS.	ERCHAMBERTUS FRI- SINGENSIS EPISCO- PUS.
EPISTOLA EBBONIS AD HALITGARIIUM. 9	HARTMANNUS S. GALLI MONACHUS.	Notitia historica in Ermanri- cum. 25	Notitia historica in Ercham- bertum. 31
CONFESSIO EBBONIS. 9	Notitia historica in Hartman- num. 23	FRAGMENTA EX LI- BRO ERMANRICI, DE	EPISTOLA, DE TRANS- LATIONE CORPORIS S. BARTHOLOMÆI. 31
EBBONIS APOLOGETI- CUM. 11			